

МОНГОЛ УЛС
ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛЬ

ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ

ОНОЛ, АРГА ЗҮЙН
УЛИРАЛ ТУТМЫН СЭТГҮҮЛ

2026
№ Special (46)

Улаанбаатар хот

UNIVERSITY OF INTERNAL AFFAIRS,
MONGOLIA

LAW ENFORCEMENT

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL
QUARTERLY JOURNAL

2026
№ Special (46)

Ulaanbaatar

СЭТГҮҮЛИЙН ТУСГАЙ ДУГААРЫН РЕДАКЦЫН ЗӨВЛӨЛ

Эрхлэгч:

Ц.Азбаяр Доктор (Ph.D)

Редактор:

Н.Мөнхзул Доктор (Ph.D), дэд профессор

Ж.Нямдулам Доктор (Ph.D), дэд профессор

Гишүүд:

Б.Лхагварагчаа Доктор (Ph.D), дэд профессор

Б.Баянмөнх Доктор (Ph.D), дэд профессор

М.Алтан-Очир Доктор (Ph.D), дэд профессор

Б.Нямжав Доктор (Ph.D)

Г.Базарваань Доктор (Ph.D)

В.Амарсанаа Доктор (Ph.D)

Б.Одгэрэл Доктор (Ph.D)

Т.Хүрэлбаатар

М.Ганбаатар

Э.Батбаяр

О.Баяржаргал

Д.Нямдорж

В.Номинчулуун

Б.Ганзагас

С.Алимаа

Г.Эрдэнэсүрэн

EDITORIAL BOARD OF THE SPECIAL ISSUE

Editor-in-Chief:

Azbayar Ts, Ph.D.

Editor:

Munkhzul N, Ph.D., Associate Professor

Nyamdulam J, Ph.D., Associate Professor

Members:

Lkhagvaragchaa B, Ph.D., Associate Professor

Bayanmunkh B, Ph.D., Associate Professor

Altan-Ochir M, Ph.D., Associate Professor

Nyamjav B, Ph.D.

Bazarvaan G, Ph.D.

Amarsanaa V, Ph.D.

Odgerel B, Ph.D.

Khurelbaatar T,

Ganbaatar M,

Batbayar E,

Bayarjargal O,

Nyamdorj D,

Nominchuluun V,

Ganzagas B,

Alimaa S,

Erdenesuren G,

ГАРЧИГ–TITLE

ҮНДСЭН ИЛТГЭЛ
KEYNOTE PRESENTATIONЦАГДААГИЙН КРИМИНОЛОГИ БА МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ:
ИНТЕГРАЦИЙН БОЛОМЖ БА СОРИЛТ

POLICE CRIMINOLOGY AND LEGAL REGULATION IN MONGOLIA: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES FOR INTEGRATION

9

Б.Батзориг

Монголын Криминологичдын холбооны удирдах зөвлөлийн дарга, доктор (Ph.D), профессор

B. Batzorig, Chairman of the Board of the Mongolian Association of Criminologists; Ph.D., ProfessorГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХЭД ОРЧНЫ ЗАГВАРЧЛАЛЫН ҮЗҮҮЛЭХ НӨЛӨӨ,
ҮР ДҮН

THE EFFECTS OF ENVIRONMENTAL DESIGN ON CRIME PREVENTION

Ш.ЧулуунбатИх засаг их сургуулийн Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга, доктор (Ph.D), профессор
Sh. Chuluunbat, Academic Secretary of Ikh Zasag International University, Ph.D., Professor.

17

Хван Игаб

БНСУ-ын Криминологийн холбооны удирдах зөвлөлийн гишүүн, Кионги их сургуулийн багш, доктор (Ph.D), профессор

Hwang Igab, Member of the Board of Directors of the Korean Association of Criminology, Professor at Kyonggi University, Ph.D., Professor.НИЙСЛЭЛ УЛААНБААТАР ХОТОД ГЭМТ ХЭРГИЙН ГАРАЛТЫГ БУУРУУЛАХ, ГЭМТ ХЭРГЭЭС
УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ 2030 ОН ХҮРТЭЛХ БОДЛОГЫН ЧИГ ХАНДЛАГА

CRIME REDUCTION AND PREVENTION POLICY TRENDS IN ULAANBAATAR CITY UNTIL 2030

28

Ч.Нямсүрэн

Доктор (Ph.D), профессор

Ch. Nyamsuren, Ph.D., ProfessorГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХЭД САЛБАР ДУНДЫН УЯЛДААГ ХАНГАХ НЬ:
ХЭВТЭЭ БОЛОН БОСОО УДИРДЛАГЫН ЗАРЧИМ

ENSURING INTERSECTORAL COORDINATION IN CRIME PREVENTION: PRINCIPLES OF HORIZONTAL AND VERTICAL GOVERNANCE

34

Б.Намсрай

Монгол Улсад Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөлийн ажлын албаны чиглэлийн ахлах шинжээч, доктор (Ph.D)

B. Namsrai, Senior Policy Analyst, Policy and Coordination Department, Crime Prevention Coordinating Council, Ph.D.ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮНДЭСНИЙ БОДЛОГОД СЭТГЭЛ ЗҮЙН ХҮЧИН
ЗҮЙЛИЙГ ТУСГАХ НЬ: ОНОЛ-АРГА ЗҮЙН ҮНДЭСЛЭЛ, БОДЛОГЫН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

INTEGRATING PSYCHOLOGICAL FACTORS INTO NATIONAL CRIME PREVENTION POLICY: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS AND POLICY ANALYSIS

39

М.Дэлгэржав

Доктор (Ph.D), профессор

M. Delgerjav, Ph.D., Professor**Б.Батсайхан**

Доктор (Ph.D), профессор

B. Batsaikhan, Ph.D., Professor**Б.Энхтуяа**

Доктор (Ph.D), профессор

B. Enkhtuya, Ph.D., Professor

Английн
Хүндэтгэл
Төрийн
Хүндэтгэл

ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛЭХ ОЛОН УЛСЫН АРГАЧЛАЛ, САЙН ТУРШЛАГА

INTERNATIONAL METHODOLOGIES AND BEST PRACTICES FOR EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF CRIME PREVENTION ACTIVITIES

47

Б.Өнөрмаа

УЕПГ-ын дэргэдэх Сургалт, судалгааны хүрээлэнгийн Сургалтын албаны дарга, доктор (Ph.D), дэд профессор

B. Unurmaa, Head of Training Division, Institute of Training and Research under the Office of the Prosecutor General, Ph.D., Associate Professor

CCTV ХЯНАЛТЫН ОРЧИНД ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХЭД ХИЙМЭЛ ОЮУН УХААН АШИГЛАХ АРГА ЗҮЙ

METHODOLOGY FOR UTILIZING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN CRIME PREVENTION WITHIN CCTV SURVEILLANCE ENVIRONMENTS

59

Б. Мөнхдэлгэрэх

БНСУ-ын Сунчонхян Их Сургууль, мэдээллийн аюулгүй байдлын докторант

B. Munkhdelgerkh, Doctoral Candidate in Information Security, Soonchunhyang University, Republic of Korea

Им Кангбин

Аюулгүй байдал ба хамгаалалтын нэгдмэл технологийг бизнесжүүлэх төвийн захирал, доктор (Ph.D), профессор

Im Kangbin, Director, Integrated Security and Protection Technology Commercialization Center, Ph.D., Professor

АВЛИГЫН ЭСРЭГ ЭМЭГТЭЙЧҮҮД

WOMEN AS PART OF THE SOLUTION: A GENDERED APPROACH TO ANTI-CORRUPTION

70

Ж.Нямдулам

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн тэргүүлэх судлаач, доктор (Ph.D), дэд профессор, цагдаагийн хурандаа

J. Nyamdulam, Leading Researcher of the Research Institute of the University of Internal Affairs, Ph.D., Associate Professor, Police Colonel

ОРЧИН ҮЕИЙН КРИМИНОЛОГИЙН ОНОЛЫН ПРАКТИК ХЭРЭГЛЭЭ БА УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АРГА ЗАМЫГ БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ НЬ

THE PRACTICAL APPLICATION OF MODERN CRIMINOLOGICAL THEORY AND THE IMPROVEMENT OF PREVENTIVE APPROACHES

79

Б.Мөнх-Эрдэнэ

Доктор (Ph.D)

B. Munkh-Erdene, Ph.D.

ЦАГДААГИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АЖЛЫН САНХҮҮЖИЛТЭД ТУЛГАМДАЖ БАЙГАА АСУУДАЛ, ШИЙДВЭРЛЭХ АРГА ЗАМ

CHALLENGES FACING THE FINANCING OF CRIME AND OFFENSE PREVENTION ACTIVITIES OF THE POLICE ORGANIZATION AND POSSIBLE SOLUTIONS

96

Г.Хулан

Урьдчилан сэргийлэх албаны Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх хэлтсийн Урьдчилан сэргийлэх-Дүн шинжилгээний тасгийн ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн ахмад

G. Khulan, Senior Specialist of the Prevention and Analysis Unit, Crime and Offense Prevention Department, Prevention Bureau, General Police Department, Police Captain

ХАВСРАЛТ ИЛТГЭЛ
CONTRIBUTED PAPERСТАТИСТИК МЭДЭЭЛЭЛ, СУДАЛГААНД СУУРИЛАН ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН
СЭРГИЙЛЭХ ЧИГ ХАНДЛАГА

CRIME PREVENTION APPROACH BASEDON STATISTICAL DATA AND RESEARCH

Б.Мөнхдорж

УЕПГ-ын дэргэдэх Сургалт, судалгааны хүрээлэнгийн Судалгааны албаны дарга, ахлах прокурор, доктор (Ph.D), дэд профессор

B. Munkhdorj, Head of the Research Division at the Training and Research Institute under the Office of the Prosecutor General of Mongolia; Senior Prosecutor; Ph.D.; Associate Professor**Э.Дашгаадан**

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Цагдаагийн эрх зүйн тэнхимийн профессор, доктор (Ph.D), цагдаагийн хошууч

E. Dashgaadan, Professor of the department of Police law, Police school of the University of Internal Affairs, Ph.D., police major

104

МЕТАВЕРС БОЛОН ВИРТУАЛ ОРЧИН ДАХЬ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ
ОЛОН УЛСЫН ТУРШЛАГА, МОНГОЛ УЛСАД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ БОЛОМЖ

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN PREVENTING CRIME IN THE METAVERSE AND VIRTUAL ENVIRONMENTS AND THE POSSIBILITIES FOR ITS IMPLEMENTATION IN MONGOLIA

Б.Баянмөнх

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн тэргүүлэх судлаач, доктор (Ph.D), дэд профессор, цагдаагийн хурандаа

B. Bayanmonkh, Lead Researcher at the Research Institute of the University of Internal Affairs, Ph.D., Associate Professor, Police Colonel

117

ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АЖЛЫН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ
(хорих байгууллагаас суллагдсан хүнд хяналт тогтоох ажлын жишээн дээр)

"LEGAL REGULATION AND IMPLEMENTATION OF CRIME PREVENTION ACTIVITIES: THE CASE OF MONITORING PERSONS RELEASED FROM PRISON"

Ц.Очгэрэл

ХЗҮХ-ийн эрдэм шинжилгээний ажилтан, доктор (Ph.D), дэд профессор

Ts. Ochgerel, Research Fellow, Institute of Legal Studies, Ph.D., Associate Professor

133

УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ЭРХ ЗҮЙ (PREVENTIVE LAW)-Н ОНОЛД ТУЛГУУРЛАН
УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ БОДЛОГО, ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ОРЧИН ҮЕИЙН ХӨГЖЛИЙН
ЧИГ ХАНДЛАГЫГ ТОДОРХОЙЛОХ НЬ (харьцуулсан судалгаа)

IDENTIFYING CONTEMPORARY DEVELOPMENT TRENDS IN PREVENTIVE POLICY AND ACTIVITIES BASED ON THE THEORY OF PREVENTIVE LAW (Comparative Study)

П.Эрдэнэбилэг

"Эрдэнэт үйлдвэр" ТӨҮГ-ын Хуулийн хэлтсийн хуульч

P. Erdenebileg, Legal Officer at Erdenet Mining Corporation SOE Legal Department

142

ГЭР БҮЛИЙН ХҮЧИРХИЙЛЭЛТЭЙ ТЭМЦЭХ ХАМТАРСАН БАГИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ
ТАЛААРХ ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА

COMPARATIVE STUDY ON JOINT TEAMWORK TO COMBAT DOMESTIC VIOLENCE

Л.Бат-Очир

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн тэнхимийн профессор, доктор (Ph.D), дэд профессор, цагдаагийн дэд хурандаа

L. Bat-Ochir, Head of the Department of Criminal Law and Criminology of the University of Internal Affairs of Mongolia, Ph.D., Associate Professor, Police Lieutenant Colonel.

151

"GRAPH ANALYTICS" БОЛОН "DATA INTEGRATION" ТЕХНОЛОГИД СУУРИЛСАН ЦАХИМ ЗАЛИЛАХ ГЭМТ ХЭРГИЙГ ИЛРҮҮЛЭХ, УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ СИСТЕМ, ТҮҮНИЙ АЧ ХОЛБОГДОЛ

THE IMPORTANCE OF A CYBER FRAUD DETECTION AND PREVENTION SYSTEM BASED ON GRAPH ANALYTICS AND DATA INTEGRATION TECHNOLOGIES

158

Б.Соронзонбаатар

ЦЕГ-ын Кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэх газрын тоон ул мөр илрүүлэх хэлтсийн дарга, цагдаагийн дэд хурандаа

B. Soronzonbaatar, Head of the digital forensics division, cyber crime combating department, general police department, police lieutenant colonel

ГЭР БҮЛИЙН ХҮЧИРХИЙЛЭЛ ҮЙЛДЭХ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХЭД ӨГӨГДӨЛ, ХИЙМЭЛ ОЮУНД СУУРИЛСАН ШИЙДЛИЙГ АШИГЛАХ БОЛОМЖ

THE FEASIBILITY OF UTILIZING DATA-DRIVEN AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE-BASED SOLUTIONS FOR THE PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE CRIMES

167

Н. Жинжиймаа

ДХИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн Хувийн эрх зүйн тэнхимийн дэд профессор, доктор (Ph.D), дэд профессор, цагдаагийн дэслэгч

N. Jinjiimaa, Ph.D. in Law, Associate Professor Associate Professor of the Department of Private Law, School of Law, University of Internal Affairs, Police Lieutenant

ХОРИХ ЯЛЫН ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮР НӨЛӨӨ

THE EFFECTIVENESS OF IMPRISONMENT IN CRIME PREVENTION

176

Б.МӨНХЗУЛ

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн эрх зүйн криминологийн тэнхимийн ахлах багш, цагдаагийн хошууч, докторант

B. MUNKHZUL, Senior Lecturer, Department of Criminal Law and Criminology, Police School, University of Internal Affairs, Mongolia. Police Major, doctoral student

ИРГЭД, ОЛОН НИЙТЭД СУУРИЛСАН УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АЖИЛ, ТҮҮНИЙ ҮР НӨЛӨӨ

COMMUNITY-BASED CRIME PREVENTION AND ITS EFFECTIVENESS

187

Н.Бадраа

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн процессын эрх зүйн тэнхимийн профессор, доктор (Ph.D), цагдаагийн хурандаа

N. Badraa, Professor, Ph.D., Police Colonel, Police School, Police School, University of Internal Affairs

ЦАХИМ ОРЧИН ДАХЬ ЗАЛИЛАХ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХЭД ДИЖИТАЛ ТЕХНОЛОГИ, ХИЙМЭЛ ОЮУН УХААНЫГ АШИГЛАХ ТАЛААРХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ БА ПРАКТИК ШИЙДЭЛ

"LEGAL REGULATION AND PRACTICAL SOLUTIONS FOR USING DIGITAL TECHNOLOGY AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PREVENTING ONLINE FRAUD CRIMES"

196

Х. Гүнжидмаа

Говь-Алтай аймгийн прокурорын газрын хяналтын прокурор

Kh. Gunjidmaa, Supervisory Prosecutor, Govi-Altai Province Prosecutor's Office

ГОВИЙН БҮСИЙН УСНЫ НӨӨЦИЙН ХАДГАЛАЛТ, ХАМГААЛАЛТАД ИРГЭДИЙН ОРЛОЦООГ НЭМЭГДҮҮЛЭХ, ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ НЬ

INCREASING CITIZENS' PARTICIPATION IN THE CONSERVATION AND PROTECTION OF WATER RESOURCES IN THE GOBI REGION AND PREVENTING VIOLATIONS

202

А.Батдорж

Говьсүмбэр аймгийн прокурорын газрын Хүний эрх, нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах ажил хариуцсан хяналтын прокурор

A. Batdorj, Supervisory Prosecutor in charge of the protection of human rights and public interests of the Prosecutor's Office of Govisumber province

МӨРДӨН ШАЛГАХ АЖИЛЛАГААНЫ ШИНЭ СОРИЛТ БА МӨРДӨГЧИЙН УР ЧАДВАРЫН ХӨГЖИЛ

NEW CHALLENGES IN SURVEILLANCE WORK AND DEVELOPMENT OF INSPECTOR SKILLS

209

Б.Одбаатар

ДХИС-ийн Удирдлагын академийн Цагдаа, дотоодын цэргийн удирдлага, стратегийн тэнхимийн профессор, доктор (Ph.D), дэд профессор, цагдаагийн хурандаа

B. Odbaatar, Professor, Ph.D., Associate Professor, police colonel, Department of management and Strategy Police, Internal military, Executive Management Academy, University of Internal Affairs Mongolia.

ЗӨРЧИЛ ШАЛГАН ШИЙДВЭРЛЭХ АЖИЛЛАГААНД ТУЛГАМДАЖ БҮЙ ЗАРИМ АСУУДАЛ

SOME ISSUES ENCOUNTERED IN THE PROCESS OF INVESTIGATING AND RESOLVING ADMINISTRATIVE OFFENSE CASES

216

Д.Нямдорж

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн ахлах судлаач, докторант, цагдаагийн хошууч

D. Nyamdorj, Senior Researcher at the Research Institute of the Department of Research and Innovation, University of Internal Affairs, Doctoral Candidate, Police Major

ӨСВӨР НАСНЫ ХҮҮХЭД ГЭМТ ХЭРЭГ ҮЙЛДЭХЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АРГА ЗАМ

APPROACHES TO PREVENTING JUVENILE DELINQUENCY

222

Г.Манилцэцэг

Баянзүрх дүүргийн прокурорын газрын хяналтын прокурор

G. Maniltsetseg, Supervisory Prosecutor, Bayanzurkh District Prosecutor's Office

ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АЖЛЫН ХӨГЖЛИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА: ӨНГӨРСӨН БА ӨНӨӨ ҮЕИЙН ХАРЬЦУУЛСАН ШИНЖИЛГЭЭ

DEVELOPMENT TRENDS IN CRIME AND OFFENSE PREVENTION: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PAST AND PRESENT

227

Г.Болор-Эрдэнэ

ДХИС-ийн Удирдлагын академийн дэд профессор, доктор (Ph.D)

G. Bolor-Erdene, Associate Professor, Academy of Management, University of Internal Affairs, Ph.D.

ДИГИТАЛ ТЕХНОЛОГИ, МЭДЭЭЛЛИЙН СИСТЕМИЙГ ХУЛГАЙЛАХ, ДЭЭРЭМДЭХ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХЭД АШИГЛАХ НЬ

THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGY AND INFORMATION SYSTEMS IN PREVENTING THEFT AND ROBBERY CRIMES

О.Дэлгэрцэцэг

235

Чингэлтэй дүүргийн прокурорын газрын хяналтын прокурор

O. Delgertsetseg, Supervisory Prosecutor at the Prosecutor's Office of Chingeltei district

Э.Баасанжаргал

Чингэлтэй дүүргийн прокурорын газрын хяналтын прокурор

E. Baasanjargal, Supervisory Prosecutor at the Prosecutor's Office of Chingeltei district

СУРГУУЛИЙН ОРЧИН ДАХЬ ҮЕ ТЭНГИЙН ДЭЭРЭЛХЭЛ, ӨСВӨР НАСНЫ ХҮҮХДИЙН ХҮМҮҮЖИЛ ТӨЛӨВШИЛ

PEER BULLYING IN THE SCHOOL ENVIRONMENT AND ADOLESCENT UPBRINGING

Б.Чинбат

239

Монголын Хуульчдын холбооны гишүүн, Өмгөөлөгчдийн холбооны гишүүн, өмгөөлөгч Дотоод хэргийн их сургууль, Хууль зүй сургуулийн докторант

B. Chinbat, Member of the Mongolian Bar Association, Member of the Advocates Association, Attorney-at-Law, Doctoral Candidate in Law at the School of Law, University of Internal Affairs

ТОГТВОРТОЙ УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ТОГТОЛЦООГ ХӨГЖҮҮЛЭХ АСУУДАЛ

ISSUES IN DEVELOPING A SUSTAINABLE PREVENTION SYSTEM

Л.Очирмаа

246

Сэлэнгэ аймгийн Сайхан сум дахь сум дундын прокурорын газрын хяналтын прокурор

L. Ochirmaa, Supervisory Prosecutor, Inter-Soum Prosecutor's Office, Saikhan Soum, Selenge Province

ЦАГДААГИЙН КРИМИНОЛОГИ БА МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ: ИНТЕГРАЦИЙН БОЛОМЖ БА СОРИЛТ

POLICE CRIMINOLOGY AND LEGAL REGULATION IN MONGOLIA: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES FOR INTEGRATION

Б.Батзориг

Монголын Криминологичдын холбооны удирдах зөвлөлийн дарга, доктор (Ph.D), профессор

Batzorig B.

Chairman of the Board of the Mongolian Association of Criminologists; Ph.D., Professor

Хураангуй: Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа нь олон талт, олон-субъектэд тулгуурласан цогц арга хэмжээ. Монгол Улсад энэхүү ажлын гол үүргийг цагдаагийн байгууллагад хариуцуулан гүйцэтгүүлж, бусад төрийн байгууллага болон иргэний нийгмийн байгууллагуудын оролцоо хязгаарлагдмал байгаа нь тэдний бие даасан оролцоо, олон нийтийн идэвхжилд сөрөг нөлөө үзүүлж, хүний эрх, хяналтын тогтолцоонд эрсдэл үүсгэж байна. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн тодорхойлолт нь гэмт явдал үүсэх шалтгаан, нөхцөл, хүчин зүйлийг тогтоож түүнийг арилгахад чиглэсэн эдийн засаг, нийгэм, эрх зүйн, зохион байгуулалтын цогц арга хэмжээг зааж өгсөн нь криминологийн онолтой нийцсэн стратеги юм. Гэсэн хэдий ч энэ чиглэлийн салбар хуулиуд (авлига, мал хулгайлах, хүний наймаа, мөнгө угаалт, гэр бүлийн хүчирхийлэл гэх мэт) урьдчилан сэргийлэх ажлыг өөр өөр түвшинд, өөр онцлогтойгоор хуульчилсан тул удирдлага зохион байгуулалт, хариуцлага, хуулийг хэрэгжүүлэх механизмуудын тодорхой бус байдал, давхардалтыг үүсгэж байна. Монголд evidence-based policing төлөвшүүлэх, тасралтгүй эмпирик судалгааны тогтолцоо байгуулах, цагдаагийн сургалтад криминологийн агуулгыг бодитоор нэгтгэх зэрэг санал, зөвлөмжийг дэвшүүлнэ.

Abstract: Crime prevention and public awareness and education activities is a multifaceted, multi-stakeholder package of measures. In Mongolia, however, primary responsibility lies with the police, while participation by other state bodies and civil society organizations remains limited. This undermines independent engagement and public participation, and also poses risks to human rights and oversight mechanisms. The definition of crime and offense prevention in the Law on Crime and Offense Prevention identifies a comprehensive set of economic, social, legal, and organizational measures aimed at determining and eliminating the causes, conditions, and factors that lead to crime, which is consistent with criminological theory. At the same time, sectoral laws in this area (such as those on corruption, livestock theft, human trafficking, money laundering, and domestic violence) regulate prevention at different levels and in different ways, creating ambiguity and overlap in governance, accountability, and implementation mechanisms. The study proposes strengthening evidence-based policing, establishing a continuous empirical research system, and more substantially integrating criminological content into police training.

Түлхүүр үгс: Ой санамж, криминологийн шинэ дэд салбар, чиглэл, тэмцэх болон урьдчилан сэргийлэх, цагдаа бүгдийг хийдэг, гэмт хэргийн индекс

Keywords: Memory, a new subfield and research direction in criminology, the police's role in combating crime and prevention, and the idea that the police are expected to do everything, crime index.

Удиртгал

Монгол Улсын хувьд цагдаагийн байгууллага нь 1990-ээд оны нийгмийн шилжилтийн үеэс хойш эрс шинэчлэлтийн замд орж, ардчилсан засаглал, хүний эрх, хуулийн засаглалын зарчмуудыг

нэвтрүүлэх томоохон сорилтуудтай тулгарч ирсэн. Криминологийн эртний үзэл санаа, судалгаа нь гүн ухаан, ёс зүй, шашны үзэл санаа, тухайн үед шинээр үүсэж байсан шинжлэх ухааны салбаруудын хүрээнд эхлэн хөгжиж, эцэстээ эдгээр чиглэлүүдийн

Анхны удаагийн
МОНГОЛЫН
КРИМИНОЛОГИ
АССОЦИАЦИ

уулзварт хүрснээрээ XIX зууны сүүлчээр бие даасан шинжлэх ухааны салбар болон системтэйгээр хөгжсөн. Эхэндээ социологи, эдийн засаг, статистик, сэтгэл судлал, биологи зэрэг салбарын онол, арга зүйтэй уялдан хөгжиж байсан бол сүүлийн үед олон хүчин зүйлт (multifactorial) загварууд болон эмпирик судалгаанд тулгуурлан бодлого, урьдчилан сэргийлэх стратегийг боловсруулдаг болсон.

Эдгээр интеграци нь онолын давхцал, ёс зүйн асуудал зэрэг сорилтуудыг дагуулдаг¹. Криминологийн ерөнхий онол, судлагдахуун нь олон хүчин зүйлт тайлбарын загварт тулгуурлан хөгжиж байгаагийн үр дүнд Border Criminology, Criminology of Corruption, Criminology of Bullying, Green Criminology, Rural Criminology, Space Criminology, Policy-oriented Criminology зэрэг шинэ дэд салбар, чиглэл, судлагдахуунууд бий болсоор байна.

Цагдаагийн криминологи

Орчин цагт гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийгмийн хэв журмыг хамгаалах асуудал нь зөвхөн цагдаагийн практик үйл ажиллагааны хүрээнд биш, харин олон улсын болон ирээдүйн чиг хандлагад нийцүүлэхийн тулд шинжлэх ухааны суурь судалгаанд тулгуурлах шаардлагатай болж байна. Энэхүү хэрэгцээнээс үүдэн цагдаагийн криминологи (Police criminology, Policing criminology, Criminology of policing, Policing and criminology)-той холбоотой судлагдахуун нь эрдэмтэн судлаачдын анхаарлын төвд орж, цагдаагийн байгууллагын бодлого, стратеги, үйл ажиллагааг шинжлэх ухааны үндэстэйгээр боловсруулах арга зүйн суурь болж байна.

Хувь судлаачийн зүгээс цагдаагийн криминологийг бие даасан дэд салбар, шинэ чиглэл эсхүл тусгай судлагдахуун болохыг батлах, нотлох зорилго тавиагүй

болно. Мөн "police criminology" болон "policing criminology" гэсэн ухагдахуунуудын хооронд шинжлэх ухааны хил хязгаар тогтоох, тэдгээрийг ангилан тодорхойлох нь энэхүү судалгааны гол зорилт биш юм.

Харин илэрхийлэхийг зорьсон гол санаа: цагдаагийн байгууллагын өдөр тутмын үйл ажиллагаа, шийдвэр гаргалт, стратегийн төлөвлөлт нь криминологийн онол, судалгааны үр дүнтэй нягт уялдсан байх шаардлагатай бөгөөд энэхүү уялдаа Монгол Улсын өнөөгийн хуулийн зохицуулалтад хангалттай тусгагдаагүй байна гэсэн байр суурь юм.

Өөрөөр хэлбэл, криминологийн мэдлэг нь цагдаагийн ажлын гадна байх онолын ойлголт биш, харин цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны салшгүй хэсэг байх ёстой гэдгийг энэхүү илтгэл өөрийн үндсэн байр суурь болгон авч үзнэ. Энэ утгаар авч үзвэл илтгэлийн зорилго нь онолын ангиллын маргаан биш, харин **практик уялдааны шаардлага**-ыг Монгол Улсын эрх зүйн орчинд нотлох явдал мөн.

Криминологийн онол, мэдлэгийг Монголын цагдаа судлалын хүрээнд өргөнөөр хэрэглэгддэг. Тухайлбал, Дотоод хэргийн их сургууль болон цагдаагийн судалгааны төвүүд, гэмт хэргийн статистик, эдийн засгийн хүчин зүйл, урьдчилан сэргийлэх бодлого зэрэг чиглэлээр судалгаа явуулж, криминологийн онолыг цагдаагийн практикт холбож байна. Энэхүү чиг хандлага нь олон улсын "policing studies"-ийн үзэл баримтлалтай нийцэж байгаагаас гадна Монголын цагдаагийн бодлого, хууль эрх зүйн орчинд хэрэглээний шинжтэй байр суурь эзэлж байна.

Юуны түрүүнд "police criminology", "policing criminology", "criminology of policing", "policing and criminology" гэсэн харилцан нөхцөлдсөн ухагдахуунуудын

¹ Поляков, А. В.. "Проблема интеграции криминалистических и криминологических знаний." *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 5: Юриспруденция*, т. 15, № 2, 2016., Steinmetz, Kevin F., болон Travis C. Pratt. "Revisiting the

tautology problem in rational choice theory: What it is and how to move forward theoretically and empirically." *European Journal of Criminology*, 2024. <https://doi.org/10.1177/14773708241226537> (дэлгэрэнгүйг үзнэ үү.)

талаар товч мэдээлэл хүргэе. **Police criminology** нь цагдаагийн байгууллага, институцийн дотоод бүтэц, соёл, эрх мэдэл, авлига, хүч хэрэглэлд зэрэг **actors** буюу байгууллага ба хүмүүсийг судалдаг бол **Policing criminology** нь цагдаагийн үйл явц, олон нийтийн оролцоо, хувийн аюулгүй байдлын байгууллагууд, хиймэл оюун ухаанд суурилсан хяналтын тогтолцоо зэрэг **actions** буюу үйл ажиллагаа ба үйл явцыг судалдаг². Үүнтэй уялдан **Criminology of policing** нь криминологийн онолыг цагдаагийн практикт хэрхэн хэрэгжүүлж буйг тайлбарлахад чиглэж, evidence-based policing, procedural justice зэрэг онолуудыг цагдаагийн стратеги, бодлоготой холбодог³, харин **Policing and criminology** нь цагдаагийн судалгаа болон криминологийн харилцан уялдааг илэрхийлсэн өргөн хүрээний ойлголт болж, хоёр салбарын огтлолцлыг судалгааны төв болгож байна⁴.

Ийнхүү цагдаагийн криминологи нь нэгдүгээрт, цагдаагийн байгууллагын дотоод үйл ажиллагаа, шийдвэр гаргалтын механизм, байгууллагын соёл, гэмт хэрэгтэй тэмцэх стратегийн харилцан уялдаа зэрэг өвөрмөц судлагдахуунтай; хоёрдугаарт, crime mapping, predictive policing, hot spot analysis, problem-oriented policing зэрэг арга зүйгээрээ бусад шинжлэх ухаанаас ялгардаг; гуравдугаарт, evidence-based policing гэх онолын хүрээгээрээ тайлбарлах, урьдчилан таамаглах, зааварчилгааны чиг үүргийг гүйцэтгэж чаддаг⁵; дөрөвдүгээрт, практик хэрэглээний хувьд цагдаагийн бодлого, сургалт, шийдвэр гаргалтад шууд нөлөөлдөг тул “police criminology” нь байгууллагын шинэчлэлд, “policing

criminology” нь нийгэмлэгийн аюулгүй байдлын бодлогод, “criminology of policing” нь онолын тайлбар, практикийн холболтод, “policing and criminology” нь хоёр салбарын огтлолцолд тус тус хэрэглэгддэг⁶.

Криминологийн онол, загвар ба цагдаагийн криминологи

Криминологийн онолууд нь гэмт явдал (зөрчил, гэмт хэрэг, нийгмийн сөрөг үзэгдэл болох архидалт, амиа хорлолт гэх мэт)-ыг биологийн, сэтгэл зүйн, нийгэм-эдийн засгийн, соёлын, хүрээлэн буй орчны олон хүчин зүйлийн харилцан үйлчлэлээр тайлбарладаг. Бид “дугуйг шинээр бүтээх” шаардлагагүй ч сонгодог, позитивист, шүүмжлэлт болон орчин үеийн онол, загваруудыг Монгол орны онцлогт тохируулан интеграцчилж хэрэглэх боломжтой. Түүнчлэн манай оронд хэдийн нэвтэрчихсэн онол, загваруудыг өнөө цагт нийцүүлэн хөгжүүлэх шаардлагатай.

Гэмт хэрэгээс урьдчилан сэргийлэх, цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд криминологийн онолыг ашигласан сургамж, ололтын талаар гадаад орны туршлагаас илүүгээр Монгол Улсад криминологийн зарим онол, загварыг хэрэгжүүлэхэд дараах боломж, сорилттой тулгарах талаар 30 орчим жил энэ чиглэлээр сургалт, судалгааны ажлыг хийж буй судлаачийн хувьд товч дүгнэе.

Classical criminology нь шийтгэл сул байдал, хууль ёсны зарчмын хэрэгжилт хангалтгүй, хууль сахиулах тогтолцооны сул байдал сорилттой тулгардаг; **Positivist criminology** нь гэмт хэрэгтний зан төлөв, эрсдэлт бүлгийг тодорхойлох боломжийг цагдаагийн сургалт, урьдчилан сэргийлэх бодлоготой холбож өгдөг боловч биологийн болон сэтгэлзүйн хүчин зүйлд хэт

² Skolnick, J. (1966). *Justice Without Trial: Law Enforcement in Democratic Society*. New York: Wiley. (pp. 55–89), Bittner, E. (1970). *The Functions of the Police in Modern Society*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office. (pp. 15–42), Bowling, B., Reiner, R., & Sheptycki, J. (2019). *Global Policing*. London: SAGE. (pp. 101–128)

³ Sherman, L. (1998). *Evidence-Based Policing*. Washington, DC: Police Foundation. (pp. 2–18)

⁴ Newburn, T., & Reiner, R. (2012). *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford: Oxford University Press. (pp. 245–272)

⁵ Reiner, R. (2010). *The Politics of the Police*. Oxford: Oxford University Press. (pp. 1–20)

⁶ Reiner, R. (2010). *The Politics of the Police*. Oxford: Oxford University Press. (pp. 1–20), Paterson, C., & Pollock, E. (2022). *Criminology for the Police*. London: Routledge. (pp. 5–33)

төвлөрснөөр нийгмийн орчны нөлөөг үл тоох эрсдэлтэй.

Рационал сонголтын онол (**Rational Choice Theory**)⁷ нь гэмт хэрэгтэн өөрийн үйлдлийн зардал, ашиг, эрсдэлийг тооцоолж, оновчтой шийдвэр гаргадаг. Энэ нь олон үйлдэлтэй, олон хохирогчтой гэмт хэрэг, авлига, “хар тамхи”-тай холбоотой гэмт хэргийн гаралт ихээр нэмэгдэж буй энэ онолыг үл тоож байгаагийн илэрхийлэл гэж үзэхээр байна.

Хагархай цонхны онол (**Broken Windows Theory**)⁸ нь орчны жижиг зөрчил, эмх замбараагүй байдлыг үл тоомсорловол улмаар илүү ноцтой гэмт хэрэг гарах нөхцөл бүрддэг гэж үздэг. Сүүлийн жилүүдэд замын хөдөлгөөний дүрэм зөрчих, жижиг гэмт хэрэг, зөрчил гаргасан этгээдтэй тэмцэх эрх зүйн шинэ орчинд ажиллах зохион байгуулалт бэрхшээл үүсгэж байна.

Амьдрах орчин дахь эмх замбараагүй байдлын загвар (**Disorder model**) нь биет хэлбэрийн (хог хаягдал, эвдэрсэн байгууламж) болон нийгмийн (танхайрах, архи уух) эмх замбараагүй байдал нь иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмжийг бууруулдаг гэж тайлбарладаг. Газар нутгийн эзэмшлийн онол (**Territoriality theory**)⁹ нь хүмүүс өөрсдийн эзэмшлийн орон зайгаа тодорхой тэмдэглэгээгээр илэрхийлж, хамгаалснаар гэмт хэрэгтнийг сэрэмжлүүлэх нөлөөтэй гэж үздэг. Дасан зохицох онол (**Optimal arousal and adaptation theory**) нь хүрээлэн буй орчин нь хэт их эсвэл хэт бага өдөөлтөөс зайлсхийж, дунд зэргийн өдөөлтийг

өгснөөр хүний сэтгэл зүйн тав тух, аюулгүй байдлын мэдрэмжийг хадгалдаг гэж үздэг. Гэмт хэргээс айх айдсын онол (**Fear of crime**)¹⁰ нь иргэдийн гэмт хэргээс айх айдас нь бодит гэмт хэргийн түвшнээс гадна орчны нөхцөл байдал, хувь хүний эмзэг байдал, нийгмийн харилцаа зэргээс ихээхэн хамаардаг болохыг тодорхойлдог. Бид хүмүүсийг гэмт хэргээс айлгахын тулд үхлийн тоог үзүүлэх, шөнө орой гэрээс гарахдаа болгоомжтой яв гэх мэт сануулга сурталчилгаа хийдэг. Гэвч Монголчуудын гэмт хэрэг, орчноос айх айдсын бөгөөд бахархал, үнэт зүйлийн судалгаа байдаггүй.

Амьдралын замын онол (**Lifecourse Theory**)¹¹ нь хувь хүний амьдралын замналд тохиолдох үйл явдлууд, шилжилтүүд нь түүний гэмт хэрэгт өртөх эрсдэл, гэмт хэрэг үйлдэх магадлалд хэрхэн нөлөөлдөг талыг судалдаг. Хэвшмэл байдлын онол (**Routine Activity Theory**)¹² нь гэмт хэрэг гарахад сэдэл бүхий гэмт этгээд, тохиромжтой бай, хяналтгүй орчин гэсэн гурван нөхцөл нэгэн зэрэг бүрдэх шаардлагатайг онцолдог. Үндэсний Статистикийн Хорооноос 2023 онд анх удаа зохион байгуулсан “Гэмт хэрэгт хохирох эрсдэлийн судалгаа”¹³ энэ чиглэлээрх томоохон алхам болсон. Гэвч практик үйл ажиллагаанд ашиглах чадвар хомс. Энэ нь төрийн болон цагдаагийн байгууллагаас иргэдээ шууд буруутгах хандлагатай холбоотой юм.

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх нөхцөл байдлын онол (**Situational Crime Prevention**)¹⁴ нь гэмт хэрэгтний зан чанарыг өөрчлөхийн оронд гэмт хэрэг

⁷ Cornish, D. B., & Clarke, R. V. (Eds.). (1986). *The reasoning criminal: Rational choice perspectives on offending*. New York: Springer-Verlag.

⁸ Wilson, J. Q., & Kelling, G. L. (1982). Broken windows: The police and neighborhood safety. *The Atlantic Monthly*, 249(3), 29-38.

⁹ Altman, I. (1975). *The environment and social behavior: Privacy, personal space, territory, crowding*. Monterey, CA: Brooks/Cole.

¹⁰ Ferraro, K. F. (1995). *Fear of crime: Interpreting victimization risk*. New York: SUNY Press.

¹¹ Sampson, R. J., & Laub, J. H. (1993). *Crime in the making: Pathways and turning points through life*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

¹² Cohen, L. E., & Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends: A routine activity approach. *American Sociological Review*, 44(4), 588-608, Felson, M., & Cohen, L. E. (1980). Human ecology and crime: A routine activity approach. *Human Ecology*, 8(4), 389-406.

¹³ <https://nada.nso.mn/mn/index.php/catalog/10>

¹⁴ Clarke, R. V. (1995). Situational crime prevention. In M. Tonry & D. Farrington (Eds.), *Building a safer society: Strategic approaches to crime prevention* (pp. 91-150). Chicago: University of Chicago Press.

гарах боломж, нөхцөл байдлыг өөрчлөх замаар урьдчилан сэргийлэхэд чиглэдэг. Хамгаалах орон зайн онол (**Defensible Space theory**)¹⁵ нь оршин суугчид өөрсдийн орчноо таньж, хяналтаа тогтоох боломжтой байхаар орон зайг зохион байгуулснаар гэмт хэргийг бууруулж болно гэж үздэг бол Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх орчны загварчлалын онол (**CP TED**)¹⁶ нь гэрэлтүүлэг, хашаа, орц гарцын хяналт, байгалийн хяналт зэрэг физик орчны өөрчлөлтөөр дамжуулан гэмт хэргийн боломжийг бууруулах цогц стратеги юм. Манай улсын хувьд камержуулалт, гэрэлтүүлэг, юато замын орчинг сайжруулах ажил хийгдэж байна. БНСУ-ын CP TED холбооны санаачилгаар 2023 оноос хамтын ажиллагаа өргөжин хөгжиж байна. Туршилтын гэх шалтгаанаар энэ чиглэлээр орчуулагдсан гарын авлага, материал “хувь удирдлагын нууц”-ын ангилалд байгаа нь тус ажил үр дүнд хүрэхгүй байх эрсдэлийг үүсгэж байна.

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын зохицуулсан хууль тогтоомж

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг зохицуулсан нийт 11¹⁷ хууль хүчин төгөлдөр үйлчилж байна. Эдгээр хуулиудын нэрэнд “Урьдчилан сэргийлэх”, “Зохицуулах, урьдчилан сэргийлэх”, “Тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх”, “Тэмцэх” гэсэн нэршил бичигдсэн байна.

Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1-т Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан

сэргийлэх ажил нь гэмт хэрэг, зөрчлийн тухай мэдээллийг судалсны үндсэн дээр гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэгдэхэд нөлөөлж байгаа шалтгаан, нөхцөл, хүчин зүйлсийг тогтоож, түүнийг арилгахад чиглэсэн эдийн засаг, нийгэм, эрх зүйн болон зохион байгуулалтын бусад арга хэмжээний нийлбэр цогц мөн тодорхойлсон. Бусад хуулиудад тусгасан талаар авч үзье.

1/ Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 38 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн 7-д заасан гэмт хэрэгтэй тэмцэх арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх Засгийн газрын бүрэн эрхийг Тагнуулын байгууллага, Авлигатай тэмцэх газар, Цагдаагийн байгууллага хэрэгжүүлдэг. Тэдгээр байгууллагуудын үйл ажиллагааг Тагнуулын байгууллагын тухай, Авлигын эсрэг, Цагдаагийн албаны тухай хуулиар тус тус зохицуулдаг. Дурдсан хуулиудад Авлигатай тэмцэх газрын чиг үүрэг болох авлигаас урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг авлигын шалтгаан, нөхцөлийг судлан тогтоох, тэдгээрийг арилгах, авлигыг таслан зогсооход чиглэгдсэн арга хэмжээний цогцолбор гэж тайлбарласан. Хоёр байгууллага харьяалах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийг тусгайлан хуульчлаагүй. Харин гэмт хэрэгтэй тэмцэх, сөрөг тагнуулын үйл ажиллагаа гэсэн нэр томъёонд урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа хамаарахаар заасан.¹⁸ Цагдаагийн болон Тагнуулын байгууллагын чиг үүрэг, бүтцэд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх гэж тусгайлан хуульчлаагүй бол Авлигатай тэмцэх газрын

¹⁵ Newman, O. (1972). *Defensible space: Crime prevention through urban design*. New York: Macmillan.

¹⁶ Jeffery, C. R. (1971). *Crime prevention through environmental design*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.

¹⁷ Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх хууль, Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль, Мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тухай хууль, Садар самуун явдалтай тэмцэх тухай хууль, Хүн худалдаалахтай тэмцэх тухай хууль, Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй

тэмцэх хууль, Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх хууль

¹⁸ Цагдаагийн албаны хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.1."гэмт хэрэгтэй тэмцэх" гэж гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, илрүүлэх, мөрдөн шалгах зорилгоор хуульд заасан ажиллагаа явуулахыг, Тагнуулын байгууллагын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.2."сөрөг тагнуулын үйл ажиллагаа" гэж Монгол Улсын эсрэг гадаад улсын тусгай алба, байгууллага, иргэдээс явуулж буй тагнах болон бусад үйл ажиллагаа, Тагнуулын ерөнхий газарт хуулиар харьяалуулсан гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох, түүнээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг гэж тус тус хуульчилсан.

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬЧИЛСАН
ХУУЛЬ

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ
САХИУЛАХУЙ

үндсэн чиг үүрэг нь соён гэгээрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх гэж хуульчилсан.

2/ Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль, Мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тухай хууль. Ашиг сонирхлын зөрчлөөс **урьдчилан сэргийлэх** талаар 4-р бүлэгт тусгасан бол Мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх ажил нь хууль дээдлэх, өмчлөгчийн эрхийг хамгаалах, олон нийтийн хүчинд түшиглэх, мал бүхий иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага бүр малаа гэмт халдлагаас хамгаалах үүрэг хүлээх, төрийн байгууллага мал хулгайлах гэмт хэрэг гарах шалтгаан нөхцөлийг арилгах ажлыг зохион байгуулах зарчимд тулгуурлана гэж Мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 3 дугаар зүйлд заасан. Дурдсан хуулиудад ашиг сонирхлын зөрчлийг зохицуулах талаар, мал хулгайлах гэмт хэрэг тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо, арга хэлбэрийг зааж өгсөн.

3/ Садар самуун явдалтай тэмцэх тухай хууль, Хүн худалдаалахтай тэмцэх тухай хууль, Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хууль, Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх хууль. Дурдсан хуулиудаас зөвхөн “терроризмтэй тэмцэх”¹⁹ гэсэн тодорхойлолтыг тусгайлан хуульчилсан. Тодорхой гэмт хэрэгтэй тэмцэх зохицуулалт бүхий хуулиудын нийтлэг онцлог нь төрийн байгууллага болон зохицуулах байгууллага, тусгайлан чиг үүрэгтэй субъектийг үйл ажиллагаа, бүрэн эрх, албадлагын арга хэмжээг хуульчилсан. Түүнчлэн сурталчилгаа, үйлчилгээ, хохирогчийг хамгаалах,

хүчирхийллийг илрүүлэх, таслан зогсоох, сөрөх тусгай үйл ажиллагаа, хориг арга хэмжээ, харилцагч болон сэжигтэй гүйлгээтэй холбоотой үйл ажиллагааны арга хэлбэрийг тогтоож өгсөн. Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 2 дугаар бүлэгт урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа буюу цогц арга хэмжээг хуульчилснаараа онцлог.

Гэмт хэрэг, гэмт явдалтай хамааралгүй хуулиудад “цөлжилтөөс сэргийлэх арга хэмжээ” гэж цөлжих нөхцөл байдлыг илрүүлэх, мэдээлэх, хөрсийг сайжруулахад чиглэсэн цөлжилтөөс зайлсхийх үйл ажиллагаа,²⁰ “хүний дархлал хомсдолын вирусийн халдвар, дархлалын олдмол хомсдолоос сэргийлэх” гэж хүний дархлал хомсдолын вирусийн халдвар тархахад нөлөөлж байгаа нөхцөл, шалтгааныг арилгах, тархалтыг бууруулахад чиглэсэн эдийн засаг, нийгэм, эрх зүйн цогц арга хэмжээ²¹ гэж урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг тодорхой хоорондоо уялдаа холбоо бүхий үйл ажиллагаа байхаар зохицуулсан өгсөн байна.

Дүгнэлт

Монгол Улсын цагдаагийн практик үйл ажиллагааны, сургалтын бодлого криминологийн онол, арга зүйтэй нягт уялдуулах шаардлага нь онолын хэрэгцээ биш, практикийн зайлшгүй тулгамдсан асуудал болоод байна. Police criminology, policing criminology, criminology of policing, policing and criminology гэсэн дөрвөн ухагдахуун тус бүр өвөрмөц судлагдахуун, арга зүй, онолын хүрээтэй боловч практик хэрэглээнд тэдгээрийн хоорондын харилцан нэмэлт байдал нь илүү чухал ач холбогдолтой.

Монгол Улсын хуулийн зохицуулалтыг авч үзэхэд, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг зохицуулсан 11

¹⁹ Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.8. “терроризмтой тэмцэх” гэж терроризмын суурь нөхцөл бүрдэх, террорист үйл ажиллагаанаас урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх, таслан зогсоох, хохирол, хор уршгийг арилгахаар авч хэрэгжүүлж байгаа улс төр, эдийн засаг, нийгэм, эрх зүй, зохион

байгуулалтын арга хэмжээ, террорист үйлдлийн сөрөг тусгай ажиллагааны нэгдлийг;

²⁰ Хөрс хамгаалах, цөлжилтөөс сэргийлэх тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.6.

²¹ Хүний дархлал хомсдолын вирусийн халдвар, дархлалын олдмол хомсдолоос сэргийлэх тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.3

хууль хүчин төгөлдөр үйлчилж байна. Хууль тогтоомжууд бүхэлдээ иргэнээ эрүүл, аюулгүй орчинд амьдруулахад чиглэгдсэн, хүний эрх зөрчигдөхөөс буюу гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх үндсэн зорилготой өөрийн гэсэн эко системийг бүрдүүлж байх учиртай. Энэ нь алдагдсан тохиолдолд тодорхой төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх нэртэй хуулиуд батлагдах, тусгай бие даасан албатууд үүсэж данхар төрийг бий болгоно.

Цагдаагийн урьдчилан сэргийлэх ажлыг бусад урьдчилан сэргийлэх ажлаас ялгамжтай байхаар хуульчилсан. Цагдаагийн үйл ажиллагаа буюу гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийгмийн хэв журам хамгаалах чиг үүрэг нь бүхэлдээ гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх зорилготой, эко системд ямар чиг үүрэгтэй болохыг нэр мөр ойлгож хэрэгжүүлэх ажлыг эхлүүлэх цаг нь болжээ.

Криминологийн сонгодог болон орчин үеийн онолууд Монгол орны өнөөгийн нийгэм, гэмт хэргийн бодит нөхцөл байдалтай нийцэх боломжтой. Гэвч эдгээр онолыг практикт хэрэгжүүлэх сургалтын тогтолцоо, байгууллагын соёлын өөрчлөлт, хууль эрх зүйн дэмжлэг, мэдлэг, мэдээллийн сууриуд зэрэг хангагдах нөхцөл дутмаг байна. Crime mapping, hot spot analysis, predictive policing зэрэг арга зүйн хэрэглээ туршилтын түвшинд хэвээр байгаа нь эдгээр нөхцөлийн хангагдаагүйтэй шууд холбоотой.

Монголчуудын гэмт хэрэгт өртөх эрсдэл, гэмт хэргээс айх айдас, орчны аюулгүй байдлын мэдрэмжийн талаарх эмпирик судалгааны хомсдол нь бодлогын шийдвэр гаргалтыг сул суурьтай болгож байна. Үндэсний Статистикийн Хорооны 2023 оны “Гэмт хэрэгт хохирох эрсдэлийн судалгаа” нь томоохон алхам болсон боловч ганц судалгаа нь тасралтгүй мэдээллийн тогтолцоог орлохгүй. Криминологийн онол ба цагдаагийн практикийн интеграцийг хангахын тулд тасралтгүй, олон талт эмпирик судалгааны мэдээллийн сан байгуулах нь цаашдын хөгжлийн чухал нөхцөл болно.

Санал, зөвлөмж

1. Цагдаагийн болон хууль сахиулах байгууллагын сургалтын тогтолцоог боловсронгуй болгох

Гаргалгаа: Цагдаагийн ажилтан хэтэрхий онолд автвал шуурхай шийдвэр гаргах чадвар буурна. Гудамжинд нөхцөл байдал секундийн дотор шийдэгддэг. Lawrence W. Sherman-ны дүгнэлт

2. Evidence-based policing буюу нотолгоонд суурилсан цагдаагийн ажиллагааг нэвтрүүлэх

Цагдаагийн байгууллагын бодлого, стратеги боловсруулалтыг хувь хүний туршлага, мэргэн ухаан, зөн совингоос хамааруулах бус судалгаа, дүн шинжилгээнд тулгуурладаг байх. Энэ нь хувь хүний ой санамж “хувь даргын өмч”-д тулгуурлах бус төрийн ой санамжид тулгуурлах. ДХИС энэ ой санамжийн ТӨВ байх. Профессоруудыг энэ ой санамжийн бүрдүүлэгч, сахин хамгаалагч “ТАХИЛЧ” болгох

3. Гэмт хэргийн бодит өсөлт, бууралт, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын үр дүнг хэмждэг болох

Гэмт хэргийн өсөлт бууралт нь цагдаагийн байгууллагаас шууд хамаарахгүй. Тэр утгаараа ЦАГДАА БҮГДИЙГ ХИЙДЭГ бус урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр хариуцсан төрийн байгууллагуудыг хариуцлагажуулах ажил нь гэмт хэргийг хэмжихийн тулд авлигын индекс шиг гэмт хэргийн индекс бий болгох. Өөрөөр хэлбэл улсын хэмжээнд нийгмийн өвчинг нэгдсэн аргаар оношилж, дагнасан эмч рүү нь явуулах.

4. Гэмт явдалтай тэмцэх эко системийг сурталчлан таниулах

Монгол Улс 938 хууль, 2546 УИХ-ын тогтоол, 3223 захиргааны хэм хэмжээний акттай. Хууль хангалттай. Хуулиа шүүмжлэх бус хуулийн АШИГТ МАЛТМАЛ-ыг олборлоцгооё.

Эцэст нь, криминологийн онол ба цагдаагийн практикийн уялдаа нь тасралтгүй суралцах, турших, дүгнэх үйл явц юм. Гэхдээ бүх зүйлд цагдаагийн криминологи гэсэн нэр томъёог ашиглах ёстой гэсэн тулгасан санал гаргаагүйг хүлээн авна уу.

Дорноговь

Ашигласан материал

1. Монголын Үндэсний статистикийн хороо. 1212.mn
2. Поляков, А. В.. "Проблема интеграции криминалистических и криминологических знаний." *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 5: Юриспруденция*, 15, № 2, 2016.
3. Altman, I. (1975). *The environment and social behavior: Privacy, personal space, territory, crowding*. Monterey, CA: Brooks/Cole.
4. Bittner, E. (1970). *The Functions of the Police in Modern Society*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
5. Bowling, B., Reiner, R., & Sheptycki, J. (2019). *Global Policing*. London: SAGE.
6. Clarke, R. V. (1995). Situational crime prevention. In M. Tonry & D. Farrington (Eds.), *Building a safer society: Strategic approaches to crime prevention*. Chicago: University of Chicago Press.
7. Cohen, L. E., & Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends: A routine activity approach. *American Sociological Review*, 44(4),
8. Cornish, D. B., & Clarke, R. V. (Eds.). (1986). *The reasoning criminal: Rational choice perspectives on offending*. New York: Springer-Verlag.
9. Ferraro, K. F. (1995). *Fear of crime: Interpreting victimization risk*. New York: SUNY Press.
10. Felson, M., & Cohen, L. E. (1980). Human ecology and crime: A routine activity approach. *Human Ecology*, 8(4)
11. Jeffery, C. R. (1971). *Crime prevention through environmental design*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
12. Newburn, T., & Reiner, R. (2012). *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford: Oxford University Press.
13. Newman, O. (1972). *Defensible space: Crime prevention through urban design*. New York: Macmillan.
14. Reiner, R. (2010). *The Politics of the Police*. Oxford: Oxford University Press.
15. Paterson, C., & Pollock, E. (2022). *Criminology for the Police*. London: Routledge.

16. Sampson, R. J., & Laub, J. H. (1993). *Crime in the making: Pathways and turning points through life*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

17. Skolnick, J. (1966). *Justice Without Trial: Law Enforcement in Democratic Society*. New York: Wiley.

18. Sherman, L. (1998). *Evidence-Based Policing*. Washington, DC: Police Foundation.

19. Steinmetz, Kevin F., болон Travis C. Pratt. "Revisiting the tautology problem in rational choice theory: What it is and how to move forward theoretically and empirically." *European Journal of Criminology*, 2024.

20. Wilson, J. Q., & Kelling, G. L. (1982). Broken windows: The police and neighborhood safety. *The Atlantic Monthly*, 249(3)

Хууль

1. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх хууль,
2. Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хууль,
3. Зөрчлийн тухай хууль
4. Мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тухай хууль,
5. Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль,
6. Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль,
7. Тагнуулын байгууллагын тухай хууль
8. Садар самуун явдалтай тэмцэх тухай хууль,
9. Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх хууль
10. Хөрс хамгаалах, цөлжилтөөс сэргийлэх тухай хууль
11. Хүн худалдаалахтай тэмцэх тухай хууль,
12. Хүний дархлал хомсдолын вирусийн халдвар, дархлалын олдмол хомсдолоос сэргийлэх тухай хууль
13. Цагдаагийн албаны хууль
14. Эрүүгийн хууль
15. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль

ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХЭД ОРЧНЫ ЗАГВАРЧЛАЛЫН ҮЗҮҮЛЭХ НӨЛӨӨ, ҮР ДҮН

THE EFFECTS OF ENVIRONMENTAL DESIGN ON CRIME PREVENTION

Ш.Чулуунбат

Их засаг их сургуулийн Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга, доктор (Ph.D), профессор
Chuluunbat Sh.

Academic Secretary of Ikh Zasag International University, Ph.D., Professor.

Хван Игаб

БНСУ-ын Криминологийн холбооны удирдах зөвлөлийн гишүүн, Кионгги их сургуулийн багш, доктор (Ph.D), профессор

Hwang Igab

Member of the Board of Directors of the Korean Association of Criminology, Professor at Kyonggi University, Ph.D., Professor.

Хураангуй: Гэмт хэрэгтэй тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх ажил нь аль ч улсад тулгамдсан асуудлуудын нэг болсоор ирсэн бөгөөд улс бүр өөрийн орны нийгэм, эдийн засаг, нутаг дэвсгэр, хүн ам, зан заншил, соёл иргэншлийг харгалзан харилцан адилгүй арга хэлбэрээр зохион байгуулдаг. Монгол Улсын байгаль цаг уурын өвөрмөц байдал, хүн ам зүйн онцлог шинж, засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн зохион байгуулалтын онцгой өнгө төрх, нүүдлийн болон суурин соёл иргэншил хосолсон хэв шинж бүхий нөхцөл байдал нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын оновчтой зохион байгуулалтыг шаарддаг.

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд орчны загварчлалыг ашиглах нь хүрээлэн буй орчин, хотжилттой шууд хамааралтай бөгөөд дэлхийн өндөр хөгжилтэй орнууд болон БНХАУ, БНСУ, Япон зэрэг Азийн орнуудад түлхүү хөгжиж байна.

Энэхүү судалгааны ажилд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд орчны загварчлалыг ашиглах боломжийг орчны загварчлалын хоёрдугаар үеийн үзэл баримтлалаар онолын үүднээс судлан үзсэн болно.

Abstact: Crime control and prevention have long remained among the major challenges faced by every country, and each nation organizes its crime prevention strategies differently depending on its social and economic conditions, territorial characteristics, population structure, customs, and cultural traditions. In the case of Mongolia, the country's unique climatic and geographical conditions, demographic characteristics, administrative and territorial organization, and the coexistence of nomadic and sedentary civilizations create a distinctive environment that requires an appropriate and context-specific approach to crime prevention.

The application of environmental design in crime prevention is closely associated with the surrounding environment and urbanization processes, and it has been increasingly developed in highly industrialized countries and in Asian countries such as China, South Korea, and Japan.

This study theoretically examines the possibility of applying Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) in crime prevention based on the conceptual framework of second-generation of CPTED.

Түлхүүр үгс: гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, орчны загварчлал, хоёрдугаар үе
Keywords: crime prevetion, environmental design(second generation

Оршил

Иргэдийн амьд байх, аюулгүй тайван орчинд амьдрах, гэмт хэрэг халдлагаас хамгаалагдах эрх нь Монгол улсын Үндсэн хууль, Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалаар баталгаажсан байдаг. Гэмт хэрэг, зөрчилгүй хот, улс гэж байдаггүй

бөгөөд гэмт хэргийн гаралт нь хотжилт, иргэдийн шилжилт хөдөлгөөнөөс шууд хамааралтай. Тиймээс нийтийн аюулгүй байдлыг хангах, гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг оновчтой зохион байгуулахын тулд гэмт хэргийн талаарх иргэдийн үзэл бодол,

Асуултанд Огноо 2017

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

гэмт хэргийн гаралтад нөлөөлж буй нийгмийн эерэг болон сөрөг хүчин зүйлийг зөв танин ойлгож, шинжлэх ухаанчаар нарийвчлан судлах нь нэн чухал асуудал болоод байна.

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд орчны загварчлалыг ашиглах онолын үндэслэл нь Хагархай цонхны онол (Broken Windows Theory), Хэвшмэл байдлын онол (Routine Activity Theory), Эмх замбараагүй байдлын үзэл баримтлал (Disorder model), Иргэдийн гэмт хэргээс айх айдас судлал (Fear of Crime) зэрэг харилцан уялдаатай, бие биеэ нөхсөн цогц онолын ойлголт юм. Эдгээр онолууд нь гэмт хэрэг зөвхөн хувь хүний зан үйл бус, харин амьдрах орчны нөхцөл, зохион байгуулалт, иргэдийн өдөр тутмын амьдралын хэв маягтай нягт холбоотой байдаг.

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх орчны загварчлал буюу Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) хэмээх ойлголт, түүний онолын үндсийг 1961 онд Жэйн Жакобс амьдрах орчны зөв зохион байгуулалт нь гэмт хэрэгт нөлөөлдөг гэсэн санаагаар гарган тавьсан байдаг. Үүний дараа Оскар Ньюман 1972 онд “Defensible Space” хэмээх ойлголтыг боловсруулж, хамгаалагдсан орон зайг бий болгох нь гэмт хэргийг бууруулахад чухал үүрэгтэй гэдгийг нотолсон. Crime Prevention Through Environmental Design буюу CPTED гэсэн нэршлийг 1971 онд Рэй Жеффри албан ёсоор хэрэглэж эхэлсэн бөгөөд 1980-аад оноос орчны загварчлалд нэвтрүүлж эхэлсэн байдаг. Харин CPTED гэх ойлголтыг практикт өргөн хэрэглэх, хот төлөвлөлт, сургууль, орон сууц, худалдааны төвүүдэд нэвтрүүлэх ажлыг Тимоти Крове 2000 оноос шинэ үе шатанд гаргасан гэж үздэг. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх орчны загварчлал судлалын хоёр дахь үеийг Савилле, Клевеланд нар 2000 оноос хойш хөгжүүлж, орчны биет шийдэл, олон нийтийн оролцоо, иргэдийн найрсаг харилцаа, итгэлцэл зэрэг сэтгэл зүйн хүчин зүйлсийг багтаасан шинэ хандлагыг бий болгосон. Ингэснээр CPTED нь суурь онолоос эхлээд практик хэрэглээ, улмаар олон нийтийн оролцоог хамарсан цогц бодлого болон хөгжих болсон.

CPTED-ийн хөгжлийг ерөнхийд нь гурван үе шатанд хуваан авч үздэг. Эхний үе шат буюу First-generation CPTED нь 1970–1980-аад онд хөгжсөн бөгөөд голлон орчны биет шийдэл (гэрэлтүүлэг, хяналтын камер, төмөр хамгаалалт)-д төвлөрдөг. Үндсэн 4 элемент болох бодит хяналт (natural surveillance), нэвтрэх орчны хяналт (access control), орон зай, эзэмшил (territoriality), орчны тохижилт, засвар үйлчилгээ (maintenance) багтдаг (Crowe, 2000). Жишээлбэл, ил тод орчин, гэрэлтүүлэг сайтай гудамж, хяналтын камер зэрэг нь гэмт хэрэгтнийг илрүүлэх магадлалыг нэмэгдүүлж, гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлдэг.

Хоёрдугаар үе шат буюу Second-generation CPTED нь 1990-ээд оноос хөгжиж эхэлсэн бөгөөд зөвхөн орчноос биет шийдлээс гадна нийгмийн хүчин зүйлсийг хамтатган авч үзэх болсон. Үүнд олон нийтийн оролцоо, хөршийн харилцаа, итгэлцэл зэрэг багтдаг (Saville & Cleveland, 1997). Энэ үе шатанд орчны аюулгүй байдлыг сайжруулахад зөвхөн архитектурын шийдэл хангалтгүй, харин оршин суугчдын идэвх оролцоо, хамтын хяналт чухал болохыг онцолдог.

Гуравдугаар үе шат буюу Third-generation CPTED өнөө үед хөгжиж байгаа бөгөөд энэ нь тогтвортой хөгжил, ухаалаг хот (smart city), технологийн шийдлүүдтэй уялдаж байна. Тухайлбал, ухаалаг камер, мэдрэгч, өгөгдөлд суурилсан хяналтын систем, ногоон байгууламж, олон нийтийн оролцоонд суурилсан төлөвлөлт зэрэг нь орчин үеийн CPTED-ийн чухал элемент болж байна. Мөн иргэдийн аюулгүй байх мэдрэмж, сайн сайхан байдлыг (well-being) нэмэгдүүлэхэд илүү анхаарах болсон.

Гэмт хэргийн гаралт, түүний шалтгаан нөхцөл нь нийтийн албан болон албан бус хяналт алдагдсанаас болддог гэж үздэг (Hale, 1996). Өөрөөр хэлбэл гэмт хэрэг, зөрчлийн гаралт ихсэхтэй уялдан иргэдийн дунд гэмт хэргээс айх айдас нэмэгддэг (Shaw, C.R., & McKay, H.D., 1942) байна. Нийтийн хяналт сулрах (Franklin et.al., 2008), тогтворгүй байдал, (Gaine et.al., 2011), ёс суртахууны доройтол (Gibson et.al, 2002; Lewis, D. A., & Salem, G., 1986)

зэрэг нь олон нийтийн дунд гэмт хэргээс айх айдсыг улам нэмэгдүүлдэг бол хөршийн найрсаг, эвтэй харилцаа, хамтын ажиллагаа (Gibson et al., 2002), иргэдийн цагдаад итгэх итгэл (McGarrell et.al., 1997) дээшлэхлээр иргэдийн гэмт хэргээс айх айдас буурдаг байна (Chuluunbat, Sh., & Lee, Min-Sik, 2016).

Жеймс Уилсон, Жорж Келлинг нар 1982 онд “Хэрэв хэн нэгэн байшингийн цонх хагараад, хэн ч түүнийг шиллэхгүй бол удалгүй тэрхүү байшингийн бүх цонх бүтэн үлдэхгүйд хүрч, улмаар тоногдож эхэлдэг” гэх “Хагархай цонхны онол” (broken windows theory)-ыг дэвшүүлжээ. Уг онолоор тогтсон хэм хэмжээг хүмүүс зөрчих, дэг журамгүй байдлын шинж тэмдэг бүрэлдэж эхлэхтэй зэрэгцэн орчин тойрны бүхий л хүмүүс хэв журмыг үл тоож, биеэ буруу авч явахад хүргэдэг гэх ойлголт нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх орчны загварчлалд шууд нөлөөтэй гэж үздэг.

Хэвшмэл байдлын онол (Routine Activity Theory) нь гэмт хэргийн үүсэл, тархалтыг тайлбарлахад өргөн хэрэглэгддэг криминологийн чухал онолуудын нэг бөгөөд анх Лоренз Кохен, Маркус Фелсон нар дэвшүүлсэн байдаг (Cohen & Felson, 1979). Энэхүү онол нь гэмт хэрэг нь зөвхөн гэмт хэрэгтний зан төлөв, сэтгэл зүйгээс хамаарахгүй, харин хүмүүсийн өдөр тутмын амьдралын хэв маяг, орчны нөхцөл байдалтай шууд холбоотой гэж үздэг. Өөрөөр хэлбэл, нийгмийн өөрчлөлт, хотжилт, хөдөлмөр эрхлэлт зэрэг хүчин зүйлс нь хүмүүсийн өдөр тутмын үйл ажиллагааг өөрчилж, улмаар гэмт хэрэг гарах боломжийг нэмэгдүүлж эсвэл бууруулж байдаг (Felson, 2002). Энэхүү онолоор гэмт хэрэг гарахад гурван үндсэн нөхцөл нэгэн зэрэг бүрдсэн байх шаардлагатай гэж үздэг. Үүнд сэдэл бүхий гэмт этгээд, тохиромжтой бай, хяналтгүй буюу хамгаалалт сул орчин багтдаг (Cohen & Felson, 1979).

Хэвшмэл байдлын онол нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого, орчны загварчлалд суурилсан аргачлалтай нягт уялддаг. Тухайлбал, гудамж талбайг гэрэлтүүлэх, хяналтын камер суурилуулах,

нийтийн орон зайг нээлттэй, харагдахуйц байлгах зэрэг арга хэмжээ нь хамгаалалтын түвшинг нэмэгдүүлж, гэмт хэрэг гарах боломжийг бууруулдаг. Энэ нь CPTED (Crime Prevention Through Environmental Design) буюу орчны загварчлалтай шууд холбоотой бөгөөд орчны загварчлалаар дамжуулан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх боломжтойг харуулдаг.

Амьдрах орчин дахь эмх замбараагүй байдлын тухай ойлголт, үзэл баримтлал нь биет хэлбэрийн болон олон нийтийн амьдралын буруу хэв маягийн гэсэн хоёр чухал хүчин зүйлээс бүрддэг. Олон нийтийн амьдралын хэв маягийн эмх замбараагүй байдал нь архиан согтуурах, гудамж талбайд хэрэлдэх, зодолдох, биеэ үнэлэх, хууль бусаар архи, тамхи борлуулах гэх мэт нийтэд хор уршигтай үйлдэл, үзэгдлийг хэлдэг. Амьдрах орчин дахь эмх замбараагүй байдал, амьдралын буруу хэв маяг нь олон нийтийн дунд гэмт хэргээс айх айдсын хүчин зүйлийг бий болгох, нэмэгдүүлэх шалтгаан нөхцөл нь болдог (Franklin et al., 2008; Gibson et al., 2002; Hale, 1996; McGarrell et al., 1997).

Биет хэлбэрийн эмх замбараагүй байдалд хог хаягдал, эзэнгүй байр, гарааш, подвалд, эвдэрсэн гэрэлтүүлэгтэй орчин, граффити бичиглэл, зураг зэрэг нийтийн дунд эмх цэгцгүй байдлыг бий болгогч зүйлсийг хамруулан үздэг (Hwang, 2015; Karakus et al., 2010; LaGrange et al., 1992; Ross and Jang, 2000; Skogan, 2000; Skogan, 1990). Энэ үзэл баримтлал нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх орчны загварчлалын хоёрдугаар үе шаттай холбогддог.

Иргэдийн гэмт хэргээс айх айдас (fear of crime) судлал нь 1960-аад оноос (Grubb & Bouffard, 2014; Hale, 1996) эхлэн 65 гаруй жилийн турш хөгжихийн хэрээр эрдэмтэн, судлаачид, бодлого боловсруулагчдын анхаарлыг ихэд татсан чухал судлагдахууны нэг болоод байна. Энэ хугацаанд судлаачид иргэдийн гэмт хэргээс айх айдаст нөлөөлж буй нийгмийн эерэг, сөрөг хүчин зүйлс, шалтгаан нөхцөлийг тодорхойлох зорилгоор олон тооны судалгааны ажлыг хийж үр дүнд нь үндэслэн хохирох явдлын загвар (victimization model), олон нийтийн

анхаарал/хяналтын загвар (community concern/control model), эмх замбараагүй байдлын загвар (disorganization model) зэрэг хэд хэдэн үзэл баримтлал, загварыг боловсруулсан байдаг. Иргэдийн гэмт хэргээс айх айдас нь хохирогч болж болзошгүй гэсэн сэтгэл хөдлөлийн хариу үйлдэл (Skogan, W. G., & Maxfield, M.G., 1981) бөгөөд гэмт хэргийн хохирогч болох эсвэл аюулд өртөж байна гэсэн итгэл үнэмшлээр өөрийгөө хязгаарлах ойлголт юм (McLaughlin, 2006; Zarafonitou, 2011). Гэвч ийм мэдрэмж яагаад төрөх болов, түүнд нөлөөлж буй хүчин зүйл нь юу байна, хэрхэн урьдчилан сэргийлж иргэдийг аюулгүй, тайван амьдрах нөхцөлөөр хангах вэ гэдэг нь нийгмийн өмнө тулгамдаж буй асуудал юм (Chuluunbat, Sh., & Lee, Min-Sik, 2016).

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд орчны загварчлалыг ашиглахад нь Хагархай цонхны онол (Broken Windows Theory), Хэвшмэл байдлын онол (Routine Activity Theory), Эмх замбараагүй байдлын үзэл баримтлал (Disorder model), Иргэдийн гэмт хэргээс айх айдас судлал (Fear of Crime) зэрэг онол, үзэл баримтлалыг ашиглах нь зохимжтой хэмээн үзэж энэхүү судалгааны онолын үндэслэл болгон судалсан болно.

Үндсэн хэсэг

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх орчны загварчлал судлал, түүний онол, үзэл баримтлал, эрдэмтэн судлаачдын бүтээл, судалгааны арга зүйг баримтлан “Амьдрах орчны аюулгүй байдал” сэдэвт судалгааны ажлыг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх орчны загварчлалын өнөөгийн байдлыг тодорхойлох, иргэдийн үзэл бодол, хөршийн хяналт, амьдрах орчин дахь эмх цэгц, иргэдийн гэмт хэргээс айх айдсын түвшинг тогтоох зорилгоор 2026 оны 02 дугаар сараас 04 дүгээр сарын хугацаанд явуулсан. Судалгааны түүврийн хэмжээг төлөөлөх чадамжаар тодорхойлж түүвэрлэлтэд Улаанбаатар хотын Сүхбаатар, Чингэлтэй, Хан-Уул, Баянзүрх, Сонгино хайрхан, Баянгол зэрэг 6 дүүргийн 18 ба түүнээс дээш насны 1465 иргэнийг сайн дурын үндсэн дээр хамруулсан.

Энэхүү судалгаанд анхдагч болон хоёрдогч эх үүсвэр, өгөгдлийг ашигласан бөгөөд боловсруулалтад тоон судалгааны арга зүйг баримталсан. Судалгааны асуулгыг судалгааны хамрах хүрээг харгалзан 20 багц бүхий 100 асуулгаар боловсруулсан. Судалгааны ажлыг чанартай сайн гүйцэтгэх, шаардлага хангасан мэдээлэл цуглуулах үүднээс судалгааны ахлагч болон мэдээлэл цуглуулагч нарт зориулсан сургалтыг зохион байгуулж судалгааны үндсэн зорилго, ач холбогдол, арга зүй болон нэр томьёоны ойлголт, тодорхойлолтуудыг тайлбарлан, судалгаа авахад анхаарах асуудлууд, ёс зүйн талаар нарийвчлан зөвлөж ажилласан. Мэдээлэл цуглуулж дууссаны дараа асуулгын хариуг нэг бүрчлэн шалгаж боловсруулалтыг SPSS 29 программ хангамжийг ашиглан хийсэн.

Судалгаанд үндсэн, туслах, зохицуулах, хяналтын хувьсагчуудыг сонгон оруулсан. Үндсэн хувьсагчаар иргэдийн тодорхой төрлийн гэмт хэргээс айх айдас (special fear of crime)-ын хүчин зүйлсийг сонгон авч илүү нарийвчлалтай тооцоолол хийхээр төлөвлөсөн. Үндсэн хувьсагчийг Лайкертийн 4 шатлал буюу 1=маш их, 2=их, 3=бага, 4=маш бага гэсэн хувилбартайгаар дараах 5 асуулгыг сонгосон. Үүнд:

- Хэн нэгэн мөнгө, үнэт эдлэл, эд хөрөнгийг хулгайлна гэж айдаг;
- Амь нас, эрүүл мэндэд хэн нэгэн халдаж хохироож болзошгүй гэж айдаг;
- Эд хөрөнгийг залилан мэхэлж авна гэж айдаг;
- Бэлгийн хүчирхийлэлд өртөнө гэж айдаг;
- Орон байранд хууль бусаар нэвтэрч орно гэж айдаг зэрэг болно.

Туслах хувьсагчаар амьдрах орчны загварчлал, аюулгүй байдал, хамгаалалтын арга хэмжээ буюу орчны загварчлалтай холбоотой дараах 6 асуулгыг Лайкертийн 4 шатлал буюу 1=маш их, 2=их, 3=бага, 4=маш бага гэсэн хувилбартайгаар оруулсан. Үүнд:

- Хаалга, цонхондоо давхар цоож эсвэл дижитал цоож суурилуулсан эсэх;

- Цонх, хаалгандаа хамгаалалтын сараалж суурилуулсан эсэх;
- Дохиоллын систем, домофон, чип, картын системтэй эсэх;
- Хамгаалагчтай эсэх;
- Миний амьдарч буй хорооны айл бүрийн цонх болон хаалга хулгайгаас хамгаалах төмөр хаалттай эсэх;
- Миний амьдарч буй хорооны байр/сууц бүрт хамгаалалтын CCTV зэрэг аюулгүй байдлын тоног төхөөрөмж сайн суурилуулсан эсэх зэрэг болно.

Зохицуулагч хувьсагчаар амьдрах орчин дахь эмх замбараагүй байдлыг илэрхийлэгч 4 хүчин зүйлийг Лайкертийн 4 шатлал буюу 1=маш их, 2=их, 3=бага, 4=маш бага гэсэн хувилбартайгаар дараах асуулгаар оруулсан. Үүнд:

- Миний амьдарч буй хороо хог хаягдал ихтэй, бохир заваан байдаг;
- Манай хороонд харанхуй, хүн явахад тохиромжгүй мухар газар олон байдаг;
- Манай хороонд эзэнгүй, орхигдсон хашаа, саравч, байшин, подвал, хүн

орогнох боломжтой хаягдал автомашин, гарааш, траншейн, гуу жалга байдаг;

- Миний амьдарч буй хороонд тогтоосон эрх зүйн хэм хэмжээ, хууль, дүрэм, журам зөрчдөг хүн олон байдаг (Тухайлбал: Замын хөдөлгөөний дүрэм зөрчих, хориглосон газар автомашинаа байрлуулах, гудамжинд архи уух, тамхи татах, бие засах гэх мэт).

Мөн хяналтын хувьсагчаар нас, хүйс, боловсрол, оршин сууж буй хугацаа, өрхийн дундаж орлого гэсэн хүн ам зүйн асуулгыг оруулсан.

Судалгаанд оролцогчдын хүйсийн харьцаа 76.1% vs 23.9% буюу эмэгтэй оролцогчдын эзлэх хувь эсрэг бүлгийн оролцогчдоос их байлаа. Насны хувьд 18–49 насны иргэд 83.5 хувийг бүрдүүлсэн нь судалгааны үр дүн илүү залуу насны хүмүүсийн байр суурийг илэрхийлж байгааг харуулсан (Хүснэгт 1).

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Нас	1465	1	5	2.24	1.178
Хүйс	1465	1	2	1.76	0.427
Боловсрол	1465	1	7	3.94	1.014
Оршин сууж буй хугацаа	1465	1	6	4.26	1.914
Өрхийн орлого	1465	1	10	4.86	2.826
Үндсэн хувьсагч	1465	1.00	5.00	2.8872	0.88457
Туслах хувьсагч	1465	1.00	6.00	1.7272	0.26656
Зохицуулагч хувьсагч	1465	1.00	4.00	2.6596	0.82700

Хүснэгт 1. Статистик үзүүлэлт

Түүвэрлэлтийн хэмжээг тогтоохдоо Улаанбаатар хотод оршин сууж буй иргэдийн тоо, дүүрэг тус бүрт амьдарч буй иргэдийн тооны харьцааг үндэслэсэн болно. Нийслэлийн статистикийн газрын мэдээлснээр Улаанбаатар хотод 1.677.872 хүн амьдарч байгаагаас Баянгол дүүрэгт 259.411, Баянзүрх дүүрэг 450.873, Сонгино хайрхан дүүрэгт 343.439, Сүхбаатар дүүрэгт 143.332, Хан-Уул дүүрэгт 273.398,

Чингэлтэй дүүрэгт 133.044 иргэн амьдарч байна¹. Судалгаанд хамгийн их буюу 31.1% Баянзүрх дүүрэгт оршин суугчид (456 хүн) эзэлж байгаа бол Сонгино хайрхан дүүргийн оршин суугчид 20.5% буюу 300 хүн, Хан-Уул 16.4% буюу 240 хүн, Баянгол 15.5% буюу 227 хүн тус тус бүрдүүлж байна. Харин Сүхбаатар дүүргийн оршин суугчид 8.6 хувь (126 хүн), Чингэлтэй дүүргийн оршин суугчид хамгийн бага

¹ <http://www.ubstat.mn/>

ХҮҮЛЬ САХИУЛАХУЙ

буюу 7.9% (116 хүн)-ийг эзэлж байна. Судалгаанд оролцогчдын дийлэнх нь Баянзүрх болон Сонгино хайрхан дүүргээс бүрдэж байгаа бөгөөд нийт оролцогчдын ихэнх нь эдгээр томоохон дүүргүүдэд төвлөрч байгааг харуулж байна.

Судалгаанд оролцогчдын 57.5% (842 хүн) нь дээд боловсролтой, 31.5% (461 хүн) нь бүрэн дунд боловсролтой байна. Мөн техникийн болон мэргэжлийн боловсролтой иргэд 5.2% (76 хүн), тусгай мэргэжлийн дунд боловсролтой 5.3% (78 хүн)-ийг тус тус эзэлж байна. Харин суурь боловсролтой 0.2% (3 хүн), бага боловсролтой 0.3% (4 хүн), боловсролгүй 0.1% (1 хүн) гэж мэдээлсэн нь судалгаанд оролцогчдын боловсролын түвшин харьцангуй өндөр байгааг харуулсан.

“Тодорхой төрлийн гэмт хэргээс айх айдас” хэмээх үндсэн хувьсагчийн хүчин зүйлийн шинжилгээ, найдвартай байдлыг авч үзэхэд (Хүснэгт 2) factor loading утга .821–.877-ийн хооронд байгаа нь эдгээр

үзүүлэлтүүд тухайн хувьсагчийг өндөр түвшинд илэрхийлж, хоорондын уялдаа сайн байгааг харуулсан. Тухайлбал, “амь нас, эрүүл мэндэд халдаж болзошгүй гэж айх” (.877) болон “эд хөрөнгийг залилан мэхэлж авна гэж айх” (.873) зэрэг нь хамгийн өндөр үзүүлэлтийг харуулж байгаа нь гэмт хэргийн айдсыг тодорхойлоход чухал нөлөөтэй болохыг илтгэсэн болно. Мөн Cronbach's $\alpha = 0.905$ байгаа нь уг хувьсагчийн хэмжилтийн найдвартай байдал маш өндөр, буюу асуултууд нэг ойлголтыг тогтвортой, итгэлтэйгээр хэмжиж байгааг харуулж байна. КМО (Kaiser-Meyer-Olkin) үзүүлэлт 0.892*** байгаа нь түүврийн хэмжээ хангалттай, өгөгдөл нь хүчин зүйлийн шинжилгээ хийхэд маш тохиромжтойг илтгэсэн нь энэхүү үндсэн хувьсагчийг хэмжих асуултууд нь статистикийн хувьд найдвартай, хүчин төгөлдөр байдлыг илэрхийлсэн.

Хувьсагч	Асуулга	Factor loading	Cronbach's α
Үндсэн хувьсагч Тодорхой төрлийн гэмт хэргээс айх айдас	Хэн нэгэн мөнгө, үнэт эдлэл, эд хөрөнгийг хулгайлна гэж айдаг.	.821	0.905
	Амь нас, эрүүл мэндэд хэн нэгэн халдаж хохироож болзошгүй гэж айдаг.	.877	
	Эд хөрөнгийг залилан мэхэлж авна гэж айдаг.	.873	
	Бэлгийн хүчирхийлэлд өртөнө гэж айдаг.	.848	
	Орон байранд хууль бусаар нэвтэрч орно гэж айдаг.	.836	
	КМО(Kaiser-Meyer-Olkin)	.892***	

Хүснэгт 2. Тодорхой төрлийн гэмт хэргээс айх айдас

Амьдрах орчны загварчлал, аюулгүй байдал, хамгаалалтын арга хэмжээ хэмээх туслах хувьсагчийг хэмжих асуулгуудын хүчин зүйлийн шинжилгээ болон найдвартай байдлын үзүүлэлтүүдийн factor loading утга 0.721–0.853 хооронд байгаа нь эдгээр асуултууд тухайн хувьсагчийг хангалттай сайн тайлбарлаж, хоорондоо уялдаа холбоотой байгааг харуулж байна.

Ялангуяа “хамгаалагчтай эсэх” (0.853) нь хамгийн өндөр утгатай байгаа нь орчны аюулгүй байдлыг тодорхойлоход чухал

нөлөөтэй үзүүлэлт болохыг харуулж байна (Хүснэгт 3). Мөн “дохиоллын систем, домофон, картын системтэй эсэх” (0.762), “орон сууцанд CCTV зэрэг хамгаалалтын тоног төхөөрөмж суурилуулсан эсэх” (0.807) зэрэг нь мөн өндөр утгатай байгаа нь технологид суурилсан хамгаалалтын арга хэмжээ чухал үүрэгтэйг харуулж байгаа төдийгүй “хаалга, цонхны давхар цоож” (0.726), “хамгаалалтын сараалж” (0.721) зэрэг нь харьцангуй бага боловч хангалттай түвшинд байгааг илтгэсэн.

Туслах хувьсагч	Хаалга, цонхондоо давхар цоож эсвэл дижитал цоож суурилуулсан эсэх	0.726	0.647
Амьдрах орчны загварчлал	Цонх, хаалганд хамгаалалтын сараалж суурилуулсан эсэх	0.721	

аюулгүй байдал, хамгаалалтын арга хэмжээ	Дохиоллын систем, домофон, чип, картын системтэй эсэх	0.762	
	Хамгаалагчтай эсэх	0.853	
	Миний амьдарч буй хорооны айл бүрийн цонх болон хаалга хулгайгаас хамгаалах төмөр хаалттай.	0.772	
	Миний амьдарч буй хорооны байр/сууц бүрт хамгаалалтын CCTV зэрэг аюулгүй байдлын тоног төхөөрөмж сайн суурилуулсан.	807.000	
КМО(Kaiser-Meyer-Olkin)		.866***	

Хүснэгт 3. Амьдрах орчны загварчлал аюулгүй байдал, хамгаалалтын арга хэмжээ

Cronbach's $\alpha = 0.647$ байгаа нь дотоод хийхэд маш тохиромжтой, түүврийн найдвартай байдал дунд түвшинд байгааг хэмжээ хангалттай байгааг илтгэж байх тул харуулсан. Харин КМО = 0.866*** байгаа уг туслах хувьсагч нь статистикийн хувьд нь өгөгдөл нь хүчин зүйлийн шинжилгээ баталгаажсан гэж үзсэн болно (Хүснэгт 3).

Зохицуулагч хувьсагч	Манай хороо хог хаягдал ихтэй, бохир заваан байдаг.	.803	0.850
	Манай хороонд харанхуй, хүн явахад тохиромжгүй мухар газар олон байдаг.	.872	
	Манай хороонд эзэнгүй, орхигдсон хашаа, саравч, байшин, подвал, хүн орогнох боломжтой хаягдал автомашин, гарааш, траншейн, гуу жалга байдаг.	.854	
	Таны оршин сууж байгаа газар тогтоосон эрх зүйн хэм хэмжээ, хууль, дүрэм, журам зөрчдөг хүн олон байдаг уу? (Тухайлбал: Замын хөдөлгөөний дүрэм зөрчих, хориглосон газар автомашинаа байрлуулах, гудамжинд архи уух, тамхи татах, бие засах гэх мэт)	.793	
КМО (Kaiser-Meyer-Olkin)		.807***	

Хүснэгт 4. Амьдрах орчны эмх замбараагүй байдал

Амьдрах орчин дахь эмх замбараагүй байдал хувьсагчийн factor loading утга .793–.872-ийн хооронд байгаа нь эдгээр үзүүлэлтүүд тухайн хувьсагчийг сайн тайлбарлаж, хоорондоо уялдаатай байгааг харуулсан. Ялангуяа “харанхуй, хүн явахад тохиромжгүй мухар газар олон байдаг” (.872) болон “эзэнгүй, орхигдсон орчин, объектууд байдаг” (.854) зэрэг нь хамгийн өндөр байгаа нь орчны эмх замбараагүй байдал, хяналтгүй орчин нь хүмүүсийн мэдрэмжид хүчтэй нөлөөлдөг болохыг харуулсан.

Мөн “хог хаягдал ихтэй, бохир заваан орчин” (.803) болон “хууль, дүрэм зөрчдөг

хүмүүс олон байдаг” (.793) зэрэг үзүүлэлтүүд нь тухайн орчны эмзэг, зөрчлийн түвшинг илэрхийлэх чухал хүчин зүйлс гэж үзэхэд хүргэсэн. Cronbach's $\alpha = 0.850$ байгаа нь уг хувьсагчийн найдвартай байдал өндөр, асуултууд нэг ойлголтыг тогтвортой хэмжиж байгааг харуулсан.

Харин КМО = 0.807*** байгаа нь өгөгдөл нь хүчин зүйлийн шинжилгээ хийхэд тохиромжтой, түүврийн хэмжээ хангалттай статистикийн хувьд найдвартай, хүчин төгөлдөр гэж үзсэн болно.

		1	2	3	4	5	6	7	8
1	Нас	1	.267**	-.069**	.391**	-.197**	0.005	.155**	0.003
2	Боловсрол		1	-0.037	.138**	-0.020	0.028	0.044	0.001
3	Орлого			1	-0.041	0.000	.056*	-.057*	0.026
4	Оршин сууж буй хугацаа				1	-.078**	.058*	.143**	0.028

ХҮҮЛЬ САХИУЛАХУЙ

5	Хүйс				1	.214**	-.078**	0.003
6	Үндсэн хувьсагч					1	.141**	.279**
7	Туслах хувьсагч						1	.181**
8	Зохицуулагч хувьсагч							1

Хүснэгт 5. Хувьсагч хоорондын хамаарал

Хувьсагчдын хоорондын корреляцийн (хамаарлын) шинжилгээний үр дүнгээс харахад нас нь боловсролтой эерэг, дунд зэрэг хамааралтай ($r = .267^{**}$), оршин сууж буй хугацаатай хүчтэй эерэг хамааралтай ($r = .391^{**}$), харин хүйстэй сөрөг хамааралтай ($r = -.197^{**}$) байна.

Боловсрол нь оршин сууж буй хугацаатай сул эерэг хамааралтай ($r = .138^{**}$), харин бусад хувьсагчидтай мэдэгдэхүйц хамаарал ажиглагдахгүй байна. Өрхийн орлогын хувьд үндсэн хувьсагчтай сул эерэг ($r = .056^{*}$), туслах хувьсагчтай сул сөрөг ($r = -.057^{*}$) хамааралтай байгаа нь орлого бага зэрэг нөлөөтэй ч хүчтэй биш болохыг харуулж байна.

Оршин сууж буй хугацаа нь үндсэн хувьсагч ($r = .058^{*}$) болон туслах хувьсагч ($r = .143^{**}$) хоёулантай эерэг хамааралтай байгаа нь тухайн орчинд удаан амьдрах нь

аюулгүй байдал болон орчны үнэлэмжид тодорхой нөлөө үзүүлж байгааг үзүүлээ.

Хүйс нь үндсэн хувьсагчтай эерэг ($r = .214^{**}$), харин туслах хувьсагчтай сөрөг ($r = -.078^{**}$) хамааралтай байна. Судалгааны гол хувьсагч хоорондын хамаарлыг авч үзвэл үндсэн хувьсагч нь туслах хувьсагчтай эерэг ($r = .141^{**}$) болон дам хувьсагчтай илүү хүчтэй эерэг хамааралтай ($r = .279^{**}$) байна. Мөн туслах хувьсагч нь дам хувьсагчтай эерэг хамааралтай ($r = .181^{**}$) байгаа нь орчны аюулгүй байдал, хамгаалалтын арга хэмжээ болон гэмт хэргийн айдастай уялдаа холбоотой болохыг харуулж байна. Корреляцийн үр дүнгээс харахад ихэнх хамаарлууд сул болон дунд түвшинд байгаа бөгөөд статистикийн ач холбогдолтой ($* p < 0.05$, $** p < 0.01$) үзүүлэлтүүд нь хувьсагчдын хооронд тодорхой хамаарал байгааг илтгэж байна (Хүснэгт 5).

Хувьсагчид	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	1.401	0.141		9.952	0.001
Туслах хувьсагч	0.123	0.029	0.106	4.210	0.001
Зохицуулагч хувьсагч	0.275	0.026	0.257	10.425	0.001
Хүйс	0.477	0.051	0.230	9.274	0.001
Нас	0.010	0.021	0.013	0.477	0.634
Боловсрол	0.018	0.022	0.021	0.818	0.413
Орлого	0.019	0.008	0.060	2.444	0.015
Хугацаа /амьдарч буй/	0.022	0.012	0.048	1.806	0.071
R ² increase due to interaction	R ²		F		p
	0.0175		30.2677		0.001
Conditional effect	β	se	LLCI	ULCI	
M-1SD (-.6596)	0.184	0.0309	0.1233	0.2446	
M (.0904)	0.0751	0.0301	0.0161	0.1341	
M+1SD (.8404)	-0.0338	0.0405	-0.1132	0.0456	

Хүснэгт 6. Регрессийн шинжилгээ

Судалгааны регрессийн шинжилгээ нь үндсэн хувьсагч (тодорхой төрлийн гэмт хэргээс айх айдас)-д нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг тодорхойлсон үр дүн юм. Шинжилгээнээс үзэхэд загвар бүхэлдээ статистикийн хувьд ач холбогдолтой ($p = 0.001$) байгаа нь хувьсагчид үндсэн хувьсагчийг тайлбарлах чадвартайг харуулж байна (Хүснэгт 6).

Туслах хувьсагч ($\beta = 0.106$, $p = 0.001$) болон Зохицуулагч хувьсагч ($\beta = 0.257$, $p = 0.001$) нь хоёулаа эерэг, ач холбогдолтой байна. Үүнээс харахад орчны аюулгүй байдал, хамгаалалтын арга хэмжээ сулрах, амьдрах орчин дахь эмх замбараагүй байдал нэмэгдэх тусам иргэдийн гэмт хэргээс айх айдас өсөх хандлагатайг харуулж байна. Ялангуяа зохицуулагч хувьсагч илүү хүчтэй нөлөөтэй (хамгийн өндөр β) байгаа нь амьдрах орчин дахь эмх замбараагүй байдал, зөрчил нь иргэдийн гэмт хэргээс айх айдаст илүү их нөлөөлдөг болохыг харуулж байна.

Хүйс ($\beta = 0.230$, $p = 0.000$) статистикийн хувьд ач холбогдолтой бөгөөд эмэгтэйчүүдийн гэмт хэргээс айдас илүү их байгааг харуулж байна.

Орлого ($\beta = 0.060$, $p = 0.015$) нь бага ач холбогдолтой ч эерэг нөлөөтэй байна. Харин нас ($p = 0.634$), боловсрол ($p = 0.413$) хоёр нь статистикийн ач холбогдолгүй, өөрөөр хэлбэл тодорхой нөлөөгүй байна.

Interaction effect-ийн үр дүнгээс харахад $R^2=0.0175$ буюу статистикийн хувьд ач холбогдолтой ($p = 0.001$) байгаа нь зохицуулагч хувьсагч нь туслах хувьсагчийн нөлөөг өөрчилж (модератор үүрэг гүйцэтгэж) байгааг харуулж байна. Conditional effect-ийн хувьд:

- Зохицуулагч хувьсагч бага үед ($-1SD$) нөлөө хүчтэй, эерэг ($\beta = 0.184$)
- Дундаж үед нөлөө сул, эерэг ($\beta = 0.0751$)
- Өндөр үед нөлөө байхгүй, сөрөг чиглэлд ($\beta = -0.0338$) байна.

Өөрөөр хэлбэл амьдрах орчин эмх замбараатай байх үед иргэдийн гэмт хэргээс айх айдас буурч, хамгаалалтын арга хэмжээ (туслах хувьсагч) сулардаг, амьдрах орчин дахь эмх замбараагүй байдал өндөр үед хүмүүсийн гэмт хэргээс

айх айдас ихээр бий болдог гэж үзэж болохоор байна (Хүснэгт 6).

Судалгааны дүнгээс үзэхэд амьдрах орчин дахь эмх замбараагүй байдал, иргэдийн гэмт хэргээс айх айдсыг бууруулах нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх нэг чухал алхам болох нь батлагдаж байна. Өөрөөр хэлбэл гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд орчны загварчлалыг үр дүнтэй ашиглах чухал шаардлагатайг батлан харуулж байна.

Дүгнэлт, санал

Гэмт хэрэгтэй тэмцэх асуудал нь зөвхөн хууль сахиулах байгууллагын үүрэг биш бөгөөд үүнд олон нийтийн үүрэг оролцоог нэмдүүлэх, хот төлөвлөлт, хүрээлэн буй орчны загварчлалаар гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлогыг хэрэгжүүлэх, онолын үндэслэлтэй үйл ажиллагааг нэвтрүүлэх нийгмийн хэрэгцээ шаардлага бий болоод байна.

Монгол Улсад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохион байгуулахдаа орчны загварчлалын хоёрдугаар үе шатыг нэвтрүүлэх боломжтой байх бөгөөд амьдрах орчны нөхцөл, зохион байгуулалт, иргэдийн өдөр тутмын амьдралын хэв маяг чухал үүрэгтэй болох нь энэхүү судалгааны үр дүнгээс ажиглагдсан болно. Судалгааны үр дүнд үндэслэн дараах дүгнэлтийг гаргалаа. Үүнд:

- Хагархай цонхны онол (Broken Windows Theory), Хэвшмэл байдлын онол (Routine Activity Theory), Эмх замбараагүй байдлын үзэл баримтлал (Disorder model), Иргэдийн гэмт хэргээс айх айдас судлал (Fear of Crime) зэрэг онолын үндэслэлийг баримтлан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд орчны загварчлалыг нэвтрүүлэх боломжтой байна.

Тухайлбал, амьдрах орчин дахь эмх замбараагүй байдал нь “хяналтгүй орчин”-г бий болгодог, амьдрах орчин дахь эмх замбараагүй байдал нь иргэдийн гэмт хэргээс айх айдаст нөлөөлдөг, хог хаягдал ихтэй, харанхуй мухар газар, орхигдсон барилга зэрэг нь ихээр нөлөөлдөг, амьдрах орчны зохион байгуулалт, хамгаалалтын арга хэмжээг явуулснаар гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх боломжтой хэдий ч

энэ нь дангаар явуулахад хангалтгүй гэдэг нь батлагдлаа.

- Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд орчны загварчлалын үндсэн 4 элемент болох бодит хяналт (natural surveillance), нэвтрэх орчны хяналт (access control), орон зай, эзэмшил (territoriality), орчны тохижилт, засвар үйлчилгээ (maintenance) зэрэг нь Улаанбаатар хотын хэмжээнд ижил хөгжөөгүй байна.

- Орчны загварчлалыг сайжруулахад зөвхөн архитектурын шийдэл хангалтгүй, харин оршин суугчдын идэвх оролцоо, хамтын ажиллагаа, хяналт дэмжлэг чухал үүрэгтэй байна.

- Иргэд хүйсийн байдлаас хамаарч үдэш, шөнийн цагаар гэртээ ганцаараа байх үедээ гэмт хэргийн хохирогч болохоос айдаг буюу эмэгтэйчүүд үдэш, шөнийн цагаар гэртээ ганцаараа байх үедээ гэмт хэргээс айх айдас ихтэй байдаг байна. Харин боловсролын түвшин өндөр байх нь иргэдийн гэмт хэргээс айх айдсыг бууруулдаг байна.

- Хүрээлэн буй орчны эмх замбараагүй байдал, амьдралын буруу хэв маяг, гэмт хэрэг, зөрчлийн гаралт зэрэг нь иргэдийн гэмт хэргээс айх айдсын хүчин зүйлийг бий болгох, нэмэгдүүлэх шалтгаан нөхцөл нь болж байна.

- Олон нийтийн эвтэй, найрсаг харилцаа, иргэд хоорондын албан бус хяналт сул байгаа нь амьдралын буруу хэв маяг, гэмт хэргийн гаралтад шууд нөлөөлж байна.

- Монгол Улсад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд орчны загварчлалыг нэвтрүүлэх эрх зүйн орчин, олон улсын стандарт (ISO 22341) хараахан бүрдээгүй байна.

Судалгааны үр дүнд үндэслэн дараах саналыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

- Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх орчны загварчлалын стандартыг нэвтрүүлэх;

- Хот төлөвлөлт, орон сууцны хорооллын зохион байгуулалтад CPTED-ийн үндсэн зарчмуудыг системтэйгээр хэрэгжүүлэх;

- Олон нийтийн хяналт, Иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх бодлого хэрэгжүүлэх;

- Амьдрах орчин дахь эмх замбараагүй байдлыг бууруулах ажлыг CPTED-ийн зарчимд үндэслэн явуулах зэрэг болно.

Ашигласан материал

Adams, R. E., and Serpe, R.T. (2000). "Social Integration, Fear of Crime and Life Satisfaction." *Social Perspectives*, 43, 605-629.

Balkin, S. (1979). "Victimization Rates, Safety and Fear of Crime." *Social Problems*, 26: 343-358.

Bayley, D. H. (1975). "The Police and Political Development in Europe: The Formation of National States in Europe." *Princeton, NJ: Princeton University Press*.

Chuluunbat, Sh., and Lee, Min-Sik. (2016). "Fear of Crime in a Transitional Society: The case of Mongolia Citizens" *Journal of Korean Association for Terrorism Studies*, 9, (2):77-95.

Chuluunbat, Sh., and Lee, Min-Sik. (2016). "Fear of Crime among Mongolian Immigrants in Seoul Metropolitan Areas" *Korean Journal for Public Security and Criminal Justice*, 63, 239-265.

Cohen, L. E., & Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends: A routine activity approach. *American Sociological Review*, 44(4), 588-608.

Crowe, T. D. (2000). *Crime Prevention Through Environmental Design: Applications of Architectural Design and Space Management Concepts* (2nd ed.). Butterworth-Heinemann.

Franklin, T. W., Franklin, C. A., and Fearn, N. E. (2008). "A Multilevel Analysis of the Vulnerability, Disorder, and Social Integration Models of Fear of Crime." *Social Justice Research*, 21(2): 204-227.

Gainey, R., Alper, M., and Chappell, A. T. (2011). "Fear of Crime Revisited: Examining the Direct and Indirect Effects of Disorder, Risk Perception, and Social Capital." *American Journal of Criminal Justice*, 36(2): 120-137.

Gibson, C. L., Zhao, J., Lovrich, N. P., and Gaffney, M. J. (2002). "Social Integration,

Individual Perceptions of Collective Efficacy, and Fear of Crime in Three Cities.” *Justice Quarterly*, 19(3): 537-564.

Grubb, J. A., and Bouffard, L. (2014). “The Interrelationships between Victimization, Fear and Acculturation among Asian Immigrants.” *Victims and Offenders: An International Journal of Evidence-based Research, Policy, and Practice*, 9(4): 353-385.

Hale, C. (1996). “Fear of Crime: A Review of the Literature.” *International Review of Victimology*, 4: 79-150.

Hwang, E. G. (2015). “A Bi-National Comparative Study about the Fear of Crime among Korean Immigrants in the Detroit Metropolitan Area. USA and Native Korean Immigrants in Seoul, South Korea.” *Journal of Policing*, 3, 231-275.

Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. Random House.

Jeffery, C. R. (1971). *Crime prevention through environmental design*. Sage Publications.

Karakus, O., McGarrell, E.F., and Basibuyuk, O. (2010). “Fear of Crime among Citizens of Turkey.” *Journal of Criminal Justice*, 38: 174-184.

LaGrange, R. L., Ferraro, K. F., and Supancic, M. (1992). “Perceived Risk and Fear of Crime: Role of Social and Physical Incivilities.” *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 29: 311-334.

Lewis, D. A. and Salem, G. (1981). “Community Crime Prevention: An Analysis of a Developing Strategy.” *Crime and Delinquency*, 27: 405-421.

McGarrell, E. F., Giacomazzi, A. L., and Thurman, Q. C. (1997). “Neighborhood

Disorder, Integration, and the Fear of Crime.” *Justice Quarterly*, 14(3): 479-500.

McLaughlin, E., and Muncie, J. (2006). *The Sage Dictionary of Criminology*. Sage Publishers.

Newman, O. (1972). *Defensible space: Crime prevention through urban design*. Macmillan.

Ross, C. E., and Jang, S. (2000). “Neighborhood Disorder, Fear, and Mistrust: The Buffering Role of Social Ties with Neighbors.” *American Journal of Community Psychology*, 28, 401-420.

Shaw, C.R., and McKay, H. D. (1942). *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. University of Chicago Press.

Saville, G., & Cleveland, G. (2003). *Second-generation CPTED: An antidote to the social Y2K virus?* In M. J. Smith & D. B. Cornish (Eds.), *Theory for practice in situational crime prevention* (pp. 161-185). Criminal Justice Press.

Skogan, W. G. (1990). *Disorder and Decline: Crime and the Spiral of Decay in American Neighborhoods*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Skogan, W. G., and Maxfield, M.G. (1981). *Coping with Crime: Individual and Neighborhood Reactions*. Sage: Beverly Hills, CA.

Zarafonitou, C. (2009). “Criminal Victimization in Greece and the Fear of Crime: A ‘Paradox’ for Interpretation.” *International Review of Victimology*, 16: 277-300.

ᠬᠤᠠᠨᠠᠨᠪᠠᠭᠠᠲᠤ ᠬᠣᠲᠣᠳ ᠭᠡᠮᠲᠤ ᠬᠡᠷᠭᠢᠨ ᠭᠠᠷᠠᠯᠲᠤᠭ
ᠪᠤᠠᠭᠤᠷᠤᠯᠠᠬᠤ, ᠭᠡᠮᠲᠤ ᠬᠡᠷᠭᠡᠭᠤᠰ ᠤᠷᠦᠳᠴᠢᠯᠠᠨ ᠰᠡᠷᠭᠢᠯᠡᠬᠤ 2030 ᠣᠨ ᠬᠦᠷᠲᠡᠯᠬᠤ
ᠪᠣᠳᠯᠣᠭᠢᠨ ᠴᠢᠭ ᠬᠠᠨᠳᠠᠯᠠᠭᠠ

НИЙСЛЭЛ УЛААНБААТАР ХОТОД ГЭМТ ХЭРГИЙН ГАРАЛТЫГ БУУРУУЛАХ, ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ 2030 ОН ХҮРТЭЛХ БОДЛОГЫН ЧИГ ХАНДЛАГА

Судалгааны нэгтгэл ба бодлогын илтгэл

CRIME REDUCTION AND PREVENTION POLICY TRENDS IN ULAANBAATAR
CITY UNTIL 2030

Research Synthesis and Policy Brief

Ч.Нямсүрэн

Доктор (Ph.D), профессор

Nyamsuren Ch.

Ph.D., Professor

Хураангуй: Энэхүү илтгэлээр нийслэл Улаанбаатар хотын 2017–2025 оны хугацаан дахь гэмт хэргийн гаралт, бүтэц, цаг-орон-цаг болон виктимологийн нөхцөл байдалд хийсэн криминологи шинжилгээг нэгтгэн дүгнэж, 2030 он хүртэлх урт хугацааны бодлогын чиг хандлагыг тодорхойллоо. Судалгаагаар Улаанбаатар хотын гэмт хэргийн нийт бүтцэд өмчийн эсрэг гэмт хэрэг 70.5%-ийг, эрүүл мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг 23.8%-ийг тус тус эзэлж байгаа бөгөөд сүүлийн жилүүдэд цахим залилан болон зам тээврийн осол, хөдөлгөөний аюулгүй байдлын зөрчил (2025 оны 9 сарын байдлаар 1,543 тохиолдол) огцом дэгдэх хандлагатай байна. Хүн амын нягтаршил болон нийгэм-эдийн засгийн төвлөрлөөс хамааран Баянзүрх дүүрэг нийт хэргийн тоогоор тэргүүлж байгаа бол 100,000 хүн амд ногдох харьцангуй үзүүлэлтээр Сүхбаатар дүүрэг (2,364.44) хамгийн өндөр эрсдэлтэй байна. Илтгэлийн хүрээнд уламжлалт реактив загвараас татгалзаж, өгөгдөлд суурилсан хот төлөвлөлт (CPTED), цахим орчны урьдчилан сэргийлэлт, хохирогч төвтэй виктимологийн хамгаалалт бүхий “Улаанбаатар–Аюулгүй хот 2030” стратегийн интеграцчилсан загвар, институцийн шинэчлэлийг дэвшүүлэв.

Abstract: This policy brief synthesizes a criminological analysis of crime incidence, structure, spatio-temporal dynamics, and victimological conditions in Ulaanbaatar city between 2017 and 2025, outlining long-term policy trends up to 2030. The study reveals that crimes against property account for **70.5%** of Ulaanbaatar's total crime structure, followed by crimes against human health at **23.8%**. Notably, recent years have seen a sharp surge in cyber fraud and traffic accidents/road safety violations (with 1,543 cases recorded as of September 2025).

Driven by population density and socio-economic concentration, Bayanzurkh district leads in absolute crime volume, whereas Sukhbaatar district exhibits the highest risk profile per capita, with a relative rate of **2,364.44 per 100,000 residents**. Moving away from traditional reactive policing models, this brief proposes the "Ulaanbaatar–Safe City 2030" integrated strategic framework and institutional reform. This model champions data-driven urban planning through Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED), cyber-space prevention, and victim-centric support systems.

Түлхүүр үгс: Улаанбаатар хот, Криминологи шинжилгээ, Виктимологи, Өмчийн эсрэг гэмт хэрэг, Цахим залилан, Хөдөлгөөний аюулгүй байдал, CPTED, Аюулгүй хот 2030.

Keywords: Ulaanbaatar City, Criminological Analysis, Victimology, Crimes Against Property, Cyber Fraud, Road Safety, CPTED, Safe City 2030.

Нэг. Удиртгал

Хотжилт, хүн амын механик өсөлт болон технологийн хурдацтай шилжилт нь дэлхийн томоохон мега хотуудын адил нийслэл Улаанбаатар хотын аюулгүй байдлын орчинд бүтцийн томоохон

өөрчлөлтүүдийг авчирч байна. Өнөөгийн байдлаар Монгол Улсын нийт хүн амын тал орчим хувь нь төвлөрсөн нийслэл хотод гэмт хэргийн гаралт нийгэм-эдийн засгийн тогтвортой байдал, иргэдийн амьдралын чанарт шууд нөлөөлөхүйц суурь хүчин

зүйл боллоо. Криминологийн онолын үүднээс хотын аюулгүй байдал нь зөвхөн хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагааны үр дүнгээр хязгаарлагдахгүй бөгөөд хот төлөвлөлт, орчны инженерчлэл, цахим дэд бүтэц, институцийн харилцан уялдааны цогц систем юм. Иймд өнгөрсөн найман жилийн (2017-2025) гэмт хэргийн статистик өгөгдөл, дүүргүүдийн эрсдэлийн ялгаатай байдал болон хохирогчдын виктимологийн төлөв байдалд шинжлэх ухааны үндэслэлтэй логик дүн шинжилгээ хийж, 2030 он хүртэлх бодлогын алсын харааг тодорхойлох нь нэн чухал ач холбогдолтой юм.

Хоёр. Нийслэл хотын гэмт хэргийн онөөгийн байдал, бүтцийн криминологи шинжилгээ

Гэмт хэргийн төрөл	Эрүүгийн хуулийн бүлэг	Үйлдсэн гэмт хэргийн тоо	Нийт гэмт хэрэгт эзлэх хувь (%)
Өмчийн эсрэг гэмт хэрэг (Хулгай, залилан, дээрэм)	17-р бүлэг	136,997	70.5%
Хүний эрүүл мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг	11-р бүлэг	46,177	23.8%
Хөдөлгөөний аюулгүй байдал, ашиглалтын журам зөрчих	27-р бүлэг	6,596	3.4%
Олон нийтийн аюулгүй байдлын эсрэг	20-р бүлэг	3,588	1.8%
Хүний амьд явах эрхийн эсрэг	10-р бүлэг	3,550	1.8%
Бэлгийн халдашгүй байдал, эрх чөлөөний эсрэг	12-р бүлэг	2,927	1.5%
Эдийн засгийн гэмт хэрэг	18-р бүлэг	1,395	0.7%
Авлага, албан тушаалын гэмт хэрэг	22-р бүлэг	584	0.3%
Хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг	16-р бүлэг	272	0.1%

Хүснэгт 1. Нийслэл Улаанбаатар хотод үйлдсэн гол гэмт хэргүүдийн хуримтлагдсан бүтэц (2017–2025)

Дээрх бүтцийн шинжилгээнээс харахад Улаанбаатар хотын гэмт хэргийн гол суурь хэлбэр нь хувь хүний өмч хөрөнгө, санхүүгийн харилцаанд халдсан Өмчийн эсрэг гэмт хэрэг (70.5%) байна. Үүний араас танхай, зодоон, гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй шууд холбогддог Эрүүл

Сүүлийн найман жилийн хугацаанд нийслэлийн түвшинд бүртгэгдсэн гэмт хэргийн нийт тоо хэлбэлзэл ихтэй байсныг статистик өгөгдөл харуулж байна. Тухайлбал, 2018 онд 25,652 тохиолдол бүртгэгдэж оргилдоо хүрсэн бол 2020 онд COVID-19 цар тахлын хөл хорио, хөдөлгөөний хязгаарлалтын улмаас 14,633 болж огцом буурчээ. Гэвч 2021 оноос нийгмийн амьдрал хэвийн голдиролдоо орж, цахим орчин дах шинэ төрлийн залилангууд бүртгэгдэж эхэлснээр 2022 онд 24,310, 2023 онд 24,978 болж дахин өссөн байна. 2024 оны байдлаар нийт гэмт хэрэг 22,941 болж бага зэрэг буурсан ч сүүлийн гурван жилийн дундаж нь 24,000 орчимд хэлбэлзэж байгаа нь гэмт хэргийн гаралт өндөр түвшинд тогтворжиж, суурьшсаныг илтгэнэ.

мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг хэргүүд (23.8%) орж байгаа нь нийгмийн сэтгэл зүй, архидалт, орчны хяналт сул байгааг илэрхийлдэг. Цаг-орон-цагийн хэв шинжийг судлахад ихэнх гэмт хэргүүд өдрийн идэвхтэй цагаар (06:00-19:00) болон ажлын өдрүүдэд худалдаа,

Дотоод аюулгүй байдлын үйл ажиллагааны газар

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ

үйлчилгээ, банк-санхүүгийн төвлөрөл, хүн ам ба мөнгөний урсгалыг даган үйлдэгдэж байна. Үйлдэгчдийн насны хувьд 18–49 насны хөдөлмөрийн чадвартай иргэд давамгайлж байгаа нь нийгэм-эдийн засгийн тэгш бус байдал, ажилгүйдэл зэрэгтэй шууд огтлолцдог. Мөн эмэгтэй үйлдэгчдийн эзлэх хувийн жин жил ирэх тусам аажмаар өсөх хандлага ажиглагдаж байна.

Гурав. Дүүргүүдийн эрсдэлийн ялгаатай байдал ба виктимологийн төлөв байдал

Улаанбаатар хотын гэмт хэргийн тархалтыг дүүргүүдээр харьцуулан судлахад хүн амын тоо болон эдийн засгийн дэд бүтцийн төвлөрлөөс хамаарсан тодорхой ялгаанууд илэрч байна. Түүнчлэн, гэмт хэргийн үнэмлэхүй тоог хүн амын тоонд харьцуулан 100,000 хүн амд ногдох харьцангуй түвшнээр тооцоход хотын төв, бизнесийн бүсүүд хамгийн өндөр эрсдэлтэй болох нь батлагдсан.

Дүүрэг	2024 Нийт хэрэг	Хүн амын тоо	100,000 хүн амд ногдох түвшин	Өмчийн эсрэг хэрэг (Түвшин)	Замын хөдөлгөөний хэрэг (Түвшин)
Баянгол	3,640	259,411	1,403.95	1,691.13	69.15
Баянзүрх	6,692	450,873	1,484.28	1,462.19	64.76
Сүхбаатар	3,389	143,332	2,364.44	2,117.51	108.14
Сонгинохайрхан	2,824	343,439	822.25	678.07	65.80
Хан-Уул	3,521	273,398	1,287.89	1,420.65	68.03
Чингэлтэй	2,378	133,044	1,787.38	1,703.20	114.25
Багануур	226	29,152	775.98	452.79	65.17
Налайх	257	40,674	631.84	221.28	59.00
Багахангай	14	4,549	307.76	65.95	131.89
НИЙСЛЭЛ ДУНДАЖ	22,941	1,674,872	1,370.83	1,356.40	74.09

Хүснэгт 2. Дүүргүүдийн гэмт хэргийн харьцангуй түвшний үзүүлэлт (2024 оны суурь дата)

Статистик дүн шинжилгээнээс үзэхэд Баянзүрх дүүрэг үнэмлэхүй тоогоор (6,692 хэрэг) нийслэлдээ хамгийн өндөр ачаалалтай бүс хэвээр байна. Гэвч хүн амын тоонд харьцуулсан 100,000 хүн амд ногдох хэргийн түвшнээр Сүхбаатар дүүрэг (2,364.44) болон Чингэлтэй дүүрэг (1,787.38) хол тасархай тэргүүлж байна. Энэ нь гэмт хэргийн гаралт зөвхөн суурин оршин суугчдын тооноос бус, тухайн дүүрэгтэй өдрөөр шилжих хүн ам, үнэтэй өмч хөрөнгө, банк, санхүү, худалдаа үйлчилгээний төвлөрөлтэй (Төв бизнесийн дүүрэг буюу CBD-ийн феномен) шууд холбоотойг нотолно.

2025 оны есдүгээр сарын урьдчилсан гүйцэтгэлээс харахад нийслэл хотод хоёр том аюултай дохио илэрч байна. Нэгдүгээрт, Хөдөлгөөний аюулгүй

байдлын эсрэг гэмт хэрэг (27-р бүлэг) нийслэлийн хэмжээнд 1,543-т хүрч, 2024 оны бүтэн жилийн дүнгээс (1,239) аль хэдийн давж огцом дэгдэлт үүсгэсэн байна. Энэ эрсдэл Сонгинохайрхан, Баянзүрх, Хан-Уул зэрэг гол магистраль зам дайран өнгөрдөг, шинэ суурьшлын бүсүүдэд хамгийн хурцаар тавигдаж байна. Хоёрдугаарт, “Цахим орчин” дахь залилан, фишинг, онлайн худалдааны гэмт хэрэг нийт бүртгэгдсэн хэргийн 36.6%-ийг дунджаар эзэлж байгаа бөгөөд Баянгол (53.8%), Баянзүрх (55.5%), Хан-Уул (51.9%) дүүргүүдэд нийт хэргийнх нь тал хувиас давсан байна.

Виктимологийн буюу хохирогч судлалын шинжилгээнээс харахад 2018–2024 оны хооронд нийслэл хотод нийт 153,272 иргэн гэмт хэргийн улмаас хохирч,

2,728 хүн амь насаа алдаж, 37,641 хүн гэмтэж бэртжээ. Хохирогчдын 47%-ийг эмэгтэйчүүд эзэлж байгаа бөгөөд 2024 онд хохирсон эмэгтэйчүүдийн тоо 2018 оноос 43%-иар өссөн нь гэр бүлийн хүчирхийлэл болон цахим орчны халдлагад эмэгтэйчүүд өртөх магадлал нэмэгдсэнийг илтгэнэ. Насны бүтцээр 18–39 насны хөдөлмөрийн насны залуус нийт хохирогчдын 60.1%-ийг бүрдүүлж байгаа бол нийгмийн байдлын хувьд ажилгүй иргэд 32%-ийг эзэлж байгаа нь ажилгүйдэл, орлогын хомсдол нь гэмт хэрэгт өртөх эмзэг байдлын гол суурь шалтгаан болж байгааг харууллаа. Мөн шүүхийн шатанд гэмт хэргийн нөхөн төлүүлэлтийн түвшин дунджаар 51%-тай байгаа нь хохирогчийн эрхийг хамгаалах, хохирлыг шуурхай барагдуулах санхүү-эрх зүйн механизм сул байгаагийн илрэл юм.

Дөрөв. Гэмт хэргийг бууруулах бодлогын эрх зүй, институцийн орчин, гадаадын сайн туршлага

Монгол Улс 2019 онд “Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай” бие даасан хуулийг баталж, Улаанбаатар хотын нийтийн аюулгүй байдлын мандатыг “Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай” хуулиар өргөтгөн, нийслэл → дүүрэг → хороо гэсэн шаталсан ГХУСА33-ийн институцийн тогтолцоог бүрдүүлсэн. Гэвч өнөөгийн практикт урьдчилан сэргийлэх бодлого нь өгөгдөлд суурилсан хотын стратеги (Evidence-based urban strategy), тогтмол мониторинг үнэлгээгээр дутагдаж, ихэвчлэн гэмт хэрэг гарсны дараа хариу үйлдэл үзүүлэх (reactive) уламжлалт хэлбэртэй байна. НҮБ-ын 2002 оны Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх удирдамж болон “аюулгүй хот” (Safer Cities) хөтөлбөрийн үзэл баримтлалд заасан community safety буюу олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах хот төлөвлөлтийн шийдэл нийслэлийн мега-төслүүдэд системтэйгээр шингэж чадаагүй байна.

Олон улсын сайн туршлагыг авч үзвэл, Сингапур, Торонто, болон Японы хотуудын туршлагад “Хөршийн сайн дурын эргүүл”, “Koban” маягийн цагдаагийн жижиг цэгүүдийг иргэдийн дунд байршуулах (Community policing), мөн гэмт хэрэг гарах боломжтой харанхуй,

орхигдсон орон зайг хот төлөвлөлтийн аргаар өөрчлөх CPED (Crime Prevention Through Environmental Design) зарчмуудыг амжилттай хэрэгжүүлдэг. Улаанбаатар хотын Сонгинохайрхан, Баянзүрх, Чингэлтэй дүүргийн зарим гэр хорооллын бүсэд гэрэлтүүлэг нэмэгдүүлж, камержуулалт хийхэд тухайн хэсэгт хулгай, танхайн хэрэг 12–18%-иар буурсан үзүүлэлт байгаа нь CPED-ийн онолыг нийслэл даяар нутагшуулах бүрэн боломжтойг баталж байна.

Тав. 2030 он хүртэлх бодлогын үндсэн чиг хандлага, стратегийн зөвлөмжүүд

Судалгааны логик үр дүн, криминологийн онол, виктимологийн эмзэг байдалд тулгуурлан 2030 он хүртэл нийслэл Улаанбаатар хотын гэмт хэргийг бууруулах урт хугацааны стратегийг дараах зургаан үндсэн чиглэлээр тодорхойлж байна.

1. 'Улаанбаатар – Аюулгүй хот 2030' нэгдсэн стратеги боловсруулах

Нийслэлийн Засаг даргын тамгын газар, НҮБ-ын “Safer Cities” болон UNODC-ийн техникийн туслалцаатайгаар өгөгдөлд суурилсан хотын аюулгүй байдлын бие даасан стратегийг боловсруулах шаардлагатай. Уг бодлого нь гэмт хэргийг зөвхөн цагдаагийн хүчээр шийдэх биш, хот төлөвлөлт, нийгэм-эдийн засаг, боловсрол, эрүүл мэндийн салбарын бодлогын интеграцыг хангаж, тодорхой KPI (Үр дүнгийн үзүүлэлт) болон “Аюулгүй хот” дата-дашбоард буюу өгөгдөл хянах самбар ажиллуулах шаардлагатай.

2. Зам тээвэр, хөдөлгөөний аюулгүй байдлын инженерийн шинэчлэл (27-р бүлэг)

2025 онд гарсан замын хөдөлгөөний ослын дэгдэлтэй тэмцэх зорилгоор Сонгинохайрхан, Баянзүрх, Хан-Уул, Сүхбаатар дүүргүүдийн гол магистраль зам, уулзварууд дээр тээврийн инженерийн арга хэмжээ авах. Үүнд хамгаалалттай эргэлтийн шийдэл (protected turns), хурд хяналтын ухаалаг систем, явган хүний гарцын гэрэлтүүлэг, скүүтер, дугуйн тусгайлсан замыг автомашины урсгалаас тусгаарлах замаар хохирогч болох

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠤᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

эрсдэлийг физиологийн түвшинд бууруулна.

3. Цахим орчны аюулгүй байдал, real-time сэрэмжлүүлгийн систем

Нийт хэргийн тал орчим хувийг эзэлж буй цахим залиланттай тэмцэх ажиллагааг Баянзүрх, Баянгол, Хан-Уул, Чингэлтэй дүүргүүдэд онцгойлон төвлөрүүлнэ. Банк, үүрэн холбооны операторуудтай хамтран хиймэл оюун ухаанд суурилсан Real-time сэрэмжлүүлгийн суваг (SMS/Notification) нээж, сэжигтэй гүйлгээ, фишинг-URL хаягуудыг шууд блоклох хар жагсаалтын нэгдсэн системийг нэвтрүүлж, иргэдийн цахим санхүүгийн боловсролыг тасралтгүй дээшлүүлнэ.

4. Хот төлөвлөлтийн CP TED стандартыг заавал мөрдүүлэх

Баянзүрх, Сонгинохайрхан, Чингэлтэй зэрэг гэр хороолол давамгайлсан, эрсдэлтэй гудамж, нийтийн тээврийн буудлуудын орчимд CP TED (Crime Prevention Through Environmental Design) буюу орчны инженерчлэлийн аргыг үе шаттай хэрэгжүүлнэ. Хотын барилгажилт, орон сууцны зогсоол, гудамж талбайн төлөвлөлтөд AI-д суурилсан камержуулалт, автомашины дугаар таних технологи, харагдах хяналтын сүүдэр үүсгэхгүй байх гэрэлтүүлгийн стандартыг барилгын улсын комисс хүлээн авах суурь нөхцөл болгон хуульчилж, гэмт хэрэг үйлдэгдэх орон зайн боломжийг хаана.

5. Олон нийтийн оролцоонд тулгуурласан хяналт ба Community policing

Японы “Koban”, Сингапурын “Community policing” загварыг нутагшуулж, дүүрэг, хорооны түвшинд иргэдийн сайн дурын оролцоонд тулгуурласан “Олон нийтийн эргүүл”, “Хөршийн хяналтын бүлэг”-ийг бэхжүүлнэ. Хорооны болон хэсгийн цагдаагийн хамтарсан хяналтын багуудыг оройн болон амралтын цагуудаар Баянзүрх, Сонгинохайрхан, Баянгол дүүргийн архидалтын эрсдэлтэй цэгүүд, баар, цэнгээний газруудын орчимд рейд эргүүл хэлбэрээр ажиллуулж, хүний эрүүл мэндийн эсрэг зөрчлийг (11-р бүлэг) эрт таслан зогсооно.

6. Хохирогч төвтэй виктимологийн хамгаалалт, түр хамгаалах байрны хүртээмж

Гэмт хэргийн улмаас хохирсон, ялангуяа хамгийн эмзэг бүлэг болох хүүхэд, эмэгтэйчүүдийн хамгаалалтыг НҮБ-ын “Gender-Based Violence Prevention Framework”-ийн шаардлагад нийцүүлэн шинэчилнэ. Баянгол, Баянзүрх, Сонгинохайрхан дүүргүүд дэх нэг цэгийн үйлчилгээний төв, Түр хамгаалах байрны даац, хүний нөөц, сэтгэлзүйн зөвлөгөөний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх. Түүнчлэн, шүүхийн шатанд учирсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх түвшинг (51%) нэмэгдүүлэхийн тулд “Гэмт хэргийн хохирогчдод туслах сан”-гийн эрх зүйн механизмыг боловсронгуй болгож, хохирлыг төрөөс урьдчилан барагдуулаад буруутай этгээдээр регресс журмаар төлүүлдэг тогтолцоонд шилжих.

Дүгнэлт

Нийслэл Улаанбаатар хотын 2017–2025 оны гэмт хэргийн дүн шинжилгээ нь хотын аюулгүй байдлыг хангах уламжлалт, зөвхөн хэрэг гарсан хойно мөрдөн шалгадаг реактив загвар хэвээр байгааг харууллаа. Өмчийн эсрэг гэмт хэрэг, цахим залилан, замын хөдөлгөөний ослын огцом өсөлт зэрэг нь 2030 он хүртэлх бодлогыг шинжлэх ухааны суурьтай, урьдчилан сэргийлэх, орчны инженерчлэл болон хохирогч төвтэй интеграцчилсан загварт яаралтай шилжүүлэхийг шаардаж байна. Дэвшүүлж буй стратегийн арга хэмжээнүүдийг 'Нийслэл Улаанбаатар хотын аюулгүй байдлын стратеги-2030' баримт бичигт системтэйгээр тусган, төр, хувийн хэвшил, иргэдийн хамтын ажиллагаанд түшиглэн хэрэгжүүлснээр нийслэлийн иргэдийн субъектив аюулгүй байдлын мэдрэмж сайжирч, хотын амьдралын чанар шинэ шатанд гарах болно.

Ашигласан материал

1. Нийслэлийн Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөл, “Улаанбаатар хотын гэмт хэрэг, зөрчлийн нэгтгэсэн тайлан (2017-2025.IX)”, Эрүүгийн болон виктимологи шинжилгээний бүлэг.

2. Гэмт хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль(2019 он).

3.Монгол Улсын нийслэл-улаанбаатар хотын эрх зүйн байдлын тухай хууль

4. UN-Habitat, “Safer Cities Programme: Guidelines for Prevention of Urban Crime”, United Nations, 2015/2021.

5. UNODC / ECOSOC, 'Guidelines for the Prevention of Crime', Resolution 2002/13.

МОНГОЛЫН Дотоодын Асуудлын Яам

ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХЭД САЛБАР ДУНДЫН УЯЛДААГ ХАНГАХ НЬ: ХЭВТЭЭ БОЛОН БОСОО УДИРДЛАГЫН ЗАРЧИМ

ENSURING INTERSECTORAL COORDINATION IN CRIME PREVENTION: PRINCIPLES OF HORIZONTAL AND VERTICAL GOVERNANCE

Б.Намсрай

Монгол Улсад Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах Зөвлөлийн ажлын албаны чиглэлийн ахлах шинжээч, доктор (Ph.D)

Namsrai B.

Senior Policy Analyst, Policy and Coordination Department, Crime Prevention Coordinating Council, Ph.D.

Хураангуй: Энэхүү илтгэлээр гэмт хэрэгтэй тэмцэх бодлогыг хэрэг гарсны дараах хариу арга хэмжээнээс урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо руу шилжүүлэх талаар бичигдсэн криминологийн шинжлэх ухааны арга зүй, онолын үндэслэлүүдийг харьцуулсан болно.

Судалгаанд сэрэмжлүүлэх онол, өдөр тутмын үйл ажиллагааны онол, рациональ сонголтын онол, эрсдэлийн нийгмийн онол болон тоглоомын онолын хүрээнд реактив ба проактив бодлогын ялгаа, босоо болон хэвтээ удирдлагын загваруудыг харьцуулан авч үзэв.

Abstract: This presentation compares criminological methodologies and theoretical foundations concerning the transition of crime control policies from reactive responses toward preventive systems.

The research examines deterrence theory, routine activity theory, rational choice theory, risk society theory, and game theory in order to compare reactive and proactive policies, as well as models of horizontal and vertical governance.

Түлхүүр үгс: Тоглоомын онол, босоо удирдлага, хэвтээ удирдлага, салбар дундын уялдаа

Keywords: Game theory, vertical governance, horizontal governance, intersectoral coordination.

Оршил

Орчин үеийн нийгэмд гэмт хэрэг нь хууль зөрчих үйлдэл гэхээсээ илүүтэй эдийн засаг, нийгэм, мэдээллийн технологи, глобалчлал, шилжилт хөдөлгөөн, хотжилт болон виртуал орчны өөрчлөлттэй уялдсан нийлмэл үзэгдэл болж өөрчлөгдөж байна.

Ялангуяа кибер гэмт хэрэг, хүн худалдаалах, цахим залилан, зохион байгуулалттай гэмт бүлэглэл зэрэг шинэ төрлийн эрсдэлүүд нь уламжлалт эрүүгийн бодлогын хүрээнд бүрэн тайлбарлагдах боломжгүй болж байгаа нь криминологийн онол болон бодлогын шинэ хандлагыг тодорхойлох болсон. Ийм нөхцөлд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого нь “reactive” буюу хэрэг гарсны дараах хариу арга хэмжээнд тулгуурласан тогтолцооноос “proactive” буюу эрсдэлийг урьдчилан

удирдах тогтолцоо руу шилжиж байна гэсэн таамаглалыг дэвшүүлж болохоор байна. (Castells, 2010; Beck, 1992).

Энэхүү таамаглалыг шалгахын тулд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлогын хэрэг гарсны дараах хариу арга хэмжээний (реактив) болон урьдчилан сэргийлэх (проактив) тогтолцооны ялгааг нарийвчлан харьцуулан шинжлэх шаардлагатай юм. Үүний зэрэгцээ эрсдэлийн үнэлгээ, магадлал, статистик загварт суурилсан криминологийн хандлагыг ашиглан гэмт хэргийн эрсдэлийг тоон өгөгдөлд тулгуурлан хэрхэн урьдчилан тодорхойлж, удирдаж буйг судална.

Мөн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлогын төвлөрсөн, дээрээс доош чиглэсэн (босоо удирдлагын) болон орон нутаг, салбар хоорондын хамтын

ажиллагаанд суурилсан (хэвтээ удирдлагын) загваруудыг харьцуулан, тэдгээрийн үр нөлөө, давуу болон сул талыг үнэлэх нь чухал юм.

Үүнтэй зэрэгцэн тоглоомын онол, эрсдэлийн нийгмийн онол, рациональ сонголтын онол, болон орчны криминологийн онолын хүрээнд орчин үеийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого хэрхэн хувьсан өөрчлөгдөж буйг тайлбарлах нь судалгааны үндсэн зорилго болно.

Эдгээр онолуудын тусламжтайгаар төр, иргэн, гэмт этгээд, байгууллагуудын харилцан үйлчлэл нь гэмт хэргийн түвшин, бүтэц, тархалтад хэрхэн хүчтэй болон сул нөлөө үзүүлж байгааг системтэйгээр задлан шинжлэх боломжтой юм.

Гэмт хэргийн хүчин зүйл, хамаарлын шинжилгээ

Судалгаагаар гэмт хэрэг үйлдэгдэхэд нийгэм, эдийн засаг, улс төрийн 300 гаруй шалтгаан, хүчин зүйл нөлөөлдөг.

Тухайлбал, сүүлийн 10 жилийн гэмт хэргийн статистикт хийсэн корреляцийн шинжилгээгээр гэмт хэргийн өсөлт нь Улаанбаатар хотод төвлөрсөн хүн амын нягтаршил, хотжилтын түвшинтэй хүчтэй эерэг хамааралтай байж болох нь харагдаж байна. Ялангуяа өмчлөх эрхийн эсрэг болон залилах, хулгайлах гэмт хэргүүдийн өндөр хувь нь эдийн засаг, цахим орчин, комодити буюу хэрэглээний зах зээлийн өсөлтөөс хамаарч байна.

Согтуугаар үйлдэгдсэн болон гэр бүлийн хүчирхийллийн шинжтэй гэмт хэргүүд нь хүн амын стрессийн түвшинтэй эерэг хамааралтай байж болохыг илтгэнэ. Мөн хохирогчдын тоо, гэмт хэргийн улмаас учирсан эдийн засгийн хохирлын байдал нь гэмт хэргийн бүтцэд гарч буй цаг үеийн өөрчлөлтийг харуулах үзүүлэлт болж байна.

Монгол Улсад 2011-2025 оны гэмт хэргийн тоо болон илрүүлэлтийн хувь, тоон үзүүлэлтүүдийн хооронд хийсэн корреляцийн шинжилгээнд үндэслэн дараах дүгнэлтийг гаргаж болно.

Нэгдүгээрт, улсын хэмжээнд болон нийслэлд гэмт хэргийн тоо тогтмол өсөх хандлагатай байгаа нь илрүүлэлтийн тоо

нэмэгдэх үзүүлэлттэй хүчтэй эерэг хамааралтай бөгөөд нуугдмал гэмт хэргийн прогноз хийгдээгүй учраас энэ үзүүлэлт нь онолын хувьд гэмт хэргийн бодит өсөлтийг тодорхойлох боломжгүй юм.

Хоёрдугаарт, нийслэлийн гэмт хэргийн өсөлт орон нутгийнхаас илүү өндөр байгаа нь хүн амын төвлөрөл, эдийн засгийн идэвхжил, хотжилтын түвшинтэй эерэг корреляци үүсгэж, гэмт хэрэг газар зүйн хувьд төвлөрөх хандлагатай байгааг илтгэнэ.

Гуравдугаарт, нийт гэмт хэргийн тоо болон илрүүлэлтийн хувь хоорондын хамаарал нь шугаман бус шинжтэй бөгөөд энэ нь гэмт хэргийн өсөлт дангаараа илрүүлэлтийн үр дүнг тодорхойлохгүй, харин нийгэм-эдийн засгийн нөхцөл, байгууллагын чадавх, урьдчилан сэргийлэх бодлогын үр нөлөө зэрэг олон хүчин зүйлээс хамтад нь хамаарч байгааг харуулж байна.

Гэмт хэрэг гарсны дараах хариу арга хэмжээ болон урьдчилан сэргийлэх ажиллагааны онолын үндэс

Уламжлалт эрүүгийн бодлого нь үндсэндээ хэрэг гарсны дараах хариу арга хэмжээний (реактив) шинжтэй байдаг. Энэ тогтолцооны гол агуулга нь гэмт хэрэг үйлдэгдсэний дараа төрөөс хууль сахиулах байгууллагуудаар дамжуулан арга хэмжээ авахад оршдог бөгөөд мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах, гэм бурууг тогтоох, ял шийтгэл оногдуулах, нийгмийн дэг хангах зэрэг үйл ажиллагаанд төвлөрч ирсэн. Энэхүү загвар нь аж үйлдвэрийн нийгмийн үеийн төвлөрсөн төрийн удирдлагын логиктой нягт холбоотой бөгөөд аюулгүй байдлыг үндсэндээ төрийн албадлагын механизм, хүч хэрэглэх тогтолцоогоор хангах боломжтой гэж үздэг байжээ. Энэ загвар нь социализмын дараах орнуудад түгээмэл байдаг.

Хэрэг гарсны дараах хариу арга хэмжээний бодлогын онолын суурь нь сонгодог криминологийн сэрэмжлүүлэх онол (deterrence theory)-той холбоотой. Чезаре Беккариа болон Жереми Бентам нарын үзэл баримтлалаар хүн нь рациональ сонголт хийдэг субъект бөгөөд шийтгэлийн зайлшгүй байдал, хатуу чанар, шуурхай

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

байдал нэмэгдэх тусам гэмт хэрэг үйлдэх зардал өсөж, улмаар гэмт хэрэг үйлдэх магадлал буурна гэж үздэг. Үүнийг Бентам тайлбарлахдаа хууль зүйн утилитари онолыг ашигладаг. Үнэн хэрэгтээ утилитари үзэл нь хуваарилах (Distributive Justice) болон сэргээх шударга (Corrective Justice) ёсны онолтой шууд холбоотой юм.

Иймээс реактив тогтолцоонд төрийн гол зорилго нь гэмт хэрэг гарсны дараа шийтгэлийн механизмыг үр дүнтэй хэрэгжүүлж, дахин үйлдэхээс сэргийлэхэд чиглэж ирсэн байна. Гэвч энэхүү загвар нь орчин үеийн динамик, сүлжээ зохион байгуулалттай гэмт хэргийн хэлбэрүүдийн өмнө тодорхой хэмжээнд үр нөлөө нь буурч эхэлсэн гэж үзэх үндэслэлтэй юм. Учир нь кибер халдлага, санхүүгийн залилан, цахим луйвар, хүн худалдаалах зэрэг шинэ төрлийн гэмт хэрэг нь нэг удаагийн үйлдэл бус, харин олон оролцогч, олон үе шат бүхий үргэлжилсэн процесс, үзэгдэл болж хувирсан. Тухайлбал, энэ талаар Европын холбооны хууль сахиулах бодлогын баримт бичгүүдэд тодорхой тусгажээ. (UNODC, 2022; Europol, 2023).

Хэрэг гарсны дараах хариу арга хэмжээний бүтэлгүйтлээс үүдэн гэмт хэрэгтэй тэмцэх бодлого нь урьдчилан сэргийлэх, идэвхтэй удирдлагын хэв шинж рүү аажмаар шилжиж эхэлсэн гэж үзэж болно. Энэ шилжилтийн гол агуулга нь гэмт хэрэг гарсны дараа хариу арга хэмжээ авах бус, харин гэмт хэрэг гарахаас өмнө эрсдэлийг урьдчилан тодорхойлох, боломжит нөхцөлийг өөрчлөх, эрсдэлийн орчныг удирдахад оршино.

Онолын түвшинд энэ өөрчлөлт нь уламжлалт үйл явдалд тулгуурласан цагдаагийн ажиллагаанаас мэдээлэл, тагнуулд суурилсан удирдлага болон урьдчилан таамаглах засаглал руу шилжиж буй институцийн өөрчлөлт юм. Өөрөөр хэлбэл, өмнө нь үйлдэгдсэн гэмт хэрэгт хариу үзүүлэх тогтолцоо байсан бол одоо үйлдэгдэх магадлалтай гэмт хэргийг урьдчилан тодорхойлох тогтолцоо болж өөрчлөгдөж байна. (Axelrod, 1984).

Энэхүү шилжилтийн онолын суурь нь эрсдэлийн үнэлгээ, магадлал, статистик загварт суурилсан гэмт хэргийн

шинжилгээний хандлага буюу аккуастриал криминологи юм. Аккуастриал гэх ойлголт нь анх даатгал, санхүүгийн салбарт эрсдэлийг магадлал, статистик загвараар үнэлэхэд хэрэглэгдэж байсан бөгөөд криминологид нэвтэрснээр гэмт хэргийн шалтгаан, давтамж, тархалтыг тоон өгөгдөлд тулгуурлан урьдчилан таамаглах, ангилах, удирдах арга зүй болон хөгжсөн. Энэ удаагийн илтгэлийн тухайд мөрдөн шалгах ажиллагааны инкуастриал, аккуастриал талаас нь харьцуулалт хийгээгүй болно.

Реактив тогтолцоонд “хэн гэмт хэрэг үйлдсэн бэ” гэсэн асуулт төвд байсан бол проактив, аккуастриал тогтолцоонд “хаана эрсдэл нэмэгдэж байна вэ”, “ямар орчин эмзэг байна вэ”, “ямар бүлэг өндөр эрсдэлтэй байна вэ” гэсэн асуултууд голлох байр суурь эзэлдэг. Ийм байдлаар эрүүгийн бодлого нь ял шийтгэл төвтэй тогтолцооноос эрсдэлийн удирдлагад суурилсан тогтолцоо руу шилжиж байна гэж үзэж болно.

Энэхүү өөрчлөлтийг Ульрих Бекийн эрсдэлийн нийгмийн онолтой холбон тайлбарлах боломжтой. Бекийн үзлээр орчин үеийн нийгэмд төрийн үндсэн үүрэг нь зөвхөн үйлдвэрлэл, өсөлтийг зохицуулах бус, харин нийгмийн болон технологийн эрсдэлийг урьдчилан тооцоолох, удирдах, бууруулах чиглэл рүү шилжсэн байдаг. Энэ нь криминологийн салбарт өгөгдөлд суурилсан удирдлагын шинэ арга хэрэгслүүдийг хөгжүүлэх онолын үндэс болсон. (Garland, 2001; Ratcliffe, 2016).

Ингэснээр проактив чиглэлийн гэмт хэргээс сэргийлэх бодлого, үйл ажиллагаа нь дараах хэрэгслүүдэд тулгуурлан хөгжиж байна. Үүнд халуун цэгийн шинжилгээ, урьдчилан таамаглах дүн шинжилгээ, эрт сэрэмжлүүлэх тогтолцоо, мэдээллийн сан, хиймэл оюунд суурилсан хяналт зэрэг багтана.

Эдгээр нь реактив цагдаагийн уламжлалт үйл ажиллагаа болох дуудлагад хариу өгөх, хэрэг бүртгэх, мөрдөн шалгах, сэжигтнийг баривчлах зэрэг ажиллагаанаас логик, онол, удирдлагын зарчмын хувьд үндсэндээ ялгаатай бөгөөд нэг нь үйл явдлын дараах хариу үйлдэл, нөгөө нь

эрсдэлийн өмнөх урьдчилан удирдлага дээр суурилж байгаагаараа онцлог юм. (Becker, 1968; Cornish & Clarke, 1986; Ulrich Beck, 1992; Schelling, 1960).

Тоглоомын онол ба гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлогын энэхүү өөрчлөлтийг тоглоомын онолын хүрээнд тайлбарлах боломжтой. Тоглоомын онолын үндсэн ойлголтоор нийгмийн аюулгүй байдал нь нэг талын шийдвэр, үйл ажиллагааны шууд үр дүн бус, харин олон оролцогчийн хооронд өрнөх стратегийн харилцан тохиролцооны үр дүн байдаг. Өөрөөр хэлбэл төр, иргэн, хувийн хэвшил, хууль сахиулах байгууллага, мөн гэмт этгээдүүд хүртэл тус бүр өөрийн ашиг сонирхол, мэдээллийн түвшин, эрсдэлийн үнэлгээнд тулгуурлан шийдвэр гаргадаг рациональ (боломж тооцогч) субъектүүд гэж үзнэ. (Nash, Game theory, 1966).

Энэ хүрээнд хэрэг гарсны дараах хариу арга хэмжээний (реактив) тогтолцоонд төр нь үндсэндээ “хариу үйлдлийн стратеги” буюу гэмт хэрэг гарсны дараа нөхцөл байдлыг засах, ял шийтгэл оногдуулах, дэг журмыг сэргээхэд чиглэсэн стратеги хэрэгжүүлдэг. Харин урьдчилан сэргийлэх, эрсдэлийг өмнө нь удирдах (проактив-) тогтолцоонд төр нь “урьдчилан сэргийлэх стратеги” буюу гэмт хэрэг гарах боломжийг багасгахын тулд орчны нөхцөл, боломж, хяналтын түвшнийг өөрчлөхөд чиглэсэн стратеги хэрэгжүүлдэг.

Энэхүү ялгаа нь рациональ сонголтын онолтой шууд холбоотой. Учир нь гэмт этгээд шийдвэр гаргахдаа зардал, ашиг, эрсдэл, илрэх магадлалыг харьцуулан тооцдог гэж үздэг. Иймээс гэмт хэрэг үйлдэхэд шаардагдах зардлыг нэмэгдүүлэх, илрэх магадлалыг өсгөх, боломжит ашигт байдлыг бууруулах нь гэмт этгээдийн рациональ сонголтыг өөрчлөхөд нөлөөлнө.

Ийм нөхцөлд проактив бодлогын үндсэн зорилго нь зөвхөн гэмт хэрэгт хариу өгөх бус, харин гэмт хэрэг үйлдэхийг ашиггүй, өндөр эрсдэлтэй сонголт болгон хувиргах явдал юм. Энэ нь тоглоомын онолын хүрээнд Нэшийн тэнцвэрийн логиктой нийцэж байна. Өөрөөр хэлбэл,

бүх оролцогчид (төр, иргэн, гэмт этгээд) өөрийн стратегиа өөрчлөх шаардлагагүй тогтвортой нөхцөл байдалд хүрэх үед аюулгүй байдлын орчин харьцангуй тогтвортой болдог.

Ийм байдлаар урьдчилан сэргийлэх бодлого нь дан ганц албадлага, шийтгэлд тулгуурласан хандлагаас илүүтэйгээр олон оролцогчийн харилцан үйлчлэлд суурилсан стратегийн тэнцвэрт засаглалын тогтолцоо болон хөгжиж байгааг харуулж байна.

Босоо ба хэвтээ удирдлагын бодлогын харьцуулалт

Уламжлалт хариу үйлдэлд суурилсан тогтолцоо нь ихэвчлэн босоо удирдлагын шинжтэй хөгжиж ирсэн бөгөөд энэ нь төрийн дээд түвшний байгууллагаас бодлого, стандарт, шийдвэрийг нэг мөр тогтоож, хууль сахиулах байгууллагын шаталсан бүтцээр дамжуулан доош чиглэлтэй хэрэгжүүлэх загвар юм. Энэхүү төвлөрсөн удирдлагын логик нь “нэгдсэн хяналт ба нэг стандарт” гэсэн зарчимд тулгуурладаг бөгөөд ялангуяа үндэсний хэмжээний зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, шуурхай хариу арга хэмжээ, нэгдсэн командлал шаардсан нөхцөлд харьцангуй үр нөлөөтэй байдаг. (Silver & others, 2018; Perry et al., 2013).

Гэвч энэхүү босоо удирдлагад суурилсан загвар нь орчин үеийн гэмт хэргийн олон хэлбэрийн өмнө үр дүн сул болох нь ажиглагдаж байна. Тухайлбал, гэмт хэрэг нь газарзүйн болон нийгмийн орчны ялгаанаас хамааран өөр өөр шалтгаан, нөхцөлтэйгөөр үүсдэг боловч төвлөрсөн бодлого нь эдгээр орон нутгийн онцлог, соёлын ялгаа, эмзэг бүлгийн бодит нөхцөл байдлыг бүрэн хэмжээнд тусгах боломж хязгаарлагдмал байдаг. Иймээс нэг стандарттай хариу арга хэмжээ нь зарим тохиолдолд үр дүн багатай эсхүл орчны бодит эрсдэлийг бууруулж чаддаггүй сул талтай гэж үзэж болно. Түүнчлэн гэмт хэрэгтэй сегментчлэх зарчмаар тэмцэхийг бүх криминологийн онол номлодог.

Энэ нөхцөл байдлыг даван туулах зорилгоор орчин үеийн криминологийн бодлогод хэвтээ удирдлагын (салбар дундын зохицуулалт) загвар илүү чухал байр суурь эзлэх болсон. Хэвтээ удирдлага

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ САХИУЛАХ УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ХАМТЫН АЖИЛЛАГАА

нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг зөвхөн хууль сахиулах байгууллагын хүрээнд бус, харин олон салбарын уялдаа, орон нутгийн түншлэлийн хамтын ажиллагаанд тулгуурлан хэрэгжүүлдэг загвар юм.

Энэ хүрээнд дараах салбаруудын оролцоо чухал ач холбогдолтой гэж үздэг. Үүнд: орон нутгийн засаг захиргаа ба хамтын ажиллагаа, олон нийтийн цагдаа, боловсролын байгууллага, нийгмийн хамгаалал, эрүүл мэндийн үйлчилгээ, гэр бүлийн бодлого, мөн иргэний нийгмийн байгууллагуудын оролцоо зэрэг багтана. Эдгээр нь дангаараа бус, харилцан уялдаатай сүлжээ хэлбэрээр ажилласнаар гэмт хэрэг үүсэх нийгмийн шалтгааныг бууруулах боломжтой гэж үздэг.

Онолын хувьд энэ хандлага нь гэмт хэрэг нь зөвхөн хувь хүний хууль зөрчсөн үйлдэл бус, харин нийгмийн системийн үр дагавар гэсэн үзэл баримтлалд тулгуурладаг. Өөрөөр хэлбэл, гэмт хэргийн шалтгаан нь ганц байгууллагын хүрээнд бус, олон салбарын нийгмийн хуваарилах болон сэргээх шударга ёсны огтлолцол заагт үүсдэг тул урьдчилан сэргийлэх бодлого ч мөн олон түвшний, олон оролцогчтой байх шаардлагатай болдог. (Agranoff & McGuire, 2003)

Ийм нөхцөлд орчин үеийн урьдчилан сэргийлэх бодлого нь босоо удирдлагын

төвлөрсөн хяналтыг бүрэн орхих бус, харин хэвтээ удирдлагын салбар дундын уялдаа, хамтын ажиллагаатай хослуулах чиглэлд хөгжиж байна. Өөрөөр хэлбэл, босоо удирдлагын зохион байгуулалт болон хэвтээ удирдлагын сүлжээт хамтын ажиллагаа гэсэн хосолсон загвар нь орчин үеийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлогын илүү тогтвортой, уян хатан шийдэл болж байна гэж үзэх үндэслэлтэй байна.

Дүгнэлт

Илтгэлээр орчин үеийн нийгэмд гэмт хэрэг нь дан ганц хууль зөрчих хувь хүний үйлдэл бус, харин эдийн засаг, нийгэм, технологи, хотжилт, виртуал орчны өөрчлөлттэй уялдсан олон хүчин зүйлийн огтлолцлоос үүсэх нийлмэл, системийн шинжтэй үзэгдэл болон хувирч байгааг онцолсон.

Судалгааны үр дүнд уламжлалт хэрэг гарсны дараах хариу арга хэмжээний (реактив) бодлого нь эрсдэлийг урьдчилан тодорхойлох, удирдах, бууруулахад чиглэсэн (проактив) хандлага руу шилжиж байгааг тогтоов.

Онолын хувьд энэхүү шилжилт нь сонгодог болон орчин үеийн криминологийн онолуудаар хангалттай тайлбарлагдсан байна.

ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮНДЭСНИЙ БОДЛОГОД СЭТГЭЛ ЗҮЙН ХҮЧИН ЗҮЙЛИЙГ ТУСГАХ НЬ: ОНОЛ-АРГА ЗҮЙН ҮНДЭСЛЭЛ, БОДЛОГЫН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

INTEGRATING PSYCHOLOGICAL FACTORS INTO NATIONAL CRIME PREVENTION POLICY: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS AND POLICY ANALYSIS

М.Дэлгэржав

Доктор (Ph.D), профессор

Delgerjav M.

Ph.D., Professor

Б.Батсайхан

Доктор (Ph.D), профессор

Batsaikhan B.

Ph.D., Professor

Б.Энхтуяа

Доктор (Ph.D), профессор

Enkhtuya B.

Ph.D., Professor

Хураангуй: Энэхүү судалгаа нь Монгол Улсын Гэмт хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх (ГХУС) үндэсний бодлогод криминал-сэтгэл судлалын онолын суурьт тулгуурлан сэтгэл зүйн хүчин зүйлсийг системтэйгээр тусгах онолын үндэслэл, практик ач холбогдлыг шинжлэхэд чиглэв. Уламжлалт байдлаар хэрэгжүүлж буй хяналт -шахалтад суурилсан хандлага нь ситуацийн урьдчилан сэргийлэлтэд тодорхой үр дүн өгдөг боловч хүчирхийллийн болон цахим гэмт хэргийн бүтцийн өсөлтөд хариу хүчин чадал султай байгааг олон улсын мета - шинжилгээний нотолгоо тогтоосон. Илтгэлд (i) сэтгэл судлалын дөрвөн үндсэн онолын хүрээ - зан үйл - танин мэдэхүйн хандлага, дотно харилцааны онол, түрэмгийлэл - фрустрацийн загвар, Эрсдэл – Хэрэгцээ - Хариу үйлдлийн загвар дээр тулгуурлан бие хүний эмгэг шинж, сэтгэл хөдлөлийн өөрийн зохицуулга, нийгэм - сэтгэл зүйн стресс, орчны нөлөө зэрэг гол хүчин зүйлийг шинжилсэн; (ii) Монгол Улсын Гэмт хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль (2019), Эрүүгийн хууль (2015) болон үндэсний бодлогын хүрээнд эдгээр хүчин зүйлийг тусгах эрх зүйн боломжийг тоймлов; (iii) боловсролын систем, нийгмийн сэтгэл зүйн эрүүл мэндийн дэд бүтэц, ялын дараах нийгэмшүүлэх бодлогод хамаарах гурван тулгуур чиглэлээр бодлогын тодорхой зөвлөмжийг боловсруулсан. Дүгнэлтэд, гэмт хэргийн сэтгэл зүйн суурь шалтгаан, криминогений хэрэгцээг тусгаагүй ГХУС бодлого нь тогтвортой үр дүн өгөх боломжгүй гэдгийг онцолсон.

Abstract: This study examines the theoretical foundations and practical significance of systematically incorporating psychological factors into Mongolia's national crime and offense prevention policy, based on the principles of criminal psychology.

Traditional control- and coercion-based approaches have produced certain results in situational prevention; however, international meta-analyses indicate that such approaches possess limited capacity to address the structural growth of violent and cyber crimes.

The presentation analyzes key factors such as personality disorders, emotional self-regulation, socio-psychological stress, and environmental influences through four major psychological theoretical frameworks: behavioral-cognitive approaches, attachment theory, aggression-frustration models, and the Risk-Need-Responsivity model.

It further reviews the legal possibilities for integrating these factors into Mongolia's Law on Crime and Offense Prevention (2019), Criminal Code (2015), and national policy frameworks, while developing concrete policy recommendations in the areas of education systems, social psychological health infrastructure, and post-sentencing reintegration policy.

МОНГОЛ УЛСЫН
ХҮҮЛЬ
ЭРҮҮГИЙН
ХҮҮЛЬ
БОЛОН
ҮНДЭСНИЙ
БОДЛОГЫН
ХҮРЭЭНД
ЭДГЭЭР
ХҮЧИН
ЗҮЙЛИЙГ
ТУСГАХ
ЭРХ
ЗҮЙН
БОЛОМЖИЙГ
ТОЙМЛОВ

The study concludes that crime prevention policies that fail to address psychological root causes and criminogenic needs cannot achieve sustainable outcomes.

Түлхүүр үгс: Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх; криминал сэтгэл судлал; нийгмийн сэтгэл зүй; Эрсдэл - Хэрэгцээ - Хариу үйлдлийн загвар (RNR); нотолгоонд суурилсан бодлого; Монгол Улс.

Keywords: Crime prevention, criminal psychology, social psychology, Risk-Need-Responsivity (RNR) model, evidence-based policy, Mongolia.

Оршил

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил нь зөвхөн хууль хяналтын байгууллагын чиг үүрэг бус, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн эв нэгдэл, тогтвортой хөгжлийг хангах салшгүй элемент болоод байна. НҮБ-ын Хар тамхи, гэмт хэрэгтэй тэмцэх газар (UNODC, 2022), Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага (WHO, 2014), мөн криминологийн өргөн хүрээтэй мета-шинжилгээнүүд (Welsh & Farrington, 2012) хариу үйлдлийн бодлогоос нотолгоонд суурилсан, олон тулгуурт, сэтгэл зүй - нийгмийн хүчин зүйлсийг харгалзсан урьдчилан сэргийлэх бодлого руу шилжих шаардлагатайг тууштай дэвшүүлсээр ирсэн.

Монгол Улсын хувьд Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн (2019) 4 дүгээр зүйлд урьдчилан сэргийлэх ажлыг “шинжлэх ухааны үндэстэй, иж бүрэн, тогтвортой явуулах” зарчмыг хуульчилсан. Гэвч практикт уг бодлого нь голчлон хууль зүйн хариуцлагыг чангатгах, цагдаагийн хүний нөөц - материаллаг бааз бэхжүүлэх, видео хяналтын дэд бүтэц өргөтгөх зэрэг ситуацийн болон гадаад хязгаарлалтын арга хэрэгслүүдээр хязгаарлагдсаар байна. Үүний үр дүнд гэр бүлийн хүчирхийлэл, хүүхэд хамгаалал, цахим залилан, өсвөр насныхны эрх зүйн зөрчил зэрэг сэтгэл зүй - нийгмийн гүн язгууртай гэмт хэрэгт тогтвортой үр нөлөө үзүүлж чадахгүй байна.

Сэтгэл зүйн криминологи нь хүний хууль бус зан үйлийг хувь хүний дотоод динамик үйл явц, танин мэдэхүйн схем, сэтгэл хөдлөлийн зохицуулга, бие - сэтгэцийн орчинтой харилцан үйлчлэх зүй тогтлоор тайлбарладаг шинжлэх ухааны тогтсон салбар юм (Blackburn, 1993; Howitt, 2018). Хууль нь зан үйлийг гадны

хязгаарлал болгон зохицуулдаг бол сэтгэл зүй нь зан үйлийг үүсгэгч, удирдан чиглүүлэгч дотоод хүч мөн. Энэхүү онолын ялгааны үндсэн дээр гэмт хэргийн үндэс шалтгаанд хариу өгөхөд сэтгэл зүйн талыг харгалзахгүй бол урьдчилан сэргийлэх бодлогын үр нөлөө хязгаарлагдмал хэвээр байх нь тодорхой.

Энэхүү судалгааны үндсэн асуудал нь: Гэмт хэргийг үйлдэгчийн зан үйлийг сэдэлжүүлэгч сэтгэл зүйн дотоод динамик болон нийгэм - сэтгэл зүйн орчны хүчин зүйлсийг тогтолцоотой шинжилж бодлогын шийдвэр гаргалтад тусгахгүйгээр ГХУС бодлогын үр нөлөөг үндсээр нь сайжруулах боломжтой юу? Судалгааны зорилго нь Монгол Улсын ГХУС үндэсний бодлогод криминал-сэтгэл судлалын онолын хүрээнд тулгуурлан сэтгэл зүйн хүчин зүйлсийг системтэйгээр тусгах онолын үндэслэлийг боловсруулах, бодлогын тодорхой санал дэвшүүлэхэд оршино. Илтгэлийн бүтэц нь дөрвөн үндсэн хэсгээс бүрдэнэ: эхлээд онолын суурийг тогтоож (хэсэг 2), дараа нь сэтгэл зүйн гол хүчин зүйлсийн шинжилгээг хийж (хэсэг 3), Монгол Улсын нөхцөлд хэрэгжих бодлогын зөвлөмжийг боловсруулж (хэсэг 4), эцэст нь судалгааны үндсэн дүгнэлтийг нэгтгэн томьёолно.

1. Онол-арга зүйн үндэс

Гэмт хэргийн сэтгэл судлал нь хүн яагаад хууль бус үйлдэлд хүрдэг асуудлыг бие хүний дотоод динамик үйл явц, танин мэдэхүйн схем, сэтгэл хөдлөлийн зохицуулга, бие-сэтгэцийн орчинтой харилцан үйлчлэх зүй тогтлоор тайлбарладаг. Энэ нь зөвхөн нийгэм-эдийн засгийн шалтгааныг гэмт хэрэгтэй холбон тайлбарладаг макро түвшний онолуудаас ялгаатай, бие хүний түвшин дэх хариу үйлдлийн механизмыг анхаардаг. Энэхүү

судалгаанд дараах дөрвөн онолын хүрээг шийдвэр гаргалтын суурь арга зүй болгон ашиглав.

1.1. Зан үйл-танин мэдэхүйн онол

Бандурагийн (Bandura, 1977) нийгмийн сурлагын онол болон танин мэдэхүйн шинэ үеийн загваруудаар (Beck, 1999) гэмт хэрэгт хүрэх зан үйл нь төрөлхийн шинж бус, орчинд буруу суралцсан зан үйлийн загвар, танин мэдэхүйн деформацийн үр дагавар гэж тайлбарладаг. Гэмт хэрэгтнүүдэд “ёс зүйг саармагжуулах механизм”, “өөрийгөө зөвтгөх схем”, “хариуцлагыг шилжүүлэх” зэрэг танин мэдэхүйн алдаатай шүүлтүүрүүд илрэх нь мета - шинжилгээгээр нотлогдсон (Bandura, 1999). Бодлогын хувьд эрсдэлт бүлгийн зорилтот хүн амд танин мэдэхүй - зан үйлийн интервенц хэрэгжүүлэх нь нотолгоонд суурилсан үр нөлөөтэй болох нь Липсей нарын (Lipsey et al., 2007) Кэмпбеллийн мета - шинжилгээнд тогтоогдсон бөгөөд СBT-д хамрагдсан гэмт хэрэгтнүүдэд дахин гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэл дунджаар 25%-иар бууруулдаг гэдгийг батлав.

1.2. Дотно харилцаа ба бие хүний онол

Боулбигийн (Bowlby, 1982) дотно харилцааны онол болон Эйсенкийн (Eysenck, 1977) бие хүний загвараар бага насны өнч - халамжийн хомсдол, гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөх нь сэтгэл хөдлөлийн зохицуулга, эмпатийн чадвар, нийгэмшилт төлөвшилд урт хугацааны сөрөг үл мөр үлдээдэг. Видом (Widom, 1989) “хүчирхийллийн дугуй мөчлөг” загвараар бага насандаа хүчирхийлэлд өртсөн хүн насанд хүрэгчдийн хүчирхийллийн гэмт хэрэгт татагдан орох эрсдэл хяналтын бүлэгтэй харьцуулахад дунджаар 1.9 дахин өндөр гэдгийг лонгитудин судалгаагаар нотолжээ. Энэ нь урьдчилан сэргийлэх ажлыг эрт үе шатанд явуулах эрэлтийг үүсгэдэг бөгөөд гэр бүлийн хүчирхийлэл, хүүхэд хамгааллын бодлогыг ГХУС бодлогын зайлшгүй элемент гэж үзэх онолын үндэслэлийг тавьдаг.

1.3. Түрэмгийлэл-фрустрацийн загвар ба нийгмийн стресс

Доллард болон бусдын (Dollard et al., 1939) сонгодог фрустраци-түрэмгийллийн онол болон Бэрковицийн (Berkowitz, 1989) шинэчилсэн загвараар хүний хэрэгцээ, тэмүүлэл хязгаарлагдан, нийгмийн шударга бус байдалд өртөх үед үүсэх дотоод цөхрөл нь түрэмгийллийн зан үйл рүү шилждэг. Мертоны (Merton, 1938) стресс-онол мөн адил нийгмийн соёлын зорилго, тэдгээрт хүрэх боломжийн хоорондын зөрүү нь хууль бус замаар амжилтад хүрэх болон бусад девиант хариу үйлдэлд хүргэдэг гэдгийг онцолжээ. Эдгээр онолын хүрээ нь ажилгүйдэл, ядуурал, орлогын тэгш бус хуваарилалт зэрэг макро түвшний асуудал хувь хүний түвшин дэх психо-социал стрессээр дамжин гэмт хэрэгт хүргэх трансмиссийн механизмыг шинжлэн харуулдаг.

1.4. Эрсдэл-Хэрэгцээ-Хариу үйлдлийн (RNR) загвар

Эндрюс, Бонта (Andrews & Bonta, 2010; Bonta & Andrews, 2017) нарын боловсруулсан Risk-Need-Responsivity (RNR) загвар нь өнөөгийн криминал сэтгэл судлалын алтан стандарт болж тогтсон интегралчилсан загвар юм. Энэ нь гурван цөм зарчмаас бүрдэнэ: (i) эрсдэлийн зарчим - интервенцийн эрчмийг тухайн этгээдийн гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэлийн түвшинд тааруулах; (ii) хэрэгцээний зарчим - интервенцийг “криминогений хэрэгцээ”-антисоциал танин мэдэхүй, антисоциал хувийн шинж, антисоциал хамтрагчид, өрхийн зөрчил, хорт хэрэглээ, боловсрол-ажил эрхлэлтийн нөхцөл, чөлөөт цагийн зохион байгуулалт зэрэг “найман гол эрсдэлийн хүчин зүйл”-д чиглэнэ; (iii) хариу үйлдлийн зарчим - интервенцийг тухайн этгээдийн сурах хэв маяг, чадавхад тааруулна. Бонта, Эндрюс (Bonta & Andrews, 2017) нарын олон улсын мета-шинжилгээгээр RNR-ын гурван зарчмыг бүрэн дагаж хэрэгжүүлсэн реабилитацийн хөтөлбөрүүд recidivism-ийг 26-30%-иар бууруулдаг бол зөвхөн нэг зарчмыг дагасан хөтөлбөрүүдийн үр нөлөө 10%-аас давдаггүйг тогтоосон.

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ

2. Сэтгэл зүйн голлох хүчин зүйлсийн дүн шинжилгээ

Дээрх онолын хүрээнд тулгуурлан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх стратеги боловсруулахад бодлого боловсруулагчдын анхаарах ёстой сэтгэл зүйн дөрвөн тулгуур феноменийг шинжилнэ.

2.1. Бие хүний шинж ба сэтгэл хөдлөлийн өөрийн зохицуулга

Готтфредсон, Хирши (Gottfredson & Hirschi, 1990) нарын Гэмт хэргийн ерөнхий онолоор өөрийгөө хянах чадвар сул байх нь насан туршдаа гэмт хэрэгт хүрэх эрсдэлийн тогтвортой хувийн шинж юм. Прагт, Каллен (Pratt & Cullen, 2000) нарын 21 эмпирик судалгааг нэгтгэсэн мета-шинжилгээгээр өөрийгөө хянах чадварын дутагдал нь гэмт зан үйлийн дисперсийг 0.20-0.24 түвшинд тайлбарладаг - энэ нь нийгэм-эдийн засгийн нөхцөлөөс үл хамаарсан хүчтэй предиктор гэдгийг харуулна. Үүнтэй зэрэгцэн Фрик, Уайт (Frick & White, 2008) нарын судалгаагаар сэтгэл хөдлөлийн хөгжлийн хязгаарлалт, эмпатийн дутагдал, “callous-unemotional traits” (сэтгэл хөдлөлийн хүйтэн, эмпатигүй шинж) нь өсвөр болон насанд хүрэгчдийн хүчирхийллийн гэмт хэргийн зан үйлийн чухал предиктор юм.

Бодлогын дүгнэлт: Хүүхдийн сэтгэл хөдлөлийн оюун ухаан болон өөрийн зохицуулгыг боловсролын эрт үе шатанд системтэй хөгжүүлэх, эрсдэлт бүлгийн өсвөр насныхныг шинжлэх ухааны үндэстэй оношилгооны хэрэгслээр (ж.нь, SAVRY, YLS/CMI) ангилж, зорилтот танин мэдэхүй-зан үйлийн интервенцид хамруулах бодлого нь хамгийн нотлогдсон үр нөлөөтэй хувилбар юм.

2.2. Нийгэм-сэтгэл зүйн стресс: фрустраци, гадуурхалт, тэгш бус байдал

Ажилгүйдэл, ядуурал, орон сууцны хямрал, нийгмийн шилжилт-хөдөлгөөн зэрэг макро түвшний бүтцийн асуудлууд нь бие хүний түвшинд урт хугацааны психо-социал стресс, фрустраци, нийгмийн гадуурхалт үүсгэдэг. Сампсон болон бусдын (Sampson et al., 1997) Чикагогийн хорооллуудад хийсэн олон түвшний судалгаагаар хорооллын “хамтын үр

нөлөө” (collective efficacy) буюу хөршүүдийн хоорондын итгэлцэл, нийтийн зорилгод нэгдсэн байдал нь хүчирхийллийн гэмт хэргийн өсөлтийг нийгэм-эдийн засгийн нөхцөл хяналтанд авч үзсэн ч 0.43 түвшний урвуу корреляцитайгаар бууруулдаг гэдгийг тогтоосон. Энэхүү механизм нь Монгол Улсын хувьд хотжилт, гэр хорооллын дэд бүтцийн хязгаарлалт, орлогын тэгш бус хуваарилалт зэрэг хүчин зүйлсийн криминогений үр нөлөөг сэтгэл зүйн стрессийн линзээр шинжлэх шаардлагатайг харуулна.

Бодлогын дүгнэлт: Нийгмийн халамж, ажил эрхлэлтийн бодлогыг зөвхөн эдийн засгийн үзүүлэлтээр бус, психо-социал эрүүл мэндийн нөхцөлийг бүрдүүлэгч хүчин зүйл гэж үзэх ёстой. Эрсдэлт бүлгүүдэд (өрх толгойлсон эх, гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөгсөд, ажил эрхлэлтгүй залуус, цөөнхийн ангилалд багтах хүмүүс) сэтгэл зүйн дэмжлэгийг үнэ төлбөргүй, нэр нууцлалтай, мэргэжлийн хүртээмжтэй болгох нь стратегийн ач холбогдолтой.

2.3. Орчны сэтгэл зүй ба ситуацийн урьдчилан сэргийлэлт

Вилсон, Келлинг (Wilson & Kelling, 1982) нарын “хагархай цонхны онол” (Broken Windows Theory), Жеффрийн (Jeffery, 1977) “Орчны загвараар гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх онол” (Crime Prevention Through Environmental Design, CPTED), мөн Коэн, Фелсоны (Cohen & Felson, 1979) “Өдөр тутмын үйл ажиллагааны онол” нь физик орчны замбараагүй байдал, хяналтын хомсдол, боломж олгогч нөхцөлүүд нь гэмт хэрэг үйлдэх “сэтгэл зүйн боломжийн талбар”-ыг үүсгэдэг гэж онцолдог. Орчин нь хүний ухамсарт “энд хяналт, дүрэм, нийгмийн норм үйлчилж байна” эсэх дохиог уншуулдаг бөгөөд тэр дохио нь зан үйлийг шууд хөтөлдөг сэтгэл зүйн механизм юм. Велш, Фаррингтон (Welsh & Farrington, 2008) нарын Кэмпбэллийн мета-шинжилгээгээр гэрэлтүүлгийн сайжруулалт нь гэмт хэргийн тоог дунджаар 21%-иар, видео хяналт нь 51%-иар бууруулдаг гэдгийг тогтоосон.

Бодлогын дүгнэлт: Хот төлөвлөлт, гэрэлтүүлэг, ногоон байгууламж, олон

нийтийн орон зайн загвар нь зөвхөн соёл-эстетикийн асуудал биш, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх стратегийн чухал хэрэгсэл юм. CPTED стандартыг хот төлөвлөлтийн норматив-эрх зүйн орчинд тусгах нь Улаанбаатар хотын барилгажуулалт, гэр хорооллын хөгжлийн төлөвлөгөөнд яаралтай шаардлагатай.

2.4 Дижитал орчин

Сулериин (Suler, 2004) онлайн дисингибишн эффект онолоор цахим орчны зургаан гол шинж - аноним байдал, үл харагдах байдал, асинхрон харилцан үйлчлэл, солипсистик интроекци, диссоциатив төсөөлөл, эрх мэдлийн саармагшил нь хувь хүний ёс зүйн хяналт болон “super-ego” саадыг сулруулж, түрэмгий, импульсив зан үйлд орох магадлалыг нэмэгдүүлдэг. Энэхүү сэтгэл зүйн механизм нь цахим хэлмэгдүүлэлт, цахим залилан, төрийн албан тушаалтанд чиглэсэн цахим заналхийлэл, гүтгэлэг, мэдээллийн хорлон хохироолт зэрэг гэмт хэргийн өсөлтийн нэг гол сэтгэл зүйн зүтгүүр болж байна. Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн (2015, 2017 онд шинэчилсэн) 21 дүгээр бүлэгт заасан кибер гэмт хэргийн зүйлчлэлийн хүрээнд иргэдийн дижитал ёс зүйн боловсролыг хууль зүйн арга хэрэгсэлтэй уялдуулах асуудал онцгой ач холбогдолтой.

Бодлогын дүгнэлт: Цахим гэмт хэрэгт хариу өгөх бодлого нь зөвхөн мэдээллийн хяналт, техник-технологийн хариу арга хэмжээгээр хязгаарлагдах ёсгүй. Дижитал ёс зүй, кибер-боловсрол, цахим орчны психологийн дархлаа бий болгох суурь хүн амын боловсролын хөтөлбөр шаардлагатай.

3. Бодлогын зөвлөмж

Дээрх онолын шинжилгээ, эмпирик нотолгооны хүрээнд Монгол Улсын ГХУС үндэсний бодлогод дараах гурван тулгуур чиглэлийг тусгахыг санал болгож байна. Эдгээр зөвлөмж нь нэг талаас олон улсын нотолгоонд суурилсан стандартад (WHO Mental Health Action Plan 2013-2030; UN SDG 3.4 ба 16.1; UNODC Crime Prevention Guidelines, 2002) уялдсан, нөгөө талаас Монгол Улсын Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль (2019)-

ийн хэрэгжилтийн механизмд интеграцид нийцсэн байна.

3.1. Эрт үе шатны интервенц: Боловсролын систем дэх сэтгэл зүйн боловсрол

Үе тэнгийнхний дээрэлхэлт, импульсив зан үйл, уур - бухимдлын зохицуулгын дутагдлаас үүдэлтэй өсвөр насныхны эрх зүйн зөрчил, хүчирхийллийн үйлдлийг бууруулах хамгийн үр дүнтэй арга бол боловсролын системийг сэтгэл зүйн дархлааны механизм болгон хэрэглэх явдал юм.

- Ерөнхий боловсролын сургуулийн стандарт хөтөлбөрт сэтгэл хөдлөлийн боловсролыг 1-12 дугаар ангид зориулсан цогц модулийн хэлбэрээр албан ёсоор тусгах. CASEL хүрээний таван цөм чадварыг (өөрийгөө танихуй, өөрийн зохицуулга, нийгмийн ойлголцол, харилцааны ур чадвар, хариуцлагатай шийдвэр гаргалт) Монгол Улсын боловсролын стандартад нэвтрүүлэх.

- Сургуулийн сэтгэл зүйчдийн орон тоог OECD-ийн дундаж нормативт (1:200 сурагч-зөвлөгч харьцаа) хүргэн өргөтгөж, тэдний үндсэн чиг үүргийг эрт шатны оношилгоо, хэв шинжтэй интервенц явуулах, гэр бүл-сургуулийн зуучлал хийх чиглэлээр төвлөрүүлэх.

- Эрсдэлт бүлгийн хүүхэд, өсвөр насныханд (гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн, эцэг эхээс хагацсан, антисоциал зан үйлийн анхдагч шинж тэмдгүүд илэрсэн) танин мэдэхүй-зан үйлийн (CBT) бүлгийн интервенц, өрхийн функционал эмчилгээ, олон системт эмчилгээ зэрэг олон улсад баталгаажсан интервенцийг үнэ төлбөргүй хүртээмжтэй болгох.

3.2. Нийгмийн сэтгэл зүйн эрүүл мэндийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх

Сэтгэл зүйн гүн гэмтэлтэй, гэр бүлийн хүчирхийлэл дунд өссөн хүүхэд, залуучууд ирээдүйд гэмт хэрэг үйлдэгч буюу хохирогч болох эрсдэл өндөр гэдгийг лонгитудин судалгаанууд (Widom, 1989) баталсан. Нийгмийн бухимдлыг бууруулах, эрсдэлт бүлгүүдийн психо-социал тогтворгүй байдлыг хазаарлахын тулд:

- Сэтгэл зүйн зөвлөгөө, эмчилгээний үйлчилгээг сум, хорооны түвшинд иргэн

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ

бүрд хүртээмжтэй болгох улсын хөтөлбөр хэрэгжүүлэх. WHO-ийн Mental Health Action Plan (2013-2030) болон UN SDG 3.4 (психо-социал эрүүл мэндийг хангах)-той уялдуулсан санхүүжилтийн механизм бүрдүүлэх.

- Гэр бүлийн хүчирхийлэл, бэлгийн хүчирхийлэл, кибер-хүчирхийллийн эрсдэлт хохирогчдод чиглэсэн “нэгдсэн дэмжлэгийн төв” загварыг хууль сахиулах, эрүүл мэнд, сэтгэл зүйн үйлчилгээ, нийгмийн ажилтны үйлчилгээг нэг дор багтаасан хэлбэрээр Монгол Улсын дүүрэг, аймгийн төв тус бүрт байгуулах.

- Хот төлөвлөлтийн норматив, барилгын стандартад CPTED зарчмыг (хяналтын харагдац, нутаг дэвсгэрийн тэмдэглэгээ, дүрстэй хандалт, орчны тогтоосон ашиглалт г.м.) тусгаж, нийтийн орон зай, гэрэлтүүлэг, ногоон байгууламж, тээврийн дэд бүтцийг сэтгэл зүйн нөлөөллийн үнэлгээтэй хослуулан төлөвлөх.

3.3. Ялын систем ба нийгэмшүүлэх ажлыг RNR загварт суурилуулан өөрчлөх

Гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг зөвхөн нийгмээс тусгаарлаж, хорих ялаар шийтгэх нь дахин гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэлийг бууруулж чаддаггүй гэдэг нь олон улсын мета-шинжилгээний тогтсон байр суурь юм (Andrews & Bonta, 2010; Bonta & Andrews, 2017). Суурь сэтгэл зүйн криминогений хэрэгцээг засаж шинэчлэхгүйгээр хорихоос суллах нь нийгмийн аюулгүй байдалд гаргаж тавьсан эрсдэл хэвээр үлдэнэ.

- Хорих ангиудын реабилитацийн хөтөлбөрүүдийг RNR зарчмын дагуу шинэчилж, (эрсдэлийн үнэлгээ → криминогений хэрэгцээний шинжилгээ → зорилтот интервенц) гурван үе шаттай протоколыг хууль зүйн нийтлэг стандарт болгох. Үүний тулд олон улсад баталгаажсан үнэлгээний хэрэгслүүдийг (LSI-R, LS/CMI) Монгол Улсын соёлд адаптацилж, цагдаа, шүүх, шорон, нөхөн залруулга газрын ажилтнуудад мэргэжлийн сургалт явуулах.

- Хорихоос суллагдсаны дараах нийгэмшүүлэх дэмжлэг бол ажилд зуучлах, орон сууцны дэмжлэг, сэтгэл зүйн хяналт-зөвлөгөө зэрэг үйлчилгээг хууль зүйн

туслалцааны үндэсний системд оруулж, төр-төрийн бус байгууллагын хамтын ажиллагааны механизмаар санхүүжүүлэх.

- Хүчирхийллийн болон бэлгийн гэмт хэрэгт ял эдэлж буй хүмүүст зориулсан мэргэжлийн сэтгэл заслын хөтөлбөрүүдийг олон улсын баталгаажсан стандартын дагуу хэрэгжүүлэх. Эдгээр хөтөлбөрийн үр нөлөөг хараат бус мониторинг-үнэлгээний механизмаар тогтмол хэмжих.

Дүгнэлт

Гэмт хэрэг нь нийгмийн өвчин боловч уг өвчний тээгч - гүйцэтгэгч нь ямагт бие хүн юм. Уламжлалт байдлаар Монгол Улсын ГХУС бодлого нь өвчний шинж тэмдэг буюу үр дагаврыг хууль зүйн хариуцлагын чангаралт, техникийн хяналтын хэрэгслээр давах гэж оролдсоор ирсэн боловч нотолгоонд суурилсан криминологийн олон улсын чиг хандлага нь үндэс шалтгааны түвшинд хариу өгөхийн тулд сэтгэл зүйн хүчин зүйлсийг бодлогын цөмд тавих зайлшгүй шаардлагатайг тогтоосон.

Энэхүү судалгаагаар (i) танин мэдэхүй-зан үйлийн интервенц, (ii) дотно харилцаа ба эрт хөндлөнгийн арга хэмжээ, (iii) нийгэм-сэтгэл зүйн стрессийн бууралт, (iv) орчны дизайн (CPTED), (v) RNR-д суурилсан реабилитаци зэрэг таван онолын тулгуурт хандлагуудыг ГХУС бодлогын стратегид системтэйгээр тусгахаар нь түүний үр нөлөөг үндсээр нь нэмэгдүүлэх боломжтой гэдгийг харууллаа. Боловсролын систем, нийгмийн эрүүл мэндийн дэд бүтэц, ялын дараах нийгэмшүүлэх ажил гэсэн гурван тулгуур чиглэлээр боловсруулсан бодлогын зөвлөмж нь Монгол Улсын одоогийн эрх зүйн орчинд (Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль, 2019; Эрүүгийн хууль, 2015) хэрэгжих боломжтой бөгөөд олон улсын нотолгоонд суурилсан стандартад нийцсэн юм.

Хууль зүйн хүйтэн логикийг хүний сэтгэл зүйн динамиктай уялдуулж чадсан цагт л урт хугацааны, тогтвортой, хүмүүнлэг ёсонд тулгуурласан урьдчилан сэргийлэх бодлогын үндэс бүрэлдэнэ. Бодлогын түвшинд сэтгэл зүйн хүчин

зүйлийг тусгах нь сонголт биш, цаг үеийн зайлшгүй шаардлага юм.

Цаашдын судалгааны чиглэлд (а) Монгол Улсын эрдэлт бүлгийн криминогений хэрэгцээний эмпирик профайл байгуулах, (б) хууль сахиулах байгууллагуудын ажилтнуудын сэтгэл зүйн бэлтгэл, чадавхыг үнэлэх, (в) ГХУС бодлогын үнэ-өртөг-үр нөлөөний шинжилгээ хийх, (г) хөгжингүй орнуудын RNR-ын хэрэгжилтийн туршлагыг харьцуулсан судалгаа явуулах зайлшгүй шаардлагатай байна.

Ашигласан материал

1. Andrews, D. A., & Bonta, J. (2010). *The psychology of criminal conduct* (5th ed.). Routledge.
2. Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice-Hall.
3. Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social Psychology Review*, 3(3), 193–209. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0303_3
4. Beck, A. T. (1999). *Prisoners of hate: The cognitive basis of anger, hostility, and violence*. HarperCollins.
5. Berkowitz, L. (1989). Frustration-aggression hypothesis: Examination and reformulation. *Psychological Bulletin*, 106(1), 59–73.
6. Blackburn, R. (1993). *The psychology of criminal conduct: Theory, research and practice*. Wiley.
7. Bonta, J., & Andrews, D. A. (2017). *The psychology of criminal conduct* (6th ed.). Routledge.
8. Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment* (2nd ed.). Basic Books.
9. Cohen, L. E., & Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends: A routine activity approach. *American Sociological Review*, 44(4), 588–608.
10. Dollard, J., Doob, L. W., Miller, N. E., Mowrer, O. H., & Sears, R. R. (1939). *Frustration and aggression*. Yale University Press.
11. Eysenck, H. J. (1977). *Crime and personality* (3rd ed.). Routledge & Kegan Paul.
12. Frick, P. J., & White, S. F. (2008). Research review: The importance of callous-unemotional traits for developmental models of aggressive and antisocial behavior. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 359–375.
13. Gottfredson, M. R., & Hirschi, T. (1990). *A general theory of crime*. Stanford University Press.
14. Howitt, D. (2018). *Introduction to forensic and criminal psychology* (6th ed.). Pearson.
15. Jeffery, C. R. (1977). *Crime prevention through environmental design*. Sage.
16. Lipsey, M. W., Landenberger, N. A., & Wilson, S. J. (2007). Effects of cognitive-behavioral programs for criminal offenders. *Campbell Systematic Reviews*, 3(1), 1–27.
17. Merton, R. K. (1938). Social structure and anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672–682.
18. Pratt, T. C., & Cullen, F. T. (2000). The empirical status of Gottfredson and Hirschi's general theory of crime: A meta-analysis. *Criminology*, 38(3), 931–964.
19. Sampson, R. J., Raudenbush, S. W., & Earls, F. (1997). Neighborhoods and violent crime: A multilevel study of collective efficacy. *Science*, 277(5328), 918–924.
20. Suler, J. (2004). The online disinhibition effect. *CyberPsychology & Behavior*, 7(3), 321–326.
21. UNODC. (2002). *Guidelines for the prevention of crime* (ECOSOC Resolution 2002/13). United Nations Office on Drugs and Crime.
22. UNODC. (2022). *Global study on homicide 2022*. United Nations Office on Drugs and Crime.
23. Welsh, B. C., & Farrington, D. P. (2008). Effects of improved street lighting on crime. *Campbell Systematic Reviews*, 4(1), 1–51.
24. Welsh, B. C., & Farrington, D. P. (Eds.). (2012). *The Oxford handbook of crime prevention*. Oxford University Press.
25. WHO. (2014). *Global status report on violence prevention 2014*. World Health Organization.

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛААР 2019 ОНЫ 06 ДУГААР САРЫН 06-НЫ ӨДӨР БАТЛАВ

26. WHO. (2013). Mental health action plan 2013–2030. World Health Organization.

27. Widom, C. S. (1989). The cycle of violence. *Science*, 244(4901), 160–166.

28. Wilson, J. Q., & Kelling, G. L. (1982). Broken windows. *The Atlantic Monthly*, 249(3), 29–38.

29. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль. (2019). Монгол

Улсын Их Хурлаар 2019 оны 06 дугаар сарын 06-ны өдөр батлав.

30. Эрүүгийн хууль. (2015, 2017 онд шинэчилсэн найруулга). Монгол Улсын Их Хурлаар 2015 оны 12 дугаар сарын 03-ны өдөр батлав.

ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛЭХ ОЛОН УЛСЫН АРГАЧЛАЛ, САЙН ТУРШЛАГА

INTERNATIONAL METHODOLOGIES AND BEST PRACTICES FOR EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF CRIME PREVENTION ACTIVITIES

Б.Өнөрмаа

УЕПГ-ын дэргэдэх Сургалт, судалгааны хүрээлэнгийн Сургалтын албаны дарга, доктор (Ph.D), дэд профессор

Unurmaa B.

Head of Training Division, Institute of Training and Research under the Office of the Prosecutor General, Ph.D., Associate Professor

Хураангуй: Энэхүү илтгэлээр гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үр нөлөөг үнэлэх олон улсын хандлага, аргачлал, шалгуур үзүүлэлт, нотолгоонд суурилсан үнэлгээний тогтолцоог судалж, НҮБ, Европын холбоо, Их Британи, ХБНГУ-ын сайн туршлагад харьцуулсан шинжилгээ хийв. Түүнчлэн Монгол Улсад урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үр нөлөөг үнэлэх нэгдсэн аргачлал, шалгуур үзүүлэлтийг боловсронгуй болгох боломж, хэрэгцээг тодорхойлохыг зорив.

Abstract: This presentation examines international trends, methodologies, indicators, and evidence-based evaluation systems for assessing the effectiveness of crime prevention activities. Comparative analyses were conducted on the best practices of the United Nations, the European Union, the United Kingdom, and Germany.

Furthermore, the study identifies opportunities and needs for improving unified methodologies and indicators for evaluating crime prevention activities in Mongolia.

Түлхүүр үгс: Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, үр нөлөөний үнэлгээ, нотолгоонд суурилсан бодлого, эрсдэлийн үнэлгээ, аюулгүй байдлын аудит, AI-д суурилсан урьдчилан сэргийлэлт, орчны криминологи, олон улсын туршлага

Keywords: Crime prevention, effectiveness evaluation, evidence-based policy, risk assessment, security audit, AI-based prevention, environmental criminology, international practice.

НЭГ. ОРШИЛ

Дэлхий дахинд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого, үйл ажиллагааны чиг хандлага нь зөвхөн гэмт хэрэг үйлдэгдсэний дараах хариу арга хэмжээнд төвлөрөхөөс илүүтэйгээр гэмт хэрэг гарахад нөлөөлөх эрсдэлийн хүчин зүйлсийг урьдчилан тодорхойлох, үнэлэх, бууруулахад чиглэсэн тогтолцоо руу шилжиж байна. Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Мансууруулах бодис, гэмт хэрэгтэй тэмцэх албанаас гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого нь шинжлэх ухааны үндэслэлтэй, нотолгоонд тулгуурласан, олон талын оролцоог

хангасан, тогтвортой хэрэгжихүйц байх шаардлагатайг онцолсон.¹

Орчин үеийн урьдчилан сэргийлэх бодлогын нэг чухал шаардлага нь хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний бодит үр нөлөөг хэмжих, үнэлэх асуудал юм. Европын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сүлжээний үнэлгээний аргачлалд урьдчилан сэргийлэх санаачилгын үр нөлөөг зөвхөн гэмт хэргийн статистик үзүүлэлтээр бус, тухайн арга хэмжээ асуудалдаа нийцсэн эсэх, бодит үр дүн гарсан эсэх, нөөцийг үр ашигтай ашигласан эсэх, тогтвортой хэрэгжих боломжтой эсэх

¹ Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Мансууруулах бодис, гэмт хэрэгтэй тэмцэх алба (UNODC), “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх удирдамжийг хэрэгжүүлэх гарын авлага”, Нью-

Йорк хот, 2010 он, 7–12 дахь тал. https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_Crime_Prevention_Guidelines_-_Making_them_work.pdf

зэрэг олон талт шалгуураар үнэлэх шаардлагатайг дурдсан байдаг².

Түүнчлэн OECD-оос аюулгүй байдал, шударга ёсны салбарт бодлого боловсруулахад дэд түвшний мэдээлэл, гүйцэтгэлийн үзүүлэлт, статистик мэдээллийг бодлогын мөчлөгийн үе шат бүрт ашиглах нь нотолгоонд суурилсан шийдвэр гаргалтыг бэхжүүлэх ач холбогдолтой гэж үзсэн байна.³ Энэ нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого нь зөвхөн арга хэмжээ зохион байгуулах төдий бус, харин судалгаа, мэдээлэл, үнэлгээ, үр дүнд суурилсан байх шаардлагатайг харуулж байна.

Мөн Их Британийн Дотоод хэргийн яамнаас баталсан үнэлгээний стратегид бодлого, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг үнэлэх нь тухайн арга хэмжээ үр дүнтэй эсэхийг тодорхойлох, нөөцийг оновчтой хуваарилах, цаашдын бодлого төлөвлөлтийг сайжруулах үндэслэл болдог гэж тодорхойлсон байна.

Иймээс олон улсын түвшинд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг “хийсэн ажлын тоо”-оор бус, харин нийгэмд бий болгосон бодит үр нөлөө, эрсдэлийн бууралт, иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж, тогтвортой хэрэгжилтээр үнэлэх хандлага бэхжиж байна⁴.

Харин Монгол Улсын хувьд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх талаар төрөөс тодорхой бодлого, арга хэмжээ хэрэгжүүлж байгаа боловч тухайн үйл ажиллагааны үр нөлөөг үнэлэх нэгдсэн шалгуур үзүүлэлт, аргачлал, үнэлгээний тогтолцоо харьцангуй сул хэвээр байна. Урьдчилан

сэргийлэх арга хэмжээний үр дүнг ихэвчлэн зохион байгуулсан ажил, сургалт, уулзалт, мэдээлэл түгээсэн тоо зэрэг үзүүлэлтээр тайлагнах хандлага давамгайлж байгаа нь бодлогын бодит нөлөөлөл, үр ашиг, тогтвортой байдлыг бүрэн тодорхойлоход хангалтгүй юм.

ХОЁР. ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛЭХ ОНОЛ, АРГА ЗҮЙ

2.1. Нотолгоонд суурилсан урьдчилан сэргийлэх бодлогын ойлголт (Evidence-based crime prevention/ Evidenzbasierte Kriminalprävention)

Орчин үеийн криминологийн шинжлэх ухаанд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого, үйл ажиллагаа нь зөвхөн уламжлалт туршлага, байгууллагын дотоод үнэлэмжид тулгуурлах бус, харин судалгаа, статистик мэдээлэл, бодит үр дүн, шинжлэх ухааны нотолгоонд үндэслэх шаардлагатай гэж үзэх болсон. Үүнийг олон улсын түвшинд “Evidence-based crime prevention”, герман хэлний судалгаанд “Evidenzbasierte Kriminalprävention” буюу “нотолгоонд суурилсан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого” хэмээн тодорхойлж байна⁵.

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Мансууруулах бодис, гэмт хэрэгтэй тэмцэх албанаас гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого нь нотолгоонд суурилсан, олон талын оролцоог хангасан, урт хугацаанд тогтвортой хэрэгжихүйц байх шаардлагатайг онцлон тэмдэглэсэн байдаг. Энэ хүрээнд гэмт хэргийн нөхцөл шалтгаан, эрсдэлийн хүчин зүйл, нийгмийн

² Европын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сүлжээ (EUCPN), “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх санаачилгын үнэлгээ”, Брюссель хот, 2013 он, 10–18 дахь тал. <https://eucpn.org/document/evaluation-of-crime-prevention-initiatives>

³ Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага (OECD), “Аюулгүй байдал ба шударга ёсны салбар дахь нотолгоонд суурилсан бодлого боловсруулалтыг бэхжүүлэх нь”, Парис хот, 2013 он

⁴ Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагын (OECD) Төрийн салбарын

инновацийн ажиглалтын төв, “Ухаалаг CCTV дүрс шинжилгээний технологид суурилсан мөрдөн мөшигэх гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо”, 2022 он. <https://oecd-opsi.org/innovations/prevention-of-stalking-crimes-powered-by-smart-cctv-video-analysis-technology/>

⁵ Lawrence W. Sherman et al., *Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising*, National Institute of Justice, Washington D.C., 1997.

орчин, эмзэг бүлгийн онцлог, дахин үйлдэлтийн түвшин зэрэг үзүүлэлтэд тулгуурлан бодлого боловсруулахыг зөвлөсөн байна⁶.

Нотолгоонд суурилсан бодлогын гол онцлог нь урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээс өмнө тухайн орчны нөхцөл байдал, эрсдэлийг шинжлэх, хэрэгжилтийн явцад мэдээлэл цуглуулах, хэрэгжүүлсний дараа үр нөлөөг бодит үзүүлэлтээр үнэлэхэд оршино. Иймээс судалгаа, статистик мэдээлэл, өгөгдлийн шинжилгээ, эрсдэлийн үнэлгээ нь урьдчилан сэргийлэх ажиллагааны салшгүй хэсэг болж байна.

Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагаас (OECD) “Evidenzinformierte Politikgestaltung” буюу “нотолгоонд мэдээлэлжсэн бодлого боловсруулах” зарчмыг төрийн байгууллагын үр ашигтай удирдлагын үндсэн нөхцөл гэж үздэг. Үүний хүрээнд гэмт хэргийн халуун цэгийн зураглал, эрсдэлийн үнэлгээ, өгөгдлийн нэгдсэн сан, хиймэл оюун ухаанд суурилсан таамаглалын системийг ашиглан бодлого боловсруулах хандлага олон улсад түгээмэл болж байна⁷.

Түүнчлэн нотолгоонд суурилсан үнэлгээ нь зөвхөн гэмт хэргийн тоо буурснаар хязгаарлагдахгүй бөгөөд иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж, орчны эрсдэлийн өөрчлөлт, нийгмийн итгэлцэл, дахин үйлдэлтийн түвшин зэрэг олон хүчин зүйлийг хамтатган авч үздэг онцлогтой. Иймд урьдчилан сэргийлэх бодлогын үр нөлөөг бодитой тодорхойлохын тулд шинжлэх ухааны арга зүй, статистик шинжилгээ, харьцуулсан судалгаа, урт хугацааны мониторингийг хослуулан хэрэглэх шаардлага үүсэж байна.

2.2. Үр нөлөөний үнэлгээний ойлголт (Impact evaluation / Wirkungsbewertung)

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үр нөлөөний үнэлгээ нь тухайн бодлого, арга хэмжээ нийгэмд бодит өөрчлөлт бий болгож чадсан эсэхийг тодорхойлох үйл явц юм. Өөрөөр хэлбэл, хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ нь гэмт хэргийн түвшин буурах, дахин үйлдэлт багасах, иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж нэмэгдэх, эрсдэлт орчин буурах зэрэг үр дүнд хүрсэн эсэхийг үнэлэхэд чиглэдэг.⁸

Олон улсын байгууллагуудын үзэж буйгаар үр нөлөөний үнэлгээ нь зөвхөн статистик үзүүлэлтийн өөрчлөлтийг хэмжихээс гадна тухайн арга хэмжээ нийгмийн орчин, олон нийтийн оролцоо, иргэдийн итгэлцэл, орчны аюулгүй байдалд хэрхэн нөлөөлснийг хамтад нь судлах шаардлагатай байдаг. Иймээс орчин үеийн үнэлгээний аргачлалд чанарын болон тоон судалгааны аргыг хослуулан ашиглах хандлага түгээмэл болж байна.

Европын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сүлжээ (EUCPN)-ээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үр нөлөөг дараах үндсэн шалгуураар үнэлдэг байна.

Үүнд:

- “Relevance / Relevanz” буюу тухайн арга хэмжээ асуудалдаа нийцэж буй байдал;
- “Effectiveness / Wirksamkeit” буюу бодит үр нөлөө;
- “Efficiency / Effizienz” буюу нөөц, төсвийн үр ашиг;
- “Sustainability / Nachhaltigkeit” буюу урт хугацаанд тогтвортой хэрэгжих боломж;
- “Transferability / Übertragbarkeit” буюу бусад орчин, нөхцөлд хэрэгжүүлэх боломж.⁹

⁶ Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Мансууруулах бодис, гэмт хэрэгтэй тэмцэх алба (UNODC), “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх удирдамжийг хэрэгжүүлэх гарын авлага”, Нью-Йорк хот, 2010 он, 15–22 дахь тал.

⁷ Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага (OECD), “Аюулгүй байдал ба шударга ёсны салбар дахь нотолгоонд

суурилсан бодлого боловсруулалтыг бэхжүүлэх нь”, Парис хот, 2013 он.

⁸ Европын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сүлжээ (EUCPN), “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх санаачилгын үнэлгээ”, Брюссель хот, 2013 он, 10–18 дахь тал.

⁹ Европын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сүлжээ (EUCPN), “Гэмт хэргээс урьдчилан

Аюулгүй байдал ба шударга ёсны салбар

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ

Мөн үр нөлөөний үнэлгээнд “**before-after comparison / Vorher-Nachher-Vergleich**” буюу арга хэмжээ хэрэгжүүлэхээс өмнөх болон дараах нөхцөл байдлыг харьцуулан судлах арга, “**risk mapping / Risikokartierung**” буюу эрсдэлийн зураглал боловсруулах, иргэдийн санал асуулга, орчны үнэлгээ, статистик шинжилгээ зэрэг судалгааны аргыг өргөн ашиглаж байна. Түүнчлэн зарим улс оронд туршилтын болон хяналтын бүлгийн аргыг ашиглан урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний бодит нөлөөллийг тодорхойлох хандлага хөгжиж байна¹⁰.

2.3. Зардал-үр өгөөжийн шинжилгээ (Cost-benefit analysis / Kosten-Nutzen-Analyse)

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үр нөлөөг үнэлэхэд эдийн засгийн үнэлгээ чухал байр суурь эзэлдэг. Ялангуяа төсөв, хүний нөөц, техник, технологид зарцуулсан хөрөнгө оруулалт нь нийгэмд ямар хэмжээний үр ашиг бий болгож байгааг тодорхойлох шаардлага гардаг. Үүнийг олон улсын түвшинд “Cost-benefit analysis”, герман судалгаанд “Kosten-Nutzen-Analyse” буюу “зардал-үр өгөөжийн шинжилгээ” гэж нэрлэдэг¹¹.

Их Британийн Дотоод хэргийн яам (Home Office) болон OECD-ийн судалгаанд урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнд зарцуулсан зардлыг зөвхөн төсвийн хэмжээгээр бус, харин урьдчилан сэргийлж чадсан гэмт хэргийн улмаас нийгэм, эдийн засагт учрах байсан хохирлыг бууруулсан байдлаар тооцох шаардлагатайг дурдсан байна. Өөрөөр хэлбэл, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ нь богино хугацаанд

өндөр зардал шаардах боловч урт хугацаанд гэмт хэргийн улмаас үүсэх эдийн засаг, нийгмийн хохирлыг бууруулах боломжтой гэж үздэг¹².

Тухайлбал:

- Өсвөр үеийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөр;
- Камержуулалтын систем;
- Эрсдэлийн хяналтын арга хэмжээ;
- Орчны аюулгүй байдлыг сайжруулах төсөл зэрэг нь эхний шатанд тодорхой хэмжээний хөрөнгө оруулалт шаарддаг боловч урт хугацаанд гэмт хэргийн улмаас гарах зардал, нийгмийн эрсдэлийг бууруулах үр нөлөөтэй болохыг олон улсын судалгаанд дурдсан байна¹³.

Зардал-үр өгөөжийн шинжилгээ нь төрийн байгууллагад ямар арга хэмжээ илүү үр ашигтай, тогтвортой, бодит нөлөөтэй байгааг тодорхойлох ач холбогдолтой бөгөөд бодлого боловсруулах, төсөв хуваарилах, урьдчилан сэргийлэх тэргүүлэх чиглэлийг тогтооход өргөн хэрэглэгдэж байна.

ГУРАВ. ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛЭХ ОЛОН УЛСЫН АРГАЧЛАЛ

3.1. НҮБ (UNODC)-ын аргачлал

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Мансууруулах бодис, гэмт хэрэгтэй тэмцэх албанаас (UNODC) гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа нь нотолгоонд суурилсан, олон нийтийн оролцоог хангасан, орон нутгийн онцлогт нийцсэн байх шаардлагатайг онцлон тодорхойлсон байдаг¹⁴. Тус байгууллагаас боловсруулсан аргачлалын гол онцлог нь тухайн нутаг

сэргийлэх санаачилгын үнэлгээ”, Брюссель хот, 2013 он, 10–18 дахь тал.

¹⁰ Европын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сүлжээ (EUCPN), “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үнэлгээний аргачлал”, Брюссель хот, 2015 он.

¹¹ Их Британийн Дотоод хэргийн яам (Home Office), “Home Office-ийн үнэлгээний стратеги”, Лондон хот, 2021 он.

¹² Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагын (OECD) Төрийн салбарын инновацын ажиглалтын төв, “Ухаалаг CCTV

дүрс шинжилгээний технологид суурилсан мөрдөн мөшгөх гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо”, 2022 он.

¹³ Welsh Brandon C., Farrington David P., “Хяналтын камер (CCTV)-ын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үр нөлөө”, Campbell Systematic Reviews, 2008 он.

¹⁴ Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Мансууруулах бодис, гэмт хэрэгтэй тэмцэх алба (UNODC), “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх удирдамжийг хэрэгжүүлэх гарын авлага”, Нью-Йорк хот, 2010 он, 25–39 дэх тал.

дэвсгэрийн аюулгүй байдлын нөхцөл байдлыг иж бүрнээр үнэлэхэд оршино.

UNODC-ийн хэрэглэдэг үндсэн аргачлалын нэг нь **“Local Safety Audit / Lokales Sicherheitsaudit”** буюу “Орон нутгийн аюулгүй байдлын үнэлгээ” юм. Энэхүү аргачлал нь тухайн бүс нутагт үйлдэгдэж буй гэмт хэрэг, зөрчлийн нөхцөл байдал, орчны эрсдэл, эмзэг бүлгийн нөхцөл, иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж, нийгмийн хүчин зүйлсийг цогцоор нь судалж үнэлэхэд чиглэдэг¹⁵.

Орон нутгийн аюулгүй байдлын үнэлгээний хүрээнд:

- Гэмт хэргийн статистик мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх;
- Эрсдэлтэй бүсийн зураглал боловсруулах;
- Гэрэлтүүлэг, камержуулалт, орчны аюулгүй байдлыг үнэлэх;
- Иргэдийн санал асуулга зохион байгуулах;
- Эмзэг бүлгийн эрсдэлийг тодорхойлох;
- Олон байгууллагын мэдээллийг нэгтгэн судлах зэрэг ажиллагааг хэрэгжүүлдэг.

Энэхүү аргачлалын онцлог нь зөвхөн гэмт хэргийн тоон үзүүлэлтэд тулгуурлах бус, харин иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж, орон нутгийн оролцоо, нийгмийн итгэлцэл зэрэг чанарын үзүүлэлтийг хамтатган үнэлдэгт оршино. Иймээс нотолгоонд тулгуурласан бодлого боловсруулахын тулд статистик мэдээлэл, өгөгдлийн шинжилгээ, судалгаа, орчны үнэлгээ, иргэдийн оролцоог хослуулан ашиглахыг UNODC зөвлөсөн байна¹⁶.

3.2. Европын холбооны аргачлал (EUCPN)

Европын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сүлжээ (EUCPN)-ээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үр нөлөөг үнэлэх нэгдсэн аргачлалыг боловсруулсан бөгөөд энэ нь Европын холбооны орнуудад

өргөн хэрэглэгдэж байна¹⁷. Тус аргачлалын гол онцлог нь урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний үр нөлөөг зөвхөн гэмт хэргийн түвшин буурснаар хэмжихгүй, харин нийгэмд үзүүлж буй бодит нөлөөллийг олон талт шалгуураар үнэлдэгт оршино. EUCPN-ийн аргачлалд үр нөлөөг дараах үндсэн шалгуураар үнэлдэг. Үүнд:

- **“Relevance / Relevanz”** буюу тухайн арга хэмжээ асуудалдаа нийцэж буй байдал;
- **“Effectiveness / Wirksamkeit”** буюу бодит үр нөлөө;
- **“Efficiency / Effizienz”** буюу нөөц, төсвийг үр ашигтай ашигласан байдал;
- **“Sustainability / Nachhaltigkeit”** буюу урт хугацаанд тогтвортой хэрэгжих боломж;
- **“Transferability / Übertragbarkeit”** буюу бусад орчин, бүс нутагт хэрэгжүүлэх боломж зэрэг орно.

Энэхүү аргачлал нь тухайн арга хэмжээний нийгмийн нөлөөлөл, оролцогч байгууллагуудын хамтын ажиллагаа, иргэдийн оролцоо, тогтвортой байдал зэрэг хүчин зүйлийг хамтад нь үнэлдгээрээ онцлогтой. Өөрөөр хэлбэл, урьдчилан сэргийлэх бодлогын үр нөлөөг зөвхөн тоон статистикаар бус, нийгмийн орчинд гарч буй чанарын өөрчлөлттэй уялдуулан үнэлэх хандлагыг баримталдаг байна.

Мөн Европын холбооны орнуудад урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний хэрэгжилтийг **“before-after comparison / Vorher-Nachher-Vergleich”** буюу хэрэгжүүлэхээс өмнөх болон дараах нөхцөл байдлыг харьцуулан үнэлэх арга, туршилтын болон хяналтын бүлгийн арга, иргэдийн санал асуулга, орчны үнэлгээ, статистик шинжилгээ зэрэг судалгааны аргыг өргөн хэрэглэж байна. Түүнчлэн зарим улс оронд **“risk mapping / Risikokartierung”** буюу эрсдэлийн зураглалын аргыг ашиглан гэмт хэргийн эрсдэл өндөртэй бүс нутгийг тодорхойлж,

¹⁵ Мөн энд

¹⁶ Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Мансууруулах бодис, гэмт хэрэгтэй тэмцэх алба (UNODC), *“Хот суурин газрын аюулгүй байдал ба орон нутгийн аюулгүй байдлын үнэлгээ”*, Найроби хот, 2010 он.

¹⁷ Европын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сүлжээ (EUCPN), *“Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх санаачилгын үнэлгээ”*, Брюссель хот, 2013 он.

урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг эрсдэлийн түвшинд нь тохируулан төлөвлөх хандлага хөгжиж байна¹⁸.

3.3. Их Британийн Home Office-ийн “What Works” загвар

Их Британийн Дотоод хэргийн яам (Home Office)-аас хэрэгжүүлдэг “What Works” буюу “Ямар арга бодит үр дүнтэй вэ” загвар нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний үр нөлөөг нотолгоо, статистик мэдээлэл, өгөгдлийн шинжилгээ, туршилтын аргаар үнэлэхэд чиглэсэн тогтолцоо юм¹⁹. Энэхүү аргачлалын зорилго нь бодлого боловсруулахдаа бодит үр дүнтэй арга хэмжээг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй тодорхойлох, төрийн нөөц, төсвийг илүү үр ашигтай хуваарилахад оршино.

Тус загварын хүрээнд:

- “CCTV / Videüberwachungssystem” буюу хяналтын камерын систем;

- “Hotspot policing / Kriminalitätsschwerpunkt-Polizeiarbeit” буюу гэмт хэргийн өндөр эрсдэлтэй бүсэд чиглэсэн хяналт;

- “Youth violence prevention / Prävention von Jugendgewalt” буюу өсвөр үеийн хүчирхийлэлээс урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөр;

- “Community policing / Bürgernahe Polizeiarbeit” буюу олон нийтийн оролцоонд тулгуурласан цагдаагийн үйл ажиллагаа зэрэг арга хэмжээний үр нөлөөг тогтмол үнэлдэг байна

Тухайлбал, тодорхой бүсэд камержуулалт хийсний дараа гэмт хэргийн түвшин хэрхэн өөрчлөгдсөн, иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж нэмэгдсэн эсэх, цагдаагийн дуудлагын тоо буурсан эсэх зэрэг үзүүлэлтээр үр нөлөөг хэмждэг. Мөн **“Hotspot policing / Kriminalitätsschwerpunkt-Polizeiarbeit”**

ийн хүрээнд гэмт хэрэг өндөр төвлөрдөг бүсэд цагдаагийн хяналтыг нэмэгдүүлснээр гэмт хэргийн түвшин бодитоор буурч буй эсэхийг өгөгдөл, статистик мэдээлэлд үндэслэн судалдаг байна²⁰.

Энэхүү аргачлалын онцлог нь урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний үр нөлөөг зөвхөн онолын түвшинд бус, бодит туршилт, харьцуулсан судалгаа, статистик шинжилгээнд үндэслэн тодорхойлдоогоороо ач холбогдолтой юм. Иймээс Их Британийн “What Works” загвар нь нотолгоонд суурилсан бодлого боловсруулах чиглэлээр олон улсын түвшинд түгээмэл хэрэглэгдэж буй сайн туршлагын нэг гэж үздэг

ДӨРӨВ. ХБНГУ-ЫН ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ САЙН ТУРШЛАГА

4.1. Орон нутагт түшиглэсэн урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо (Kommunale Kriminalprävention)

Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого нь зөвхөн хууль сахиулах байгууллагын чиг үүргээр хязгаарлагдахгүй бөгөөд орон нутгийн удирдлага, боловсролын байгууллага, нийгмийн үйлчилгээ, иргэдийн хамтын оролцоонд тулгуурласан тогтолцоогоор хэрэгждэг онцлогтой. Энэхүү тогтолцоог **“Kommunale Kriminalprävention”** буюу “орон нутагт түшиглэсэн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо” гэж нэрлэдэг²¹.

Германд урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд Цагдаагийн байгууллага, Прокурорын байгууллага, сургууль, нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйч, хүүхэд, гэр бүлийн байгууллага, төрийн бус байгууллага, орон нутгийн иргэд хамтран оролцдог бөгөөд тухайн бүс нутгийн гэмт

¹⁸ Европын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сүлжээ (EUCPN), “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үнэлгээний аргачлал”, Брюссель хот, 2015 он.

¹⁹ Их Британийн Дотоод хэргийн яам (Home Office), “Home Office-ийн үнэлгээний стратеги”, Лондон хот, 2021 он.

²⁰ Lawrence W. Sherman et al., “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх нь: Ямар арга үр дүнтэй,

ямар нь үр дүнгүй, ямар нь ирээдүйтэй вэ”, АНУ-ын Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн, Вашингтон хот, 1997 он.

²¹ Германы Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх форум (Deutsches Forum für Kriminalprävention), “Орон нутагт түшиглэсэн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого”, Бонн хот, 2019 он.

хэргийн нөхцөл байдал, эрсдэлийн хүчин зүйлд үндэслэн урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг төлөвлөдөг байна.

Мөн Германд орон нутгийн урьдчилан сэргийлэх бодлого нь зөвхөн гэмт хэрэг гарсны дараах хариу арга хэмжээнд төвлөрөх бус, харин **нийгмийн эрсдэлийг эрт тодорхойлох**, эмзэг бүлгийг дэмжих, орон нутгийн оролцоонд тулгуурлан эрсдэлийг бууруулахад чиглэдэг онцлогтой. Энэ хүрээнд боловсрол, нийгмийн хамгаалал, хүүхэд хамгаалал, орон нутгийн удирдлага болон хууль сахиулах байгууллагын хамтын ажиллагааг чухалчилдаг байна.

4.2. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөлийн тогтолцоо

(Crime Prevention Councils / Kriminalpräventive Räte)

Германд хот, мужийн түвшинд “Crime Prevention Councils” буюу “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөл” ажилладаг бөгөөд энэ нь орон нутгийн аюулгүй байдлын бодлого боловсруулах, эрсдэлийн үнэлгээ хийх, байгууллагуудын хамтын ажиллагааг уялдуулах үндсэн бүтэц болдог²².

Тус зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд орон нутгийн захиргаа, цагдаа, прокурор, боловсролын байгууллага, хүүхэд хамгааллын байгууллага, нийгмийн үйлчилгээний байгууллага, иргэний нийгмийн төлөөлөл оролцдог байна.

Эдгээр зөвлөл нь тухайн орон нутгийн гэмт хэргийн нөхцөл байдалд үнэлгээ хийж:

- Эрсдэл өндөртэй бүсийг тодорхойлох;
- Урьдчилан сэргийлэх бодлого боловсруулах;
- Залуучуудад чиглэсэн арга хэмжээ хэрэгжүүлэх;
- Орчны аюулгүй байдлыг сайжруулах;
- Хэрэгжилтийн үр нөлөөг үнэлэх чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг.

²² Герман улсын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх конгресс (Deutscher Präventionstag), “Орон нутгийн урьдчилан сэргийлэх зөвлөлийн тогтолцоо”, Ханновер хот, 2018 он.

Мөн хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ нь бодит үр дүн өгч байгаа эсэхийг тодорхойлох зорилгоор статистик мэдээлэл, иргэдийн санал асуулга, орчны өөрчлөлтийн үнэлгээ, дахин үйлдэлтийн түвшин зэрэг үзүүлэлтийг ашиглан тогтмол үнэлгээ хийдэг онцлогтой. Энэ нь урьдчилан сэргийлэх бодлогыг зөвхөн захиргааны арга хэмжээний хүрээнд бус, нотолгоонд тулгуурласан үнэлгээтэй уялдуулан хэрэгжүүлэх боломжийг бүрдүүлдэг байна.

Германы туршлагаас үзэхэд урьдчилан сэргийлэх зөвлөлийн тогтолцоо нь байгууллагуудын уялдаа холбоог сайжруулах, орон нутгийн онцлогт нийцсэн урьдчилан сэргийлэх бодлого боловсруулах, олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэхэд чухал ач холбогдолтой байна. Ялангуяа орон нутгийн түвшинд эрсдэлийг эрт тодорхойлж, байгууллагуудын хамтарсан төлөвлөгөө боловсруулах тогтолцоо нь урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үр нөлөөг нэмэгдүүлэхэд чиглэж байна.

4.3. Орчны төлөвлөлтөд суурилсан урьдчилан сэргийлэлт²³

(Crime Prevention Through Environmental Design – CPTED / Kriminalprävention durch Umweltgestaltung)

Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлогын хүрээнд орчны төлөвлөлт, нийтийн орчны аюулгүй байдлыг чухалчилдаг бөгөөд үүнийг “**Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) / Kriminalprävention durch Umweltgestaltung**” буюу “Орчны төлөвлөлтөөр дамжуулан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга” гэж нэрлэдэг. Энэхүү аргачлал нь орчны зохион байгуулалт, инженерийн болон архитектурын шийдлээр дамжуулан гэмт хэрэг үйлдэх боломж, эрсдэлийг бууруулахад чиглэдэг онцлогтой.

CPTED аргачлалын хүрээнд:

²³ CPTED Germany, “Орчны төлөвлөлтөөр дамжуулан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх аргачлал”, Берлин хот, 2017 он.

ᠮᠣᠩᠭᠡᠯᠡ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

- Нийтийн эзэмшлийн талбайн гэрэлтүүлгийг сайжруулах;
- Камержуулалтын систем нэвтрүүлэх;
- Орц, гарцын хяналтыг нэмэгдүүлэх;
- Харанхуй, хяналтгүй бүсийг багасгах;
- Эрсдэлтэй бүсийн зураглал боловсруулах;
- Нийтийн орчны харагдах байдлыг сайжруулах зэрэг арга хэмжээг өргөн ашиглаж байна

Германд орчны аюулгүй байдлын үнэлгээг орон нутгийн захиргаа, цагдаа, архитектор, хот төлөвлөлтийн байгууллагууд хамтран хэрэгжүүлдэг бөгөөд ялангуяа нийтийн тээвэр, сургууль орчмын бүс, орон сууцны хороололд эрсдэлийн үнэлгээ хийхэд анхаарч байна. Энэ хүрээнд орчны харагдах байдал, гэрэлтүүлэг, хүний хөдөлгөөний урсгал, камерын хяналт, орц гарцын зохион байгуулалт зэрэг хүчин зүйлсийг хамтатган үнэлдэг.

Мөн CPTED аргачлал нь зөвхөн физик орчны өөрчлөлтөөр хязгаарлагдахгүй бөгөөд иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмжийг нэмэгдүүлэх, нийтийн орон зай дахь хяналт, оролцоог сайжруулахад чиглэдэг байна. Иймээс орчны дизайныг криминологийн судалгаа, эрсдэлийн үнэлгээтэй уялдуулан ашиглах хандлага Герман болон Европын холбооны орнуудад өргөн хөгжиж байна²⁴.

Судалгаагаар гэрэлтүүлэг, камерын систем, орчны хяналт сайжирснаар өмчийн эсрэг гэмт хэрэг, гудамжны хүчирхийлэл, танхайрах зөрчил буурах хандлагатай болохыг тогтоосон байдаг. Иймээс орчны төлөвлөлтөд суурилсан урьдчилан сэргийлэх аргачлал нь гэмт хэргийн эрсдэлийг бууруулах, нийтийн орчны аюулгүй байдлыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн үр нөлөөтэй аргачлалын нэг гэж үзэж байна.

²⁴ Европын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сүлжээ (EUCPN), “Орчны загварт суурилсан урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний үнэлгээ”, Брюссель хот, 2019 он. Герман улсын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх форум (Deutsches Forum für Kriminalprävention), “Хот төлөвлөлт

4.4. Өсвөр үеийн эрт үеийн интервенцийн тогтолцоо

Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсад өсвөр үеийн гэмт хэрэг, хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр “early intervention / Frühintervention” буюу “эрт үеийн оролцоо”-ны тогтолцоо өргөн хөгжсөн байна.

Энэхүү тогтолцооны гол онцлог нь гэмт хэрэг үйлдсэний дараах хариу арга хэмжээнээс илүүтэйгээр эрсдэл өндөртэй хүүхэд, гэр бүл, бүлгийг эрт илрүүлэн нийгэм-сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэхэд чиглэдэгт оршино²⁵.

Тус тогтолцооны хүрээнд:

- “School social work / Schulsozialarbeit” буюу сургуульд суурилсан нийгмийн ажил;
- “Youth violence prevention / Prävention von Jugendgewalt” буюу өсвөр үеийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөр;
- “Family risk assessment / Familienrisikobewertung” буюу гэр бүлийн эрсдэлийн үнэлгээ;
- Сэтгэл зүйн зөвлөгөө;
- Зан үйлийн эрсдэлийн үнэлгээ зэрэг арга хэмжээг хэрэгжүүлдэг байна.

Мөн Германд өсвөр үеийн эрт үеийн интервенцийн бодлого нь зөвхөн хууль сахиулах арга хэмжээнд төвлөрөх бус, боловсрол, нийгмийн хамгаалал, гэр бүлийн дэмжлэг, сэтгэл зүйн тусламж үйлчилгээтэй уялдан хэрэгждэг онцлогтой. Энэ хүрээнд эрсдэлт бүлгийн хүүхдийг нийгэмшүүлэх, боловсролын оролцоог нэмэгдүүлэх, хүчирхийлэл болон дахин гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэлийг бууруулахад чиглэсэн олон талт дэмжлэг үзүүлдэг.

Энэ нь өсвөр үеийн гэмт хэргийн дахин үйлдэлт буурах, нийгэмшил сайжрах, боловсролын оролцоо нэмэгдэхэд эерэг нөлөө үзүүлдэг болохыг Германы

ба аюулгүй байдлын бодлого”, Бонн хот, 2019 он.

²⁵ Германы Холбооны Гэр бүл, ахмад настан, эмэгтэйчүүд, залуучуудын яам, “Өсвөр үеийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний стратеги”, Берлин хот, 2020 он.

криминологийн судалгаанууд харуулж байна²⁶.

Иймээс эрт үеийн оролцоонд суурилсан урьдчилан сэргийлэх бодлого нь өсвөр үеийн гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд үр нөлөөтэй аргачлалын нэг гэж үзэж байна.

ТАВ. МОНГОЛ УЛСАД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ БОЛОМЖ, ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ

Монгол Улсад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр төрийн байгууллагууд тодорхой бодлого, хөтөлбөр хэрэгжүүлж байгаа боловч тухайн үйл ажиллагааны бодит үр нөлөөг үнэлэх нэгдсэн тогтолцоо харьцангуй сул хэвээр байна. Урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг ихэвчлэн хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, зохион байгуулсан ажил, тоон мэдээллээр тайлагнах хандлага давамгайлж байгаа нь тухайн бодлого, арга хэмжээ нийгэмд бодитой өөрчлөлт бий болгож буй эсэхийг бүрэн тодорхойлох боломжийг хязгаарлаж байна.

Юуны өмнө урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үр нөлөөг үнэлэх нэгдсэн шалгуур үзүүлэлт, аргачлал дутмаг байгаа нь тулгамдсан асуудлын нэг болж байна. Өөрөөр хэлбэл, тухайн арга хэмжээ нь:

- Гэмт хэргийн түвшинд хэрхэн нөлөөлсөн;
- Гэмт хэрэг дахин үйлдэлт буурсан эсэх;
- Иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж нэмэгдсэн эсэх;
- Орчны эрсдэл буурсан эсэхийг хэмжих нэгдсэн үзүүлэлт, үнэлгээний аргачлал хангалтгүй байна.

Мөн судалгаа, статистик мэдээллийн уялдаа холбоо сул байгаа нь бодлого боловсруулах, эрсдэлийг тодорхойлох ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлж байна. Урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр цугларч буй мэдээлэл нь олон байгууллагад салангид хадгалагдаж, мэдээллийн нэгдсэн сан, дүн шинжилгээний тогтолцоо

хангалтгүй байгаа нь эрсдэлийн үнэлгээ хийх боломжийг хязгаарлаж байна.

Үүний зэрэгцээ урьдчилан сэргийлэх ажлын чанарын үнэлгээ харьцангуй сул байгаа нь анхаарал татаж байна. Ихэнх тохиолдолд зохион байгуулсан сургалт, уулзалт, нөлөөллийн арга хэмжээний тоо хэмжээгээр үр дүнг үнэлэх хандлага ажиглагддаг бөгөөд бодит нийгмийн нөлөөлөл, иргэдийн оролцоо, аюулгүй байдлын мэдрэмжид гарсан өөрчлөлтийг хангалттай хэмжихгүй байна.

Түүнчлэн орон нутгийн түвшинд эрсдэлийн үнэлгээ хийх, иргэдийн оролцоонд тулгуурласан аюулгүй байдлын үнэлгээ боловсруулах, орчны криминологийн аргачлалыг ашиглах практик хангалтгүй байгаа нь олон улсын чиг хандлагатай харьцуулахад анхаарах шаардлагатай асуудлын нэг гэж үзэж байна.

Дүгнэлт

Дэлхий дахинд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого, үйл ажиллагааны чиг хандлага нь уламжлалт “хэрэг гарсны дараах хариу арга хэмжээ”-нээс эрсдэлийг урьдчилан тодорхойлох, нотолгоонд тулгуурлан үнэлэх, өгөгдөл болон шинжлэх ухааны судалгаанд үндэслэн бодлого боловсруулах тогтолцоо руу шилжиж байна. Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага, Европын холбоо, OECD зэрэг олон улсын байгууллагууд урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа нь судалгаа, статистик, эрсдэлийн үнэлгээ, бодит үр дүнд тулгуурласан байх шаардлагатайг онцлон тодорхойлж байна²⁷.

Судалгаанаас үзэхэд урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үр нөлөөний үнэлгээ нь зөвхөн гэмт хэргийн тоон үзүүлэлтээр хязгаарлагдахгүй бөгөөд иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж, нийгмийн оролцоо, орчны эрсдэлийн бууралт, дахин үйлдэлтийн түвшин, байгууллагуудын хамтын ажиллагаа зэрэг

²⁶ Герман улсын Криминологийн судалгааны хүрээлэн (Kriminologisches Forschungsinstitut Niedersachsen), “Өсвөр үеийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх эрт үеийн интервенцийн үр нөлөө”, Ганновер хот, 2021 он.

²⁷ Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Мансууруулах бодис, гэмт хэрэгтэй тэмцэх алба (UNODC), “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх удирдамжийг хэрэгжүүлэх гарын авлага”, Нью-Йорк хот, 2010 он.

ᠬᠤᠠᠨᠠᠭᠤᠯᠤᠰᠤ ᠰᠠᠬᠢᠭᠤᠯᠠᠬᠤᠢ

олон хүчин зүйлийг хамтатган үнэлэх хандлага олон улсад түгээмэл болж байна.² Энэ нь урьдчилан сэргийлэх бодлого нь зөвхөн хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаа бус, нийгмийн аюулгүй байдлыг бүхэлд нь хангах цогц бодлого болохыг харуулж байна.

Мөн Европын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сүлжээ (EUCPN)-ний аргачлалд урьдчилан сэргийлэх бодлогын үр нөлөөг **“Relevance / Relevanz”, “Effectiveness / Wirksamkeit”, “Efficiency / Effizienz”, “Sustainability / Nachhaltigkeit”, “Transferability / Übertragbarkeit”** зэрэг олон талт шалгуураар үнэлэх шаардлагатайг тодорхойлсон нь урьдчилан сэргийлэх бодлогын үнэлгээ нь зөвхөн статистик үзүүлэлтэд тулгуурлах бус, нийгмийн бодит үр нөлөө, тогтвортой байдал, хэрэгжих боломжийг хамтатган үнэлэх чиг хандлагыг илэрхийлж байна.³

Түүнчлэн **“before-after comparison / Vorher-Nachher-Vergleich”, “risk mapping / Risikokartierung”,** зардал-үр өгөөжийн шинжилгээ зэрэг аргачлал нь урьдчилан сэргийлэх бодлогын үр ашиг, эдийн засаг, нийгмийн нөлөөллийг бодитой тодорхойлох ач холбогдолтой болох нь олон улсын судалгаагаар нотлогдож байна. Иймээс урьдчилан сэргийлэх бодлогын үнэлгээнд тоон болон чанарын судалгааны аргыг хослуулан ашиглах шаардлага улам бүр нэмэгдэж байна.

Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын туршлагаас харахад орон нутагт түшиглэсэн урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо, байгууллагуудын хамтын ажиллагаа, эрт үеийн интервенц, орчны криминологийн аргачлал нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үр нөлөөг нэмэгдүүлэхэд чухал ач холбогдолтой байна. Ялангуяа **“Crime Prevention Councils / Kriminalpräventive Räte”** буюу урьдчилан сэргийлэх зөвлөлийн тогтолцоо, орон нутгийн хамтын ажиллагаа, өсвөр үеийн эрт үеийн интервенцийн бодлого нь эрсдэлийг эрт илрүүлэх, дахин үйлдэлтийг бууруулах, иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэхэд эерэг нөлөө үзүүлж байна.

Мөн Их Британийн **“What Works”** загвар нь бодит үр дүнтэй арга хэмжээг

статистик, өгөгдөл, туршилтад үндэслэн тодорхойлох тогтолцоог хөгжүүлсэн бол Бүгд Найрамдах Солонгос Улс хиймэл оюун ухаан, ухаалаг хяналтын систем, өгөгдөлд суурилсан эрсдэлийн үнэлгээг урьдчилан сэргийлэх бодлогод ашиглаж буй нь энэ чиглэлийн орчин үеийн хандлагыг тодорхойлж байна.

Харин Монгол Улсын хувьд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр тодорхой бодлого, арга хэмжээ хэрэгжүүлж байгаа боловч үр нөлөөг үнэлэх нэгдсэн шалгуур, нотолгоонд суурилсан үнэлгээний тогтолцоо, мэдээллийн уялдаа, өгөгдөл ашиглалт харьцангуй сул хэвээр байна. Иймд олон улсын сайн туршлага, үнэлгээний аргачлалыг үндэсний онцлогт нийцүүлэн үе шаттайгаар нэвтрүүлэх шаардлагатай гэж үзэж байна.

Тухайлбал:

- НҮБ-ын **“Local Safety Audit / Lokales Sicherheitsaudit”** загварыг нэвтрүүлэх;

- Урьдчилан сэргийлэх ажлын **“KPI – Key Performance Indicator / Leistungsindikator”** боловсруулах;

- Орон нутгийн урьдчилан сэргийлэх зөвлөлийн хамтын ажиллагаа, мэдээллийн уялдаа, эрсдэлийн үнэлгээний тогтолцоог бэхжүүлэх;

- AI болон өгөгдөлд суурилсан эрсдэлийн үнэлгээний тогтолцоог туршилтын байдлаар ашиглах;

- Орчны криминологийн аргачлал буюу **“Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) / Kriminalprävention durch Umweltgestaltung”**-ийг хот төлөвлөлттэй уялдуулах

нь Монгол Улсад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үр нөлөө, бодлогын уялдаа, байгууллагуудын хамтын ажиллагааг сайжруулах боломжтой гэж дүгнэж байна.

Үүний зэрэгцээ хиймэл оюун ухаан, өгөгдөлд суурилсан үнэлгээний тогтолцоог нэвтрүүлэхдээ хүний эрх, хувийн мэдээлэл хамгаалах, мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах асуудлыг давхар анхаарах шаардлагатай байна.

Иймээс цаашид гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого нь зөвхөн арга хэмжээний тоо, тайлангаар хэмжигдэх бус, харин нийгэмд үзүүлж буй бодит үр нөлөө, аюулгүй байдлын түвшин, иргэдийн итгэлцэл, эрсдэлийн бууралтаар үнэлэгдэх шаардлагатай байна.

Санал

Олон улсын байгууллага болон өндөр хөгжилтэй улс орнуудын туршлагаас үзэхэд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үр нөлөөг дээшлүүлэхэд нотолгоонд суурилсан үнэлгээний тогтолцоо чухал ач холбогдолтой байна. Иймд Монгол Улсад олон улсын сайн туршлага, үнэлгээний аргачлалыг үндэсний онцлогт нийцүүлэн үе шаттайгаар нэвтрүүлэх шаардлагатай гэж үзэж байна.

Юуны өмнө НҮБ-ын “Local Safety Audit / Lokales Sicherheitsaudit” буюу “Орон нутгийн аюулгүй байдлын үнэлгээ” загварыг нутагшуулах боломжтой. Энэхүү аргачлал нь тухайн орон нутгийн:

- Гэмт хэргийн нөхцөл байдал;
- Орчны эрсдэл;
- Эмзэг бүлгийн нөхцөл;
- Иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж;
- Гэрэлтүүлэг, камержуулалт;
- Нийгмийн хүчин зүйлсийг иж бүрнээр үнэлэх боломжийг бүрдүүлдэг.

Мөн урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үр нөлөөг хэмжих “KPI – Key Performance Indicator / Leistungsindikator” буюу гүйцэтгэлийн үндсэн шалгуур үзүүлэлтийг боловсруулах шаардлагатай байна. Үүнд:

- Гэмт хэрэг гаралтын түвшин;
- Эрсдэлтэй бүсийн бууралт;
- Иргэдийн аюулгүй байдлын үнэлгээ;
- Өсвөр үеийн зөрчлийн түвшин;
- Олон нийтийн оролцоо зэрэг хэмжүүрийг ашиглах боломжтой.

Түүнчлэн нотолгоонд суурилсан үнэлгээний тогтолцоог бий болгож, статистик мэдээлэл, судалгаа, өгөгдлийн шинжилгээ, орчны үнэлгээ, иргэдийн санал асуулгыг хослуулан ашиглах шаардлагатай бөгөөд ингэснээр урьдчилан сэргийлэх бодлого нь зөвхөн тайлангийн шинжтэй

бус, бодит үр нөлөө, эрсдэлийн өөрчлөлтөд суурилсан болох боломж бүрдэнэ.

Үүний зэрэгцээ:

- Орон нутгийн урьдчилан сэргийлэх зөвлөлийн хамтын ажиллагаа, мэдээллийн уялдаа, эрсдэлийн үнэлгээний тогтолцоог бэхжүүлэх;
- AI болон өгөгдөлд суурилсан эрсдэлийн үнэлгээний системийг туршилтын байдлаар ашиглах;
- Орчны криминологийн аргачлал буюу “crime prevention through environmental design (cpted) / kriminalprävention durch umweltgestaltung”-ийг хот төлөвлөлт, нийтийн орчны аюулгүй байдалтай уялдуулан хэрэгжүүлэх нь Монгол улсад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үр нөлөө, байгууллагуудын хамтын ажиллагаа, бодлогын уялдааг сайжруулах боломжтой гэж үзэж байна.

Ашигласан материал

1. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Handbook on the Crime Prevention Guidelines: Making them Work*, New York, 2010.
https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_Crime_Prevention_Guidelines_-_Making_them_work.pdf
2. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Urban Safety and Good Governance: The Role of the Police*, Nairobi, 2010.
https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/Urban_Safety_and_Good_Governance_English.pdf
3. European Crime Prevention Network (EUCPN), *Evaluation of Crime Prevention Initiatives*, Brussels, 2013.
<https://eucpn.org/document/evaluation-of-crime-prevention-initiatives>
4. European Crime Prevention Network (EUCPN), *Methods and Tools for Evaluating Crime Prevention Initiatives*, Brussels, 2015.
<https://eucpn.org/toolbox>
5. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), *Strengthening Evidence-based Policy Making on Security and Justice*, Paris, 2013.
<https://www.oecd.org/en/publications/strengt>

hening-evidence-based-policy-making-on-security-and-justice-in-mexico_9789264190450-en.html

6. OECD Observatory of Public Sector Innovation (OPSI), *Prevention of Stalking Crimes Powered by Smart CCTV Video Analysis Technology*, 2022. <https://oecd-opsi.org/innovations/prevention-of-stalking-crimes-powered-by-smart-cctv-video-analysis-technology/>

7. Home Office, *Home Office Evaluation Strategy*, London, 2021. <https://www.gov.uk/government/publications/home-office-evaluation-strategy>

8. Sherman, Lawrence W. et al., *Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising*, National Institute of Justice, Washington D.C., 1997. <https://www.ojp.gov/pdffiles/171676.pdf>

9. Welsh, Brandon C.; Farrington, David P., *Effects of Closed-Circuit Television Surveillance on Crime*, Campbell Systematic Reviews, 2008. <https://campbellcollaboration.org/library/cctv-surveillance-crime-prevention.html>

10. Deutsches Forum für Kriminalprävention (DFK), *Kommunale Kriminalprävention*, Bonn, 2019. <https://www.kriminalpraevention.de>

11. Deutscher Präventionstag, *Kommunale Präventionsräte und Sicherheitsstrategien*, Hannover, 2018. <https://www.praeventionstag.de>

12. Deutsches Forum für Kriminalprävention (DFK), *Stadtplanung und*

Sicherheitspolitik, Bonn, 2019. <https://www.kriminalpraevention.de>

13. CPTED Germany, *Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)*, Berlin, 2017. <https://www.cpted.de>

14. European Crime Prevention Network (EUCPN), *Designing Out Crime: CPTED Approaches and Evaluation*, Brussels, 2019. <https://eucpn.org/toolbox>

15. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (BMFSFJ), *Strategien zur Prävention von Jugendgewalt*, Berlin, 2020. <https://www.bmfsfj.de>

16. Kriminologisches Forschungsinstitut Niedersachsen (KFN), *Frühintervention und Prävention von Jugendkriminalität*, Hannover, 2021. <https://kfn.de>

17. Kriminologisches Forschungsinstitut Niedersachsen (KFN), *Evaluation von Maßnahmen zur Prävention von Jugendgewalt*, Hannover, 2020. <https://kfn.de>

18. College of Policing, *What Works Centre for Crime Reduction*, London, 2020. <https://whatworks.college.police.uk>

19. OECD Observatory of Public Sector Innovation (OPSI), *Innovative Approaches to Public Safety and Crime Prevention*, Paris, 2022. <https://oecd-opsi.org>

20. European Crime Prevention Network (EUCPN), *Good Practices in Local Crime Prevention*, Brussels, 2020. <https://eucpn.org/document/good-practices-local-crime-prevention>

ССТV ХЯНАЛТЫН ОРЧИНД ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХЭД ХИЙМЭЛ ОЮУН УХААН АШИГЛАХ АРГА ЗҮЙ

METHODOLOGY FOR UTILIZING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN CRIME PREVENTION WITHIN CCTV SURVEILLANCE ENVIRONMENTS

Б. Мөнхдэлгэрэх

БНСУ-ын Сүнчонхян Их сургууль, мэдээллийн аюулгүй байдлын докторант

Munkhdelgerkh B.

Doctoral Candidate in Information Security, Soonchunhyang University, Republic of Korea

Им Кангбин

Аюулгүй байдал ба хамгаалалтын нэгдмэл технологийг бизнесжүүлэх төвийн захирал, доктор (Ph.D), профессор

Im Kangbin

Director, Integrated Security and Protection Technology Commercialization Center, Ph.D., Professor

Хураангуй: Орчин үеийн хот суурин газруудад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд CCTV, ухаалаг хяналтын систем болон хиймэл оюун ухаанд суурилсан дижитал технологиудыг өргөнөөр хэрэглэж байна. Гэвч уламжлалт хяналтын системүүд нь ихэвчлэн хэрэг явдал болсны дараах шинжилгээнд тулгуурладаг тул гэмт хэрэг, зөрчил гарахаас өмнө эрсдэлтэй нөхцөл байдлыг эрт танихад хангалтгүй хэвээр байна. Сүүлийн жилүүдэд гүн сургалт (Deep Learning), видео аномали илрүүлэлт, дүрс-хэлний загвар (Vision-Language Model, VLM) болон олон төрлийн өгөгдөлд суурилсан том хэлний загвар (Multimodal Large Language Model, MLLM) ашиглан CCTV орчин дахь сэжигтэй үйл хөдлөл, орон зайн хөдөлгөөн, биеийн байрлал, нөхцөл байдлын өөрчлөлтийг илрүүлж, тайлбарлах оролдлого хийж буй судалгаанууд идэвхтэй хөгжиж байна. Энэхүү өгүүлэл нь криминологийн онолд тулгуурлан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд AI- д суурилсан технологиудын өнөөгийн судалгааны чиг хандлагыг тоймлон авч үзэж, тэдгээрийн давуу тал, хязгаарлалт, бодит хэрэглээний боломжийг Өмнөд Солонгос болон бусад улс орнуудын жишээн дээр үндэслэн шинжилнэ. Мөн их хэмжээний дүрс бичлэг, зураг, байршил зэрэг хувь хүний нууц мэдээлэл дээр сургалт хийдэг AI системүүдийг ашиглахдаа хүний эрх, хувийн нууц, өгөгдлийн хамгаалалт, алгоритмын хазайлт, хариуцлагын асуудлыг Европын холбооны AI ашиглалтын тухай хуулийн эрсдэлд суурилсан зохицуулалтын жишээгээр авч үзнэ.

Abstract: Crime prevention has become an increasingly important challenge in modern urban environments, where CCTV, intelligent surveillance systems, and artificial intelligence are widely used to support public safety. However, conventional surveillance systems mainly rely on passive monitoring and post-incident analysis, which limits their ability to identify risky situations before crimes or public safety incidents occur. In recent years, deep learning, video anomaly detection, vision-language models, and multimodal large language models have shown growing potential for analyzing suspicious behavior, spatial movement, body posture, and contextual changes in CCTV environments. This paper surveys recent AI-based approaches for proactive crime prevention from the perspective of criminological theories, including Routine Activity Theory, the Rational Choice Perspective, and Situational Crime Prevention. It reviews the strengths and limitations of major technical approaches, including deep learning-based video anomaly detection, skeleton-based action recognition, video Transformers, language-guided anomaly detection, and multimodal LLM-based situation understanding. The paper also examines practical deployment cases from South Korea and other countries to discuss their applicability, operational challenges, and policy implications. Since AI-based surveillance systems heavily depend on large-scale video and behavioral data, this study further discusses human rights, privacy, data protection, algorithmic bias, accountability, and regulatory issues, with reference to the risk-based framework of the EU AI Act. The survey emphasizes that AI-

based surveillance should not be used to automatically identify criminals, but rather as a human-in-the-loop decision-support mechanism for early detection of suspicious and risky situations.

Түлхүүр үгс: Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, хиймэл оюун ухаан, криминологийн онолд суурилсан шинжилгээ, CCTV хяналт, дүрс бичлэгээс сэжигтэй үйлдэл илрүүлэлт

Keywords: Crime prevention, artificial intelligence, criminology-based analysis, CCTV surveillance, suspicious behavior detection through video analysis

Удиртгал

Дэлхийн хот суурин газруудад гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх нь нийгмийн аюулгүй байдлын хамгийн чухал сорилтуудын нэг хэвээр байна. Сүүлийн жилүүдэд CCTV камер, ухаалаг хяналтын систем, хиймэл оюун ухаан зэрэг дижитал технологиудыг олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах, гэмт хэрэг, зөрчлийг илрүүлэх, хяналтын төвийн үйл ажиллагааг дэмжих зорилгоор өргөн ашиглаж эхэлсэн. Гэсэн хэдий ч уламжлалт хяналтын системүүд нь ихэвчлэн идэвхгүй ажиглалт болон хэрэг явдал болсны дараах шинжилгээнд тулгуурладаг тул гэмт хэрэг, зөрчил гарахаас өмнө эрсдэлтэй нөхцөл байдлыг эрт танихад хангалтгүй хэвээр байна. CCTV камерын тоо нэмэгдэхийн хэрээр видео өгөгдлийн хэмжээ огцом өсөж байгаа бөгөөд ийм өгөгдлийг хүний хүчээр тасралтгүй хянах нь цар хүрээ, үр ашиг, найдвартай байдлын хувьд хязгаарлагдмал юм. Өмнөх судалгаануудын үр дүнгээс харахад хяналтын ажилтны анхаарал удаан хугацааны ажиглалтын явцад буурах хандлагатай бөгөөд нэг шинжээчийн зэрэг хянах боломжтой видео урсгалын тоо хязгаарлагдмал байдаг [1]–[3]. Иймээс хяналтын ажилтны анхаарлыг шаардлагатай нөхцөл байдалд төвлөрүүлэх, эрсдэлтэй үйл явдлыг эрт илрүүлэх, хохирол нэмэгдэхээс өмнө хүний оролцоотой урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг дэмжих чадвартай AI-д суурилсан системийн хэрэгцээ улам бүр нэмэгдэж байна.

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх судалгаанд Routine Activity Theory болон Rational Choice Perspective зэрэг криминологийн онолууд чухал суурь ойлголт өгдөг. Эдгээр онолын дагуу гэмт хэрэг, зөрчлийн зарим нь гэнэтийн буюу импульсийн шинжтэй байдаг бол олон

тохиолдолд зорилтот объект сонгох, эрсдэлийг үнэлэх, боломжийг ажиглах зэрэг бэлтгэл, шийдвэр гаргалтын үе шаттай холбоотой байдаг [4], [5]. Ийм үйл явц нь орчныг давтан ажиглах, тодорхой объектын ойролцоо удаан хугацаагаар байх, хамгаалалттай хэсгээс зайлсхийх, эсвэл хүмүүс хоорондын харилцаанд хурцадмал байдал үүсэх зэрэг үйлдлийн шинжээр илэрч болно.

Сүүлийн жилүүдэд AI-н нэг төрөл болох гүн сургалт, уламжлалт видео аномали илрүүлэлт (Video Anomaly Detection, VAD), дүрс-хэлний загвар болон олон төрлийн өгөгдөлд суурилсан LLM хөгжил нь CCTV орчин дахь үйлдэл, объектын орон зайн шилжилт, биеийн байрлал, харилцааны хэв маяг, нөхцөл байдлын өөрчлөлтийг илрүүлэх, тайлбарлах шинэ боломжийг бий болгож байна [6], [7]. Өмнөх видео аномали илрүүлэх аргууд нь ихэвчлэн тухайн видео хэсэг хэвийн эсвэл хэвийн бус эсэхийг оноо, ангиллын хэлбэрээр илэрхийлдэг байсан бол харин Holmes-VAD, LAVAD, VADLLaMA болон LLM зэрэг сүүлийн үеийн аргууд нь зөвхөн хоёртын үр дүн гаргахаас гадна ямар үйлдэл, ямар нөхцөл байдал яагаад анхаарал татах шаардлагатай байгааг байгалийн хэлээр тайлбарлах боломжийг судалж байна [8]–[11]. Ийм тайлбарлах чадвар нь хяналтын ажилтны шийдвэр гаргалтыг дэмжих, анхаарлыг шаардлагатай нөхцөл байдалд төвлөрүүлэх, алдаатай эерэг илрүүлэлтийг багасгах, мөн системийн үр дүнд итгэх итгэлийг нэмэгдүүлэхэд чухал ач холбогдолтой. Гэсэн хэдий ч сүүлийн үеийн бодит орчны үнэлгээний судалгаанууд zero-shot (нэмэлт сургалтгүй) буюу нэмэлт сургалтгүй LLM-д суурилсан хиймэл оюун ухааны загваруудын гүйцэтгэл бодит CCTV орчинд тогтвортой бус байгааг харуулж байна [12],

[13]. Энэхүү өгүүлэл нь AI-д суурилсан CCTV хяналтын системийг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх криминологийн онолуудтай холбон авч үзэж, сэжигтэй үйлдэл илрүүлэлт, видео аномали илрүүлэлт, дүрс-хэлний загвар, олон модаль өгөгдөлд суурилсан LLM-ийн хэрэглээтэй холбоотой өмнөх судалгаануудыг тоймлон шинжилнэ. Ингэхдээ AI-д суурилсан видео шинжилгээний аргуудыг зөвхөн алгоритмын нарийвчлал, техникийн гүйцэтгэлээр үнэлэхээс гадна хүний хяналттай шийдвэр гаргалт, бодит орчинд хэрэгжих боломж, тайлбарлах чадвар, ёс зүй болон эрх зүйн хязгаарлалтын хүрээнд авч үзнэ.

Нийтлэлийн үлдсэн хэсэг дараах байдлаар зохион байгуулагдана. II хэсэгт криминологийн болон сэжигтний үйл хөдлөлийн үндэслэлүүдийг танилцуулна. III хэсэгт уламжлалт гүн сургалтын аргуудыг тоймлоно. IV хэсэгт олон төрлийн өгөгдөлд суурилсан LLM загвар болон дүрс-хэлний загварт суурилсан аргуудыг хэлэлцэнэ. V хэсэгт Өмнөд Солонгос болон бусад улс орнуудын бодит хэрэглээний тохиолдлуудыг тайлбарлана. VI хэсэгт техникийн сорилт, ёс зүй, эрх зүйн асуудлуудыг хэлэлцэж, VII хэсэгт нийтлэлийг дүгнэн цаашдын судалгааны нээлттэй чиглэлүүдийг тодорхойлно.

1. Криминологийн болон сэжигтний үйлдлийн үндэслэлүүд

A. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх онолын суурь

AI-д суурилсан CCTV хяналт болон сэжигтэй үйлдэл илрүүлэх (Suspicious behavior detection) технологийг зөвхөн техникийн асуудал гэж үзэх нь хангалтгүй юм. Ийм системийг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор ашиглахын тулд гэмт хэрэг ямар нөхцөлд үүсдэг, гэмт этгээд боломжит зорилтоо хэрхэн сонгодог, мөн орчны хамгаалалт, хяналт хэрхэн урьдчилан сэргийлэх нөлөө үзүүлдэг талаар криминологийн онолын үндэслэлтэй холбон тайлбарлах шаардлагатай.

Routine Activity Theory-ийн дагуу гэмт хэрэг нь ихэвчлэн гурван хүчин зүйл

давхцах үед үүсдэг гэж үздэг. Үүнд сэдэл бүхий этгээд, тохиромжтой зорилт, мөн үр дүнтэй хамгаалагч буюу хяналтын механизм байхгүй нөхцөл багтана [4]. Энэ үүднээс авч үзвэл CCTV камер, ухаалаг хяналтын төв, AI-д суурилсан эрт анхааруулах систем (Early-warning system) нь “capable guardian” буюу хамгаалагчийн үүргийг технологийн хувьд дэмжих боломжтой.

Rational Choice Perspective нь гэмт үйлдлийн тодорхой хэсэг нь тухайн этгээдийн ашиг, эрсдэл, боломжийг үнэлэх шийдвэр гаргалтын үйл явцтай холбоотой гэж тайлбарладаг [5]. Жишээлбэл, сэжигтэн нь зорилтот объектын ойролцоох камерын байрлал, хамгаалагчдын оролцоо, зугтах боломж гэх мэт бусдын үйл хөдлөлийг анхааралтайгаар ажиглаж байж болно.

Situational Crime Prevention (нөхцөл байдлын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэлт) нь гэмт хэрэг гарах боломжийг бууруулахын тулд орчны нөхцөлийг өөрчлөх, хяналтыг нэмэгдүүлэх, гэмт үйлдлийн эрсдэлийг өсгөх, боломжит ашиг тусыг бууруулахад чиглэдэг [14]. AI-д суурилсан CCTV шинжилгээ нь энэ хүрээнд гэмт хэрэг гарсны дараа нотлох баримт цуглуулах хэрэгсэл төдийгүй, эрсдэлтэй нөхцөл байдлыг эрт илрүүлж, хяналтын ажилтны анхаарлыг чиглүүлэх, шаардлагатай тохиолдолд гэрэлтүүлэг, дуут дохио, хамгаалалтын ажилтан, цагдаагийн хариу арга хэмжээг идэвхжүүлэх замаар урьдчилан сэргийлэх үүрэг гүйцэтгэж болно.

B. Хэрэг явдал гарахаас өмнөх үйлдэл ба нөхцөл байдлын дохио

CCTV орчинд илрэх сэжигтэй үйлдэл нь нэг удаагийн хөдөлгөөн эсвэл ганц дохиогоор шууд тодорхойлогдохгүй. Харин хүний хөдөлгөөн, байрлал, орчны нөхцөл болон цаг хугацааны явц дахь өөрчлөлт зэрэг олон хүчин зүйлийн нийлбэрээр илэрдэг.

Нэгдүгээрт, орон зайн болон цаг хугацааны хэв маяг нь сэжигтэй нөхцөл байдлыг танихад чухал үүрэгтэй. Жишээлбэл, нэг газарт удаан хугацаагаар байх, тодорхой объект эсвэл хүний ойролцоо давтан очих болон нэг

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠠᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

маршрутаар олон удаа эргэлдэх зэрэг нь зарим нөхцөлд анхаарал татах дохио байж болно. Хоёрдугаарт гэнэтийн хурд нэмэгдэх, чиглэл огцом өөрчлөх болон бусад хүн рүү түрэмгий байдлаар ойртох зэрэг биеийн хөдөлгөөн, байрлал, ойртох үйлдэл нь нэмэлт эрсдэлийн дохио болж чадна. Эдгээр нь зөрчил, хүчирхийлэл, хулгай, халдлагын өмнөх нөхцөл байдалтай холбоотой байж болно. Гуравдугаарт, давтан дагах, маргаан ширүүсэх, бүлгээрээ нэг хүнийг хүрээлэх зэрэг хүмүүс хоорондын харилцааны хэв маяг нь хяналтын ажилтны анхаарал шаардсан нөхцөл байдлыг илтгэж болно. Сүүлийн үеийн иймэрхүү видео аномали илрүүлэлт болон үйл хөдлөлийг LSTM, LLM зэрэг хиймэл оюун ухаан дээр суурилсан аргуудыг ашиглаж байна [6], [7].

Дүрс-хэлний загвар болон олон төрлийн өгөгдөлд суурилсан LLM нь эдгээр үйлдэл, нөхцөл байдлын дохиог хүний ойлгох хэлбэрээр тайлбарлах боломжийг нэмэгдүүлж байна. Ийм тайлбар нь хяналтын ажилтанд нөхцөл байдлыг хурдан ойлгох, алдаатай эерэг дохиог шалгах, шаардлагатай хариу арга хэмжээг сонгоход тусалдаг [8]–[11].

2. Уламжлалт гүн сургалтад үндэслэсэн сэжигтэй үйл хөдлөл илрүүлэх аргууд

А. CNN-д суурилсан үйлдэл таних арга

CNN (Convolutional Neural Network, Конволюцын мэдрэлийн сүлжээ) нь видео доторх объект, хүний байрлал, хөдөлгөөний мэдээлэл, тодорхой үйлдлийн харагдах шинжийг таних чадвартай тул зодоон, уналт, дайралт, халдлага хийх оролдлого, хориотой бүсэд нэвтрэх зэрэг урьдчилан тодорхойлсон үйлдлийг ангилахад ашиглагддаг. Энэхүү видео өгөгдөл нь зөвхөн нэг кадрын мэдээллээс бүрдэхгүй бөгөөд хөдөлгөөн, чиглэл, хурд, цаг хугацааны өөрчлөлтийг агуулдаг. Иймээс хоёр урсгалт CNN (Two-stream CNN) архитектур нь RGB(Red-Green-Blue) дүрсийн мэдээлэл болон оптик урсгал(Optical Flow)-д суурилсан хөдөлгөөний мэдээллийг тус тусад нь боловсруулсны дараагаар нэгтгэн ангилал

хийх замаар дүрс бичлэг нь дэх үйлдлийг таньдаг[16].

CNN-ы дараа I3D зэрэг 3D конволюцад суурилсан загварууд нь 2D дүрсний шүүлтүүрийг цаг хугацааны хэмжээс рүү өргөтгөн, видео доторх орон зайн болон цаг хугацааны шинж чанарыг хамтад нь сурах боломжийг бий болгосон [17]. CNN болон 3D-CNN-д суурилсан аргууд нь тодорхой үйлдэл, богино хугацаанд илэрдэг үйл явдлыг танихад үр дүнтэй боловч ихэвчлэн урьдчилан тодорхойлсон ангилалд тулгуурладаг тул сургалтын өгөгдөлд байхгүй шинэ, тодорхой бус, эсвэл удаан хугацаанд хөгжих сэжигтэй үйлдлийг илрүүлэхэд хүндрэлтэй. Мөн камерын байрлал, гэрэлтүүлэг, фон, хувцаслалт зэрэг CCTV орчин дахь өөрчлөлтөд гүйцэтгэл буурах боломжтой [7].

В. Цаг хугацааны дарааллыг загварчлах арга

CCTV орчин дахь сэжигтэй үйлдэл нь ихэвчлэн нэг кадр эсвэл нэг богино хөдөлгөөнөөр бүрэн тодорхойлогддоггүй. Харин тухайн хүний хөдөлгөөний дараалал, чиглэл өөрчлөх давтамж, нэг газарт байх хугацаа, бусад хүмүүстэй харилцах хэв маяг зэрэг цаг хугацааны явцад хуримтлагдах мэдээллээр илэрдэг. Иймээс CNN-ээр гаргаж авсан дүрсний шинж чанарыг LSTM(Long Short-Term Memory), GRU (Gated Recurrent Unit) зэрэг ньюрал сүлжээнд суурилсан AI-тэй хослуулан ашиглах CNN-LSTM төрлийн аргууд хөгжсөн.

Видео аномали илрүүлэх судалгаанд Sultani нар UCF-Crime өгөгдлийн санг ашиглан сул хяналттай MIL(Multiple Instance Learning) моделийг сургалт хийсэн бөгөөд уг өгөгдлийн сан нь 13 төрлийн бодит орчны аномали ангиллыг агуулсан 1,900 ширхэг засваргүй видео, нийт 128 цагийн бичлэгээс бүрддэг [18]. Энэ арга нь видео бүрийг зөвхөн “хэвийн” эсвэл “хэвийн бус” гэсэн ангиллаар үзэж, тухайн урт видео доторх аль сегмент илүү аномали шинжтэй болохыг кадрын хэмжээнд тэмдэглэгээ хийх шаардлагагүйгээр сургах боломжийг судалсан [18]. Ийм сул хяналттай сургалтын хэлбэр нь бодит CCTV орчинд кадр бүрийг гараар

тэмдэглэхэд өндөр өртөгтэй, цаг их шаарддаг, мөн хувийн нууцын асуудал үүсдэг нөхцөлд ашиглаж болохуйц практик ач холбогдолтой ч урт хугацааны нарийн хамаарлыг тогтвортой хадгалах, олон хүний харилцан үйлдлийг зэрэг загварчлах, бодит цагийн олон камерын видео урсгалыг хурдан боловсруулахад хүндрэлтэй хэвээр байна [6].

С. Араг-ясанд суурилсан(Skeleton-based) үйлдэл таних арга

Араг ясны цэгүүдэд суурилсан аргууд нь хүний хөдөлгөөн, алхалт болон биеийн байрлал зэрэг нүүр царай, хувцас, арьсны өнгө зэрэг гадаад төрхийн мэдээллээс харьцангуй бага хамааралтайгаар судлах боломжийг олгодог. Эдгээр аргууд нь OpenPose, MediaPipe зэрэг биеийн байрлал тооцоолох хэрэгслүүдийг ашиглан хүний толгой, мөр, тохой, бугуй, ташаа, өвдөг, шагай зэрэг гол үеийн координатыг гарган авч, тэдгээрийн орон зайн байрлал болон цаг хугацааны өөрчлөлтийг загварчилдаг [19].

ST-GCN(Spatial-Temporal Graph Convolutional Network, Орон зай-цаг хугацааны граф дээр үндэслэсэн конволюцын сүлжээ) нь араг ясны бүтцийг граф хэлбэрээр загварчилсан чухал арга ба энэ загварт хүний үе мөчний цэгүүдийг зангилаа, харин анатомийн холбоо болон цаг хугацааны дараалсан хамаарлыг ирмэг гэж үзэж, биеийн хөдөлгөөний орон зайн болон цаг хугацааны бүтцийг хамтад нь сурах боломжийг судалсан [20].

Д. LSTM модел дээр суурилсан дүрс бичлэгийн шинжилгээ

LSTM архитектур нь анх хүний хэл боловсруулах болон ойлгох салбарт өргөн хэрэглэгдэж байсан боловч сүүлийн жилүүдэд дүрсэн дээрх тайлбар хийх судалгаанд эрчимтэйгээр нэвтэрч байгаа. ViT(Vision Transformer, Дүрсэн Трансформер), VST(Video Swin Transformer, Видео Свин Трансформер), TimeSformer (Цаг хугацаа болон орон зайн хамаарлыг загварчлах трансформер модель) зэрэг загварууд нь өөртөө-анхаарах-механизм(self-attention, өөртөө анхаарал хандуулах механизм)-аар видео доторх өөр өөр кадр, объект, хүний хөдөлгөөн, орон

зайн бүс, цаг хугацааны сегментүүдийн хоорондын хамаарлыг хамтад нь авч үзэх боломжийг олгодог [6].

CCTV орчинд LSTM-д суурилсан загварууд нь олон хүний хөдөлгөөний дараалал, удаан хугацаанд үргэлжлэх сэжигтэй үйлдэл, тодорхой объектын ойролцоох давтан хөдөлгөөн зэрэг цаг хугацааны хамааралтай үйлдлүүдийг судлахад ашиглагддаг. Эдгээр аргууд нь CNN-ээр гарган авсан орон зайн шинж чанарыг LSTM-ийн дарааллын загварчлалтай хослуулснаар видео дахь хөдөлгөөний хэв шинжийг илүү үр дүнтэй шинжилдэг. Харин сүүлийн үеийн өөртөө-анхаарах-механизм болон трансформерт суурилсан аргууд нь видео доторх орон зайн бүсүүд болон цаг хугацааны сегментүүдийн хоорондын хамаарлыг илүү уян хатан загварчлах боломжийг олгож, видео аномали илрүүлэлтийг нөхцөл байдлыг хүний хэлээр тайлбарлах боломжтой MAI(Multimodal AI, олон төрлийн өгөгдөлд суурилсан хиймэл оюун ухаан) чиглэл рүү өргөжүүлж байна. Гэсэн хэдий ч эдгээр аргууд нь их хэмжээний сургалтын өгөгдөл, өндөр тооцооллын нөөц шаарддаг тул бодит цагийн олон камерын CCTV системд боловсруулалтын хоцрогдол, тооцооллын ачаалал зэрэг практик хязгаарлалттай хэвээр байна [6].

3. Шинэ үеийн хиймэл оюун ухаанд суурилсан гэмт хэргээс сэргийлэх аргууд

А. Ангиллаас хэлний удирдлагатай нөхцөл байдлын ойлголтын шилжилт

MLLM(Multimodal Large Language Model, Олон төрлийн өгөгдөлд суурилсан том хэлний загвар)-ууд нь видео аномали илрүүлэлтийн судалгааг зөвхөн ангилал хийх эсвэл аномали оноо(Anomaly score) тооцоолох түвшнээс нөхцөл байдлыг байгалийн хэлээр тайлбарлах чиглэл рүү өргөжүүлж байна. Уламжлалт загварууд нь видео сегментийг “хэвийн” эсвэл “хэвийн бус” гэж ангилах, эсвэл аномалийн оноо гаргахад төвлөрдөг байсан бол MLLM-д суурилсан системүүд нь харааны кодлогч(visual encoder, видеоноос дүрсний онцлог шинжийг гарган авах арга)-ийг хэлний загвартай хослуулан тухайн сегмент яагаад анхаарал татахуйц эсвэл сэжигтэй

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
ХАМГААЛАХ
МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
ХАМГААЛАХ

гэж үнэлэгдэж байгааг тайлбарлах боломжийг судалж байна [12], [21].

В. Заавар тааруулсан MLLM-үүд

Holmes-VAD нь тайлбарлагдах видеоноос аномали илрүүлэхэд MLLM ашигласан төлөөлөхүйц судалгаа бөгөөд цаг хугацааны түүвэрлэгч (Temporal sampler), видео тайлбар үүсгэх (Video captioning), нарийвчлан тохируулсан (Fine-tuned) multimodal LLM-ийг ашиглан аномали үнэлгээг гаргадаг [8]. VAD-Instruct50k нь хяналтын орчин дахь аномалийн ойлголтыг “хүний зааварчилгаанд суурилсан тохируулга”(instruction tuning) хэлбэрээр сайжруулахад чиглэсэн жишиг үзүүлэлт болсон [8]. Holmes-VAU нь энэ чиглэлийг урт хугацааны, видео олон нарийвчлалын түвшинд шинжилж, аномалийг ойлголт руу өргөтгөж, клип, үйл явдал, бүх видео бичлэгийн түвшинд тэмдэглэгээ болон аномалид төвлөрсөн цаг хугацааны түүвэрлэлт (anomaly-focused temporal sampling) [23]. VAD-LLaMA нь урт хугацааны нөхцөл байдлын модуль (Long-Term Context module) ашиглан видео доторх урт хугацааны цаг хугацааны хамаарлыг ойлгох чадварыг сайжруулахыг зорьдог [10]. Эдгээр аргуудын нийтлэг давуу тал нь зөвхөн аномали оноогоод дуусах биш, “яагаад энэ хэсэгт анхаарал хандуулах шаардлагатай вэ?” гэсэн асуултад тайлбартай харну өгөх боломжийг нэмэгдүүлдэг явдал юм.

С. LAVAD: Сургалтгүй хэлний удирдлагатай илрүүлэлт

LAVAD нь сургалт-хэрэггүй(Training-free) хэлний удирдлагатай видео аномали илрүүлэх арга бөгөөд урьдчилан сургагдсан харааны хэлний модель ашиглан хяналтын бичлэгнээс тайлбар үүсгэж, дараа нь

Ф. Харьцуулсан хураангуй

Ашиглагдсан арга	Төрөл	Тайлбарлах чадвар	Бодит цаг	Гол давуу тал
CNN-LSTM with MIL [18]	Сул хяналттай суралцалт	Бага	Дунд	Урт таслагдаагүй видеонд масштабжуулах боломжтой сургалт
I3D [17]	Хяналттай суралцалт	Бага	Өндөр	Kinetics урьдчилан сургалтаас хүчтэй үйлдлийн онцлог

хэлний моделиор цаг хугацааны аномалийн дохиог нэгтгэдэг [9]. Энэ арга нь өндөр нягтралшилтай CCTV-н бичлэг ховор, үнэтэй, эсвэл хууль эрх зүйн хувьд хязгаарлагдмал үед ашиглах боломжтой. Гэсэн хэдий ч сургалт-хэрэггүй системүүд нь дүрсийн тайлбарын чанар, орон нутгийн хөдөлгөөний онцлогийг таних чадвараас ихээхэн хамаардаг тул хүний оролцоо чухал хэвээр байна [9].

Д. Богино цонхны гулсах аргад суурилсан бодит цагийн хүчирхийлэл илрүүлэлтэд

MLLM-д суурилсан видео шинжилгээний гол хязгаарлалт нь боловсруулалтын хоцрогдол юм. Урт видео дарааллыг том хэмжээний загвараар боловсруулах нь бодит цагийн CCTV хяналтын системд хэт удаан байж болно. Богино цонхны гулсах арга нь видео 1–2 секундийн богино сегментүүдэд хувааж, хүчирхийлэл, халдлага зэрэг хурдацтайгаар өрнөдөг үйл явдлыг илрүүлэхэд чиглэдэг [11]. Гэвч урьдчилан сэргийлэх зорилготой хяналтад сэжигтэй үйлдэл заримдаа удаан хугацаанд хөгждөг тул богино цонхны гулсах аргыг урт хугацааны түр зуурын нэгтгэл болон MLLM-тэй хослуулан ашиглах шаардлагатай.

Е. Zero-shot MLLM-д суурилсан хяналтын бодит орчны үнэлгээ

MLLM-д суурилсан системүүд нь CCTV видео дахь нөхцөл байдлыг тайлбарлах давуу талтай боловч интернэтгүй орчинд шууд ашиглахад найдвартай байдал нь хязгаарлагдмал хэвээр байна. Өмнөх судалгаануудад ийм загварууд зарим аномали үйл явдлыг алдах, орон зайн хувьд нарийн үндэслэлтэй илрүүлэлт хийхэд хүндрэлтэй болохыг харуулсан [12], [13].

ST-GCN [20]	Хяналттай суралцалт	Дунд	Өндөр	Яс хэлхээнд суурилсан, нууцлал хадгалсан
Video Transformer	Хяналттай суралцалт	Дунд	Дунд	Алсын орон зай-цаг хугацааны загварчлал
LAVAD [9]	Тэг дараалал / сургалтгүй	Өндөр	Бага	Домэйн тусгай сургалтын өгөгдөл шаардахгүй
Holmes-VAD [8]	Заавар тааруулсан MLLM	Маш өндөр	Дунд	Байгалийн хэлний хэвийн бус байдлын тайлбар
Holmes-VAU [23]	Шаталсан MLLM	Маш өндөр	Дунд	Олон мөхлөгт хэвийн бус байдлын ойлголт
VAD-LLaMA [10]	Урт хугацааны нөхцөл байдлын MLLM	Маш өндөр	Дунд	Видео-хэлний дарааллын сэтгэлгээнд алсын нөхцөл байдал
Short-window LLM [11]	Сул хяналт + автомат ангилалт	Өндөр	Өндөр	Бодит цагийн богино клипийн хүчирхийллийн илрүүлэлт

МОНГОЛЫН ХҮҮРИЙН ЭРХНИЙ ХАМГААЛАХ ЯАМ

4. Бодит тохиолдлууд дээр суурилсан дүн шинжилгээ

А. БНСУ-ын ухаалаг хяналтын системүүд

БНСУ нь AI-д суурилсан CCTV хяналт, ухаалаг хотын аюулгүй байдлын систем, цагдаагийн дижитал технологийн хэрэглээг идэвхтэй хөгжүүлж буй улсын нэг юм [25], [26]. Тус улсад CCTV хяналтын төвүүдэд AI-д суурилсан видео шинжилгээний системийг нэвтрүүлж, уналт, зодоон, саатах үйлдэл, орхигдсон объект, сэжигтэй хөдөлгөөн зэрэг нөхцөл байдлыг автоматаар илрүүлэх хэрэглээ нэмэгдэж байна.

Сүүл хотын хувьд “Сүүл хотын ухаалаг аюулгүй байдлын нэгдсэн сүлжээ” (Smart Seoul Safety Network) болон AI-д суурилсан ухаалаг нэгдсэн CCTV системийг өргөтгөх төлөвлөгөө нь хотын аюулгүй байдлын дэд бүтцийг илүү ухаалаг, холбогдсон хэлбэрт шилжүүлэх жишээ гэж үзэж болно [27]. Энэхүү чиглэл нь CCTV хяналтын төв, дүүргийн хяналтын систем, цагдаа, онцгой байдлын байгууллагын мэдээлэл солилцоог сайжруулахад чиглэдэг. AI систем нь тухайн нөхцөл байдлыг автоматаар илрүүлж, хяналтын ажилтанд анхааруулга өгснөөр олон тооны камерын бичлэгийг

хүний хүчээр тасралтгүй хянах шаардлагыг бууруулах боломжтой.

БНСУ-ын Жэжү мужид ашиглагдаж буй TOSS(Target Objects Scanning System, зорилтот объект хайх систем) нь AI-д суурилсан CCTV дүрс шинжилгээний өөр нэг бодит жишээ юм. Энэ систем нь сураггүй болсон хүний хувцас, эд зүйл, гадаад шинж зэрэг мэдээлэлд тулгуурлан CCTV бичлэгээс тухайн хүнийг хайж, хөдөлгөөний чиглэлийг сэргээн тогтоох зорилготой. Энэ нь AI видео шинжилгээг гэмт хэргийн сэжигтнийг илрүүлэхээс гадна хүний аюулгүй байдал, аврах ажиллагаа зэрэг зорилгоор ашиглаж болохыг харуулсан.

Мөн БНСУ-д электрон хяналтад байгаа өндөр эрсдэлтэй этгээдийн хөдөлгөөний хэв маягийг шинжлэх, цагдаагийн боди-камер (body-camera, алба хаагчийн биед зүүдэг камер) бичлэгийг дижитал нотлох баримтын удирдлагын системтэй холбох, хувийн мэдээллийг автоматаар далдлах, дуу хоолойг текст болгон хувиргах зэрэг AI-д суурилсан цагдаагийн технологиуд хөгжиж байна [25], [26].

В. Олон улсын хэрэглээний жишээ

ОУ-н түвшинд AI-д суурилсан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх технологи нь

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ

цагдаагийн урьдчилан таамаглах ажиллагаа (predictive policing) зэрэг хэлбэрээр ашиглагдаж ирсэн. Тухайлбал, АНУ-д PredPol(Predictive Policing software) зэрэг системүүд нь зөрчлийн санд бүртгэлтэй гэмт хэргийн өгөгдөлд тулгуурлан эрсдэл өндөртэй бүс нутгийг урьдчилан таамаглах зорилгоор туршсан. Гэвч эдгээр систем нь өгөгдлийн хазайлт, нийгмийн бүлгүүдэд тэгш бус нөлөөлөх эрсдэл, цагдаагийн хяналтыг тодорхой бүсэд хэт төвлөрүүлэх зэрэг шүүмжлэлтэй тулгарсан.

Хятад зэрэг зарим улсад нүүр таних, тээврийн хэрэгслийн дугаар таних, сэжигтэй хөдөлгөөн илрүүлэх, дрон болон хотын CCTV сүлжээг нэгтгэх зэрэг өргөн хүрээний ухаалаг хяналтын технологи ашиглагдаж байна. Ийм системүүд нь олон нийтийн аюулгүй байдлын хариу арга хэмжээг хурдан болгох боломжтой боловч хувийн нууц, хүний эрх, тодорхой бүлэгт чиглэсэн хэт хяналт, төрийн хяналтын цар хүрээ зэрэг ноцтой асуудлыг дагуулдаг.

5. Сорилт, Хязгаарлалт ба Ёс Зүйн Асуудлууд

А. Техникийн сорилтууд

Боловсруулалтын хоцролт. MLLM болон дүрс-хэлний загварт суурилсан видео шинжилгээ нь өндөр тооцооллын хүчин чадал шаарддаг тул бодит цагийн CCTV хяналтад хоцролтын асуудал үүсгэдэг. Урт видео дарааллыг том хэмжээний загвараар бүхэлд нь боловсруулах нь практик хэрэглээнд тохиромжгүй байж болох тул эдж тооцоолол (edge computing), эсвэл эхлээд хөнгөн аномали илрүүлэх технологи ашиглан сэжигтэй сегментийг шүүгээд дараа нь MLLM-ээр тайлбарлуулах гэх мэт хосолсон аргаар ашиглах боломжтой.

Худал зэрэг илрүүлэлт ба анхааруулгын ядаргаа. Хэт мэдрэмтгий систем нь хүний сандарсан үйлдэл, танил бус үйлдэл, ер бусын хувцаслалт, эсвэл соёлын онцлогтой үйлдлийг сэжигтэй гэж буруу тэмдэглэх боломжтой. Ийм худал зэрэг илрүүлэлт олон давтагдвал хяналтын ажилтны системд итгэх итгэл буурч, анхааруулгын ядаргаа үүсэх боломжтой. Харин хэт болгоомжтой систем нь бодит эрсдэлийг илрүүлэлгүй өнгөрөөх бас магадлалтай.

Өгөгдлийн хазайлт ба домэйн шилжилт. UCF-Crime, ShanghaiTech, RWF-2000, XD-Violence зэрэг нийтлэг өгөгдлийн сангууд нь бодит судалгаанд өргөн ашиглагддаг боловч бүх улс, хотын цаг агаар, соёлоос үүдэлтэй хөдөлгөөн нь тухайн бүс нутаг бүр өөр өөрийн гэсэн онцлогтой байдаг тул худал зэрэг илрүүлэлт хийх магадлалтай [18], [24]. Жишээлбэл, БНСУ-ын орчинд сургагдсан загвар нь Монголын өвлийн зузаан хувцас, бүдэг гэрэлтүүлгийн нөхцөл, орон нутгийн хөдөлгөөний хэв маяг зэрэгт тохирохгүй байж болно.

Халхлагдалт ба камерын өнцөг.

Бодит CCTV-н орчинд хүн хэсэгчлэн халхлагдах, олон хүн давхцах, гэрэлтүүлэг муу байх, камерын өнцөг тохиромжгүй байх зэрэг асуудал түгээмэл тохиолддог. Хүний араг-ясанд суурилсан аргууд нь гол үе мөчний цэгүүд харагдахгүй үед алдаа гаргаж болох бол гадаад-шинжид(appearance-based) аргууд нь хувцас, цаг агаар, дүрсний чанар, фон зэрэг орчны хүчин зүйлээс хамааран гүйцэтгэл нь буурч болно.

Дайсагнасан буруу ашиглалт ба зайлсхийлт. AI хяналтын системийг зөвхөн хамгаалалтын зорилгоор бус хор хөнөөлтэй зорилгоор ашиглах эрсдэлтэй. Халдагчид камерын харагдахгүй бүс (blind spot) ашиглах, AI-г төөрөгдүүлэх хээ (adversarial pattern) хэрэглэх, сургалтын өгөгдлийг хордуулах эсвэл хяналтын систем руу зөвшөөрөлгүй хандах зэргээр аномали илрүүлэх систем рүү халдах боломжтой[28].

В. Ёс зүй ба эрх зүйн асуудлууд

AI-д суурилсан эрт анхааруулах систем нь гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэхэд тусалж болох боловч хүнийг гэмт хэрэгтэн гэж автоматаар тодорхойлох хэрэгсэл болж болохгүй. Ийм системийн анхааруулга нь зөвхөн хяналтын ажилтны шалгалт, нөхцөл байдлын үнэлгээ, урьдчилан сэргийлэх шийдвэр гаргалтыг дэмжих мэдээлэл байх ёстой.

Нэгдүгээрт, илрүүлэлтийн системд гэм буруутгйд тооцох зарчим хадгалагдах ёстой. AI-ийн үүсгэсэн анхааруулга нь гэм буруугийн нотолгоо эсвэл гэмт санаа

зорилгын баталгаа болох бус, харин шалгах шаардлагатай нөхцөл байдлын дохио гэж ойлгогдох ёстой. Хоёрдугаарт, хувь хүний нууц мэдээлэл ба өгөгдлийн хамгаалалт чухал асуудал юм. Биометрийн өгөгдөл боловсруулах, хүний хөдөлгөөн болон хүмүүсийн үйлдлийн хэв маягийг хадгалах нь олон нийтийн орчинд ноцтой эрсдэл үүсгэж болох тул өгөгдөл хамгийн бага хэмжээнд цуглуулах, систем рүү хандах эрхийн хяналт, өгөгдөл хадгалалтын хугацааны бодлого, нэргүйжүүлэлт зэрэг хамгаалалт шаардлагатай. Гуравдугаарт, алгоритмын хазайлт(algorithmic bias) нь тодорхой бүлэг хүмүүсийг буруугаар ангилах, хэт давтамжтайгаар сэжигтэй гэж тэмдэглэх, эсвэл тэгш бус хяналтын нөхцөл үүсгэх эрсдэлтэй.

Мөн олон нийтийн байгууллагууд тухайн системд ямар өгөгдөл ашигладаг, ямар нөхцөлд анхааруулга үүсгэдэг, өгөгдлийг хэр удаан хадгалдаг, хэн хандах эрхтэй, буруу илрүүлэлтийг хэрхэн засах зэрэг асуудлыг тодорхой бөгөөд ил тодоор журамлах ёстой. Тухайн нөхцөл байдлыг хэрхэн үнэлэх, ямар арга хэмжээ авах, хууль сахиулах байгууллагад шилжүүлэх эсэхийг зөвхөн мэргэшсэн хүний ажилтан хууль, журам, бодит нөхцөл байдлын үнэлгээнд тулгуурлан шийдвэрлэх зарчим нь хэвээр хадгалагдах ёстой бөгөөд AI нь анхааруулга гаргаж, нөхцөл байдлыг тайлбарлахад туслах, хяналтын ажилтны анхаарлыг чиглүүлэх үүрэгтэй.

Олон улсын зохицуулалт нь ийм төрлийн системд эрсдэлд суурилсан зарчмыг баримталдаг. ЕХ-ны хиймэл оюун ухааны тухай хууль (EU AI Act, Regulation) (EU) 2024/1689 нь олон нийтэд нээлттэй орон зайд хууль сахиулах зорилгоор ашиглагддаг зарим “Алсын зайнаас бодит цагаар биометр дээр суурилсан систем”-үүдийг өндөр эрсдэлтэй AI системүүд гэж ангилан эрсдэлийн удирдлага, хүний хяналт, ил тод байдал, техникийн хэвийн ажиллаж буйг баримтжуулах зэрэг дээр дурдсан шаардлагуудыг тавьдаг [29].

Дүгнэлт

Энэхүү өгүүлэлд CCTV хяналтын орчинд гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэхэд ашиглагдаж буй AI-д

суурилсан видео шинжилгээний судалгааны чиг хандлагыг тоймлон авч үзэв. Гүн сургалт, видео аномали илрүүлэлт, ясны бүтцэд суурилсан хөдөлгөөн илрүүлэх, дүрс-хэлний загвар болон MLLM нь хяналтын ажилтны анхаарлыг шаардлагатай нөхцөл байдалд төвлөрүүлэхэд чухал боломжийг бий болгож байна.

Уламжлалт гүн сургалтын аргууд нь хүчирхийлэл, ухаан алдан унах зэрэг хэвийн бус хөдөлгөөнийг илрүүлэхэд үр дүнтэй боловч сэжигтэй үйлдлийн шалтгаан, нөхцөл байдлыг тайлбарлахад хязгаарлагдмал. Харин LLM-д суурилсан аргууд нь тухайн нөхцөл байдлыг байгалийн хэлээр тайлбарлах боломжийг нэмэгдүүлж байна.

Энэхүү судалгааны гол байр суурь нь AI нь гэмт санаа зорилгыг шууд таамаглах эсвэл хүнийг боломжит гэмт хэрэгтэн гэж автоматаар тодорхойлох хэрэгсэл бус харин хүний эрх, хувийн нууц, ил тод байдал, хариуцлагыг хүндэтгэсэн байдлаар олон нийтийн болон хувь хүний аюулгүй байдлыг хангах явдал юм. Мөн зөв зохицуулалт, хүний оролцоотой дотоодын баталгаажуулалт, хүний хяналттай хэрэгжүүлсэн тохиолдолд AI-д суурилсан CCTV шинжилгээ нь гэмт хэрэг, зөрчлийг эрт илрүүлэх, хохирол нэмэгдэхээс өмнө хариу арга хэмжээ авахад бодит хувь нэмэр оруулах боломжтой гэдгийг харуулахыг зорьсон.

Ашигласан материал

1. M. M. Ali, M. S. Qaseem, and M. H. S. Khan, "Survey of surveillance of suspicious behavior from CCTV video recording," in *Cyber Technologies and Emerging Sciences*, Springer, 2023, pp. 9-18, doi: 10.1007/978-981-19-2538-2_2.
2. N. Gupta, "Recognition of suspicious human activity in video surveillance: A review," *Eng. Technol. Appl. Sci. Res.*, vol. 13, no. 2, pp. 10529-10534, Apr. 2023, doi: 10.48084/etasr.5739.
3. H.-T. Duong, V.-T. Le, and V. T. Hoang, "Deep learning-based anomaly detection in video surveillance: A survey," *Sensors*, vol. 23, no. 11, p. 5024, May 2023, doi: 10.3390/s23115024.

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ

4. R. V. Clarke and D. B. Cornish, "Modeling offenders' decisions: A framework for research and policy," *Crime Justice*, vol. 6, pp. 147-185, 1985, doi: 10.1086/449106.
5. L. E. Cohen and M. Felson, "Social change and crime rate trends: A routine activity approach," *Amer. Sociol. Rev.*, vol. 44, no. 4, pp. 588-608, Aug. 1979, doi: 10.2307/2094589.
6. Y. Liu et al., "Generalized video anomaly event detection: Systematic taxonomy and comparison of deep models," *ACM Comput. Surv.*, vol. 56, no. 7, pp. 1-38, Jul. 2024, doi: 10.1145/3645101.
7. G. Kaur and S. Singh, "Revisiting vision-based violence detection in videos: A critical analysis," *Neurocomputing*, vol. 597, p. 128113, Sep. 2024, doi: 10.1016/j.neucom.2024.128113.
8. H. Zhang et al., "Holmes-VAD: Towards unbiased and explainable video anomaly detection via multi-modal LLM," *arXiv:2406.12235*, 2024.
9. L. Zanella, W. Menapace, M. Mancini, Y. Wang, and E. Ricci, "Harnessing large language models for training-free video anomaly detection," in *Proc. IEEE/CVF Conf. Comput. Vis. Pattern Recognit. (CVPR)*, 2024, pp. 18527-18536, doi: 10.1109/CVPR52733.2024.01754.
10. H. Lv and Q. Sun, "Video anomaly detection and explanation via large language models," *arXiv:2401.05702*, 2024.
11. S. Jung, T. Song, Y. Lee, and S. Lee, "Short-window sliding learning for real-time violence detection via LLM-based auto-labeling," in *Proc. IEIE Fall Conf.*, Nov. 2025, *arXiv:2511.10866*.
12. S. Yao, A. Danesh Pazho, N. Rashvand, and H. Tabkhi, "Are multimodal LLMs ready for surveillance? A reality check on zero-shot anomaly detection in the wild," *arXiv:2603.04727*, 2026.
13. P. Benschop, C. Meo, J. Dauwels, and J. P. Mense, "Evaluation of vision-LLMs in surveillance video," *arXiv:2510.23190*, 2025.
14. D. B. Cornish and R. V. Clarke, Eds., *The Reasoning Criminal: Rational Choice Perspectives on Offending*. New York, NY, USA: Springer-Verlag, 1986.
15. R. V. Clarke, *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies*, 2nd ed. Albany, NY, USA: Harrow and Heston, 1997.
16. K. Simonyan and A. Zisserman, "Two-stream convolutional networks for action recognition in videos," in *Adv. Neural Inf. Process. Syst. (NeurIPS)*, vol. 27, 2014, pp. 568-576.
17. J. Carreira and A. Zisserman, "Quo vadis, action recognition? A new model and the Kinetics dataset," in *Proc. IEEE Conf. Comput. Vis. Pattern Recognit. (CVPR)*, 2017, pp. 6299-6308, doi: 10.1109/CVPR.2017.502.
18. W. Sultani, C. Chen, and M. Shah, "Real-world anomaly detection in surveillance videos," in *Proc. IEEE/CVF Conf. Comput. Vis. Pattern Recognit. (CVPR)*, 2018, pp. 6479-6488, doi: 10.1109/CVPR.2018.00678.
19. Z. Cao et al., "OpenPose: Realtime multi-person 2D pose estimation using part affinity fields," *IEEE Trans. Pattern Anal. Mach. Intell.*, vol. 43, no. 1, pp. 172-186, Jan. 2021, doi: 10.1109/TPAMI.2019.2929257.
20. S. Yan, Y. Xiong, and D. Lin, "Spatial temporal graph convolutional networks for skeleton-based action recognition," in *Proc. AAAI Conf. Artif. Intell.*, vol. 32, no. 1, 2018, pp. 7444-7452.
21. Y. Tang et al., "Video understanding with large language models: A survey," *arXiv:2312.17432*, 2024.
22. B. Zhang et al., "VideoLLaMA 3: Frontier multimodal foundation models for image and video understanding," *arXiv:2501.13106*, 2025.
23. H. Zhang et al., "Holmes-VAU: Towards long-term video anomaly understanding at any granularity," *arXiv:2412.06171*, 2024.
24. P. Wu et al., "Not only look, but also listen: Learning multimodal violence detection under weak supervision," in *Proc. Eur. Conf. Comput. Vis. (ECCV)*, 2020, pp. 322-339, doi: 10.1007/978-3-030-58577-8_20.
25. H. H. Park, "Changes in police technology: Discussion on the evolution and risks of AI-based police activities," *Korean Criminal Psychol. Rev.*, vol. 21, no. 1, pp. 57-70, 2025. (in Korean)
26. G. B. Song, "A study on AI use principles in police (1): Use and application of

AI," Korean Terrorism Stud. Rev., vol. 18, no. 3, pp. 91-116, 2025. (in Korean)

27. Seoul Metropolitan Government, "Smart public safety: AI-based intelligent CCTV and smart Seoul safety network," Official Web Page, 2024. [Online]. Available: <https://english.seoul.go.kr/seoul-policy-archive/smart-public-safety/>

28. M. Brundage et al., "The malicious use of artificial intelligence: Forecasting, prevention, and mitigation," arXiv:1802.07228, 2018.

29. European Parliament and Council, Regulation (EU) 2024/1689 laying down harmonised rules on artificial intelligence, Official Journal of the European Union, 2024.

대한민국
내무부

АВЛИГЫН ЭСРЭГ ЭМЭГТЭЙЧҮҮД

WOMEN AS PART OF THE SOLUTION: A GENDERED APPROACH
TO ANTI-CORRUPTION

МОНГОЛЫН ХҮҮЛЬ САХИУЛАХУЙ
JOURNAL OF LAW

Ж.Нямдулам

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн тэргүүлэх судлаач, доктор (Ph.D), дэд профессор, цагдаагийн хурандаа

Nyamdulam J.

Leading Researcher of the Research Institute of the University of Internal Affairs, Ph.D., Associate Professor, Police Colonel

Хураангуй: Энэхүү илтгэлээр судлаач Авлигын эсрэг төрийн бодлого, үйл ажиллагаанд жендерийн үнэлгээ хийж, жендерийн хариуцлагатай бодлогод /gender responsive policy/ тулгуурлах, Монгол Улсын авлигын нөхцөл байдал, эрүүгийн хэргийн шийдвэрлэлтэд жендерийн үнэлгээ хийж, Европын холбооны гишүүн, авлигын төсөөллийн индексээр хамгийн дээгүүр үнэлэгддэг Нордикийн орнуудын сайн туршлагыг судалж, төрийн институцийн итгэлцлийг сайжруулахад санал, зөвлөмж боловсруулах асуудлуудыг хөндөн судалсан.

Abstract: In this report, the researcher conducted a gender assessment of state anti-corruption policies and activities, based on gender responsive policies, conducted a gender assessment of the corruption situation and criminal case resolution in Mongolia, studied the good practices of the Nordic countries, which are members of the European Union and are rated highest in the Corruption Perception Index, and developed suggestions and recommendations to improve trust in state institutions.

Түлхүүр үгс: Авлига, авлигын төсөөллийн индекс, жендерийн хариуцлагатай бодлого, авлигын гэмт хэрэг, Европын холбоо, төрийн институци.

Keywords: Corruption, corruption perception index, gender responsive policies, corruption crimes, European Union, public institutions.

Авлига бол дэлхийн эдийн засаг, улс төр, нийгмийн тогтвортой хөгжилд саад болж буй гол хүчин зүйл төдийгүй хүйс, нөхцөл байдал, арьсны өнгө, нийгэм, эдийн засгийн байдал, эрх мэдлийн харьцаа, эмзэг байдал зэрэг олон хүчин зүйлээс хамаарч хүмүүст өөр өөр байдлаар нөлөөлөх хандлагатай байна.

Энэ нь баялгийн тэгш бус хуваарилалт, төрийн үйлчилгээний хүртээмжгүй байдал, эдийн засгийн өсөлтийг саатуулж, шийдвэр гаргалтыг гажуудуулж, ядуурлыг нэмэгдүүлж байна. Жендерийн тэгш байдал ба авлига хоорондоо урвуу хамааралтай. Өөрөөр хэлбэл хана жиндрийн тэгш бус байдал ноёлно тэнд авлига их байна. Жендер судлал нь эрэгтэй, эмэгтэй хүйсийн нийгмийн үүрэг оролцоо, баялгаас тэгш хүртэх боломж, ялгаатай хэрэгцээг зөв тодорхойлж, түүнд чиглэсэн зөв бодлого хэрэгжүүлэх, тэгш боломжийг олгож ингэснээр хүний амьдралын чанарыг

дээшлүүлэх зорилготой шинэ судлагдахуун юм. Гэтэл авлига нь тэрхүү тэгш боломжийг үгүй хийдэг, хэн илүү эрх мэдэл, давуу байдалтай нь өөрт ашигтай боломжийг өөртөө болон бусдад би болгодог нийгмийн хамгийн хортой үзэгдэл буюу гэмт хэрэг.

Мөн авлига нь төрийн институцийн шударга байдал, нийгмийн итгэлцэл, хүний эрхийн баталгаанд сөргөөр нөлөөлдөг төдийгүй сүүлийн жилүүдэд авлигын эсрэг бодлого, сайн засаглалын хүрээнд эмэгтэйчүүдийн оролцоо, манлайллын ач холбогдлыг онцлон судлах хандлага олон улсад нэмэгдэж байна. Энэхүү илтгэл нь авлигын эсрэг үйл ажиллагаанд эмэгтэйчүүдийн оролцооны ач холбогдлыг криминологийн үүднээс шинжлэх, түүний нийгэм, институцийн үр нөлөөг тодорхойлоход чиглэв.

Судалгаанд жендер ба сайн засаглалын онол, институцийн итгэлцлийн үзэл

баримтлал болон авлигын талаарх олон улсын индекс, статистик мэдээлэлд тулгуурласан харьцуулсан шинжилгээний аргыг ашиглав. Тухайлбал, авлигын түвшин багатай орнуудын туршлага, ялангуяа Нордикийн орнууд болох Дани болон Бүгд Найрамдах Финланд Улсын төрийн албан дахь жендерийн тэгш оролцоо, ил тод байдлын бодлогыг авч үзэн Монгол Улсын нөхцөл байдалтай харьцуулан судалсан болно.

Судалгааны үр дүнд эмэгтэйчүүдийн төрийн алба, шийдвэр гаргах түвшин дэх оролцоо нэмэгдэх нь байгууллагын хариуцлага, ёс зүй, ил тод байдлыг бэхжүүлэх эерэг нөлөөтэй болох нь харагдав. Түүнчлэн авлигын эсрэг үр нөлөөтэй тогтолцоог бүрдүүлэхэд зөвхөн эрх зүйн зохицуулалт бус жендерийн мэдрэмжтэй бодлого, институцийн соёл чухал нөлөө үзүүлдэг болохыг тодорхойлов.

Авлигатай тэмцэх нь эмэгтэйчүүдийн боломж, амьдралын чанарыг сайжруулж, хүйсийн тэгш байдал өндөртэй орнуудад авлигын түвшин бага байдаг бол хүйсийн тэгш бус байдал нь “залуусын сүлжээ”-ээр дамжуулан авлигын “хогил” бүрдүүлдэг.¹

Сүүлийн арван жилийн хугацаанд Европын олон улсад авлигатай тэмцэх хүчин чармайлт ихээхэн саарсан байна. 2012 оноос хойш Баруун Европ болон Европын Холбооны 13 улсад нөхцөл байдал мэдэгдэхүйц дордсон бол зөвхөн 7 улс л бодит ахиц гаргасан байна. Харин 2025 оны арван хоёрдугаар сард Европын Холбоо авлигын гэмт хэрэгтэй холбоотой эрүүгийн хуулиудыг уялдуулах зорилготой Авлигын эсрэг анхны удирдамж (Anti-Corruption Directive)-ийг баталсан юм. Итали (53) зэрэг зарим гишүүн улсууд авлигад ямар ч хүлцэлгүй, хатуу тогтолцоо бүрдэх боломжийг сулруулж, төрийн албан

хаагчдын албан тушаалын эрх мэдлээ урвуулан ашиглах үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцохоос татгалзсан. Үүний үр дүнд зорилго, тодорхой байдал болон хэрэгжих чадвар дутмаг тогтолцоо бүрдсэн байна. АНУ (64)-ын онооны уналт үргэлжилсээр, түүхэн дэх хамгийн доод түвшиндээ хүрлээ².

Авлигын төсөөллийн индексийн үр дүнгээс гадна Гадаадын авлигын практиктай тэмцэх тухай хуулийн хэрэгжилтийг түр хугацаанд царцааж, сулруулсан нь авлигад автсан бизнесийн үйл ажиллагаанд хүлцэнгүй хандаж буй дохио болж байна. Үүний зэрэгцээ, АНУ-ын гадаад дахь иргэний нийгмийг дэмжих тусламжийг танасан нь дэлхийн хэмжээнд авлигатай тэмцэх хүчин чармайлтыг сулруулж байна. Үүнийг зарим орны улс төрийн удирдагчид төрийн бус байгууллага, сэтгүүлчид болон иргэний нийгмийн дуу хоолойг цаашид улам хязгаарлах дохио хэмээн хүлээн авч байна.

Нийт улс орнуудын дийлэнх нь авлигын гэмт хэргийг зогсоож чадахгүй байна. Дэлхий нийтэд улс орнуудын шударга ёсны тогтолцоо уналттай байгааг Хуулийн засаглалын индекс³ харуулж байна. Уг индексээр бага оноо авдаг улс орнууд АТИ-ээр мөн адил бага оноо авдаг нь шударга ёс болон авлига хоорондоо уялдаа холбоотойг харуулж байна.

Транспэрэнси Интернэшнл байгууллагын 2025 оны Авлигын төсөөллийн индекс (АТИ)-д дурдсанаар, авлига дэлхий даяар улам бүр газар авч, манлайлал сулрахын хэрээр ардчилал бэхэжсэн орнуудад ч авлига ихэссээр байна. Энэ жилийн индексээс харахад арван жилийн өмнө 80-аас дээш оноо авч байсан 12 улс орон байсан бол энэ жил ердөө таван улс болж буурчээ.

¹ Transparency International. 2007. *Gender and corruption: Understanding and undoing the linkages*. <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un-dpadm/unpan044385.pdf>

² <https://www.transparency.mn/post/-2025>

³ Хуулийн засаглалын индекс (Rule of Law Index) нь улс орон бүрд хууль дээдлэх ёс, эрх

зүйн орчин хэрхэн хэрэгжиж байгааг хэмждэг олон улсын үнэлгээ юм. Энэхүү индекс нь тухайн улсын төрийн эрх мэдэл хязгаарлагдмал эсэх, авлигын түвшин, хүний эрх, аюулгүй байдал, иргэдийн шударга шүүхэд хандах боломжийг цогцоор нь үнэлдэг.

МОНГОЛЫН ХУУЛЬНИЙ ЗӨВХӨН

ᠮᠤᠩᠭᠡᠯᠡᠨ ᠰᠠᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

Транспэрэнси Интернэшнл (Transparency International) олон улсын байгууллагаас авлигыг хэмжих гол үзүүлэлтээ Авлигын Төсөөллийн Индекс (CPI)-ээр гаргадаг. Энэхүү нэгдсэн индекс нь төрийн салбар дахь авлигын түвшинг олон улсын 13 хараат бус эх сурвалжийн судалгаа, шинжээчдийн үнэлгээнд тулгуурлан \0\ (маш их авлигатай) -оос \100\ (маш цэвэр) хүртэлх оноогоор дүгнэдэг.

Авлигын Төсөөллийн Индекс (CPI) нь дараах гол индикаторууд болон үзүүлэлтүүдийг хэмждэг:

Хээл хахууль: Төрийн албан хаагчдад шан харамж өгөх, авах явдал хэр түгээмэл байгаа эсэх.

Төрийн хөрөнгийн зориулалтын бус зарцуулалт: Улсын төсөв, хөрөнгийг хувийн зорилгоор ашиглах, шамшигдуулах.

Албан тушаалын эрх мэдлээ урвуулан ашиглах: Төрийн эрх мэдлийг хувийн ашиг хонжоо олоход ашиглах, үр дагаваргүйгээр мултрах байдал.

Он	CPI оноо
2021	88
2022	90
2023	90
2024	90
2025	89

Дани Улсын нийгэм өндөр итгэлцэл дээр тогтсонтой холбоотой. Улс төрийн шударга байдал нь авлигатай тэмцэхэд чухал ач холбогдолтой бөгөөд Дани улсад хэвлэлийн эрх чөлөө өндөр, төсвийн зарлагын талаарх мэдээлэл авах боломж, төрийн албан хаагчдын шударга ёсны стандарт, хараат бус шүүхийн тогтолцоо зэрэг нь өндөр зэрэглэлд хүрсэнтэй холбоотой.

Дани Улсад анх 1999 онд Жендерийн тэгш байдлын асуудал эрхэлсэн анхны сайд томилогдсон бол анхны эмэгтэй Ерөнхий сайд 2011 онд томилогдож байсан. Тус улсын хөдөлмөрийн зах зээл дэх хүйсийн тэгш байдлын талаарх нарийвчилсан статистик болон гол мэдээллүүд: Төрийн албаны хүйсийн харьцаа. Нийт хөдөлмөрийн зах зээлийн статистик (2025 он) Хөдөлмөр эрхлэлт: Хөдөлмөрийн

Албан тушаалтны ашиг сонирхлын зөрчил: Төрийн албанд ах дүү, танил талаа томилох (непотизм) болон хөрөнгө орлогоо ил тод мэдүүлэх хууль эрх зүйн орчин.

Ил тод байдал ба хяналт: Засгийн газраас авлигатай тэмцэх чадамж, хүнд суртал (бюрократ саад), мөн авлига илчилсэн хүмүүсийг (шүгэл үлээгчдийг) хуулиар хамгаалах байдал.

Төрийн аппарат дахь улс төрийн нөлөө (State Capture): Хувийн болон явцуу ашиг сонирхолд төр засаг бүхэлдээ болон салбараараа автах үзэгдэл. Эдгээр индикаторуудыг тооцохдоо Дэлхийн Банк (World Bank), Дэлхийн Эдийн Засаг (World Economic Forum), болон эрсдэлийн судалгааны байгууллагуудын мэдээллийг ашигладаг.

Данийн Хаант Улс 7 дахь жилдээ авлига багатай улсаар тодорчээ.

Дани Улсын Transparency International-ийн “Corruption Perceptions Index (CPI)” CPI үзүүлэлт:

Дэлхийн байр
1-р байр
1-р байр
1-р байр
1-р байр
1-р байр

насны (15-89 нас) эмэгтэйчүүдийн ажил эрхлэлтийн түвшин 75.6%, эрэгтэйчүүдийнх 79.2% байна. Бүтэн цагаар ажилладаг хүний харьцаа эрэгтэйчүүдэд 60%, эмэгтэйчүүдэд 50%-ийг тус тус эзэлдэг. Удирдах албан тушаал: Удирдах түвшинд жендерийн ялгаа харьцангуй бага бөгөөд Дани улс энэ үзүүлэлтээрээ дэлхийд дээгүүрт (удирдлагуудын 27.9%-ийг эмэгтэйчүүд бүрдүүлдэг) ордог. Цалингийн ялгаа: Улсын хэмжээнд эмэгтэйчүүдийн дундаж цалин эрэгтэйчүүдийнхээс 12-13 хувиар бага байгаа нь гол төлөв эрчүүд болон эмэгтэйчүүдийн ажилладаг салбар, албан тушаалын ялгаатай холбоотой байдаг.

Дани Улсын төрийн албанд ажиллаж буй нийт ажиллагсдын 78 орчим хувийг эмэгтэйчүүд эзэлдэг. Тодруулбал: Орон нутаг болон бүсийн захиргаа: Эмэгтэйчүүд

эрүүл мэнд, халамж, боловсролын салбарт түлхүү ажилладаг тул нийт ажиллах хүчний 80 орчим хувийг бүрдүүлдэг. Төрийн төв захиргаа (State level): Улсын хэмжээний яам, агентлаг болон төрийн төв байгууллагуудад эрэгтэй, эмэгтэй ажиллагсдын харьцаа ойролцоогоор 50/50 буюу тэнцвэртэй байдаг. Тус улсад эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөрийн зах зээл дэх оролцоо дэлхийд дээгүүрт тооцогддог хэдий ч удирдах албан тушаал дээр "Жендерийн тэгш байдлын парадокс" ажиглагддаг. Тухайлбал, Данийн төрийн захиргааны дээд түвшний удирдах албан тушаалд эмэгтэйчүүд харьцангуй цөөн буюу 26.4 хувийг эзэлдэг⁴.

Парламент дахь эмэгтэйчүүд: Дани Улсын парламентын гишүүдийн ~44% нь эмэгтэй. Төрийн байгууллагын удирдах түвшинд удирдах албан тушаалд эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь 40%+^[1].

Авлига бага улс орнуудад зөвхөн хууль чанга байдаггүй, харин нийгмийн итгэлцэл өндөр, төрийн институц тогтвортой, жендерийн тэнцвэртэй оролцоо хангагдсан байдаг. Дани Улсын жишээ нь сайн засаглал ба жендерийн тэгш оролцоо авлигын эрсдэлийг бууруулах хамгаалах хүчин зүйл болж болохыг харуулж байна.

Монгол Улсад Жендерийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулиар төрийн болон шийдвэр гаргах түвшинд аль нэг хүйсийн төлөөллийг 40 хувиас багагүй буюу хүйсийн харьцааг хамгийн багадаа \((40:60)\) байхаар хуульчлан тогтоосон байдаг. Төрийн улс төрийн албан тушаалтан болон төрийн жинхэнэ албанд томилогдох, сонгогдох албан тушаалтны хувьд аль нэг хүйсийн төлөөлөл \((40:60)\)-ийн харьцаанаас буурахгүй байх, Шийдвэр гаргах түвшин: Улс төр, эдийн засаг, нийгмийн амьдралын бүхий л хүрээнд эмэгтэйчүүд болон эрэгтэйчүүдийн тэгш оролцоог хангахыг зорилго болгодог. Хүйсийн тэнцвэртэй байдал гэж юу вэ? Хүйсийн хувьд оролцоо, төлөөлөл нь

\((40:60)\) болон \((50:50)\) буюу тэнцвэртэй харьцаа бүрдүүлсэн байхыг хэлнэ. Энэхүү тэнцвэртэй байдлыг хангах нь хүйсээс үл хамааран нөөц боломж, эдийн засгийн оролцоо, шийдвэр гаргах түвшинд ижил тэгш эрхтэй байх үндэс болно.

Төрийн улс төрийн албан хаагч, албан тушаалын төрөл, хүйс 2025 оны байдлаар улс төрийн албан хаагчдын 76.0% нь эрэгтэй, 24.0% нь эмэгтэй албан хаагч бөгөөд 84.5% нь удирдах, 15.5% нь гүйцэтгэх албан тушаалд ажиллаж байна. Төрийн улс төрийн албан хаагчдын 92.8% нь бакалавр, түүнээс дээш боловсролтой, 7.2% нь буюу 264 нь дипломын дээд болон түүнээс доош боловсролтой байна. Төрийн улс төрийн албан хаагчдын 9.8% нь 18-30 хүртэлх, 42.4% нь 30-39 насныхан, 30.4% нь 40-49 насныхан, 15.3% нь 50-59 насныхан, 2.2% нь 60, түүнээс дээш насныхан эзэлж байна. Төрийн улс төрийн албан хаагчдын 57.2% нь төрийн албанд 0-5 жил, 19.3% нь 6-10 жил, 23.4% нь 11-ээс дээш жил төрийн албанд ажилласан байна. Төрийн дээд болон төв 2 байгууллагад 514, төрийн захиргааны төв 16 байгууллагад 80, төрийн захиргааны 742 байгууллагад 3,050 төрийн улс төрийн албан хаагч ажиллаж байна.

Монгол Улсын сайдын албан тушаалд 91% нь эрэгтэй, 9% нь эмэгтэй, аймаг нийслэлийн Засаг дарга албан тушаалд 100% эрэгтэй, аймаг, нийслэлийн ИТХ-ын дарга албан тушаалд 90% нь эрэгтэй, 10% нь эмэгтэй, аймаг, нийслэлийн Засаг даргын орлогч 87% нь эрэгтэй, 13% нь эмэгтэй байгаа нь Жендерийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 10.1.1-т заасан томилогдох улс төрийн албан тушаалтны дотор аль нэг хүйсийн төлөөлөл Засгийн газар, аймаг, нийслэлд 15 хувиас доошгүй байна гэсэн заалтын шаардлагыг хангаагүй байна.

Дүүргийн Засаг дарга, ИТХ-ын даргын албан тушаалд 100% эрэгтэй, ИТХ-ын дарга албан тушаалд 13% нь эмэгтэй, 87%

⁴ Эдгээр үзүүлэлт болон бусад жендерийн эрх тэгш байдлын талаарх дэлгэрэнгүй статистик мэдээллийг Danmarks Statistik болон Denmark.dk цахим хуудаснаас үзэх боломжтой. Мөн улс төр

болон парламентын түвшинд эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувийг IPU Parline платформ дээрээс шалгаж болно.

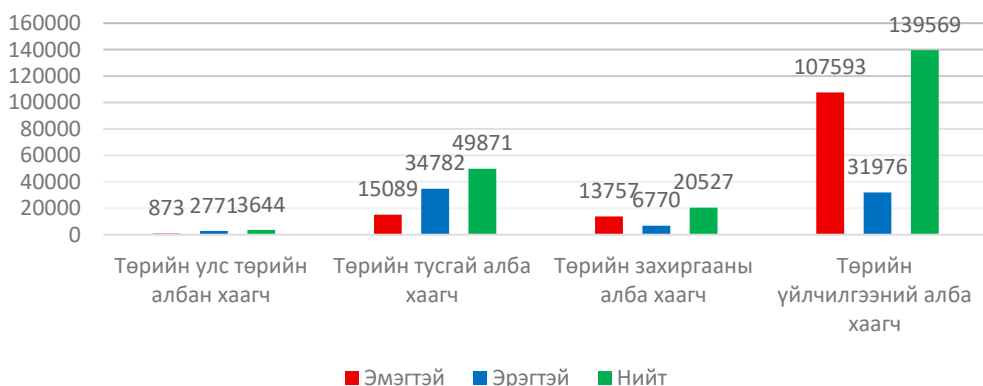

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

нь эрэгтэй байгаа нь Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 10.1.1-т заасан томилогдох улс төрийн албан тушаалтны дотор аль нэг хүйсийн төлөөлөл дүүрэгт 20 хувиас доошгүй байна гэсэн заалтын шаардлагыг хангаагүй байна. Харин Засаг даргын орлогчийн албан тушаалд эмэгтэй 22%, эрэгтэй 78% байгаа нь дээрх хуулийн заалтын шаардлагыг хангасан байна.

Сумын Засаг дарга, ИТХ-ын дарга, Засаг даргын орлогчийн албан тушаалд 10%-17% нь эмэгтэй, 83-90% нь эрэгтэй байгаа нь Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 10.1.1-т заасан томилогдох улс төрийн албан тушаалтны дотор аль нэг хүйсийн төлөөлөл суманд 25 хувиас доошгүй байна гэсэн заасан шаардлагыг хангаагүй байна.⁵

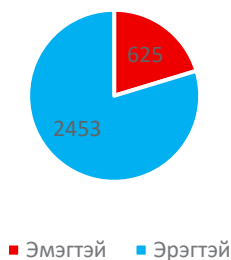
ТӨРИЙН АЛБА ХААГЧДЫН 2025 ОНЫ СТАТИСТИК

Статистик үзүүлэлтээс үзэхэд төрийн албанд эмэгтэй албан хаагчдын тоо төрийн үйлчилгээний албанд өндөр байгаа боловч удирдах түвшний албан тушаалд эрэгтэйчүүд

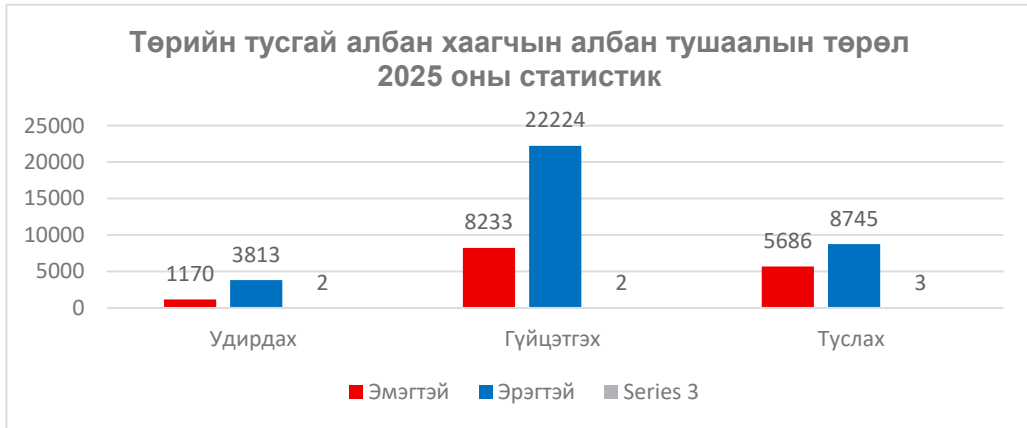
давамгайлсан хэвээр байна. Энэ нь тоон оролцоо нэмэгдсэн ч шийдвэр гаргах түвшний эрх мэдлийн тэгш байдал бүрэн хангагдаагүйг харуулж байна.

Төрийн улс төрийн албан тушаалын Удирдах албан тушаалын хүйсийн 2025 оны статистик

⁵ <https://bi.csc.gov.mn/grfn/2501>

Графикаас харахад сүүлийн жилүүдэд хараат бус байгууллагуудын ерөнхий 8

төрийн болон улс төрийн шийдвэр гаргах түвшинд эмэгтэйчүүдийн оролцоо аажмаар нэмэгдэх хандлагатай байна. Гэсэн хэдий ч эрэгтэйчүүдтэй харьцуулахад эзлэх хувь харьцангуй бага хэвээр байгаа нь жендерийн тэгш төлөөлөл бүрэн хангагдаагүйг илтгэнэ. Энэ нь уламжлалт хүйсийн хэвшмэл ойлголт, улс төрийн намын дэмжлэгийн ялгаа, удирдах албан тушаалд хүрэх боломжийн тэгш бус байдал зэрэг хүчин зүйлтэй холбоотой нөгөөтэйгүүр улс төрийн намын сонгуултын тухай хуулийн хэрэгжилт бүрэн хангагдаагүйг илтгэж болох юм.

Монгол Улс 2022 онд 33 оноо авч 180 улс орноос 116 дугаар байрт эрэмбэлэгдсэн бол 2023 онд өмнөх оныхтой харьцуулахад 5 байраар ухарсан үзүүлэлт⁶, 2024 онд 33 оноо 114 дугаарт, 2025 онд 31 оноо авч 124-т эрэмбэлэгдэж, өмнөх оноос 10 байраар ухарсан үзүүлэлттэй байна.

Монгол Улсын 2025 оны үнэлгээг дараах үндсэн үзүүлэлтүүдийн хүрээнд тооцоолсон байна: Мэдээллийн эх сурвалж: Дэлхийн банк (World Bank), Дэлхийн эдийн засгийн форум (World Economic Forum), Freedom House болон PRS Group зэрэг олон улсын нэр хүндтэй байгууллагуудын гаргасан бизнес эрхлэгчдийн дунд явуулсан санал асуулга болон шинжээчдийн үнэлгээ. Монгол Улсын Авлигын төсөөллийн индекс (CPI)-ийг тооцохдоо олон улсын

сурвалж индикатороор харьцуулан үнэлдэг. Манай улс 2025-2026 оны тайлангаар нийт 100 онооноос 31 оноо авч, дэлхийд 124 дүгээр байрт эрэмбэлэгдсэн бөгөөд дараах тодорхой шалгуур сурвалжуудаар үнэлгээгээ гаргадаг.⁷

1. Төрийн засаглал ба Шүүх засаглалын хараат бус байдал. Дэлхийн төслийн Хөрөнгө оруулалтын эрсдэлийн үнэлгээ (PRS Group / ICRG): Засгийн газрын тогтвортой байдал, шүүх болон хууль хэрэгжүүлэх байгууллагын авлигад өртөмтгий байдал, улс төрийн системийн найдвартай байдлыг үнэлдэг. Бертельсманн сангийн шилжилтийн индекс (BTI): Ардчилсан засаглалын чанар, хууль дээдлэх ёс, албан тушаалтнуудад хариуцлага тооцож чадаж буй эсэхийг хэмждэг. Дэлхийн шударга ёсны төсөл (WJP Rule of Law Index): Монгол Улсын шүүх, цагдаагийн байгууллага авлигаас ангид байж, хуулийн өмнө хүн бүр тэгш эрхтэй үйлчлүүлж чадаж байгаа эсэхийг шалгадаг.

2. Бизнесийн орчин ба Хээл хахуулийн эрсдэл Дэлхийн Эдийн Засгийн Форум (WEF - Executive Opinion Survey): Монголд үйл ажиллагаа явуулж буй дотоод, гадаадын бизнес эрхлэгчдээс авдаг судалгаа. Экспорт, импорт, тусгай зөвшөөрөл, татвар, шүүхийн шийдвэр гаргахад "далд төлбөр" буюу хээл хахууль

⁶ <https://www.transparency.org/en/cpi/2022/>

⁷ Авлигын Төсөөллийн Индекс-ээс, CPI 2025: A 10-Place Drop-and a Global Warning.

Хууль сахиулахуй

хэр зэрэг нөлөөлж байгаад үнэлгээ өгдөг. Бизнес эрсдэлийн үнэлгээ (Эдийн засагчийн тагнуулын нэгж - EIU): Төрийн санхүүг буруугаар зарцуулах эрсдэл болон гэрээ байгуулах, зөвшөөрөл авахад үүсдэг авлигын дарамтыг хэмждэг. (IMD) Дэлхийн өрсөлдөх чадварын судалгаа: Төрийн хүнд суртал, авлига нь улс орны бизнесийн өрсөлдөх чадварыг хэрхэн боомилж буйг харуулдаг.

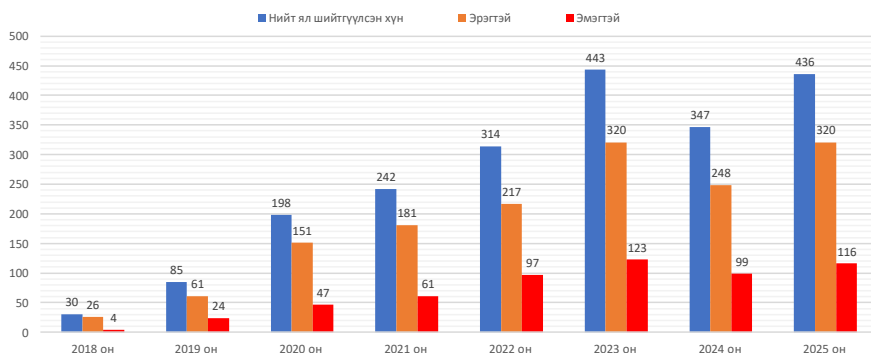
3. Ардчиллын чанар ба Төрийн аппарат дахь нөлөө. Ардчиллын олон талт байдал (V-Dem): Улс төрийн дээд түвшний авлига, хууль тогтоох байгууллага, гүйцэтгэх засаглалын гишүүд төрийн өмчийг хувьдаа завшиж буй эсэх, улс төрийн намуудын санхүүжилт хэр тодорхой байгааг индикатор болгодог. Фридом Хаус (Freedom House): Иргэний нийгмийн байгууллага, хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөө болон тэдгээр нь төр засагт хяналт тавьж чадаж байгаа эсэхийг үнэлдэг Mongolia Scorecard.

Сүүлийн үеийн тайлангаар Монгол Улсын оноо унах болсон гол шалтгаан нь шүүх засаглалын хараат бус байдал сул

байгаа, уул уурхайн салбарын орлого болон төрийн томоохон төслүүдийн хяналт, ил тод байдал хангалтгүй байгаатай холбоотой гэж шинжээчид дүгнэжээ.

2022 оны үзүүлэлтээс Монгол Улсын Засгийн газар 2023 оныг “Авлигатай тэмцэх жил” болгон зарлаж, авлигатай тэмцэх чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа, арга хэмжээний хэрэгжилтийг хангаж, бүх талын дэмжлэг үзүүлж ажиллахыг Засгийн газрын гишүүд, Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлагийн дарга нар, аймаг, нийслэлийн Засаг дарга нарт үүрэг болгосон. Энэ ажлын хүрээнд Монгол Улсын Засгийн газар 2023 онд “шүгэл ажиллагаа”, “шүүр ажиллагаа”, “шувуу ажиллагаа”, “шилжүүлэн авах ажиллагаа”, “шил ажиллагаа” гэсэн 5 үндсэн зорилтын хүрээнд тодорхой ажлуудыг хэрэгжүүлж, авлигыг таслан зогсоохоор зорин ажилласан. Үр дүн нь 2024 онд эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээр 347 хүнд холбогдох 219 хэрэг, 2025 онд 436 хүнд холбогдох хүнд холбогдох 243 хэргийг хянан шийдвэрлэсэн байна.⁸

ЭРҮҮГИЙН ХУУЛИЙН ТУСГАЙ АНГИЙН 22-Р ДУГААР БҮЛЭГТ ЗААСАН ГЭМТ ХЭРГИЙН ХҮРЭЭНД ЭРҮҮГИЙН ХЭРГИЙН АНХАН ШАТНЫ ШҮҮХЭЭР ШИЙДВЭРЛЭСЭН ХЭРГИЙН ТООН МЭДЭЭЛЭЛ
/2018-2025 ОН/

Эрүүгийн хуулийн Хорин хоёрдугаар бүлэгт 11 төрлийн авлига, албан тушаалын гэмт хэргийг хуульчилсан бөгөөд статистикийг эдгээр төрлөөр авч үзэхэд

22.1 дүгээр зүйлд заасан Эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах гэмт хэрэг, 22.4, 22.5 дугаар зүйлд заасан Хахууль авах, өгөх гэмт хэрэг нийт

⁸ https://www.judcouncil.mn/site/news_full/15801

авлигын хэргийн ихэнх хувийг эзэлж байна.

Монгол Улс дахь авлигын гэмт хэргийн нөхцөл байдал, авлигын хор уршиг, авлигын индексийн үзүүлэлт тогтмол буурсан зэрэг байдлыг харгалзан Эрүүгийн хуулийн 22 дугаар бүлэгт заасан авлигын гэмт хэрэгт ял шийтгэгдсэн ялтанг хорих ялаас хугацаанаас нь өмнө суллаж, хяналт тогтоохгүй байх зохицуулалтыг хуульчилж, авлигатай тэмцэх төрийн бодлогыг чангатгасан.

Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн Хорин хоёрдугаар бүлэгт Эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаар урвуулан ашиглах гэмт хэргийн үндсэн болон хүндрүүлэх бүрэлдэхүүний ял хариуцлага адил хэмжээтэй оногдуулахаар заасан давхардал, зөрчлийг арилгаж ялгамжтай байхаар өөрчлөх, энэ бүлгийн гэмт хэрэгт оногдуулах санкцийн торгох ялыг нэмэгдүүлэх, зарим гэмт хэргийн үндсэн болон хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнээс торгох ялыг хасах, хорих ялыг нэмэгдүүлэх, үүнтэй уялдуулан нийтийн албанд ажиллах эрх хасах ялыг 2-8 жилийн хугацаагаар, эсхүл нийтийн албанд ажиллах эрхийг бүх насаар хасах зэрэг өөрчлөлтийг тусгасан.

Үндсэн гэмт хэргүүд ба ялын бодлого:

- Эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаар урвуулан ашиглах (22.1 дүгээр зүйл): Нийтийн албан тушаалтан албаны чиг үүргээ хэрэгжүүлээгүй, эсвэл урвуулан ашиглаж өөртөө, бусдад давуу байдал бий болгосон бол хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээгээр торгох, зорчих эрхийг хязгаарлах, эсвэл 2-оос 8 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

- Хахууль авах (22.4 дүгээр зүйл): Албаны чиг үүргээ хэрэгжүүлсний хариуд, эсвэл хэрэгжүүлэхийн тулд шууд болон шууд бусаар хахууль авсан бол нийтийн албанд ажиллах эрхийг хасаж, 2-оос 8 жил хүртэл хорих ял оноодог. Хэрэв зохион байгуулалттай бүлэг, эсвэл их хэмжээний хахууль авсан бол 5-аас 12 жил хүртэл хорих ялтай.

- Хахууль өгөх (22.5-р зүйл): Төрийн албан тушаалтанд давуу байдал олгуулах зорилгоор амласан, өгсөн иргэн, хуулийн этгээдийг торгох эсвэл хугацаагаар хорих

ялаар шийтгэнэ. Хэрэв хахууль өгөгч нь хясан боогдуулсны улмаас хахууль өгсөн бөгөөд энэ тухайгаа хуулийн байгууллагад сайн дураараа илчилсэн бол ялаас чөлөөлөх.

- Үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих (22.10-р зүйл): Нийтийн албан тушаалтны хөрөнгө, орлого хууль ёсны болох нь тогтоогдоогүй, үндэслэлгүйгээр нэмэгдсэн бол хөрөнгийг хурааж, 1-ээс 5 жил хүртэл хорих ял шийтгэнэ.

- Хялбаршуулсан журмаар шийдвэрлэхгүй: Авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд хэргийг хялбаршуулсан журмаар шийдэж, ялыг хөнгөлөх эсвэл торгоод өнгөрөх боломжийг хассан.

- Хөөн хэлэлцэх хугацааг зогсоох: Авлигын хэрэгт хөөн хэлэлцэх хугацаа дууссан гэх шалтгаанаар ял завших боломжгүй болгосон.

- Өршөөл, уучлалд хамруулахгүй: Авлигын хэргээр ял шийтгүүлсэн ялтнуудыг Төрийн өршөөл болон Ерөнхийлөгчийн уучлалд хамруулахыг хуулиар хориглосон.

Дүгнэлт, зөвлөмжид тусгуулах санал

Нэг. Шийдвэр гаргах түвшинд эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэх. Судалгаагаар олон талт, тэнцвэртэй удирдлага нь ил тод байдлыг сайжруулдаг гэж үздэг. Төрийн алба, шүүх, хууль сахиулах байгууллагад хүйсийн тэнцвэртэй томилгоо хийх, Жендерийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 10.1.1. томилогдох төрийн улс төрийн албан тушаалтны дотор аль нэг хүйсийн төлөөлөл Засгийн газар, аймаг, нийслэлд 15 хувиас, дүүрэгт 20 хувиас, суманд 25 хувиас, хороонд 30 хувиас доошгүй байх; 10.1.2. төрийн захиргааны удирдах албан тушаалтны дотор аль нэг хүйсийн төлөөлөл яамдын Төрийн нарийн бичгийн дарга, Засгийн газрын агентлагийн даргын 15 хувиас, бусад төв байгууллагын удирдлагын 20 хувиас, яамдын газар, хэлтсийн даргын 30 хувиас, аймаг, сум, нийслэл, дүүргийн Засаг даргын Тамгын газрын дарга, хэлтэс, албадын даргын 40 хувиас доошгүй байх заалтын хэрэгжилтийг хангуулах;

Хүснэгт 1. Авлигын гэмт хэргийн үзүүлэлт

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
САХИУЛАХУЙ

Хоёр. Авлигын эсрэг шүгэл үлээгч, эрэн сурвалжлагч сэтгүүлчдийн хамгаалах эрх зүйн орчин одоо ч хангалтгүй байна. Шүгэл үлээгчийг хамгаалах эрх зүйн орчны талаарх хэлэлцүүлэг 2017 оноос хойш үргэлжилж байгаа боловч өнөөг хүртэл холбогдох хууль батлагдаагүй, бодит хамгаалалтын механизм бүрдээгүй хэвээр байна. Авлига, албан тушаалын гэмт хэргийг илрүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг шүгэл үлээгчдийг хамгаалах нь авлигын эсрэг тогтолцооны суурь элемент тул аюулгүй, нэрээ нууцлан мэдээлэх суваг, өшөө авалтаас хамгаалах бодит механизм бүхий, олон улсын сайн туршлагад нийцсэн шүгэл үлээгчийн хамгаалалтын хуулийг батлах шаардлагатай байна;

Гурав. Төрийн байгууллага болон төрийн өмчит компанийн засаглалыг сайжруулах. Төрийн байгууллага, төрийн өмчит компанийн засаглалын хүрээнд удирдлагыг томилох, чөлөөлөхөд улс төрийн нөлөө их байгаа нь олон нийтийн дунд хардлага, үл итгэлцлийг нэмэгдүүлж байна. Иймд томоохон төрийн өмчит компанийн удирдлагыг нээлттэй, өрсөлдөөнт шалгаруулалтын журмаар томилдог тогтолцоог бүрдүүлэх, төлөөлөн удирдах зөвлөлийн хараат бус байдлыг хангах, шийдвэр гаргах болон гэрээ байгуулах үйл явцыг ил тод болгох нь зүйтэй;

Дөрөв. Ил тод байдал, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх. Төрийн байгууллагын мэдээ,

санхүүгийн тайланд хүйсээр нь ангилсан мэдээллийг сайжруулснаар бодлого боловсруулагчдад авлигын эсрэг оновчтой шийдэл болох тул бүх шатны мэдээллийг хүйсээр ангилахад анхаарч ажиллах;

Тав. Эрсдэлийн үнэлгээ болон жендерийн үнэлгээг хийх. Төрийн бодлого, шийдвэр, үйл ажиллагаанд жендерийн үнэлгээ хийж, эрэгтэй, эмэгтэй, нийгмийн бусад бүлгүүдэд бодлого, шийдвэрийн ялгаатай хүрч болохыг тодорхойлж, түүнд чиглэсэн зөвлөмж боловсруулж, шийдвэрлүүлдэг байх;

Ашигласан материал

1. Transparency International. 2007. *Gender and corruption: understanding and undoing the linkages*. <http://unpan1.un.org/intradoc/group/s/public/documents/un-dpadm/unpan044385.pdf>
2. <https://www.transparency.mn/post/-2025>
3. <https://bi.csc.gov.mn/grfn/2501>
4. [https://www.transparency.org/en/cpi/2022 /](https://www.transparency.org/en/cpi/2022/)
5. Авлигын Төсөөллийн Индекс-ээс, CPI 2025: A 10-Place Drop-and a Global Warning.
6. https://www.judcouncil.mn/site/news_full/15801

ОРЧИН ҮЕИЙН КРИМИНОЛОГИЙН ОНОЛЫН ПРАКТИК ХЭРЭГЛЭЭ БА УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АРГА ЗАМЫГ БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ НЬ

THE PRACTICAL APPLICATION OF MODERN CRIMINOLOGICAL THEORY AND THE IMPROVEMENT OF PREVENTIVE APPROACHES

Б.Мөнх-Эрдэнэ

Доктор (Ph.D)

Munkh-Erdene B.

Ph.D.

Хураангуй: Орчин үед гэмт хэрэгтэй холбоотой асуудал нь дэлхий нийтийн анхаарлын төвд байсаар байна. Ялангуяа өсвөр насны хүний үйлдсэн гэмт хэрэг, цахим гэмт хэрэг, зохион байгуулалттай гэмт бүлэглэлийн хор аюул, үндэстэн дамнасан гэмт хэргүүд нь улс орон бүрийн нийгмийн тогтвортой байдал, иргэдийн аюулгүй орчинд амьдрах эрхэд ноцтой заналхийлэл үзүүлж байна. Иймд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх асуудал нь зөвхөн хууль сахиулах байгууллагын төдийгүй төр, боловсролын байгууллага, гэр бүл, иргэдийн хамтын оролцоог шаардсан өргөн хүрээний асуудал болжээ. Криминологийн шинжлэх ухаан өнөөдөр гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх онолыг практиктай уялдуулах тал дээр ач холбогдол өгч, судлаач нар нь ихэнх цагаа зарцуулж байна.

Abstract: Today, crime-related issues remain at the center of global concern. In particular, juvenile delinquency, cybercrime, organized criminal groups, and transnational crimes pose serious threats to social stability and citizens' right to live in a safe environment. Consequently, crime prevention has evolved into a broad societal issue requiring the joint participation of law enforcement agencies, government institutions, educational organizations, families, and citizens.

Contemporary criminological science places increasing emphasis on linking crime prevention theories with practical implementation, and researchers devote significant attention to this integration.

Түлхүүр үгс: Криминологи, онол ба практик, эрүүгийн эрх зүй, технологи ашиглаж гэмт хэрэг үйлдэх, урьдчилан сэргийлэх арга зам

Keywords: Criminology, theory and practice, criminal law, technology-facilitated crime, preventive measures.

Удиртгал

Криминологи нь бие даасан шинжлэх ухааны салбарын хувьд сүүлийн хэдэн арван жилийн хугацаанд нийгэм, технологи, хууль зүйн өөрчлөлтүүдтэй уялдан эрчимтэй хөгжиж байна. Өмнө нь криминологийг зөвхөн гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл, хэлбэрийг тайлбарладаг онолын шинжлэх ухаан гэж ойлгодог байсан бол өнөө үед академик судалгаа болон практик үйл ажиллагааг хослуулсан хэрэглээний шинжлэх ухаан болон өргөжин хөгжжээ. Өөрөөр хэлбэл, криминологи нь “гэмт хэрэг яагаад гардаг вэ?” гэсэн асуултад хариулахаас гадна “хэрхэн урьдчилан сэргийлэх вэ?” гэсэн практик асуудлыг шийдвэрлэхэд чиглэж байна. “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх”

гэж яг юуг ойлгох, ямар арга нь хамгийн үр дүнтэй вэ гэсэн асуудлаар нэгдсэн ойлголт өнөө хэр бүрэн бидэнд тогтоогүй иржээ. Учир нь хүмүүсийн ертөнцийг үзэх үзэл, улс төрийн байр суурь, нийгмийн үнэт зүйл нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх арга барилд хүчтэй нөлөөлдөг. Тухайлбал, зарим хүмүүс гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд хатуу хууль, сахилга бат, ял шийтгэлийг хамгийн үр дүнтэй арга гэж үздэг. Тэдний үзлээр айдас, хариуцлага, ял шийтгэл нь хүнийг гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлдэг гэдэгт итгэдэг бол харин бусад хүмүүс гэмт хэргийн үндсэн шалтгааныг ядуурал, боловсролын тэгш бус байдал, ажилгүйдэл, нийгмийн гадуурхалтай холбон тайлбарлаж, урьдчилан сэргийлэх хамгийн үр дүнтэй арга нь нийгмийн халамж, боловсрол,

Анхны үндэсний судалгаа

хамтын оролцоо, сэргээн засах бодлого гэж үзэж байна. Хүмүүсийн асуудлыг өөрөөр харах ялгаа нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх талаарх судалгаа, бодлогын хэрэгжилтэд тодорхой хэмжээгээр саад учруулж ирсэн. Зарим тохиолдолд судалгааны үр дүнг улс төрийн өнцгөөс тайлбарлах, эсвэл зөвхөн нэг чиглэлийн арга хэмжээг л хэрэгжүүлэх хандлага ажиглагддаг. Үүний улмаас гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх асуудлаар бодитой, шинжлэх ухаанд тулгуурласан судалгаа, хэлэлцүүлэг, мэтгэлцээн Монгол Улсад төдийлөн хийгдэж ирсэнгүй. Орчин үеийн криминологи нь зөвхөн нэг талын хандлагад бус, харин олон хүчин зүйлсийг хамтад нь авч үзэх цогц ойлголтод тулгуурлах ёстойг шаардаж буй бөгөөд криминологи нь гэмт хэрэг гарсны дараа бус, урьдчилан шалтгаан, нөхцөлийг арилгах нь илүү үр дүнтэй болохыг нотолж орчин цагийн онолуудыг практикт нэвтрүүлж байна.

Криминологийн салбарт онолын академик судалгаа болон практик хэрэглээний бодит үр дүн онцгой ач холбогдолтой. Академик судалгаа нь гэмт хэргийн шалтгаан, зан үйлийн онцлог, нийгмийн орчны нөлөөллийг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй тайлбарлаж, онолын бат бөх суурь бүрдүүлдэг. Тухайлбал, Криминологийн нийгмийн хяналтын онол нь гэр бүл, сургууль, хамт олонтойгоо харилцах холбоо сулрах тусам гэмт хэрэг үйлдэх магадлал нэмэгддэг гэдгийг олон туршилтаар баталсаар ирсэн тул энэхүү онолыг практикт хэрэгжүүлснээр гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого илүү үр дүнтэй болж чадна. Орчин үеийн криминологийн онолууд нь зөвхөн академик хүрээнд хязгаарлагдах бус, төрийн бодлого боловсруулах, хууль сахиулах ажиллагааг боловсронгуй болгох, урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, нийгмийн аюулгүй байдлыг хангах практик ач холбогдолтой шинжлэх ухаан болон хөгжиж байгааг бид бүхэн цаг алдалгүй мэдэрч, онол болон практик

хоёрын уялдаа холбоо сайжруулж, гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг илүү шинжлэх ухаанч, хүний эрхэд суурилсан, урт хугацааны үр нөлөөтэй болгох боломж байна.

1. Криминологийн онолыг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд ашиглах үе шат

Криминологи нь гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл, түүнд нөлөөлж буй хувь хүн болон нийгмийн хүчин зүйлсийг судалдаг шинжлэх ухаан юм. Гэвч криминологийн онол зөвхөн онолын түвшинд бус, харин бодит амьдралд хэрэгжиж байж нийгэмд үр нөлөө үзүүлдэг. Криминологийн онолын гол зорилго нь гэмт хэрэг яагаад үүсдэгийг тайлбарлахаас гадна түүнийг хэрхэн бууруулах, урьдчилан сэргийлэх арга замыг тодорхойлоход оршдог. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөр боловсруулах үйл явц нь криминологийн онолыг практикт хэрэгжүүлж буй хамгийн чухал хэлбэрүүдийн нэг юм. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхийн тулд юуны өмнө тухайн орон нутгийн гэмт хэргийн нөхцөл байдлыг судалж, бодит асуудлыг илрүүлэх шаардлагатай болдог. Энэ нь криминологийн эмпирик судалгааны арга болон нийгмийн хяналтын онолтой нягт холбоотой. Нийгмийн хяналтын онолын дагуу гэмт хэрэг нь зөвхөн хувь хүний зан үйлээс бус, түүний амьдарч буй нийгмийн орчин, ядуурал, боловсролын түвшин, гэр бүлийн нөхцөл байдал зэрэг хүчин зүйлсээс ихээхэн хамаардаг¹. Иймд тухайн орон нутагт ямар төрлийн гэмт хэрэг зонхилж байгааг судлахдаа зөвхөн статистик тоо баримт бус, нийгмийн шалтгаан, нөхцөлийг хамтад нь авч үзэх шаардлагатай. Үүний дараа тулгамдсан гэмт хэргийн асуудлыг сонгон авч, түүнд дүн шинжилгээ хийх нь криминологийн олон онол бодитоор хэрэглэгдэх эхлэлийг тавих болно.

Криминологийн практик хэрэглээ нь зөвхөн цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаагаар хязгаарлагддаггүй. Одоо

¹ 21st Century criminology: bridging theory and practice., 2024.

<https://lumenpublishing.com/journals/index.php/ejlp/article/view/>

цагт криминологи нь гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд олон байгууллага, хамт олны оролцоо зайлшгүй шаардлагатай гэж үздэг. Сургууль, гэр бүл, орон нутгийн захиргаа, нийгмийн ажилтан, эрүүл мэндийн байгууллага, төрийн бус байгууллага зэрэг бүх оролцогч тал хамтран ажиллаж гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэл буурдаг.

Дараах үе шатууд нь криминологийн онолуудыг үр нөлөөтэй гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх төсөл, хөтөлбөр болгон боловсруулж практикт нэвтрүүлэх боломжийг бүрдүүлнэ.

1. Бүс нутгийн гэмт хэргийн асуудлыг илрүүлэх үе шат. Эхний үе шат нь тухайн бүс нутагт ямар төрлийн гэмт хэрэг зонхилж байгааг тодорхойлох явдал юм. Учир нь бодит нөхцөл байдлыг мэдэхгүйгээр үр дүнтэй хөтөлбөр боловсруулах боломжгүй. Энэ шатанд дараах мэдээллийг цуглуулдаг. Үүнд:

- Ямар төрлийн гэмт хэрэг хамгийн их гарч байгаа эсэх
- Ямар насны хүмүүс хохирогч болж байгаа эсэх
- Хаана, хэдий үед ихэвчлэн гарч байгаа эсэх
- Гэмт хэргийн өсөлт, бууралтын хэлбэлзэл ямар байгааг анхаарах
- Иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж хэр байгаа харгалзан үзнэ. Мэдээллийг цагдаагийн байгууллагын статистик, сургуулийн тайлан, оршин суугчдын санал асуулга, орон нутгийн судалгаа, хэвлэл мэдээллийн эх сурвалжаас авах боломжтой. Тухайлбал, нэг хороололд халаасны хулгай оройн цагаар их гардаг бол өөр газар цахим залилан зонхилж байдаг². Иймд судалгаанд тулгуурлан ямар криминологийн онол хэрэглэх талаар зөв тодорхойлох нь хамгийн чухал эхлэл болно.

2. Тодорхой гэмт хэргийг сонгох үе шат. Бүх төрлийн гэмт хэрэгтэй нэгэн зэрэг тэмцэх боломжгүй учраас хамгийн тулгамдсан, хохирол, хор уршиг ихтэй гэмт хэргийн асуудлыг сонгон авч төвлөрөх

шаардлагатай. Сонгохдоо дараах хүчин зүйлсийг харгалзан үзнэ. Үүнд:

- Гэмт хэргийн давтамж
- Хохирол, хор уршгийн хэмжээ
- Иргэдэд үзүүлэх сөрөг нөлөө
- Урьдчилан сэргийлэх боломж
- Хүний нөөцийн боломж бололцоо

зэрэг хүчин зүйлсийг харгалзан үздэг. Тухайлбал, сургуулийн орчин дахь дээрэлхэлт, өсвөр насны архидалт, гэр бүлийн хүчирхийлэл, хулгай, зам тээврийн осол гэх мэт гэмт хэргийн шинжтэй асуудлаас нэгийг нь түлхүү сонгож онолыг практикт хэрэглэх нь үр дүнд хүрэх боломжийг бүрдүүлнэ. Учир нь тодорхой зорилтот асуудалтай байх нь үйл ажиллагааны үр дүнг хэмжихэд хялбар болгоно.

3. Сонгосон гэмт хэрэгт дүн шинжилгээ хийх үе шат. Энэ үе шатанд тухайн гэмт хэрэг яагаад гарч байгааг судалж, шалтгаан, нөхцөлийг тогтооно. Үүнд:

- Хувь хүний хүчин зүйл
- Гэр бүлийн орчин
- Найз нөхдийн нөлөө
- Сургууль болон ажлын орчин
- Ядуурал
- Архидалт
- Хяналт сул байдал
- Орчны аюулгүй байдал зэрэг хүчин зүйлсийг авч үздэг. Тухайлбал, Өсвөр насны хүүхдүүдийн танхайн зөрчил их байгаа бол сургууль завсардалт өндөр эсэх, эцэг эхийн хараа хяналт сул эсэх, чөлөөт цагаа зөв боловсон өнгөрүүлэх орчин хангалтгүй эсэхийг судална. Энэ үе шатанд криминологийн онолыг хэрэгжүүлэхийн тулд судалгаанд тулгуурлах ёстой бөгөөд зөв шалтгааныг олж чадвал зөв арга хэмжээ боловсруулж тохирох онолыг хэрэгжүүлэх боломжтой болно.

4. Боломжит олон төрлийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх үе шат. Шалтгаан, нөхцөлийг тогтоосны дараа ямар арга хэмжээ хамгийн үр дүнтэй байхыг сонгоно. Урьдчилан сэргийлэх арга

² Handbook on the crime prevention guidelines., Making them work., 2010, https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handb

[ook on Crime Prevention Guidelines Making them work.pdf.](#)

ᠬᠤᠠᠨᠠᠭᠤᠯᠤᠰᠤᠨ
ᠰᠠᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠭᠤᠯᠤᠰᠤᠨ
ᠮᠤᠨᠤᠯᠤᠰᠤᠨ

хэмжээ нь зөвхөн цагдаагийн байгууллагаас зохион байгуулах ажиллагаа байх шаардлагагүй бөгөөд дараах чиглэлтэй байж болно. Үүнд:

- Нийгмийн арга хэмжээ
- Спорт, урлагийн клуб байгуулах
- Боловсролын дэмжлэг үзүүлэх
- Гэр бүлийн зөвлөгөө өгөх
- Ажил эрхлэлтийн хөтөлбөр

хэрэгжүүлэх зэрэг ажил зохион байгуулах боломжтой. Мөн орчны арга хэмжээний хүрээнд криминологийн дараах урьдчилан сэргийлэх ажлуудыг хэрэгжүүлж болно. Үүнд:

- Гэрэлтүүлэг сайжруулах
- Камер суурилуулах
- Аюултай бүсийг тохижуулах
- Хууль эрх зүйн арга хэмжээ цаг алдахгүй авах
- Эргүүлийг нэмэгдүүлэх, эргүүл байхгүй орчинд ажиллуулах
- Дүрэм журам сайжруулах зэрэг болно. Харин сэтгэл зүйн арга хэмжээний хүрээнд дараах зүйлсийг анхаарах. Үүнд:

- Зөвлөгөө өгөх
- Зан үйлээ засах сургалт явуулах
- Донтох зан үйлийн эмчилгээ хийх

зэрэг үйл ажиллагаануудыг зохион байгуулах боломжтой бөгөөд энэ шатанд олон хувилбарыг харьцуулан хамгийн бодитой, үр дүнтэй криминологийн урьдчилан сэргийлэх аргыг сонгох шаардлагатай.

5. Арга хэмжээг хэн хэрэгжүүлэхийг тодорхойлох үе шат. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил нь зөвхөн цагдаагийн байгууллагын үүрэг биш юм. Учир нь ямар байгууллага, албан тушаалтан, холбогдох хүмүүс ямар үүрэгтэй оролцохыг тодорхой зааснаар криминологийн онолуудыг бодитоор хэрэгжүүлэх нөхцөл бүрдэх юм. Үүнд:

- Цагдаа
- Сургууль
- Орон нутгийн захиргаа
- Нийгмийн ажилтан
- Эрүүл мэндийн байгууллага
- Төрийн бус байгууллага
- Эцэг эх
- Иргэдийн сонирхлын бүлэг зэрэг олон тал оролцоно. Тухайлбал, сургууль нь

сургалт зохион байгуулах, цагдаа нь аюулгүй байдлыг хангах, орон нутаг нь санхүүжилт гаргах, гэр бүл нь хүүхдийн хяналтыг сайжруулах үүрэгтэйгээр оролцох боломжтой. Оролцогч талуудын эрх, үүргээ ухамсарлаж уялдаа холбоо сайн байх нь криминологийн онол практикт нэвтэрч, үр дүнд хүрэх амжилтын үндэс болно.

6. Хэрэгжилтийн үйл явцыг баримтжуулах үе шат. Урьдчилан сэргийлэх криминологийн төсөл, хөтөлбөр хэрэгжих явцад дараах үйл явцуудыг баримтжуулна. Үүнд:

- Ямар арга хэмжээ авсан эсэх
- Хэдэн хүн хамрагдсан эсэх
- Ямар хүндрэл гарсан эсэх
- Ямар үр дүн гарч эхэлсэн зэрэг мэдээллийг тогтмол тэмдэглэж байх шаардлагатай. Энэхүү баримтжуулалт нь алдаа дутагдлыг илрүүлэх, дараагийн үйл ажиллагааг сайжруулах, санхүүжилтийн тайлан гаргах, туршлага хуримтлуулахад чухал ач холбогдолтой юм.

7. Гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийн өөрчлөлтийг урт хугацаанд хянах үе шат. Урьдчилан сэргийлэх ажлын үр дүн шууд гардаггүй тул урт хугацаанд тогтмол хяналт хийх байдлаар тухайн криминологийн онолын хэрэгжилт практикт үр дүнгээ өгч чадсан эсэхийг шалгах шаардлагатай. Үүнд:

- Гэмт хэргийн тоо буурсан эсэх
- Иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж өөрчлөгдсөн эсэх

- Хүүхэд залуучууд, хүмүүсийн зан үйл сайжирсан эсэх

- Дахин гэмт хэрэг үйлдэх хувь буурсан эсэхийг нэн тэргүүнд судална. Хяналтгүй төсөл, хөтөлбөр нь бодит байдал дээр үр дүнтэй эсэхийг мэдэх боломжгүй болгодог.

8. Дараагийн урьдчилсан сэргийлэх төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэхээс өмнө үнэлгээ хийх үе шат. Сүүлийн шат нь үнэлгээ хийх үйл явц юм. Энэ нь төсөл, хөтөлбөр хэлбэрээр хэрэгжүүлсэн криминологийн онолыг практикт нэвтрүүлэх үйл ажиллагаа нь зорилгодоо хүрсэн эсэхийг тодорхойлдог. Үнэлгээгээр дараах үр дүнг тооцоолно. Үүнд:

- Ямар урьдчилан сэргийлэх онолын практик хэрэгжилт хамгийн үр дүнтэй байсан эсэх

- Ямар урьдчилан сэргийлэх онолын практик хэрэгжилт үр дүнгүй байсан эсэх

- Урьдчилан сэргийлэх онолын практик хэрэгжилтэд ямар хүндрэл тулгарсан эсэх

- Урьдчилан сэргийлэх онолын практик хэрэгжилтийн хүрээнд цаашид юуг сайжруулах шаардлагатайг тогтоодог. Хэрэв үнэлгээ хийхгүй бол өмнөх алдаагаа давтах эрсдэлтэй байдаг³. Харин зөв үнэлгээ хийснээр дараагийн урьдчилан сэргийлэх төсөл, хөтөлбөр илүү үр нөлөөтэй болж хөгжинө.

2. Криминологийн онолыг хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаанд нэвтрүүлэх нь

Криминологийн онол нь гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл, хүний зан үйлийн онцлогийг судалж, гэмт хэрэгтэй тэмцэх болон урьдчилан сэргийлэх шинжлэх ухааны үндэслэлийг бий болгодог. Орчин үед криминологи нь зөвхөн онолын судалгаагаар хязгаарлагдахгүй, харин хууль сахиулах байгууллагын практик үйл ажиллагаанд өргөн хэрэглэгдэх болсон. Өөрөөр хэлбэл, цагдаа, шүүх, прокурор, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх зэрэг байгууллагууд гэмт хэрэгтэй тэмцэхдээ зөвхөн хууль хэрэглэх бус, харин криминологийн онолын мэдлэгт тулгуурлан хүний зан үйл, нийгмийн орчин, эрсдэлийн хүчин зүйлсийг судалж ажиллах шаардлагатай болж байна. Криминологийн онолын хүрээнд “хяналт” гэдэг нь хүний зан үйл, үйл ажиллагааг нийгмийн хэм хэмжээ, хууль дүрэмд нийцүүлэн зохицуулах үйл явцыг хэлдэг. Өөрөөр хэлбэл, “хүн яагаад гэмт хэрэг үйлдэхгүй байж чаддаг вэ?” гэсэн асуултад хариулахдаа криминологи нь нийгмийн болон дотоод хяналтын механизмыг чухалчилж үздэг⁴. Хяналтын онолын үндсэн санаа нь хүн төрөлхтөнд тодорхой

хэмжээгээр дүрэм зөрчих, хууль бус үйлдэл хийх хандлага бий боловч гэр бүл, сургууль, хамт олон, хууль эрх зүйн тогтолцоо, хувь хүний ухамсар зэрэг хүчин зүйлс түүнийг хянадаг хэмээн үздэг.

Криминологийн онолыг хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаанд нэвтрүүлэх нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх арга барилыг илүү шинжлэх ухаанч, үр нөлөөтэй болгох ач холбогдолтой. Тухайлбал, цагдаагийн байгууллага зөвхөн гэмт хэрэг гарсны дараа арга хэмжээ авах бус, харин гэмт хэрэг үүсэх эрсдэлтэй орчин, бүлэг, зан үйлийг урьдчилан тодорхойлж ажиллах шаардлагатай болдог⁵. Энэ нь криминологийн урьдчилан сэргийлэх чиг хандлагатай шууд холбоотой юм.

Криминологийн онолын хүрээнд хяналтыг ерөнхийд нь дараах байдлаар ангилдаг. Үүнд.

1. **Гадаад хяналт буюу нийгмийн орчноос хэрэгждэг хяналт.** Хүн гэр бүл, сургууль, хамт олон, найз нөхөд, ажлын орчин зэрэг нийгмийн хүрээлэл дунд амьдардаг бөгөөд эдгээр орчин нь тухайн хүний зөв бурууг ойлгох ойлголтыг төлөвшүүлдэг. Хэрэв хүүхэд багаасаа хүмүүжил сайтай, хариуцлагатай орчинд өсвөл гэмт хэрэг үйлдэх магадлал буурдаг бол хүчирхийлэл, хайхрамжгүй байдал, ядуурал давамгайлсан орчинд өссөн хүүхэд эрсдэлт зан үйлд өртөх магадлал өндөр байдаг. Эрүүл орчин нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх хамгийн чухал хүчин зүйлсийн нэг болдог.

2. **Дотоод хяналт буюу өөрийгөө хянах чадвар.** Өөрийгөө хянах чадвар нь хүний дотоод ухамсар, ёс суртахуун, хариуцлагатай шууд холбоотой ойлголт юм. Зарим хүн гаднаас хэн ч хараагүй байсан ч буруу зүйл хийхээс татгалздаг. Энэ нь тухайн хүний дотоод үнэт зүйл, хүмүүжил, ухамсартай холбоотой. Өөрийгөө хянах чадвар сайтай хүн уур бухимдлаа удирдах, түр зуурын хүсэлдээ автахгүй байх,

³ United Nations Office on Drugs and Crime. Handbook on Crime Prevention Guidelines. Vienna, 2010.

⁴ 菊田幸一. 犯罪学. 成文堂, 2018 年.

⁵ United Nations Office on Drugs and Crime. Handbook on Crime Prevention Guidelines. Vienna, 2010.

МОНГОЛЫН
Дотоод Ажлын
МОНГОЛЫН
МОНГОЛЫН

ХҮҮЛЬ САХИУЛАХ
УРЬСҮМБЭР

үйлдлийнхээ үр дагаврыг бодох чадвартай байдаг. Харин энэ чадвар сул хүмүүс сэтгэл хөдлөлдөө автаж, хүчирхийллийн гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэл өндөртэй. Хүнийг багаас нь хариуцлагатай, тэвчээртэй, бусдыг хүндэлдэг болгон хүмүүжүүлэх нь дотоод хяналтыг төлөвшүүлэх чухал үндэс юм.

3. Албан ёсны хяналт буюу хууль сахиулах байгууллагын хэрэгжүүлдэг хяналт. Хууль сахиулах байгууллагаас хэрэгжүүлдэг хяналт нь цагдаа, шүүх, прокурор, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага зэрэг төрийн институтүүдийн үйл ажиллагаа хамааруулдаг. Хууль дүрэм тогтоож, түүнийг хэрэгжүүлэх нь нийгмийн дэг журмыг хадгалахад зайлшгүй шаардлагатай. Хэрэв хууль хэрэгждэггүй, хяналт сул байвал хүмүүс дүрэм зөрчихөөс айхаа больж, гэмт хэрэг нэмэгдэх нөхцөл бүрддэг. Гэвч зөвхөн хатуу ял шийтгэлээр гэмт хэрэг бүрэн буурдаггүй болохыг дэлхийн олон орны туршлага харуулсан. Албан ёсны хяналт нь бусад төрлийн хяналттай хамт хэрэгжих үед илүү үр дүнтэй байдаг.

4. Албан бус хяналт буюу гэр бүл, найз нөхөд, орчны зүгээс үзүүлэх хяналт зэрэг болно. Гэр бүл, найз нөхөд, орчны зүгээс үзүүлэх хяналт нь хүний өдөр тутмын амьдралд хамгийн ойр нөлөөлдөг хүчин зүйл юм⁶. Эцэг эх хүүхдийнхээ хүмүүжилд анхаарах, найз нөхөд нь зөв үлгэр дуурайл үзүүлэх, багш хүүхдийг дэмжих зэрэг нь гэмт хэрэг гарахаас сэргийлэх хүчтэй нөлөөтэй. Ялангуяа өсвөр насны хүүхэд гэр бүлийн хайр халамж, анхаарал дутмаг үед буруу нөлөөлөлд татагдах эрсдэл нэмэгддэг. Харин гэр бүл, сургууль, орон нутгийн хамтын оролцоо сайн байвал хүүхэд зөв үнэт зүйлтэй болж төлөвшдөг. Криминологийн онолын үүднээс урьдчилан сэргийлэхтэй холбоотой хяналтыг босоо хяналт болоод хэвтээ хяналт гэж хоёр ангилдаг. Үүнд:

Босоо хяналт нь цагдаа, шүүх, хууль тогтоомж, төрийн байгууллагын үйл ажиллагаагаар илэрдэг. Босоо хяналт нь

нийгмийн хэв журам, аюулгүй байдлыг хангах чухал ач холбогдолтой. Тухайлбал, цагдаагийн байгууллага гэмт хэрэгтэй тэмцэх, иргэдийг хамгаалах, олон нийтийн хэв журмыг сахиулах үүргийг хэрэгжүүлдэг нь нийгмийн тогтвортой байдлыг хадгалах үндэс болдог. Гэвч эрх мэдэл хэт төвлөрч, хяналт шударга бус хэлбэрт шилжих үед босоо хяналт нь дарангуйллын хэрэгсэл болж хувирдаг. Цагдаагийн байгууллага хүмүүсийг айдаст автуулж, төрийн байгууллага болон эрх мэдэлтнүүдтэй өөр эсрэг үзэл бодолтой иргэдийг баривчилж, хорьж байсан түүхүүд нь босоо хяналт хүний эрхийг хэрхэн үгүйсгэдгийг харуулдаг. Энэ тохиолдолд хяналт нь нийгмийг хамгаалах бус, харин айдас, хүчирхийллийн тогтолцоог бий болгодог. Үүнтэй адил босоо хяналт гэмт бүлэглэлүүдийн дотор ч оршдог. Мафийн бүтэц, хар тамхины картель, зохион байгуулалттай гэмт бүлэглэлүүдэд удирдагчийн тушаал хатуу хэрэгжиж, эсэргүүцсэн гишүүд шийтгэгддэг. Айдас, дарамтад тулгуурласан ийм хяналт нь хууль бус дотооддоо маш хүчтэй зохион байгуулалттай байдаг. Энэ нь босоо хяналт өөрөө дан ганц эерэг үзэгдэл биш болохыг нотолдог.

Хэвтээ хяналт нь хүмүүс хоорондоо бие биедээ нөлөөлөх, үнэлэх, зан үйлийг чиглүүлэх хэлбэрээр илэрдэг. Гэр бүл, найз нөхөд, хамт олон, сошиал орчин зэрэг нь хэвтээ хяналтын үндсэн орчин болдог. Эерэг талаасаа хэвтээ хяналт нь хүнийг зөв хүмүүжилтэй болгох, хууль сахих дадал төлөвшүүлэх, нийгэмд хариуцлагатай оролцох сэтгэлгээг бий болгодог. Тухайлбал, найз нөхөд нь архи, мансууруулах бодисоос татгалзахыг дэмждэг, гэр бүл хүүхдээ зөв хүмүүжүүлдэг, хамт олон дүрэм журмыг мөрдөхийг шаардаж байдаг нь эерэг хэвтээ хяналтын илрэл юм. Нөгөө талдаа хэвтээ хяналт ч мөн сөрөг хэлбэртэй байж болдог. Өсвөр насны бүлэглэлүүдийн дунд хулгай хийхийг “эр зориг”, хүчирхийллийг “нэр

⁶ Edwin Sutherland. Principles of Criminology. Philadelphia, 1947.

хүнд” олж авах арга гэж ойлгох тохиолдол бий. Ийм орчинд хүүхэд өөрийн үнэт зүйлээс илүү бүлгийн нөлөөнд автдаг. Орчин үеийн хэвтээ хяналтын хамгийн хүчтэй хэлбэрийн нэг нь социал орчин болсон. Цахим сүлжээгээр дамжин хүчирхийлэл, дээрэлхэлт, хууль бус үйлдлийг “трэнд” болгон түгээх үзэгдэл нэмэгдэж байна. Зарим өсвөр насныхан цахим орчинд бусдын анхаарал татахын тулд эрсдэлтэй үйлдэл хийж, бүр гэмт хэрэгт холбогдох тохиолдол ч гарч байна. Энэ нь хэвтээ хяналт зөвхөн хүмүүжүүлэх бус, буруу үнэт зүйл түгээх хүчтэй хэрэгсэл болж болохыг харуулдаг.

Баримт 1

Исланд улс криминологийн онолыг практикт нэвтрүүлсэн нь спортоор хичээллэх залуучуудын тоог нэмж, гэр бүлийн дулаан уур амьсгал бүрдүүлж өсвөр насныхны зөрчлийг илтэд бууруулсан байдаг. 1990-ээд оны үед Исланд улс Европ тив дэх өсвөр насныхны архидалт, мансууруулах бодисын хэрэглээгээрээ хамгийн өндөр үзүүлэлттэй орны нэгт багтаж байв. Судалгаагаар 15-16 насны хүүхдүүдийн дунд согтууруулах ундаа хэрэглэх, тамхи татах, хар тамхи туршиж үзэх үзэгдэл түгээмэл болж, үүнийг дагаад танхайрах, дээрэмдэх, бусад хүчирхийллийн гэмт хэрэг нэмэгдэж эхэлсэн байна. Тухайн үед “өсвөр үеэ хэрхэн хамгаалах вэ?” гэсэн асуудал үндэсний хэмжээнд яригдаж бодлого боловсруулжээ. Энэхүү бодлогын хүрээнд асуудлыг зөвхөн цагдаагийн хяналтаар ял шийтгэл, хатуу хариуцлага оногдуулах бус, харин хүүхдийн чөлөөт цаг, гэр бүлийн орчин, нийгмийн оролцоог өөрчлөх замаар асуудлаа даван гарахыг зорьсон нь бодит үр дүнгээ өгчээ. Тэд өсвөр насны гэмт хэрэг, донтох зан үйлийн шалтгаан нь хяналтгүй сул орчин зорилгогүй чөлөөт цаг, эцэг эхийн хараа хяналт буюу оролцоо муу байдалтай холбоотой гэж үзжээ. Иймд төрөөс урт хугацааны цогц бодлого хэрэгжүүлж эхэлсэн байна. Юуны өмнө

хүүхэд, өсвөр үеийнхэнд зориулсан спортын клуб, урлаг, хөгжмийн сургалт, соёлын үйл ажиллагааг төрөөс өргөн хүрээнд дэмжин дээрх чиглэлээр олон үйлчилгээг үнэ төлбөргүй, хөнгөлөлттэй болгожээ⁷. Ингэснээр хүүхдүүд оройн цагаар гудамжинд цаг өнгөрөөхийн оронд спортын заал, хөгжмийн дугуйлан, урлагийн болон бусад клубүүдэд идэвхтэй хамрагдах боломжтой болсон. Засгийн газраас гэр бүлүүдэд “чөлөөт цагийн карт” гэгчийг олгож өөрийн сонирхож буй дугуйлан, спортын секцэд хамрагдахад санхүүгийн дэмжлэг үзүүлсэн нь бодит үр дүн авчирсан байна. Мөн түүнчлэн эцэг эхчүүд хүүхдийнхээ хаана, хэнтэй, хэдэн цаг хүртэл байгааг анхаарч хянах, хамтдаа цаг өнгөрүүлэх, сургуультай нягт холбоотой ажиллахыг төрийн холбогдох байгууллагуудаас уриалж тогтвортой аян болгож хэрэгжүүлжээ. Энэ хүрээнд хүүхдүүдийг оройн цагаар гадуур удаан явахыг хязгаарласан журам баталж хэрэгжүүлсэн нь хүүхдийг шийтгэх бус, эрсдэлт орчноос хамгаалах зорилготой байв.

Гэмт хэргээс урьдчилсан сэргийлэх бодлогын хүрээнд авч хэрэгжүүлсэн дээрх арга хэмжээний үр дүн нь жилээс жилд эергээр гарч эхэлсэн бөгөөд 20 жилийн дараачаар өсвөр насныхны архидалт, тамхи таталт, мансууруулах бодисын хэрэглээ хэд дахин буурчээ. Өсвөр насны хүүхдүүдийн холбогдох гэмт хэргийн тоо болоод хохирогч болсон тоон үзүүлэлтүүд мөн эрс буурсан байдаг. Залуучууд, өсвөр насны хүүхдүүдийн холбогдож буй гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд зөвхөн ял шийтгэл хангалтгүй бөгөөд хүүхдийн хөгжих, оролцох, өөрийгөө зөвөөр илэрхийлэх боломжийг бүрдүүлэх нь хамгийн үр дүнтэй урьдчилан сэргийлэлт болох нь батлагдсан юм. Криминологийн нийгмийн хяналтын онолоор бол чөлөөт цагаа эерэг орчинд өнгөрүүлэх нь гэмт хэрэг, донтох зан үйлээс хамгаалах хүчтэй нийгмийн дархлаа болдог гэдгийг дээрх баримт нотолдог.

⁷ Icelandic Centre for Social Research and Analysis. Youth in Iceland Research Reports. Reykjavík, 1998-2020.

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ

Баримт 2

АНУ-д 1970-аад оноос эхлэн өсвөр насны гэмт хэрэгтэй тэмцэх зорилгоор “Айлгаж хүмүүжүүлэх хөтөлбөр”⁸ нэртэй тусгай хөтөлбөр хэрэгжиж эхэлсэн байдаг. Энэхүү хөтөлбөрийн гол санаа нь өсвөр насныханд шоронгийн хатуу чанга орчин, хоригдлуудын амьдралыг шууд харуулж, айдас төрүүлэх замаар тэднийг гэмт хэрэг үйлдүүлэхгүй байх, гэмт хэрэгтэй холбоотой бүхнийг жигшүүлэх байв. Хөтөлбөрийн хүрээнд эрсдэлт бүлгийн буюу үе тэнгийн дээрэлхэлт, жижиг танхай, хулгайн хэрэгтэй хүүхдүүдийг хорих ангид аваачиж, ял эдэлж буй хоригдлуудтай уулзуулан, шоронгийн хатуу дэг журам, хүчирхийлэл, эрх чөлөөгөө алдсан амьдралын талаар сонсгодог байжээ. Тухайн үед энэхүү арга хэмжээ нь “хатуу боловч үр дүнтэй” арга хэмээн олон нийтийн дэмжлэгийг авч чадсан байв. Анхнаасаа уг хөтөлбөр нь үндэслэлтэй бас үр дүнтэй гэх хүлээлт үүсгэжээ. Учир нь айдас нь хүнийг хууль бус үйлдлээс татгалзахад нөлөөлнө гэж хүмүүс итгэсэн юм. Энэ нь криминологийн сонгодог онол болох “айлгаж сүрдүүлэх онол”⁹ -той холбоотой бөгөөд энэхүү онолоор бол хүн гэмт хэрэг үйлдэхийн өмнө олох ашиг болон эрсдэлийг тооцож, хэрэв хариуцлага хатуу, аймшигтай санагдвал гэмт хэрэг үйлдэхээс татгалзана гэж үздэг.

Айлгаж хүмүүжүүлэх хөтөлбөр нь айдас дээр суурилсан урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа явуулсан гэсэн үг. Гэвч хэдхэн жилийн дараах судалгаанууд дээрх хөтөлбөрийн үр дүн эсрэгээрээ гарсныг нотолсон байна. АНУ-ын хэд хэдэн мужид хийсэн судалгаагаар уг хөтөлбөрт хамрагдсан өсвөр насныхан хөтөлбөрт хамрагдаагүй хүүхдүүдтэй харьцуулахад дахин гэмт хэрэг үйлдэх магадлал өндөр байжээ. Зарим хүүхэд шоронгийн орчныг аймшигтай бус, харин “эр зориг”, “хүч нөлөө” гэж хүлээн авч үлгэрлэж суралцсан байна¹⁰. Мөн хоригдлуудын түрэмгий, догшин зан төлөвийг дуурайх хандлага

ажиглагдсан нь криминологийн онолоор хүн хүрээлэн буй орчноосоо зан үйл сурч авдаг болохыг баталсан төдийгүй сөрөг хүмүүстэй ойр байх нь гэмт зан үйлийг хэвшүүлэх эрсдэлтэй болохыг харуулжээ. Түүнчлэн сэтгэл зүйн судалгаагаар өсвөр насныхан айдас, дарамтад суурилсан хүмүүжлийг урт хугацаандаа хэзээ ч эерэг байдлаар хүлээн авдаггүй нь тогтоогдсон байна. Өсвөр насанд өөрийгөө батлах, эрсдэл туршиж үзэх хандлага их байдаг тул зарим хүүхэд айдсаар хүмүүжүүлэх арга нь эсрэгээрээ үйлчилж томчуудын өмнөөс эсэргүүцэл үзүүлэх, хоригдож буй хүмүүс сонирхолтой, адал явдалтай амьдарч буй мэтээр хүлээн авчээ. Эцэст нь зөвхөн айдас, хатуу ял шийтгэлд тулгуурласан бодлого нь хүүхдийн зан төлөвийг эергээр өөрчилж чаддаггүй болох нь онол практикаар нотлогдсон юм.

Орчин үеийн криминологийн онолд дээрх туршилт нь том сургамж өгсөн түүхтэй. Өнөөдөр хөгжингүй орнууд өсвөр насны гэмт хэрэгтэй тэмцэхдээ айлгах, шийтгэх аргаас илүүтэй боловсрол, сэтгэл зүйн зөвлөгөө, гэр бүлийн дэмжлэг, нийгэмшүүлэх хөтөлбөрийг чухалчилж байна. Гэмт хэргийн шалтгааныг зөв ойлгож, хүүхдийн орчин, хүмүүжил, сэтгэл зүйд эерэг нөлөө үзүүлэх бодлого илүү үр дүнтэй болохыг ухамсарлаж түүнд чиглэсэн бодлого боловсруулж байна.

Баримт 3

Норвеги улс дэлхийд хүний эрхэд суурилсан эрүүгийн бодлогоороо алдартай бөгөөд ялангуяа өсвөр насны гэмт хэрэгтэй тэмцэх арга барил нь олон улсын сайн жишиг болж байна. Тус улсын эрүүгийн бодлогын хүрээнд өсвөр насны гэмт хэрэгт холбогдсон хүнийг “аюултай этгээд” гэж үзэхээс илүүтэйгээр нийгмийн дэмжлэг, хүмүүжил, сэтгэл зүйн тусламж шаардлагатай хүүхэд хэмээн авч үздэг онцлогтой. Иймд Норвегийн эрүүгийн бодлого нь ял шийтгэхээс илүү сэргээн засах, нийгэмшүүлэх чиглэлд төвлөрдөг байна. Норвеги улс өсвөр насны хүүхдийг

⁸ Scared Straight.

⁹ Deterrence theory.

¹⁰ Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. Scared Straight and Other Juvenile Awareness Programs. Washington D.C., 2003.

насанд хүрэгчдийн шоронгийн тогтолцооноос өөр байдлаар авч үздэг. Учир нь хүүхдийг насанд хүрэгчтэй адил хорих ангийн орчинд байлгах нь гэмт зан үйлийг улам гүнзгийрүүлж, дахин гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг гэж үздэг. Харин оронд нь өсвөр насныхныг хүмүүжүүлэх болон сэргээн засах төвүүдэд байршуулж, тэдэнд боловсрол, сэтгэл зүй, нийгмийн цогц дэмжлэг үзүүлдэг байна. Эдгээр төвүүдэд хүүхэд бүрийн хэрэгцээ, зан төлөв, гэр бүлийн нөхцөл байдалд үндэслэсэн хувь хүний хөгжлийн хөтөлбөр боловсруулдаг. Тухайлбал, сэтгэл зүйн зөвлөгөө, зан үйлийн эмчилгээ, гэр бүлийн харилцааг сайжруулах уулзалт, мэргэжлийн сургалт, сургуульд үргэлжлүүлэн суралцах боломжийг хамтад нь олгодог. Үүнээс гадна спорт, урлаг, хөгжмийн дугуйлан хөтөлбөрүүдийг идэвхтэй хэрэгжүүлдэг нь хүүхдэд өөрийгөө зөвөөр илэрхийлэх, нийгэмд хүлээн зөвшөөрөгдөх мэдрэмж төрүүлэхэд чухал нөлөө үзүүлжээ. Норвегийн эрүүгийн бодлогын онцлог нь хүүхдийг “гэмт хэрэгтэн” гэсэн шошгоор бус, харин “алдаа гаргасан боловч засарч хөгжих боломжтой хүн” гэж хардагт оршино. Энэ хандлага нь өсвөр насныхны өөртөө итгэх итгэл, нийгэмдээ эргэн орох хүсэл эрмэлзлээ хадгалж үлдэхэд чухал ач холбогдолтой юм.

Норвеги улс дахин гэмт хэрэг үйлдсэн хүний тоогоороо дэлхийн хамгийн бага улсуудын тоонд орж байна. Өсвөр насныхан хүмүүжүүлэх төвөөс гарсны дараа сургуульдаа эргэн орж, мэргэжил эзэмшин, тогтвортой ажил хөдөлмөр эрхлэх болсон нь бодлогын бодит үр дүнг хэмээн хүлээн зөвшөөрдөг¹¹. Нийгэм тэднийг гадуурхахын оронд дэмжиж, зөв замд чиглүүлснээр гэмт хэрэг буурч болохыг Норвеги улсын туршлага нотолжээ. Энэ нь криминологийн “сэргээн засах онол”¹² бодит практикт үр нөлөөгөө өгсний тод баримт юм. Тус онолын дагуу гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг зөвхөн хариуцлага хүлээлгээд өнгөрөх бус зан

төлөв, орчин, боловсрол, сэтгэл зүйн асуудлыг засаж өөрчлөх шаардлагатай гэж үздэг. Норвеги улсын туршлагаас харахад хүүхдэд боломж олгож, итгэл төрүүлж, нийгмээс дэмжлэг үзүүлэх нь хатуу ял шийтгэлээс илүү үр дүнтэй байж болохыг харуулж байна. Өсвөр насны хүнийг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх болон дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс хамгаалахад хүмүүжүүлэх, сэргээн засах, нийгэмшүүлэх бодлого нь орчин үеийн криминологийн хамгийн үр дүнтэй арга гэж үзэх үндэслэлтэй.

Баримт 4

1990-ээд оны эхэн үед АНУ-ын Бостон хотод хүүхэд, залуучуудын буутай гэмт хэргийн бүлэглэл газар авч, улсдаа хүчирхийллээрээ хамгийн өндөр хувьтай хотуудын нэг болоод байв. Ялангуяа залуучуудын хоорондын зэвсэгт мөргөлдөөн, гудамжны бүлэглэлийн өшөө авалт, буутай халдлагын улмаас нас барсан хүний тоо эрс өссөн нь олон нийтийн айдас, түгшүүрийг нэмэгдүүлж улмаар хүчирхийлэл даамжирч байв. Судлаачид болон хууль сахиулах байгууллагынхан энэхүү асуудлыг хатуу ял шийтгэл оногдуулах замаар шийдвэрлэх боломжгүй гэж үзэж, гэмт хэргийн бодит шалтгаан, оролцогчдыг нарийвчлан судалж эхэлсэн байна. Судалгааны үр дүнд нийт хүчирхийллийн дийлэнхийг цөөн тооны гудамжны бүлэглэл үйлдэж байгааг тогтоожээ. Бүх өсвөр насныхан бус, тодорхой эрсдэлт бүлэглэлүүд гэмт хэргийн гол үүр уурхай болж байсан байна. Ингээд Бостоны хүчирхийллийг бууруулах төсөл¹³ хэрэгжиж эхэлсэн бөгөөд энэ нь криминологийн онолд тулгуурласан хамгийн амжилттай урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөрүүдийн нэг гэж тооцогддог. Энэхүү төслийн онцлог нь зөвхөн цагдаагийн байгууллагын хатуу хяналт бус, олон байгууллагын хамтын ажиллагаанд тулгуурласан үйл ажиллагаа байв. Цагдаа, прокурор, нийгмийн ажилтан, сургууль, сүмийн байгууллага, орон нутгийн иргэд

¹¹ Norwegian Ministry of Justice and Public Security. Juvenile Justice and Rehabilitation Policy Reports. Oslo, 2014.

¹² Rehabilitation approach.

¹³ Boston gun project.

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

хамтран бүлэглэлийн залуустай шууд уулзалт хийдэг болжээ. Уулзалтаар дахин буутай гэмт хэрэг үйлдвэл хатуу хариуцлага тооцохыг тодорхой анхааруулахын зэрэгцээ нөгөө талдаа ажилд зуучлах, боловсрол мэргэжил олгох хөтөлбөрт хамруулах, сэтгэл зүйн болон нийгмийн дэмжлэг үзүүлэх боломжуудыг санал болгож эхэлсэн байна. Энэ төсөл нь зөвхөн айлган сүрдүүлэх бус, нийгэмшүүлэх, амьдралын өөр сонголт өгөхөд чиглэсэн юм¹⁴. Криминологийн “зорилтот урьдчилан сэргийлэлт”-ийн хувьд хамгийн үр дүнтэй болсон төсөл бөгөөд нийтийг хамарсан ерөнхий арга хэмжээ бус, гэмт хэргийн өндөр эрсдэлтэй тодорхой бүлэглэлүүдэд чиглэсэн арга хэмжээ авах нь бодит эрсдэл, гэмт хэргийн гаралтыг хэрхэн бууруулж болохыг бодитоор нотолсон. Мөн нийгмийн хяналтын онолын үүднээс авч үзвэл гэр бүл, сургууль, шашны байгууллага, хамт олон зэрэг хүмүүс хоорондын холбоог бэхжүүлэх замаар залуусыг гэмт хэрэгт татагдахаас сэргийлсэн байна. Хүн нийгэмтэйгээ эерэг холбоотой байх тусам гэмт хэрэг үйлдэх магадлал буурдаг гэсэн онолын үзэл санаа энэхүү төсөлд бодитоор хэрэгжиж практикт үр дүнгээ үзүүлжээ. Судалгаагаар Бостон хот дахь өсвөр насны хүний үйлдсэн буутай хүн амины хэрэг 60 гаруй хувиар буурч, бүлэглэлүүдийн хүчирхийлэл эрс багассан байна. Энэхүү амжилтыг хэвлэл мэдээлэл “Бостоны гайхамшиг” хэмээн тухайн үедээ нэрлэж байсан бөгөөд дараа нь АНУ-ын бусад хотууд уг криминологийн туршилтыг хэрэгжүүлжээ.

Баримт 5

АНУ-ын Чикаго хотод 1930-аад оны үед ядуу дүүргүүдэд өсвөр насны гэмт хэрэг, ялангуяа хулгай, танхай, дээрэм, хүчирхийлэл үйлддэг гудамжны бүлэглэлийн үйл ажиллагаа эрс нэмэгдэж, олон нийт гэмт хэрэгт холбогдож буй өсвөр насны хүүхдүүдийг “төрөлхийн гэмт

хэрэгтнүүд” гэж үздэг болсон байв. Тухайн үед Чикагогийн орон нутгийн төсөл¹⁵ гэх гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, түүнийг таслан зогсоох үйл ажиллагаа хэрэгжиж эхэлжээ. Энэ төсөл нь гэмт хэрэгтэй тэмцэхдээ хорих, баривчлах ял шийтгэл дээр тулгуурлах бус, тухайн орчныг өөрчлөх замаар хүүхэд, залуусын зан төлөвт эерэг нөлөө үзүүлэхийг зорьсон байдаг. Энэ төслийн зорилго нь “гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг өөрчлөхөөс өмнө түүнийг хүрээлж буй орчныг өөрчлөх хэрэгтэй” гэжээ. Төслийн хүрээнд гудамжны бүлэглэлд элссэн хүүхэд, залуусыг спорт, урлаг, олон нийтийн клубүүдэд татан оролцуулах ажлыг зохион байгуулж эхэлсэн байна. Ингэснээр хүүхдүүд чөлөөт цагаа зөв өнгөрүүлэх, өөрийгөө хөгжүүлэх, эерэг хамт олонтой болох боломжтой болж эхэлжээ. Мөн орон нутгийн иргэдийн холбоо байгуулагдаж, хөршүүд хоорондын харилцаа, хамтын хяналтыг бэхжүүлэхэд анхаарчээ. Эцэг эхчүүдэд хүүхэд хүмүүжүүлэх зөвлөгөө өгөх, гэр бүлийн тогтвортой байдлыг дэмжих арга хэмжээнүүд ч хэрэгжсэн байна. Эцэст нь энэ төсөл криминологийн “Нийгмийн эмх замбараагүй байдлын онол”-ын хамгийн алдартай практик туршилт болж үлдсэн түүхтэй. Уг онолоор ядуурал, ажилгүйдэл, гэр бүлийн салалт, хөршийн холбоо сул байх зэрэг нь тухайн орчны нийгмийн хяналтыг сулруулж, улмаар гэмт хэрэг нэмэгдэх нөхцөлийг бүрдүүлдэг болохыг баталсан¹⁶. Харин орчны эмх цэгц, иргэдийн хамтын оролцоо, эерэг нийгмийн харилцааг бэхжүүлэх нь гэмт хэргийн түвшинг бууруулах боломжтой гэж харуулсан. Чикагогийн орон нутгийн төсөл хэрэгжсэнээр өсвөр насны хүүхдийн үйлддэг хулгай, дээрмийн гэмт хэрэг мэдэгдэхүйц буурч, олон хүүхэд сургуульдаа эргэн хамрагдсан байна. Мөн гудамжны бүлэглэлүүдийн нөлөө суларч, орон нутгийн иргэд хүүхдийн хүмүүжил, аюулгүй байдалд илүү идэвхтэй оролцож эхэлжээ.

¹⁴ David Kennedy. Don't Shoot: One Man, A Street Fellowship, and the End of Violence in Inner-City America. New York, 2011.

¹⁵ Chicago area project.

¹⁶ Clifford Shaw, Henry McKay. Juvenile Delinquency and Urban Areas. Chicago: University of Chicago Press, 1942.

Баримт 6

Шинэ Зеланд улсад “гэр бүл төвтэй зөвлөгөөн”¹⁷ хэмээх гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга хэрэгжүүлж өсвөр насны хүний гэмт хэрэг үйлдэх болсон шалтгаан, нөхцөлийг болоод гэр бүлийн орчин, хохирогчид учруулсан хохирлыг хамтад нь авч үзэн, хүүхдийг нийгэмд зөвөөр буцаан оруулахад чиглүүлжээ. Энэхүү арга хэмжээ нь орчин үеийн криминологийн “сэргээн засах” онолыг практикт хэрэгжүүлсэн нэгэн туршлага болсон. Уламжлалт эрүүгийн тогтолцоонд гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг яллахыг баримталдаг бол дээрх арга нь гэмт хэргийн улмаас үл ойлголцсон нийгмийн харилцааг сэргээхэд төвлөрдөг. Хүүхэд гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдолд шүүхийн байгууллага, нийгмийн ажилтан, өмгөөлөгч, эцэг эх, зарим тохиолдолд хохирогч хүртэл оролцож хамтарсан уулзалт хийдэг байна. Энэхүү уулзалтаар хүүхэд өөрийн үйлдлийн хохирол, хор уршгийг ойлгож, хохирогчийн сэтгэл зүйн болон бодит хохирлыг сонсох боломжтой болдог¹⁸. Мөн талууд хамтран нөхөн төлбөр төлөх, уучлал хүсэх, боловсрол болон нийгэмшүүлэх хөтөлбөрт хамруулах зэрэг тодорхой төлөвлөгөө боловсруулдаг тул өсвөр насны хүүхдийн сэтгэл зүйд эерэг нөлөө үзүүлж дахин гэмт хэрэгт холбогдохгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлдэг байна. Учир нь хүүхэд өөрийгөө зөвхөн гэмт хэрэгтэн гэж мэдрэх бус, алдаагаа засах боломжтой хүн гэж ойлгодог. Нөгөө талаас хохирогч өөрийн мэдрэмжийг шууд илэрхийлэх боломжтой болдог нь сэтгэл зүйн хувьд чухал нөлөөтэй.

Баримт 7

Япон улс өсвөр насны хүний үйлддэг гэмт хэргийн хувь харьцангуй бага байдгаараа онцлогтой. Ялангуяа хулгай, дээрэм, хүчирхийллийн гэмт хэрэг бусад хөгжингүй оронтой харьцуулахад бага байдаг нь олон судлаач, криминологич нарын анхаарлыг татдаг. Энэ нь зөвхөн

хатуу хууль, цагдаагийн хяналттай холбоотой бус, харин Япон улсын боловсрол, гэр бүл, орон нутгийн хамтын соёлтой нягт холбоотой гэж үздэг. Япон улсын нийгэмд хүүхдийг бага наснаас нь хамт олондоо хариуцлагатай, бусдыг хүндэлдэг, дүрэм журам сахидаг хүн болгон төлөвшүүлэхэд онцгой анхаардаг. Сургууль нь зөвхөн мэдлэг олгох газар бус, харин нийгэмшүүлэх, хүмүүжүүлэх үндсэн орчин болдог байна. Тухайлбал, Япон улсын ихэнх сургуулиудад сурагчид анги танхим, коридор, хоолны заал, ариун цэврийн өрөөгөө өөрсдөө цэвэрлэдэг уламжлалтай. Энэ нь хөдөлмөрийн үнэ цэнийг ойлгуулахын зэрэгцээ “нийтийн орчин ба бүгдийн хариуцлага” гэсэн ухамсрыг хүүхдэд багаас нь төлөвшүүлдэг¹⁹. Мөн багш, эцэг эхийн хамтын ажиллагаа маш хүчтэй явагддаг. Багш нар хүүхдийн сурлага, хүмүүжил, зан төлөвийн талаар гэр бүлтэй нь тогтмол харилцаж, асуудал гарсан тохиолдолд эрт үед нь хамтран шийдвэрлэхийг зорьдог. Зарим тохиолдолд багш сурагчийн гэрт очиж уулзах нь ч бий. Ингэснээр хүүхэд сургууль болон гэр бүлийн хяналт, дэмжлэгийн нэгдсэн орчинд өсдөг. Түүнчлэн Япон улсад орон нутгийн хамтын оролцоо өндөр хөгжсөн байдаг. Хөршийн холбоод, сайн дурын бүлгүүд нь хүүхдүүдийн аюулгүй байдал, хүмүүжилд анхаарч, сургуулийн орчим болон гудамж талбайд хяналт тавих нь түгээмэл үзэгдэл юм. Хүүхэд зөвхөн гэр бүлийн биш, бүх нийгмийн хамтын хариуцлага гэсэн ойлголтын хүрээнд төлөвшдөг. Хүүхдүүдийн нийгмийн хариуцлага, бусдыг хүндэтгэх хандлага өндөр байдаг нь өдөр тутмын амьдралд ч тод харагддаг²⁰. Тухайлбал, нийтийн тээвэр, сургууль, олон нийтийн газар дүрэм журам сайн мөрдөгдөж, хамтын соёлыг эрхэмлэх хандлага давамгайлдаг. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд хүүхдийг багаас нь хариуцлагатай болгох, сургууль, гэр бүл,

¹⁷ Family group conference.

¹⁸ United Nations Office on Drugs and Crime. Handbook on Restorative Justice Programmes. Vienna, 2006.

¹⁹ 文部科学省. 『子供・若者育成支援に関する報告書』. 東京, 2020 年

²⁰ 日本法務省. 『犯罪白書』. 東京, 2022 年.

орон нутгийн ажиллагааг бэхжүүлэх, хамтын соёлыг төлөвшүүлэх нь үр дүнтэй арга болохыг Япон улсын туршлага баталж байна.

3. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх криминологийн онолын цаашдын чиг хандлага

Орчин үеийн криминологи нь гэмт хэрэгтэй зөвхөн ял шийтгэл, албадлагын аргаар тэмцэхээс илүүтэйгээр урьдчилан сэргийлэх бодлогыг хамгийн үр дүнтэй арга гэж үзэх болсон. Учир нь гэмт хэрэг гарсны дараа хариуцлага тооцох нь тодорхой үр нөлөөтэй боловч нийгэмд учирсан хохирлыг бүрэн арилгаж чаддаггүй. Харин гэмт хэрэг үүсэхээс өмнө шалтгаан, нөхцөлийг бууруулж чадвал хүний амь нас, эрүүл мэнд, нийгмийн аюулгүй байдлыг хамгаалах боломж илүү өндөр байдаг. Криминологийн онолд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг анхдагч, хоёрдогч, гуравдагч түвшин гэж ангилан авч үздэг. Энэхүү ангилал нь гэмт хэрэг үүсэхээс өмнөх нөхцөлөөс эхлээд гэмт хэрэг үйлдсэний дараах сэргээн засах үйл ажиллагаа хүртэлх бүх үе шатыг хамарсан цогц тогтолцоо юм.

Анхдагч түвшний урьдчилан сэргийлэлт. Анхдагч түвшний урьдчилан сэргийлэлт нь амьдарч буй орчныг сайжруулах замаар гэмт хэрэг үүсэх суурь шалтгаан, нөхцөлийг бууруулахад чиглэдэг. Гэмт хэрэг гарахаас өмнө эрүүл, аюулгүй орчныг бүрдүүлэх нь энэ түвшний гол зорилго юм. Үүнд боловсролын хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, ядуурлыг бууруулах, ажилгүйдлийг багасгах, гэр бүлийн хүмүүжлийг сайжруулах, хүүхэд залуучуудад зориулсан спорт, урлаг, соёлын орчныг хөгжүүлэх зэрэг арга

хэмжээ багтдаг. Амьдарч буй орчныг сайжруулах нь урт хугацаанд гэмт хэргийг бууруулах хамгийн үр дүнтэй арга хэмжээнүүдийн нэг гэж тооцогддог. Мөн энэ түвшинд нийгэмд эерэг хяналтыг нэмэгдүүлж, сөрөг нөлөөг бууруулах арга хэмжээнүүд хэрэгжүүлдэг.

Хоёрдогч түвшний урьдчилан сэргийлэлт. Энэ түвшний урьдчилан сэргийлэлт нь гэмт хэрэг үйлдэх өндөр эрсдэлтэй бүлгийг эрт илрүүлж, хамгаалах зорилготой байдаг. Нийгмийн бүх гишүүн ижил түвшний эрсдэлтэй байдаггүй. Зарим хүүхэд, залуус ядуу орчинд өсөх, гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөх, сургууль завсардах, сөрөг муу нөлөөтэй хүмүүстэй нөхөрлөх зэрэг нөхцөлөөс шалтгаалан гэмт хэрэгт татагдах магадлал өндөр болдог.

Гуравдагч түвшний урьдчилан сэргийлэлт. Гуравдагч түвшний урьдчилан сэргийлэлт нь гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэхэд чиглэдэг. Энэ нь сэргээн засах, нийгэмшүүлэх бодлоготой нягт холбоотой байдаг. Хэрэв гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг зөвхөн шийтгээд орхивол тэр нийгмээс улам тусгаарлагдаж, дахин гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэл нэмэгддэг. Орчин үеийн сэргээн засах криминологийн онол нь хүнийг зөвхөн шийтгэх бус, харин боловсрол, сэтгэл зүй, ажил хөдөлмөрөөр дамжуулан нийгэмд эргэн оруулах нь хамгийн үр дүнтэй гэж үздэг²¹. Түүнчлэн энэ түвшинд хохирогчийн эрхийг сэргээх асуудал чухал байр суурь эзэлдэг. Тухайлбал, хохирогчдод эдийн засгийн нөхөн төлбөр олгох, сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэх, шударга ёсны нөхөн сэргээх арга хэмжээ хэрэгжүүлэх нь гэмт хэргийн хохирол, хор уршгийг багасгахад чиглэдэг.

²¹ Lawrence Sherman. Evidence-based crime prevention. routledge, 2002.

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний ангилал			
Түвшин	Нийгэмд эерэг хяналтыг нэмэгдүүлж, сөрөг хяналтыг бууруулах арга хэмжээ	Гэмт хэрэг үйлдэх боломжийг бууруулж, нийгэмд эерэг амьдрах боломжийг нэмэгдүүлэх арга хэмжээ	Гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлыг бууруулах, хохирогчид шударга ёсны үүднээс хандаж эрхийг нь сэргээх арга хэмжээ
Анхдагч	Жишээлбэл, ерөнхий урьдчилан сэргийлэх нөлөөлөл	Жишээлбэл, Сургуулийн орчин дахь дээрэлхэлт, хүчирхийлэлтэй тэмцэхэд камерын хяналт, сэтгэл зүйн зөвлөгөө, багш, эцэг эхийн хамтын ажиллагаа, сурагчдын ёс зүйн сургалт, аюулгүй орчны хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлдэг.	Жишээлбэл, төрөл бүрийн даатгал, нөхөн төлбөр гаргах тусгай сан, хохирол барагдуулах эрх зүйн орчин
Хоёрдогч	Жишээлбэл, эрсдэлтэй гэр бүлүүдэд зориулсан гэрээр зочлох хөтөлбөр	Жишээлбэл, халдлагад өртөх эрсдэлтэй хүн, халдлагын зүйл болох объектуудын хяналт	Жишээлбэл, согтууруулах ундааны хэрэглээтэй холбоотой хохирогч болох эрсдэлийн талаарх мэдээлэл
Гуравдагч	Жишээлбэл, хорих байгууллагын эмчилгээ, засах хөтөлбөрүүд	Жишээлбэл, гэмт бүлэглэлийн гишүүдийг бүлгээс гаргах хөтөлбөр	Жишээлбэл, хохирогчдод эдийн засгийн нөхөн төлбөр олгох

Хүснэгт 1

Дээрх баримтууд дээр тулгуурлан криминологийн онолыг практикт хэрэгжүүлснээр дараах үр дүнд хүрнэ. Үүнд:

1. Гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй тодорхойлох боломжтой болно. Криминологийн онолыг ашигласнаар гэмт хэргийг зөвхөн хууль зөрчсөн үйлдэл гэхээс гадна, тухайн хүнийг гэмт хэрэгт хүргэсэн нийгэм, сэтгэл зүй, эдийн засаг, гэр бүлийн хүчин зүйлтэй нь хамтатган судлах боломж бүрддэг. Гэр бүлийн хүчирхийлэл, ядуурал, найз нөхдийн нөлөө, сургууль завсардалт зэрэг хүчин зүйлс гэмт хэрэг гарахад нөлөөлсөн байж болно. Ийнхүү шалтгааныг зөв тодорхойлсноор гэмт хэрэгтэй тэмцэх арга хэмжээ илүү оновчтой, үр дүнтэй болдог.

2. Урьдчилан сэргийлэх ажиллагаа илүү үр дүнтэй болно. Криминологийн онол нь гэмт хэрэг гарсны дараа биш, харин гарахаас нь өмнө эрсдэлийг илрүүлэхэд чиглэдэг. Холбогдох гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиг үүрэг бүхий байгууллага тодорхой бүс нутагт архидалт, ажилгүйдэл, сургуулийн орчин дахь хүчирхийлэл нэмэгдэж байгааг судалснаар

ирээдүйд гарч болзошгүй гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх боломжийг бүрдүүлнэ. Оройн цагаар өсвөр насныхан олноор цугларч танхайрах тохиолдол нэмэгдэж байвал тухайн орчинд эргүүл хяналт нэмэгдүүлэх, спорт болон соёлын арга хэмжээ зохион байгуулах нь үр дүнтэй урьдчилан сэргийлэлт болдог.

3. Өсвөр насныхныг гэмт хэрэгт татагдахаас хамгаална. Өсвөр насныхан сэтгэл зүйн хувьд эмзэг, орчны нөлөөнд амархан автдаг учир гэмт этгээд, буруу найз нөхдийн нөлөөнд орох эрсдэл өндөр байдаг. Криминологийн онолын дагуу цагдаагийн байгууллага сургууль, гэр бүл, нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйчтэй хамтран ажилласнаар эрсдэлт бүлгийн хүүхдүүдийг эрт илрүүлж чадна. Ингэснээр тэднийг спорт, урлаг, боловсролын хөтөлбөрт хамруулж, эерэг орчинд оруулах замаар гэмт хэрэгт татагдахаас хамгаалах боломжтой.

4. Иргэдтэй хамтран ажиллах тогтолцоо сайжирна. Орчин үеийн криминологи нь гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд зөвхөн холбогдох хууль хяналтын байгууллага биш, харин иргэдийн оролцоо

ᠬᠤᠠᠭᠤᠯᠤᠰᠤ ᠰᠠᠬᠢᠭᠤᠯᠠᠬᠤ

чухал гэж үздэг. Хууль сахиулах байгууллага иргэдтэй ойр ажиллаж, хөршийн холбоо, сургууль, олон нийтийн байгууллагатай хамтран гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлд анхаарч иргэд цагдаа, хууль хяналтын байгууллагад итгэх итгэл нэмэгдэх тусам гэмт хэргийн мэдээлэл хурдан ирж, аюулгүй орчин бүрдэх нөхцөл сайжирдаг.

5. Дахин гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэл буурна. Хэрэв гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг зөвхөн шийтгэх бус, харин дахин гэмт хэрэг үйлдэхэд хүргэж буй шалтгаан, нөхцөлийг арилгах арга хэмжээ авбал үр дүн илүү өндөр байдаг. Тухайлбал, шоронгоос гарсан хүн ажилгүй, нийгмийн дэмжлэггүй байвал дахин гэмт хэрэг үйлдэх магадлал өндөр байдаг. Харин мэргэжлийн сургалт, сэтгэл зүйн зөвлөгөө, нийгэмшүүлэх хөтөлбөр хэрэгжүүлснээр тухайн хүний амьдралын нөхцөл сайжирч, дахин гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэл буурдаг. Энэ нь сэргээн засах криминологийн гол зорилго юм.

6. Хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаа хүмүүнлэг, үр нөлөөтэй болно. Криминологийн онолыг ашигласнаар хууль сахиулах байгууллагууд зөвхөн хүч хэрэглэх, баривчлах байгууллага биш, харин иргэдийг хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх, чиглэлтэй байгууллага гэдэг нь илүү нийгэмд ойлгогдох болно ²². Ингэснээр хууль сахиулах байгууллагуудын үйл ажиллагаа хүний эрхийг хүндэтгэсэн, шударга, хүмүүнлэг болно. Тухайлбал, өсвөр насны хүн анх удаа зөрчилд холбогдсон тохиолдолд шууд хатуу шийтгэл оногдуулахын оронд зөвлөгөө, хүмүүжлийн арга хэмжээ авах нь илүү үр дүнтэй байдаг. Энэ нь зөвхөн тухайн хүнийг бус, цаашлаад нийгмийн аюулгүй байдлыг хамгаалах ач холбогдолтой юм.

Дүгнэлт

Криминологийн онолыг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаатай уялдуулан авч үзэх нь орчин үеийн

эрүүгийн бодлогын хамгийн чухал чиглэлүүдийн нэг болж байна. Гэмт хэрэг нь зөвхөн хувь хүний буруу үйлдлийн үр дагавар бус, харин нийгмийн орчин, гэр бүлийн хүмүүжил, боловсрол, ядуурал, нийгмийн хяналт, сэтгэл зүйн нөхцөл зэрэг олон хүчин зүйлийн нийлмэл үр дүн байдаг нь тодорхой харагдаж байна. Гэмт хэрэгтэй тэмцэхдээ зөвхөн шийтгэлд тулгуурлах бус, гэмт хэрэг үүсэх шалтгаан, нөхцөлийг илрүүлж, түүнийг бууруулах бодлого хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Дэлхийн улс орнуудын туршлагаас харахад спорт, боловсрол, урлаг, гэр бүлийн оролцоо, орон нутгийн хамтын ажиллагаа, сэргээн засах бодлого зэрэг нь гэмт хэрэг болон хүчирхийллийг бууруулахад бодит үр дүн үзүүлж байна. Харин айдас, дарамт, хатуу ял шийтгэлд тулгуурласан арга хэмжээ нь богино хугацаанд нөлөө үзүүлж болох боловч урт хугацаанд тогтвортой үр дүнд хүрэхгүй байна.

Криминологийн онолыг хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаанд нэвтрүүлэх нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажлыг илүү шинжлэх ухаанч, бодит практик нөхцөлд нийцсэн болгох ач холбогдолтой юм. Хууль сахиулах байгууллага нь зөвхөн гэмт хэрэг гарсны дараа хариу арга хэмжээ авах бус, эрсдэлт орчин, бүлэг, нөхцөлийг урьдчилан тодорхойлж, иргэд, сургууль, гэр бүл, орон нутгийн байгууллагуудтай хамтран ажиллах шаардлагатай болж байна. Ийм хамтын ажиллагаа нь нийгмийн итгэлцлийг нэмэгдүүлж, урьдчилан сэргийлэх бодлогын үр нөлөөг дээшлүүлдэг. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг анхдагч, хоёрдогч, гуравдагч түвшинд хэрэгжүүлснээр цогц бодлогын үндэс болох боломжтой. Хүрээлэн буй орчныг сайжруулах, эрсдэлт бүлгийг хамгаалах, дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэх арга хэмжээнүүд хоорондоо уялдаа холбоотой хэрэгжих үед л тогтвортой үр дүн гарна. Ялангуяа өсвөр насны хүүхэд, залуучуудтай ажиллахдаа боловсрол,

²² United Nations Office on Drugs and Crime. Handbook on Crime Prevention Guidelines. Vienna, 2010.

сэтгэл зүй, гэр бүлийн дэмжлэг, нийгэмшүүлэх арга хэмжээг хослуулах нь хамгийн үр дүнтэй болохыг олон улсын туршлага харуулж байна. Орчин үеийн криминологийн хөгжил нь хүний эрх, нийгмийн оролцоо, шинжлэх ухааны судалгаа, бодит туршлагад суурилсан урьдчилан сэргийлэх бодлогыг чухалчилж байна. Монгол Улсад ч криминологийн онол, практикийн уялдаа холбоог сайжруулж, нотолгоонд тулгуурласан судалгаа, урьдчилан сэргийлэх төсөл, хөтөлбөр, сэргээн засах тогтолцоог хөгжүүлэх нь нийгмийн томоохон асуудлыг шийдэх гарц бөгөөд урьдчилан сэргийлэх замаар гэмт хэргийг бууруулах чухал суурь нөхцөл болно.

Санал

1. Криминологийн онол, судалгаанд тулгуурласан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний бодлогыг боловсронгуй болгох шаардлагатай. Гэмт хэрэгтэй тэмцэх бодлого нь зөвхөн таамаглал, түр зуурын нөхцөл байдалд үндэслэх бус, шинжлэх ухааны судалгаа, бодит тоон мэдээлэлд тулгуурлах нь чухал. Гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл, бүс нутгийн онцлог, насны бүлгийн эрсдэлийг тогтмол судалж, үр дүнг төрийн бодлого боловсруулах үйл ажиллагаатай уялдуулах нь зүйтэй. Ингэснээр гэмт хэрэг гарсны дараа арга хэмжээ авах бус, урьдчилан эрсдэлийг тодорхойлж, оновчтой бодлого хэрэгжүүлэх боломж бүрдэнэ. Мөн криминологийн судалгааг төрийн байгууллагын шийдвэр гаргах түвшинд ашиглах тогтолцоог бий болгож, судалгаа шинжилгээний байгууллагын оролцоог нэмэгдүүлэх

2. Хууль сахиулах байгууллагын ажилтнуудад криминологийн онол, сэтгэл зүй, хүүхэд хамгаалал, нийгэмшүүлэх чиглэлээр тасралтгүй мэргэшүүлэх сургалт зохион байгуулах шаардлагатай. Орчин үеийн хууль сахиулах үйл ажиллагаа нь зөвхөн хууль хэрэгжүүлэхээс гадна хүний зан үйл, сэтгэл зүй, нийгмийн нөхцөл байдлыг ойлгож ажиллахыг шаарддаг болсон. Ялангуяа өсвөр насны хүүхэд, гэр бүлийн хүчирхийлэл, донтох зан үйлтэй холбоотой асуудалд ажиллахад

мэргэжлийн мэдлэг зайлшгүй хэрэгтэй. Цагдаа, прокурор, шүүх, шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын ажилтнуудад криминологийн онол, хүүхдийн сэтгэл зүй, зөрчил зохицуулалт, харилцааны ур чадварын чиглэлээр тогтмол сургалт явуулж, олон улсын сайн туршлагыг нэвтрүүлэх шаардлагатай. Энэ нь хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагааг илүү хүмүүнлэг, үр нөлөөтэй болгоно.

3. Өсвөр насны хүүхэд, залуучуудын чөлөөт цагийг зөв боловсон өнгөрүүлэх спорт, урлаг, боловсролын хүртээмжтэй орчныг төрөөс бодлогоор дэмжих. Өсвөр насныхан чөлөөт цагаа хэрхэн өнгөрүүлж байгаа нь тэдний зан төлөв, хүмүүжил, нийгмийн оролцоонд хүчтэй нөлөөлдөг. Судалгаагаар хяналтгүй, зорилгогүй чөлөөт цаг нь архидалт, хүчирхийлэл, гэмт хэрэгт татагдах эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг болох нь тогтоогдсон. Төрөөс хүүхэд, залуучуудад зориулсан спортын заал, урлагийн дугуйлан, соёлын төв, хөгжлийн хөтөлбөрүүдийг хүртээмжтэй болгох шаардлагатай. Ялангуяа алслагдсан болон эмзэг бүлгийн хүүхдүүдэд үнэ төлбөргүй, хөнгөлөлттэй үйлчилгээ үзүүлэх бодлого хэрэгжүүлэх нь урт хугацаанд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үр дүнтэй арга болно.

4. Гэр бүл, сургууль, орон нутгийн хамтын оролцоонд тулгуурласан урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог хөгжүүлж, хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд чиглэсэн нийгмийн дэмжлэгийг нэмэгдүүлэх шаардлагатай. Хүүхдийн хүмүүжил зөвхөн гэр бүлийн асуудал биш бөгөөд сургууль, орон нутаг, нийгмийн хамтын оролцоонд тулгуурлах нь зүйтэй. Эцэг эхийн хараа хяналт сулрах, гэр бүлийн хүчирхийлэл, сургуулийн орчны дарамт зэрэг нь хүүхдийг сөрөг нөлөөлөлд өртөхөд хүргэдэг. Сургууль, эцэг эх, нийгмийн ажилтан, орон нутгийн байгууллагуудын хамтын ажиллагааг сайжруулж, эрсдэлт бүлгийн хүүхдүүдийг эрт илрүүлэх тогтолцоог хөгжүүлэх нь зүйтэй.

5. Гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг зөвхөн шийтгэх бус, дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэх сэргээн засах, нийгэмшүүлэх тогтолцоог өргөжүүлэх нь зүйтэй. Гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг нийгмээс бүрэн

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠤᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

тусгаарлах нь асуудлыг эцэслэн шийдвэрлэдэггүй бөгөөд зарим тохиолдолд дахин гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг. Хорих, шийтгэх арга хэмжээнээс гадна боловсрол, мэргэжил олгох сургалт, сэтгэл зүйн зөвлөгөө, хөдөлмөр эрхлэлтийн дэмжлэг зэрэг сэргээн засах арга хэмжээг өргөжүүлэх шаардлагатай. Ялангуяа өсвөр насны хүмүүст хүмүүжүүлэх, нийгэмшүүлэх бодлогыг түлхүү хэрэгжүүлж, тэдэнд алдаагаа засах боломж олгох нь чухал юм. Энэ нь зөвхөн тухайн хүнийг төдийгүй нийгмийн аюулгүй байдлыг хамгаалах ач холбогдолтой.

6. Гэмт хэргийн хохирогчид чиглэсэн сэтгэл зүй, эрх зүй, нөхөн төлбөрийн үйлчилгээг сайжруулж, хохирогчийн эрхийг хамгаалах тогтолцоог боловсронгуй болгох хэрэгтэй. Гэмт хэргийн улмаас хохирогчид зөвхөн эдийн засгийн бус, сэтгэл зүйн болон нийгмийн хохирол амсдаг. Гэвч олон тохиолдолд хохирогчид шаардлагатай тусламж үйлчилгээг цаг тухайд нь авч чаддаггүй. Иймд хохирогчдод үнэ төлбөргүй сэтгэл зүйн зөвлөгөө, эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх тогтолцоог сайжруулах, нөхөн төлбөр олгох ажиллагааг хялбаршуулах

7. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх төсөл, хөтөлбөрүүдийн хэрэгжилтэд тогтмол үнэлгээ хийж, үр дүнг шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр дүгнэх тогтолцоог бий болгох шаардлагатай. Урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр хэрэгжүүлж буй төсөл, арга хэмжээ бодит үр дүнтэй эсэхийг үнэлэхгүйгээр цаашид сайжруулах боломжгүй байдаг. Хөтөлбөр бүрийн хэрэгжилт, үр нөлөө, давуу болон сул талыг тогтмол судалж, шинжлэх ухааны үндэслэлтэй үнэлгээ хийх тогтолцоог бий болгох шаардлагатай. Үнэлгээний үр дүнг дараагийн бодлого боловсруулах, санхүүжилт төлөвлөх, үр дүнгүй арга хэмжээг өөрчлөхөд ашиглах нь чухал юм. Ингэснээр гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого илүү тогтвортой, бодит үр дүнтэй болох боломж бүрдэнэ.

Ашигласан материал

I. Монгол Улсын хууль, эрх зүйн эх сурвалж

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль. 1992 он
2. Монгол Улсын Эрүүгийн хууль. 2015 он
3. Монгол Улсын Зөрчлийн тухай хууль. 2017 он
4. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль. 1997 он

II. Монгол хэл дээрх ном, сурах бичиг, судалгааны бүтээл

1. Монгол Улсын Хууль зүй, дотоод хэргийн яам. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлогын судалгаа. УБ., 2019 он.
2. Монгол Улсын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөл. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний хөтөлбөр. УБ., 2021 он.

III. Гадаад эх сурвалж

1. Cesare Beccaria. On Crimes and Punishments. Italy, 1764.
2. John Braithwaite. Crime, Shame and Reintegration. Cambridge University Press, 1989.
3. Icelandic Centre for Social Research and Analysis. Youth in Iceland Research Reports. Reykjavik, 1998-2020.
4. Ronald Clarke. Situational Crime Prevention: Successful Case Studies. Harrow and Heston, 1997.
5. Norwegian Ministry of Justice and Public Security. Juvenile Justice and Rehabilitation Policy Reports. Oslo, 2014.
6. Lawrence Sherman. Evidence-Based Crime Prevention. Routledge, 2002.
7. Edwin Sutherland. Principles of Criminology. Philadelphia: J.B. Lippincott Company, 1947.
8. Travis Hirschi. Causes of Delinquency. Berkeley: University of California Press, 1969.
9. United Nations Children's Fund. Child Protection and Juvenile Justice Reports. New York, 2013.
10. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Education and Social Inclusion Reports. Paris, 2015.
11. United Nations Office on Drugs and Crime. Handbook on Crime Prevention Guidelines. Vienna, 2010.

12. United Nations Office on Drugs and Crime. Handbook on the Crime Prevention Guidelines: Making Them Work. New York, 2010.

13. Violence Reduction Unit. Public Health Approach to Violence Prevention. Scotland, 2018.

14. World Health Organization. Violence Prevention Alliance Reports. Geneva, 2014.

15. World Health Organization. World Report on Violence and Health. Geneva, 2002.

16. 文部科学省. 『子供・若者育成支援に関する報告書』. 東京, 2020 年

17. 日本法務省. 『犯罪白書』. 東京, 2022 年.

Department of Law and
Criminology

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠤᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

ЦАГДААГИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АЖЛЫН САНХҮҮЖИЛТЭД ТУЛГАМДАЖ БАЙГАА АСУУДАЛ, ШИЙДВЭРЛЭХ АРГА ЗАМ

CHALLENGES FACING THE FINANCING OF CRIME AND OFFENSE PREVENTION ACTIVITIES OF THE POLICE ORGANIZATION AND POSSIBLE SOLUTIONS

Г.Хулан

Урьдчилан сэргийлэх албаны Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх хэлтсийн Урьдчилан сэргийлэх-Дүн шинжилгээний тасгийн ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн ахмад **Khulan G.**

Senior Specialist of the Prevention and Analysis Unit, Crime and Offense Prevention Department, Prevention Bureau, General Police Department, Police Captain

Хураангуй: Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа нь нийгмийн аюулгүй байдал болон тогтвортой байдлыг хангах, иргэдийн эрх, эрх чөлөөг хамгаалах төрийн бодлогын чухал хэсэг юм. Урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг үр дүнтэй, тасралтгүй хэрэгжүүлэхэд санхүүжилтийн тогтолцоо онцгой ач холбогдолтой байдаг.

Монгол Улсад гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын санхүүжилтийг торгох ял, шийтгэлээс төвлөрүүлсэн хүү торгуулийн орлогын тодорхой хувиар бүрдүүлэх эрх зүйн зохицуулалт бий боловч бодит хэрэгжилт хангалтгүй гэж судлаачийн зүгээс дүгнэж байна.

Энэхүү судалгаанд Сангийн яам, Монгол Улсад Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөл, аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурал, Засаг даргын тамгын газрын Санхүү, төрийн сангийн хэлтсээс ирүүлсэн мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийж, цагдаагийн байгууллагын урьдчилан сэргийлэх ажлын санхүүжилтийн өнөөгийн байдал, тулгамдсан асуудал, шийдвэрлэх арга замыг тодорхойлохыг хичээсэн болно.

Судалгааны үр дүнд хүү торгуулийн орлогын мэдээллийн нэгдсэн тогтолцоо бүрдээгүй, байгууллагуудын мэдээлэл хоорондоо зөрүүтэй, Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх туухай хуульд заасан 40 хүртэлх хувийн санхүүжилтийн хэрэгжилт хангалтгүй, эрх зүйн нэр томъёоны ялгаа үүссэн, бэлэн бус торгуулийн мэдээлэл нэгдсэн байдлаар бүртгэгддэггүй зэрэг шийдвэрлэх зайлшгүй шаардлагатай байна.

Abstract: Crime and offense prevention activities are an essential part of state policy aimed at ensuring public safety and social stability, as well as protecting citizens' rights and freedoms. An effective and sustainable financing system plays a crucial role in implementing preventive measures continuously and efficiently.

In Mongolia, there is a legal framework that allocates a certain percentage of revenue collected from fines and penalties to finance crime and offense prevention activities. However, the findings of this study indicate that the practical implementation of this regulation remains insufficient.

This research analyzes information provided by the Ministry of Finance, the Coordinating Council for Crime Prevention in Mongolia, Citizens' Representative Khurals of provinces, the capital city, soums and districts, as well as finance and treasury departments of Governor's Offices. The study aims to identify the current state of financing for preventive activities carried out by police organizations, existing challenges, and possible solutions.

The findings revealed that there is no integrated information system for fine and penalty revenues, institutional data are inconsistent, the implementation of legally prescribed financing is inadequate, legal terminology is inconsistent, and non-cash fine payment information is not registered in a unified system. Therefore, it is necessary to establish an integrated electronic database for categorized fine and penalty revenues, improve inter-agency information coordination, and strengthen monitoring of the implementation of legally prescribed financing.

Түлхүүр үгс: Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, Санхүүжилт, Торгууль, шийтгэлийн орлого, Эрх зүйн зохицуулалт, Цагдаагийн байгууллага, Нэгдсэн мэдээллийн систем

Keywords: crime prevention, financing, fine and penalty revenue, legal regulation, police organization, integrated information system

Удиртгал

Монгол Улсад сүүлийн жилүүдэд Хүний эрүүл мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг, Өмчлөх эрхийн эсрэг, Хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэрэг зонхилон¹ үйлдэгдэж байна. Энэ нь тодорхой төрлийн гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг илүү үр дүнтэй, тасралтгүй хэрэгжүүлэх шаардлагыг нэмэгдүүлж байгаа бөгөөд үүнтэй уялдан дээрх ажлын санхүүжилт, төсвийн тогтвортой байдлыг боловсронгуй болгох хэрэгцээг бий болгож байна.

Гэмт хэрэг гарсны дараа таслан зогсоох, хариуцлага тооцохоос илүүтэйгээр урьдчилан сэргийлэх бодлого нь эдийн засгийн хувьд үр ашигтай, нийгмийн тогтвортой байдлыг хангах чухал ач холбогдолтой юм.

Урьдчилан сэргийлэх ажил үр дүнтэй, тасралтгүй хэрэгжихэд тогтвортой санхүүжилт, төсвийн оновчтой төлөвлөлт, хуваарилалт чухал үүрэгтэй бөгөөд энэ нь гэмт хэргийн гаралтыг бууруулах, иргэдийн аюулгүй орчныг бүрдүүлэх, нийгэмд учрах эдийн засаг болон сэтгэл зүйн хохирлыг багасгахад чухал нөлөө үзүүлдэг.

Монгол Улсын “Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль”-ийн 46 дугаар зүйлийн 46.1 дэх хэсэгт зааснаар урьдчилан сэргийлэх ажилд торгох ял, шийтгэлээс төвлөрүүлсэн орлогын 40-өөс доошгүй хувьтай тэнцэх² хэмжээний хөрөнгийг дараагийн жилийн төсөвт тусгаж, санхүүжүүлэхээр заасан байдаг. Энэхүү зохицуулалтын гол зорилго нь санхүүжилтийг тогтвортой байдлыг хангаж, бодлогын хэрэгжилтийг дэмжихэд оршино.

Гэвч бодит хэрэгжилтийн түвшинд дээрх зохицуулалт хангалтгүй хэрэгжиж байна. Тухайлбал, холбогдох төрийн байгууллагуудын мэдээлэл хоорондоо зөрүүтэй, хүү торгуулийн орлогыг ангилан бүртгэдэггүй, бэлэн бус торгуулийн нэгдсэн мэдээллийн сан байхгүй, санхүүжилтийн хяналт сул байгаа зэрэг асуудлууд ажиглагдаж байна.

Иймд энэхүү судалгаагаар цагдаагийн байгууллагын гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын санхүүжилтийн өнөөгийн байдалд дүн шинжилгээ хийж, тулгамдсан асуудлыг тодорхойлон, шийдвэрлэх арга замыг боловсруулахыг зорилго.

Судалгааны зорилго нь цагдаагийн байгууллагын гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын санхүүжилтийн эрх зүйн зохицуулалт болон хэрэгжилтийн өнөөгийн байдалд дүн шинжилгээ хийж, тулгамдсан асуудлыг тодорхойлон шийдвэрлэх арга замыг санал болгоход оршино.

Судалгааны зорилтын хүрээнд:

1. Урьдчилан сэргийлэх ажлын санхүүжилтийн эрх зүйн орчныг судлах,
2. Санхүүжилтийн өнөөгийн нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ хийх,
3. Хуулийн хэрэгжилтийн түвшинг үнэлэх,
4. Холбогдох байгууллагуудын мэдээллийн зөрүү, тулгамдсан асуудлыг тодорхойлох,
5. Шийдвэрлэх арга зам боловсруулах зорилтуудыг дэвшүүлсэн.

Энэхүү судалгаанд эрх зүйн шинжилгээний арга, харьцуулалтын арга, статистик мэдээллийн задлан шинжилгээний аргыг ашигласан болно.

¹ (ЦЕГ, 2026)

² (Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль, 2022, 46.1 дүгээр зүйл)

დავით აღმაშენებელი

Монгол Улсад гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын санхүүжилтийн эрх зүйн зохицуулалтыг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Төсвийн тухай хууль, Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль, Зөрчлийн тухай хууль, Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль, Цагдаагийн албаны тухай хууль болон Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Сангийн сайдын хамтарсан 1998 оны 88/152 дугаартай тушаалаар баталсан “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнд зориулан орон нутгийн төсвөөс санхүүжилт олгох, зарцуулах, тайлагнах журам”³ бусад хууль, журмын хүрээнд зохицуулж байна.

Судалгааны үр дүн

2.1 Урьдчилан сэргийлэх ажлын

санхүүжилтийн өнөөгийн байдал:
Төсвийн мэдээллийг дараах төрийн
байгууллагаас авч нэгтгэсэн. Үүнд:

1. Аймаг, дүүргийн Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурал, Засаг даргын тамгын газрын Санхүү, төрийн сангийн хэлтсээс 2023, 2024 онд нутаг дэвсгэрийн цагдаагийн газар, хэлтсээс хуульд заасан торгох ял, шийтгэлийг биелүүлж, төсөвт төвлөрүүлсэн мөнгөн дүн, үүнээс 2024, 2025 онд гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажилд шийдвэрлэсэн мөнгөн дүнгийн талаарх мэдээллийг авч, нэгтгэхэд дараах нөхцөл байдал тогтоогдож байна.

/Хүснэгт 1, 2/

2023-2024	БАЙГУУЛЛАГА	2023 ОНД ТӨСӨВТ ТӨВЛӨРСӨН МӨНГӨН ДҮН, 2024 ОНД УСА-Д ТӨСӨВЛӨСӨ МӨНГӨН ДҮН
1	АЙМАГ ДҮҮРГИЙН ЗАСАГ ДАРГЫН ТАМГЫН ГАЗРЫН САНХҮҮ ТӨРИЙН САНГИЙН ХЭЛТЭС ⁴	39,034,403,055
2	АЙМАГ ДҮҮРГИЙН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРАЛ ⁵	8,998,076,275
40 ХҮРТЭЛХ МӨНГӨН ДҮН		15,613,761,222
АВСАН ХУВЬ		23,05%

Хүснэгт 1

2024-2025	БАЙГУУЛЛАГА	2024 ОНД ТӨСӨВТ ТӨВЛӨРСӨН МӨНГӨН ДҮН, 2025 ОНД УСА-Д ТӨСӨВЛӨСӨН МӨНГӨН ДҮН
1	АЙМАГ ДҮҮРГИЙН ЗАСАГ ДАРГЫН ТАМГЫН ГАЗРЫН САНХҮҮ ТӨРИЙН САНГИЙН ХЭЛТЭС	49,267,862,957
2	АЙМАГ ДҮҮРГИЙН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРАЛ	10,815,510,649
40 ХҮРТЭЛХ МӨНГӨН ДҮН		19,707,145,182
АВСАН ХУВЬ		21.9%

Хүснэгт 2

Цагдаагийн байгууллагаас 2023 онд улсын хэмжээнд төсөвт 39,0 тэрбум төгрөг төвлөрсөн, үүнээс 2024 онд Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажилд 8,9

тэрбум төгрөг төсөвлөн баталсан нь нийт хүү, торгуулийн орлогын 23,05 хувь байгаа бол 2024 онд 49,2 тэрбум төгрөг төвлөрүүлж, 2025 онд Гэмт хэрэг, зөрчлөөс

3
https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=203654&showType=1

⁴ Монгол улсын 21 аймаг 9 дүүргийн Засаг даргын Тамгын газрын Санхүү төрийн сангийн хэлтэс түс бүрээс ирүүлсэн албан бичиг

⁵ Аймаг дүүргийн Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлаас ирүүлсэн албан бичиг

урьдчилан сэргийлэх ажилд 10,8 тэрбумыг төсөвлөн баталсан нь нийт хүү, торгуулийн орлогын 21,9 хувьтай тэнцэж байна.

2. Сангийн яамны Төрийн сангийн газар, Монгол Улсад Гэмт хэргээс

урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөлийн ажлын алба, Нийслэлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах салбар зөвлөлөөс дараах мэдээлэл ирсэн. /Хүснэгт 3/

№	БАЙГУУЛЛАГА	2023 ОНД ТӨСӨВТ ТӨВЛӨРСӨН МӨНГӨН ДҮН, 2024 ОНД УСА-Д ТӨСӨВЛӨСӨН МӨНГӨН ДҮН	2024 ОНД ТӨСӨВТ ТӨВЛӨРСӨН МӨНГӨН ДҮН, 2025 ОНД УСА-Д ТӨСӨВЛӨСӨН МӨНГӨН ДҮН
1	МОНГОЛ УЛСЫН САНГИЙН ЯАМ ⁶	86,998,750,000	195,747,380,000
2	МУГХХУСАЗЗАА ТӨСӨВЛӨСӨН ⁷	25,552,705,700	27,521,952,000
40 ХҮРТЭЛХ МӨНГӨН ДҮН		34,799,500,000	78,298,952,000
АВСАН ХУВЬ		29.3%	14,05%

Хүснэгт 3

2023 онд улсын хэмжээнд төсөвт 86.9 төгрөг төвлөрүүлж, 2024 онд Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажилд 25.5 тэрбум төгрөгийг төсөвлөн баталсан нь нийт хүү, торгуулийн орлогын 29.3 хувь байгаа бол 2024 онд 195.7 тэрбум төгрөгийг төвлөрүүлж, 2025 онд Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажилд 27.5 тэрбумыг төсөвлөн баталсан нь нийт хүү, торгуулийн орлогын 14.05 хувьтай тэнцэж байна.

Дээрх тоо мэдээллээс үзвэл аймаг, нийслэл, дүүргийн Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурал, Засаг даргын тамгын газраас ирүүлсэн тоо мэдээлэл холбогдох яамдаас ирүүлсэн мэдээлэлтэй зөрүүтэй байна.

Энэ нь хүү торгуулийн орлого Сангийн яаманд төсөв төвлөрөхдөө аль байгууллагаас хэдэн төгрөгийн хүү торгуулийн орлого төвлөрсөн талаар ангилагдсан мэдээлэл байхгүй, аймаг дүүргийн Засаг даргын тамгын газрын Санхүү, төрийн сангийн хэлтэст дээрх мэдээлэл мөн адил ангилагддаггүй байна.

Мөн цагдаагийн байгууллагаас тухай жилд бэлэн болон бэлэн бус торгуулийн нэгдсэн дүн гардаг боловч бэлэн бус шийтгэлийг биелүүлж, төсөвт төвлөрсөн мөнгөн дүнгийн талаарх нэгдсэн мэдээлэл

байхгүй, Сангийн яаманд нэгтгэгдэн ангилагддаггүй байна.

Энэ нь 21 аймаг, 9 дүүргийн хэмжээнд хүү, торгуулийн орлогыг 3 хүртэлх дансаар төвлөрүүлж, нэгдсэн дансаар төвлөрүүлдэгтэй холбоотой байна. Өөрөөр хэлбэл тухайн дансанд олон байгууллагын хүү, торгуулийн орлого нэгтгэгдэн төвлөрдөг боловч байгууллага, зөрчлийн төрөл, зүйл анги, ял шийтгэлийн төрлөөр ангилан бүртгэдэггүй байна.

Мөн төсөвт төвлөрсөн хүү, торгуулийн орлогыг нэгдсэн байдлаар хянах, ангилан бүртгэх цахим систем, мэдээллийн сан бүрдээгүй бөгөөд мэдээллийг ихэвчлэн цаасан суурьтай, салангид байдлаар хөтөлж байна. Үүний улмаас аль байгууллагаас хэдий хэмжээний орлого төвлөрсөн талаарх бодит, нэгдсэн мэдээлэл гаргах, хяналт тавих, санхүүжилтийн хэрэгжилтийг үнэлэхэд хүндрэл үүсэж байна. Энэ мөн хувиарлалтын тэгш бус байдлыг ч үүсгэж байна.

2.2 Урьдчилан сэргийлэх ажлын санхүүжилтийн зарцуулалтад хийсэн дүн шинжилгээ:

Цагдаагийн байгууллагын 2025 оны 03 дугаар улирлын байдлаар гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажилд төсөвлөн батлуулсан санхүүжилтийн зарцуулалтын ангилалд дүн шинжилгээ

⁶ Монгол Улсын Сангийн яамны албан бичиг 2025 он

⁷ Монгол Улсад Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөлийн ажлын албаны албан бичиг 2025 он

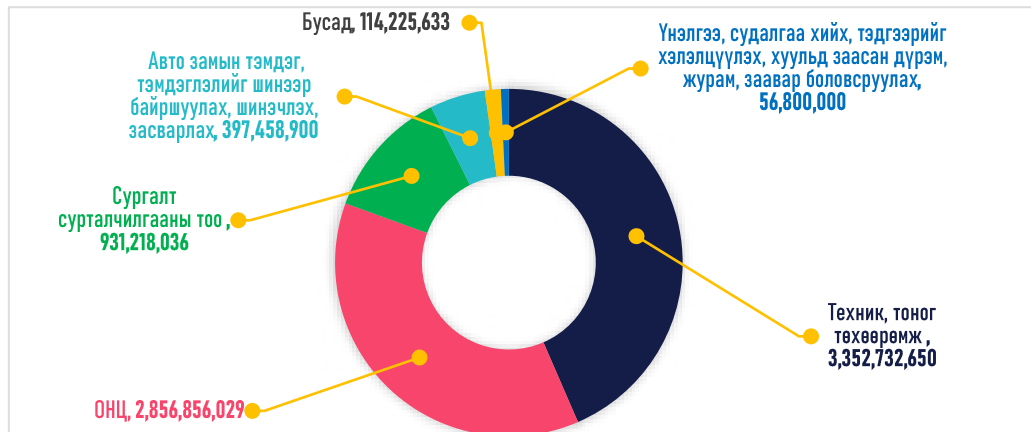

МОНГОЛ УЛСЫН
ТӨСВИЙН
АУДИТЫН АГЛЫН
ХАМТЫН
БАЙГУУЛЛАГУУДЫН
ХАМТЫН
АЖИЛЛАГААНЫ
ТАЛБАР

хийхэд санхүүжилтийн бүтэц нь техник, тоног төхөөрөмж, олон нийтийн оролцоо, сургалт сурталчилгаа, орчны аюулгүй байдал, судалгаа шинжилгээ зэрэг үндсэн чиглэлд төвлөрч байгаа нь харагдаж байна.

Тухайлбал нийт санхүүжилтийн хамгийн өндөр хувийг техник, тоног төхөөрөмжийн зардал эзэлж байгаа бөгөөд нийт төсвийн 43.4 хувийг энэ чиглэлд зарцуулсан байна. Үүний дараа олон

сурталчилгааны ажилд 12.0 хувь, авто замын тэмдэг, тэмдэглэгээ, гэрлэн дохио, засвар үйлчилгээ зэрэг орчны аюулгүй байдлыг хангах ажилд 5.1 хувийг тус тус зарцуулжээ. Харин үнэлгээ, судалгаа хийх, гэмт хэрэг, зөрчлийн шалтгаан нөхцөлийг тогтоох, хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, заавар журам боловсруулах ажилд ердөө 0.7 хувийг төсөвлөсөн нь нийт санхүүжилтийн маш

нийтийн цагдаа /ОНЦА/-ийн үйл ажиллагаанд 37.0 хувь, сургалт

Дээрх үзүүлэлтээс харахад урьдчилан сэргийлэх ажлын санхүүжилт нь богино хугацаанд шууд хэрэгжих, харагдахуйц үр дүн бүхий арга хэмжээнд түлхүү чиглэж байгаа боловч урт хугацаанд бодлого боловсруулах, эрсдэлийг урьдчилан тооцох, гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөлийг шинжлэх ухаанч үндэслэлтэй судлах, нотолгоонд суурилсан шийдвэр гаргах чиглэлд хангалттай хөрөнгө оруулалт хийгдэхгүй байна.

Монгол Улсын “Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль”-ийн 5 дугаар зүйлд гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийг судлах, илрүүлэх, арилгах, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг төрийн байгууллагуудын хамтын ажиллагаанд тулгуурлан хэрэгжүүлэхээр заасан байдаг. Мөн хуулийн 46.1 дүгээр зүйлд торгох ял, шийтгэлтээс төвлөрүүлсэн орлогын тодорхой хувийг урьдчилан сэргийлэх ажилд зарцуулахаар хуульчилсан нь урьдчилан сэргийлэх

бага хувийг эзэлж байна.

ажлыг тогтвортой, бодлогын түвшинд хэрэгжүүлэх зорилготой юм.

Гэвч судалгааны үр дүнгээс үзэхэд санхүүжилтийн бүтэц нь судалгаа, дүн шинжилгээ, эрсдэлийн үнэлгээ, мэдээллийн нэгдсэн тогтолцоо хөгжүүлэхээс илүүтэй техник хэрэгсэл, шууд хэрэгжилтийн арга хэмжээнд төвлөрсөн хэвээр байна. Тухайлбал техник, тоног төхөөрөмж болон ОНЦА-ны үйл ажиллагаанд нийт төсвийн 80.4 хувийг зарцуулсан байхад судалгаа, үнэлгээ, бодлогын шинжилгээний ажилд ердөө 0.7 хувийг зарцуулсан нь шинжлэх ухаанч, нотолгоонд суурилсан хөгжлийг хангахад хангалтгүй үзүүлэлт болж байна.

“Үндэсний аудитын газрын “Хууль сахиулах байгууллагуудын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийн

хэрэгжилт, үр дүн”⁸-д хийсэн гүйцэтгэлийн аудитын тайланд урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны тогтолцоо, мэдээллийн уялдаа холбоо, судалгаа, дүн шинжилгээ, үр дүнгийн үнэлгээний тогтолцоог цаашид боловсронгуй болгох шаардлагатай талаар дурдсан нь энэхүү судалгааны үр дүнтэй нийцэж байна.

Түүнчлэн олон нийтийн цагдаагийн үйл ажиллагаанд нийт төсвийн 37.0 хувийг зарцуулж байгаа нь иргэдийн оролцоонд тулгуурласан урьдчилан сэргийлэх бодлогыг дэмжиж буй эерэг үзүүлэлт гэж үзэх боломжтой байна. Гэвч Үндэсний аудитын газрын тайланд олон нийтийн цагдаагийн орон тоо, санхүүжилт, тоног хэрэгсэл, үйл ажиллагааны зохицуулалт хангалтгүй байгааг дурдсан бөгөөд зөвхөн төсөв нэмэгдүүлэхээс гадна үйл ажиллагааны үр дүн, гүйцэтгэлийн үнэлгээ, хяналтын механизмыг боловсронгуй болгох шаардлагатайг харуулж байна.

Мөн авто замын тэмдэг, тэмдэглэгээ, гэрлэн дохионы засвар үйлчилгээ, шинээр байршуулах, шинэчлэх ажилд нийт төсвийн 5.1 хувийг зарцуулсан байгаа нь замын хөдөлгөөний аюулгүй орчныг бүрдүүлэх, осол, зөрчил гарах эрсдэлийг бууруулах, зөрчилд нөлөөлөх орчны шалтгаан нөхцөлийг багасгахад чиглэсэн арга хэмжээ гэж үзэж болох хэдий ч эдгээр арга хэмжээний бодит үр нөлөөг хэмжих статистик, үнэлгээ хийх боломжгүй нөхцөл байдал байсан хэвээр байна.

Монгол Улсын “Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль”-ийн 46.1 дүгээр зүйлд торгох ял, шийтгэлээс төвлөрүүлсэн орлогын 20-иос доошгүй хувийг дүрс бичлэгийн техник хэрэгсэл, мэдээллийн нэгдсэн системийг сайжруулах ажилд, мөн 20-иос доошгүй хувийг урьдчилан сэргийлэх бусад ажилд зарцуулахаар хуульчилсан байдаг. Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд техник, тоног төхөөрөмж, олон нийтийн оролцоо, сургалт сурталчилгаа, орчны аюулгүй байдлыг хангах чиглэлд санхүүжилт

төвлөрүүлэн зарцуулж байгаа нь хуулийн дээрх зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх чиглэлд тодорхой арга хэмжээ авч байгааг харуулж байна.

Гэсэн хэдий ч судалгааны үр дүнгээс үзэхэд урьдчилан сэргийлэх ажлын санхүүжилт нь хуульд заасан хувь хэмжээ, бодит хэрэгцээ, нутаг дэвсгэрийн нөхцөл байдал, гэмт хэрэг, зөрчлийн түвшинтэй бүрэн уялдаж хэрэгжихгүй байна.

Дүгнэлт

Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажил нь нийгмийн аюулгүй байдал, иргэдийн эрх, эрх чөлөөг хамгаалах төрийн бодлогын чухал чиглэл бөгөөд тогтвортой санхүүжилт, оновчтой төсөв төлөвлөлттэй салшгүй холбоотой байна. Энэхүү судалгаагаар цагдаагийн байгууллагын урьдчилан сэргийлэх ажлын санхүүжилтийн эрх зүйн зохицуулалт, хэрэгжилтийн өнөөгийн байдал, санхүүжилтийн бүтэц, мэдээллийн тогтолцоонд дүн шинжилгээ хийж, тулгамдсан асуудал болон шийдвэрлэх шаардлагатай нөхцөл байдлыг тодорхойллоо.

Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд Монгол Улсын “Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль”-д торгох ял, шийтгэлээс төвлөрүүлсэн орлогын тодорхой хувийг урьдчилан сэргийлэх ажилд зарцуулахаар хуульчилсан боловч бодит хэрэгжилтийн түвшинд хуульд заасан хувь хэмжээ бүрэн хангагдахгүй, байгууллагуудын мэдээлэл хоорондоо зөрүүтэй, хүү, торгуулийн орлогын ангилсан нэгдсэн мэдээллийн тогтолцоо бүрдээгүй зэрэг нөхцөл байдал ажиглагдаж байна. Ялангуяа хүү, торгуулийн орлого нь нэгдсэн дансанд төвлөрдөг боловч байгууллага, зөрчлийн төрөл, зүйл анги, ял шийтгэлийн төрлөөр ангилан бүртгэдэггүй нь бодит санхүүжилтийн хэмжээг тогтоох, хэрэгжилтэд хяналт тавих, үнэлэхэд хүндрэл үүсгэж байна.

Мөн урьдчилан сэргийлэх ажлын санхүүжилтийн бүтэц нь техник, тоног

⁸ УАГ-ГАГ/2017/09-ГА- “Хууль сахиулах байгууллагуудын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиг

үүргийн хэрэгжилт, үр дүн”-д хийсэн гүйцэтгэлийн аудитын тайлан”

Хууль сахиулахуй
Ундсэн илтгэл

төхөөрөмж, олон нийтийн цагдаагийн үйл ажиллагаа, сургалт сурталчилгаа, мэдээлэл нөлөөллийн ажилд түлхүү төвлөрч байгаа нь бодит хэрэгцээ, практик шаардлагад тулгуурлан хэрэгжиж байгааг харуулж байна. Ялангуяа олон нийтийн цагдаа, мэдээлэл нөлөөллийн ажил нь иргэдийн оролцоо, эрх зүйн мэдлэгийг нэмэгдүүлэх, урьдчилан сэргийлэх ажлыг тасралтгүй хэрэгжүүлэхэд тодорхой үүрэг гүйцэтгэж байна. Нөгөө талаас судалгаа, дүн шинжилгээ, эрсдэлийн үнэлгээ, мэдээллийн нэгдсэн тогтолцоог хөгжүүлэх чиглэлд харьцангуй бага хэмжээний санхүүжилт зарцуулж байгаа нь урьдчилан сэргийлэх бодлогыг нотолгоонд суурилан хөгжүүлэх боломжийг хязгаарлаж байна.

Түүнчлэн Үндэсний аудитын газрын гүйцэтгэлийн аудитын тайланд дурдсанчлан урьдчилан сэргийлэх ажлын тогтолцоо, мэдээллийн уялдаа холбоо, төсөв төлөвлөлт, үр дүнгийн үнэлгээний механизмыг цаашид боловсронгуй болгох шаардлага байгаа нь энэхүү судалгааны үр дүнтэй нийцэж байна. Энэ нь урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөө нь зөвхөн санхүүжилтийн хэмжээнээс бус тухайн төсвийг хэрхэн төлөвлөж, хуваарилж, хэрэгжүүлж, үнэлж байгаагаас шууд хамааралтай болохыг харуулж байна.

Мөн “Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль”-д 2022 онд орсон нэмэлт, өөрчлөлтөөр “40-өөс доошгүй хувь” гэж зохицуулсан бол 1998 онд баталсан “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнд зориулан орон нутгийн төсвөөс санхүүжилт олгох, зарцуулах, тайлагнах журам”-д “40 хувьтай тэнцэх хэмжээний хөрөнгө” гэж өөрөөр зохицуулсан нь эрх зүйн нэр томьёо, хэм хэмжээний нэгдмэл байдлыг алдагдуулж, хууль хэрэглээ, төсөв төлөвлөлт, хэрэгжилтийн үнэлгээнд ойлголтын зөрүү үүсгэж байна.

Шийдвэрлэх арга зам

1. “Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль”-д заасан “40-өөс доошгүй хувь” гэсэн зохицуулалт болон 1998 онд баталсан “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнд зориулан орон нутгийн төсвөөс санхүүжилт олгох,

зарцуулах, тайлагнах журам”-д заасан “40 хувьтай тэнцэх хэмжээний хөрөнгө” гэсэн нэр томьёоны зөрүүг арилгаж, эрх зүйн зохицуулалтын нэгдмэл байдлыг хангах шаардлагатай байна.

Хууль зүй Дотоод хэргийн яам дээр боловсруулагдаж буй “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг санхүүжүүлэх хөрөнгийг төлөвлөх, зарцуулах, тайлагнах журам”-н төсөлд “Зохицуулах зөвлөлийн ажлын алба, Салбар зөвлөл нь төсөв төвлөрүүлэх үүрэг хүлээсэн төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагааны цар хүрээ, хариуцсан чиг үүрэг, нутаг дэвсгэрийн онцлог, хүн амын нягтаршил, гэмт хэрэг, зөрчлийн өсөлт, бууралт, урьдчилан сэргийлэх ажлын үр дүнг харгалзан төлөвлөж, санхүүжүүлнэ” гэсэн зохицуулалтыг нэмж тусгах зайлшгүй шаардлагатай байна.

Учир нь гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажилд зориулсан санхүүжилтийг олон төрийн байгууллага өөр өөрийн чиг үүргийн хүрээнд хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд байгууллага бүрийн үйл ажиллагааны ачаалал, хамрах хүрээ, нутаг дэвсгэрийн нөхцөл, хүн амын төвлөрөл, гэмт хэрэг, зөрчлийн нөхцөл байдал харилцан адилгүй байна. Гэвч эдгээр бодит нөхцөл, хэрэгцээтэй уялдсан шалгуур, зарчим тодорхойгүйгээс шалтгаалан санхүүжилт тэгш бус, үр ашиг багатай хуваарилагдах нөхцөл үүсэх, зарим байгууллага, нутаг дэвсгэрт хэрэгцээтэй төсөв хүрэлцэхгүй байх эрсдэл ажиглагдаж байна.

2. Төсвийн тухай хуулийн 35 дугаар зүйлд заасан “Төрийн сангийн нэгдсэн данс”-ны зохицуулалт, 2022 оны 06 дугаар сарын 07-ны өдрийн Сангийн сайд, Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн хамтарсан А/122, А-172 дугаар тушаалаар баталсан “Засгийн газар болон төсвийн байгууллагын дансыг банканд нээх, хаах, тайлагнах журам”, мөн Засгийн газрын 2023 оны 12 дугаар сарын 13-ны өдрийн 444 дүгээр тогтоолоор баталсан “Төрийн сангийн үйл ажиллагааны журам”-ыг тус тус үндэслэн Цагдаагийн байгууллагаас улсын төсөвт төвлөрүүлж буй хүү, торгуулийн орлогын хөрөнгийг нэг

дансанд төвлөрүүлэн байршуулах боломжийг судалж, шийдвэрлэх нь зүйтэй гэж үзэж байна.

3. Урьдчилан сэргийлэх ажлын санхүүжилтийн тогтолцоог боловсронгуй болгох ажлын хүрээнд хүү, торгуулийн орлогын ангилсан нэгдсэн цахим мэдээллийн сан бий болгох, байгууллагуудын мэдээллийн уялдаа холбоог сайжруулах, хуульд заасан санхүүжилтийн хэрэгжилтийг бодитой хангах шаардлагатай байна.

Хүү, торгуулийн орлогыг байгууллага, зөрчлийн төрөл, зүйл анги, ял шийтгэлийн төрлөөр ангилан бүртгэх, хянах боломжтой нэгдсэн цахим мэдээллийн тогтолцоог бүрдүүлэх шаардлагатай байна. Ингэснээр төсөвт төвлөрсөн орлогын бодит хэмжээг тодорхойлох, санхүүжилтийн хэрэгжилтэд хяналт тавих, үр дүнг үнэлэх боломж бүрдэх юм.

Ашигласан материал

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль
2. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль

3. Төсвийн тухай хууль
4. Эрүүгийн хууль
5. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль
6. Зөрчлийн тухай хууль
7. Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль
8. Аймаг, дүүргийн Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлаас ирүүлсэн мэдээлэл
9. Аймаг, дүүргийн Засаг даргын тамгын газрын Санхүү, төрийн сангийн хэлтсээс ирүүлсэн мэдээлэл
10. Сангийн яамны Төрийн сангийн газраас ирүүлсэн мэдээлэл
11. Монгол Улсад Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөлөөс ирүүлсэн мэдээлэл
12. Нийслэлийн Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах салбар зөвлөлөөс ирүүлсэн мэдээлэл
13. Үндэсний аудитын газрын тайлан зэрэг байгууллагын мэдээллийг ашигласан.

Ашигласан материал

СТАТИСТИК МЭДЭЭЛЭЛ, СУДАЛГААНД СУУРИЛАН ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ЧИГ ХАНДЛАГА

CRIME PREVENTION APPROACH BASED ON STATISTICAL DATA AND RESEARCH

Б.Мөнхдорж

УЕПГ-ын дэргэдэх Сургалт, судалгааны хүрээлэнгийн Судалгааны албаны дарга, ахлах прокурор, доктор (Ph.D), дэд профессор

Munkhdorj B.

Head of the Research Division at the Training and Research Institute under the Office of the Prosecutor General of Mongolia; Senior Prosecutor; Ph.D.; Associate Professor

Э.Дашгаадан

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Цагдаагийн эрх зүйн тэнхимийн профессор, доктор (Ph.D), цагдаагийн хошууч

Dashgaadan E.

Professor of the department of Police law, Police school of the University of Internal Affairs, Ph.D., police major

Хураангуй: Гэмт явдал бол хүний нийгмийн амьдралд туршид байсаар ирсэн нийгмийн сөрөг үзэгдэл. Гэмт явдал, түүний шалтгаан, нөхцөл, үйлдэж буй болон хохирч буй хүний зан үйл, гэмт явдлыг арилгах, бууруулах, түүнтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх арга замыг судалдаг криминологийн онол, мэдлэгийн салбар хөгжсөөр ирсэн. Аливаа улс орон бүр үндэсний тогтолцоо, онцлогтоо тулгуурлан гэмт явдалтай хэрхэн тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх арга замыг хуульчлах, бодлого, төлөвлөлт хийх, зохион байгуулах арга замуудыг хэрэгжүүлсээр байна. Үүний нэг чухал хэсэг бол статистикийн мэдээлэл, судалгаанд тулгуурлан криминологийн онол, судалгааны үндэслэлтэй, бусад шинжлэх ухааны аргуудыг интеграцлал хийх замаар хэрэглэж, гэмт явдалтай тэмцэх, түүний сөрөг үр дагаврыг бууруулах, арилгах, таслан зогсоох, илрүүлж шалгаж хариуцлага тооцох, хохирол, хор уршгийг арилгах, нөхөн барагдуулах, үүдэн гарахаас урьдчилан сэргийлэх бодлого, үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж буй жишиг байна.

Иймд энэхүү илтгэлээр гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх талаарх Монгол Улсын хууль тогтоомж, статистик мэдээлэл, судалгаанд суурилан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх криминологийн онол, хандлагуудыг авч үзэж, түүнд тулгуурлан гэмт хэргийн статистикийн мэдээлэл, түүний тархаалт, хэрэглээ, гэмт хэргийн чиг хандлага, бүтцийн өөрчлөлтүүд, гэмт хэргийн гаралтын цогц дүн шинжилгээ, гэмт хэрэгт хохирох эрсдэлийн судалгаа буюу чанарын судалгаа зэргийг хуралд оролцогчдын анхааралд хүргэж, эдгээрийг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого гаргах, төлөвлөлт хийх, хэрэгжүүлэх, зохион байгуулахад анхаарч үзэхийг зөвлөх үүднээс бичсэн юм.

Abstract: Crime is a negative social phenomenon that has always existed in human society. The theory and field of criminology, which studies crime, its causes, conditions, the behavior of people who commit and are victims of crime, and ways to eliminate, reduce, combat, and prevent crime, has been developing. Each country, based on its national system and characteristics, continues to implement legal, policy, planning, and organizational methods to combat and prevent crime. An important part of this is the integration of criminological theory, research-based, and other scientific methods based on statistical data and research, and the implementation of policies and activities to combat crime, reduce, eliminate, stop, detect, investigate, and hold accountable its negative consequences, eliminate damage and harm, compensate, and prevent its occurrence.

Therefore, this report discusses the criminological theories and approaches to crime prevention based on Mongolian laws, statistics, and research on crime prevention, and based on them, brings to the attention of the conference participants the statistical data on crime, its

distribution and use, crime trends, structural changes, comprehensive analysis of crime incidence, and research on the risk of being harmed by crime or qualitative research, and advises them to pay attention to these in formulating, planning, implementing, and organizing crime prevention policies.

Түлхүүр үгс: Криминологи, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, статистикийн мэдээлэл, судалгаа, өгөгдөл, тархаалт, хэрэглээ, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого, төлөвлөлт, гэмт хэргийн цагаан ном

Keywords: Criminology, crime prevention, statistical data, research, data, distribution, use, crime prevention policy, planning, crime white paper

Оршил

Гэмт явдалтай тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх асуудал нь орчин үеийн улс орнуудын хувьд нийтлэг тулгамдсан асуудал болоод байна. Энэ хүрээнд зөвхөн гэмт хэргийг илрүүлэх, шийтгэх хандлагаас илүүтэй гэмт хэрэг үүсэхээс урьдчилан сэргийлэх, эрсдэлийг дэлгэрэнгүй судлан бодитой бодлого боловсруулах нь дэлхийн олон улсын туршлагад тулгуурласан илүү үр нөлөөтэй зам болж байна.

Олон улсын байгууллагуудын зөвлөмж, дүгнэлтүүд нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд өгөгдөлд суурилсан бодлого хэрэгжүүлэх нь санхүүгийн болон нийгмийн ач холбогдлын хувьд үр ашигтай гэдгийг харуулж байна. Тухайлбал, Дэлхийн банкны 2017 оны тайлангаас харахад урьдчилан сэргийлэх хөрөнгө оруулалт нь гэмт хэргийн дараа хохирлыг нөхөхөд зарцуулах зардлаас дунджаар 7-10 дахин бага байдаг.

Монгол Улсын хувьд нийгэм-эдийн засгийн хурдацтай өөрчлөлт, хотжилт, залуу хүн амын өсөлт зэрэг хүчин зүйлс гэмт хэргийн бүтэц, чиг хандлагад мэдэгдэхүйц нөлөө үзүүлж байгаа бөгөөд эдгээр өөрчлөлтийг зохих ёсоор хэмжиж, хариу арга хэмжээг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй хэрэгжүүлэхийн тулд статистик мэдээлэл болон судалгааны үр дүнг ашиглах нь чухал болоод байна.

Илтгэлийн хүрээнд Монгол Улсын хууль тогтоомж, статистик мэдээлэл, судалгаанд суурилан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх криминологийн онол, хандлага, түүнд тулгуурлан гэмт хэргийн статистикийн мэдээлэл, түүний тархаалт, хэрэглээ, гэмт хэргийн бүтцийн

өөрчлөлтүүд, гэмт хэргийн гаралтын цогц дүн шинжилгээ, гэмт хэрэгт хохирох эрсдэлийн чанарын судалгаа зэргийг авч үзэж, эдгээрийг бодлого гаргах, төлөвлөлт хийх, хэрэгжүүлэх, зохион байгуулахад анхаарч үзэх шийдлийг дэвшүүлэхийг эрмэлзлээ.

I. Статистик мэдээлэл, судалгаанд суурилсан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын хууль зүйн үндэслэл

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн нэгдүгээр зүйлийн 2 дах хэсэгт төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчмыг тодорхойлсон. Мөн арван зургаадугаар зүйлийн 2 дахь заалтад: “эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах,... эрхтэй.” гэж, арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт: “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна.” гэж тус тус тодорхойлсон.

Гэмт хэрэг, зөрчил нь нийгмийн хэв журам, иргэдийн аюулгүй байдал, хүний эрх, эрх чөлөөнд ноцтой заналхийлэл учруулдаг бөгөөд түүнээс урьдчилан сэргийлэх ажил нь аливаа улсын хууль сахиулах тогтолцооны үндсэн чиг үүрэгт багтдаг.

2019 онд шинэчлэгдэн батлагдсан Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 3.1-д “Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажил нь гэмт хэрэг, зөрчлийн тухай мэдээллийг судалсны үндсэн дээр гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэгдэхэд нөлөөлж байгаа шалтгаан, нөхцөл, хүчин зүйлсийг тогтоож, түүнийг арилгахад чиглэсэн эдийн засаг, нийгэм, эрх зүйн болон зохион байгуулалтын бусад арга

ᠬᠤᠠᠨᠠᠭᠤᠯᠠᠭᠤᠰᠤ ᠰᠠᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠭᠤᠯᠤᠰ

хэмжээний нийлбэр цогц мөн” гэж тодорхойлж оруулсан.

Тус хуулийн 5 дугаар зүйлд “Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын үндсэн зарчим”-ыг томъёолж өгсөн бөгөөд 5.1.4-д “гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор хэрэгжүүлэх арга хэмжээ судалгаа, шинжилгээ, шинжлэх ухаан, техник, технологийн орчин үеийн ололт, амжилт, шинэ мэдлэгт үндэслэсэн байх;” зарчмыг тусгасан байдаг.

Мөн хуулийн 20 дугаар зүйлд “Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг төлөвлөх” бүлгийг оруулж өгсөн бөгөөд үүнд:

“20.1.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг энэ хуульд заасны дагуу баталсан хөтөлбөр, төлөвлөгөөний дагуу явуулна.

20.2.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөр, төлөвлөгөө нь олон нийтийн хэрэгцээ, шаардлага, гэмт хэрэг, зөрчлийн нөхцөл байдалд хийсэн дүн шинжилгээ, цаашдын төлөв байдал, төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны үр дүнд үндэслэсэн байна.” гэж заасан байна.

2019 онд тус хуульд орсон чухал шинэ зохицуулалт бол гэмт хэргийн чанарын судалгаа хийх зохицуулалтуудыг сайтар оруулж өгсөн. Үүнд:

22 дугаар зүйлд “Гэмт хэрэг, зөрчлийн талаар судалгаа” бүлгийг тусгаж, дараах зохицуулалтыг хийж өгсөн. Үүнд:

“22.1.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг хэрэгжүүлэгч байгууллага гэмт хэрэг, зөрчлийн нөхцөл байдлын судалгааг хоёр жил тутам гэмт хэрэгт хохирох эрсдэлийн судалгааг гурван жил тутам улсын хэмжээнд, эсхүл тодорхой нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд, эсхүл тодорхой гэмт хэрэг, зөрчлийн төрлөөр олон нийтийн дунд зохион байгуулна.

22.2.Энэ хуулийн 22.1-д заасан судалгаа нь гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх байгууллага, тэдгээрийн албан ёсны тоо мэдээнээс хараат бус байх бөгөөд гэмт хэрэг, зөрчлийн бодит нөхцөл байдлыг тогтоох, гэмт хэрэг, зөрчлийн нийгэмд үзүүлж байгаа нөлөөлөл, хор уршгийг тогтоох зорилготой байна.

22.3.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх чиг үүрэг бүхий байгууллага, албан тушаалтан энэ хуулийн 22.1-д заасан судалгааны үр дүнг гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөр, төлөвлөгөө боловсруулах, урьдчилан сэргийлэх ажлыг төлөвлөх үндэслэл болгоно.” гэж заасан.

Судалгааны санал-1: Дээрх хуулийн заалтуудыг хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагууд, холбогдох байгууллага, албан тушаалтнууд жигд, нэг мөр хэрэгжүүлэх нь статистикийн мэдээлэл, судалгааны чанар, хүртээмж, хэрэглээг сайжруулах, түүнд үндэслэн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг төлөвлөн, хэрэгжүүлэхэд чухал нөлөөтэй юм.

II. Статистик мэдээлэл, судалгаанд суурилан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх криминологийн онол, хандлагууд

Орчин цагийн криминологийн шинжлэх ухааны судлагдахуун нь үндсэндээ дөрвөн тулгуур асуудлаас бүрдэнэ: (1) гэмт явдал ба гэмт хэрэг; (2) гэмт хэрэгтэн бие хүн; (3) гэмт явдлын шалтгаан, нөхцөл; (4) гэмт явдлаас урьдчилан сэргийлэх арга зам. Эдгээр дөрвөн тулгуурыг бие биетэйгээ уялдуулан судлах, практикт нэгтгэн хэрэгжүүлэх нь орчин үеийн криминологийн хамгийн чухал зорилт юм.

Криминологийн шинжлэх ухааны үндсэн судлагдахуун нь гэмт явдлын шалтгаан нөхцөлийг судлан, тодорхой онош тогтоосны үндсэн дээр түүнтэй тэмцэх, үр өгөөж бий болгох зорилготой байдаг. Сүүлийн хэдэн зуун жил судлагдсан 200 гаруй гэмт явдлын онолууд энэ л зорилгыг агуулан гэмт явдлын шалтгааныг тайлбарлан, зөв механизмыг тогтоохын тулд тоологдошгүй олон модель, загварыг хэрэгжүүлсэн. (Осман Долу., 2022)

Гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийг статистик судалгаа болон эмпирик өгөгдөлд тулгуурлан илрүүлж, шалтгаан үр дагаврын холбоог тайлбарлах чиглэлийг криминологид аналитик буюу позитивист криминологийн онол гэж үздэг бөгөөд энэ нь ажиглалт, тоон шинжилгээ,

загварчлалын аргаар гэмт хэргийн шалтгааны механизмыг тодорхойлж, туршилтаар шалгаж болох таамаг дэвшүүлдэг онолын хандлага юм.

Тухайлбал, нийгмийн эмх замбараагүй байдлын онол нь хотжилт, ядуурал, шилжилт хөдөлгөөн зэрэг нийгмийн бүтцийн хүчин зүйлсийг статистик үзүүлэлтээр хэмжиж, тэдгээрийг тодорхой газар нутгийн гэмт хэргийн түвшинтэй уялдуулан тайлбарладаг бол нийгмийн хяналтын онол нь эдийн засаг, нийгмийн тэгш бус байдлын үзүүлэлтүүд болон гэмт хэргийн хоорондын хамаарлыг тоон судалгаанд тулгуурлан тодорхойлж, хувь хүний зорилго ба боломжийн зөрчлөөс үүдэлтэй дарамтыг гэмт зан үйлтэй холбон тайлбарладаг. (Reckless, 2003)

Харин рационал сонголтын онол болон байнгын үйл ажиллагааны онол нь гэмт хэрэг үйлдэх шийдвэрийг хувь хүний өртөг ашгийн тооцоо болон боломж, нөхцөлийн статистик загварчлалаар шинжилж тайлбарладаг.

Үүнээс гадна эдгээр хандлагыг нэгтгэн хөгжүүлсэн орчин үеийн аналитик криминологи нь том өгөгдөл, математик загварчлал, шалтгаан үр дагаврын механизмын тоон шинжилгээг ашиглан гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийг илүү нарийвчлан, эмпирик үндэслэлтэйгээр тайлбарлахад чиглэдэг болж хөгжсөөр байна. (Wikström, 2016)

Эдгээрээс нэгтгэн дүгнэвэл аналитик криминологи нь гэмт хэрэг, зөрчлийн шалтгаан, механизм, нөхцөлийг тайлбарлахад чиглэсэн онол, арга зүйн хандлага бөгөөд хувь хүний үйлдэл, сонголтыг микро түвшинд авч үзэн түүнийг бий болгож буй нийгмийн бүтэц, институцийн хүчин зүйлсийн макро түвшний нөлөөлөлтэй уялдуулан шалтгаан, үр дагаврын холбоог илрүүлэхийг зорьдог онцлогтой байна.

Энэ хүрээнд рационал сонголтын логик, механизмд суурилсан тайлбар, формал болон математик загварчлал, статистик болон эмпирик шинжилгээний аргуудыг хослуулан ашиглаж, ажиглагдаж буй гэмт хэргийн хэв шинжийг зөвхөн дүрслэн тайлбарлах бус харин түүнийг

үүсгэж буй дотоод механизм, үйл явцын дарааллыг онолын хувьд загварчлан, туршилт болон өгөгдлөөр баталгаажуулахыг эрмэлздэг шинжлэх ухааны суурь хандлага юм.

Монгол Улсад гэмт хэргийг бүртгэж, хэмжиж буй арга зүй бол тухайлбал, цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, шүүх шинжилгээ байгууллага, авлигатай тэмцэх байгууллага, прокурорын байгууллага, шүүхийн гэмт хэргийг бүртгэж, статистикийн мэдээлэл болгон гаргаж байгаа нь дээрх криминологийн онолуудтай уялдаалтай.

Криминологийн чиглэлийн эрдэм шинжилгээний бүтээлүүдээс профессор Д.Зүмбэрэлхам *“Өнөө үед орчин цагийн криминологийн шинжлэх ухааны судлах зүйлийг гэмт явдал, гэмт хэрэгтэн бие хүн, гэмт явдлын шалтгаан нөхцөл, гэмт явдалас урьдчилан сэргийлэх гэсэн дөрвөн үндсэн хэсгээс бүрддэг гэж үзэж байна.*

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх асуудал нь криминологийн шинжлэх ухааны үндсэн судлагдахууны нэг билээ. Үүнийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхийн тулд гэмт хэргийн үүсэлд нөлөөлөх шалтгаан, нөхцөлийг бодитой тодорхойлох нь туйлын чухал бөгөөд хүн төрөлхтөн энэ тухай ойлголтыг олон янзаар тайлбарлаж ирсэн нь өнөөдөр ч үргэлжилсээр байна.

Ойлголт нэг мөр бус байсны учир нь тухайн түүхэн цаг үеийн нийгмийн хөгжил, зохион байгуулалтын хэлбэр, амьдралын хэв загвар, нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн соёл, эрх зүйн зохицуулалт зэрэг олон хүчин зүйлээс хамаарч байсан бөгөөд энэ нь криминологийн шинжлэх ухаанд өөр хоорондоо ялгаатай онол, чиглэлүүдийн бий болоход хүргэсэн. Гэсэн хэдий ч эдгээр ойлголтын зөрүү сүүлийн жилүүдэд багасах хандлагатай болж ирж байгаа нь гэмт явдлыг судлах эрдэм шинжилгээний үр дүнг даяаршлын орчинд өргөн хүрээнд хүртэх болсонтой холбоотой эерэг өөрчлөлт юм” (Д.Зүмбэрэлхам, 2025) гэж бичсэнтэй санал нэг байх бөгөөд криминологийн онол, хөгжлийн чиг хандлагыг бид байнга судалж, эрэлхийлсээр байх юм.

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠤᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

Судалгааны санал-2: Криминологийн онол, урсгалыг судалдаг, үндэсний мэдлэгийн тогтолцоог хөгжүүлэх мэргэжлийн институци, их сургууль, эрдэм шинжилгээ, судалгааны байгууллага, мэргэшсэн судлаач, мэргэжилтнүүдийг бодлогоор олон талт хэлбэрээр дэмжих маш чухал байна. Статистик, өгөгдлийн инженер, судлаач, шинжээчдийг бэлтгэх тусгай хөтөлбөр боловсруулах шаардлагатай байна.

III. Гэмт хэргийн статистикийн мэдээлэл, түүний тархаалт, хэрэглээ

Монгол Улсад гэмт хэргийн статистик боловсруулж гаргах, нийтэд хүргэх нь хууль ёс, нийгмийн аюулгүй байдал, бодлого төлөвлөлтийн үндсэн суурь болдог.

Хууль зүй, гэмт хэргийн статистикийн үндсэн үзүүлэлтүүд нь хууль сахиулах, шүүн таслах, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагааны удирдлага, төлөвлөлт, бодлого боловсруулалтын эх үүсвэр болохоос гадна үндэсний болон олон улсын байгууллагуудаас эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн түвшинг үнэлэх, хянахад чухал ач холбогдолтой байдаг.

Статистикийн тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.4 заалтад шүүхийн статистикийн үзүүлэлтийг албан ёсны статистикийн мэдээлэлд хамааруулан гаргаж байхаар хуульчилсан нь хууль зүй, гэмт хэрэг салбарын статистик мэдээлэл боловсруулан нийтлэх эрх зүйн үндэс болдог.

Хууль зүй, гэмт хэргийн статистик гаргах нь хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг үнэлэх, гэмт хэргийн нөхцөл байдал, чиг хандлагыг бодитой тогтоох, бодлого төлөвлөлт, шийдвэр гаргалтыг нотолгоонд суурилуулах, хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагааны үр нөлөөг үнэлэх, олон

улсын тайлагнал, иргэдийн мэдээллийн хэрэгцээг хангах зорилготой.

Монгол Улсад 1926 онд шүүх цаазын бичиг батлагдсанаар хорих ял шийтгэгдсэн ялтны бүртгэл анх гаргаж эхэлсэн боловч албан ёсны гэмт хэргийн статистик хөтлөгдөж, олон улс болон улсын хэмжээнд тархаадаггүй байсан нь тухайн үеийн нийгэм улс төрийн бодлоготой холбоотой байжээ. 1977-1980 оны үед гэмт хэргийн А, сэжигтэн холбогдогчийн Б, хэргийн шилжилт хөдөлгөөн В, шүүхийн шийдвэрийн Г гэсэн маягтаар мэдээлэл авч нэгтгэн гаргаж зөвхөн тухайн үеийн улс төр, яамны удирдлагуудад танилцуулдаг байжээ. Үндэсний статистикийн хороо нь 1990 оноос эхлэн гэмт хэргийн статистикийг албан ёсоор тархааж эхэлсэн.

Хууль зүйн салбарын мэдээллийн онцлог нь үйл ажиллагааны хувьд ялгаатай хуулийн байгууллагууд нэгдэж, хууль зүйн салбарын статистикийг буй болгодог. Монгол Улсын хэмжээнд хэрэгжиж буй бүх хууль, эрх зүйн актын хэрэгжилт болон холбогдох бодлого хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг дүгнэх шалгуур үзүүлэлтүүдийг боловсруулан гаргагдаараа бусад салбараас онцлогтой.

Өнөөгийн байдлаар Цагдаагийн ерөнхий газар, Улсын ерөнхий прокурорын газар, Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, Шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар, Авлигатай тэмцэх газар зэрэг байгууллагуудаас гэмт хэргийн статистик мэдээлэл цуглуулж, чиглэл бүрээрээ нийтэд тархааж, Үндэсний статистикийн хороо нэгтгэн боловсруулж, хэрэглэгчдэд тархааж байна. Гэмт хэрэг, шүүн таслах ажиллагааны статистик үзүүлэлт тооцох аргачлалыг Үндэсний статистикийн хорооноос 2018 онд баталсан нь тогтолцооны хэмжээнд нэгдсэн арга зүйд нийцүүлсэн чухал алхам болсон.

https://www.1212.mn/statcata/table/Society%20development/Law%20and%20crime

ХҮСНЭГТ			ТАНИЦУУЛГА	ТАНЛАН	АРГАЧЛАЛ	ЧАНАРЫН ТАЛАН
No.	Нэр	ТТ				
1	АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ГАЗАРТ БҮРТГЭГДСЭН ГЭМТ ХЭРГИЙН ТОО, хэргийн ангиллаар, сар, жилээр	(2)				
2	БҮРТГЭГДСЭН ГЭМТ ХЭРЭГ, хэргийн ангилал, төрлөөр	(2)				
3	БҮРТГЭГДСЭН ГЭМТ ХЭРГИЙН ТОО, бүс, аймаг, нийслэлээр, сар, жилээр	(2)				
4	БҮРТГЭГДСЭН ГЭМТ ХЭРГИЙН ТОО, хэргийн ангиллаар, сар, жилээр	(2)				
5	БҮРТГЭГДСЭН ГЭМТ ХЭРЭГТ ХОЛБОГДСОН НИЙТ ЯЛАГДАГЧДЫН ТОО, бүс, аймаг, нийслэлээр, хүйсээр, насны ангиллаар, сар, жилээр	(2)				
6	ГЭМТ ХЭРГИЙН УЛМААС УЧИРСАН ХОХИРОЛ, НӨХӨН ТӨЛҮҮЛЭЛТИЙН ХЭМЖЭЭ, сар, жилээр	(2)				
7	БҮРТГЭГДСЭН ГЭМТ ХЭРЭГ, үйлдэгдсэн байдал, аймаг, нийслэл, сараар (өссөн дүнгээр)					
8	БҮРТГЭГДСЭН ЗӨРЧИЛ, аймаг, нийслэл, сараар (өссөн дүнгээр)					
9	ГЭМТ ХЭРГИЙН УЛМААС УЧИРСАН ХОХИРОЛ, НӨХӨН ТӨЛҮҮЛЭЛТ, аймаг, нийслэл, жилээр					
10	ГЭМТ ХЭРГИЙН ЯЛАГДАГЧ, гэмт хэргийн төрөл, жилээр					
Нийт: 49			« 1 2 3 4 5 »			

Зураг-1. УСХ-ны www.1212.mn цахим хуудаст байршуулсан өгөгдөл

Мөн Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 23 дугаар зүйлд “Гэмт хэрэг, зөрчлийн статистикийн үйл ажиллагаа эрхлэх” бүлэгт дараах зохицуулалтыг байна. Үүнд:

“23.1.Гэмт хэрэг, зөрчлийн мэдээллийн нэгдмэл байдлыг хангах, шалтгаан, нөхцөлийг тогтоох, урьдчилан сэргийлэх нэгдсэн бодлого боловсруулах, иргэнд шуурхай үйлчилгээ үзүүлэх зорилгоор хууль сахиулах, прокурор, шүүхийн захиргааны байгууллага нь гэмт хэрэг, зөрчлийн цахим мэдээллийн нэгдсэн сан бүрдүүлж, ашиглана.

23.2.Энэ хуулийн 23.1-д заасан байгууллага нь гэмт хэрэг, зөрчлийн шалтгаан, нөхцөлийг тогтоох, урьдчилан сэргийлэх арга замыг тодорхойлох зорилгоор гэмт хэрэг, зөрчлийн статистикийн үйл ажиллагааг дараах байдлаар эрхэлнэ:

23.2.1.гэмт хэрэг, зөрчлийн талаар тоо бүртгэл хөтлөх, цахим мэдээллийн сан бүрдүүлж ашиглах, мэдээлэл гаргаж өгөх, дамжуулах;

23.2.2.гэмт хэрэг, зөрчлийн мэдээллийг боловсруулах, хадгалах, статистикийн мэдээлэл гаргах, судалгаа, дүн шинжилгээ хийх, хэвлэн нийтлэх, мэдээллийн үнэн зөв байдлыг хангах.

23.3.Энэ хуулийн 23.2-т заасан албан ёсны статистикийн мэдээллийн маягт, аргачлалыг тухайн байгууллагатай

зөвшилцөн Үндэсний статистикийн хороо баталж, захиргааны статистикийн мэдээллийн маягт, аргачлалыг Үндэсний статистикийн хорооны зөвшөөрснөөр тухайн байгууллага батална.” гэж заасан. Эдгээр заалтыг хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагууд үндэслэн статистикийн мэдээллийг гаргадаг.

Одоогоор дараах статистик мэдээнүүдийг холбогдох байгууллагуудаас авч нэгтгэн боловсруулж батлагдсан хугацаанд тархаадаг байна.

➤ Бүртгэгдсэн хэрэг, хохирогч, сэжигтэн, учирсан хохирол, нөхөн төлөлт, зэргийг Эрүүгийн хуулийн зүйл, хэсгээр, бүс, аймаг, нийслэлээр, Зөрчлийн хэргийг гэмт хэргийн төрлөөр, бүс, аймаг, нийслэлээр, Цагдаагийн ерөнхий газар, Авлигатай тэмцэх газар;

➤ Прокурорын статистикийн мэдээллийг үйл ажиллагааны төрөл, бүс, аймаг, нийслэлээр;

➤ Шүүхээр шийдвэрлэсэн хэрэг, хохирогч, сэжигтэн, учирсан хохирол, нөхөн төлөлт, зэргийг Эрүүгийн хуулийн зүйл, хэсгээр, бүс, аймаг, нийслэлээр, анхан, давж заалдах, хяналтын шатны шүүхээр, бүс, аймаг, нийслэлээр;

➤ Шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын үйл ажиллагааны чиглэлээр (Шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны төрлөөр, хорих, хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх албаар);

Дорноговь аймгийн хуульч

ХҮҮЛЬ САХИУЛАХУЙ

➤ Хуульчдын холбооны мэдээллийг нэгдсэн бүртгэл, холбооны гишүүнчлэлийн болон хуульчийн мэргэжлийн үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрлийн бүртгэл, өмгөөлөгчдийн нэгдсэн бүртгэл, сайн дурын хорооны бүртгэл, сайн дурын хорооны гишүүнчлэлийн бүртгэл, өмгөөллийн хуулийн этгээдийн бүртгэл,

Мэдээллийн төрөл

Бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, хохирогч, сэжигтний мэдээ	Хариуцах байгууллага	Давтамж
Прокурорын байгууллагын статистик мэдээлэл	ЦЕГ, ҮСХороо	Жил бүр
Шүүхийн статистик	Улсын ерөнхий прокурорын газар	Жил бүр
Шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын статистик	ШЕЗ, ҮСХороо	Жил бүр
Гэмт хэрэгт хохирох эрсдэлийн судалгаа	ШШГЕГ	Жил бүр
Гэмт хэргийн цагаан ном	ҮСХороо	3 жил тутам
	ГХУСАЗЗАА, судалгааны баг	Жил бүр

Хүснэгт 1. Гэмт хэргийн статистик мэдээлэл гаргаж буй байдал

Гэмт хэргийн статистикийн олон улсын арга зүй

Гэмт хэргийн статистик мэдээллийг олон улсын түвшинд харьцуулах боломжийг хангах зорилгоор НҮБ-ын Гэмт хэргийн олон улсын ангилал (ICCS — International Classification of Crime for Statistical Purposes, 2015) ашигладаг. Энэхүү ангилал нь гэмт хэргийг үндэсний эрүүгийн хууль тогтоомжийн нэршил, зохицуулалтаас үл хамааран үйлдлийн шинж чанарт тулгуурлан ангилдаг бөгөөд улс орнуудын хооронд гэмт хэргийн бүтэц, түвшин, чиг хандлагыг харьцуулах боломжийг бүрдүүлдэг.

Мөн UNODC-оос боловсруулсан “Эрүүгийн шударга ёсны статистикийн тогтолцоог хөгжүүлэх гарын авлага” болон холбогдох зөвлөмжүүдийг баримтлан гэмт хэргийн бүртгэл, сэжигтэн, яллагдагч, хохирогч, ял шийтгэлийн талаарх статистик мэдээллийг цагдаа, прокурор, шүүхийн байгууллагуудын шат дамжлагын уялдаатай байдлаар нэгтгэн боловсруулж гаргадаг. Эдгээр арга зүйн баримт бичгүүд нь эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх үйл явцын үе шат бүр дэх мэдээллийн логик уялдаа холбоог хангах, давхардал, мэдээллийн алдагдлыг бууруулахад чиглэгддэг.

Албан ёсны статистик боловсруулахад НҮБ-ын Статистикийн Комиссоос баталсан “Албан ёсны статистикийн суурь

холбооны хэм хэмжээ тогтоосон шийдвэрийн бүртгэл нэгдсэн бүртгэл, бүс, аймаг, нийслэлээр цуглуулдаг.

➤ Хууль зүй, дотоод хэргийн яам (Шүүх шинжилгээний ерөнхий газар, Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн,)-ны статистикийн мэдээлэл.

зарчмууд”-ыг мөрдөж, статистикийн хараат бус байдал, мэргэжлийн арга зүйд суурилсан байдал, мэдээллийн үнэн зөв, ил тод байдал, хувь хүний мэдээллийн нууцлалыг ханган ажиллаж байна. Эдгээр зарчим нь хууль зүй, гэмт хэргийн салбарын статистик мэдээллийг олон нийт, бодлого боловсруулагч, судлаачдын хэрэгцээнд нийцүүлэн ашиглах үндсэн нөхцөлийг бүрдүүлдэг.

Гэмт хэргийн бодит түвшин, иргэдийн гэмт хэрэгт өртөх эрсдэлийг илүү өргөн хүрээнд үнэлэх зорилгоор НҮБ болон олон улсын байгууллагуудаас боловсруулсан хохирогчийн судалгааны арга зүй, тухайлбал Олон улсын гэмт хэргийн хохирогчийн судалгаа (ICVS)-ны зарчмыг баримтлан судалгаанд суурилсан статистик мэдээллийг ашигладаг. Энэ нь албан ёсоор бүртгэгдээгүй гэмт хэргийн талаарх мэдээллийг нөхөх, хүний эрхэд суурилсан бодлого боловсруулахад чухал ач холбогдолтой.

Түүнчлэн Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудын 16 дугаар зорилт (Энх тайван, шударга ёс)-той уялдуулан гэмт хэргийн статистик мэдээллийг ашиглаж, хууль дээдлэх ёс, иргэдийн аюулгүй байдал, шударга ёсны хүртээмжийг үнэлэх олон улсын шалгуур үзүүлэлтүүдийг хангахад анхаарч байна.

Үндэсний статистикийн хорооноос гэмт хэргийн статистик мэдээллийн чанар, уялдааг хангах зорилгоор хууль зүйн салбарын мэдээлэл цуглуулах, боловсруулах, нэгтгэх олон нийтэд тархаах үйл явцыг батлагдсан маягт, заавар, аргачлал, олон улсын зөвлөмж, арга зүйд үндэслэн цагдаа, прокурор, шүүхийн байгууллагуудаас ирүүлсэн мэдээллийг харьцуулан шалгах, давхардал, зөрүүг бууруулах, үзүүлэлтүүдийн логик уялдааг хангах ажлыг тогтмол хэрэгжүүлж ирсэн.

Цаашид хууль зүй, гэмт хэргийн салбарын статистик мэдээллийн чанар, уялдаа холбоо, олон улсын харьцуулалтыг сайжруулах хэрэгцээ, хүлээлт байсаар байна.

Судалгааны санал-3: Гэмт хэргийн статистикийн мэдээллийн чанарыг сайжруулахад хуулийн байгууллагууд хамтдаа анхаарал хандуулах нь зүйтэй. Учир нь зайлшгүй хэрэгцээтэй мэдээллийг авах, ашиглах, харах үед нарийвчлан гарах боломжгүй, мэдээллийн ашиглалтын байдал хангагдахгүй байна. Иймд статистикийн бүртгэлийн болон мэдээний маягт, үзүүлэлтийг баяжуулах, үүнд мэдээллийн технологи, программын шийдлүүдийг хөгжүүлэх шаардлага хүлээгдсээр байна.

Статистикийн анхан шатны мэдээллийн үнэн зөв, бүрэн гүйцэд байдлыг хангахын тулд мэдээлэл бүртгэгчдийн мэдлэг, ур чадварыг тасралтгүй хөгжүүлэх, тогтвортой ажиллах нөхцөлийг хангах, батлагдсан арга зүй, заавар, журмын мөрдөлтийг чанд хангах хэрэгцээ байна. Энэ нь мэдээлэл цуглуулах, бүртгэх, нэгтгэх үйл ажиллагааны чанар, найдвартай байдлыг нэмэгдүүлэх суурь нөхцөл болно.

Гэмт хэргийн статистикийн мэдээллийн чанарыг сайжруулахад хуулийн байгууллагууд нэгдсэн арга зүй, нэгдсэн программ хангамжийн шийдлийг хамтарч хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Байгууллага бүрийн статистикийн мэдээллийг тогтмол цахим хуудсандаа байршуулж, нээлттэй өгөгдлийн (open data) зарчмаар иргэд, судлаач, бодлого боловсруулагчдад хүртээмжтэй болгох нь ил тод байдал,

мэдлэгт тулгуурласан ардчиллын суурь болох юм.

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөлд байгууллага бүрийн статистикийн мэдээлэл, дата өгөгдлийг нэгтгэсэн системийн шийдлийг хэрэгжүүлэх боломж байна.

IV. Гэмт хэргийн бүтцийн өөрчлөлт, чиг хандлага

Монгол Улсад сүүлийн арван жилд гэмт хэргийн бүтэц, чиг хандлага нь нийгэм-эдийн засгийн хурдацтай өөрчлөлттэй уялдан мэдэгдэхүйц хувьсжээ. Нийслэл Улаанбаатар хотын хүн амын төвлөрөл улам нэмэгдэж, нийт хүн амын 70 орчим хувь нийслэлд амьдрах болсон нь гэмт хэргийн газар зүйн тархалт болон бүтцэд шууд нөлөөлж байна.

Гэмт хэргийн чиг хандлагад бүтцийн өөрчлөлт, шилжилт гарч байна, өмнө нь буюу 1997 оны үед хулгайлах, малын хулгайлах гэмт хэрэг дийлэнх буюу 40 орчим хувийг эзэлдэг байсан бол өнөөгийн байдлаар залилах гэмт хэрэг давамгайлах боллоо. Өнөөгийн байдлаар статистикийн мэдээллээр цахим орчны гэмт хэрэг, цахим орчинд залилах 30-40 хувийг эзлэх боллоо, үүнд залуучуудын эзлэх хувь өсөн нэмэгдэж байна.

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөл нь тодорхой гэмт хэргийн төрлийн чиглэлд мэргэшсэн дэд зөвлөлийн тогтолцоогоор ажиллаж байна. Энэхүү мэргэшсэн бүтэц нь тухайн гэмт хэргийн онцлог шалтгаан, нөхцөл, статистикийн чиг хандлагад нарийвчилсан дүн шинжилгээ хийж, мэргэжлийн урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөр боловсруулах боломжийг бүрдүүлдэг.

Дэд зөвлөлүүд нь Авлигын дэд зөвлөл, Гэр бүлийн хүчирхийлэл, хүүхдийн эсрэг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, Хүн худалдаалахтай тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх дэд зөвлөл, Мал хулгайлах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх дэд зөвлөл, Хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх дэд зөвлөл зэрэг багтдаг.

Эдгээр дэд зөвлөл бүр өөрийн чиглэлийн гэмт хэргийн статистик

МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ГЭМТ ХЭРГИЙН ЦАГААН НОМ

мэдээлэл, судалгааны үр дүнд тулгуурлан тусгай хөтөлбөр хэрэгжүүлэх нь урьдчилан сэргийлэх ажлыг хэт ерөнхийлснөөс зайлсхийж, мэргэжлийн тогтолцоо бүрдүүлэх боломж олгох нь илүү үр ашигтай байх болно.

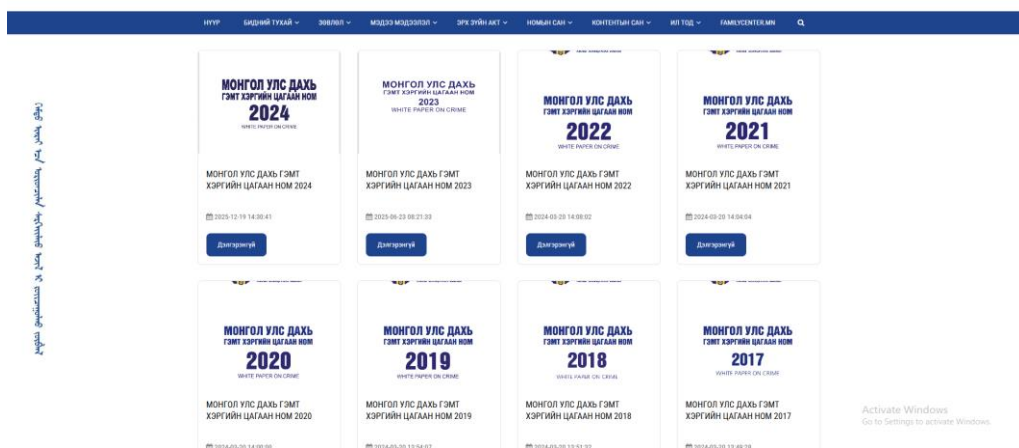
Судалгааны санал-4: Цахим гэмт хэрэг, цахим залилан мэхлэх гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх дэд зөвлөлийг байгуулж, ажиллуулах нь зүйтэй.

V. Гэмт хэргийн гаралтын цогц дүн шинжилгээ буюу цагаан ном¹

МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ГЭМТ ХЭРГИЙН ЦАГААН НОМ

info@scs.gov.mn (+976) 51-261423

Зураг-2. ГХУСА33-ийн цахим хуудас дахь гэмт хэргийн цагаан номуудын цахим хувилбар.

Гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажлын цөм нь гэмт хэргийн нөхцөл байдлыг судалж, гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл, гэмт хэрэгтэн бие хүн, хохирогчийн онцлогийг тодорхойлж, урьдчилан сэргийлэх ажлыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй, оновчтой зохион байгуулж, бодит үр дүнд хүрсэн байхыг шаарддаг.

Нийгмийн өөрчлөлт, техник технологийн хурдацтай хөгжлөөс шалтгаалан гэмт хэргийн нөхцөл байдал, бүтэц, түвшин, шалтгаан, нөхцөл хувьсан өөрчлөгдөж, нийгмийн хор аюул нь улам бүр нэмэгдэж урьдчилан сэргийлэх ажлыг шинэ арга, хэрэгсэл ашиглан явуулах шаардлага үүсэж байна.

Дэлхийн улсуудад гэмт хэрэгтэй тэмцэх явдал нь хэзээд тулгамдсан асуудлын нэг байсаар ирсэн бөгөөд улс бүр өөрийн нийгэм, эдийн засаг, соёл, зан заншил, хүн ам, нутаг дэвсгэрийн онцлогийг харгалзан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг харилцан адилгүй арга, хэлбэрээр зохион байгуулдаг.

Дэлхийн улсууд гэмт хэргийн нөхцөл байдлыг тодорхойлсон “Гэмт хэргийн цагаан ном буюу White paper on crime”-ыг жил бүр өөрийн улсын онцлогт нийцүүлэн эрхлэн гаргаж ирсэн.

Монгол Улс дахь гэмт хэргийн нөхцөл байдал, түүний шалтгаан, нөхцөлийг тодорхойлох, урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохион байгуулах чиглэлээр 2006 оноос Цагдаагийн ерөнхий газраас гэмт хэрэг, захиргааны зөрчлийн нөхцөл байдлын мэдээг гаргаж ирсэн бөгөөд энэ нь зөвхөн цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн статистик мэдээлэлд үндэслэгдсэн учир хязгаарлагдмал байв.

Улмаар шүүх, прокурор, цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагыг нэгтгэн 2016 оноос гадаадын зарим улсын туршлагад үндэслэн “Монгол Улс дахь гэмт хэргийн цагаан ном” товхимлыг жил бүр эрхлэн гаргаж, эрдэм шинжилгээ,

¹ Монгол Улсад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөл. Хандалт: 2026.05.06

судалгааны эргэлтэд оруулж, олон нийтийн хүртээл болгож байна.

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөлөөс санаачлан хууль зүйн салбарын байгууллага, их сургууль, иргэний нийгмийн байгууллага, криминологич, эрдэмтэн, судлаач нартай хамтран “Монгол Улс дахь гэмт хэргийн цагаан ном” товхимлыг 2016 оноос 10 дахь жилдээ эрхлэн гаргаж, нийтийн хүртээл болгосон гэдгийг онцолж байна. 2025 оны цагаан номыг одоо Дотоод хэргийн их сургуульд түшиглэн боловсруулагдаж байна. Тодруулбал, Дотоод хэргийн их сургууль, Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, Улсын Ерөнхий Прокурорын газар, Авлигатай тэмцэх газар, Цагдаагийн ерөнхий газар, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар, Шүүх шинжилгээний ерөнхий газар, Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн зэрэг байгууллагууд хамтран ажилласан байдаг.

Анх 2016 оны гэмт хэргийн цагаан номыг Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөлөөс санаачилга, захиалгаар “Монголын Криминологичдын холбоо” ТББ, Нээлттэй нийгэм форумтай хамтран эрхлэн гаргаж байсан. Эрхлэн гаргахад Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, Улсын ерөнхий прокурорын газар, Авлигатай тэмцэх газар, Үндэсний статистикийн хороо, Цагдаагийн ерөнхий газар, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар, Шүүхийн шинжилгээний үндэсний хүрээлэн, Хууль сахиулах их сургуулийн 25 орчим криминологич, эрдэмтэн, судлаач, практикийн ажилтнууд хамтран ажилласан. Анх гадаад орны туршлагыг нутагшуулах, онолын буюу судалгааны агуулгаар боловсруулж гаргахыг зорьж байсан.

Энэхүү товхимлыг эрхлэн гаргасан нь гэмт хэрэг, зөрчлийн нөхцөл байдлын мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийсний үндсэн дээр түүний шалтгаан, нөхцөлийг тогтоон урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн нийгэм, эдийн засаг, эрх зүйн болон зохион байгуулалтын арга хэмжээг тодорхойлоход судалгааны үндэслэл болоход чиглэгдсэн юм.

Судалгааны санал-5: Гэмт хэргийн цагаан номыг хүртээмжтэй байдлаар холбогдох байгууллага, албан

тушаалтнуудад хүргүүлж, хэрэглээг таниулах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, эрдэм шинжилгээ, судалгааны эргэлтэд оруулах, нээлттэй өгөгдөл байдлаар ашиглах боломжийг бүрдүүлэх боломж байгаа гэж харж байна.

VI. Гэмт хэрэгт хохирох эрсдэлийн судалгаа буюу чанарын судалгаа

Статистикийн тухай хуульд заасны дагуу “Гэмт хэрэгт хохирох эрсдэл-2023”-ийн судалгааг Үндэсний статистикийн хороо Монгол Улсад анх удаа 2023-2024 онуудад зохион байгуулж, үр дүнг нийтэд хүргэсэн.

Зураг-3. *ҮСХ-ны www.1212.mn цахим хуудас байршуулсан судалгааны тайлан.*

НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 1985 оны 40/34 дүгээр тогтоолоор “Гэмт хэргийн болон албан тушаалын байдлаа урвуулан ашигласны улмаас хохирсон хохирогчдын талаарх хууль цаазын үндсэн зарчмын тухай тунхаглал” батлагдсан. Ингэснээр дэлхийн улс орнууд өөрийн онцлогт тохирсон гэмт хэргийн хохирогч судлах бодлогыг боловсруулж хэрэгжүүлэх үндэс тавигдсан. Энэхүү судалгаа нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд тусгасан иргэний

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯ ᠤᠯᠤᠰ

амьд явах, эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдлоос хамгаалуулах эрх, эрх чөлөөний байдал буюу гэмт хэрэгт хохирох эрсдэл болон хохирсон байдлыг судлах зорилготой юм.

Гэмт хэргээс хохирох эрсдэлийг бууруулах, урьдчилан сэргийлэх бодлогыг боловсруулахад энэ судалгаа чухал ач холбогдолтой юм.

Энэхүү судалгаа нь зөвхөн гэмт хэргийн хохирогч, хохирол төдийгүй иргэдийн амьдрах орчин, аюулгүй байдал, гэмт хэргээс айх айдас, гэмт хэргийн талаарх иргэдийн үзэл бодол, гэмт хэргийн нийгмийн эмзэг бүлэгт үзүүлж буй нөлөө, гэмт хэргийн бүртгэл, мэдээллийн бодит байдал, хүн амын гэмт хэргийн талаар мэдээлэх хандлага, хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагад иргэдийн итгэх итгэл, нуугдмал гэмт хэргийн шинж байдал зэрэг өргөн хүрээтэй мэдээллийг цуглуулснаараа онцлог юм. Түүвэр судалгааны үр дүн нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого, үйл ажиллагааны үр нөлөөг дүгнэх шалгуур үзүүлэлтийн суурь болно.

Гэмт хэрэгт хохирох эрсдэлийн судалгаа нь гэмт хэргийн хохирогч, түүний шинж байдал, гэмт хэргийн хохирол, түүнийг барагдуулахад хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагуудаас авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ, иргэдийн итгэх итгэл, гэмт хэрэгт хохирох байдалд нөлөөлж буй хүчин зүйлс, иргэдийн гэмт хэргээс айх айдас, гэмт хэргийн талаарх ойлголт, хэрэг бүртгэх байгууллагад бүртгэгдсэн гэмт хэргийн мөрөөр явуулж буй урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний талаар болон ТХЗ-ын холбогдох үзүүлэлтүүд тооцоход шаардлагатай суурь мэдээллийг бий болгох зорилготой хийгдсэн.

Энэхүү судалгааг 1990-ээд оноос эхлэн дэлхийн 80 гаруй улс орон зохион байгуулж ирсэн байна. Статистикийн тухай хуулийн 7-р зүйлийн 1 дэх хэсгийн “м”-д “Гэмт хэрэгт хохирох эрсдэлийн судалгааг гурван жил тутам” зохион байгуулан явуулна гэж заасны дагуу гэмт хэрэгт хохирох эрсдэлийн судалгааг анх удаа НҮБ-ын Мансууруулах Бодис, Гэмт Хэрэгтэй

Тэмцэх Газрын техникийн дэмжлэгтэйгээр, НҮБ-ын Гэмт Хэрэг, Мансууруулах Бодистой Тэмцэх Газар болон Европын Эдийн засгийн комиссоос хамтран гаргасан Хохирогчийн судалгааны гарын авлагын дагуу зохион байгуулсан байдаг.

Уг судалгаагаар хохирогчийн эмзэг асуудлыг сануулах байдлаар асуух учраас иргэд судалгаанд оролцож, хариулт өгөхөөс татгалзах магадлал өндөр, мэдээлэл цуглуулалт, өгөгдлийн чанарт сөргөөр нөлөөлөх эрсдэлтэй гэж үзсэн учраас “Амьдрах орчны аюулгүй байдлын судалгаа” гэсэн нэрээр судалгааг зохион байгуулсан. Үүнтэй ижил судалгааг БНСУ-д “Олон нийтийн аюулгүй байдлын судалгаа”, ХБНГУ-д “Амьдралын нөхцөл байдал, аюулгүй байдлын судалгаа” нэрээр зохион байгуулж байжээ. Энэхүү судалгаанд нийт 8000 өрхийг хамруулж, үр дүнг улс, бүс, суурьшлын түвшинд тооцон гаргасан.

Судалгааны түүврийн хүрээ нь 2022 оны жилийн эцсийн Монгол Улсын нийт өрх, 14 ба түүнээс дээш насны хүн ам бөгөөд 941.5 мянган өрх, 14 ба түүнээс дээш насны 2.3 сая хүн байсан байна.

Судалгааны мэдээлэл цуглуулалтын үндсэн нэгж нь өрх байна. Нэг орон байранд хамт амьдардаг нэгдмэл төсөвтэй, хүнс, амьдралын наад захын хэрэгцээгээ хамтран хангадаг, хэсэг бүлэг хүмүүсийг өрх гэх бөгөөд өрхийн гишүүд нь хоорондоо гэр бүл, ураг төрөл болон хамаатан садны холбоотой хүмүүс, зарим гишүүд нь огт хамааралгүй байж болно.

Судалгаанд цэргийн хуаран, дотуур байр, засан хүмүүжүүлэх газар, сүм хийд болон нийтийн байранд түр амьдрагчид, байнгын орон гэргүй хүн амыг хамруулаагүй. Тухайн өрхийн ам бүлээс 6 сараас дээш хугацаагаар эзгүй байгаа (хугацаат цэргийн албан хаагч, оюутан сурагчид, гадаадад ажиллаж амьдарч байгаа болон цагдан хоригдож байгаа) хүмүүсийг өрхийн гишүүнд тооцохгүй.

Үндэсний статистикийн хорооноос 2026 онд шүүх, прокурор, хуулийн болон төрийн бусад байгууллагуудтай хамтран “Гэмт хэрэгт хохирох эрсдэлийн судалгаа”-

г 2 дах удаагаа улсын хэмжээнд явуулж байна.

Судалгааны санал-6: Гэмт хэрэгт хохирох эрсдэлийн судалгааны үр дүнг гэмт хэргийн статистикийн тоон мэдээллийн хамт гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого боловсруулах, төлөвлөх, хэрэгжүүлэхэд системтэйгээр ашиглах шаардлагатай. Цаашлаад уг судалгааны үр дүнг академик эргэлтэд оруулж, магистр, докторын судалгааны суурь мэдээлэл болгох, иргэний нийгмийн байгууллагууд болон нийтийн хэвлэл мэдээлэлд хүртээмжтэй болгох нь нийгмийн ухамсар, оролцоог нэмэгдүүлэхэд чухал юм.

Дүгнэлт

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхийн тулд гэмт хэргийн бодит нөхцөл байдал, бүтэц, чиг хандлага, нөлөөлөгч хүчин зүйлсийг зөв тодорхойлж, нотолгоонд суурилсан бодлого боловсруулах шаардлага улам бүр нэмэгдэж байна.

Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуульд судалгаа, шинжилгээ, статистик мэдээлэлд суурилсан төлөвлөлт хийх, гэмт хэрэгт хохирох эрсдэлийн судалгаа зохион байгуулах, гэмт хэргийн мэдээллийн нэгдсэн сан бүрдүүлэх зэрэг зохицуулалтуудыг тусгасан нь урьдчилан сэргийлэх ажлыг уламжлалт аргаас шинжлэх ухаанч тогтолцоонд шилжүүлэх эрх зүйн үндсийг бүрдүүлсэн гэж үзэж байна.

Нийгмийн эмх замбараагүй байдлын онол, рационал сонголтын онол, аналитик криминологи зэрэг орчин үеийн чиглэлүүд нь гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийг статистик болон эмпирик өгөгдөлд тулгуурлан тодорхойлох боломжийг бий болгож байна. Иймд Монгол Улсад криминологийн судалгааг зөвхөн онолын түвшинд бус, бодит өгөгдөл, математик загварчлал, эрсдэлийн үнэлгээтэй уялдуулан хөгжүүлэх шаардлага байна.

Мөн Монгол Улсад гэмт хэргийн бүтэц, чиг хандлага эрчимтэй өөрчлөгдөж байгаа нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого, арга хэлбэрийг шинэчлэх, статистикийн үзүүлэлт, мэдээллийн систем,

дүн шинжилгээний арга зүйг орчин үеийн нөхцөлд нийцүүлэх шаардлагыг бий болгож байна.

Гэмт хэрэгт хохирох эрсдэлийн судалгаа, гэмт хэргийн цагаан ном зэрэг судалгааны ажлуудыг хэрэгжүүлж эхэлсэн нь Монгол Улсад гэмт хэргийн бодит нөхцөл байдлыг илүү өргөн хүрээнд үнэлэх боломжийг бүрдүүлж байгаа ч эдгээр судалгааны үр дүнг бодлого боловсруулах, төлөвлөлт хийх, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд тогтолцоотой ашиглах механизм хангалтгүй байна.

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үр дүнтэй тогтолцоо нь зөвхөн хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаагаар хязгаарлагдахгүй бөгөөд статистик мэдээлэл, шинжлэх ухааны судалгаа, технологийн дэвшил, олон талын оролцоо, нотолгоонд суурилсан бодлогын нэгдэл дээр үндэслэх шаардлагатай байна. Энэ нь Монгол Улсад аюулгүй, тогтвортой, хууль дээдэлсэн нийгмийг төлөвшүүлэх суурь нөхцөл болох юм.

Санал

1. Гэмт хэргийн статистикийн мэдээллийг боловсруулах, ашиглах нэгдсэн тогтолцоог боловсронгуй болгож, хууль сахиулах болон шүүх эрх мэдлийн байгууллагуудын мэдээллийн санг уялдуулсан интеграцчилсан системийг үе шаттайгаар бүрдүүлэх;

2. Гэмт хэргийн статистикийн мэдээллийн чанар, үнэн зөв байдлыг сайжруулах зорилгоор бүртгэл, мэдээллийн аргачлалыг олон улсын ICCS ангилалтай бүрэн нийцүүлэх, мэдээлэл бүртгэгч албан хаагчдын мэдлэг, ур чадварыг тогтмол хөгжүүлэх;

3. Гэмт хэрэгт хохирох эрсдэлийн судалгаа, гэмт хэргийн цагаан ном зэрэг судалгааны үр дүнг төрийн бодлого, төлөвлөлт, урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөр боловсруулах;

4. Цахим орчинд үйлдэгдэх гэмт хэрэг, цахим залилангийн өсөлттэй холбоотойгоор тусгайлсан дэд зөвлөл, мэргэшсэн нэгж байгуулж, мэдээллийн технологи, кибер аюулгүй байдал,

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ
ЭРХ МЭДЛИЙН
БАН

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ САХИУЛАХ
ОРОН НУТГИЙН
УДИРДЛАГА

өгөгдлийн шинжилгээний чиглэлээр мэргэшсэн хүний нөөцийг бэлтгэх;

5. Криминологийн шинжлэх ухааны судалгааг хөгжүүлэх хүрээнд их сургууль, эрдэм шинжилгээний байгууллага, төрийн байгууллагын хамтын ажиллагааг өргөжүүлж, аналитик криминологи, дата шинжилгээ хийх;

6. Урьдчилан сэргийлэх ажлыг зөвхөн хууль сахиулах байгууллагын хүрээнд бус боловсрол, гэр бүл, орон нутгийн удирдлага, хэвлэл мэдээлэл, иргэний нийгмийн байгууллагын оролцоонд тулгуурласан олон талт хамтын ажиллагааны тогтолцоонд шилжүүлэх зэрэг саналыг дэвшүүлж байна.

Ашигласан материал

Дотоод эх сурвалж:

- Монгол Улсын Үндсэн хууль. 1992
- Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль. 2019
- Статистикийн тухай хууль. 1997
- Үндэсний статистикийн хороо. "Гэмт хэрэгт хохирох эрсдэлийн судалгаа-2023-ны тайлан". Улаанбаатар, 2025.
- Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөл, Монгол Улс дахь гэмт хэргийн цагаан ном. 2026-2024 онууд.
- "Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил: Онол, практик, чиг хандлага" олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл. Улаанбаатар, 2025.09.30.
- ҮСХ-ны даргын 2018 оны А/118 тоот тушаалаар баталсан "Гэмт хэрэг, шүүн таслах ажиллагааны статистик үзүүлэлт тооцох аргачлал"
- Монгол Улсад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөл

Гадаад эх сурвалж:

- Becker, H. S. *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press, 1963
- Cohen, L. E., & Felson, M. "Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach." *American Sociological Review*, 44(4), 588–608, 1979
- Hirschi, T. *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press, 1969.
- Lemert, E. M. *Human Deviance, Social Problems, and Social Control* (2nd ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1972
- Shaw, C. R., & McKay, H. D. *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. Chicago: University of Chicago Press, 1942
- Sherman, L. W. "Evidence-Based Policing." *Ideas in American Policing*. Washington, DC: Police Foundation, 1998
- Sherman, L. W., Gartin, P. R., & Buerger, M. E. "Hot Spots of Predatory Crime." *Criminology*, 27(1), 27–56, 1989
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). "Manual for the Development of a System of Criminal Justice Statistics." New York: United Nations, 2003
- UNODC & United Nations Economic Commission for Europe (UNECE). "Manual on Victimization Surveys." Geneva, 2010
- United Nations. "International Classification of Crime for Statistical Purposes (ICCS)." Vienna: UNODC, 2015
- United Nations General Assembly Resolution 40/34 (1985). "Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power."
- World Bank. "Investing in Prevention: The Economics of Crime." Washington, DC: World Bank Group, 2017

МЕТАВЕРС БОЛОН ВИРТУАЛ ОРЧИН ДАХЬ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ОЛОН УЛСЫН ТУРШЛАГА, МОНГОЛ УЛСАД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ БОЛОМЖ

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN PREVENTING CRIME IN THE METAVERSE AND VIRTUAL ENVIRONMENTS AND THE POSSIBILITIES FOR ITS IMPLEMENTATION IN MONGOLIA

Б.Баянмөнх

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн тэргүүлэх судлаач, доктор (Ph.D), дэд профессор, цагдаагийн хурандаа

Bayanmonkh B.

Lead Researcher at the Research Institute of the University of Internal Affairs, Doctor (Ph.D), Associate Professor, Police Colonel

Хураангуй: Дэлхийн хэмжээнд метаверс болон виртуал орчны хэрэглээ эрчимтэй нэмэгдэж, боловсрол, худалдаа, тоглоом, харилцаа холбоо, санхүүгийн үйлчилгээ зэрэг олон салбарт нэвтэрч байна. Үүнийг дагаад виртуал хөрөнгө хулгайлах, цахим залилан, бэлгийн дарамт, хувийн мэдээлэл алдагдах, хиймэл дүр ашигласан гэмт үйлдэл зэрэг шинэ төрлийн гэмт хэрэг нэмэгдэх хандлагатай болсон.

Метаверс болон виртуал орчинд үйлдэгдэж буй гэмт хэргийн олон улсын нөхцөл байдал нь сүүлийн жилүүдэд хууль сахиулах байгууллагуудын анхаарлын төвд орж, кибер гэмт хэрэг, виртуал хөрөнгийн залилан, бэлгийн дарамт, хүүхэд мөлжлөг, deepfake зэрэг шинэ төрлийн эрсдэл эрчимтэй нэмэгдэж байна. Ийм нөхцөлд АНУ, Европын холбоо, БНСУ, Япон зэрэг улс орнууд метаверс орчин дахь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр хууль эрх зүй, технологи, олон улсын хамтын ажиллагаанд суурилсан бодлого хэрэгжүүлж байна.

Энэхүү өгүүлэлд метаверс болон виртуал орчин дахь гэмт хэргийн онцлог, олон улсын туршлага, урьдчилан сэргийлэх механизмд шинжилгээ хийж, Монгол Улсад хэрэгжүүлэх боломжийн талаар товч авч үзсэн болно.

Abstract: The use of the metaverse and virtual environments is rapidly increasing worldwide and is being widely adopted in many sectors, including education, commerce, gaming, communication, and financial services. Along with this development, new forms of crime such as virtual asset theft, cyber fraud, sexual harassment, personal data breaches, and crimes involving the use of artificial identities are also increasing.

In recent years, crimes committed in the metaverse and virtual environments have become a major focus of law enforcement agencies worldwide, as emerging threats such as cybercrime, virtual asset fraud, sexual harassment, child exploitation, and deepfake-related offenses continue to grow rapidly. In response to these challenges, countries such as the United States, the European Union member states, the Republic of Korea, and Japan are implementing policies aimed at preventing crimes in the metaverse through legal regulation, technological measures, and international cooperation.

This article examines the characteristics of crimes committed in the metaverse and virtual environments, analyzes international experience and preventive mechanisms, and briefly discusses the possibilities for implementing such practices in Mongolia.

Түлхүүр үгс: Метаверс, виртуал орчин, цахим гэмт хэрэг, урьдчилан сэргийлэх, кибер аюулгүй байдал, виртуал хөрөнгө, хиймэл оюун.

Keywords: Metaverse, virtual environment, cybercrime, crime prevention, cybersecurity, virtual assets, artificial intelligence.

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

Удиртгал

Дижитал шилжилт эрчимжихийн хэрээр хүн төрөлхтөн бодит болон виртуал орчныг хослуулсан шинэ нийгмийн харилцаанд шилжиж байна. Метаверс нь виртуал бодит байдал (VR), нэмэгдүүлсэн бодит байдал (AR), блокчейн, хиймэл оюун, дижитал эдийн засаг зэрэг технологид тулгуурласан цогц виртуал экосистем юм. Энэ орчинд хүмүүс ажиллах, худалдаа хийх, хөрөнгө эзэмших, боловсрол эзэмших, нийгмийн харилцаанд оролцох боломжтой болсон нь уламжлалт гэмт хэргийн шинэ хэлбэрийг бий болгож байна.

Виртуал орчин дахь гэмт хэрэг нь газар зүйн хил хязгааргүй, нэрээ нууцлах боломж өндөр, нотлох баримт цуглуулахад хүндрэлтэй байдгаараа онцлогтой. Иймээс метаверс дахь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх асуудал нь зөвхөн технологийн бус хууль эрх зүй, криминологи, олон улсын хамтын ажиллагааны түвшинд авч үзэх шаардлагатай шинэ сорилт болж байна.

INTERPOL буюу Олон улсын эрүүгийн цагдаагийн байгууллагын 2024 онд гаргасан “Metacrime” тайланд метаверс орчинд хүүхэд уруу татах (grooming), радикалчлал, кибер халдлага, виртуал өмч хулгайлах, аватар дээрэмдэх зэрэг гэмт үйлдлүүд бодит эрсдэл болж эхэлснийг онцолсон. Уг байгууллагын мэдээлснээр метаверс дахь мөрдөн шалгалт нь олон улсын харьяаллын зөрчил, виртуал нотлох баримтын онцлог, блокчейн болон NFT ашигласан санхүүгийн мөрийг тогтооход хүндрэлтэй байдгаараа уламжлалт гэмт хэргээс ялгаатай байна. (Stock, 2024)

Метаверс болон виртуал орчин нь хиймэл оюун, блокчэйн, виртуал бодит байдал (VR), өргөтгөсөн бодит байдал (AR) зэрэг дэвшилтэт технологид тулгуурлан хөгжиж, дэлхий даяар хүмүүсийн харилцаа, худалдаа, боловсрол, санхүүгийн үйлчилгээ, тоглоомын салбарт өргөн хэрэглэгдэх болсноор шинэ төрлийн гэмт хэрэг үйлдэгдэх орон зайг бий болгож байна.

Ялангуяа виртуал хөрөнгө хулгайлах, цахим залилан, мөнгө угаах, бэлгийн дарамт, хүний хувийн мэдээлэл хууль бусаар цуглуулах, дижитал таних тэмдгийг хуурамчаар ашиглах зэрэг гэмт хэрэг олон улсын хэмжээнд эрчимтэй өсөж, хууль сахиулах байгууллагуудын өмнө эрх зүйн зохицуулалт болон мөрдөн шалгах ажиллагааны шинэ сорилтыг үүсгэж байна. Үүнтэй холбоотойгоор дэлхийн улс орнууд болон олон улсын байгууллагууд метаверс дахь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, кибер аюулгүй байдлыг хангах, виртуал орчин дахь хэрэглэгчийн эрх ашгийг хамгаалах чиглэлээр хамтын ажиллагаа, эрх зүйн шинэ механизм боловсруулах шаардлагатай нөхцөл байдалд хүрээд байна.

Үндсэн хэсэг

Метаверс болон виртуал орчны хэрэглээ дэлхий даяар эрчимтэй нэмэгдэж, хүмүүс ажиллах, суралцах, худалдаа хийх, хөрөнгө оруулах, нийгмийн харилцаанд оролцох зэрэг өдөр тутмын үйл ажиллагаагаа виртуал хэлбэрээр явуулах болсноор гэмт этгээдүүд эдгээр орчныг ашиглан залилан, виртуал хөрөнгө хулгайлах, цахим дарамт, хүний хувийн мэдээлэлд халдах зэрэг шинэ төрлийн гэмт хэрэг үйлдэх боломж нэмэгдэж байна.

Метаверсийн орчин нь хил хязгааргүй, төвлөрсөн бус технологид тулгуурладаг тул гэмт хэрэг үйлдэгчийг тогтоох, цахим нотлох баримт цуглуулах, харьяаллын асуудлыг шийдвэрлэхэд хүндрэл үүсэж, уламжлалт эрүүгийн эрх зүйн зохицуулалт дангаараа хангалтгүй болж байна. Иймээс хэрэглэгчдийн аюулгүй байдлыг хамгаалах, виртуал эд хөрөнгө болон дижитал эрхийг баталгаажуулах, кибер аюулгүй байдлыг бэхжүүлэх, олон улсын хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх зорилгоор метаверс болон виртуал орчин дахь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх хэрэгцээ, шаардлага бодитойгоор үүсэж байна.

Метаверс болон виртуал орчин нь хоёулаа хэрэглэгчийг дижитал 3 хэмжээст орчинд оруулж, бодит бус орчинд харилцах, ажиллах, тоглох, худалдаа хийх боломж олгодог технологид суурилдгаараа

ижил төстэй бөгөөд виртуал бодит байдал (VR), өргөтгөсөн бодит байдал (AR), хиймэл оюун зэрэг дэвшилтэт технологийг ашиглагдаараа холбоотой ойлголт юм. (The Metaverse vs. Virtual Reality: 6 Key Differences, 2021)

Метаверсийг виртуал бодит байдалтай харьцуулах үед олон давхцалтай төстэй зүйлс байдаг. Гэсэн хэдий ч илүү нарийвчлан авч үзвэл метаверс нь виртуал бодит байдлаас тод гол ялгааг харуулдаг; мэдээж тэдгээрийг хоёр өөр сэдэв гэж ангилдаг.

Метаверс гэдэг нь хэрэглэгчийн бүтээсэн 3 хэмжээст виртуал орон зай, шийдэл болон хүрээлэн буй орчинд хандах боломжийг олгодог тодорхойгүй, тогтвортой дижитал ертөнц юм. Нөгөөтээгүүр, виртуал бодит байдал нь эдгээр гурван хэмжээст виртуал орчин буюу ертөнцийг тодорхой функцтэй бүтээх технологи юм.

Метаверс нь олон хэрэглэгч нэгэн зэрэг харилцан үйлчлэл хийх боломжтой, үргэлжилсэн нэгдсэн дижитал экосистем бүхий өргөн хүрээтэй виртуал ертөнц байдаг бол виртуал орчин нь тодорхой нэг платформ, тоглоом, эсвэл программын хүрээнд хязгаарлагдсан тусгай зориулалтын орчин байдгаараа ялгаатай байдаг. (Willson, 2022)

Виртуал орчинд хэрэглэгч зөвхөн тухайн системийн урьдчилан боловсруулсан орчинд оролцдог бол метаверсийн орчинд хэрэглэгч өөрөө дижитал хөрөнгө бүтээх, эзэмших, худалдах, аватар хэлбэрээр нийгмийн харилцаанд оролцох боломжтой байдгаараа илүү нээлттэй шинжтэй байдаг. (Wong, 2025)

Мөн виртуал орчин нь ихэвчлэн VR төхөөрөмжөөр ашиглагддаг технологийн хэлбэр бол метаверс нь VR, AR, блокчэйн, криптовалют, хиймэл оюун, интернэтийн дэд бүтэц зэрэг олон технологийн нэгдэл дээр хөгждөг цогц систем юм. (metaversehub, 2024)

Метаверс болон Виртуал Бодит байдал нь хоёулаа гайхалтай дэвшил боловч Виртуал Бодит байдал нь зөвхөн виртуал орон зайг мэдрэх тухай бөгөөд зөвхөн

тодорхой хэмжээнд хүрч чаддаг тул технологийн хязгаарлалттай байдаг. Энэ нь өргөтгөсөн бодит байдал, виртуал бодит байдал гэх мэт янз бүрийн технологийн хэлбэрийг хослуулсан бөгөөд таны дижитал аватар тэнүүчилж, бүтээж болох бүрэн хэмжээний виртуал ертөнцөд нэгтгэсэн тул хязгааргүй юм.

Виртуал бодит байдал нь ихэвчлэн тоглоомын платформ зөвшөөрч болох тоглогчдын тоо гэх мэт тодорхой тооны дижитал аватаруудаар хязгаарлагддаг боловч метаверс нь хүн бүр интернэт даяарх хуваалцсан орон зайд аялж, зугаацаж, бусадтай харилцах боломжтой нээлттэй виртуал орчин юм; холбогдох хил хязгаар байхгүй.

Иймээс метаверсийг виртуал орчны дараагийн шатны хувьсал, илүү өргөн хүрээтэй дижитал нийгмийн экосистем гэж үздэг бол виртуал орчин нь метаверсийг бүрдүүлэгч үндсэн технологийн нэг хэсэг гэж олон улсын судлаачид тодорхойлж байна.

“Метаверс” гэх ойлголт нь анх 1992 онд зохиолч Neal Stephenson-ы “Snow Crash” романд хэрэглэгдсэн бөгөөд бодит болон виртуал орчныг нэгтгэсэн дижитал ертөнцийг илэрхийлдэг. Өнөөдөр метаверс нь зөвхөн тоглоомын орчин бус эдийн засаг, боловсрол, соёл, худалдаа, төрийн үйлчилгээний шинэ платформ болж өргөжиж байна.

Метаверс нь бодит болон виртуал ертөнцийг холбосон тасралтгүй нийгэм, эдийн засгийн орчин бий болгох зорилготой байдаг бол виртуал орчин нь ихэвчлэн хэрэглэгчид тодорхой хугацаанд хиймэл орчинд туршлага мэдрүүлэхэд чиглэдэг. (Lik-Hang Lee, 2022)

Метаверсийн үндсэн онцлог нь:

- бодит цагийн харилцаа;
- дижитал өмчийн эрх;
- аватар ашиглалт;
- виртуал эдийн засаг;
- төвлөрсөн бус бүтэц;
- хиймэл оюунд суурилсан харилцаа зэрэг болно.

Метаверс орчин дахь гэмт хэргийн төрөл

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ ОРОН
MINISTRY OF JUSTICE

დავით აღმაშენებელი

Метаверс орчин дахь гэмт хэргийн төрөл гэдэг нь виртуал болон дижитал орчинд хэрэглэгчдийн аватар, дижитал хөрөнгө, мэдээлэл, харилцаа холбоо, санхүүгийн үйл ажиллагаанд хууль бусаар халдах замаар үйлдэгдэж буй нийгэмд аюултай үйлдлүүдийн ангиллыг хэлнэ. Үүнд виртуал хөрөнгө болон NFT хулгайлах, криптовалюттай холбоотой залилан, хүний хувийн мэдээлэл хууль бусаар олж авах, пахим дарамт ба бэлгийн хүчирхийлэл, аватар хуурамчаар ашиглах, мөнгө угаах, кибер халдлага, хиймэл оюунд суурилсан залилан зэрэг шинэ төрлийн гэмт хэргүүд багтдаг.

Метаверсийн онцлог болох хил хязгааргүй, төвлөрсөн бус, бодит ба виртуал орчны уялдаа холбоотой бүтэц нь эдгээр гэмт хэргийг улам нарийн зохион байгуулалттай, мөрдөн шалгахад хүндрэлтэй хэлбэрээр үйлдэгдэх нөхцөлийг бүрдүүлж байна.

Метаверс дахь гэмт хэрэг нь уламжлалт кибер гэмт хэргийн шинэ хэлбэр болж байна. Үүнд:

1. Виртуал хөрөнгө хулгайлах

Виртуал хөрөнгө хулгайлах гэдэг нь метаверс болон цахим орчинд хэрэглэгчийн эзэмшиж буй дижитал эд хөрөнгө, тухайлбал криптовалюта, NFT, тоглоомын виртуал эд зүйл, дижитал токен, цахим данс болон бусад виртуал өмчийг хууль бусаар олж авах, шилжүүлэх, ашиглах үйлдлийг хэлнэ. (theguardian, 2025)

Энэ төрлийн гэмт хэрэг нь ихэвчлэн хакердах, фишинг холбоос ашиглах, нууц үг болон цахим түрийвчний мэдээлэл хулгайлах, хуурамч платформ үүсгэх, эсвэл хэрэглэгчийг төөрөгдүүлэх замаар үйлдэгддэг. Виртуал хөрөнгө нь бодит эдийн засгийн үнэ цэнтэй болсон тул ийм гэмт хэрэг олон улсын хэмжээнд эрчимтэй өсөж, кибер аюулгүй байдал болон эрүүгийн эрх зүйн шинэ зохицуулалтын хэрэгцээг нэмэгдүүлж байна.

Энэ гэмт хэргийн илрэх хэлбэр нь NFT, криптовалют, виртуал газар, дижитал өмчийг хууль бусаар шилжүүлэх үйлдлээр илэрдэг байна.

2. Аватар ашигласан залилан

Аватар ашигласан залилан гэдэг нь метаверс болон виртуал орчинд бусдын дүр төрх, нэр, дуу хоолой, эсвэл хуурамч дижитал аватар ашиглан өөрийгөө өөр хүн мэтээр итгүүлж, эд хөрөнгө, мэдээлэл, виртуал хөрөнгө, санхүүгийн ашиг олох зорилгоор хэрэглэгчийг төөрөгдүүлэх хууль бус үйлдлийг хэлнэ. (Al-Haddad, 2026)

Энэ төрлийн залилан нь ихэвчлэн хуурамч аватар үүсгэх, хиймэл оюунаар дүр төрх дуурайлгах, виртуал уулзалт болон тоглоомын орчинд итгэлцэл бий болгох, улмаар криптовалют шилжүүлэх, хувийн мэдээлэл авах, эсвэл виртуал хөрөнгө худалдаж авахыг ятгах хэлбэрээр үйлдэгддэг. (7 Metaverse Crimes to Watch Out for in Virtual Worlds, 2023)

Метаверсийн орчинд хүмүүс аватар хэлбэрээр харилцдаг онцлог нь гэмт этгээдэд жинхэнэ хэрэглэгчийг дуурайх боломж олгож, таних баталгаажуулалт болон цахим аюулгүй байдлын шинэ эрсдэлийг бий болгож байна. (Milind Tiwari, 2025)

Илрэх хэлбэр нь хуурамч дүр бүтээн бусдыг төөрөгдүүлж эд хөрөнгө завших үйлдлээр илэрдэг байна..

3. Виртуал бэлгийн дарамт

Виртуал бэлгийн дарамт гэдэг нь метаверс болон виртуал орчинд хэрэглэгчийн аватар руу зөвшөөрөлгүйгээр бэлгийн шинжтэй үг хэллэг хэрэглэх, биеийн хөдөлгөөнөөр дарамтлах, виртуал хүрэлцэх үйлдэл хийх, бэлгийн шинжтэй дүрс, дуу, үйлдэл үзүүлэх замаар сэтгэл санааны болон сэтгэлзүйн хохирол учруулах хууль бус зан үйлийг хэлнэ. (Wendy L. Patrick, 2023)

Энэ төрлийн дарамт нь виртуал “тэмтрэх”, аватарт хүчээр ойртох, бэлгийн агуулгатай яриа хийх, виртуал хүчирхийллийг дүрслэх, эсвэл хэрэглэгчийг айлган сүрдүүлэх хэлбэрээр илэрдэг бөгөөд VR технологийн өндөр мэдрэмжтэй орчин нь бодит мэт айдас, сэтгэлзүйн дарамт төрүүлдэг гэж судлаачид үзэж байна. (Clare McGlynn, 2025)

Судалгаагаар метаверсийн орчин дахь бэлгийн дарамт нь зөвхөн “виртуал”

асуудал биш бөгөөд хэрэглэгчдэд бодит сэтгэлзүйн хохирол, түгшүүр, айдас, нийгмээс тусгаарлагдах эрсдэл үүсгэдэг тул олон улсын хэмжээнд эрүүгийн эрх зүй болон кибер аюулгүй байдлын шинэ зохицуулалт шаардлагатай гэж үзэж байна. Энэхүү дарамт нь VR орчинд хүний аватарт халдах, ёс бус үйлдэл хийхээр илэрдэг байна..

4. Хувийн мэдээлэл алдагдуулах

Хувийн мэдээлэл алдагдуулах гэдэг нь метаверс болон виртуал орчинд хэрэглэгчийн нэр, байршил, биометрийн өгөгдөл, нууц үг, санхүүгийн мэдээлэл, дуу хоолой, нүүрний хөдөлгөөн зэрэг хувийн мэдээллийг зөвшөөрөлгүйгээр цуглуулах, задруулах, хууль бусаар ашиглах, бусдад дамжуулах үйлдлийг хэлнэ. (Security, 2026)

Метаверсийн орчинд VR болон AR төхөөрөмжүүд нь хэрэглэгчийн нүдний хөдөлгөөн, биеийн байрлал, зан төлөвийн өгөгдөл зэрэг өндөр мэдрэмжтэй мэдээллийг тасралтгүй цуглуулдаг тул кибер халдлага, хакердах, өгөгдөл задруулах эрсдэл улам нэмэгдэж байгааг судлаачид онцолж байна. (ScienceDirect)

Ийм төрлийн мэдээллийн алдагдал нь хэрэглэгчийн хувийн нууцад халдах, цахим залилангийн хохирогч болгох, санхүүгийн алдагдал учруулах, улмаар виртуал орчин дахь аюулгүй байдал болон хүний эрхийн ноцтой асуудал үүсгэх нөхцөл болдог гэж олон улсын байгууллагууд үзэж байна. (Daily, 2022) Энэ нь нүдний хөдөлгөөн, дуу хоолой, биометр мэдээллийг зөвшөөрөлгүй цуглуулах үйлдлээр илэрдэг байна.

5. Хиймэл оюунд суурилсан гэмт үйлдэл

Хиймэл оюунд суурилсан гэмт үйлдэл гэдэг нь хиймэл оюун ухаан (AI)-ын алгоритм, машин сургалт, өгөгдөл боловсруулах чадварыг ашиглан хүний мэдээлэл, систем, санхүүгийн нөөц, эсвэл дижитал орчинд хууль бусаар халдах, залилан мэхлэх, хуурамч контент (deepfake) үүсгэх, автоматжуулсан кибер халдлага үйлдэх зэрэг нийгэмд хохирол учруулах үйл ажиллагааг хэлнэ. (INTERPOL, 2025)

Ийм төрлийн гэмт үйлдэлд хиймэл оюун ашиглан фишинг и-мэйл автомат үүсгэх, хүний дуу хоолой болон дүр төрхийг дуурайлган залилан хийх, системийн сул талыг автоматаар илрүүлж хакердах, мөн их хэмжээний өгөгдөлд дүн шинжилгээ хийж хохирогчийг онилох зэрэг дэвшилтэт арга техникүүд багтдаг бөгөөд энэ нь уламжлалт кибер гэмт хэргээс илүү хурдтай, нарийвчлалтай, масштабтайгаар үйлдэгдэх боломжтой гэж олон улсын байгууллагууд анхааруулдаг. (Europol, 2026)

Иймээс хиймэл оюунд суурилсан гэмт үйлдэл нь зөвхөн технологийн асуудал биш бөгөөд кибер аюулгүй байдал, эрүүгийн эрх зүй, ёс зүй, болон олон улсын хамтын ажиллагааг хамарсан цогц сорилт болж байгаа гэж судлаачид үзэж байна. (OECD AI Policy Observatory). Жишээ нь Deepfake, AI chatbot ашиглан хуурамч харилцаа үүсгэх зэрэг юм.

5. Терроризм ба радикал сурталчилгаа

Терроризм ба радикал сурталчилгаа гэдэг нь цахим болон виртуал орчинд улс төр, үзэл суртал, шашин, эсвэл бусад зорилгоор хүчирхийлэл, айдас төрүүлэх үйл ажиллагааг зөвтгөх, өдөөн хатгах, эсвэл террорист бүлэглэлүүдэд элсүүлэх зорилготой агуулгыг түгээх, зохион байгуулах, дэмжих үйлдлийг хэлнэ. (Counter-Terrorism, 2026)

Энэ төрлийн үйл ажиллагаа нь сошиал сүлжээ, метаверс платформ, форум, мессежний аппликейшн ашиглан залуучууд болон эмзэг бүлгийн хүмүүсийг радикал үзэлд уриалах, суртал ухуулга хийх, нууц бүлгүүдэд элсүүлэх зэрэг хэлбэрээр илэрдэг бөгөөд дижитал орчин нь хил хязгааргүй тул тархах хурд маш өндөр байдаг.

Иймээс терроризм ба радикал сурталчилгаа нь зөвхөн уламжлалт аюулгүй байдлын асуудал бус, мөн цахим аюулгүй байдал, контент зохицуулалт, платформын хяналт, болон олон улсын хамтын ажиллагааг шаардсан глобал хэмжээний сорилт болж байна. Виртуал орчинд экстремист бүлэглэлүүд нууцаар зохион байгуулалт хийх эрсдэлтэй.

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

Метаверс болон виртуал орчинд үйлдэгдэж буй гэмт хэргүүд нь дижитал хөрөнгө, хувийн мэдээлэл, аватар суурьт харилцаа, хиймэл оюун, мөн нийгмийн харилцааны шинэ хэлбэрүүдийг ашиглан илүү нарийн, хил хязгааргүй, өндөр технологийн шинжтэй болж өргөжиж байгаа бөгөөд энэ нь уламжлалт кибер гэмт хэргийн шинэ шатны илрэл болж байна.

Эдгээр гэмт хэрэг нь ихэвчлэн итгэлцэл, таних баталгаажуулалт, өгөгдөл хамгаалалт, платформын хяналт сул байдлыг ашиглан виртуал хөрөнгө хулгайлах, залилан, бэлгийн дарамт, мэдээллийн алдагдал, AI-д суурилсан халдлага, радикал сурталчилгаа зэрэг олон хэлбэрээр илэрч, хэрэглэгчийн санхүү, сэтгэлзүй, нийгмийн аюулгүй байдалд зэрэгцсэн хохирол учруулж байна.

Ийм нөхцөл байдал нь метаверсийн технологийн хөгжилтэй зэрэгцэн кибер аюулгүй байдал, эрүүгийн эрх зүйн зохицуулалт, олон улсын хамтын ажиллагааг шинэ түвшинд гаргах шаардлагыг зайлшгүй бий болгож байгааг харуулж байна.

Метаверс болон виртуал орчин дахь гэмт хэргийн олон улсын төлөв байдал

Europol метаверс орчинд мөнгө угаах, NFT залилан, криптовалютын хууль бус гүйлгээ, цахим залилан өсөн нэмэгдэж байгааг анхааруулж, виртуал эдийн засгийг зохион байгуулалттай гэмт бүлэглэл ашиглах эрсдэлтэй гэж дүгнэсэн байдаг.

2021 онд блокчейн шинжилгээний Chainalysis компанийн тайланд метаверс болон NFT-тэй холбоотой мөнгө угаах, wash trading, крипто залилангийн хууль бус ашиг 10 сая ам.долларт хүрч, NFT зах зээлийн борлуулалт 44 тэрбум ам.доллар болж огцом өссөн нь виртуал орчин дахь гэмт хэргийн өсөлтийн суурь нөхцөл болсон гэж дурдсан. (forkast, 2022)

2022 онд Elliptic-ийн судалгаагаар зөвхөн 2021 оны 7 сараас 2022 оны 7 сар хүртэлх хугацаанд NFT-тэй холбоотой залилан, хулгайгаар 100.6 сая ам.долларын виртуал хөрөнгө алдагдсан бөгөөд нэг гэмт хэргийн дундаж хохирол 300 мянган ам.долларт хүрсэн байна. (coinspress, 2022)

2023 онд олон улсын судалгаагаар Twitter/X платформ дээр сурталчлагдсан NFT төслүүдийн 36 гаруй хувь нь phishing, rug pull, pre-mint scam зэрэг залилангийн шинжтэй байсан бөгөөд судлаачид 382 шинэ хуурамч NFT төслийг машин сургалтын аргаар илрүүлсэн байна. (Sayak Saha Roy, 2023)

2024 онд United States Department of the Treasury метаверс болон NFT зах зээлийг “fraud and scam”-д хамгийн өртөмтгий салбаруудын нэг гэж үнэлж, виртуал хөрөнгийг мөнгө угаахад ашиглах эрсдэл нэмэгдсэнийг онцолсон бол TRM Labs-ийн тайланд дэлхийн хууль бус крипто гүйлгээ 45 тэрбум ам.долларт хүрсэн гэж мэдээлсэн. (Reuters, 2024)

2025–2026 онд метаверс болон NFT-тэй холбоотой phishing болон виртуал хөрөнгийн гэмт хэрэг үргэлжилж, Нидерландад 169 NFT хулгайлсан 1.6 сая ам.долларын хэрэг бүртгэгдсэн бөгөөд судалгаагаар phishing-тэй холбоотой данснууд нийт хэрэглэгчийн ердөө 0.94 хувийг эзэлж байсан ч бүх NFT гүйлгээний 8.36 хувьд оролцож байгааг тогтоосон байна. (Morales, 2026)

Дээрх статистик тоо мэдээнүүдийг нэгтгэн авч үзвэл, 2021–2026 оны статистик мэдээллээс үзэхэд метаверс болон виртуал орчин дахь хамгийн давамгай гэмт хэрэг нь NFT болон криптовалюттай холбоотой залилан, phishing, виртуал хөрөнгө хулгайлах, мөнгө угаах, rug pull scam зэрэг санхүүгийн шинжтэй кибер гэмт хэрэг байгааг харуулж байна.

Гэмт хэргийн тоо хэмжээ жил ирэх тусам өсөж байгаа нь NFT болон виртуал хөрөнгийн эдийн засгийн эргэлт хэдэн арван тэрбум ам.долларт хүрч, виртуал өмч бодит мөнгөн үнэ цэнтэй болсон нь гэмт этгээдүүдийн гол бай болгож байгаатай холбоотой байна.

Мөн метаверсийн төвлөрсөн бус бүтэц, хэрэглэгчийн нэрээ нууцлах боломж, хил дамнасан крипто гүйлгээ, хууль эрх зүйн зохицуулалтын сул байдал нь гэмт этгээдүүдийг илрүүлэх, мөрдөн шалгах ажиллагааг хүндрүүлж, гэмт хэрэг өсөх суурь нөхцөл болж байна.

2023–2026 онд phishing болон AI ашигласан залилан эрчимтэй нэмэгдэж буй нь хэрэглэгчдийн дижитал боловсрол хангалтгүй, олон хүн виртуал хөрөнгө болон NFT арилжааны эрсдэлийг бүрэн ойлгодоггүй, мөн deepfake болон social engineering технологи боловсронгуй болж буйтай шууд холбоотой байна. Иймээс метаверс орчин дахь гэмт хэрэг нь цаашид улам зохион байгуулалттай, олон улсын шинжтэй болох хандлагатай бөгөөд үүнийг бууруулахын тулд виртуал хөрөнгийн эрх зүйн зохицуулалт, AI суурилсан хяналтын систем, олон улсын хамтарсан мөрдөн шалгах ажиллагаа, хэрэглэгчийн кибер боловсролыг зэрэг хөгжүүлэх шаардлагатай байна.

Европын холбооны Хууль сахиулах байгууллагуудын хамтын ажиллагааны агентлаг /Europol/-ийн тайланд хуурамч NFT¹ худалдаалах, нэг NFT-г олон дахин дамлан худалдах, виртуал хөрөнгийг хил дамнан мөнгө угаахад ашиглах явдал түгээмэл болж буйг дурдсан байна.

Европын холбооны Хууль сахиулах байгууллагуудын хамтын ажиллагааны агентлагийн 2025 оны “ЮСТА” тайланд хиймэл оюун ашигласан нийгмийн инженерчлэл, deepfake залилан, хувийн мэдээлэл хулгайлах ажиллагаа эрчимтэй өсөж, гэмт этгээдүүд хиймэл оюун /AI/ ашиглан хохирогчийн хэл, соёл, зан төлөвт тохируулсан залилан үйлдэх болсон талаар дурдсан.

Холбооны мөрдөх товчоо /Federal Bureau of Investigation/ болон АНУ-ын бусад байгууллагууд метаверс дэх крипто залилан, виртуал хөрөнгийн хулгай, хиймэл оюунаар хуурамчаар бүтээсэн дүрс, дуу, бичлэг /deepfake/ ашигласан санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиглэлээр тусгай кибер мөрдөн шалгах ажиллагааг өргөжүүлж байгаа юм байна. (Reuters, Interpol says metaverse opens up new world of cybercrime, 2022)

Судлаачид метаверс орчинд залилан үйлдэх гол нөхцөл нь хэрэглэгчийн нэрээ нууцлах боломж, төвлөрсөн бус бүтэц, виртуал өмчийн бодит мөнгөн үнэ цэнтэй холбоотой гэж үзэж байна.

Эдийн засгийн криминологийн сэтгүүл /Journal of Economic Criminology/ сэтгүүлд нийтлэгдсэн судалгаанд “OpenSea”² платформ дээр үүссэн NFT-ийн ойролцоогоор 80 хувь нь хуурамч эсвэл хууль бус шинжтэй байж болзошгүй талаар дурдсан бөгөөд энэ нь метаверс дахь санхүүгийн залилангийн эрсдэлийг нэмэгдүүлж байна.

Криминологи болон кибер аюулгүй байдлын олон улсын судалгаанд метаверс орчин нь уламжлалт кибер гэмт хэргээс илүү сэтгэлзүйн нөлөөтэй “immersive victimization” буюу хэрэглэгч бодитоор өртөж байгаа мэт мэдрэмж төрүүлдэг онцлогтой гэж тайлбарласан.

Их Британид 16 настай охины аватар виртуал орчинд бүлэглэн бэлгийн дарамтад өртсөн гэх хэрэг цагдаагийн байгууллагын шалгалтад орж, “virtual rape” гэх ойлголт олон улсын хэмжээнд анхаарал татсан. (dexerto, 2024) Энэхүү хэрэг нь виртуал орчин дахь бэлгийн дарамт бодит сэтгэлзүйн хохирол учруулж болохыг харуулсан бөгөөд хүүхэд хамгааллын байгууллагууд метаверс платформуудад нас баталгаажуулах болон аюулгүй байдлын шинэ стандарт шаардлагатай гэж үзэж байна.

Лондоны Их сургуулийн судлаачдын хийсэн “Метаверсээр дамжин үйлдэгдэж болзошгүй гэмт хэргийн хүрээ, нөхцөлийн судалгаа” /A Scoping Study of Crime Facilitated by the Metaverse/ судалгаанд метаверс нь терроризм, санхүүгийн залилан, хүний наймаа, виртуал хүчирхийлэл, мэдээллийн манипуляци зэрэг олон төрлийн гэмт хэргийг хөнгөвчлөх боломжтойг онцолсон.

Судлаачид метаверс орчин дахь гэмт хэрэг нь бодит болон виртуал ертөнцийн

¹ NFT (Non-Fungible Token) нь блокчейн технологид суурилсан, дахин давтагдашгүй, өвөрмөц дижитал өмчийг илэрхийлдэг цахим токен юм.

² OpenSea нь NFT худалдаалах, худалдан авах, солилцох зориулалттай дэлхийн хамгийн том дижитал зах зээлийн платформуудын нэг юм

Хууль сахиулахуй

заагийг бүдгэрүүлж, уламжлалт эрүүгийн эрх зүйн зохицуулалт хангалтгүй болж байгааг анхааруулж байна. Хуурамч технологи метаверс орчинд нэвтэрснээр байгууллагын виртуал уулзалт, онлайн оффис, тоглоомын орчинд хүний дүр, хоолойг дуурайлган санхүүгийн болон нэр хүндийн халдлага үйлдэх эрсдэл эрчимтэй өсөж байна.

Виртуал өмчтэй холбоотой гэмт хэрэг өсөн нэмэгдэж байгаатай холбоотойгоор зарим судлаачид “TokenPatronus” зэрэг блокчейн суурьтай NFT хамгаалалтын механизм боловсруулж эхэлсэн. Олон улсын байгууллагууд метаверс дахь гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд “secure-by-design” буюу аюулгүй байдлыг анхнаас нь системд суулгах зарчим хамгийн чухал гэж үзэж байна. (INTERPOL, Grooming, radicalization and cyber-attacks: INTERPOL warns of ‘Metacrime’, 2024)

INTERPOL болон Европын холбооны Хууль сахиулах байгууллагуудын хамтын ажиллагааны агентлагийн дүгнэлтээр метаверсийн хэрэглээ нэмэгдэхийн хэрээр цахим залилан, виртуал бэлгийн дарамт, хүүхэд мөлжлөг, крипто мөнгө угаах, AI ашигласан луйвар зэрэг гэмт хэрэг улам нарийн зохион байгуулалттай болж, олон улсын хамтарсан мөрдөн шалгах ажиллагааны хэрэгцээ эрс нэмэгдэх төлөвтэй байна.

Метаверс болон виртуал орчин дахь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх олон улсын туршлага

Метаверс болон виртуал орчны хэрэглээ дэлхий даяар эрчимтэй өсөхийн хэрээр виртуал хөрөнгө хулгайлах, цахим залилан, бэлгийн дарамт, мөнгө угаах, кибер халдлага зэрэг шинэ төрлийн гэмт хэрэг нэмэгдэж, улс орнуудын хууль сахиулах байгууллагуудын өмнө урьд өмнө байгаагүй сорилтуудыг бий болгож байна.

Үүнтэй холбоотойгоор INTERPOL, Европын холбооны Хууль сахиулах байгууллагуудын хамтын ажиллагааны агентлаг /Europol/ зэрэг олон улсын байгууллагууд метаверс дэх гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр виртуал мөрдөн шалгах аргачлал, дижитал нотлох баримт хамгаалах систем, хиймэл оюунд

суурилсан хяналтын технологи болон олон улсын хамтын ажиллагааны механизмыг хөгжүүлж эхлээд байна. Тухайлбал, INTERPOL нь дэлхийн анхны “цагдаагийн метаверс” платформыг байгуулж, хууль сахиулагчдыг виртуал орчинд сургах, метаверс дэх гэмт хэргийн эрсдэлийг урьдчилан илрүүлэх, “secure-by-design” буюу аюулгүй байдлыг анхнаас нь тусгасан орчныг бий болгох бодлогыг хэрэгжүүлж байна.

АНУ-ын туршлага:

АНУ метаверс болон виртуал орчин дахь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр кибер аюулгүй байдал, хэрэглэгч хамгаалал, виртуал хөрөнгийн хяналт болон олон улсын хамтын ажиллагаанд суурилсан бодлого хэрэгжүүлж байна. АНУ-ын хууль сахиулах байгууллагууд метаверс орчинд гарч болзошгүй цахим залилан, NFT болон криптовалют хулгай, виртуал бэлгийн дарамт, мөнгө угаах, ransomware, phishing зэрэг гэмт хэргийн эрсдэлийг эртнээс судалж эхэлсэн байна. INTERPOL болон АНУ-ын технологийн байгууллагууд “secure-by-design” буюу аюулгүй байдлыг системийн анхны загварт суурилуулах зарчмыг онцлон хэрэгжүүлж байгаа нь метаверс дэх гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чухал механизм болж байна. (INTERPOL, Grooming, radicalization and cyber-attacks: INTERPOL warns of ‘Metacrime’, 2024)

АНУ-д виртуал орчин дахь гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд Холбооны мөрдөх товчоо (FBI), Хууль зүйн яам (DOJ), Холбооны худалдааны комисс (FTC) болон кибер аюулгүй байдлын байгууллагууд хамтран ажиллаж, виртуал хөрөнгийн хууль бус шилжүүлэг, санхүүгийн луйвар болон хэрэглэгчийн мэдээлэл алдагдахаас хамгаалах арга хэмжээг өргөжүүлж байна. FTC нь виртуал болон өргөтгөсөн бодит байдлын зах зээлд технологийн компаниудын хэт төвлөрлийг хязгаарлах бодлого хэрэгжүүлж, хэрэглэгчийн аюулгүй байдал, өгөгдөл хамгаалалтад онцгой анхаарч эхэлсэн. (reddit, 2022)

Мөн АНУ олон улсын байгууллагуудтай хамтран метаверс орчинд мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах,

дигитал нотлох баримт хадгалах, виртуал сургалт зохион байгуулах чиглэлээр шинэ арга технологи нэвтрүүлж байна. INTERPOL-н байгуулсан виртуал цагдаагийн метаверс платформ нь АНУ зэрэг гишүүн орнуудын хууль сахиулагчдыг метаверс орчинд ажиллах ур чадвараар хангах, гэмт хэргийн эрсдэлийг бодит нөхцөлд туршин судлах боломж олгож байна.

Судлаачид АНУ-ын туршлага нь метаверс дэх гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд зөвхөн хууль эрх зүйгээр бус, хиймэл оюун, блокчейн шинжилгээ, олон улсын мэдээлэл солилцоо, платформын өөрийн хамгаалалтын бодлогыг хослуулсан цогц тогтолцоо шаардлагатайг харуулж байна.

АНУ метаверс орчин дахь аюулгүй байдлыг кибер аюулгүй байдлын бодлоготой уялдуулан хөгжүүлж байна. Холбооны мөрдөх товчоо болон Кибер аюулгүй байдал болон дэд бүтцийн аюулгүй байдлын агентлаг виртуал хөрөнгийн залилан, крипто гэмт хэрэгтэй тэмцэх тусгай нэгж байгуулсан. АНУ-д:

- виртуал бэлгийн дарамтын асуудлыг судалж эхэлсэн;
- хүүхэд хамгааллын AI систем нэвтрүүлсэн;
- метаверс платформуудад нас баталгаажуулах шаардлага тавьж байна.

АНУ-ын метаверс болон виртуал орчин дахь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого нь кибер аюулгүй байдал, виртуал хөрөнгийн хяналт, хэрэглэгч хамгаалал, хиймэл оюунд суурилсан эрсдэлийн илрүүлэлт болон олон улсын хамтын ажиллагааг нэгтгэсэн цогц тогтолцоо руу чиглэж байгаа нь харагдаж байна.

INTERPOL, Холбооны мөрдөх товчоо, Кибер аюулгүй байдал болон дэд бүтцийн аюулгүй байдлын агентлаг зэрэг байгууллагуудын хэрэгжүүлж буй “Аюулгүй байдлыг суурь болгон төлөвлөсөн загвар” /secure-by-design/ зарчим, виртуал мөрдөн шалгах сургалт,

блокчейн шинжилгээ болон хиймэл оюунд суурилсан хамгаалалтын арга хэмжээ нь метаверс орчин дахь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд зөвхөн хууль эрх зүй бус, технологи болон олон улсын мэдээлэл солилцоонд тулгуурласан шинэ загвар бүрэлдэж байгааг харуулж байна.

• Европын холбооны туршлага

Европын холбоо метаверс болон виртуал орчин дахь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр нэгдсэн бодлого, хууль эрх зүйн орчин болон технологийн инновацид суурилсан олон талт стратегийг хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал, Европын Комисс нь виртуал ертөнц дэх кибер гэмт хэргийн эрсдэлийг бууруулах зорилгоор Цахим үйлчилгээний тухай хууль /Digital Services Act/ (DSA), NIS2 зэрэг зохицуулалтаар платформуудыг хүүхэд хамгаалал, өгөгдлийн аюулгүй байдал, эрсдэлийн удирдлагын өндөр стандарт мөрдөхийг шаардаж байна.

Европын холбооны Хууль сахиулах байгууллагуудын хамтын ажиллагааны агентлагийн Европын кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэх төв (EC3) болон EMPACT³ хөтөлбөрүүд нь виртуал орчинд үйлдэгдэж буй залилан, мөнгө угаах, мэдээлэл хулгайлах зэрэг гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох чиглэлээр гишүүн орнуудын хамтын ажиллагааг зохицуулж байна. Үүнээс гадна Европын холбоо ENISA агентлагийн судалгаа, эрсдэлийн үнэлгээ, кибер аюулгүй байдлын зөвлөмжийг ашиглан метаверсийн платформуудын хамгаалалтыг сайжруулж, хиймэл оюун болон дигитал нотлох баримтын шинжилгээнд тулгуурласан урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг хөгжүүлж байна.

Европын холбоо нь “Цахим үйлчилгээний тухай хууль”, “Хиймэл оюуны тухай хууль” /AI Act/ зэрэг эрх зүйн зохицуулалтаар метаверсийн эрсдэлийг бууруулах бодлого хэрэгжүүлж байна. (Commission, 2025)

Европын холбооны Хууль сахиулах байгууллагуудын хамтын ажиллагааны

³ Гэмт хэргийн аюул заналтай тэмцэх Европын олон талт хамтын ажиллагааны платформ

МОНГОЛ УЛСАД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ БОЛОМЖ

агентлаг нь метаверс дахь а/мөнгө угаах; б/виртуал хөрөнгийн луйвар; в/хүүхдийн мөлжлөг; г/кибер терроризмын эрсдэлийн талаар судалгаа хийсэн байна. Европын холбоо нь “нууцлалын хамгаалалтыг суурь болгон төлөвлөсөн зарчим” зарчмыг метаверс платформуудад заавал мөрдүүлэх чиглэл баримталж байна.

Европын холбоо метаверс болон виртуал орчны гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхдээ нэгдсэн хууль эрх зүйн зохицуулалт (DSA, NIS2, AI Act) болон аюулгүй байдлын суурь болгон төлөвлөсөн загварчлалын зарчимд тулгуурлан платформуудад хүүхэд хамгаалал, өгөгдлийн аюулгүй байдал, эрсдэлийн удирдлагын өндөр стандарт мөрдүүлэх бодлого хэрэгжүүлж байна. Үүний зэрэгцээ Европын холбооны Хууль сахиулах байгууллагуудын хамтын ажиллагааны агентлагийн EC3, EMPACT зэрэг олон улсын хамтын ажиллагааны механизм болон Европын холбооны Кибер аюулгүй байдлын агентлагийн эрсдэлийн үнэлгээ, кибер аюулгүй байдлын судалгаанд суурилан хиймэл оюун, дижитал нотлох баримтын шинжилгээ ашигласан урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх, таслан зогсоох цогц тогтолцоогоор метаверсийн гэмт хэрэгтэй тэмцэж байна.

• БНСУ-ын туршлага

БНСУ нь метаверс болон виртуал орчин дахь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр төр-хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаанд тулгуурласан цогц бодлого хэрэгжүүлж, виртуал орчны аюулгүй байдлыг үндэсний стратегийн түвшинд авч үзэж байна. Тухайлбал, БНСУ-ын Шинжлэх ухаан, ICT-ийн яам (MSIT) нь метаверс хөгжлийн пан-засгийн газрын стратеги баталж, хэрэглэгчийн хамгаалал, дижитал хөрөнгийн аюулгүй байдал, ёс зүйн зохицуулалтыг салшгүй бүрэлдэхүүн хэсэг болгон тусгасан байдаг. (ICT, 2026)

Мөн БНСУ нь метаверс орчинд гарч болзошгүй бэлгийн дарамт, хувийн мэдээллийн зөрчил, залилан зэрэг эрсдэлийг бууруулах зорилгоор “Metaverse Ethical Principles”-ийг боловсруулж, хэрэглэгч, хөгжүүлэгч, операторуудын зан

үйлд ёс зүйн стандарт тогтоон хэрэгжүүлж байна. (dig.watch, 2023)

Үүнээс гадна Солонгосын интернет ба аюулгүй байдлын агентлаг (KISA) болон кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэх тусгай нэгжүүд нь виртуал орчин дахь халдлага, мэдээлэл алдагдал, хуурамч данс, залилангийн хэргийг илрүүлэх, хариу арга хэмжээ авах техникийн болон мөрдөн шалгах чадавхийг тасралтгүй сайжруулж байна. Тус улс нь метаверсийн хөгжлөөр дэлхийд тэргүүлэгч орнуудын нэг бөгөөд 2022 онд Метаверсийн ёс зүйн зарчмууд /Metaverse Ethics Principles/-ыг баталсан юм.

БНСУ нь а/хүүхэд хамгааллын виртуал стандарт; б/дижитал таних систем; в/метаверс дэх ёс зүйн дүрэм; г/AI хяналтын механизм нэвтрүүлсэн байна. Мөн виртуал орчин дахь гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиглэлээр тусгай мөрдөн шалгах нэгж байгуулжээ.

БНСУ метаверс болон виртуал орчны гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхдээ төр-хувийн хэвшлийн нягт хамтын ажиллагаанд тулгуурласан, үндэсний стратегийн түвшний зохицуулалттай цогц бодлогын барил хэрэгжүүлж байна. Энэ хүрээнд Шинжлэх ухаан, мэдээлэл, харилцаа холбооны яам болон Солонгосын интернет ба аюулгүй байдлын агентлагаар дамжуулан хэрэглэгчийн хамгаалал, дижитал хөрөнгийн аюулгүй байдал, хиймэл оюун ахьяналт, дижитал таних систем болон “Метаверсийн ёс зүйн зарчим”-ыг хослуулан мөрдүүлж, эрсдэлийг урьдчилан илрүүлэх, мөрдөн шалгах, ёс зүйн зохицуулалт хийх олон давхар хамгаалалтын тогтолцоог хөгжүүлж байна.

Монгол Улсад хэрэгжүүлэх боломж

Монгол Улсад метаверс болон виртуал орчинтой шууд холбоотой тусгай хууль, бие даасан зохицуулалт хараахан бүрэн төлөвшөөгүй боловч кибер орчин дахь гэмт хэрэг өсөх хандлагатай байгаа нь цахим залилан, фишинг, мэдээллийн хулгай зэрэг хэлбэрээр илэрч байна. (mongolvtv, 2025)

Сүүлийн жилүүдэд кибер гэмт хэргийн тоо нэмэгдэж, санхүүгийн залилан болон мэдээлэл хууль бусаар ашиглах тохиолдлууд хамгийн түгээмэл хэлбэр

болж, иргэд, байгууллагуудад их хэмжээний эдийн засгийн хохирол учруулж байна.

Энэ нөхцөл байдал нь Монгол Улсад метаверс болон виртуал орчны аюулгүй байдлыг хөгжүүлэхдээ одоогоор уламжлалт кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцоонд тулгуурлаж байгааг харуулж байна. Мөн хууль сахиулах байгууллагын кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэх тусгай нэгжүүд үйл ажиллагаа явуулж, урьдчилан сэргийлэлт болон мэдээлэл хамгааллын чиглэлээр олон нийтийн сэрэмжлүүлэг, хамтын ажиллагааг өргөжүүлж байна. (Mongolia, 2026)

Монголын цагдаагийн байгууллагын Кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэх нэгж нь метаверсийн эрсдэлийг тусгайлан зохицуулах түвшинд биш боловч кибер гэмт хэргийн суурь тогтолцоонд түшиглэн урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх чиглэлд шат дараатай хөгжиж буй үе шатанд байна. Монгол Улсад цахим хэрэглээ өсөн нэмэгдэж байгаа нь метаверс орчин дахь дараах эрсдэлийг бий болгож байна. Тухайлбал:

- виртуал хөрөнгийн залилан;
- хүүхэд, өсвөр үеийн цахим дарамт;
- хиймэл оюунаар бүтээсэн хуурамч дуу, дүрсний бичлэг ашигласан гэмт хэрэг;
- хувийн мэдээлэл алдагдах;
- криптовалюттай холбоотой мөнгө угаах;
- виртуал мөрийтэй тоглоом.

Монгол Улсын цагдаагийн байгууллагын кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэх урьдчилан сэргийлэх чадавх нь уламжлалт кибер аюулгүй байдлын тогтолцоонд тулгуурлан хөгжиж байгаа бөгөөд цахим залилан, виртуал хөрөнгийн луйвар, хиймэл оюун ашиглан хуурамч дүрс, дуу бичгийн технологи ашигласан гэмт хэрэг, криптовалюттай холбоотой мөнгө угаах зэрэг шинэ төрлийн эрсдэлийг илрүүлэх, таслан зогсоох чиглэлд үе шаттайгаар мэргэшиж байна.

Мөн кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэх тусгай нэгжүүд олон нийтийн сэрэмжлүүлэг, мэдээлэл хамгааллын сургалт, цахим мөрдөн шалгах ажиллагаа болон олон

улсын хамтын ажиллагааг өргөжүүлж буй нь метаверс болон виртуал орчин дахь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх институцийн чадавх аажмаар бүрэлдэж байгааг харуулж байна.

• Хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох шаардлага

Монгол Улсад метаверс орчинтой холбоотой тусгай зохицуулалт одоогоор хангалтгүй байна. Иймд:

Эрүүгийн хуулийн 18.19 дүгээр зүйлд “Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээний дотоод мэдээллийг хууль бусаар ашиглах”, 18.20 дугаар зүйлд “Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн үйл ажиллагаанд арилжааг урвуулан ашиглах”-тай холбоотой хариуцлагыг тусгасан байна.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 18.19 дүгээр зүйл нь виртуал хөрөнгийн үнэ цэнд нөлөөлөх дотоод мэдээллийг хууль бусаар ашиглах, уг мэдээллийг бусдад дамжуулах, түүнд үндэслэн арилжаанд оролцох зэрэг инсайдер шинжтэй үйлдэлд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр зохицуулсан байна. Харин 18.20 дугаар зүйл нь виртуал хөрөнгийн зах зээлд хуурамч арилжаа хийх, үнэ ханшийг зохиомлоор өсгөх, бууруулах, хэрэглэгчийг төөрөгдүүлэх замаар арилжаанд нөлөөлөх зэрэг зах зээлийг урвуулан ашиглах үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцож байна.

Мөн эдгээр зохицуулалтад бүлэглэж, албан тушаалын байдлаа ашиглаж, зохион байгуулалттай гэмт бүлгээр үйлдэх, эсхүл хуулийн этгээдийн ашиг сонирхлын төлөө үйлдэх тохиолдолд хүндрүүлсэн бүрэлдэхүүнээр илүү хүнд ял оногдуулах нөхцөлийг тусгасан. Ийнхүү дээрх зүйл, заалтууд нь виртуал хөрөнгийн зах зээлийн шударга байдал, хөрөнгө оруулагчийн эрх ашиг, санхүүгийн тогтвортой байдлыг хамгаалах зорилготой эрүүгийн эрх зүйн хамгаалалтын суурь зохицуулалт болж байна.

Харин цахим орчин дахь бэлгийн дарамтын шинэ хэлбэрийг тодорхойлоогүй, мөн хиймэл оюун /AI/ болон хиймэл оюун ашигласан залиланг тусгайлан хуульчлаагүй байгаа нь тулгамдсан асуудал болж байна. Түүнчлэн Метаверс платформын үйлчилгээ үзүүлэгчийн

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

хариуцлагыг тодорхой болгох
шаардлагатай.

Урьдчилан сэргийлэх криминологийн механизм

Урьдчилан сэргийлэх криминологийн механизм гэдэг нь гэмт хэрэг гарах шалтгаан, нөхцөл, эрсдэлт хүчин зүйлсийг илрүүлэн арилгах, бууруулах замаар гэмт хэрэг үйлдэгдэхээс өмнө таслан зогсооход чиглэсэн эрх зүй, байгууллага, нийгэм, техник технологи, сэтгэл зүй болон зохион байгуулалтын цогц арга хэрэгслийн тогтолцоог хэлнэ.

Энэ механизм нь гэмт хэргийн шалтгаан, орчин, зан үйлийн хэв шинжид шинжилгээ хийж, хууль сахиулах байгууллага, төр, хувийн хэвшил, олон нийт болон технологийн оролцоонд тулгуурлан эрт илрүүлэх, эрсдэлийг бууруулах, хяналт тавих, соён гэгээрүүлэх, хамгаалах арга хэмжээг хэрэгжүүлдгээрээ онцлогтой.

Метаверс болон виртуал орчин дахь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх криминологийн механизм гэдэг нь виртуал орчинд үйлдэгдэж болзошгүй гэмт хэрэг, зөрчлийн шалтгаан, нөхцөл, эрсдэлт хүчин зүйлсийг илрүүлэн бууруулах, таслан зогсоох зорилгоор эрх зүй, кибер аюулгүй байдал, хиймэл оюун, блокчейн шинжилгээ, байгууллагын хамтын ажиллагаа, хэрэглэгчийн хамгаалалт болон ёс зүйн зохицуулалтыг уялдуулан хэрэгжүүлэх цогц тогтолцоог хэлнэ.

Энэхүү механизм нь виртуал хөрөнгийн залилан, цахим дарамт, deepfake, хүүхдийн мөлжлөг, хувийн мэдээлэл алдагдах, криптовалюттай холбоотой мөнгө угаах зэрэг эрсдэлийг урьдчилан илрүүлэх, хянах, таслан зогсоох, хэрэглэгчийг соён гэгээрүүлэх, платформын аюулгүй байдалд тулгуурлан хөгжүүлэхэд чиглэдгээрээ онцлогтой.

Метаверс болон виртуал орчин дахь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх криминологийн механизмыг хэрэгжүүлэхдээ виртуал хөрөнгийн залилан, deepfake, цахим дарамт, хүүхдийн мөлжлөг, криптовалюттай холбоотой

мөнгө угаах зэрэг эрсдэлийг эрт илрүүлэх зорилгоор хиймэл оюун, блокчейн шинжилгээ, дижитал мөрдөн шалгах технологи болон кибер аюулгүй байдлын хяналтын системийг ашиглах шаардлагатай.

Мөн төр, хууль сахиулах байгууллага, технологийн компани, метаверс платформ болон олон улсын байгууллагын хамтын ажиллагаанд тулгуурлан “аюулгүй байдлыг суурь болгон төлөвлөсөн зарчим” болон “хувийн мэдээллийн хамгаалалтыг суурь болгон төлөвлөсөн зарчим”-ыг платформын анхны загварчлалд тусгаж, хэрэглэгчийн мэдээлэл хамгаалалт, нас баталгаажуулалт, ёс зүйн стандарт болон виртуал орчны хяналтын тогтолцоог хөгжүүлэх нь чухал юм.

Түүнчлэн иргэдийн цахим боловсрол, кибер соёл, виртуал орчны эрсдэлийн талаарх мэдлэгийг дээшлүүлэх, олон нийтийн сэрэмжлүүлэг, судалгаа, эрсдэлийн үнэлгээ, хууль эрх зүйн зохицуулалтыг тасралтгүй шинэчлэх замаар метаверс орчин дахь гэмт хэрэг гарах шалтгаан, нөхцөлийг бууруулах боломжтой. Тухайлбал:

1. Дижитал боловсрол

Дижитал боловсрол гэдэг нь мэдээлэл, харилцаа холбооны технологи, интернэт болон дижитал орчныг аюулгүй, зөв, үр ашигтай ашиглах мэдлэг, ур чадвар, хандлага, ёс зүйн цогц ойлголтыг хэлнэ. Үүнд цахим мэдээллийг хайх, боловсруулах, үнэлэх, хувийн мэдээллээ хамгаалах, кибер эрсдэлээс сэргийлэх, цахим орчинд зөв харилцах, дижитал технологийг бүтээлч болон хариуцлагатай ашиглах чадвар багтдаг.

Иргэдэд метаверс орчны эрсдэлийн талаар боловсрол олгох явдал нь өнөөгийн тулгамдсан асуудлуудын нэг болоод байна.

2. Хиймэл оюунд суурилсан хяналтын систем

Хиймэл оюунд суурилсан хяналтын систем гэдэг нь хиймэл оюуны алгоритм, машин сургалт, өгөгдөл шинжилгээ болон автоматжуулсан таних технологийг ашиглан цахим болон бодит орчин дахь эрсдэл, зөрчил, сэжигтэй үйлдлийг илрүүлэх, хянах, урьдчилан таамаглах,

хариу арга хэмжээ авах зориулалттай ухаалаг системийг хэлнэ. Ийм систем нь нүүр таних технологи, зан үйлийн хэв шинжийн шинжилгээ, deepfake илрүүлэлт, кибер халдлагын мониторинг, санхүүгийн сэжигтэй гүйлгээ илрүүлэх зэрэг чиглэлээр ашиглагддаг бөгөөд метаверс болон виртуал орчин дахь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд өргөн хэрэглэгдэж байна (IBM, 2026). Тухайлбал, сэжигтэй үйлдлийг автоматаар илрүүлэх технологи ашиглах ажлууд үүнд багтана.

3. Кибер цагдаагийн чадавх

Кибер цагдаагийн чадавх гэдэг нь хууль сахиулах байгууллага цахим болон виртуал орчинд үйлдэгдэж буй гэмт хэргийг илрүүлэх, мөрдөн шалгах, дижитал нотлох баримт цуглуулах, шинжлэх, урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох чиглэлээр техник, технологи, хүний нөөц, эрх зүй болон олон улсын хамтын ажиллагааны нэгдсэн боломж, чадамжийг хэлнэ.

Кибер цагдаагийн чадавх нь дижитал мөрдөн шалгах ажиллагаа, хиймэл оюунд суурилсан шинжилгээ, кибер халдлагын мониторинг, криптовалют болон блокчейн гүйлгээний мөрдөлт зэрэг орчин үеийн технологид тулгуурлан хөгждөг (Centre, 2025).

Мөн энэ чадавх нь кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэх тусгай нэгж, мэргэшсэн алба хаагч, олон улсын мэдээлэл солилцоо, тасралтгүй сургалт болон кибер аюулгүй байдлын дэд бүтэцтэй шууд холбоотой байдаг. (Cybercrime, 2026)

Кибер цагдаагийн чадавхыг нэмэгдүүлэхэд VR, блокчейн, крипто мөрдөн шалгах чадвартай мэргэжилтэн бэлтгэх сургалтын тусгайлсан хөтөлбөр, төлөвлөгөө боловсруулж, явуулах шаардлагатай юм.

4. Олон улсын хамтын ажиллагаа

Метаверс болон виртуал орчин дахь гэмт хэрэг нь хил дамнасан шинжтэй байдаг тул олон улсын хамтын ажиллагаа нь дижитал нотлох баримт солилцох, кибер гэмт хэрэгтнүүдийг илрүүлэх, мөрдөн шалгах, криптовалюттай холбоотой хууль бус гүйлгээг хянах, хамтарсан ажиллагаа явуулах үндсэн механизм болдог. Мөн

INTERPOL, Европын холбооны Хууль сахиулах байгууллагуудын хамтын ажиллагааны агентлаг /Europol/ зэрэг олон улсын байгууллагуудын мэдээлэл солилцоо, сургалт, технологийн хамтын ажиллагаа болон нэгдсэн стандарт нь метаверс орчин дахь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх криминологийн тогтолцооны үр нөлөөг нэмэгдүүлэхэд чухал үүрэгтэй. Хамгийн гол нь олон улсын байгууллагуудтай хамтарсан мэдээлэл солилцох явдал юм.

5. Хүүхэд хамгааллын систем

Метаверс болон виртуал орчин дахь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх хүүхэд хамгааллын систем гэдэг нь хүүхдийг цахим дарамт, бэлгийн мөлжлөг, grooming, виртуал хүчирхийлэл, хувийн мэдээлэл алдагдах болон хортой контентоос хамгаалах зорилгоор эрх зүй, технологи, эцэг эхийн хяналт, нас баталгаажуулалт, хиймэл оюунд суурилсан мониторинг болон платформын аюулгүй байдлын зохицуулалтыг уялдуулан хэрэгжүүлэх цогц хамгаалалтын тогтолцоог хэлнэ.

Энэхүү систем нь хүүхдийн эрсдэлт зан үйл болон сэжигтэй харилцааг эрт илрүүлэх, хязгаарлах, мэдээлэх, таслан зогсоох механизмыг бий болгож, метаверс орчинд хүүхдийн аюулгүй оролцоог хангахад чиглэдэг. Өөрөөр хэлбэл нас баталгаажуулах, эцэг эхийн хяналтын технологи нэвтрүүлэх явдал юм.

Дүгнэлт

Метаверс болон виртуал орчин нь боловсрол, худалдаа, санхүү, нийгмийн харилцааны шинэ дижитал экосистемийг бүрдүүлж байгаа боловч виртуал хөрөнгө хулгайлах, хиймэл оюунд суурилсан залилан, виртуал бэлгийн дарамт, хүүхдийн мөлжлөг, криптовалюттай холбоотой мөнгө угаах зэрэг уламжлалт кибер гэмт хэргийн шинэ, илүү нарийн хэлбэрийг бий болгож байна.

Олон улсын туршлагаас үзэхэд INTERPOL, Европын холбооны Хууль сахиулах байгууллагуудын хамтын ажиллагааны агентлаг /Europol/, АНУ, Европын холбоо, БНСУ зэрэг улс орнууд метаверс орчны эрсдэлийг бууруулахын тулд “аюулгүй байдлыг суурь болгон

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ ОРОН

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ

төлөвлөсөн зарчим” болон “хувийн мэдээллийн хамгаалалтыг суурь болгон төлөвлөсөн зарчим”-д тулгуурласан эрх зүй, хиймэл оюун, блокчейн шинжилгээ, кибер хяналтын цогц тогтолцоог хөгжүүлж байна.

Судалгаанаас харахад метаверсийн төвлөрсөн бус бүтэц, хэрэглэгчийн нэрээ нууцлах боломж, виртуал хөрөнгийн бодит мөнгөн үнэ цэнэ болон deepfake технологийн хөгжил нь цахим залилан, phishing, NFT болон криптовалюттай холбоотой гэмт хэргийн өсөлтийн гол шалтгаан болж, мөрдөн шалгах ажиллагааг улам хүндрүүлж байна.

Ийм нөхцөлд метаверс болон виртуал орчин дахь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх криминологийн механизм нь эрх зүй, кибер аюулгүй байдал, хиймэл оюунд суурилсан хяналт, дижитал боловсрол, хүүхэд хамгаалал, кибер цагдаагийн чадавх болон олон улсын хамтын ажиллагааг уялдуулсан урьдчилан сэргийлэх цогц тогтолцоо байх шаардлагатай байна.

Монгол Улсад метаверсийн хэрэглээ өсөн нэмэгдэж буйтай холбоотойгоор виртуал хөрөнгө, хиймэл оюун ашигласан залилан, хувийн мэдээллийн эсрэг гэмт хэрэг өсөх эрсдэл нэмэгдэж байгаа тул метаверсийн тусгай эрх зүйн зохицуулалт боловсруулах, кибер цагдаагийн мэргэшсэн нэгжийг чадавхжуулах, виртуал мөрдөн шалгах лаборатори байгуулах, хүүхэд хамгааллын стандарт нэвтрүүлэх хэрэгцээ бодитоор үүсэж байна.

Цаашид метаверс болон виртуал орчны аюулгүй байдлыг хангахын тулд төр, хувийн хэвшил, технологийн компани, олон улсын байгууллага, иргэдийн хамтын оролцоонд тулгуурласан, хүний эрх, мэдээллийн аюулгүй байдал, дижитал ёс зүйг хамгаалсан тогтвортой криминологийн бодлого хэрэгжүүлэх нь Монгол Улсын кибер аюулгүй байдлын шинэ чиг хандлага болох шаардлагатай байна.

Санал

Судалгааны ажлын үр дүн болон дээрх дүгнэлтийг үндэслэн дараах саналуудыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. Метаверс болон виртуал орчинтой холбоотой эрх зүйн тусгай зохицуулалт боловсруулах

Монгол Улсад “Метаверс болон виртуал орчны аюулгүй байдлын тухай хууль” гэсэн бие даасан эрх зүйн зохицуулалт боловсруулж, виртуал орчин дахь аватар, виртуал хөрөнгө, NFT, криптовалют, виртуал үйлчилгээ, дижитал өмчийн эрх, платформын хариуцлага болон хэрэглэгч хамгааллын асуудлыг тодорхой тусгах шаардлагатай. Тус хуульд метаверс платформын үйлчилгээ үзүүлэгчийн үүрэг, кибер аюулгүй байдлын стандарт, виртуал орчин дахь нотлох баримтын хүчин чадал болон олон улсын хамтын ажиллагааны механизмыг нарийвчлан тусгаж хэрэгжүүлэх боломжтой.

2. Хиймэл оюунаар бүтээсэн хуурамч дүрс, дуу, бичлэгийн технологи /Deepfake/ болон хиймэл оюун ашигласан залилангийн хариуцлагыг Эрүүгийн хуульд тусгах

Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд “хиймэл оюун ашигласан залилан”, “хиймэл оюунаар бүтээсэн хуурамч дүрс, дуу, бичлэгийн технологи ашиглан хүний нэр төр, эд хөрөнгөд халдсан үйлдэл”, “хиймэл оюун ашиглан хуурамч дүрс, дуу, мэдээлэл бүтээж тараах” зэрэг шинэ төрлийн гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнийг шинээр нэмэх шаардлагатай. Мөн deepfake технологийг сонгууль, санхүү, хүүхэд хамгаалал, цахим дарамтад ашигласан тохиолдолд хүндрүүлсэн бүрэлдэхүүнээр ял оногдуулах зохицуулалт бий болгож, дижитал нотлох баримтыг шинжлэх тусгай аргачлалыг хуульчлах боломжтой.

3. Метаверс дэх хүүхэд хамгааллын үндэсний стандарт бий болгох

Монгол Улсад метаверс болон виртуал орчинд хүүхэд хамгаалах “үндэсний аюулгүй байдлын стандарт” боловсруулж, нас баталгаажуулах систем, эцэг эхийн хяналтын технологи, хиймэл оюунд суурилсан эрсдэл илрүүлэх систем, хүүхдийн өгөгдөл хамгаалалтын шаардлагыг платформуудад заавал мөрдүүлэх хэрэгтэй. Мөн хүүхдийн эсрэг grooming, виртуал бэлгийн дарамт, кибер дээрэлхэлт, хортой контентыг автоматаар

илрүүлэх үндэсний мониторингийн төв байгуулах боломжтой.

4. Кибер цагдаагийн метаверс мөрдөн шалгах лаборатори байгуулах

Цагдаагийн байгууллагын дэргэд VR, AR, блокчейн, криптовалют, NFT болон deepfake шинжилгээ хийх “Метаверс мөрдөн шалгах лаборатори” байгуулж, дижитал нотлох баримт шинжлэх, виртуал орчин дахь гэмт хэргийг загварчлах, хиймэл оюун ашигласан залилан илрүүлэх техникийн чадавхыг хөгжүүлэх шаардлагатай. Тус лаборатори нь олон улсын байгууллагуудтай хамтарсан сургалт, виртуал мөрдөн шалгах симуляци, блокчейн мөрдөлтийн программ ашиглан кибер мөрдөн шалгах ажиллагааны үндэсний төв болох боломжтой.

Ашигласан материал

1. (EC3), E. C. (2024). *Key objectives*. Europol:

<https://www.europol.europa.eu/about-europol/european-cybercrime-centre-ec3>

2. *7 Metaverse Crimes to Watch Out for in Virtual Worlds*. (2023 оны 2 24). makeuseof:

www.makeuseof.com/metaverse-crimes-to-watch-out-for

3. Al-Haddad, M. W. (2026). Criminally Illegal Use of Virtual Avatars in the Metaverse. *Dirasat*, 53. Dirasat.

4. Centre, E. C. (2025). *Key objectives*. Europol:

<https://www.europol.europa.eu/about-europol/european-cybercrime-centre-ec3>

5. Clare McGlynn, C. R. (2025). From Virtual Rape to Meta-rape: Sexual Violence, Criminal Law and the Metaverse. *Oxford Journal of Legal Studies*, 554-582.

6. coinspress. (2022 оны 4). *Over \$100 Million in NFTs Stolen Since 2021*. coinspress: <https://coinspress.com/over-100-million-in-nfts-stolen-since-2021>

7. Commission, E. (2025 оны 3 31). *Cybercrime in virtual worlds*. European Commission: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/virtual-worlds-cybercrime>

8. Counter-Terrorism, U. O. (2026). *2026 Counter-Terrorism Week*. Office of

Counter-Terrorism:

<https://www.un.org/counterterrorism/en>

9. Cybercrime, U. N. (2026). *Convention at a glance*. United Nations Convention:

<https://www.unodc.org/unodc/en/cybercrime/convention/home.html>

10. Daily, K. (2022 оны 10). *The consequences of a years-old SQLite vulnerability*. Kaspersky Daily: <https://www.kaspersky.com/blog/sqlite-vulnerability-22yo/46029/>

11. dexerto. (2024 оны 1 3). *Police investigating “virtual rape” after girl ‘attacked’ in metaverse*. reddit: <https://www.dexerto.com/entertainment/police-investigating-virtual-rape-after-girl-attacked-in-metaverse-2454300>

12. dig.watch. (2023 оны 2). *South Korea’s Ethical Principles for the metaverse*. dig.watch: <https://dig.watch/resource/south-koreas-ethical-principles-for-the-metaverse>

13. Europol. (2026). *Cyber-attacks*. europol.europa:

<https://www.europol.europa.eu/crime-areas/cyber-attacks>

14. forkast. (2022 оны 2 4). *\$10M in NFT money laundering, fraud likely to grow in 2022: report*. forkast: <https://forkast.news/nfts-fraud-us10m>

15. IBM. (2026). *What is artificial intelligence (AI)*. IBM: <https://www.ibm.com/think/topics/artificial-intelligence>

16. ICT, M. o. (2026). *MSIT to announce pan-government strategy on metaverse*. MSIT:

<https://www.msit.go.kr/eng/bbs/view.do>

17. INTERPOL. (2025 оны 12). *When cybercriminals go global, our response must be international*. INTERPOL: <https://www.interpol.int/en/Crimes/Cybercrime>

18. Kosinski, M. (2026). *What is a data breach?* IBM Security: <https://www.ibm.com/think/topics/data-breach>

19. Lik-Hang Lee, P. Z. (2022 оны 4 2). *What is the Metaverse? An Immersive Cyberspace and Open Challenges*. arxiv: <https://arxiv.org/abs/2206.03018>

20. metaversehub. (2024). *What are the Differences Between VR and Metaverse Environments?*
metaversehub:www.metaversehub.co.uk/what-are-the-differences-between-vr-and-metaverse-environments
21. Milind Tiwari, Y. Z. (2025 оны 5). *Metaverse policing: A systematic literature review of challenges and recommendations.* sciencedirect:
<https://www.sciencedirect.com/science/>
22. Mongolia, C. с. (2026 оны 4 5). *СОШИАЛ ОРЧИНД СОНОР БАЙЯ!* Cyber crime division of NPA Mongolia:
<https://www.govern1.com/XX/Unknown/3540545347529>
23. mongol.tv. (2025). *Өнгөрсөн онд Улсын хэмжээнд 7500 гаруй кибер гэмт хэрэг бүртгэгджээ.* mongol.tv:
<https://mongol.tv.mn/post/168318>
24. Morales, J. (2026 оны 1 26). *Four arrested following \$1.6 million NFT heist in the Netherlands — data carriers, cash, cars, and house also seized as part of ongoing investigation.* tomshardware:
<https://www.tomshardware.com/tech-industry/>
25. four-arrested-following-usd1-6-million-nft-heist-in-the-netherlands-data-carriers-cash-cars-and-house-also-seized-as-part-of-ongoing-investigation
26. reddit. (2022). *F.T.C. Sues to Block Meta's Virtual Reality Deal.* reddit:
https://www.reddit.com/r/technology/comments/w9mjwl/ftc_sues_to_block metas_virtual_reality_deal
27. Reuters. (2022 оны 10 27). *Interpol says metaverse opens up new world of cybercrime.* euronews:
<https://www.euronews.com/2022/10/27/fintech-metaverse>
28. Sayak Saha Roy, D. D. (2023 оны 9 11). *Unveiling the Risks of NFT Promotion Scams.* arxiv:
<https://arxiv.org/abs/2301.09806>
29. Security, I. (2026). *What is a data breach.* IBM Security:
<https://www.ibm.com/think/topics/data-breach>
30. Stock, J. (2024). *Grooming, radicalization and cyber-attacks: INTERPOL warns of 'Metacrime'.* interpol:
<https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2024/Grooming-radicalization-and-cyber-attacks-INTERPOL-warns-of-Metacrime>
31. *The Metaverse vs. Virtual Reality: 6 Key Differences.* (2021 оны 12 11). makeuseof:
<https://www.makeuseof.com/metaverse-vs-virtual-reality>
32. theguardian. (2025). *It's your choice.* theguardian:
<https://www.theguardian.com/technology/2022/aug/24/nfts-stolen-non-fungible-tokens-criminals-scam-cryptocurrency>
33. Wendy L. Patrick, J. P. (2023 оны 1 3). *Sexual Assault in the Metaverse: Virtual Reality, Real Trauma.* psychologytoday.com
<https://www.psychologytoday.com>
34. Willson, M. (2022 оны 5 30). *Metaverse Vs. Virtual Reality: A Detailed Comparison.* blockchain-council:
<https://www.blockchain-council.org/metaverse/metaverse-vs-virtual-reality/>
35. Wong, B. (2025). *Metaverse vs Virtual Reality: What's the Difference?* by Branyce Wong. reddit:
https://www.reddit.com/r/Metaverse_Blockchain/comments/v1hake/metaverse_vs_virtual_reality_whats_the_difference

ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АЖЛЫН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ

(хорих байгууллагаас суллагдсан хүнд хяналт тогтоох ажлын жишээн дээр)

“LEGAL REGULATION AND IMPLEMENTATION OF CRIME PREVENTION
ACTIVITIES: THE CASE OF MONITORING PERSONS RELEASED FROM PRISON”

Ц.Очгэрэл

ХЗҮХ-ийн эрдэм шинжилгээний ажилтан, доктор (Ph.D), дэд профессор

Ochgerel Ts.

Research Fellow, Institute of Legal Studies, Ph.D., Associate Professor

Хураангуй: Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын онцгойлон анхаарвал зохих нэг үндсэн чиглэл нь хорих ял шийтгүүлсэн хүнийг суллагдсан, эсхүл чөлөөлөгдсөний дараа дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх ажлын тогтолцооны асуудал байх учиртай. Монгол Улсын хувьд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын хөгжлийн явцад хорих ялаас чөлөөлөгдсөн, хорих байгууллагаас суллагдсан хүнийг дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс хэрхэн сэргийлэх асуудлыг шийдвэрлэхийг эрмэлзэж ирсэн. Гэсэн хэдий ч түүний эрх зүйн зохицуулалтын зорилго, мөн чанар юу болох, хэрэгжилтийн явцад чухам ямар хүндрэл бэрхшээл үүсэж байгаа, цаашид эрх зүйн зохицуулалтыг шинэчлэх хэрэгцээ шаардлага байгаа эсэх талаар судлаачийн байр суурийг илэрхийлэхийг зорилоо.

Abstract: One of the primary areas requiring special attention in crime prevention policy concerns the prevention of recidivism among individuals released or discharged from imprisonment.

Throughout the development of Mongolia's crime prevention system, efforts have been made to address the prevention of reoffending among former prisoners. Nevertheless, important questions remain regarding the objectives and essence of the legal framework, practical implementation challenges, and the necessity of legal reform.

This study presents the researcher's perspective on these issues.

Түлхүүр үгс: Гэмт хэрэг, хорих ял, хорих байгууллага, суллагдсан, чөлөөлөгдсөн хүн, хяналт тогтоох, нийгэмшүүлэх, нийгэмд дасан зохицох, нийгэм, сэтгэл зүйн дэмжлэг, пробаци, пароллын алба.

Keywords: Crime, imprisonment, correctional institutions, released persons, supervision, reintegration, social adaptation, psychosocial support, probation, parole services.

Оршил

Судлаачийн зүгээс хорих ял эдлээд суллагдсан, чөлөөлөгдсөн хүнийг гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх ажлын эрх зүйн зохицуулалтын зорилго, мөн чанарт шинжилгээ хийхийн хажуугаар өнөөдрийн хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх хуулийн /цаашид ГХЗУСтХ гэх/ зургаадугаар бүлгийн зохицуулалт бодит байдалд зорилгоо хангаж буй эсэхийг товч дүгнэж, цаашид үр нөлөөг дээшлүүлэхэд чиглэсэн практик зөвлөмж боловсруулах зорилтын хүрээнд энэхүү мэдээллийг бэлтгэлээ.

Криминологи судлалын үүднээс Монгол Улсын төдийгүй дэлхийн бусад улс

орнуудын хувьд гэмт хэрэг үйлдэн хорих ял шийтгэгдсэн хүнийг дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх нь нэн чухал судлагдахуун байсаар ирсэн. Учир нь гэмт хэрэг үйлдэн хорих ял шийтгүүлсэн хүний сэтгэл зүй, зан үйлийн хэв шинжид гарсан сөрөг өөрчлөлт нь нийгмийн харилцаанд дасан зохицох явцад олон талт бэрхшээлтэй нөхцөл байдалтай хавсран гэмт хэрэг үйлдэх шалтгаан болдог бөгөөд үүнийг салбарын эрдэмтэн, судлаачид судалж өөрсдийн бүтээлд тусгасаар ирсэн байдаг.

Тухайлбал, “гэмт хэрэг үйлдэж шийтгүүлсэн этгээд ял шийтгэлгүйд тооцох хугацаа дуусаагүй байхад дахин шинэ гэмт хэрэг үйлдэхийг рецидив гэмт хэрэг гэж

Ажлын үр дүнд
МОНГОЛ
УЛСЫН
ХҮҮЛЬ

МОНГОЛ УЛСЫН ЭРҮҮГИЙН БОДЛОГЫН
СЭРГИЙЛЭХ ЗОРИЛГОД

онолын үүднээс тодорхойлж, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд ял шийтгэл оногдуулж байгаа нь түүнийг хүмүүжүүлэх болон дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилгод чиглэгддэг” гэж үзжээ.¹

Энэ нь нэгэнт гэмт хэрэг үйлдэн хорих ял эдэлсэн хүний гэмт зан үйлийн шинж илүү хүнд хор уршиг агуулах өндөр магадлалтай гэж үздэгтэй холбоотой бөгөөд гэмт зан үйл нь дадал хэвшил болох, гэмт санаа бодлоо урдаас нарийн аргаар төлөвлөн хэрэгжүүлэх замаар нийгмийн хор аюулыг нэмэгдүүлж байдаг тул урьдчилан сэргийлэх тусгайлсан арга хэмжээ, тогтолцоо, эрх зүйн зохицуулалт байх зайлшгүй шаардлагатай гэж үзэж болно.

Нэг. ГХЗУСтХ дахь хорих ялаас чөлөөлөгдсөн, хорих байгууллагаас суллагдсан хүнд хяналт тогтоох ажлын эрх зүйн зохицуулалтын зорилгод хийсэн хэсэгчилсэн шинжилгээ.

Ингээд хорих ял эдлээд суллагдсан хүнд хяналт тогтоох хуулийн зохицуулалтын зорилгыг хамрах хүрээ, субъект, зохицуулах харилцаа, хүрэх үр дүнгээс хамааран дараах агуулгын хүрээнд авч үзье. Үүнд:

а/. Монгол Улсын эрүүгийн бодлого дахь урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөөг дээшлүүлэх.

Аливаа улс орны хувьд гэмт явдалтай тэмцэх нь төрийн үндсэн чиг үүргийг нэг бөгөөд “Эрүүгийн бодлого буюу төрийн зүгээс гэмт явдлын өсөлтийг бууруулах, тогтворжуулах зорилтыг хангах оновчтой бодлого боловсруулж хэрэгжүүлэх замаар нийгмийг гэмт халдлагаас хамгаалах чиглэлээр явуулж буй идэвхтэй үйл ажиллагаа”-ны² салшгүй нэг хэсэг нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил байдаг.

Гэмт явдлыг саармагжуулах, яваандаа арилгах алс хэтийн зорилтыг хэрэгжүүлэхэд ял, шийтгэлийн болон улс төр, нийгэм, эдийн засаг, эрх зүйн иж бүрэн

арга хэмжээг төрийн эрүүгийн бодлогын хүрээнд авч хэрэгжүүлдэг³ талаар судлаачид өөрсдийн бүтээлдээ дурдсан байдаг.

Нийгмийн болон хүний хөгжлийг дэмжих, нийгэм дэх эрх зүйн зөрчлийн хамгийн хүнд хэлбэр болох гэмт явдлын нийгэмд хор аюултай шинжийг өөрчлөх, шууд болон шууд бусаар үүсэх хор уршиг, сөрөг үр дагаврыг бууруулах, гэмт бие хүний нийгэмд эзлэх хувь хэмжээг багасгах, хууль дээдлэх, шударга ёсыг хангах зарчмыг агуулсан байх шаардлагад урьдчилан сэргийлэх бодлогын мөн чанар, үр нөлөөг нийцүүлсэн байх учиртай.

Хорих ял эдлээд суллагдсан, эсхүл хорих ялаас хугацаанаас өмнө суллагдсан, чөлөөлөгдсөн хүнийг дахин гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх асуудал нь эрүүгийн эрх зүй, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүй, хууль сахиулах ажил, криминологи, нийгмийн ажил, сэтгэл судлал, хүний эрх, нийгмийн хамгааллын уулзвар дээр оршин цогц байдлаар хэрэгжих судалгааны чиглэл юм.

Хорих ялаас суллагдсан буюу чөлөөлөгдсөн хүнд хяналт тогтоох эрх зүйн зохицуулалтыг түүний эрх зүйн байдал, зан үйлийн онцлог, дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх хэрэгцээ шаардлагад суурилан нийгмийн хөгжилтэй уялдуулан хэрэгжүүлэх нь урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөөг нэмэгдүүлэх төрийн эрүүгийн бодлогын салшгүй нэг хэсэг гэж дүгнэж болно.

б/. Хорих ял эдлээд суллагдсан, чөлөөлөгдсөн хүнийг гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх онолын нийтлэг үзэл баримтлал, зүй тогтлыг агуулсан байх.

Эрсдэл-хэрэгцээ-хариу үйлдлийн загвар.

Дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх ажилд хамгийн өргөн хэрэглэгддэг загварын нэг нь Risk–Need–Responsivity буюу эрсдэл-хэрэгцээ-хариу

¹ Н.Жанцан, Криминологи, УБ, 2004,206 дахь тал.

² Беляева.Л.И. Уголовная политика и её реализация органами внутренних дел. М., 2003. с.7.

³ С.Жанцан. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүйн онол. (Ялын тухай сургаал) II боть. УБ., 2014. 20 дахь тал.

үйлдлийн загвар юм. Энэхүү загвар нь гурван үндсэн зарчимд тулгуурлана.

Нэгдүгээрт, Эрсдэлийн зарчим. Энэ нь өндөр эрсдэлтэй хүнд илүү эрчимтэй, нарийвчилсан, олон талт хөтөлбөр хэрэгжүүлэх шаардлагатайг илэрхийлнэ. Харин бага эрсдэлтэй хүнд хэт их хяналт тавих, гэмт зан үйлтэй хүмүүстэй ойртуулах, шаардлагагүй албадлагын арга хэмжээ авах нь сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй гэж үздэг.

Хоёрдугаарт, Хэрэгцээний зарчим. Энэ нь гэмт хэрэг үйлдэхэд нөлөөлж буй өөрчлөгдөж болох хүчин зүйлсийг анхааран ажиллахыг шаарддаг. Үүнд ажилгүйдэл, боловсролын түвшин доогуур байдал, архи, мансууруулах болон сэтгэцэд нөлөөлөх бодисын хэрэглээ, түрэмгий зан үйл, хууль бус орлогын эх үүсвэр, сөрөг хүрээлэл, гэр бүлийн тогтворгүй байдал, сэтгэл зүйн асуудал зэрэг багтана.

Гуравдугаарт, Хариу үйлдлийн зарчим. Энэ нь тухайн хүний нас, боловсрол, сэтгэл зүйн онцлог, суралцах хэв маяг, соёлын орчин, эрүүл мэнд, хүйс, гэр бүлийн нөхцөлд тохирсон арга зүйгээр ажиллахыг хэлнэ. Канадын Public Safety байгууллагын танилцуулгад RNR загвар нь гэмт зан үйлийг үнэлэх хэрэгсэл, нөхөн сэргээх хөтөлбөрүүдийн хөгжлийг чиглүүлж, энэ зарчимд нийцсэн хөтөлбөрүүд дахин гэмт хэрэг үйлдэхийг бууруулахад үр нөлөөтэй болохыг дурдсан байна.⁴

Нийгмийн холбоо ба амьдралын замналын онол

Амьдралын замналын онолоор хүнийг гэмт зан үйлээс татгалзуулах, эсхүл гэмт үйл ажиллагаанд татагдан орох эсэх нь суллагдсан хүний амьдралын тодорхой үргэлжлэх үе шат дахь нийгмийн харилцааны чанар, гэр бүл, боловсрол, хөдөлмөр эрхлэлт, найз нөхдийн хүрээлэл, нийгмийн дэмжлэгээс шууд хамааралтай. Өөрөөр хэлбэл, хүн тогтвортой ажилтай болох, гэр бүлийн эерэг харилцааг сэргээх, хүүхэд, эцэг эх, хамт олон, орон нутгийн

өмнө үүрэг хүлээх, өөрийн ирээдүйн зорилгыг тодорхойлох үед гэмт зан үйлээс татгалзах нөхцөл бүрдэнэ.

Энэ онолын үүднээс авч үзвэл хорих ял эдлээд суллагдсан хүний хамгийн эмзэг үе нь суллагдсаны дараах эхний сарууд байдаг. Энэ үед орон байргүй байх, ажилгүй байх, иргэний бичиг баримтгүй байх, гэр бүлийн дэмжлэг сулрах, нийгмийн ялгаварлалд өртөх, хуучин сөрөг хүрээлэлдээ буцах эрсдэл өндөр байдаг. Иймд урьдчилан сэргийлэх ажил нь суллагдсаны дараа эхлэх бус, хорих байгууллагад байх үеэс эхэлж, суллагдах бэлтгэл, суллагдсаны дараах шуурхай дэмжлэг, урт хугацааны хяналт-дэмжлэгийн тасралтгүй хэлхээ байх ёстой.⁵

Шошгололтын онол

Шошгололтын онолын дагуу хүнийг “гэмт хэрэгтэн”, “ялтан”, “найдваргүй хүн” гэх мэтээр нийгмийн сөрөг үнэлгээнд байнга оруулах нь тухайн хүнийг хууль ёсны амьдралд эргэн орох боломжгүй мэт мэдрүүлж, өөрийгөө нийгмээс тусгаарлагдсан, үл хүлээн зөвшөөрөгдсөн гэж үзэхэд хүргэдэг. Энэ нь дахин гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэлийг нэмэгдүүлж болзошгүй.

Иймээс суллагдсан хүнд чиглэсэн бодлого нь нийгмийн аюулгүй байдлыг хамгаалах зорилгыг хадгалах боловч тухайн хүнийг гутаан доромжлох, ялгаварлан гадуурхах, хөдөлмөр эрхлэх боломжийг хаах, орон нутгийн харилцаанаас шахах хэлбэртэй байж болохгүй. Нийгмийн ажил, сэтгэл зүйн зөвлөгөө, ажил олгогчийн зуучлал, гэр бүлийн уулзалт, олон нийтийн ойлголтыг нэмэгдүүлэх үйл ажиллагаа нь шошгололтын сөрөг нөлөөг бууруулах чухал арга хэрэгсэл юм.⁶

Сайн амьдралын загвар

Good Lives Model буюу сайн амьдралын загвар нь гэмт зан үйлийг зөвхөн хориглох, хянах өнцгөөс бус, харин тухайн хүний амьдралын эерэг зорилго,

⁴ Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation 2007-06

⁵ Social Connections Over the Life Course: Appreciating Distinct Dimensions of Social Connections - PMC

⁶ Labeling theory | Concepts, Theories, & Criticism | Britannica

Хууль сахиулахуй

чадвар, боломж, нийгмийн хэрэгцээг дэмжих замаар тайлбарладаг. Энэ загвараар гэмт зан үйл нь хүний үндсэн хэрэгцээ, зорилгоо хууль ёсны бус, хор хөнөөлтэй аргаар хангах оролдлого гэж үздэг. Иймээс нөхөн сэргээх ажил нь тухайн хүнд мэдлэг, ур чадвар, боломж, нөөц олгож, өөрийн амьдралын зорилгыг бусдад хор хохирол учруулахгүйгээр хэрэгжүүлэхэд чиглэх ёстой гэж тайлбарладаг.⁷

в/. Хорих ял эдлээд суллагдсан, чөлөөлөгдсөн хүнийг гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх бодит үр дүнг бий болгох.

Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуульд нэг бүрчилсэн урьдчилан сэргийлэх чиглэлийг “тодорхой этгээд гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор түүний зан үйл, ёс суртахуунд нөлөөлөх, түүнээс гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэж болзошгүй шалтгаан, нөхцөлийг арилгахад чиглэсэн цогц арга хэмжээ” гэж тодорхойлсон байна.

Энэ хүрээнд хорих ял шийтгүүлж суллагдсан хүнд хяналт тавих, нийгэмд дасан зохицох, нийгмийн амьдралд эрх тэгш оролцох боломж бүрдүүлэх, зан байдалд нөлөөлөх, боловсрол, ажил хөдөлмөр эрхлэх дадал, суллагдсаны дараах мэдлэг, ур чадвар олгох арга хэмжээг хуульчилсан нь уг асуудлыг зөвхөн хяналтын бус, нийгэмшүүлэх болон сэргээн нэгтгэх бодлогын түвшинд авч үзэх эрх зүйн үндэс болж байна.

Дээрхээс дүгнэвэл хорих ял эдлээд суллагдсан хүнийг дахин гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын зорилго нь нэгдүгээрт, гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэлийг тодорхойлох, хоёрдугаарт, нийгэмшүүлэх, гуравдугаарт, хяналт тогтоох, дөрөвдүгээрт, сэргээн нэгтгэх гэсэн үндсэн ойлголтуудад тулгуурлах зүй тогтолтой байна.

Хоёр. Суллагдсан, чөлөөлөгдсөн хүний талаарх тоон мэдээлэл

ШШГЕГ-ын холбогдох чиг үүргийн албадаас гаргасан мэдээ, судалгаанаас үзвэл нийт хорих ял эдэлж байгаа хүний 54,8 хувь буюу 2634 нь 2 ба түүнээс дээш удаа гэмт хэрэг үйлдэж, ял шийтгүүлсэн хүн байгаа⁸ нь гэмт хэрэг үйлдэж ял шийтгүүлсэн хүн суллагдсан, чөлөөлөгдсөний дараа гэмт хэрэг үйлдэх явдал буураагүй, эрсдэлт түвшинд байгааг харж болохоор байна. Мөн сүүлийн 5 жилийн тоон үзүүлэлтийг авч үзвэл, нэг жилд хорих ялын хугацаа дуусаж 949, хугацааны өмнө суллагдсан 1052, өвчний учир хорих ялаас чөлөөлөгдсөн 15, нийт жилд дунджаар 2016 хүн суллагдаж байна.

Харин Өршөөлийн хууль, уучлалд хамрагдах нөхцөлийн хувьд тогтмол бус, цаг үеийн нөхцөл байдлаас шалтгаалан цөөн тоогоор хэрэгжиж байгаа бөгөөд 2025 оны байдлаар 2021 оны Өршөөлийн хуульд хамрагдаж 3, уучлалд хамрагдаж 4 хүн хорих ялаас чөлөөлөгдсөн байна.

Зураг 1. Хорих ял эдэлж байгаа хоригдлын ял шийтгэгдсэн давтамжийн судалгаа

⁷ The Good Lives Model of Offender Rehabilitation - Information

⁸ ШШГЕГ-ын Хорих ял эдлүүлэх албаны 2026 оны 1-р улирлын үйл ажиллагааны мэдээнээс.

МОНГОЛ УЛСЫН ХАМГААГА

Зураг 2. Хорих ялын хугацаа дуусаж суллагдсан хүний тоон үзүүлэлт 2016-2026

Зураг 3. Хорих ялын хугацааны өмнө суллагдсан хүний тоон үзүүлэлт 2016-2026

Зураг 4. Өвчний учир хорих ялаас чөлөөлөгдсөн хүний тоон үзүүлэлт 2016-2026

Зураг 5. Өршөөлийн хуульд хамрагдсан хүний тоон үзүүлэлт 2021-2026

Зураг 6. Уучлалд хамрагдсан хүний тоон үзүүлэлт 2016-2026

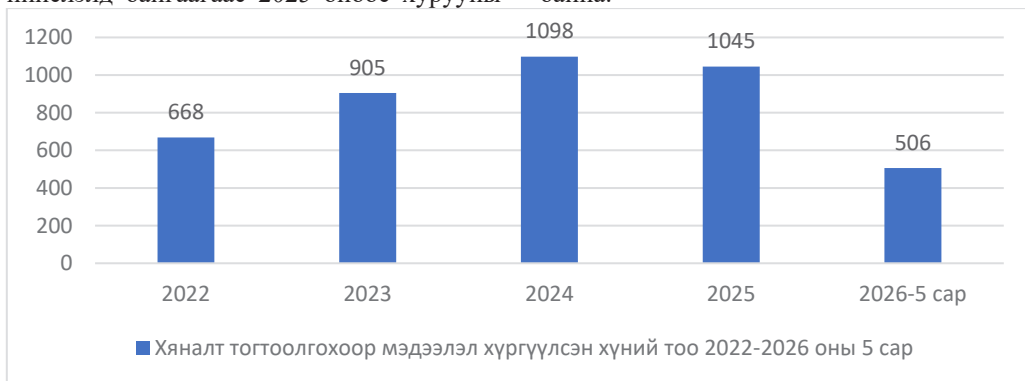

Хууль сахиулах үйлчилгээ

Сүүлийн 5 жилийн тоон үзүүлэлтээс авч үзвэл ШШГЕГ-ын харьяа хорих ангиудаас хорих ял эдлээд суллагдсан, чөлөөлөгдсөн 4222 хүний мэдээллийг цагдаагийн байгууллагад хяналт тогтоолгохоор хүргүүлсэн байна. Харин цагдаагийн байгууллагын хяналтад өнөөдрийн байдлаар хяналтад байгаа 701 иргэн байгаагаас 76.1 хувь буюу 534 нь орон нутагт, 23,8 хувь буюу 167 нь нийслэлд байгаагаас 2025 оноос хурууны

хээний биометр бүртгэлийн программыг нэвтрүүлж, одоогоор 236 хүнд биометр хяналт тавьж байна.

Хорих байгууллагаас суллагдсаны дараах хяналт тогтоолгохоор мэдээлэл хүргүүлсэн хүний тоо, одоо хяналтад байгаа хүний тооноос илүү өндөр байгаа нь ГХЗУСтХ-ийн 41 зүйлийн агуулгын талаар хууль сахиулах байгууллагууд нэгдсэн ойлголтгүй байгаатай холбоотой гэж үзэж байна.

Гурав. Хэрэгжилтийн явцад гарч буй зарим хүндрэлтэй нөхцөл байдлын авсан санал асуулгын талаар

Судалгааны зорилтын хүрээнд ГХЗУСтХ-ийн зургаадугаар бүлгийн хэрэгжилтийг хангаж буй ЦЕГ-ын Нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах албаны төв, орон нутгийн холбогдох алба хаагчдаас асуулгын болон ярилцлагын арга ашиглан үүсэж буй бэрхшээл, тулгарч буй асуудлын талаар судалгаа авч ирүүлсэн саналыг нэгтгэн үзлээ. Үүнд:

1. ГХЗУСтХ-ийн зохицуулалт сул, төрийн байгууллагын үйл ажиллагаа уялдаа холбоо хангалтгүй, хэсгийн байцаагч нарын ажлын ачаалал их, шууд удирдах чиг үүргийн давхцал зэргээс үүдэн хяналт зохих түвшинд тавигдахгүй байхын зэрэгцээ хорих байгууллагаас суллагдсан хүнд хяналт тогтоох, нийгэмшүүлэх тогтолцооны хөгжил хангалтгүй.

Тухайлбал, Төрийн болон төрийн бус байгууллага нь хяналт тогтоолгосон хүнд сайн дурын хэлбэрээр тусламж үйлчилгээ үзүүлэх хандлагатай байгаагаас шалтгаалан нийгмийн халамж, эрүүл

мэндийн тусламж үйлчилгээ, хөдөлмөр эрхлэлт хариуцсан байгууллага болон баг, хорооны дарга, нийгмийн ажилтан нарын үүрэг, оролцоо хангалтгүй.

2. Хяналт тогтоох шаардлагатай иргэд хууль зүйн мэдээлэл дутмаг, бусад шалтгааны улмаас хаягаа нуух, зөрүүтэй хаяг хэлэх, 7 хоногийн дотор ирж бүртгүүлэхгүй байх зөрчил ихээр гарч байна. Өөрөөр хэлбэл, хорих ангиас суллагдах үеэс хяналт тогтоох хүртэлх орон зай, цаг хугацааны хувьд хийдэл үүссэн.

3. Хяналт тогтоох ажиллагааны явцад орон нутагт техник хэрэгслийн хүртээмж, технологийн хүчин чадал хангалтгүй, алслагдсан бүсэд малчин, барилгын туслах ажил хийж буй иргэдийг биеэр дуудан ирүүлж хяналтын бүртгэл хийх боломжгүй, хяналт тогтоох ажиллагааны явц дахь цаасан суурьтай хяналтын хэрэг бүрдүүлэх ажиллагаа хүндрэл үүсгэж буй.

4. Хяналт тогтоолгосон иргэн холбоо барих утасны дугаар, оршин суух хаяг өөрчлөх, түр болон удаан хугацаагаар өөр орон нутаг руу хөдөлмөр эрхлэх зэргээр хяналтаас гарах тохиолдол ихсэж, энэ

талаар цагдаагийн байгууллагад мэдэгдэх үүргээ хангалтгүй биелүүлэх, цагдаагийн байгууллагын шаардлагыг удаа дараа биелүүлэхгүй байх, хяналтаас гарах, зугатах оролдлого хийх, архидан согтуурах, дахин зөрчилд холбогдох зэрэг хүндрэлүүд тогтмол гарч байна.

5. Гэр бүл, төрөл садны нийгмийн дэмжлэг хангалтгүй, хувийн хэвшлийн байгууллага, хуулийн этгээдийн зүгээс хууль бусаар ял шийтгэлийн лавлагаа шаардаж, иргэдийг ажлын байраар хангах, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тал дээр ялгаварлан гадуурхах байдал их байгаагаас үүдэн сөрөг үр дагавар гарч байгаа.

Бодит нөхцөл байдлаас үзэхэд ажилгүй, гэр бүлийн дэмжлэггүй, архины хамааралтай иргэд дахин хэрэг үйлдэж явдал их байгаа бөгөөд сэтгэл зүйн оношилгоо, зан үйл засах хөтөлбөрт хамрагдах, ажлын байраар хангагдах хэрэгцээ шийдвэрлэгдэхгүй хэвээр байна.

6. Төрийн байгууллагууд хооронд мэдээлэл солилцох нэгдсэн сүлжээ хангалтгүй, мэдээллийн чанар шаардлага хангахгүй байна. Тухайлбал, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хорих ангиудаас ирүүлж буй судалгаа нь харилцан адилгүй, мэдээлэл дутах хүндрэл үүсдэг, аймаг, нийслэл дэх цагдаа, прокурор, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын цахим мэдээлэл солилцох, шилжүүлэх ажил хангалтгүй байгаа зэрэг мэдээллийг ирүүлжээ.

Дөрөв. Эрх зүйн зохицуулалт зорилгоо хангаж буй эсэх, нөлөөлж буй хүчин зүйлийн тухай дүгнэж үзвэл

1. ГХЗУСтХ-ийн зохицуулалтаас хамааран гэмт хэрэг үйлдэх магадлалтай буюу, эрсдэлт хэв шинжийн хүн хяналтаас гадуур үлдэж, гэмт хэрэг үйлдэх боломжтой байна. Өөрөөр хэлбэл, зөвхөн тусгайлан заасан тодорхой төрлийн гэмт хэргийг үйлдэж хорих ял шийтгүүлэн суллагдсан, чөлөөлөгдсөн хүнд хяналт тавихаар заасан нь криминологийн үндсэн зорилгод нийцэхгүй байна.

2. Хяналт тогтоох ажлыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх үндсэн нөхцөл болох суллагдсан хүний зан үйл, амьдралын нөхцөл, нийгмийн харилцаа, ажил

хөдөлмөр эрхлэх боломж, гэр бүл, хамт олон, орон нутгийн дэмжлэг, сэтгэл зүйн байдал, эрх зүйн ухамсар, нийгэмд дахин дасан зохицох чадварыг бүхэлд нь хамрах нэгдсэн тогтолцоо бий болж хараахан чадаагүй байна.

Хорих ялаас суллагдсан буюу чөлөөлөгдсөн хүнд хяналт тогтоох эрх зүйн зохицуулалтын үндсэн зорилго нь зөвхөн тухайн хүнийг хянах, бүртгэх, хууль сахиулах байгууллагын анхааралд байлгах явдлаар хязгаарлагдах нь учир дутагдалтай байна.

Хуулиар тодорхойлсон зорилго үр дүнд хүрсэн эсэхийг тогтооход “хяналтад авсан эсэх” гэсэн албан ёсны шалгуураар бус, “дахин гэмт хэрэг үйлдээгүй эсэх”, “нийгэмд дасан зохицсон эсэх”, “ажил хөдөлмөр эрхэлсэн эсэх”, “орон байр, халамж, эрүүл мэнд, сэтгэл зүйн дэмжлэгт хамрагдсан эсэх”, “хяналтын хугацаа сунгагдсан эсэх”, “хяналтыг хугацаанаас өмнө дуусгасан эсэх” зэрэг үр дүнгийн үзүүлэлтээр хэмжих шаардлагатай.

3. ГХЗУСтХ-ийн зургаадугаар бүлгийн хэрэгжилтийг хангах чиг үүрэг нь цагдаагийн байгууллагын хариуцах ажил байхаар хууль тогтоогч хуулийн үзэл баримтлалд нийцүүлэн тусгасан боловч шууд хариуцан хэрэгжүүлэх чиг үүрэг нь цагдаагийн байгууллагын бүтэц зохион байгуулалтаас шалтгаалан хоёрдмол шинжийг агуулж байна. Энэ нь хуулийн хэрэгжилтийг хангахад зохих сөрөг нөлөөг үзүүлж байна.

Тухайлбал, хяналтын чиг үүргийг шууд гардан хэрэгжүүлэх албан тушаалтан нь практикт урьдчилан сэргийлэх шуурхай удирдлагын нэгж, эрүүгийн цагдаагийн нэгж, нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах нэгжийн чиг үүргийг давхардуулан гүйцэтгэж байгаа нь ажлын ачааллыг нэмэгдүүлж байна.

4. ГХЗУСтХ-ийн 41 дүгээр зүйлийн 41.2 дахь хэсэгт заасан тодорхой төрлийн гэмт хэргийг хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнтэйгээр үйлдэж хорих ял шийтгүүлсэн хүн суллагдсан, чөлөөлөгдсөний дараа зорчих хөдөлгөөнд тусгай зориулалттай техник хэрэгсэл

ХҮҮЛЬ САХИУЛАХУЙ

ашиглан хяналт тогтоох замаар дахин гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх хуулийн үзэл баримтлал бодит нөхцөл байдалд бүрэн хэрэгжихгүй байна.

Учир нь энэхүү хяналтын үндсэн хэлбэр нь тухайн этгээдийн аливаа нийгмийн харилцаанд оролцох, өдөр тутмын зорчих хөдөлгөөнийг нарийвчлан хянах зорилго бүхий нэг бүрчилсэн хяналтын төхөөрөмж, нэгдсэн мэдээллийн санд суурилсан зайнаас хянах программ хангамжид суурилан хэрэгжих учиртай бөгөөд өнөөдрийн байдлаар цагдаагийн байгууллагын хэмжээнд энэхүү зорилтод суурилсан хяналтын тогтолцоог нэвтрүүлсэн мэдээлэл байхгүй байна.

5. ГХЗУСтХ-ийн хэрэгжилтийн явцад уг хуулийн үзэл санаа, зорилго, хэрэгжүүлэх чиг үүргийн талаар сургалт, сурталчилгаа, нөлөөллийн ажлыг эрчимжүүлэх шаардлагатай байна. Хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллага, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийг талаар төрийн захиргааны байгууллага, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн алба хаагчдын ГХЗУСтХ-ийн талаарх мэдлэг, хэрэгжилтийг хангах ур чадвар харилцан адилгүй байна.

6. Хорих ял эдлээд суллагдсан, чөлөөлөгдсөн хүнд тогтоосон хяналт, бусад нийгэмшүүлэх ажлын явц, үр дүнгийн талаар нэгдсэн мэдээллийн тогтолцоо үгүйлэгдэж байна. Мэдээллийн төрөл ангиллын хувьд суллагдсан хүний хувийн нөхцөл байдал, гэмт хэрэг үйлдэх, татагдан орох магадлал, зан үйл, орчны эрсдэл, шалтгаан нөхцөл, гарц шийдлийн талаар нэгбүрчилсэн үнэлгээ, зөвлөмж зэргийг нэгтгэсэн мэдээллийн тогтолцоо нь урьдчилсан сэргийлэх ажлын үр нөлөөг нэмэгдүүлэх учиртай.

Хяналт тогтоолгосон хүн гэмт хэрэг, зөрчил үйлсэн эсэх, хөдөлмөр эрхлэлт, гэр бүлийн харилцааны хувьд хэвийн түвшинд шилжсэн эсэх, хяналтаас зайлсхийсэн, хяналтыг хугацаанаас өмнө дуусгасан, хугацаа сунгасан зэрэг нарийвчилсан статистик мэдээлэл хангалтгүй байна.

7. Хорих ял эдлээд чөлөөлөгдсөн, суллагдсан хүний дэмжих, хүлээн авах нийгмийн ухамсар, соёл төдийлөн сайн

бүрдээгүй, нийгэм дэх ялгаварлан гадуурхалт гүнзгийрсэн хэвээр, төрийн болон төрийн бус байгууллагын хамтын ажиллагаа хангалтгүй зэрэг дүгнэлт гарч байна.

Зөвлөмж

Цаашид энэ зохицуулалтын үр нөлөөг дээшлүүлэх зорилгоор дараах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх нь зүйтэй байна. Үүнд:

1. Хорих ял эдлээд суллагдсан, чөлөөлөгдсөн хүнд хяналт тогтоох, гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг цогц хэлбэрээр хэрэгжүүлэх чиг үүрэг бүхий бие даасан тогтолцоог хөгжүүлэх.

Дэлхийн улс орнуудын хэмжээнд өмнө нь гэмт хэрэг үйлдэж хорих ялаар шийтгүүлсэн хүнийг дахин гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг бүртгэл хяналтаас гадна суллагдахад бэлтгэх, нийгмийн харилцаанд хэвийн оролцох, дасан зохицох нийгэм, сэтгэл зүй, зан үйлийн чадавхад суурилсан дэмжлэг бүхий чиг үүргийн “Паролийн болон пробацийн алба” хэрэгжүүлж байгаа жишгийг нэвтрүүлэх.

Энэхүү тогтолцоо нь суллагдсан, чөлөөлөгдсөн хүнд гэр бүл, нийгмийн дэмжлэгийг нэмэгдүүлж, ялангуяа хөдөлмөр эрхлэх, амьдрах орон байраар хангах, эрүүл мэнд, нийгэм сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэх орчин нөхцөлийг бүрдүүлэхэд чиглэх учиртай.

2. Хорих ял эдлээд суллагдсан, чөлөөлөгдсөн хүнд хяналт тогтоох, гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын хүрээнд төрийн болон төрийн бус байгууллагын хамтын ажиллагаанд гарч буй бэрхшээлийг шийдвэрлэх гарц, мэдээллийг шуурхай солилцох тогтолцоо, хүний нөөц, санхүүжилтийн асуудал зэргийг хуульчлах, хэрэгжилтийн үр нөлөөг нэмэгдүүлэх.

3. ГХЗУСтХ-ийн 41 дүгээр зүйлийн 41.1, 41.2, 41.6 дахь хэсэгт заасан хяналт тогтоолгох шаардлагатай хүний талаарх хууль зүйн ойлголтыг тодорхой болгон өөрчлөх.

- Тухайлбал, хорих ял шийтгүүлсэн гэмт хэргийн төрөл, зүйлчлэлийг нийгмийн хор аюулын шинжээр нь дахин

тодорхойлох эсэх, хорих ял эдэлсэн хугацааг хоёр жилээр тогтоосон зохицуулалтыг эргэн харах.

- Түүнчлэн ГХЗУСтХ-ийн 41 дүгээр зүйлийн 41.1 дэх хэсэгт заасан хяналт тогтоолгох хүн нь уг хэсэгт заасан тодорхой төрлийн гэмт хэрэг үйлдэж хоёроос дээш жил хорих ял эдэлсэн байхаас гадна хоёр жилээс дээш хугацаагаар хорих ял эдэлсэн бүх хүнийг хугацааны өмнө суллагдсан, чөлөөлөгдсөн, өршөөл, уучлалд хамрагдсаны дараа хяналт тогтоох зохицуулалтыг хэвээр үлдээх эсэхийг шийдвэрлэх.

- ГХЗУСтХ-ийн 41 дүгээр зүйлийн 41.6 дахь хэсэгт заасан зохицуулалтын хүрээнд мөн адил хорих ял эдэлсэн бүх хүнийг хугацааны өмнө суллагдсан, чөлөөлөгдсөн, өршөөл, уучлалд хамрагдсаны дараа хяналт тогтоох утга бүхий зохицуулалтыг хэвээр үлдээх эсэхийг шийдвэрлэх, хэрэглэхэд илүү ойлгомжтой болгох.

4. Хорих ял эдлээд суллагдсан, чөлөөлөгдсөн хүнийг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд төрийн захиргааны болон хууль сахиулах байгууллага, хувийн хэвшил, гэр бүлийн гүйцэтгэх үүргийг тодорхой болгох, улмаар нэн чухал асуудал болох хуулиар хүлээсэн үүргээ хангалттай хэрэгжүүлээгүй тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагын тогтолцоог оновчтой бий болгох.

5. Хяналтыг дан ганц бүртгэл, шалгалтын хэлбэрээс гаргаж, эрсдэлийн үнэлгээ, нийгэм дэх эерэг хандлагыг хөгжүүлэх, хувь хүний нийгэмшүүлэх төлөвлөгөө, хөдөлмөр эрхлэлтийн зуучлал, орон байрны түр дэмжлэг, донтолт болон сэтгэл зүйн үйлчилгээ, гэр бүлийн зөвлөгөө тусламж, төрийн болон төрийн бус байгууллагын хамтарсан зорилтот үр дүнд чиглэсэн кейс менежменттэй уялдуулан хөгжүүлэх зэрэг зөвлөмжийг гаргаж байна.

Ашигласан материал

1. Хууль

- Монгол Улсын Үндсэн хууль 1992.

- Эрүүгийн хууль 2015.

- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль 2017.

- Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль 2019.

- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль 2017.

2. Ном бүтээл:

Беляева.Л.И. Уголовная политика и её реализация органами внутренних дел. М., 2003.

Н.Жанцан, Криминологи, УБ, 2004.

С.Жанцан. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүйн онол. (Ялын тухай сургаал) II боть. УБ., 2014. 20 дахь тал

3. Тайлан мэдээлэл:

- ШШГЕГ-ын Хорих ял эдлүүлэх албаны 2026 оны 1-р улирлын үйл ажиллагааны тайлан, мэдээ.

- ШШГЕГ-ын Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх албаны 2026 оны 1-р улирлын үйл ажиллагааны тайлан, мэдээ.

- ЦЕГ-ын Стратеги, бодлого, инновац, хөгжлийн албанаас ирүүлсэн мэдээлэл.

- ЦЕГ-ын Нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах албанаас ирүүлсэн мэдээлэл.

4. Цахим эх сурвалж:

- Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation

- Social Connections Over the Life Course: Appreciating Distinct Dimensions of Social Connections - PMC

- Labeling theory | Concepts, Theories, & Criticism | Britannica

- The Good Lives Model of Offender Rehabilitation - Information

Хууль сахиулахуй

**УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ЭРХ ЗҮЙ (PREVENTIVE LAW)-Н ОНОЛД
ТУЛГУУРЛАН УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ БОДЛОГО, ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ
ОРЧИН ҮЕИЙН ХӨГЖЛИЙН ЧИГ ХАНДЛАГЫГ ТОДОРХОЙЛОХ НЬ
(харьцуулсан судалгаа)**

IDENTIFYING CONTEMPORARY DEVELOPMENT TRENDS IN PREVENTIVE POLICY
AND ACTIVITIES BASED ON THE THEORY OF PREVENTIVE LAW
(Comparative Study)

П.Эрдэнэбилэг

“Эрдэнэт үйлдвэр” ТӨҮГ-ын Хуулийн хэлтсийн хуульч

Erdenebileg P.

Legal Officer at Erdenet Mining Corporation SOE Legal Department

Хураангуй: Энэхүү илтгэл нь урьдчилан сэргийлэх эрх зүй (preventive law – эрх зүйн зөрчил, гэмт хэрэг, маргаан үүсэхээс өмнө эрсдэлийг илрүүлж бууруулахад чиглэсэн эрх зүйн онол, бодлогын цогц тогтолцоо)-н онолын үндэс, орчин үеийн хөгжлийн чиг хандлага болон олон улсын харьцуулсан туршлагыг шинжлэн судлахад чиглэгдсэн болно.

Судалгаанд АНУ, Финланд, Япон, Герман улсын урьдчилан сэргийлэх бодлогын институцийн хэрэгжилт, арга барилын ялгаа болон ижил төстэй талыг харьцуулан авч үзэж, тэдгээрийн хөгжлийн загваруудыг онолын болон практикийн түвшинд нэгтгэн тайлбарласан.

АНУ-ын жишээ нь data-driven governance (өгөгдөлд суурилсан засаглал – бодлогын шийдвэрийг их өгөгдөл, алгоритм, статистикт үндэслэн гаргах тогтолцоо) болон predictive policing (урьдчилан таамаглах цагдаагийн ажиллагаа – гэмт хэргийн магадлалыг тооцоолон урьдчилан хяналт тогтоох систем)-д суурилсан технологийн чиг хандлагыг илэрхийлж байгаа бол Финланд улс social investment state (нийгмийн хөрөнгө оруулалтын төр – боловсрол, эрүүл мэнд, нийгмийн хамгаалалд урт хугацааны хөрөнгө оруулалт хийж гэмт хэргийн шалтгааныг бууруулах төрийн загвар)-ийн хүрээнд урьдчилан сэргийлэлтийг нийгмийн бодлогын түвшинд хөгжүүлсэн байна.

Харин Япон улс community policing (олон нийтийн цагдаагийн тогтолцоо – иргэдтэй хамтран ажиллаж гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх систем) болон informal social control (албан бус нийгмийн хяналт – соёл, зан үйлийн хэм хэмжээгээр дамжуулан нийгмийн зохицуулалт хийх механизм)-д тулгуурласан нийгмийн итгэлцэл, сахилга батыг чухалчилсан загварыг хэрэгжүүлдэг бол Герман улс constitutional prevention (үндсэн хуулийн хамгаалалттай урьдчилан сэргийлэлт – төрийн урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг хүний эрх, Үндсэн хуулийн хатуу хязгаарлалтад нийцүүлэн хэрэгжүүлэх тогтолцоо)-ийн хүрээнд урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг хүний эрхийн хатуу хяналт дор хэрэгжүүлдэг эрх зүйн загварыг хөгжүүлж байна.

Судалгааны хүрээнд дээрх дөрвөн улсын туршлагыг харьцуулан шинжлэхэд урьдчилан сэргийлэх эрх зүй нь нэг загварт төвлөрсөн бус, харин тухайн улсын хөгжлийн түвшин, институцийн чадавх, нийгмийн бүтэц, соёлын онцлогоос хамааран олон хэлбэрээр хөгжиж буй систем болох нь тогтоогдсон.

Үүний зэрэгцээ нийтлэг хандлага нь бүх улс орон урьдчилан сэргийлэх бодлогыг улам бүр өгөгдөл, институт хоорондын уялдаа, эрсдэлийн үнэлгээнд суурилсан шийдвэр гаргалтын хэлбэрт шилжүүлж байгаад оршино.

Судалгааны гол үр дүн нь урьдчилан сэргийлэх эрх зүйн хөгжил нь технологи, нийгмийн бодлого, соёл, эрх зүйн хяналтын дөрвөн өөр хөгжлийн загвараар илэрч байгаа хэдий ч түүний үр нөлөө нь тухайн улсын эдгээр хүчин зүйлсийн тэнцвэрийг хэр оновчтой хангаж байгаагаас шалтгаалдаг болохыг тогтоолоо.

Abstract: This presentation examines the theoretical foundations, contemporary development trends, and comparative international practices of preventive law — a

comprehensive legal and policy system aimed at identifying and reducing risks before legal violations, crimes, or disputes arise.

The research compares the institutional implementation and methodological approaches of preventive policies in the United States, Finland, Japan, and Germany, highlighting both differences and similarities while integrating these development models at theoretical and practical levels.

The United States model reflects technological trends based on data-driven governance — a system in which policy decisions rely on big data, algorithms, and statistical analysis — as well as predictive policing, which involves forecasting crime probabilities and establishing preventive monitoring systems. Finland, by contrast, has developed prevention policies within the framework of the social investment state, emphasizing long-term investment in education, healthcare, and social welfare to reduce the root causes of crime.

Japan emphasizes social trust and discipline through community policing — a collaborative crime prevention system involving close cooperation with citizens — and informal social control, where social norms and cultural values function as mechanisms of regulation. Germany, meanwhile, has developed a legal model of constitutional prevention, in which preventive state activities are conducted under strict constitutional and human rights safeguards.

Comparative analysis of these four countries demonstrates that preventive law is not based on a single universal model; rather, it develops differently depending on each country's level of development, institutional capacity, social structure, and cultural characteristics.

At the same time, a common trend can be identified: countries are increasingly shifting preventive policies toward decision-making systems based on data, interinstitutional coordination, and risk assessment.

The study concludes that although the development of preventive law manifests through four distinct models — technological, social policy-based, cultural, and legal-control-oriented — its effectiveness ultimately depends on how successfully each country balances these factors.

Түлхүүр үгс: Урьдчилан сэргийлэх эрх зүй, харьцуулсан эрх зүй, эрсдэлийн засаглал, predictive policing, constitutional prevention.

Keywords: Preventive law, comparative law, risk governance, predictive policing, constitutional prevention.

Оршил

Орчин үеийн эрх зүйн тогтолцооны хөгжил нь уламжлалт байдлаар гэмт хэрэг, зөрчил гарсны дараа хариу арга хэмжээ авах шинжтэй байсан бол сүүлийн жилүүдэд урьдчилан сэргийлэх, эрсдэлийг удирдах, нийгмийн тогтвортой байдлыг хангах чиглэл рүү эрчимтэй шилжиж байна.

Энэ шилжилт нь зөвхөн эрүүгийн эрх зүйн техник өөрчлөлт бус, харин төрийн удирдлагын философийн түвшний парадигмын өөрчлөлт юм.

Эрх зүйн тогтолцоонд “хууль зөрчсөн эсэх”-ийг тогтоох нь хамгийн чухал нь байсан бол орчин үед “хууль зөрчих нөхцөл үүсэхээс өмнө түүнийг хэрхэн бууруулах вэ?” гэсэн асуулт давамгайлж байна. Энэ нь preventive law буюу урьдчилан сэргийлэх эрх зүй хэмээх онолын үндсэн агуулга юм.

Энэхүү онолыг анх системчилсэн судлаач Louis M. Brown эрх зүйн хамгийн өндөр үр ашиг нь маргаан шийдвэрлэхэд бус, харин маргаан үүсэхээс өмнө түүнийг урьдчилан сэргийлэхэд оршино гэж тодорхойлсон [1].

Энэ үзэл баримтлал нь эрх зүйн сэтгэлгээнд “preventive paradigm (урьдчилан сэргийлэх парадигм)” хэмээх шинэ чиг хандлагыг бий болгосон юм.

Нөгөө талаас United Nations Office on Drugs and Crime гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлогыг зөвхөн хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаа бус, боловсрол, хот төлөвлөлт, нийгмийн хамгаалал, эдийн засгийн бодлого зэрэг олон салбарыг хамарсан цогц систем гэж тодорхойлсон нь энэ чиглэлийн олон улсын бодлогын суурь болсон [2].

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤᠯᠤᠰ ᠰᠤᠬᠢᠭᠢᠯᠠᠬᠤᠢ

Ийм нөхцөлд урьдчилан сэргийлэх эрх зүй нь зөвхөн онолын ойлголт биш, харин орчин үеийн төрийн бодлогын үндсэн чиглэл болон хөгжиж байна.

Онолын үндэс

Урьдчилан сэргийлэх эрх зүйн онол нь орчин үеийн нийгмийн бүтэц дэх эрсдэлийн өсөлттэй шууд холбоотой. Ulrich Beck “risk society (эрсдэлийн нийгэм)” онолоор орчин үеийн нийгэм нь өөрөө эрсдэл үйлдвэрлэдэг систем болсон гэж тайлбарласан бөгөөд эрсдэл нь гаднын хүчин зүйл биш, харин дотоод хөгжлийн бүтээгдэхүүн гэж үзсэн [3].

Энэ нөхцөлд төрийн үүрэг өөрчлөгдөж, зөвхөн хариу үйлдэл үзүүлэх байгууллага байхаа больж, харин эрсдэлийг урьдчилан тодорхойлох, удирдах, бууруулах чадвартай институт болон хувирч байна.

Мөн Ronald V. Clarke гэмт хэрэг нь хувь хүний зан төлөвөөс гадна орчны боломж, нөхцөлөөс ихээхэн хамаардаг гэж үзэж, гэмт хэрэг үйлдэх боломжийг бууруулах нь гэмт хэргийн түвшинг бууруулах үндсэн арга гэж тайлбарласан [4].

Гэвч урьдчилан сэргийлэх бодлого хэт өргөжвөл “surveillance society (хяналтын нийгэм)” үүсэх эрсдэлтэй бөгөөд энэ нь хүний эрх, хувийн орон зайн асуудлыг хурцаар хөнддөг.

Council of Europe аливаа урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ нь proportionality principle (тэнцвэртэй байдлын зарчим)-д заавал нийцэх ёстой гэж тодорхойлсон нь энэ чиглэлийн эрх зүйн хязгаарыг тогтоож өгдөг [5].

Арга зүй

Энэхүү судалгаа нь чанарын (qualitative), харьцуулалтын (comparative), эрх зүйн онолын (doctrinal) аргууд дээр суурилсан болно. Судалгаанд АНУ, Финланд, Япон, Герман улсуудыг сонгон авч, урьдчилан сэргийлэх эрх зүйн хөгжлийн дөрвөн өөр загварыг харьцуулсан.

Олон улсын харьцуулсан судалгаа

АНУ-д урьдчилан сэргийлэх бодлого нь технологид суурилсан хэлбэрээр хөгжсөн бөгөөд өгөгдөлд суурилсан засаглал (data-driven governance) нь гэмт хэрэг гаргах

магадлалыг урьдчилан тооцоолох боломжийг бүрдүүлдэг.

RAND Corporation predictive policing (урьдчилан таамаглах цагдаагийн ажиллагаа)-ийг нөөц хуваарилалтыг сайжруулах хэрэгсэл гэж тайлбарладаг [6].

Гэвч энэ систем нь өмнөх өгөгдлийн гажуудлыг давтаж, тодорхой нийгмийн бүлгийг илүү хяналтад оруулах эрсдэлтэй гэж Amnesty International дүгнэсэн байдаг [7].

Финланд – нийгмийн бүтцэд суурилсан урьдчилан сэргийлэлт.

Финландын урьдчилан сэргийлэх бодлого нь гэмт хэргийг “шийтгэх асуудал” гэхээс илүү “үүсэх шалтгааныг арилгах нийгмийн процесс” гэж үздэгээрээ онцлогтой.

Энэ нь нийгмийн халамжийн өндөр хөгжсөн тогтолцоонд тулгуурладаг бөгөөд боловсрол, эрүүл мэнд, хүүхэд хамгаалал, хөдөлмөрийн бодлого нь нэг цогц урьдчилан сэргийлэх систем болж ажилладаг.

European Institute for Crime Prevention and Control (HEUNI)-ийн судалгаагаар гэмт хэргийн түвшин нь нийгмийн тэгш бус байдал, боловсролын хүртээмж, ядуурлын түвшинтэй шууд хамааралтай байдаг нь тогтоогдсон [8].

Финландын “early intervention system (эрт үеийн оролцооны систем)” нь хүүхэд, залуучуудын эрсдэлтэй зан үйл илрэхээс өмнө нийгмийн ажилтнууд, сургууль, цагдаа хамтран ажиллах загварт суурилдаг. Энэ нь гэмт хэрэг үүсэхээс өмнө нийгмийн орчныг засах зорилготой бөгөөд урьдчилан сэргийлэх эрх зүйн хамгийн “soft model (зөөлөн загвар)” гэж үзэгддэг.

Helsinki хотод хэрэгжсэн youth prevention program (залуучуудын урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөр)-ийн үр дүнд өсвөр насны гэмт хэрэг тогтвортой буурсан нь нийгмийн бодлогын урьдчилан сэргийлэх хүчин чадлыг харуулдаг.

Финландын загварын мөн чанар нь “шалтгааныг арилгах урьдчилан сэргийлэлт” юм.

Япон – олон нийтийн хяналт ба соёлын урьдчилан сэргийлэлт

Япон улсын урьдчилан сэргийлэх бодлого нь зөвхөн институцийн хяналтад бус, харин нийгмийн соёлын дотоод хяналт дээр тулгуурладаг.

National Police Agency of Japan-ийн хэрэгжүүлдэг Koban system (жижиг дүүргийн цагдаагийн постын тогтолцоо) нь иргэдтэй өдөр тутам харилцах замаар гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлдэг.

Энэхүү системийн онцлог нь иргэдийн мэдээлэлд суурилсан эрт илрүүлэлт, байнгын физик оршихуй, нийгмийн итгэлцэл дээр суурилсан хамтын ажиллагаа, OECD (2019)-ийн тайланд Японы community policing (олон нийтийн цагдаагийн загвар) нь гэмт хэргийн түвшинг тогтвортой бага байлгахад өндөр үр дүнтэй гэж үнэлэгдсэн [10]

Японы урьдчилан сэргийлэх систем нь албан ёсны хууль сахиулах ажиллагаа гэхээс илүү “соёлын хяналт” буюу social norm enforcement (нийгмийн хэм хэмжээгээр хянах систем) дээр суурилдаг.

Япон загварын мөн чанар нь “нийгмийн дотоод сахилга бат” юм.

Герман – үндсэн хуулийн хамгаалалттай урьдчилан сэргийлэлт

Герман улс урьдчилан сэргийлэх бодлогыг хамгийн хатуу эрх зүйн хязгаарлалтад оруулсан орны нэг юм.

Federal Constitutional Court of Germany нь төрийн урьдчилан сэргийлэх ажиллагаа хүний эрхийн үндсэн зарчимтай заавал нийцэх ёстой гэж олон удаагийн шийдвэрээр тогтоосон.

Ялангуяа data retention case (өгөгдөл хадгалах хэрэг) дээр шүүх масс мэдээлэл цуглуулах системийг үндсэн эрхийн зөрчил гэж үзсэн нь Европ дахь privacy protection (хувийн мэдээллийн хамгаалалт)-ын суурь болсон.

Германы загвар нь эрх чөлөөний давуу байр суурь, төрийн хяналтад хатуу хязгаарлалт, урьдчилан сэргийлэх ажиллагаанд шүүхийн хяналт өндөр байдаг онцлогтой. Герман загварын мөн чанар нь “эрх чөлөө нь аюулгүй байдлаас дээгүүр” гэсэн зарчим юм. [11].

Харьцуулсан дүн шинжилгээ

Урьдчилан сэргийлэх эрх зүйн (preventive law – эрх зүйн зөрчил, гэмт

хэрэг, маргаан үүсэхээс өмнө эрсдэлийг илрүүлж бууруулахад чиглэсэн эрх зүйн онол, бодлогын цогц систем) олон улсын хөгжлийг АНУ, Финланд, Япон, Герман улсын жишээгээр харьцуулан үзэхэд эдгээр улс бүр өөр өөрийн институцийн чадавх, эрх зүйн уламжлал, нийгмийн бүтэц, соёлын онцлогт тулгуурласан боловч нийтлэг зорилго нь ижил буюу нийгмийн эрсдэлийг бууруулах, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, төрийн хариу үйлдлийн зардлыг багасгах явдал болох нь тодорхой харагдаж байна.

АНУ-ын загвар нь technology-driven governance (технологид суурилсан засаглал – өгөгдөл, хиймэл оюун ухаан, алгоритм ашиглан бодлогын шийдвэр гаргах тогтолцоо) болон predictive policing (урьдчилан таамаглах цагдаагийн ажиллагаа – гэмт хэргийн магадлалыг тооцоолж урьдчилан хяналт тогтоох систем)-д суурилсан өндөр автоматжсан хандлагатай бол Финланд улс social investment state (нийгмийн хөрөнгө оруулалтын төр – боловсрол, эрүүл мэнд, хүүхдийн хөгжил зэрэгт урт хугацааны хөрөнгө оруулалт хийж гэмт хэрэг, нийгмийн эрсдэлийг бууруулах төрийн загвар)-ийн хүрээнд урьдчилан сэргийлэлтийг нийгмийн шалтгаанд чиглүүлсэн урт хугацааны бодлого болгон хөгжүүлж байна.

Харин Япон улс community-based prevention (олон нийтэд суурилсан урьдчилан сэргийлэлт – иргэдийн оролцоо, хөршийн харилцаа, орон нутгийн хамтын ажиллагаанд тулгуурласан систем) болон informal social control (албан бус нийгмийн хяналт – соёл, зан үйлийн хэм хэмжээгээр дамжуулан нийгмийн зохицуулалт хийх механизм)-д тулгуурлан соёлын сахилга бат, итгэлцэлд суурилсан тогтолцоог бүрдүүлсэн бол Герман улс constitutional prevention (үндсэн хуулийн хамгаалалттай урьдчилан сэргийлэлт – төрийн урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг хүний эрх, Үндсэн хуулийн хатуу хязгаарлалтад нийцүүлэн хэрэгжүүлэх тогтолцоо)-ийн хүрээнд хүний эрхийн хамгаалалтыг хамгийн дээд түвшинд тавьсан эрх зүйн хязгаарлалтад суурилсан загварыг хөгжүүлсэн байна.

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠤᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

Эдгээр улсын хоорондын ялгааг бүтцийн түвшинд авч үзвэл АНУ технологи, алгоритмд суурилсан “эрсдэлийг тооцоолох загвар”, Финланд нийгмийн бодлогод суурилсан “шалтгааныг арилгах загвар”, Япон соёлд суурилсан “зан үйлийн зохицуулалтын загвар”, Герман эрх зүйд суурилсан “хүний эрхийн хязгаарлалтын загвар”-ыг тус тус хөгжүүлсэн гэж дүгнэж болно.

Өөрөөр хэлбэл нэг ижил зорилготой боловч хэрэгжилтийн логик нь технологи, нийгэм, соёл, эрх зүйн дөрвөн өөр суурь дээр хуваагдсан байна.

Гэсэн хэдий ч эдгээр системүүдийн дунд ижил төстэй нийтлэг шинжүүд мөн ажиглагдаж байна.

Нэгдүгээрт, бүх улс урьдчилан сэргийлэх бодлогыг зөвхөн гэмт хэрэгтэй тэмцэх хүрээнд бус, харин төрийн удирдлагын үндсэн механизм болгон өргөжүүлсэн байна.

Хоёрдугаарт, мэдээлэл, өгөгдөл, институтууд хоорондын хамтын ажиллагаа нэмэгдэж, inter-agency cooperation (байгууллага хоорондын хамтын ажиллагаа – төрийн болон хувийн байгууллагуудын мэдээлэл, нөөцийг хамтран ашиглах тогтолцоо) хүчтэй хөгжсөн байна.

Гуравдугаарт, урьдчилан сэргийлэх ажиллагаа нь улам бүр эрсдэлд суурилсан decision-making (шийдвэр гаргалт–бодлогын сонголтыг магадлал, эрсдэлийн үнэлгээнд үндэслэн хийх процесс) хэлбэрт шилжиж байна.

Монгол Улсын хувьд эдгээр олон улсын туршлагыг шууд хуулбарлан хэрэгжүүлэхээс илүүтэйгээр өөрийн институцийн чадавх, хүн амын бүтэц, эрх зүйн тогтолцоонд тохируулан “hybrid preventive model” (хосолсон урьдчилан сэргийлэх загвар – технологи, нийгмийн бодлого, олон нийтийн оролцоо, эрх зүйн хяналтыг хослуулсан систем)-ийг хөгжүүлэх нь илүү оновчтой юм.

Тодруулбал, Финландын туршлагаас нийгмийн шалтгаанд суурилсан урьдчилан сэргийлэлтийг, Японоос олон нийтийн оролцоо болон community policing (олон нийтийн цагдаагийн тогтолцоо – иргэдтэй хамтран ажиллаж гэмт хэргээс урьдчилан

сэргийлэх систем)-ийн зарчмыг, Германаас хүний эрхэд суурилсан эрх зүйн хязгаарлалтыг, харин АНУ-аас өгөгдөлд суурилсан эрсдэлийн үнэлгээний технологийн дэвшлийг сонгон нутагшуулах боломжтой.

Гэвч Монголын нөхцөлд урьдчилан сэргийлэх бодлогыг хөгжүүлэхэд хамгийн чухал анхаарах асуудал нь технологийн шийдэл бус, институцийн уялдаа холбоо, мэдээллийн нэгдсэн систем, хүний нөөцийн чадавх юм.

Хэрэв эдгээр суурь нөхцөл хангагдаагүй тохиолдолд өндөр технологид суурилсан урьдчилан сэргийлэх систем нь үр дүнтэй ажиллах боломж хязгаарлагдана.

Иймээс Монгол Улсад урьдчилан сэргийлэх эрх зүйн хөгжлийн бодлого нь эхний шатанд нийгмийн урьдчилан сэргийлэлт (social prevention – гэмт хэргийн шалтгааныг боловсрол, нийгмийн хамгаалал, орлогын бодлогоор бууруулах арга) болон олон нийтийн оролцоонд суурилсан загварыг бэхжүүлж, дараагийн шатанд технологид суурилсан эрсдэлийн удирдлагын системийг шат дараатайгаар нэвтрүүлэх нь илүү бодитой хөгжлийн зам юм.

Энэхүү харьцуулсан дүн шинжилгээгээр урьдчилан сэргийлэх эрх зүй нь нэг универсал загварт бус, харин улс бүрийн хөгжлийн түвшин, институцийн чадавх, соёлын онцлогоос хамаарсан олон загварын зэрэгцэн орших систем болох нь тодорхой харагдаж байх байгаа бөгөөд Монгол Улсын хувьд эдгээр туршлагыг тэнцвэртэй хослуулах нь ирээдүйн бодлогын хамгийн оновчтой чиглэл гэж дүгнэж байна.

Урьдчилан сэргийлэх эрх зүйн дэд онолууд ба Шинэ парадигм

Preventive Justice (урьдчилан сэргийлэх шударга ёс) ба Predictive Justice (урьдчилан таамаглах шударга ёс):

Орчин үеийн эрх зүйн онолд preventive justice (урьдчилан сэргийлэх шударга ёс–гэмт хэрэг, маргаан үүсэхээс өмнө урьдчилан хамгаалах эрх зүйн тогтолцоо) болон predictive justice (урьдчилан таамаглах шударга ёс– өгөгдөлд суурилан ирээдүйн зөрчил, гэмт хэргийг таамаглах

систем) гэсэн хоёр ойлголт ялгарч хөгжиж байна.

Predictive justice нь хүнийг “одоогийн үйлдэл”-ээр бус, “ирээдүйн магадлал”-аар үнэлдэг тул эрх зүйн философид ихээхэн маргаан дагуулдаг. [12].

Pre-crime (урьдчилан гэмт хэрэг) концепц:

Pre-crime (урьдчилан гэмт хэрэг – гэмт хэрэг үйлдэхээс өмнө хүнийг боломжит гэмт хэрэгтэн гэж ангилах ойлголт) нь орчин үеийн аюулгүй байдлын бодлогод шүүмжлэл дагуулдаг.

Энэ нь хүнийг бодит үйлдэл биш боломжит эрсдэлээр нь ангилдаг [13].

Algorithmic Bias (алгоритмын ялгаварлал):

Algorithmic bias (алгоритмын ялгаварлал – хиймэл оюун ухаан, статистик системүүд тодорхой бүлгийг шударга бус үнэлэх хазайлт) нь урьдчилан сэргийлэх бодлогын хамгийн том эрсдэл юм.

Энэ нь өнгөрсөн өгөгдөл дээр тулгуурладаг, түүхэн ялгаварлалыг давтдаг. [14]

Surveillance Capitalism (хяналтын капитализм):

Surveillance capitalism (хяналтын капитализм – хэрэглэгчийн өгөгдлийг цуглуулж, зан үйлийг урьдчилан таамаглан ашиг олох эдийн засгийн систем) нь preventive governance (урьдчилан сэргийлэх засаглал)-ийн хувийн хэвшлийн хувилбар юм.

Энэ системд хүний зан төлөвийг хянах, ирээдүйн зан үйлийг таамаглах, маркетинг, улс төрд ашиглах зэрэг ойлголтууд хамаарна. [15]

Risk-Based Policing (эрсдэлд суурилсан цагдаагийн ажиллагаа):

Risk-based policing (эрсдэлд суурилсан цагдаагийн ажиллагаа – хувь хүнийг болон бүс нутгийг эрсдэлийн түвшнээр ангилж хяналт тогтоох систем) нь АНУ, Их Британид өргөн хэрэглэгддэг.

Энэ систем нь risk score (эрсдэлийн оноо), predictive models (урьдчилан таамаглах загвар) ашигладаг [16]

Social Investment State (нийгмийн хөрөнгө оруулалтын төр):

Social investment state (нийгмийн хөрөнгө оруулалтын төр – ирээдүйн гэмт хэрэг, нийгмийн асуудлыг бууруулахын тулд боловсрол, хүүхэд хөгжилд хөрөнгө оруулдаг төрийн загвар) нь Финландын бодлогын суурь ойлголт юм.

Энэ нь welfare (нийгмийн халамж) биш, урт хугацааны investment (хөрөнгө оруулалт) [17]

Community Policing (олон нийтийн цагдаагийн тогтолцоо):

Community policing (олон нийтийн цагдаагийн тогтолцоо – иргэдтэй хамтран ажиллаж, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх цагдаагийн загвар) нь Японд өндөр хөгжсөн.

Иргэдийн оролцоо, итгэлцэлд суурилсан хяналт, урьдчилан мэдээлэл цуглуулдаг зэргээрээ онцлог. [18]

Constitutional Prevention (үндсэн хуулийн хамгаалалттай урьдчилан сэргийлэлт):

Constitutional prevention (үндсэн хуулийн хамгаалалттай урьдчилан сэргийлэлт – урьдчилан сэргийлэх бодлогыг Үндсэн хуулийн хязгаарлалт дор хэрэгжүүлэх систем) нь Германы загвар юм.

Энд privacy rights (хувийн нууцын эрх), due process (хууль ёсны процесс), proportionality (тэнцвэртэй байдал) хамгийн чухал. [19]

German Federal Constitutional Court (Германы Үндсэн хуулийн шүүхийн шийдвэрүүд):

Preventive State (урьдчилан сэргийлэх төр) vs Welfare State (нийгмийн халамжийн төр)

Welfare state (нийгмийн халамжийн төр) → асуудал гарсны дараа тусламж үзүүлдэг систем.

Preventive state (урьдчилан сэргийлэх төр) → асуудал гарахаас өмнө хяналт, урьдчилан сэргийлэлт хийдэг систем [20]

Шүүмжлэлт шинжилгээ

Урьдчилан сэргийлэх эрх зүйн хөгжил нь хэд хэдэн онолын болон практик зөрчил үүсгэж байна.

Нэгдүгээрт, security vs liberty (аюулгүй байдал ба эрх чөлөөний зөрчил).

Урьдчилан сэргийлэх бодлого өргөжих тусам төрийн хяналт нэмэгдэж, хувь хүний

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
ЭРХ ЗҮЙН
ХАМГААЛАЛ

ХҮҮЛЬ САХИУЛАХУЙ

хувийн орон зай хумигдах хандлагатай байдаг.

Хоёрдугаарт, algorithmic bias (алгоритмын ялгаварлал). АНУ-ын жишээн дээр харагддаг шиг өгөгдөлд суурилсан системүүд нь өмнөх түүхэн ялгаварлалын алдааг давтах эрсдэлтэй.

Гуравдугаарт, surveillance expansion (хяналтын тэлэлт). Урьдчилан сэргийлэх нэрийн дор байнгын хяналтын тогтолцоо үүсэх эрсдэл нь орчин үеийн хамгийн том шүүмжлэл юм.

Эдгээр асуудлууд нь preventive state (урьдчилан сэргийлэх төр) хэт хүчирхэгжих эрсдэлийг бий болгож байна гэж үздэг байна.

Санал

Урьдчилан сэргийлэх эрх зүй нь орчин үеийн төрийн удирдлагын зайлшгүй чиглэл болж байгаа хэдий ч түүний хэрэгжилт нь зөвхөн технологи, өгөгдөлд тулгуурлах бус, эрх зүйн хязгаарлалт, хүний эрх, нийгмийн тэнцвэртэй хөгжлийг нэгэн зэрэг хангах шаардлагатай байна. Иймээс дараах бодлогын шинжтэй санал дэвшүүлж байна.

Нэгдүгээрт, урьдчилан сэргийлэх бодлогыг зөвхөн хууль сахиулах байгууллагын хүрээнд бус, салбар дундын интеграцчилсан тогтолцоонд (integrated governance – нэгдмэл засаглалын тогтолцоо) оруулах шаардлагатай.

Өөрөөр хэлбэл боловсрол, эрүүл мэнд, хот төлөвлөлт, нийгмийн хамгаалал, цагдаагийн байгууллага зэрэг салбарууд мэдээлэл, эрсдэлийн үнэлгээ, урьдчилан сэргийлэх бодлогыг хамтран хэрэгжүүлдэг институцийн зохицуулалт бий болгох нь зүйтэй. Энэ нь зөвхөн гэмт хэргийг бууруулах бус, түүний суурь шалтгааныг арилгах стратеги юм.

Хоёрдугаарт, хиймэл оюун ухаанд суурилсан шийдвэр гаргалтын систем (AI-based decision making – хиймэл оюун ухаанд суурилсан автомат болон хагас автомат шийдвэр гаргах технологи)-д заавал хүний эрхийн аудит (human rights impact assessment – хүний эрхэд үзүүлэх нөлөөллийн үнэлгээ) хийх эрх зүйн зохицуулалт бий болгох шаардлагатай. Учир нь algorithmic systems (алгоритмын системүүд – өгөгдөл дээр суурилсан

автомат тооцооллын загварууд) нь бодит байдал дээр ялгаварлал бий болгох эрсдэл өндөртэй байдаг.

Гуравдугаарт, risk-based governance (эрсдэлд суурилсан засаглал – бодлогын шийдвэрийг магадлал, эрсдэлийн үнэлгээнд үндэслэн гаргах тогтолцоо)-ийг хэрэгжүүлэхдээ хүнийг “эрсдэлийн оноо”-оор шууд ангилах бус, харин нөхцөл байдлын олон хүчин зүйлт үнэлгээ (multi-factor assessment – олон хүчин зүйлт үнэлгээ)-нд тулгуурлах шаардлагатай. Ингэснээр нэг хувь хүнийг автоматжуулсан ангиллаар ялгаварлах эрсдэл буурна.

Дөрөвдүгээрт, social prevention policy (нийгмийн урьдчилан сэргийлэх бодлого – гэмт хэрэг, зөрчлийн суурь шалтгааныг нийгмийн бодлогоор дамжуулан бууруулах стратеги)-ийг төрийн төв бодлогын түвшинд бэхжүүлэх шаардлагатай.

Ялангуяа боловсролын хүртээмж, ядуурлын бууралт, хүүхэд хамгааллын систем, сэтгэл зүйн үйлчилгээний хүртээмжийг урт хугацааны урьдчилан сэргийлэх бодлогын үндсэн тулгуур болгон хөгжүүлэх нь Финланд зэрэг улс орны туршлагаас харагдаж байна.

Тавдугаарт, surveillance governance (хяналтын засаглал – өгөгдөл, камер, дижитал хяналтын системд суурилсан удирдлагын тогтолцоо)-ийн эрх зүйн хязгаарлалтыг тодорхой тогтоох шаардлагатай. Урьдчилан сэргийлэх нэрийн дор байнгын хяналтын тогтолцоо өргөжих нь хүний хувийн нууцын эрх (right to privacy – хувийн нууцын эрх) болон үзэл бодлын эрх чөлөөнд (freedom of expression – үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө) сөргөөр нөлөөлөх эрсдэлтэй тул шүүхийн болон парламентын хатуу хяналт зайлшгүй хэрэгтэй.

Зургаадугаарт, community-based prevention (олон нийтэд суурилсан урьдчилан сэргийлэлт– иргэдийн оролцоо, орон нутгийн хамтын ажиллагаанд тулгуурласан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо)-ийг институцийн түвшинд бэхжүүлэх шаардлагатай. Ялангуяа орон нутгийн засаг захиргаа, сургуулиуд, олон нийтийн байгууллагууд хамтран ажиллах замаар эрт үеийн

илрүүлэлт (early detection – эрт илрүүлэлт) хийх нь үр дүнтэй байна.

Долоодугаарт, data governance framework (өгөгдлийн засаглалын тогтолцоо – өгөгдөл цуглуулах, ашиглах, хадгалах, хуваалцах эрх зүйн болон институцийн зохицуулалт)-ийг боловсронгуй болгож, урьдчилан сэргийлэх бодлогын суурь өгөгдөлд ил тод байдал, хариуцлага, хяналтын механизм заавал тусгах шаардлагатай. Энэ нь surveillance capitalism (хяналтын капитализм – хувийн мэдээлэлд суурилсан эдийн засгийн ашиг олох тогтолцоо)-ийн сөрөг нөлөөг хязгаарлах чухал хэрэгсэл болно.

Наймдугаарт, урьдчилан сэргийлэх эрх зүйн бодлогыг үнэлэхдээ зөвхөн гэмт хэргийн бууралтаар хэмжих бус, харин human development indicators (хүний хөгжлийн үзүүлэлтүүд – боловсрол, орлого, эрүүл мэндийн түвшинг хэмжих олон улсын индикаторууд)-тай уялдуулан үнэлэх шаардлагатай. Ингэснээр бодлого нь зөвхөн аюулгүй байдлыг бус, нийт нийгмийн хөгжлийг хамарсан цогц үзүүлэлтэд тулгуурлана.

Дүгнэлт

Урьдчилан сэргийлэх эрх зүй (preventive law) нь орчин үеийн төрийн эрх зүйн хөгжлийн хамгийн чухал шилжилтийн нэг болж байна.

Энэ нь зөвхөн эрүүгийн эрх зүйн шинэ арга хэрэгсэл бус, харин төрийн удирдлагын философи “хариу үйлдэл үзүүлэгч тогтолцоо”-ноос “урьдчилан таамаглагч, удирдагч тогтолцоо” руу шилжиж буйг илэрхийлж байна.

Гэвч энэхүү хөгжлийн гүнзгий шинжилгээ нь урьдчилан сэргийлэх эрх зүйг дан ганц эерэг дэвшил гэж үзэх боломжгүйг харуулж байна. Учир нь preventive justice (урьдчилан сэргийлэх шударга ёс – гэмт хэрэг гарахаас өмнө эрх зүйн хамгаалалт хэрэгжүүлэх тогтолцоо) болон predictive justice (урьдчилан таамаглах шударга ёс – ирээдүйн зан үйлийг өгөгдлөөр тооцоолон ангилах систем) хоорондын зааг бүдгэрч, эрх зүйн шийдвэр гаргалт “боломжит эрсдэл”-д суурилах хандлага нэмэгдэж байна.

Энэ нь pre-crime (урьдчилан гэмт хэрэг – гэмт хэрэг үйлдээгүй байхад боломжит гэмт хэрэгтэн гэж ангилах ойлголт) хэмээх шинэ эрх зүйн логикийг бий болгож, хүнийг бодит үйлдлээр нь бус, магадлал, статистик үнэлгээгээр тодорхойлох нөхцөл рүү шилжүүлж байна. Ийм нөхцөлд эрх зүйн суурь зарчим болох innocence presumption (гэм буруугүйд тооцох зарчим) шинэ сорилттой тулгарч байна.

Нөгөө талаас algorithmic bias (алгоритмын ялгаварлал) нь урьдчилан сэргийлэх бодлогын бодит хэрэгжилтэд мөн эрсдэл үүсгэж байна. Өгөгдөлд суурилсан шийдвэр гаргалт нь “объектив” мэт харагдах боловч бодит байдал дээр нийгмийн тэгш бус байдлыг дахин үйлдвэрлэх механизм болж хувирах боломжтойг олон улсын судалгаанууд харуулж байна.

Энэ бүхний зэрэгцээ surveillance capitalism (хяналтын капитализм – хэрэглэгчийн өгөгдлийг цуглуулж, зан үйлийг урьдчилан таамаглан эдийн засгийн ашиг олох систем) нь урьдчилан сэргийлэх логикийг зөвхөн төрийн түвшинд бус, хувийн корпорацийн түвшинд өргөжүүлж байна. Ингэснээр урьдчилан сэргийлэх эрх зүй нь зөвхөн “аюулгүй байдлын бодлого” биш, харин “зан үйлийн удирдлагын эдийн засаг” болон хувирч байна.

Харьцуулсан судалгаанаас харахад улс орнууд энэ өөрчлөлтөд өөр өөр хариу үйлдэл үзүүлж байна. Social investment state (нийгмийн хөрөнгө оруулалтын төр – боловсрол, хүүхэд хөгжил, нийгмийн хамгаалалд урт хугацааны хөрөнгө оруулалт хийж гэмт хэрэг, эрсдэлийг бууруулах төрийн загвар) нь шалтгаанд суурилсан урьдчилан сэргийлэлт рүү чиглэж байгаа бол, risk-based policing (эрсдэлд суурилсан цагдаагийн ажиллагаа – хувь хүн болон бүс нутгийг эрсдэлийн оноогоор үнэлж хяналт тогтоох систем) нь технологид суурилсан хяналтын чиглэлд хөгжиж байна.

Гэвч хамгийн чухал тэнцвэрийг constitutional prevention (үндсэн хуулийн хамгаалалттай урьдчилан сэргийлэлт – урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг хүний эрх, Үндсэн хуулийн хязгаарлалтад заавал

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ

ХҮҮЛЬ САХИУЛАХҮЙ

нийцүүлэх зарчим) бий болгож байна. Энэ загвар нь аюулгүй байдлыг хангах нэрийн дор эрх чөлөөг хязгаарлахгүй байх институцийн баталгаа болж байна.

Иймээс урьдчилан сэргийлэх эрх зүйн ирээдүйн хөгжил нь аль нэг талын давамгайлал биш, харин технологийн үр ашиг (efficiency), нийгмийн шударга байдал (equity), эрх зүйн хамгаалалт (rights protection) гэсэн гурвалсан тэнцвэр дээр суурилах шаардлагатай нь харагдаж байна.

Эдгээрийн аль нэгийг үл тоомсорлосон тохиолдолд preventive law нь хамгаалах систем биш, харин хяналтын систем болон хувирах эрсдэлтэй.

Эцэст нь дүгнэхэд, дэлхий дахинд хөгжиж буй урьдчилан сэргийлэх эрх зүйн (preventive law) онолын хамгийн оновчтой чиг хандлага нь зөвхөн нэг улсын технологи, нийгэм, соёл, эсвэл эрх зүйн загварыг дангаар нь хуулбарлахад бус, харин АНУ-ын өгөгдөлд суурилсан эрсдэлийн үнэлгээ, Финландын нийгмийн шалтгаанд чиглэсэн урт хугацааны урьдчилан сэргийлэлт, Японы олон нийтийн оролцоонд тулгуурласан итгэлцлийн тогтолцоо, Германы хүний эрхэд суурилсан хатуу эрх зүйн хязгаарлалтын давуу талуудыг тэнцвэртэйгээр нэгтгэсэн “олон тулгуурт холимог загвар” (hybrid preventive model – олон төрлийн онол, арга зүйг хослуулсан урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо) гэдэг нь харагдаж байна.

Иймд Монгол Улсын хувьд энэхүү судалгааны дүнгээс үзэхэд дэлхийн практикт шалгарсан эдгээр онол, арга зүйн хамгийн оновчтой хослолыг өөрийн институцийн чадавх, нийгмийн онцлогт тохируулан шат дараатайгаар нутагшуулж чадвал урьдчилан сэргийлэх бодлого, үйл ажиллагаа дараагийн шатанд шилжих бүрэн боломжтой хэмээн дүгнэж байна.

Ашигласан материал

- [1] Brown, L. M. (1950)
- [2] UNODC (2002)
- [3] Beck, U. (1992)
- [4] Clarke, R. V. (1997)
- [5] Council of Europe (2010)
- [6] RAND Corporation (2013)
- [7] Amnesty International (2020)
- [8] HEUNI (2011)
- [9] National Police Agency of Japan
- [10] OECD (2019)
- [11] Federal Constitutional Court of Germany (2010)
- [12] Ashworth, A. & Zedner, L. (2014) Preventive Justice (урьдчилан сэргийлэх шударга ёс) Zedner, L. (2007) “Pre-crime (урьдчилсан гэмт хэрэг) and post-criminology (гэмт хэргийн дараах онол)”
- [13] Zedner, L. (2009) Security (аюулгүй байдал)
- [14] McCulloch, J. & Pickering, S. (2009) “Pre-crime (урьдчилсан гэмт хэрэг) and counter-terrorism (терроризмтой тэмцэх бодлого)”
- [15] O’Neil, C. (2016) Weapons of Math Destruction (математикийн сүйтгэгч зэвсгүүд)
- [16] Barocas, S. & Selbst, A. (2016) “Big Data (их өгөгдөл) and Disparate Impact (ялгаварт нөлөөлөл)”
- [17] Zuboff, S. (2019) The Age of Surveillance Capitalism (хяналтын капитализмын эрин үе)
- [18] Ferguson, A. G. (2017) The Rise of Big Data Policing (их өгөгдлийн цагдаагийн өсөлт)
- [19] Esping-Andersen, G. (2002) Why We Need a New Welfare State (шинэ халамжийн төр яагаад хэрэгтэй вэ)
- [20] Bayley, D. H. (1991) Forces of Order (хууль сахиулах хүчний бүтэц)
- [21] Kommers, D. P. (2012) The Constitutional Jurisprudence (Үндсэн хуулийн шүүхийн практик)
- [22] Garland, D. (2001) The Culture of Control (хяналтын соёл)

ГЭР БҮЛИЙН ХҮЧИРХИЙЛЭЛТЭЙ ТЭМЦЭХ ХАМТАРСАН БАГИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ТАЛААРХ ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА

COMPARATIVE STUDY ON JOINT TEAMWORK TO COMBAT DOMESTIC VIOLENCE

Л.Бат-Очир

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн тэнхимийн профессор, доктор (Ph.D), дэд профессор, цагдаагийн дэд хурандаа

Bat-Ochir L.

Head of the Department of Criminal Law and Criminology of the University of Internal Affairs of Mongolia, Ph.D., Associate Professor, Police Lieutenant Colonel.

Хураангуй: Дэлхийн зарим улсын гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх чиг үүрэг бүхий хамтарсан багуудын сайн туршлагууд болон Молдав улсын гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хамтарсан багийн үйл ажиллагаа, онцлогын талаар харьцуулан судалж сайн туршлага, эрх зүйн орчинг манай улстай харьцуулах

Abstract: To compare the good practices of joint teams tasked with combating domestic violence in some countries of the world and the activities and characteristics of the joint team to combat domestic violence in Moldova, and to compare good practices and legal environment with our country.

Түлхүүр үгс: Гэр бүлийн хүчирхийлэл, хамтарсан баг, жендер, хүн худалдаалах, тусгай зөвлөх, дагнасан комисс, үндэсний зөвлөх ситем.

Keywords: Domestic violence, joint task force, gender, human trafficking, special advisor, dedicated commission, national advisory system.

Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хамтарсан баг гэдэг нь цогц асуудлуудыг шийдвэрлэх зорилгоор тэдгээр цогц асуудлуудын тухайлсан асуудал бүрийг хариуцсан мэргэжилтнүүдийн үр дүнтэй хамтын ажиллагааг хэрэгжүүлэх зохион байгуулалтын нэгэн хэлбэр юм. Орчин үед анагаах ухааны салбарт хорт хавдар, аутизм, насжилт, бэртэл гэмтэл, хөгжлийн бэрхшээл, дайны хор хөнөөл, байгалийн гамшгийн улмаас үүссэн хор хөнөөлийг даван туулах цогц асуудлуудыг шийдвэрлэх зорилгоор дэлхийн даяар хамтарсан багийг хамгийн өргөн ашиглаж байна.

Их Британий Шеффилд хотын Нортерн Женерал эмнэлгийн Яаралтай түргэн тусламжийн тасагт гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчид хамтарсан багийн үйлчилгээ үзүүлэх талаар Басу.С, Ратклифе.Г нар судалгаа хийсэн бөгөөд тус судалгааны дүнд гэр бүлийн

хүчирхийллийн илрүүлэлтэд хамтарсан багийн үйл ажиллагаа нь өндөр хувь нэмэр оруулж байгааг тогтоосон байна.¹ Түүнчлэн ахмад настны, хүүхдийн болон нийгмийн бусад цогц шинжтэй асуудлыг шийдвэрлэх чиглэлээр хамтарсан багууд дагнасан үйл ажиллагаа явуулдаг туршлага дэлхийн улсуудад түгээмэл байгаагаас гадна хамтарсан багийн үйл ажиллагаа нь байнгын болон тодорхой тохиолдолд үндэслэн байгуулагдах хэлбэртэй байдаг.

Манай улсын хувьд хүүхэд хамгааллын асуудал хариуцсан хамтарсан баг ажиллаж байгаад Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга 2017 онд хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлснээс хойш Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хамтарсан баг болж үйл ажиллагаа нь өргөжсөн нь Канад, Австрали, АНУ зэрэг өндөр хөгжилтэй улс орнуудын хамтарсан багийн хэлбэртэй төстэй болсон.

¹ Басу, С. Ратклифе, Г. (2014). Яаралтай түргэн тусламжийн тасагт гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчид хамтарсан хандлагаар үйлчилгээ

үзүүлэх нь. Эмэрженси Медисин сэтгүүл 31:192-195.. Их Британи, Умард Ирландын Нэгдсэн Вант Улс

Договор о сотрудничестве

ХҮҮЛЬ САХИУЛАХУЙ

Австрали, АНУ-ын зарим муж улсуудын гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хамтарсан баг нь хүүхдийн, эмэгтэйчүүдийн эерэг тодорхой нийгмийн асуудлаар дагнан ажилладаг бөгөөд зөвхөн АНУ-ын Коннектикут муж улсад гэхэд хүүхдийг хүчирхийллээс хамгаалах, хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдэд нийгмийн үйлчилгээ үзүүлэх 15 хамтарсан баг ажиллаж байна.² Мөн АНУ-ын Кентуки муж улсад Хүүхдийн эсрэг бэлгийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх дагнасан үйл ажиллагаа бүхий комисс ажилладаг бөгөөд тус муж улсын хамтарсан багуудын үйл ажиллагаанд зориулсан загвар журмыг баталсан.³ Үүнээс үзэхэд хамтарсан баг нь олон төрлийн нийгмийн асуудалд чиглэсэн үйл ажиллагаа явуулж болох бөгөөд улс орон тус бүр өөрийн нутаг дэвсгэр, хүн ам, төрийн байгууллагын зохион байгуулалтад тохирсон байдлаар хамтарсан багуудыг байгуулж байна.

Дэлхийн улс орнууд хамтарсан багийн үйл ажиллагааны эерэг үр нөлөөг хүлээн зөвшөөрч, сайшаан дэмждэг болох нь олон судалгааны үр дүнгээс харж болно. Тухайлбал Дэйвид Мандел нарын 2009 хийсэн судалгаанаас үзэхэд тус судалгаанд оролцогч хамтарсан багийн гишүүд болон гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх үйл

ажиллагаа явуулдаг байгууллагуудын албан хаагчид нь хамтарсан багаар ажиллах нь байгууллагын үйл ажиллагаанд эерэгээр нөлөөлдөг болохыг 100 хувь хүлээн зөвшөөрч, хамтарсан багт ажилласнаар гэр бүлийн хүчирхийллийн талаарх мэдлэгээ дээшлүүлж, бэлгийн болон биеийн хүчирхийллийн тохиолдлуудтай ажиллах туршлагаа нэмэгдүүлсэн гэж оролцогчдын 81 хувь нь хариулжээ.

Мөн хамтарсан багаар ажиллахад төрөөс үзүүлж байгаа үйлчилгээний алдаа дутагдал, хүндрэл бэрхшээлийг тодорхойлж, тэдгээрийг засаж сайжруулах боломжууд бий болсон талаар судалгаанд оролцогчдын дийлэнх нь дүгнэсэн байна.⁴ Молдав улсын хувьд хамтарсан баг оролцож эерэг үр нөлөөтэй шийдвэрлэсэн гэр бүлийн хүчирхийллийн тохиолдол 2013 – 235 болж, 2014 онд 422 болж, 2015 онд 386 болж тус тус өссөн нь онцгой сайн үр дүн гэж тооцогдсон.⁵ Түүнчлэн НҮБ-ын тусгай зөвлөхийн статустай Хюман райтс адвокатс байгууллагаас олон улсын хэмжээнд гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хамгийн шилдэг арга хэмжээ нь тодорхой байгууллагуудын зохицуулалт бүхий хамтын үйл ажиллагаа юм гэж дүгнэсэн байна.⁶

² Хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн шинж бүхий гэр бүлийн ноцтой хүчирхийллийн тохиолдлыг шийдвэрлэхэд Хамтарсан багийн оролцооны үнэ цэнэ: Коннектикут мужийн хамтарсан багийн туршлага. 2011. Дэйвид Мандел. Сүүлд хандсан 2018.04.18. дараах холбоосоор хандаж үзэх боломжтой: <http://safe-and-together.endingviolence.com/blog/wp-content/uploads/2012/04/MDTs-for-Severe-Domestic-Violence-Cases-Involving-Children-April-2011.pdf>

³ Хамтарсан багуудын үйл ажиллагаанд зориулсан загвар журам. Кентуки мужийн Хүүхдийн эсрэг бэлгийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх комисс. Сүүлд хандсан 2018.04.18. дараах холбоосоор хандаж үзэх боломжтой: <https://www.icmec.org/wp-content/uploads/2015/10/US-State-of-Kentucky-Model-Protocol.pdf>

⁴ Хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн шинж бүхий гэр бүлийн ноцтой хүчирхийллийн тохиолдлыг шийдвэрлэхэд Хамтарсан багийн оролцооны

үнэ цэнэ: Коннектикут мужийн хамтарсан багийн туршлага. 2011. Дэйвид Мандел. Сүүлд хандсан 2018.04.18. дараах холбоосоор хандаж үзэх боломжтой: <http://safe-and-together.endingviolence.com/blog/wp-content/uploads/2012/04/MDTs-for-Severe-Domestic-Violence-Cases-Involving-Children-April-2011.pdf>

⁵ НҮБ-ын Тусгай зөвлөх “Хюман Райтс Адвокате” АНУ-ын ТББ. (2016). Зөвлөлт Социалист Бүгд Найрамдах Улсын харьяанд байсан Төв болон зүүн европын улс орнуудын Гэр бүлийн хүчирхийллийн хууль, бодлого, үйл ажиллагааны үнэлгээ. хуудас 116. Сүүлд хандсан 2018.04.18. дараах холбоосоор хандаж үзэх боломжтой: http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/SR/Shelters/Advocates%20for%20Human%20Rights_FINAL%20REPORT.pdf

⁶ Молдав улс дахь гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн тухай судалгааны тайлан. (2013). “Хюман Райтс

Улс орнууд аливаа нэг чиглэлээр ажилладаг хамтарсан багийн эрхлэх асуудлын хүрээг өргөжүүлэн хөгжүүлэх нь түгээмэл байна. Жишээлбэл манай улсын хувьд хүүхэд хамгааллын хамтарсан багийг гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хамтарсан баг болгон өргөжүүлсэн бол Молдав улсын хувьд хүн худалдаалах гэмт хэрэгтэй тэмцэх хамтарсан багийн үйл ажиллагаанд гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх чиг үүргийг нэмсэн нь нийгмийн тодорхой асуудлыг шийдвэрлэхэд хамтарсан багийн үйл ажиллагаа нь үр дүнд суурилан цаашид өргөжүүлэн хөгжүүлэх боломжтойг илтгэнэ харуулж байна.

Хамтарсан багийн үйл ажиллагааг тогтмол, үр дүнтэй явуулахад багийн гишүүдийг сургаж, тэдний мэдлэг, чадварыг дээшлүүлж байх нь чухал юм. Молдав улсын Хөдөлмөр, нийгмийн хамгаалал, гэр бүлийн яамны зохион байгуулсан төслийн хүрээнд Эмэгтэйчүүдийн эрхийн төлөө төв зэрэг байгууллагуудтай хамтран цагдаагийн ажилтан, нийгмийн ажилтан, өрхийн эмч зэрэг хамтарсан багийн 280 мэргэжилтнийг сургалтад хамруулж чадавхыг нэмэгдүүлсэн байна. Мөн эмнэлгийн 100 мэргэжилтнүүдэд хүүхэд болон гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчтой хэрхэн харьцаж үйлчилгээ үзүүлэх талаар сургалт зохион байгуулсан. Эдгээрээс гадна Дотоод хэргийн яамны ажилтнууд гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгдэх магадлалтай айлуудад очиж гэр бүлийн үнэ цэнэ болон нийгэмд тогтсон жендэрийн хэвшмэл ойлголтуудын талаар зөвлөгөө өгч гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэж байсан эрэгтэй 3751, эмэгтэй 183 нийт 3934 хүнд гэр бүлийн хүчирхийллийн тухай эрх зүйн зохицуулалт, гэр бүлийн хүчирхийллийн үр дагавар, оногдуулах шийтгэл зэргийн талаар ойлголт өгөх сургалт зохион байгуулсан нь үр дүнгээ өгсөн. Энэ сургалтыг зөвхөн гэр бүлийн

хүчирхийлэгчдэд бус шүүх, прокурорын зэрэг хууль сахиулах байгууллагын ажилчдад сургалт явуулдаг онцлогтой.

Манай улсын хувьд Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газрын даргын тушаалаар 2017 оныг “Хамтарсан багийг чадавхжуулах жил” болгон зарлаж байсан бөгөөд холбогдох олон улсын байгууллага, төрийн байгууллага, ТББ-уудын хамтын оролцоотой 609 хамтарсан багийн 4634 гишүүдийг сургалтад хамруулсан.

АНУ-ын Баруун Виржини муж улсын Хүүхэд, гэр бүлийн товчооноос гаргасан зөвлөмжид зааснаар хамтарсан багийн хуралдаан зохион байгуулах талаар гишүүдэд 15 хоногийн өмнө мэдэгдсэн байна. Харин 5 өдөр болон түүнээс доош хугацааны дотор хуралдах яаралтай хурлын тухай мэдээллийг үүрэг бүхий ажилтан нь гишүүдэд утсаар мэдэгдэнэ. Мөн авч хэлэлцэх хүүхдийн гэр бүл нь хамтарсан багийн хуралд оролцох явдлыг дэмжих нь зүйтэй бөгөөд тэдэнд хамтарсан багийн ажиллах журам, кейсийн талаар дэлгэрэнгүй мэдээллийг урьдчилж өгнө. Ингэхдээ хамтарсан багийн үйл ажиллагааны тухай урьдчилан бэлтгэсэн видео материал өгч болно. Хамтарсан багийн хуралд хүүхдийг болон гэр бүлийнхнийг нь оролцуулах бол хүрэлцэн ирэх тээврийн хэрэгслийг ажилтан зохицуулна. Эцэг эх байх эрх нь хасагдсан этгээдэд хүүхдийнх нь талаар болон хурлын талаар мэдээлэл өгөхгүй ба кэйс судлах төлөвлөгөөг хамтран батална гэж заажээ.⁷ Монгол Улсын Хууль зүй дотоод хэргийн сайд, Хөдөлмөр нийгэм хамгааллын сайд, Эрүүл мэндийн сайдын 2017 оны 10 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/173, А/251, А/380 дугаар хамтарсан тушаалаар баталсан Хамтарсан багийн ажиллах, түүнийг санхүүжүүлэх журмын 3 дугаар зүйлийн 3.13-т хамтарсан багийн хурал, төлөвлөсөн болон шуурхай хэлбэртэй байх бөгөөд төлөвлөсөн хурал нь

Адвокатс” ТББ. Сүүлд хандсан 2018.04.18. дараах холбоосоор хандах боломжтой: http://www.stopvaw.org/uploads/domestic_violence_in_moldova.pdf

⁷ 1. АНУ-ын Баруун Виржини муж улсын Хүүхэд, гэр бүлийн товчоо. 2016. Хамтарсан

багт зориулсан удирдамж. дараах холбоосоор хандах боломжтой: <https://dhhr.wv.gov/bcf/policy/Documents/Multidisciplinary%20Team%20%28MDT%29%20Desk%20Guide.pdf>

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ
ЭРХ ЗҮЙ ДОТООД ХЭРГИЙН
ЯАМНЫ ХАМГААЛЛЫН
САНХҮҮЖҮҮЛЭХ ЖУРМЫН
3 ДУГААР ЗҮЙЛИЙН 3.13-Т

Хууль сахиулахуй

тогтсон цаг хугацаанд, шуурхай хуралдаан нөхцөл байдлыг үндэслэн зарласнаар явагдана. Ажлын бус цагт зарласан хурал, уулзалтыг багийн ахлагчид заавал танилцуулж, зөвшилцөх, өгсөн үүрэг чиглэлийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээ авна гэж заажээ.

Энэ асуудлыг манай улсын журамд ерөнхий байдлаар зохицуулсан бол Баруун Виржинийн удирдамжид хурлын хэд хоногийн өмнө хэрхэн зарлах, гэр бүлийнхнийг нь хэрхэн оролцуулах, ямар тохиолдолд эцэг, эхийг нь оролцуулахгүй байх зэргээр илүү нарийн зохицуулж өгсөн.

Түүнчлэн үйлчлүүлэгчийг тээврийн хэрэгслээр хангах талаар Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын 2017 оны 04 дүгээр сарын 20-ны өдрийн А/73 дугаар тушаалын нэгдүгээр хавсралтаар баталсан Холбон зуучлах үйлчилгээний журмын 4.6-д Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн 31 дүгээр зүйлийн 31.1-т заасны дагуу хийсэн цагдаагийн алба хаагчийн аюулын зэргийн үнэлгээ нь “дунд”, “өндөр” тохиолдолд холбон зуучлагч байгууллага нь хохирогчийг аюулгүй унаагаар хүлээн авагч байгууллагад биечлэн хүргэнэ гэж зохицуулжээ.

Молдав улсын Эрүүгийн хуулиар гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогч гэмтсэн бүх тохиолдолд ял хэрэг үүсгэн шалгах боломжтой бөгөөд эрүүгийн хэргийг хянан шийдвэрлэх явцад хохирогч нь хамгаалалтын арга хэмжээ авахуулах боломжтой байдаг. Гэвч бодит байдал дээр гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдсэн тохиолдолд хэрэг үүсгэн шалгах тохиолдол цөөн бөгөөд хамгаалалтын арга хэмжээ авч хэрэгжүүлсэн тохиолдол маш цөөн байна.⁸

Молдав улс 2007 онд “Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тухай хууль” баталсан бөгөөд

энэ нь тус улсын гэр бүлийн хүчирхийллийг зохицуулсан анхны хууль байжээ. Энэхүү хуулийн дагуу хамгаалах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх тухай тусгайлсан заавар, журам дутагдалтайн улмаас хуулийг хэрэгжүүлсэн тохиолдол мөн л цөөн хэвээр байв. Сүүлийн жилүүдэд энэхүү хуульд нэлээд олон нэмэлт өөрчлөлтүүд оруулж сайжруулсан бөгөөд эдгээр нэмэлт өөрчлөлтүүдийг ихэвчлэн Хюман райтс адвокатс ТББ болон түүний хамтран ажиллагч НҮБ-ын харьяа зэрэг байгууллагуудын өгсөн зөвлөмжийн дагуу боловсруулж баталсан байдаг ажээ.⁹

Молдав улс нь Үндэсний зөвлөх систем (National Referral System)-ийг хүн худалдаалах гэмт хэрэгтэй тэмцэх зорилгоор 2006 онд байгуулсан боловч хожим нь гэр бүлийн хүчирхийллийн асуудлыг нэмж тусгасан байна. Одоогоор Үндэсний зөвлөх систем нь улс даяар төрийн болон төрийн бус байгууллагууд, хамтарсан багууд болон цагдаа, нийгмийн ажилтан, багш, эрүүл мэндийн мэргэжилтнүүдтэй хамтран тосгон, бүс нутаг болгонд хүрч хүн худалдаалах гэмт хэрэг болон гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх, тэдгээрээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаагаа явуулж байна.¹⁰

Тус улс нь гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох чиглэлээр хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулсан нь засгийн газар гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх бодлогыг шинэ шатанд гаргах хүсэл эрмэлзлэлтэй байгааг харуулж байна. Гэвч эрх зүйн орчинг бүрдүүлэхээс гадна хэрэгжүүлэх шатанд Молдав улсын засгийн газар илүү их анхаарч ажиллах шаардлагатай байна гэж Хюман райтс адвокатс байгууллага дүгнэсэн.¹¹ Манай улсын хувьд ч гэсэн гэр бүлийн

⁸ НҮБ-ын Тусгай зөвлөх “Хюман Райтс Адвокатс” АНУ-ын ТББ, Зөвлөлт Социалист Бүгд Найрамдах Улсын харьяанд байсан Төв болон зүүн европын улс орнуудын Гэр бүлийн хүчирхийллийн хууль, бодлого, үйл ажиллагааны үнэлгээ, 2016, хуудас 116

⁹ Мөн тэнд, хуудас 117

¹⁰ НҮБ-ын Тусгай зөвлөх “Хюман Райтс Адвокатс” АНУ-ын ТББ, Молдав улс дахь гэр

бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн тухай судалгааны тайлан, 2013 он, дараах холбоосоор хандах боломжтой:

http://www.stopvaw.org/uploads/domestic_violence_in_moldova.pdf

¹¹ Мөн тэнд

хүчирхийлэлтэй тэмцэх эрх зүйн орчинг харьцангуй боломжийн хэмжээнд бүрдүүлсэн боловч гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хамтарсан багийн үйл ажиллагааг жигдрүүлэх, холбогдох хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах талаар илүү үр дүнтэй ажиллах шаардлагатай байна.

Молдав улсын Засгийн газар нь 2014 оны 3 дугаар сарын 28-ны өдрийн 228 дугаар тогтоолоороо “Үндэсний зөвлөх системийн Нутаг дэвсгэрийн нэгж дэх хамтарсан багийн үйл ажиллагааны журам”-ыг баталсан. Тус улсад 2016 оны байдлаар 900 гаруй хамтарсан баг дүүрэг болон орон нутгийн түвшинд ажиллаж байгаа бөгөөд дүүргийн хамтарсан багийн гишүүд нь тухайн дүүргийн нийгмийн халамж, гэр бүл хамгаалал, боловсрол, эрүүл мэнд, иргэний бүртгэл, хөдөлмөрийн байгууллагууд болон дүүргийн Хүн худалдаалах гэмт хэрэгтэй тэмцэх төвүүд, Мэдээллийн технологи, харилцаа холбооны яамны харьяа “Регистру” төрийн өмчит компанийн салбарууд (эдгээр салбарууд нь хүн ам зүйн мэдээлэл хадгалж баримт бичиг олгох үүрэгтэй)-ын төлөөллөөс бүрддэг. Дүүргийн хамтарсан багийн зохицуулагчийн үүргийг тухайн дүүргийн нийгмийн халамж, гэр бүл хамгааллын байгууллагын төлөөлөгч гүйцэтгэдэг байна.¹²

Үүнээс үзэхэд Молдав улсын гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх чиг үүрэг бүхий хамтарсан баг нь давхар хүн хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиг үүргийг хариуцдаг бөгөөд дүүргийн хэмжээнд буюу манай улсын гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хамтарсан багийн хамрах хүрээнээс илүү өргөн хүрээтэй газар нутгийг хамарсан байдлаар, мэдээллийн технологи, хүний наймаатай тэмцэх төв зэрэг илүү өргөн

бүрэлдэхүүнтэйгээр үйл ажиллагаа явуулдаг онцлогтой.

Молдав улсын орон нутгийн хамтарсан багийн хувьд гишүүд нь тухайн орон нутгийн засаг дарга эсвэл түүний орлогч, нийгмийн ажилтан, цагдаагийн ажилтан, өрхийн эмч, холбогдох бусад төрийн байгууллагууд болон иргэний нийгмийн байгууллагуудын төлөөллүүдээс бүрдэж зохицуулагчаар нь нийгмийн ажилтан ажилладаг бол манай улсад хороо, сумын хэмжээнээс дээш засаг захиргааны нэгжийн хэмжээнд хамтарсан баг ажилладаггүй.

Молдав улсад хамтарсан багийн хөтлөх бичиг баримтууд нь хүн худалдаалах гэмт хэргийн хохирогчид шууд чиглэсэн, үйл ажиллагааны дийлэнх хэсэг нь мөн төрлийн гэмт хэргээс сэргийлэх, хохирогчийг олж тогтоох, хамгаалах, нийгмийн болон сэтгэл заслын үйлчилгээ үзүүлэхэд чиглэдэг.

Молдав улс дахь НҮБ, түүний төрөлжсөн болон олон улсын байгууллагын суурин төлөөлөгчид тус улсад гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, үүнтэй тэмцэх эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох, хохирогчид тусламж үзүүлэх үйлчилгээнүүд болон хамтарсан багуудыг байгуулах, холбогдох мэргэжилтнүүдийг сургах, гэр бүлийн хүчирхийллийн тохиолдол илрэхэд авах арга хэмжээг тодорхойлж, төлөвлөсөн байх нь зүйтэй гэсэн зөвлөмжүүдийг өгсөн байна.¹³

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийн асуудал хариуцсан Тусгай илтгэгч нь нийгмийн бурангуй үзэл, иргэдийн айдас, төрийн тогтолцоонд үл итгэх иргэдийн үзэл бодлоос шалтгаалан Молдав улсад охид, эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл нь хохирогч ноцтой бэртэж, гэмтсэнээс бусад тохиолдолд

¹² Мөн тэнд

¹³ Эмэгтэйчүүдийн эсрэг болон гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх стратегийн гүншлэлийн талаар олон нийтэд хэлэлцүүлсний буюу “Хүчирхийллийн эсрэг хамтдаа тэмцсэний 10 жил!”. 2016. НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрийн албан ёсны вебсайт. дараах холбоосоор

хандах

боломжтой:

<http://www.md.undp.org/content/moldova/en/home/presscenter/pressreleases/2016/11/30/discu-ia-public-10-ani-uni-i-mpotriva-violen-ei-crecaz-parteneriate-strategice-n-vederea-combaterii-violen-ei-fa-de-femei-i-violen-ei-n-familie-.html>

Молдав улсын
Хүчирхийлэлтэй
Тэмцэх
Хамтарсан
Багийн
Үйл Ажиллагаа

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠤᠯᠤᠰ ᠪᠦ᠋ᠯᠡᠭ ᠬᠡᠭᠢᠷᠬᠡᠭᠡᠯᠡᠭ

далд хэлбэрээр оршиж, энэ талаар иргэд зохих байгууллагад мэдээлэхгүй байна гэж дүгнэжээ. Манай улсад сум, хороодын зарим хамтарсан багууд үйл ажиллагаагаа идэвхтэй явуулж, гэр бүлийн хүчирхийллийн тохиолдлуудыг амжилттай шийдвэрлэж байгаа нь Молдав улсын сайн туршлагаас суралцаж цаашид хүүхэд, эмэгтэйчүүдийн эрхийг хамгаалахад чиглэсэн арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

Дүгнэлт

Монгол Улс гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хамтарсан багийн үйл ажиллагаагаараа дэлхийн хөгжиж буй улс орнуудын дунд өндөр түвшинд хүрсэн байгаа боловч АНУ, Австрали, Канад зэрэг хөгжингүй улс орнуудын сайн туршлагыг хамтарсан багийн үйл ажиллагаанд нутагшуулан нэвтрүүлж чадвал гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хамтарсан багийн үйл ажиллагааг илүү өндөр түвшинд хүргэх боломжтой.

Сүүлийн жилүүдэд хүүхдийн эрхийн хамгааллыг орхигдуулан, хэт нэг атлыг барьж гэр бүлийн хүчирхийлэлд илүү анхаарал хандуулах явдал давамгайлах болсоноор хүүхдийн эрх ашиг хохирох боллоо.

Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэж буй гадаад орнуудын сайн туршлагаас гадна хамтрассан багийн үйл ажиллагаа, хамрах хүрээг оновчтой тодорхойлох хэрэгцээ, шаардлага үүссэн.

Санал

1.Хамтын ажиллагааны үр дүнд тулгуурлан нийгмийн бусад тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхэд хамтарсан багийн үйл ажиллагааг чиглүүлэх, эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх

2.Хамтарсан багийн гишүүдэд зөвхөн мэргэжилтэнээс гадна, тэдний үйл ажиллагаанд сэтгэл судлал, нийгмийн ажилтны чиглэлээр мэргэжилтэн бэлтгэдэг төрийн болон хувийн их дээд сургуулийн суралцагчдыг татан оролцуулах, нийгмийн хариуцлагын хүрээнд аж ахуйн нэгж, компани дэмжлэгтэй урамшууллын тогтолцоог нэвтрүүлж хэрэгжүүлэх

3.Хүүхэд, гэр бүл хүчирхийллийн хамгааллыг шинэ шатанд гаргах хэрэгцээ, шаардлагад үндэслэн шинжлэх ухааны үндэстэй судалгааны үр дүнд суурилан цогц бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх

4.Хамтрассан багийн үйл ажиллагаа, гишүүдийг өргөжүүлэх, эдгээр үйл ажиллагаанд дижитал технологид суурилсан арга зүйг нэвтрүүлэх шаардлагатай байна.

Ашигласан материал

1. Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль. УБ., 2017.

2. Монгол Улсын Хууль зүй дотоод хэргийн сайд, Хөдөлмөр нийгэм хамгааллын сайд, Эрүүл мэндийн сайдын А/173, А/251, А/380 дугаар хамтарсан тушаалаар баталсан Хамтарсан багийн ажиллах, түүнийг санхүүжүүлэх журам. УБ.,2017.

3. Басу, С. Ратклиффе, Г. (2014). Яаралтай түргэн тусламжийн тасагт гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчид хамтарсан хандлагаар үйлчилгээ үзүүлэх нь. Эмэрженси Медисин сэтгүүл 31:192-195.. Их Британи, Умард Ирландын Нэгдсэн Вант Улс

4. Хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн шинж бүхий гэр бүлийн ноцтой хүчирхийллийн тохиолдлыг шийдвэрлэхэд Хамтарсан багийн оролцооны үнэ цэнэ: Коннектикут мужийн хамтарсан багийн туршлага. 2011. Дэйвид Мандел. Сүүлд хандсан 2018.04.18. дараах холбоосоор хандаж үзэх боломжтой: <http://safe-and-together.endingviolence.com/blog/wp-content/uploads/2012/04/MDTs-for-Severe-Domestic-Violence-Cases-Involving-Children-April-2011.pdf>

5. Хамтарсан багуудын үйл ажиллагаанд зориулсан загвар журам. Кентуки мужийн Хүүхдийн эсрэг бэлгийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх комисс. Сүүлд хандсан 2018.04.18. дараах холбоосоор хандаж үзэх боломжтой: <https://www.icmec.org/wp-content/uploads/2015/10/US-State-of-Kentucky-Model-Protocol.pdf>

6. Хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн шинж бүхий гэр бүлийн ноцтой хүчирхийллийн тохиолдлыг шийдвэрлэхэд

Хамтарсан багийн оролцооны үнэ цэнэ: Коннектикут мужийн хамтарсан багийн туршлага. 2011. Дэйвид Мандел. Сүүлд хандсан 2018.04.18. дараах холбоосоор хандаж үзэх боломжтой: <http://safe-and-together.endingviolence.com/blog/wp-content/uploads/2012/04/MDTs-for-Severe-Domestic-Violence-Cases-Involving-Children-April-2011.pdf>

7. НҮБ-ын Тусгай зөвлөх “Хюман Райтс Адвокатс” АНУ-ын ТББ. (2016). Зөвлөлт Социалист Бүгд Найрамдах Улсын харьяанд байсан Төв болон зүүн европын улс орнуудын Гэр бүлийн хүчирхийллийн хууль, бодлого, үйл ажиллагааны үнэлгээ. хуудас 116. Сүүлд хандсан 2018.04.18. дараах холбоосоор хандаж үзэх боломжтой:

http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/SR/Shelters/Advocates%20for%20Human%20Rights_FINAL%20REPORT.pdf

8. Молдав улс дахь гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн тухай судалгааны тайлан. (2013). “Хюман Райтс Адвокатс” ТББ. Сүүлд хандсан 2018.04.18. дараах холбоосоор хандах боломжтой:

http://www.stopvaw.org/uploads/domestic_violence_in_moldova.pdf

9. АНУ-ын Баруун Виржини муж улсын Хүүхэд, гэр бүлийн товчоо. 2016. Хамтарсан багт зориулсан удирдамж. дараах холбоосоор хандах боломжтой: <https://dhhr.wv.gov/bcf/policy/Documents/Multidisciplinary%20Team%20%28MDT%29%20Desk%20Guide.pdf>

10. НҮБ-ын Тусгай зөвлөх “Хюман Райтс Адвокатс” АНУ-ын ТББ, Зөвлөлт Социалист Бүгд Найрамдах Улсын харьяанд байсан Төв болон зүүн европын улс орнуудын Гэр бүлийн хүчирхийллийн хууль, бодлого, үйл ажиллагааны үнэлгээ, 2016, хуудас 116

11. НҮБ-ын Тусгай зөвлөх “Хюман Райтс Адвокатс” АНУ-ын ТББ, Молдав улс дахь гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн тухай судалгааны тайлан, 2013 он, дараах холбоосоор хандах боломжтой: http://www.stopvaw.org/uploads/domestic_violence_in_moldova.pdf

Дорнод Умард Умард Умард

"GRAPH ANALYTICS" БОЛОН "DATA INTEGRATION" ТЕХНОЛОГИД СУУРИЛСАН ЦАХИМ ЗАЛИЛАХ ГЭМТ ХЭРГИЙГ ИЛРҮҮЛЭХ, УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ СИСТЕМ, ТҮҮНИЙ АЧ ХОЛБОГДОЛ

THE IMPORTANCE OF A CYBER FRAUD DETECTION AND PREVENTION SYSTEM BASED ON GRAPH ANALYTICS AND DATA INTEGRATION TECHNOLOGIES

Б.Соронзонбаатар

ЦЕГ-ын Кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэх газрын тоон ул мөр илрүүлэх хэлтсийн дарга,
цагдаагийн дэд хурандаа

Soronzonbaatar B.

Head of the digital forensics division, cyber crime combating department, general police
department, police lieutenant colonel

Хураангуй: Энэхүү илтгэлд Монгол Улсад хурдацтай өсч буй цахим залилах гэмт хэргийг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх зорилгоор "Graph Analytics" болон "Data Integration" технологид суурилсан нэгдсэн ухаалаг платформ нэвтрүүлэх шаардлага, боломж, хүлээгдэж буй үр нөлөөг нарийвчлан авч үзэв.

Монгол Улсын иргэд цахим залилангаас жилд дунджаар 77.9 тэрбум төгрөгийн хохирол хүлээж байгаа бөгөөд 2021 онд нийт гэмт хэргийн 18.9 хувийг эзэлж байсан цахим гэмт хэрэг 2026 оны эхний дөрвөн сарын байдлаар 31.7 хувь болж өссөн нь уг асуудлын ноцтой байдлыг илтгэж байна. ШҮТИС-ийн тооцоогоор 2038 он гэхэд энэ тоо гурав дахин нэмэгдэх хэтийн төлөвтэй байна.¹

Одоогийн мөрдөн шалгах ажиллагаанд тулгарч буй гол бэрхшээлүүд нь мэдээллийн сангийн тархмал байдал, сүлжээний шинжилгээ хийгдэхгүй байгаа явдал, гар хайлтаас ихээхэн хамааралтай байгаа явдал бөгөөд эдгээр нь мөрдөгч нарын ачааллыг нэмэгдүүлж, хэрэг шийдвэрлэлтийн хугацааг уртасгаж байна.

Дэлхийн тэргүүлэх цагдаагийн байгууллагуудын (FBI, NCA, Interpol, Singapore Police) амжилттай нэвтрүүлсэн Graph Analytics болон Data Integration технологид суурилсан нэгдсэн платформ нь: холбогдох хэрэг олох хугацааг хэдэн цагаас хэдэн секундэд хүртэл бууруулах, мөрдөгч нарын ачааллыг 30–40%-иар бууруулах, цахим залилангийн хохирлыг 60–70%-иар багасгах боломжийг бүрдүүлнэ.

910.8 сая төгрөгийн нэг удаагийн хөрөнгө оруулалтаар жилд 62.1 тэрбум төгрөгийн хэмнэлт гаргах — өөрөөр хэлбэл, хөрөнгө оруулалтын өгөөж 68 дахин байх боломжтой тул илтгэгч уг платформыг нэн даруй хэрэгжүүлэхийг санал болгож байна.

Abstract: This presentation examines the necessity, feasibility, and expected outcomes of introducing an integrated intelligent platform based on Graph Analytics and Data Integration technologies to detect and prevent rapidly increasing cyber fraud crimes in Mongolia.

Mongolian citizens suffer annual losses averaging 77.9 billion MNT due to cyber fraud. While cybercrime accounted for 18.9% of all crimes in 2021, this figure increased to 31.7% during the first four months of 2026, demonstrating the severity of the issue. According to calculations by the Mongolian University of Science and Technology, this number is projected to triple by 2038.

Current investigative challenges include fragmented databases, lack of network analysis, and excessive reliance on manual searches, all of which increase investigators' workload and prolong case resolution.

Integrated platforms based on Graph Analytics and Data Integration technologies, successfully implemented by leading law enforcement agencies such as the FBI, NCA, Interpol, and Singapore Police, can reduce related case detection times from hours to seconds, decrease investigators' workload by 30–40%, and reduce cyber fraud losses by 60–70%.

With a one-time investment of 910.8 million MNT potentially generating annual savings of 62.1 billion MNT—equivalent to a 68-fold return on investment—the presenter strongly recommends the immediate implementation of the platform.

ТҮЛХҮҮР ҮГС — ГАДААД НЭРИЙН ТАЙЛБАР

№	Гадаад нэр томьёо	Монгол тайлбар
1	Graph Analytics	Объект (хүн, данс, утас г.м.) болон тэдгээрийн хоорондын харилцааг графийн онолын аргаар дүрслэн дүн шинжилгээ хийх технологи.
2	Data Integration	Тархмал, олон эх сурвалжтай мэдээллийн сангуудыг нэгтгэн нэг бүхэл системд оруулах үйл явц ба технологи.
3	Knowledge Graph	Олон төрлийн объект болон тэдгээрийн хоорондын харилцааг нэг том граф хэлбэрт оруулсан мэдлэгийн бааз. Google болон Palantir Gotham ашигладаг.
4	ETL / ELT Pipeline	Extract, Transform, Load — өгөгдөл татаж авах, хувиргах, байршуулах автомат дамжуулгын суваг.
5	Apache Kafka	Бодит цагийн горимоор өндөр хэмжээний мэдээллийн урсгалыг боловсруулах нээлттэй эхийн платформ.
6	Apache NiFi	Өгөгдлийн урсгалыг автомат удирдах, системүүд хооронд дамжуулах хэрэгсэл.
7	Debezium	Мэдээллийн санд хийгдсэн бүх өөрчлөлтийг бодит цагт барьж авдаг Change Data Capture (CDC) хэрэгсэл.
8	Pattern Detection	Мэдээллийн дотроос давтагдах хэв загвар, ер бусын үйлдлийг алгоритмийн аргаар автоматаар тодорхойлох систем.
9	Phishing	Хэрэглэгчийн нэвтрэх нэр, нууц үг, банкны мэдээллийг хуурамч сайт эсвэл захиагаар хулгайлах цахим халдлага.
10	Real-time monitoring	Мэдээллийг хадгалж тавихгүйгээр шууд, бодит цагт хянах, боловсруулах үйл явц.
11	Anti-Scam Center (ASC)	Цахим залилантай тэмцэх төрөлжсөн байгууллага. Сингапур 2022 онд байгуулсан нэгдсэн мөрдөн шалгах төв.
12	Upstream Interdiction	Гэмт хэргийг бүртгэгдэхээс нь өмнө технологийн аргаар тооцоолж урьдчилан хаах стратеги.
13	AUSTRAC	Австралийн Санхүүгийн Мэдээлэл, Шинжилгээний Төв — мөнгө угаалтыг тодорхойлох байгууллага.
14	Dashboard	Мэдээллийг нэгтгэн харааны хэлбэрт оруулж удирдлагад ойлгомжтой байдлаар харуулдаг самбар.
15	Palantir Gotham	Цагдаа, тагнуулын байгууллагуудад зориулсан өгөгдөл нэгтгэх, шинжлэх платформ (АНУ).
16	NCA	Их Британийн Үндэсний Гэмт Хэрэгтэй Тэмцэх Агентлаг (National Crime Agency).
17	FBI	АНУ-ын Холбооны Мөрдөх Товчоо (Federal Bureau of Investigation).
18	Interpol	Олон Улсын Эрүүгийн Цагдаагийн Байгууллага.

МОНГОЛЫН ХУҮЛЬ
МОНГОЛЫН ХУҮЛЬ
МОНГОЛЫН ХУҮЛЬ

МОНГОЛ УЛСЫН
ХАМГААГАХ
ХАМГААГАХ
ХАМГААГАХ

Оршил ба зорилго

Сүүлийн жилүүдэд дэлхийн хөгжингүй улс орнууд үндэстэн дамнасан бүлэг зохион байгуулалттай цахим залилах гэмт хэргийг илрүүлэхэд гадаад дотоод хамтын ажиллагаагаа өргөжүүлэхийн зэрэгцээ олон улсад нэвтэрч баталгаажсан "Graph Analytics" болон "Data Integration" технологид суурилсан, цахим орчинд үйлдэгдэж буй гэмт хэргийг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх, мөрдөн шалгах ажиллагааны шинэ технологиудыг нэвтрүүлээд байна.

Цахим залилах гэмт хэрэг тогтмол өсч байгаа энэ үед иргэдийн аюулгүй байдлыг хангах, цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаа, үр нөлөөг дээшлүүлэх нь улс орны хөгжилд шийдвэрлэх ач холбогдолтой билээ. Иймд бид тулгарч буй бодит асуудлуудыг шийдвэрлэх арга замыг энэхүү илтгэлдээ нарийвчлан тайлбарлахыг зорьсон.

3.1 Илтгэлийн бүтэц

Энэхүү илтгэл дараах дэс дараалал, бүтэцтэй байна:

- Нөхцөл байдлын шинжилгээ — цахим гэмт хэргийн өнөөгийн байдал
- Тулгарч буй асуудлууд — одоогийн системийн сул талууд
- Шийдлийн загвар — технологид суурилсан платформ
- Олон улсын туршлага — Сингапурын жишээ
- Хүлээгдэж буй үр ашиг — богино, дунд, урт хугацааны нөлөө

- Дүгнэлт ба санал — хэрэгжүүлэх арга зам

НӨХЦӨЛ БАЙДЛЫН ШИНЖИЛГЭЭ

Цахим гэмт хэргийн өнөөгийн байдал

Цахим орчинд үйлдэгдэж буй залилах гэмт хэргийн тоо сүүлийн таван жилд эрс нэмэгдсэн бөгөөд энэ нь улс орны хэмжээнд томоохон аюул занал болж байна. Статистик мэдээллийг авч үзвэл:

- 2021 онд цахим орчинд үйлдэгдсэн гэмт хэрэг нийт хэргийн 18.9 хувийг эзэлж байсан.
- 2026 оны эхний 4 сарын байдлаар 31.7 хувь болж өссөн нь 5 жилийн хугацаанд 1.7 дахин нэмэгдсэнийг харуулж байна.
- Монгол Улсын иргэд жилд дунджаар 77.9 тэрбум төгрөгийн хохирол хүлээж байгаа бөгөөд залиланд хамааралтай хэрэг нийт цахим орчинд үйлдэгдсэн гэмт хэргийн 78.4 хувийг эзэлж байна.

Системийн динамикийн аргачилалаар ШУТИС-ийн Математикийн тэнхимийн хийсэн судалгаанаас үзвэл, одоогийн нөхцөлд 2025 онд 14,638 хэрэг бүртгэгдэж байгаа бол 2038 он гэхэд энэ тоо 3 дахин нэмэгдэх хэтийн төлөвтэй байна. Тиймээс одоо эрс шийдвэртэй арга хэмжээ авах нь зайлшгүй шаардлагатай.

Цахим платформуудаар үйлдэгдэж буй хэргийн шинжилгээ

2025 оны бүртгэлийн дагуу, нийт 14,638 цахим гэмт хэргийн тархалтыг платформоор нь авч үзвэл Facebook давамгайлж байна:

Платформ	Хэргийн тоо	Хувь	Тайлбар
Facebook	11,252	77.9%	Хамгийн их хэрэглэгддэг платформ
Telegram	1,003	6.9%	Хурдацтай өсч байгаа
Зээлийн апп	431	4.9%	Хуурамч зээлийн платформ
Unegui.mn	256	1.7%	Зар сурталчилгааны хуурамч мэдэгдэл
Бусад	1,696	8.6%	Instagram, Viber, TikTok г.м.

2026 оны I улиралд нийт 6,300 хэрэг бүртгэгдсэн нь өмнөх оны мөн үеийнхтэй харьцуулахад өссөн үзүүлэлтийг харуулж байна. Фишинг халдлагын хувьд Facebook

нийт хэргийн 48.5 хувийг, мөрийтэй тоглоом болон сугалааны хуурамч схем 12.7 хувийг, зээлийн апп 10.3 хувийг эзэлж байна.

ТУЛГАРЧ БУЙ АСУУДАЛ

Одоогийн системийн гол сул талууд

Цагдаагийн байгууллагад одоо ашиглаж байгаа өргөдөл гомдол, гэмт хэрэг, сэжигтэн яллагдагч, эрэн сурвалжлалтын мэдээллийн бааз нэгдсэн удирдлагын хяналт сул байгаа нь бидний дата баазыг нэг систем рүү шилжүүлэх шаардлагатайг харуулж байна. Цахим залилан асар хурдацтай өсч байгаа ч одоогийн мөрдөн шалгах ажиллагаа, түүний арга хэрэгсэл хангалтгүй хэвээр байна.

Тархмал, тусгаарлагдсан өгөгдлийн сан

Дуудлагын төв, гомдол хүлээн авах хэсэг, гэмт хэргийн бүртгэлийн сан хооронд автомат уялдаа холбоо байхгүй, нэг хэргийн мэдээлэл олон системд тус тусдаа хадгалагддаг тул хэрэгт хамааралтай бүх мэдээллийг нэгтгэн шинжлэх боломжгүй байна. Энэ нь гэмт хэрэгт дүн шинжилгээ хийх боломжийг хязгаарлаж, мөрдөгчдийн ажлын ачааллыг ихэсгэж байна.

Сүлжээний шинжилгээ хийгддэггүй

Өнөөдөр мөрдөгчид схемчилсэн хэлбэрийн үндэстэн дамнасан цахим залилангийн гэмт хэргийн уялдаа холбоог шинжлэх боломжгүй байна. Тусгай хэрэгсэл, систем байхгүй учраас зохион байгуулалттай гэмт сүлжээ илрэхгүй өнгөрдөг. Жишээлбэл, нэг гэмт бүлэглэл олон аймаг, дүүрэгт нэгэн зэрэг ажиллаж байсан ч мөрдөгчид харилцан холбоотой гэдгийг таньж илрүүлэх арга хэрэгсэлгүй байдаг.

Гар хайлтын ачаалал их

Мөрдөгч нар гэмт хэргийн холбоо хамаарлыг тогтоохын тулд гар аргаар мэдээлэл хайж тогтоодог. Сэжигтний өмнөх хэргийг тогтоохдоо дунджаар 0.5–1 цаг, дансны гүйлгээний түүхийг шалгахад 1–2 цаг, аймаг хооронд уялдуулахад 1–2 хоног зарцуулагддаг. Тооцоогоор нэг хэрэгт дунджаар 1 сар зарцуулагддаг нь хэргийн ачааллыг нэмэгдүүлж, иргэдэд цаг тухайд нь хариу арга хэмжээ хэрэгжүүлж чадахгүй байна.

Real-time хяналтын дутагдал

Иргэн залилуулсан гэж дуудлага өгмөгц тухайн данс өмнө бүртгэгдсэн эсэхийг автоматаар шалгах механизм байхгүй байна. Хохирол гарсаны дараа мөнгийг буцаан авах магадлал маш бага бөгөөд шилжүүлэгдсэн хөрөнгийн ихэнхийг олж чаддаггүй байна.

ШИЙДЛИЙН ЗАГВАР — УХААЛАГ ПЛАТФОРМ

Системийн ерөнхий архитектур

Дээр дурдсан асуудлуудыг шийдвэрлэхийн тулд бид "Graph Analytics" болон "Data Integration" технологид суурилсан нэгдсэн дүн шинжилгээний платформ хөгжүүлэхээр төлөвлөн ажиллаж байна. Энэхүү систем нь цагдаагийн байгууллагын тархмал мэдээллийн сангуудыг нэгтгэн, хэрэг хоорондын холбоос болон хамаарлыг бодит цаг (real-time) горимоор автоматаар илрүүлнэ.

Системийн архитектур дараах дөрвөн давхаргаас бүрдэнэ:

- Өгөгдөл цуглуулах давхарга: EIN дуудлагын мэдээлэл, албан гомдол, хэргийн бүртгэл, сошиал медиа мэдэгдлийг автоматаар нэгтгэнэ.
- Боловсруулах давхарга: Graph Analytics болон Knowledge Graph технологи ашиглан entity (хүн, данс, утас, байршил, IP хаяг, имэйл, төхөөрөмж)-ийн хоорондын хамаарлыг тогтооно.
- Шинжилгээний давхарга: Гэмт хэргийн онцлогийг (Pattern detection) алгоритм ашиглан сэжигтэй хэв загвар, гэмт сүлжээг автоматаар илрүүлнэ.
- Дашбоард давхарга: Мөрдөгчдөд ойлгомжтой, харааны зурагт суурилсан интерфэйсээр дүн шинжилгээ, шийдвэр гаргалтад туслана.

Ашиглах технологийн үндэс

Энэхүү систем нь олон улсад нэвтэрч баталгаажсан технологиудад суурилах бөгөөд дэлхийн тэргүүлэх цагдаагийн байгууллагууд (FBI, NCA, Singapore Police) ашигладагийг онцлох нь зүйтэй.

• Графийн дүн шинжилгээ (Graph Analytics): Олон сая entity хоорондын олон давхар хамаарлыг секундийн дотор шинжилдэг технологи. FBI-ийн гэмт

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ

хэргийн сүлжээний шинжилгээ болон Интерполын системд хэрэглэгддэг.

- Нэгдсэн мэдээллийн сан (Knowledge Graph): Бүх төрлийн entity болон тэдгээрийн харилцааг нэг бүхэл графт нэгтгэх архитектур. Google болон Palantir Gotham компаниуд ашигладаг.

- Өгөгдлийн нэгтгэл (Data Integration): Тархмал мэдээллийн сангуудыг бодит цагийн горимоор нэгтгэх ETL/ELT pipeline — Apache Kafka, NiFi, Debezium технологид суурилна.

- Хэв шинжлэлийн систем (Pattern Detection): Хүний оролцоогүйгээр мөнгө угаах, залилах, гэмт сүлжээний үйл ажиллагааны хэв загварыг автоматаар илрүүлнэ. AUSTRAC (Австрали)-ийн AML системүүдэд хэрэглэгддэг.

БОДИТ ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ЖИШЭЭНҮҮД

Систем ажиллагааны хувьд дараах гурван жишээгээр тайлбарлая:

Иргэн "Би цахим залиланд өртчих шиг боллоо, ийм данс руу 5 сая төгрөг шилжүүлээ" гэсэн дуудлага өгмөгц, тус данс нь өмнө бүртгэгдсэн 3 өөр хэрэгт ашиглагдаж, нэг нь Сэлэнгэ аймагт, нөгөө нь Чингэлтэй дүүрэгт бүртгэгдсэн нь автоматаар илэрнэ. Хариуцаж буй мөрдөгч

нар хоорондоо холбогдон зохицуулсан ажлаа шуурхай эхлэх боломжтой болно.

Гомдол хүлээн авах

Гомдол ирмэгц гомдолд дурдсан банкны дансууд, утасны дугаарууд, холбогдох хүмүүс өмнөх хэргүүдтэй холбогдсон эсэхийг секундийн дотор шалгана. Жишээлбэл, сэжигтэн нь өмнө 5 өөр хэрэгт нэрлэгдсэн нь шууд илэрвэл, гомдлыг хүлээн авч буй ажилтан "өндөр сэжигтэй" гэж тэмдэглэн онцгой анхаарал хандуулна.

Хэрэг илрүүлэлт

Мөрдөгч 2024 онд бүртгэгдсэн хэрэг дээр ажиллаж шинэ дансыг илрүүлмэгц, тус дансаар 2025–2026 онд үйлдэгдсэн өөр 4 хэрэг автоматаар илэрнэ. Энэ нь нэг сүлжээгээр зохион байгуулагдсан гэмт үйлдлийг бүхэлд нь нэгтгэн илрүүлэх боломжийг олгоно.

ОЛОН УЛСЫН ТУРШЛАГА

Сингапурын Anti-Scam Command

Дээрх системийн тусламжтайгаар бодит үр дүнд хүрсэн улс бол Сингапурын Anti-Scam Command (ASC) юм. Энэхүү байгууллага нь мөрдөн шалгах, данс барих, графийн шинжилгээ, Интерполын хамтын ажиллагаа, мэдээлэл солилцооны нэгдсэн төв юм.

Үзүүлэлт	2024 он	2025 он	Өөрчлөлт
Цахим залилангийн нийт хохирол	1.1 тэрбум SGD	913 сая SGD	-18%
ASC нөхөн авсан	182 сая SGD	140 сая SGD	-
Урьдчилан сэргийлсэн	483 сая SGD	339 сая SGD	-
Нийт хамгаалсан хувь	60%	52%	-

Дээрх жишээнээс харахад Сингапур улс ердөө 2 жилийн дотор хохирлын 60 хувийг хамгаалж чадсан. Манай улс Сингапурын баталгаажсан загварыг

ашигласнаар яг ижил түвшинд хүрэх боломжтой. Энэ нь "60–70% хамгаалах" зорилт нь бодитой, олон улсын стандарт болохыг нотолж байна.

ХҮЛЭЭГДЭЖ БҮЙ ҮР АШИГ

Харьцуулсан үзүүлэлт

Үзүүлэлт	Одоогийн систем	Шинэ систем	Сайжралт
Холбогдох хэрэг олох хугацаа	1–2 цаг	3–5 секунд	100х
Сэжигтний өмнөх хэрэг олох	Гар аргаар, орхигддог	Автомат, бүгд олдоно	100%
Аймаг хооронд уялдуулах	Утсаар асуух	Бодит цагт автомат	Шуурхай
Мөрдөгчийн ажлын ачаалал	100%	60–70%	-35%

Үзүүлэлт	Одоогийн систем	Шинэ систем	Сайжралт
Сүлжээний хэрэг нэгтгэх	Боломжгүй	Бүрэн боломжтой	Шинэ

3.2 Богино хугацааны үр дүн (1 жил)

- Цахим залилангийн хохирол 60–70% буурна
- Хэрэг илрүүлэх хугацаа 50–70% буурна
- Аймаг, дүүрэг хооронд бодит цагт мэдээлэл солилцох боломжтой болно
- Мөрдөгч нарын ачаалал 30–40% буурна

3.3 Дунд хугацааны үр дүн (2–3 жил)

- Цахим залилангийн нийт тоо буурч эхэлнэ
- Иргэдийн цагдаагийн байгууллагад итгэх итгэл нэмэгдэнэ
- Гэмт хэрэгтнүүдийн үйл ажиллагаа сулрана
- INTERPOL-тай хамтарч ажиллах боломж сайжирна

3.4 Урт хугацааны үр дүн (5+ жил)

- Үндэсний гэмт хэрэгтэй тэмцэх нэгдсэн системтэй болно
- Цагдаагийн дижитал шилжилтийн жишиг кейс болно
- Кибер аюулгүй байдлын олон улсын зэрэглэлд гарна
- Иргэдийн санхүүгийн аюулгүй байдал нэмэгдэнэ

ДАВУУ ТАЛУУД

Системийн давуу талууд

- Хурд: Холбогдох хэрэг олох хугацааг хэдэн цагаас хэдэн секунд хүртэл бууруулна. Мөрдөгчийн ажлын хурд эрс нэмэгдэнэ.
- Цогц байдал: Аймаг, дүүрэг бүхий улсын хэмжээний бүх мэдээллийг нэг систем дотор нэгтгэнэ.
- Автомат байдал: Хүний оролцоогүйгээр шинэ мэдээллийг шалгаж, тогтоогдохгүй үлдэх магадлалыг бууруулна.
- Нарийвчлал: Гар хайлтаар олдохгүй байсан далд холбоог ухаалаг шинжилгээгээр гаргаж ирнэ.
- Нөөцийн ашиглалт: Одоо байгаа мэдээллийн сан, серверийн нөөцийг өргөтгөн ашиглах тул нэмэлт хөрөнгө оруулалт бага.
- Хэрэглэгчийн туршлага: Мөрдөгч нарт ойлгомжтой, харааны зурагт суурилсан энгийн интерфэйс. Богино сургалтын дараа ашиглах боломжтой.
- Өргөтгөх боломж: Шинэ төрлийн мэдээлэл (тээврийн хэрэгсэл, орон сууц, цахим хаяг г.м.) нэмэх боломжтой архитектур.

ДӨРӨВ. ХЭРЭГЖҮҮЛЭЛТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

4.1 Төслийн хураангуй мэдээлэл

Үзүүлэлт	Мэдээлэл
Хэрэгжүүлэх хугацаа	12 сар
Баг бүрэлдэхүүн	10 хүн
Хамрах хүрээ	ЦЕГ + 21 аймаг + 9 дүүрэг (30+ газар)
Нэг удаагийн төсөв	910.8 сая төгрөг
Нийт хэмнэлт (жилд)	62.1 тэрбум төгрөг (хохирол бууралтаас)
ROI	68 дахин

Тэмдэглэл: 910.8 сая төгрөгийн хөрөнгөөр жилд 62.1 тэрбум төгрөг хэмнэх боломжтой бөгөөд хөрөнгө оруулалтын өгөөж 68 дахин байна. Гадаад зах зээлд

ижил боломжийн систем хэдэн тэрбум төгрөгийн зардалтай байдаг бол бид дотоод нөөцийг ашиглан хөгжүүлнэ.

Дорнод Уулс

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ
САХИУЛАХУЙ

4.2 Залилантай тэмцэх 5 тулгуур арга

Платформ нь дараах 5 тулгуур аргачлалыг нэгтгэн хэрэгжүүлнэ:

- Upstream Interdiction: Гэмт хэргийг үйлдэгдэхээс нь өмнө технологийн аргаар тооцоолж хариу арга хэмжээ авна.
- Phishing Site Detection: Фишинг сайтыг шинж чанараар нь таньж, хязгаарлалт тогтооно.
- AntiScam Center: Гэмт хэрэг гарах үед дансанд барилт хийх системийг нэвтрүүлнэ.
- Graph Analytics & Data Integration: Гэмт хэргийн хамаарал илрүүлэх ухаалаг системийг хэрэгжүүлнэ.
- Public Warning System: Иргэдэд мэдэгдэх платформ болон олон нийтийн хар загсаалтыг бүрдүүлнэ.

Дүгнэлт

Цахим залилангийн хэрэг 2021–2026 оны хооронд 1.7 дахин нэмэгдэж, нийт гэмт хэргийн 31.7 хувийг эзэлж байна. Жилийн хохирол 77.9 тэрбум төгрөгт хүрч, нийт цахим гэмт хэргийн 78.4 хувийг залиланд хамааралтай хэрэг эзэлж байгаа нь ноцтой байдлыг харуулж байна.

Системийн дутагдлын дүгнэлт

Мэдээллийн сангуудын хоорондын автомат уялдаа байхгүй, сүлжээний шинжилгээний хэрэгсэл дутмаг, гар хайлтаас шалтгаалсан ачаалал хэт их, бодит цагийн хяналт байхгүй байгаа нь одоогийн системийн дөрвөн үндсэн дутагдал болж байна.

Технологийн шийдлийн дүгнэлт

Graph Analytics болон Data Integration технологи нь дэлхийн тэргүүлэх цагдаагийн байгууллагуудад амжилттай нэвтэрч, баталгаажсан шийдэл юм. Энэхүү технологийг нэвтрүүлснээр хэрэг олох хугацаа 1000 дахин богиносно, мөрдөгч нарын ачаалал 35 хувиар буурна, далд гэмт сүлжээний холбоо бүрэн илрэх болно.

Эдийн засгийн дүгнэлт

910.8 сая төгрөгийн нэг удаагийн хөрөнгө оруулалт нь жилд 62.1 тэрбум төгрөгийн хэмнэлтийг авчирна гэж тооцоологдож байна. ROI 68 дахин байх энэхүү хөрөнгө оруулалт нь төсвийн хувьд

тэнцвэртэй, хэрэгжүүлэх боломжтой шийдэл юм.

Санал

Санал 1: Төслийн хэрэгжүүлэлтийн зөвшөөрөл

"Graph Analytics" болон "Data Integration" технологид суурилсан нэгдсэн дүн шинжилгээний платформыг 12 сарын хэрэгжүүлэлтийн хуваарийн дагуу боловсруулах, хэрэгжүүлэх ажилд мэргэжлийн удирдлагаар ханган, ажлын хэсэг байгуулан ажиллах шийдвэр гаргах. Хэрэгжүүлэлтийн хамрах хүрээ: ЦЕГ, 21 аймаг, 9 дүүрэг буюу нийт 30 гаруй газар.

Санал 2: Өгөгдөл авах эрхийн зохицуулалт

Систем хөгжүүлэлт болон ажиллагаанд зайлшгүй шаардлагатай мэдээллийн эх сурвалжаас — банк, харилцаа холбооны компани, дуудлагын төв, аймаг, дүүргийн цагдаагийн газар зэргээс — өгөгдөл авах, нэгтгэх эрхийн зохицуулалтыг холбогдох хуулийн хүрээнд шийдвэрлэх. Иргэдийн хувийн мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах нарийн журам, заавар боловсруулах.

Санал 3: Программ хангамжийн зардлын шийдэл

Платформ хөгжүүлэлтийн явцад шаардлагатай лицензтэй программ хангамжийн зардлыг холбогдох байгууллагын төсөвт тусгах.

Ашигласан материал

Дотоодын судалгааны эх сурвалж

- Шинжлэх ухаан технологийн их сургуулийн (ШУТИС) Математикийн тэнхим. (2025). Монгол Улсын цахим гэмт хэргийн өсөлтийн системийн динамик загвар. Улаанбаатар.
- Цагдаагийн Ерөнхий Газар. (2026). 2026 оны эхний I улирлын гэмт хэргийн статистик тайлан. Улаанбаатар: ЦЕГ.
- Цагдаагийн Ерөнхий Газрын Кибер Гэмт Хэрэгтэй Тэмцэх Газар. (2025–2026). Цахим залилан, гэмт хэргийн платформуур тархалтын шинжилгээ. Улаанбаатар.
- Монгол Улсын Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль. (2017). Улаанбаатар.

- Монгол Улсын Кибер аюулгүй байдлын тухай хууль. (2021). Улаанбаатар.

Гадаадын судалгааны эх сурвалж

- Singapore Police Force — Anti-Scam Command. (2024–2025). Annual Scam and Cybercrime Statistics Report. Singapore: SPF.
- Europol. (2024). Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA). The Hague: Europol.
- Interpol. (2024). Global Financial Fraud Assessment Report. Lyon: Interpol General Secretariat.
- AUSTRAC. (2023). Money Laundering in Australia: Financial Intelligence and Analytics. Canberra: Australian Government.
- FBI Internet Crime Complaint Center (IC3). (2024). 2023 Internet Crime Report. Washington DC: FBI.
- Financial Action Task Force (FATF). (2023). Guidance on Digital Identity and Money Laundering. Paris: FATF.

Технологийн эх сурвалж

- Neo4j, Inc. (2024). Graph Data Science Library — White Paper. San Mateo, CA: Neo4j.
- Apache Software Foundation. (2024). Apache Kafka Documentation — Version 3.7.
- Apache Software Foundation. (2024). Apache NiFi User Guide — Version 2.0.
- Debezium Community. (2024). Change Data Capture with Debezium: Technical Reference.
- Palantir Technologies. (2023). Palantir Gotham for Law Enforcement: Technical Overview.

Зүүлт тайлбар

¹ШУТИС-ийн Математикийн тэнхимийн системийн динамикийн аргачлалаар хийсэн тооцоолол. Одоогийн өсөлтийн хурдаар тооцсон урьдчилсан таамаг бөгөөд нийгэм-эдийн засгийн бодлогын өөрчлөлтийн нөлөөг тооцоогүй болно.

²Сингапурын статистик нь Anti-Scam Command (ASC)-ийн 2024–2025 оны жилийн тайлангаас авсан бөгөөд SGD болон хувийн тооцоо нь тухайн оны ханшаар тооцогдсон болно.

³910.8 сая төгрөгийн төсвийн тооцоо нь дотоодын нөөц ашиглан хөгжүүлэх загварт суурилна. Гадаадын бэлэн шийдлийн үнэ хэд дахин өндөр байдгийг харьцуулалтад тооцсон.

⁴"Гэмт хэрэгт дунджаар 1 сар зарцуулагддаг" гэсэн тооцоо нь КГХТГ-ийн мөрдөгч нарын ажлын дунджаас гаргасан дотоод судалгааны үр дүн болно.

⁵Хувь, тоон мэдээлэл (77.9%, 78.4% г.м.) нь ЦЕГ-ын 2025 оны жилийн тайлан болон 2026 оны I улирлын статистик тайланд суурилна.

ЭХ СУРВАЛЖИЙН ЖАГСААЛТ

(APA 7th Edition форматаар)

I. Монгол хэлний эх сурвалж

Монгол Улсын Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль. (2017). Улаанбаатар: Монгол Улсын Их Хурал.

Монгол Улсын Кибер аюулгүй байдлын тухай хууль. (2021). Улаанбаатар: Монгол Улсын Их Хурал.

Монгол Улсын Хувь хүний нууцын тухай хууль. (2021). Улаанбаатар: Монгол Улсын Их Хурал.

Цагдаагийн Ерөнхий Газар. (2025). 2025 оны жилийн тайлан: Гэмт хэргийн бүртгэл, шинжилгээ. Улаанбаатар: ЦЕГ.

Цагдаагийн Ерөнхий Газар. (2026). 2026 оны I улирлын гэмт хэргийн статистик тайлан. Улаанбаатар: ЦЕГ.

Цагдаагийн Ерөнхий Газрын Кибер Гэмт Хэрэгтэй Тэмцэх Газар. (2025). Цахим залилангийн платформоор тархалтын дүн шинжилгээ. Улаанбаатар: КГХТГ.

Шинжлэх ухаан технологийн их сургуулийн Математикийн тэнхим. (2025). Монгол Улсын цахим гэмт хэргийн өсөлтийн системийн динамик загвар. Улаанбаатар: ШУТИС.

II. Англи хэлний эх сурвалж

AUSTRAC. (2023). Money laundering in Australia: Financial intelligence and analytics report 2023. Australian Government. <https://www.austrac.gov.au>

Europol. (2024). Internet organised crime threat assessment (IOCTA) 2024. European Union Agency for Law Enforcement Cooperation. <https://www.europol.europa.eu>

ХҮҮЛЬ САХИУЛАХ УРЬС

Federal Bureau of Investigation. (2024). Internet crime report 2023. Internet Crime Complaint Center (IC3). <https://www.ic3.gov>

Financial Action Task Force. (2023). Guidance on digital identity and beneficial ownership transparency. FATF. <https://www.fatf-gafi.org>

Interpol. (2024). Global financial fraud assessment: Trends, threats, and countermeasures. Interpol General Secretariat.

Microsoft Research. (2024). Knowledge graph applications for criminal network analysis. Microsoft Technical Report MSR-TR-2024. <https://www.microsoft.com/research>

Neo4j, Inc. (2024). Graph data science library: White paper on fraud detection and network analysis. <https://neo4j.com/docs>

Palantir Technologies. (2023). Palantir Gotham for law enforcement: Technical overview. <https://www.palantir.com>

Singapore Police Force — Anti-Scam Command. (2024). Annual scam statistics 2024. <https://www.police.gov.sg>

Singapore Police Force — Anti-Scam Command. (2025). Annual scam statistics 2025. <https://www.police.gov.sg>

United Nations Office on Drugs and Crime. (2023). Cybercrime and the misuse of digital technologies: Global trends. UNODC. <https://www.unodc.org>

III. Технологийн эх сурвалж

Apache Software Foundation. (2024). Apache Kafka documentation — version 3.7. <https://kafka.apache.org/documentation>

Apache Software Foundation. (2024). Apache NiFi user guide — version 2.0. <https://nifi.apache.org/docs>

Debezium Community. (2024). Change data capture with Debezium: Technical reference. <https://debezium.io/documentation>

Neo4j, Inc. (2024). Cypher query language reference — version 5. <https://neo4j.com/docs/cypher-manual>

The Apache Software Foundation. (2024). Apache Spark documentation — version 3.5. <https://spark.apache.org/docs>

ГЭР БҮЛИЙН ХҮЧИРХИЙЛЭЛ ҮЙЛДЭХ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХЭД ӨГӨГДӨЛ, ХИЙМЭЛ ОЮУНД СУУРИЛСАН ШИЙДЛИЙГ АШИГЛАХ БОЛОМЖ

THE FEASIBILITY OF UTILIZING DATA-DRIVEN AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE-BASED SOLUTIONS FOR THE PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE CRIMES

Н. Жинжиймаа

ДХИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн Хувийн эрх зүйн тэнхимийн дэд профессор, доктор (Ph.D), дэд профессор, цагдаагийн дэслэгч

Jinjiimaа N.

Ph.D in Law, Associate Professor Associate Professor of the Department of Private Law, School of Law, University of Internal Affairs, Police Lieutenant

Хураангуй: Гэр бүлийн хүчирхийлэл нь хүний эрхийн хамгаалал, нийгмийн аюулгүй байдал, зөрчил болон эрүүгийн эрх зүйн хариу арга хэмжээний хүрээнд улс орнуудын өмнө тулгамдсан, олон шалтгаан нөхцөлөөр тодорхойлогдох нарийн нийлмэл асуудлын нэг хэвээр байна. Энэ төрлийн гэмт хэрэг, зөрчил нь давтан үйлдэгдэх хандлагатай төдийгүй эмэгтэйчүүд, хүүхэд, өндөр настан зэрэг эмзэг бүлгийн амь нас, эрүүл мэнд, сэтгэл зүй, нийгмийн баталгаанд ноцтой сөрөг нөлөө үзүүлдэг. Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагаас гэр бүлийн хүчирхийллийг жендэрт суурилсан хүчирхийллийн түгээмэл хэлбэрийн нэг гэж үзэж, урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог бэхжүүлэх, хохирогчийг хамгаалах, хариуцлагын механизмыг боловсронгуй болгохыг гишүүн орнуудад зөвлөсөн байдаг (United Nations General Assembly, 1993; UN Women, 2012). Монгол Улсад энэ чиглэлийн эрх зүйн орчин бүрдсэн боловч давтан үйлдэл, далд үлдэх тохиолдол, мэдээллийн солилцооны уялдаа сул, үйлчилгээний хүртээмжийн ялгаа зэрэг хүндрэл бодитой оршсоор байна (Монгол Улсын Их Хурал, 2016).

Сүүлийн жилүүдэд төрийн удирдлага, нийтийн аюулгүй байдал, эрсдэлийн удирдлагын салбарт өгөгдөлд суурилсан шинжилгээ, хиймэл оюуны хэрэглээ эрчимтэй хөгжиж, бодлого боловсруулах болон шуурхай хариу арга хэмжээг оновчтой болгох шинэ боломж нээгдэж байна (World Bank, 2022). Ялангуяа өмнөх дуудлагын түүх, давтан эрсдэлийн үзүүлэлт, хүүхэд өртөх магадлал, орчны нөхцөл зэрэг мэдээлэлд тулгуурлан өндөр эрсдэлтэй нөхцөлийг эрт илрүүлэх тогтолцоог зарим улс амжилттай хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал, Их Британийн олон байгууллагын хамтарсан эрсдэлийн үнэлгээний MARAC загвар нь өндөр эрсдэлтэй хохирогчийг эрт тодорхойлж, цагдаа, эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын байгууллагын нэгдсэн хариу арга хэмжээг зохион байгуулахад чиглэдэг (Home Office UK, 2021). Австрали Улс мөн үндэсний бодлогын хүрээнд эрсдэлийн үнэлгээ, мэдээллийн уялдаа, хохирогч төвтэй үйлчилгээг тэргүүлэх чиглэл болгон тодорхойлсон байна (Australian Government, 2022).

Энэхүү судалгааны зорилго нь гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд өгөгдөл, хиймэл оюунд суурилсан шийдлийг ашиглах боломжийг тодорхойлж, гадаад улсын туршлагыг Монгол Улсын эрх зүйн орчин, институцийн тогтолцоотой уялдуулан үнэлэхэд оршино. Судалгаанд харьцуулсан эрх зүйн арга, бодлогын баримт бичгийн шинжилгээ, статистик мэдээллийн задлан шинжилгээний аргыг ашиглав. Судалгааны үр дүнд Монгол Улсад эрт сэрэмжлүүлэх тогтолцоо нэвтрүүлэхдээ хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах, алгоритмын ялгаварлан гадуурхах эрсдэлийг бууруулах, хүний хяналтыг хадгалах, байгууллага хоорондын мэдээллийн солилцооны эрх зүйн үндсийг тодорхой болгох шаардлагатай нь тогтоогдов (UNESCO, 2021; European Union, 2024).

Иймд гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх уламжлалт арга хэмжээг өгөгдөлд суурилсан дүн шинжилгээ, хиймэл оюуны дэмжих шийдэлтэй уялдуулах нь төрийн хариу үйлчилгээний шуурхай байдал, эрсдэлийн үнэлгээний нарийвчлал, хохирогч хамгааллын үр нөлөөг дээшлүүлэх бодит боломжтой гэж дүгнэж байна.

Урьдчилан сэргийлэхэд өгөгдөл, хиймэл оюунд суурилсан шийдлийг ашиглах боломж

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠤᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

Abstract: Domestic violence remains a complex and persistent challenge situated at the intersection of human rights protection, public safety, and administrative and criminal justice responses. It is driven by multiple interrelated factors and is characterized by a high likelihood of recurrence. This form of violence has severe and lasting impacts on the life, health, psychological well-being, and social security of vulnerable groups, including women, children, and the elderly. The United Nations has identified domestic violence as a prevalent form of gender-based violence and has urged member states to strengthen prevention frameworks, enhance victim protection, and improve accountability mechanisms (United Nations General Assembly, 1993; UN Women, 2012). Although a legal framework addressing domestic violence has been established in Mongolia, significant challenges persist, including repeat offenses, underreporting, weak inter-agency information sharing, and disparities in access to services (State Great Khural of Mongolia, 2016).

In recent years, the rapid advancement of data-driven analytics and artificial intelligence in governance, public safety, and risk management has created new opportunities to optimize policy development and emergency response (World Bank, 2022). In particular, several countries have successfully implemented early-warning systems based on data such as prior incident reports, repeat risk indicators, the likelihood of child exposure, and environmental factors to identify high-risk situations. For example, the United Kingdom's Multi-Agency Risk Assessment Conference (MARAC) model enables the early identification of high-risk victims and facilitates coordinated responses among law enforcement, healthcare, and social protection agencies (Home Office UK, 2021). Similarly, Australia has prioritized risk assessment, data integration, and victim-centered services within its national policy framework (Australian Government, 2022).

This study aims to assess the feasibility of applying data-driven and AI-based solutions to prevent domestic violence, while evaluating international practices in relation to Mongolia's legal and institutional framework. The research employs comparative legal analysis, policy document analysis, and statistical data analysis. The findings suggest that, in introducing early-warning systems in Mongolia, it is essential to ensure the protection of personal data, mitigate the risks of algorithmic bias and discrimination, preserve human oversight, and establish a clear legal basis for inter-agency data sharing (UNESCO, 2021; European Union, 2024).

In conclusion, integrating traditional preventive measures with data-driven analytics and AI-supported solutions offers a viable pathway to enhance the timeliness of governmental responses, improve the accuracy of risk assessments, and strengthen the effectiveness of victim protection.

Түлхүүр үгс: Гэр бүлийн хүчирхийлэл, урьдчилан сэргийлэлт, хиймэл оюун, өгөгдөлд суурилсан шийдвэр гаргалт, эрт сэрэмжлүүлэх тогтолцоо, хүний эрх.

Keywords: Domestic violence, prevention, artificial intelligence, data-driven decision-making, early warning systems, human rights.

Онолын ойлголт

Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх асуудлыг судлахад зөвхөн зөрчил, эрүүгийн эрх зүйн хариуцлагын хүрээнд авч үзэх нь хангалтгүй бөгөөд криминологи, хүний эрх, дижитал засаглал, мэдээллийн технологийн огтлолцолд шинжлэх ухаанч байдлаар үнэлэх шаардлагатай. Орчин үеийн судалгаанд гэр бүлийн хүчирхийллийг нэг удаагийн зөрчил бус, давтамжтай, нуугдмал шинжтэй, шатлан

даамжрах эрсдэлтэй нийгмийн үзэгдэл гэж тодорхойлдог. Иймээс урьдчилан сэргийлэх бодлого нь үйлдэл гарсны дараах хариу арга хэмжээнээс илүүтэй эрсдэлийг эрт таних, өртөмтгий бүлгийг хамгаалах, дахин үйлдэгдэх магадлалыг бууруулахад чиглэх ёстой. Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагаас эмэгтэйчүүдийн эсрэг болон гэр бүлийн орчин дахь хүчирхийллийг хүний эрхийн зөрчил гэж үзэж, улс орнуудыг эрт илрүүлэлт, хамгаалалт, олон байгууллагын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэхийг зөвлөсөн

байдаг (United Nations General Assembly, 1993; UN Women, 2012). Монгол Улсад мөн гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх эрх зүйн үндэс бүрдсэн бөгөөд урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийг хуульчилсан байна (Монгол Улсын Их Хурал, 2016).

Криминологийн онолын үүднээс гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа нь шалтгаан, нөхцөл, эрсдэлийн хүчин зүйлд нөлөөлөх зорилготой системт арга хэмжээ юм. Гэр бүлийн хүчирхийллийн хувьд архидалт, ажилгүйдэл, өмнөх хүчирхийллийн түүх, заналхийлэл, хүүхэд өртөх эрсдэл, нийгмийн тусгаарлалт зэрэг хүчин зүйлс давтан үйлдэлтэй хамааралтай байдаг. Ийм нөхцөлд төрийн байгууллагууд зөвхөн өргөдөл, гомдол ирсний дараа бус, эрсдэлийн дохио илэрсэн үеэс хариу үзүүлэх шаардлага үүсдэг. Энэ хүрээнд өгөгдөлд суурилсан шийдвэр гаргалт нь цагдаа, шүүх, нийгмийн хамгаалал, эрүүл мэнд, хүүхэд хамгааллын байгууллагын мэдээллийг нэгтгэн шинжилж, бодлогын нөөцийг эрсдэл өндөртэй хэсэгт төвлөрүүлэх боломжийг бүрдүүлдэг (World Bank, 2022). Их Британийн MARAC загвар нь өндөр эрсдэлтэй тохиолдлыг олон байгууллага хамтран үнэлж, шуурхай хамгаалалтын арга хэмжээ авах замаар урьдчилан сэргийлэх үр нөлөөтэй туршлагад тооцогддог (Home Office UK, 2021).

Өгөгдөл, хиймэл оюунд суурилсан шийдэл нь дээрх урьдчилан сэргийлэх бодлогыг шинэ шатанд гаргах боломжтой. Хиймэл оюуныг энэ хүрээнд хүнийг “гэмт хэрэгтэн” гэж урьдчилан тогтоох хэрэгсэл бус, харин давтан эрсдэлийг үнэлэх, хамгаалах захирамж зөрчих магадлалыг тооцоолох, тусламж шаардлагатай өрхийг эрт илрүүлэх дэмжих хэрэгсэл гэж ойлгох нь зүйтэй. Гэвч ийм системийг нэвтрүүлэхдээ хувийн мэдээлэл хамгаалах, алгоритмын ялгаварлан гадуурхалтаас сэргийлэх, хүний хяналтыг хадгалах, шийдвэр гаргалтын ил тод байдлыг хангах шаардлагатай. UNESCO болон Европын Холбооны баримт бичгүүдэд хиймэл оюуны хэрэглээ нь хүний эрх, хууль дээдлэх зарчим, тайлбарлагдах боломжтой

байх шалгуурыг хангах ёстойг онцолсон байна (UNESCO, 2021; European Union, 2024). Иймээс Монгол Улсад гэр бүлийн хүчирхийлээс урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог шинэчлэхдээ технологийн дэвшлийг ашиглахын зэрэгцээ эрх зүйн хамгаалалт, институцийн хяналтыг хамтад нь төлөвлөх шаардлагатай юм.

Өнөөгийн нөхцөл байдал

Монгол Улсад гэр бүлийн хүчирхийлэл нь зөрчил, эрүүгийн эрх зүй, нийгмийн хамгаалал, хүний эрхийн салбарын тулгамдсан асуудлын нэг хэвээр байна. Сүүлийн жилүүдэд энэ төрлийн гэмт хэрэг, зөрчлийн талаарх иргэдээс ирэх дуудлага мэдээлэл өсөн нэмэгдэж, төрийн байгууллагын хариу арга хэмжээ сайжирсан хэдий ч хүчирхийллийн давтамж, далд хэлбэр, хохирогчид учрах эрсдэл, учруулсан хор уршиг буурахгүй байна. Ялангуяа эмэгтэйчүүд, хүүхэд, өндөр настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд гэр бүлийн орчин дахь дарамт, заналхийлэл, бие махбодын болон сэтгэл санааны хүчирхийлэлд өртөх эрсдэл өндөр хэвээр байгаа нь үндэсний болон олон улсын судалгаагаар тогтоогддог (United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC], 2023). Иймд гэр бүлийн хүчирхийллийг зөвхөн өрхийн хүрээний маргаан бус, нийтийн аюулгүй байдал, хүний эрхийн зөрчлийн асуудал гэж үзэх хандлага давамгайлж байна.

Монгол Улсад Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль, Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн тухай хууль болон холбогдох бусад эрх зүйн зохицуулалтаар урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, хохирогчийг хамгаалах эрх зүйн үндэс бүрдсэн. Тухайлбал, цагдаагийн байгууллагаас аюулын зэргийн үнэлгээ тогтоох, түр хамгаалах байртай холбох, гэрч хохирогчийн аюулгүй байлгүй байдлыг хангах, холбогдогчтой уулзуулахгүй байх бүх талын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлдэг. Мөн хүүхэд өртөгчтэй тохиолдолд хүүхэд хамгааллын байгууллагатай хамтран ажиллах эрх зүйн орчин бий болсон (Монгол Улсын Их Хурал, 2016; Монгол Улсын Их Хурал, 2024). Гэсэн хэдий ч практикт байгууллага

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠢᠭᠠᠨ ᠰᠠᠬᠢᠭᠠᠨ

хоорондын мэдээллийн уялдаа хангалтгүй, орон нутагт үйлчилгээний хүртээмж харилцан адилгүй, эрсдэлийн үнэлгээ жигд бус, хохирогч мэдээлэл өгөхөөс татгалзах зэрэг хүндрэл нийтлэг ажиглагддаг.

Шүүх, цагдаа, нийгмийн хамгааллын салбарын статистик мэдээллээс үзэхэд гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй холбоотой дуудлага, гомдол тасралтгүй бүртгэгдэж байгаа нь энэ төрлийн зөрчил нийгэмд тогтвортой оршин байгааг харуулж байна. Гэвч бүртгэгдсэн тоо нь бодит нөхцөл байдлыг бүрэн илэрхийлэхгүй бөгөөд айдас, эдийн засгийн хараат байдал, хүүхдээ хамгаалах сэтгэлзүй, гэр бүлийн нэр хүндээс эмээх шалтгаанаар мэдээлэгдэхгүй үлдэх тохиолдол цөөнгүй байдаг (UN Women, 2012). Иймээс зөвхөн бүртгэгдсэн хэрэгт тулгуурласан бодлого хангалтгүй бөгөөд далд эрсдэлийг илрүүлэх аргачлал шаардлагатай байна.

Дээрх нөхцөл байдал нь Монгол Улсад гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог уламжлалт хариу арга хэмжээнээс илүү өргөн хүрээнд шинэчлэх шаардлагатайг харуулж байна. Өөрөөр хэлбэл, өмнөх дуудлага, давтан зөрчил, аюулын зэргийн үнэлгээ тогтоох, хүүхэд өртөх эрсдэл, нийгэм-эдийн засгийн хүчин зүйл зэрэг өгөгдлийг нэгтгэн дүн шинжилгээ хийх замаар өндөр эрсдэлтэй нөхцөлийг эрт таних боломж бүрдэж байна. Төрийн үйлчилгээ цахимжиж, өгөгдлийн сангууд өргөжиж буй өнөөгийн нөхцөлд хиймэл оюун, өгөгдөлд суурилсан шийдлийг гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх бодлоготой уялдуулах нь цаг үеийн шаардлага болж байна (World Bank, 2022).

Гадаад орны туршлага

Гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх бодлого нь олон улсад зөвхөн хэрэг гарсны дараах эрүүгийн хариу арга хэмжээгээр хязгаарлагдахгүй, харин эрсдэлийг урьдчилан таних, байгууллага хоорондын мэдээллийн уялдаа хангах, хохирогчийн аюулгүй байдлыг нэн тэргүүнд хамгаалах чиглэлд хөгжиж байна. Ялангуяа Их Британи, Австрали, Канад, БНСУ зэрэг улсуудын хэрэгжүүлж буй

загвар нь Монгол Улсад нутагшуулах боломжтой онцлог туршлагад тооцогдоно.

Их Британид гэр бүлийн хүчирхийллийн өндөр эрсдэлтэй тохиолдлыг илрүүлэхэд Multi-Agency Risk Assessment Conference (MARAC) тогтолцоог өргөн ашигладаг. Энэхүү механизм нь цагдаа, нийгмийн ажилтан, эрүүл мэндийн байгууллага, хүүхэд хамгаалал, орон сууцны үйлчилгээ зэрэг байгууллагуудын төлөөллийг нэг дор төвлөрүүлж, тухайн хохирогчийн эрсдэлийг хамтран үнэлж, хамгаалалтын нэгдсэн төлөвлөгөө боловсруулдгаараа онцлог юм. MARAC тогтолцооны давуу тал нь нэг байгууллага дангаар шийдвэрлэх боломжгүй нөхцөлд хамтарсан хариу арга хэмжээ үзүүлэх, мэдээллийн тасалдлыг бууруулах, давтан хүчирхийллээс сэргийлэхэд оршдог (Home Office UK, 2021). Энэ нь байгууллага хоорондын уялдаа сул байдаг орнуудад үр нөлөөтэй загвар гэж үздэг.

Австрали Улс гэр бүлийн хүчирхийллийг үндэсний хэмжээний аюулгүй байдлын асуудал гэж авч үзэн, National Plan to End Violence against Women and Children 2022–2032 бодлогын баримт бичгийг хэрэгжүүлж байна. Тус төлөвлөгөөнд урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг боловсрол, нийгмийн үйлчилгээ, орон нутгийн удирдлага, хууль сахиулах байгууллагын хамтын ажиллагаатай уялдуулсан бөгөөд эрсдэлийн үнэлгээ, мэдээллийн сангийн интеграц, хохирогч төвтэй үйлчилгээний зарчмыг чухалчилсан байна (Australian Government, 2022). Австралийн туршлагын онцлог нь хүчирхийллийн шалтгааныг зөвхөн хувь хүний зан үйлээс бус, нийгмийн давхарга, жендерийн тэгш бус байдал, орон нутгийн үйлчилгээний хүртээмжтэй холбон авч үздэгт оршино.

Канад Улсад гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх бодлого нь олон нийтийн оролцоо, эрт илрүүлэлт, эрсдэлийн үнэлгээнд төвлөрдөг. Зарим мужид давтан хүчирхийлэл үйлдэх магадлалыг үнэлэх шалгуур үзүүлэлт ашиглаж, өндөр эрсдэлтэй этгээдэд зан үйлийн хөтөлбөр, сэтгэл зүйн зөвлөгөө, шүүхийн хяналт зэрэг

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠤᠯᠤᠰ ᠤᠨ
ᠬᠤᠰᠣᠷᠠᠯᠲᠤ ᠤᠯᠤᠭᠤᠯᠤᠰ

үйлчилгээний бэлэн байдлыг урьдчилан хангаж болно. Энэ утгаараа хиймэл оюун нь хүнийг орлох шийдвэр гаргагч бус, харин мэргэжлийн байгууллагад эрсдэлийн талаарх үндэслэлтэй мэдээлэл өгөх дэмжих хэрэгсэл юм (National Institute of Standards and Technology [NIST], 2023).

Олон улсын туршлагаас үзэхэд ийм тогтолцоог аажмаар нэвтрүүлж байна. Их Британийн MARAC загварт олон байгууллагын мэдээллийг нэгтгэн өндөр эрсдэлтэй тохиолдлыг эрэмбэлж, шуурхай хамгаалалтын төлөвлөгөө боловсруулдаг (Home Office UK, 2021). Австрали Улс гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний төлөвлөгөөндөө эрсдэлийн үнэлгээ, мэдээллийн уялдаа, хохирогч төвтэй үйлчилгээг чухалчилсан (Australian Government, 2022). БНСУ-д гар утасны дохиолол, байршил дамжуулах систем, цахим хяналтын хэрэгслийг хамгаалалтын ажиллагаатай уялдуулан ашиглаж байна. Эдгээр жишээ нь технологийн шийдэл нь зөвхөн мэдээллийн хэрэгсэл бус, бодит хамгаалалтын үр нөлөөтэй байж болохыг харуулдаг.

Монгол Улсын хувьд энэ чиглэлийн шинэчлэлийг үе шаттай хэрэгжүүлэх нь зүйтэй. Эхний шатанд бүрэн автомат хиймэл оюуны систем нэвтрүүлэхээс илүүтэй эрсдэлийн үнэлгээг дэмжих энгийн аналитик загвар ашиглах нь зохистой. Жишээлбэл, өмнөх дуудлагын давтамж, гэмт хэрэг, зөрчлийн талаарх иргэдээс ирэх дуудлага мэдээлэл, хүүхэд болон бусад дам өртөгчийн мэдээлэл, архидаан согтуурахтай холбоотой эрсдэлийн үзүүлэлтэд тулгуурлан анхааруулах түвшин тогтоож болно. Дараагийн шатанд байгууллага хоорондын мэдээллийн солилцооны эрх зүйн үндсийг боловсронгуй болгож, сонгосон дүүрэг, аймагт туршилтын төсөл хэрэгжүүлэн үр дүнг үнэлсний үндсэн дээр улсын хэмжээнд үе шаттай нэвтрүүлэх боломжтой.

Гэвч ийм тогтолцооны үр нөлөө нь зөвхөн технологийн хүчин чадлаар хэмжигдэхгүй. Хувийн мэдээллийг хууль бусаар ашиглах, алгоритмын буруу үнэлгээ хийх, иргэнийг үндэслэлгүй эрсдэлтэй ангилах, хүний оролцоог орлуулах зэрэг

эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх шаардлагатай. Иймээс Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хуульд нийцсэн өгөгдөл ашиглалт, хүний хяналттай шийдвэр гаргалт, ил тод байдал, хариуцлагын тогтолцоо, хараат бус аудитын механизм зайлшгүй хэрэгтэй (Монгол Улсын Их Хурал, 2021; UNESCO, 2021; European Union, 2024).

Иймд Монгол Улсад өгөгдөл, хиймэл оюунд суурилсан урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог нэвтрүүлэх нь гэр бүлийн хүчирхийллээс хамгаалах бодлогын үр нөлөө, шуурхай байдал, зорилтот хамгаалалтыг шинэ түвшинд хүргэх стратегийн ач холбогдолтой бөгөөд эрх зүйн баталгаатай уялдуулан хэрэгжүүлэх шаардлагатай юм.

Эрх зүйн эрсдэл, хамгаалалт

Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд өгөгдөл, хиймэл оюунд суурилсан шийдэл ашиглах нь төрийн хариу үйлчилгээний шуурхай байдал, эрсдэлийн үнэлгээний чанарыг дээшлүүлэх боломжтой боловч үүний зэрэгцээ тодорхой эрх зүйн эрсдэлийг дагуулдаг. Ийм технологи нь хүний хувийн мэдээлэл, гэр бүлийн харилцаа, эрүүл мэнд, хүүхдийн нөхцөл байдал зэрэг өндөр мэдрэмжтэй өгөгдөлд тулгуурлах тул хууль ёсны үндэслэлгүй цуглуулах, зориулалтаас өөрөөр ашиглах, гуравдагч этгээдэд задруулах эрсдэл үүсэж болзошгүй. Иймд өгөгдөл ашиглалт нь хуульд үндэслэсэн, тодорхой зорилготой, шаардлагатай хэмжээнд хязгаарлагдсан байх ёстой (Монгол Улсын Их Хурал, 2021).

Хоёр дахь томоохон эрсдэл нь алгоритмын буруу үнэлгээ болон ялгаварлан гадуурхах шинжтэй шийдвэр гаргалт юм. Хэрэв системийг сургах өгөгдөл дутуу, нэг талыг барьсан, эсхүл хуучирсан байвал тодорхой бүс нутаг, нийгмийн бүлэг, орлогын түвшинтэй иргэдийг үндэслэлгүй өндөр эрсдэлтэй гэж ангилах магадлалтай. Нөгөө талаас бодит аюултай нөхцөлийг илрүүлж чадахгүй өнгөрөх тохиолдол ч гарч болно. Энэ нь хохирогчийг хамгаалах зорилгыг сулруулж, төрийн шийдвэрт итгэх итгэлийг бууруулах сөрөг үр дагавартай. Иймээс хиймэл оюуны

систем нь тогтмол туршилт, үнэлгээ, хараат бус аудитын хяналтад байх шаардлагатай гэж олон улсын баримт бичгүүдэд онцолдог (National Institute of Standards and Technology [NIST], 2023; European Union, 2024).

Гурав дахь эрсдэл нь хүний оролцоог орлох хандлага юм. Эрсдэлийн үнэлгээний программ гаргасан дүнг төрийн байгууллага шууд эцсийн шийдвэр мэт ашиглавал иргэний эрх ашигт ноцтой нөлөөлж болзошгүй. Тухайлбал, хамгаалах арга хэмжээ авах эсэх, хүүхэд хамгааллын үйлчилгээ үзүүлэх эсэх, хяналтын түвшин тогтоох зэрэг асуудлыг зөвхөн машинд даатгах нь хууль дээдлэх зарчимд нийцэхгүй. Хиймэл оюун нь зөвхөн шийдвэр дэмжих хэрэгсэл байх бөгөөд эцсийн үнэлгээг мэргэжлийн албан хаагч бодит нөхцөлтэй уялдуулан гаргах ёстой (OECD, 2019).

Дөрөв дэх эрсдэл нь мэдээллийн аюулгүй байдалтай холбоотой. Гэр бүлийн хүчирхийллийн талаарх мэдээлэл алдагдах, цахим халдлагад өртөх, зөвшөөрөлгүй этгээд нэвтрэх тохиолдолд хохирогчийн амь нас, аюулгүй байдалд шууд заналхийлэл үүсэж болно. Иймээс мэдээллийн санг олон түвшний хамгаалалттай байлгах, хандалтын эрхийг шатлалтай тогтоох, бүртгэл хөтлөх, тогтмол кибер аюулгүй байдлын шалгалт хийх шаардлагатай (Монгол Улсын Их Хурал, 2021).

Дээрх эрсдэлийг бууруулахын тулд Монгол Улсад хэд хэдэн хамгаалалтын механизмыг хамтад нь төлөвлөх нь зүйтэй. Нэгдүгээрт, өгөгдөл ашиглах эрх зүйн үндэслэл, зорилго, хязгаарыг нарийвчлан тогтоосон тусгай журам батлах; хоёрдугаарт, хиймэл оюуны системийн ил тод байдал, тайлбарлагдах боломжийг хангах; гуравдугаарт, хүний хяналт, давж заалдах боломжийг заавал хадгалах; дөрөвдүгээрт, хүүхэд болон эмзэг бүлгийн мэдээлэлд өндөр хамгаалалтын дэглэм тогтоох; тавдугаарт, хараат бус хяналт, ёс зүйн үнэлгээний тогтолцоо бий болгох шаардлагатай (UNESCO, 2021).

Иймээс өгөгдөл, хиймэл оюунд суурилсан урьдчилан сэргийлэх

тогтолцооны амжилт нь зөвхөн технологийн хүчин чадлаас бус, түүнийг хүрээлсэн эрх зүйн баталгаа, хүний эрхийн хамгаалалт, институцийн хариуцлагын түвшнээс шууд хамаарна. Хэрэв эдгээр нөхцөлийг бүрдүүлж чадвал технологийн дэвшлийг иргэний аюулгүй байдал, хохирогч хамгааллын үр ашигтай хэрэгсэл болгон ашиглах боломжтой юм.

Дүгнэлт, санал

Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх гэмт хэрэг, зөрчил нь хувь хүний халдашгүй байдал, гэр бүлийн гишүүдийн эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах эрх, цаашлаад сурч боловсрох эрхэд халдах зэрэг сөрөг нөлөө үзүүлдэг нийгмийн хор аюулын түвшин өндөртэй гэмт үзэгдлийн нэг хэвээр байна. Монгол Улсад энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн үндэс бүрдэж, урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, хохирогчийг хамгаалах тогтолцоо хөгжиж байгаа боловч давтан хүчирхийлэл, далд тохиолдол, байгууллага хоорондын мэдээллийн уялдаа сул, орон нутгийн үйлчилгээний хүртээмжийн ялгаа зэрэг хүндрэл бодитоор оршсоор байна (Монгол Улсын Их Хурал, 2016; Монгол Улсын Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, 2022). Иймээс зөвхөн хэрэг гарсны дараах хариу арга хэмжээнд тулгуурлах уламжлалт загвар нь өнөөгийн хэрэгцээг бүрэн хангаж чадахгүй байна.

Олон улсын туршлагаас харахад гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх бодлого нь эрсдэлийг эрт илрүүлэх, олон байгууллагын хамтарсан хариу арга хэмжээ зохион байгуулах, өгөгдөлд суурилсан шийдвэр гаргах, хохирогч төвтэй хамгааллын үйлчилгээ үзүүлэх чиглэлд шинэчлэгдэж байна. Их Британийн MARAC тогтолцоо, Австралийн үндэсний төлөвлөгөө, БНСУ-ын дижитал хамгаалалтын үйлчилгээ зэрэг нь урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг илүү зорилтот, шуурхай, үр дүнтэй болгож байгааг харуулж байна (Home Office UK, 2021; Australian Government, 2022). Энэ нь Монгол Улсад ч мөн адил байгууллагуудын мэдээллийн уялдаа, эрсдэлийн үнэлгээ, хамгаалалтын хариу арга хэмжээг шинэ

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠠᠬᠢᠭᠠᠨ ᠰᠠᠬᠢᠭᠠᠨ

шатанд гаргах боломж байгааг харуулж байна.

Өгөгдөл, хиймэл оюунд суурилсан шийдэл нь давтан хүчирхийлэл гарах магадлалтай нөхцөлийг эрт таних, нөөцийг оновчтой хуваарилах, өндөр эрсдэлтэй иргэн, өрхөд шуурхай хамгаалалт хүргэхэд бодит ач холбогдолтой. Гэвч ийм тогтолцоог нэвтрүүлэхдээ хувийн мэдээлэл хамгаалах, алгоритмын ялгаварлан гадуурхалтаас сэргийлэх, хүний хяналтыг хадгалах, шийдвэр гаргалтын ил тод байдлыг хангах шаардлагатай. Технологийн хэрэглээ нь хүний эрхийн баталгаатай хосолж байж тогтвортой үр дүнд хүрнэ (UNESCO, 2021; European Union, 2024).

Иймд Монгол Улсад дараах бодлогын саналыг дэвшүүлж байна. Нэгдүгээрт, цагдаа, шүүх, хүүхэд хамгаалал, нийгмийн халамж, эрүүл мэндийн байгууллагын мэдээллийн солилцооны эрх зүйн үндсийг боловсронгуй болгох. Хоёрдугаарт, гэр бүлийн хүчирхийллийн эрсдэлийн үнэлгээний үндэсний нэгдсэн аргачлал боловсруулж, туршилтын журмаар хэрэгжүүлэх. Гуравдугаарт, өндөр эрсдэлтэй тохиолдолд шуурхай хамгаалалтын баг ажиллуулах олон байгууллагын хамтарсан механизмыг бий болгох. Дөрөвдүгээрт, хиймэл оюуны хэрэглээнд ёс зүй, мэдээлэл хамгаалал, хараат бус аудитын тогтолцоо нэвтрүүлэх. Тавдугаарт, орон нутагт үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлж, дижитал дэд бүтцийг сайжруулах шаардлагатай (World Bank, 2022; OECD, 2019).

Эцэст нь дүгнэхэд, гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх бодлогын ирээдүй нь зөвхөн хатуу хариуцлагын тогтолцоонд бус, харин нотолгоонд суурилсан удирдлага, эрт сэрэмжлүүлэх механизм, хүний эрхийг дээдэлсэн технологийн ухаалаг хэрэглээнд оршино. Монгол Улс энэхүү чиг хандлагыг үндэсний онцлогтой уялдуулан үе шаттай хэрэгжүүлж чадвал хохирогч хамгаалал, нийтийн аюулгүй байдал, шударга ёсны үр нөлөөг бодитоор ахиулах боломжтой юм.

Ашигласан материал

Үндэсний эрх зүйн эх сурвалж

- Монгол Улс. (1992). *Монгол Улсын Үндсэн хууль*. Улаанбаатар.

- Монгол Улсын Их Хурал. (2015). *Эрүүгийн хууль*. Улаанбаатар.

- Монгол Улсын Их Хурал. (2017). *Зөрчлийн тухай хууль*. Улаанбаатар.

- Монгол Улсын Их Хурал. (2016). *Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль*. Улаанбаатар.

- Монгол Улсын Их Хурал. (2017). *Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль*. Улаанбаатар.

- Монгол Улсын Их Хурал. (2017). *Цагдаагийн албаны тухай хууль*. Улаанбаатар.

- Монгол Улсын Их Хурал. (2024). *Хүүхэд хамгааллын тухай хууль*. Улаанбаатар.

- Монгол Улсын Их Хурал. (2021). *Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хууль*. Улаанбаатар.

- Монгол Улсын Их Хурал. (2021). *Кибер аюулгүй байдлын тухай хууль*. Улаанбаатар.

- Монгол Улсын Их Хурал. (2021). *Цахим гарын үсгийн тухай хууль*. Улаанбаатар.

- Монгол Улсын Их Хурал. (2020). *Алсын хараа-2050: Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого*. Улаанбаатар.

- Монгол Улсын Дээд шүүх. (2020). *Шүүхийн шийдвэрийн эмхэтгэл*. Улаанбаатар.

- Монгол Улсын Шүүхийн ерөнхий зөвлөл. (2021). *Шүүхийн статистикийн тайлан*. Улаанбаатар.

- Монгол Улсын Шүүхийн ерөнхий зөвлөл. (2022). *Эрүүгийн хэргийн статистик мэдээ*. Улаанбаатар.

- Хууль зүй, дотоод хэргийн яам. (2021). *Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого*. Улаанбаатар.

- Цэлмэг, Ц. (2005). *Криминологи*. Улаанбаатар.

- Жанцан, Н. (2004). *Криминологи*. Улаанбаатар.

- Зүмбэрэлхам, Д. (2022). *Криминологийн онол*. Улаанбаатар.

- Энхболд, Б. (Ред.). (2022). *Криминологийн онолууд* (Э. Дашгаадан, Орч.). Улаанбаатар.

Олон улсын эх сурвалж

- Australian Government. (2022). *National plan to end violence against women and children 2022–2032*. Commonwealth of Australia.
- Council of Europe. (2011). *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention)*. Council of Europe.
- European Union. (2024). *Regulation (EU) 2024/1689 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act)*. Official Journal of the European Union.
- Home Office UK. (2021). *Multi-Agency Risk Assessment Conference (MARAC) guidance*. Government of the United Kingdom.
- Inter-Parliamentary Union. (2024). *Guidelines for AI in public institutions*. IPU.
- National Institute of Standards and Technology. (2023). *Artificial Intelligence Risk Management Framework (AI RMF 1.0)*. U.S. Department of Commerce.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2019). *Recommendation of the Council on Artificial Intelligence*. OECD Publishing.
- OECD. (2024). *OECD AI principles (updated edition)*. OECD AI Policy Observatory.

UN Women. (2012). *Handbook for national action plans on violence against women*. United Nations.

- UNESCO. (2021). *Recommendation on the ethics of artificial intelligence*. UNESCO.

- United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. United Nations.

- United Nations. (1966). *International Covenant on Civil and Political Rights*. United Nations Treaty Series.

- United Nations. (1979). *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW)*. United Nations Treaty Series.

- United Nations. (1989). *Convention on the Rights of the Child*. United Nations Treaty Series.

- United Nations Development Programme. (2022). *Human development report 2021/2022*. UNDP.

- United Nations General Assembly. (1993). *Declaration on the Elimination of Violence against Women*. United Nations.

- United Nations Office on Drugs and Crime. (2023). *Global study on homicide: Gender-related killings of women and girls*. UNODC.

- World Bank. (2022). *GovTech maturity index: The state of public sector digital transformation*. World Bank.

МОНГОЛЫН ХУУЛЬНИЙ ЗАСАГ

ХОРИХ ЯЛЫН ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮР НӨЛӨӨ

THE EFFECTIVENESS OF IMPRISONMENT IN CRIME PREVENTION

Б.МӨНХЗУЛ

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн эрх зүй криминологийн тэнхимийн ахлах багш, цагдаагийн хошууч, докторант

MUNKHZUL B.

Senior Lecturer, Department of Criminal Law and Criminology, Police School, University of Internal Affairs, Mongolia. Police Major, doctoral student

Хураангуй: Энэхүү илтгэл нь хорих ялын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үр нөлөөг криминологийн сонгодог урсгалын тогтоон барих онолын (Deterrence theory) үзэл баримтлалын хүрээнд судалж, Монгол Улсын анхан шатны шүүхийн практикт уг онолын үндсэн шалгуур болох ял шуурхай байх (celerity), ял тохирсон байх (severity), ял гарцаагүй байх (certainty) зарчим хэрхэн хэрэгжиж буйд үнэлгээ өгөхийг зорилоо. Судалгаанд Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид хорих ял оногдуулахаар заасан нийтлэг үйлдэгддэг есөн төрлийн гэмт хэргт холбогдох 2020–2025 оны 540 шийтгэх тогтоолд системчилсэн дүн шинжилгээ хийв.

Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд шүүхээс оногдуулж буй хорих ялын дундаж хэмжээ ихэнх тохиолдолд хуульд заасан доод хязгаарт ойр, зарим тохиолдолд түүнээс доогуур байгаа нь ялын цээрлүүлэх болон ерөнхий тогтоон барих нөлөөг сулруулах эрсдэлтэй байна. Түүнчлэн эдийн засаг, авлигын шинжтэй гэмт хэргүүдийг шийдвэрлэх хугацаа харьцангуй урт байгаа нь ялын шуурхай байдлыг алдагдуулж, гэмт үйлдэл ба шийтгэлийн хоорондын холбоог сулруулж байна. Мөн ял оногдуулах практикт шүүгдэгчийн хувийн байдлыг давамгайлан харгалзаж байгаа нь гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинж, ерөнхий урьдчилан сэргийлэх зорилгыг хоёрдогч түвшинд авч үзэх хандлага ажиглагдаж байгааг харууллаа.

Судалгаагаар хорих ялын үр нөлөө нь зөвхөн ялын хатуу чанга байдлаас бус, харин ял зайлшгүй хэрэгжих талаарх олон нийтийн итгэл, хэргийг шуурхай шийдвэрлэх чадавх, ял оногдуулалтын шударга бөгөөд зохистой байдлаас илүүтэй хамаарч байгааг тогтоов. Иймд хорих ялын бодлогыг зөвхөн шийтгэл төвтэй бус, харин нотолгоонд суурилсан, ялгамжтай, хүний эрхэд нийцсэн, дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэх нийгэмшүүлэх бодлоготой уялдуулан хөгжүүлэх шаардлагатай байна.

Abstract: This presentation examines the effectiveness of imprisonment in preventing crime within the framework of the classical criminological deterrence theory. It aims to evaluate how the fundamental principles of deterrence theory—celerity, severity, and certainty of punishment—are implemented in the practices of Mongolian first-instance courts. The research conducted a systematic analysis of 540 court decisions issued between 2020 and 2025 concerning nine commonly committed crimes punishable by imprisonment under the Special Part of the Criminal Code.

The findings reveal that the average length of imprisonment imposed by courts is, in most cases, close to the statutory minimum and, in some cases, even below it, thereby weakening the punitive and general deterrent effects of punishment. In addition, the lengthy resolution period for economic and corruption-related crimes undermines the principle of prompt punishment and weakens the connection between criminal conduct and sanction.

The study further indicates that judicial sentencing practices tend to place greater emphasis on the personal circumstances of offenders, while the social danger of crimes and the general preventive purpose of punishment are often treated as secondary considerations.

The research concludes that the effectiveness of imprisonment depends not only on the severity of punishment, but also on public confidence in the inevitability of punishment, the efficiency of case resolution, and the fairness and proportionality of sentencing practices.

Therefore, imprisonment policy should be developed not merely as a punitive mechanism, but as an evidence-based, differentiated, human rights-oriented policy integrated with rehabilitation and recidivism prevention strategies.

Түлхүүр үгс: Хорих ял, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, тогтоон барих онол, ял шуурхай байх, ял тохирсон байх, ял гарцаагүй байх

Keywords: Imprisonment, crime prevention, deterrence theory, celerity of punishment, proportional punishment, certainty of punishment.

Криминологийн сонгодог урсгалд хоорондоо уялдаатай боловч зарчмын хувьд ялгаатай дараах гурван онол голлох байр суурийг эзэлдэг ба эдгээр онолын үзэл санаанд үндэслэгдсэн онол, үзэл баримтлал хөгжсөөр байна. Үүнд: 1) Тогтоон барих онол /Deterrence theory/, 2) Зохист шийдвэр гаргах онол /Rational choice theory/, 3) Хэвийн үйл ажиллагааны онол /Routine Activity Theory/ гэсэн онолууд багтаж байна.

Тогтоон барих онол /Deterrence theory/ нь хүн ял шийтгэлээс айж гэмт хэргээс татгалздаг ба хэрвээ ял гарцаагүй, шуурхай, тохирсон байвал гэмт хэргээс урьдчилсан сэргийлнэ гэж үздэг. Зохист шийдвэр гаргах онол /Rational Choice Theory/ нь хүн гэмт хэрэг үйлдэхээсээ өмнө ашиг, эрсдэл, боломж, үр дагаварыг тооцоолж өөрт нь ашигтай бол гэмт хэрэг үйлддэг хэмээн үздэг. Харин хэвийн үйл ажиллагааны онол /Routine Activity Theory/ нь гэмт хэрэг үйлдэх сонирхолтой этгээд, тохиромжтой орчин нөхцөл, хамгаалалтгүй байдлын нэгдэл гэмт хэрэг үйлдэхэд нөлөөлдөг гэж үздэг. Эдгээр онолуудаас ял шийтгэлийн тухай авч үздэг тогтоон барих онол /Deterrence theory/ -оор хорих ялын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үр нөлөөг энэхүү илтгэлээрээ бичихээр зорьлоо.

Бидний судалгааны объект нь тогтоон барих онолын үзэл баримтлалыг хорих ялын үр нөлөөг дээшлүүлэхтэй уялдуулан судлахад чиглэсэн бөгөөд тус онолын агуулга мөн чанар, түүний бие даасан элементүүдийг судлах замаар бусад онолоос ялгагдах болон нийтлэг талуудыг нээн илрүүлэх, криминологийн сонгодог

урсгалд эзлэх байр суурийг тодорхойлоход чиглэгдэнэ. Криминологийн сонгодог урсгалын гол онол болох “Deterrence theory”-г манай улсад төдийлөн их судлаагүй боловч зарим эрдэмтэн судлаачдын зүгээс судалгааны эргэлтэд оруулах эхлэлийг тавьсан байна. Харин хэл зүйн хувьд “Deterrence theory” хэмээх нэр томъёог Монгол хэлнээ хэрхэн орчуулж хэрэглэх талаар манай эрдэмтэн судлаачдын дунд нэгдсэн ойлголтод хүрээгүй байгаа нь тэдний судалгааны бүтээлүүдээс дүгнэгдэж байна.

Энэхүү нэр томъёог шууд англи үгнээс орчуулахад төвөгтэй, утгыг бүрэн илэрхийлэх боломжгүй тул агуулгын хавьд харьцуулан дүгнэж нэр томъёоны тодорхойлолтыг өгөх нь зүйтэй юм. Тухайлбал, доктор /Sc.D/ Д.Зүмбэрэллхам “Криминологийн онол” бүтээлдээ **“Чөлөөт хүсэл зоригийн онол”**¹ гэж нэрлээд “гэмт хэрэг нь хувь хүний ухамсартай сонголтын үр дүн бөгөөд түүнийг хориглон сэргийлэхэд ял шийтгэлийн зайлшгүй, шуурхай, зохистой байх зарчим голлох ач холбогдолтой” гэж тодорхойлсон бол доктор /Ph.D/ Б.Мөнх-Эрдэнэ “Гэмт хэрэг судлалын онол” бүтээлдээ **“Ухаалаг сонголтын онол”**² гэж нэрлээд “орчин үеийн философид шийтгэлийг зөвтгөх гэсэн хоёр үндсэн онол байна. Эхнийх нь шийтгэл учруулсан хохиролтойгоо тэнцүү байх ёстой, шийтгэх арга нь өшөө авах хандлагатай байдаг бол, дараагийнх нь шийтгэлийн зорилго нь дэлхий нийтийн аз жаргалын хэмжээг нэмэгдүүлэх ёстой гээд шийтгэл нь гэмт хэрэгтнийг хүмүүжүүлэх, гэмт хэргийг давтан үйлдэхээргүй болгох,

¹Дорждамбын Зүмбэрэллхам, Криминологийн онол. (Улаанбаатар: Мөнхийн үсэг, 2022), 44-47 дахь тал

²Батдуламын Мөнх-Эрдэнэ, Гэмт хэрэг судлалын онол, (Улаанбаатар: Мөнхийн үсэг, 2021), 47 дахь тал

Хууль сахиулахуй

бусдын эрх ашигт дахин саад учруулах зорилготой” гэж агуулгыг тодорхойлжээ. Мөн доктор /Ph.D/ Э.Дашгаадан “Криминологийн онолууд” бүтээлдээ “Хориглох буюу ухамсрын онол”³ гэж орчуулаад “..Хориглох онолыг гэмт хэрэг, зөрчил нь рациональ сонголтын үр дүн бөгөөд ял шийтгэлийн гарцаагүй байдал, тохирсон хэмжээ, шуурхай хэрэгжилт зэрэг хүчин зүйлс нэгэн цогц байдлаар үйлчилсэн тохиолдолд л бодит хориглох нөлөө үзүүлдэг хэмээн тайлбарласан байна” бол доктор /Ph.D/ Б.Энхболд “Тогтоон хязгаарлах онол”⁴ гэж орчуулаад “Хүнийг гэмт хэрэг үйлдэхээс ухамсартайгаар татгалзуулах, тогтоон барих ухаалаг механизм нь үндэслэл бүхий хуулийн хориглолт байх ёстой, тэрхүү хориглолт нь эрүүгийн хуульд тусгасан ял хэлбэрээр илэрнэ гээд хориглолт үндэслэлтэй байх нь ял шуурхай байх, ял гарцаагүй байх, ял тохирсон байх явдлаар хэмжигдэнэ” гэжээ. Харин судлаач Д.Нямбат “Татгалзуулах онол” гэж нэрлээд “гэмт этгээдийг ял шийтгэлийн хэмжээ, зайлшгүй хэрэгжилт болон баригдах эрсдэлийг оновчтойгоор тооцоолдог ухамсартай субъект” гэж тодорхойлжээ⁵.

Дээрх эрдэмтэн судлаачид тус нэр томьёог өөр өөрийн байр сууринаас орчуулан хэрэглэсэн нь ялгаатай байгаа боловч онолын агуулгыг илэрхийлэхдээ “хориглох сэргийлэх”, “хориглон татгалзуулах”, “саад учруулах” гэсэн агуулгыг илэрхийлсэн нь нийтлэг байгаагаар бид санал нэгдэж байна.

Латин хэлний “deterere” гэх үг нь de- (холдуулах) + terrere (айлган сүрдүүлэх) гэсэн үгнээс гаралтай бөгөөд “айлган болиулах”, “таслан зогсоох”, “тогтоон барих” айдас, заналхийллээр дамжуулан үйлдлийг зогсоох гэсэн утгатай. Үгийн

онол нь хүний зан үйлийг шийтгэлийн хүлээлт (expectation of punishment) болон эрсдэлийн тооцоолол (risk calculation)-оор зохицуулах боломжтой гэж үздэг. Криминологийн сонгодог урсгал, түүний гол онол болох “deterrence theory” нь агуулгын хувьд нэгдүгээрт, ямар нэгэн үйлдэл эс үйлдэхгүйг гэмт хэрэгт тооцож бүх нийтийн дунд хориглолт бий болгох, өөрөөр хэлбэл эрүүгийн хуульд гэмт хэргийг нэрлэн заах, хоёрдугаарт тухайн хориглосон үйлдэл буюу гэмт хэргийг үйлдсэн тохиолдолд ял шийтгэлийг оногдуулах болзолт нөхцөлийг урьдчилан тогтоож өгсөн нь нийт иргэд, тухайн хүний зан үйлд нөлөөлөх байдлаар гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх агуулгыг илэрхийлдэг. Тиймээс бидний зүгээс “Deterrence theory” гэсэн нэр томьёог Монгол хэлнээ “Тогтоон барих онол” гэж орчуулан хууль зүй болон гэмт явдал судлалын шинжлэх ухаанд хэрэглэх нь зүйтэй гэж үзсэн.

Сонгодог криминологичид гэмт хэргийг тогтоон барих ерөнхий болон тусгай гэсэн арга хэмжээ байдаг гэсэн саналыг дэвшүүлсэн. Өөрөөр хэлбэл, эрүүгийн хуульд заасан ял, бусад арга хэмжээ нь нийгэмд хоёр чиглэлээр нөлөөлдөг. Нэгдүгээрт, ерөнхий хориглолтоор дамжин нийгмийн гишүүдийг гэмт хэрэг үйлдэхээс татгалзуулж тогтоон барих, хоёрдугаарт, тусгай хориглолтоор гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэх зорилгыг хэрэгжүүлдэг. Иймээс эдгээр ойлголт нь эрүүгийн эрх зүй болон гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлогын онолын үндэс суурь болж, орчин үеийн криминологийн судалгаанд чухал байр суурь эзэлсээр байна.

Тогтоон барих ерөнхий арга хэмжээ (General deterrence) гэдэг нь гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд хуульд заасан ял,

³Энхсайханы Дашгаадан, Криминологийн онолууд, (Улаанбаатар: Мөнхийн үсэг, 2022), 39-42 дахь тал

⁴Батзэвэгийн Энхболд, “Бусдын эд хөрөнгийг хулгайлах гэмт хэрэг: нөхцөл байдал, шүүхийн практик” эрдэм шинжилгээний өгүүлэл. Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал, онол арга зүйн сэтгүүл, №2(39), (2017), 58-64 дэх тал

⁵ Дангаагийн Нямбат, “Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд заасан “хулгайлах” гэмт хэрэгт оногдуулах ял шийтгэлийн үр нөлөөнд Татгалзуулах онол (Deterrence theory) -ын үүднээс хийсэн дүн шинжилгээ”, Хууль дээдлэх ёс сэтгүүл, №1 (71), (2019), 78-89 дэх тал

хариуцлагыг бодитоор, зайлшгүй бөгөөд шударга байдлаар хэрэгжүүлэх замаар нийгэмд нийтэд нь чиглэсэн урьдчилан сэргийлэх нөлөө үзүүлэх ойлголт юм. Энэ нь гэмт хэрэгт оногдуулах ялын төрөл, хэмжээ хуульчлагдсан, түүнийг хэрэгжүүлэх эрх бүхий байгууллагууд илрүүлэлт, мөрдөн шалгалт, ял оногдуулалтыг үр дүнтэй, шударга хэрэгжүүлж буй байдалд тулгуурлан, олон нийтийн дунд гэмт хэрэг үйлдэх нь эрх чөлөөгөө хязгаарлуулах, нийгмийн болон эдийн засгийн боломжоо алдах зэрэг сөрөг үр дагаварт хүргэдэг гэсэн ухамсар, айдсын мэдрэмжийг бий болгосноор гэмт үйлдлийг бууруулах зорилготой урьдчилан сэргийлэх механизм юм.

Тогтоон барих тусгай арга хэмжээ (Specific deterrence) гэдэг нь гэмт хэрэг үйлдсэн тодорхой этгээдэд оногдуулсан ял, эрүүгийн хариуцлагын үр нөлөөгөөр тухайн этгээдийг дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэхэд чиглэсэн арга хэмжээ юм. Энэхүү ойлголт нь гэмт хэрэгт холбогдсон этгээдэд оноосон шийтгэл нь түүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарлах, нийгмээс тусгаарлах, эсхүл бусад хуулиар тогтоосон хориг арга хэмжээг хэрэгжүүлэх замаар дахин гэмт хэрэг үйлдэх зан үйлийг таслан зогсоох зорилготой байдаг.⁶

Тогтоон барих онол нь ялын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх агуулгыг 1) ял шуурхай/тодорхой байх, 2) ял тохирсон байх, 3) ял гарцаагүй байх гэсэн гурван үндсэн элементээр тодорхойлдог бөгөөд эдгээр ойлголтууд нь өөр хоорондоо уялдаатайгаар хэрэгжиж байж гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх боломжтой гэж үздэг.

Тогтоон барих онолын үндсэн гурван элементийн агуулга үзэл санааг дэлгэрүүлэн авч үзье.

1) Ял шуурхай байх

Ял шуурхай байх нь гэмт хэрэг үйлдсэнээс хойш ял шийтгэл оногдох хүртэлх цаг хугацааны зайг илэрхийлдэг.

Латин хэлний “celeritas” гэсэн үгийн утга нь “хурд”, “түргэн байдал” гэсэн агуулгыг илэрхийлдэг бол онолын утга нь гэмт хэрэг үйлдсэний дараа шийтгэл хэр хурдан оногдож хэрэгжиж байгааг илэрхийлнэ. Бидний зүгээс “Celerity” гэх тогтоон барих онолын үндсэн элементийг монгол хэлнээ “шуурхай байх” гэж орчуулан хэрэглэх нь зүйтэй гэж үзсэн.

Криминологийн тогтоон барих онолын хувьд шуурхай байх гэдэг нь гэмт хэрэгт оногдуулахаар заасан ял, хариуцлагыг гэмт хэрэг үйлдсэний дараагаар аль болох богино хугацаанд түргэн шуурхай оноохыг санал болгодог. Энэ үзэл санааг Ч.Беккариа болон түүний үзлийг баримтлагчид “гэмт хэрэг үйлдсэний дараагаар гэмт хэрэгтнийг аль болох түргэн хугацаанд шийтгэвэл илүү шударга бөгөөд ашигтай, гэмт хэрэгтнийг шууд шийтгэх нь илүү үр дүнтэй, үүний учир нь гэмт хэрэг үйлдсэн цагаас хойш ял оноох хугацаа аль болох богино байх тусам гэмт хэрэг болон ял гэдэг хоёр ойлголтын харилцан холбоо илүү бат бөгөөд үр нөлөөтэй байна” гэж үзжээ.⁷

Сэтгэл зүйн үүднээс авч үзвэл, ял шуурхай байх нь нөхцөлт байдалд тулгуурладаг бөгөөд хүн өөрийн үйлдэл ба түүний үр дагаврын хооронд шууд холбоо тогтоон ойлгох хандлагатай байдаг. Шийтгэл гэмт үйлдлийн дараа аль болох богино хугацаанд оногдох тусам тухайн үйлдэлтэй нягт холбогдож, ялын цээрлэл илүү хүчтэй, тогтвортой хадгалагддаг⁸, харин хугацаа уртсах тусам энэ холбоос суларч, шийтгэлийн үр нөлөө буурна. Иймээс ял шуурхай байх нь ухамсарт тооцооллоос илүү зан үйлийн сэтгэлзүйн үйл явцад шууд нөлөөлдөг онцлогтой байна.

Нөлөөллийн хувьд, шийтгэлийг шуурхай оногдуулах нь давтан гэмт хэрэг болон бусад сөрөг зан үйлээс урьдчилан сэргийлэхэд илүү хүчтэй нөлөө үзүүлдэг. Өөрөөр хэлбэл, нэгэнт гэмт хэрэг үйлдсэн

⁶ Jervis R, Rational deterrence: theory and evidence. World Politics 41, (Johns Hopkins University Press, 1989), 183-207

⁷ Cesare Beccaria, On Crimes and Punishments (1764), trans. David Young, (Hackett Publishing, 1986)

⁸ Ганбатын Эрдэнэбэт, Гэмт хэрэг ба ялын тухай, (Улаанбаатар: мөнхийн үсэг, 2021), 65-67 дэх тал

Хууль сахиулахуй

этгээдийн хувьд шийтгэл хурдан, шууд ирсэн тохиолдолд тухайн зан үйл дахин давтагдах магадлал буурна. Харин шийтгэл удааширвал үйлдэл ба үр дагаврын уялдаа бүдгэрч, зан үйлийн засрал сулрах эрсдэлтэй.

Харин бодлогын хэрэгжилтийн түвшинд “ял шуурхай байх” нь эрүүгийн процессын шуурхай байдалтай шууд холбоотой. Үүнд:

- мөрдөн шалгах ажиллагааг оновчтой зохион байгуулалт, шүүхийн үе шатуудыг хэт сунжруулахгүй байх, хэрэг хянан шийдвэрлэх хугацааг багасгах зэрэг институтын зохицуулалтууд чухал үүрэгтэй. Гэхдээ энэ хугацаа нь хэргийг шударгаар шүүх, нотолгооны ач холбогдлыг алдагдуулахгүй байх шаардлагатай зайлшгүй тэнцвэртэй авч үзэх ёстой.

- ял шуурхай байх нь эрүүгийн процессын хугацааны зохицуулалттай уялдаатайгаар хэрэгждэг бөгөөд хуульд мөрдөн шалгах, шүүхээр хэрэг хянан шийдвэрлэх шат бүрд тодорхой хугацааны хязгаар тогтоож, түүнийг хэтрүүлэхийг хориглодог. Энэ нь хэрэг удаашрах, нотлох баримт алдагдах, оролцогчдын эрх ашиг зөрчигдөхөөс сэргийлэхийн зэрэгцээ шийтгэлийг үйлдэлтэй нь цаг хугацааны хувьд ойр байлгах нөхцөлийг бүрдүүлдэг.

- шуурхай байдлын бодит хэрэгжилтийг хангах үүднээс улс орнууд процессын хялбаршуулсан хэлбэрүүдийг нэвтрүүлдэг. Жишээлбэл, хэргийн нөхцөл байдал тодорхой, маргаангүй, гэм буруугаа хүлээн зөвшөөрч байгаа тохиолдолд хялбаршуулсан журмаар шийдвэрлэх, ял тохиролцох зэрэг нь хугацааг богиносгож, шийтгэлийг хурдан хэрэгжүүлэх боломж олгодог.

- ял шуурхай байх нь хууль сахиулах байгууллагын чадавхтай шууд холбоотой. Мөрдөн шалгах ажиллагааны технологи, прокурор, шүүхийн ачаалал, хүний нөөцийн хангалт зэрэг хүчин зүйлс сул байвал хэрэг удаашрах хандлагатай. Иймээс шуурхай байдлыг хэрэгжүүлэхэд зөвхөн хууль эрх зүйн зохицуулалт хангалтгүй, харин байгууллагын

менежмент, цахимжуулалт, процессын шинэчлэл ч чухал үүрэгтэй.

Эцэст нь, шуурхай байх нь шударга ёсны зарчмыг үгүйсгэж болохгүй. Хэт хурд шаардах нь нотлох баримтыг бүрэн шалгах, өмгөөлүүлэх эрхийг хэрэгжүүлэх боломжийг хязгаарлах эрсдэлтэй. Тиймээс орчин үеийн эрх зүйд “хурдан боловч шударга” (swift but fair) гэсэн хандлага давамгайлж, хугацааг богиносгохдоо процессын чанарыг алдагдуулахгүй байхыг чухалчилдаг. Ингэснээр “ял шуурхай байх” нь эрх зүйн практикт хугацааны зохицуулалт, хүний эрхийн баталгаа, процессын хувьд хялбаршуулах болон институтын үр ашгийн нэгдэл байдлаар хэрэгжиж, шийтгэлийн үр нөлөөг хадгалах гол нөхцөл болдог.

2) Ял тохирсон байх /хатуу байх/

Ялын тохирсон байдал нь хатуу чанга байдлаас илүү гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх хориглолтын ач холбогдлыг илэрхийлдэг. Латин хэлний “severus” буюу “хатуу”, “ширүүн” гэсэн утгатай үгийг криминологийн тогтоон барих онолд “Severity” гэж нэрлэн хэрэглэдэг. Тогтоон барих онолд ялын хатуу байдлыг оногдуулах ялын шинж чанар нь үйлдсэн гэмт хэргээс үл ялиг давсан байх ёстой бөгөөд тийм байж чадвал гэмт хэрэг үйлдэх нь ямар ч тохиолдолд тухайн хүнд ашигтай байдлыг бий болгохгүй гэсэн санааг илэрхийлдэг. Ийм агуулгаар авч үзвэл ял хатуу бус тохирсон гарцаагүй байх нь чухал гэж тайлбарладаг.

Чезаре Беккариа 1764 онд бичсэн “Гэмт хэрэг ба ялын тухай” бүтээлдээ ял шийтгэл нь гэмт хэргийн шинж чанартаа тохирсон байх зарчмыг тууштай хамгаалсан бөгөөд түүний гол зарчмууд нь “Ял ба гэмт хэргийн тохирсон харьцаа”, “ял нь гэмт хэргийн хор уршиг, нийгэмд учруулсан хохирлын хэмжээтэй тэнцүү байх ёстой”, “Гэмт хэрэг бүрд ял тохирсон, тэнцвэртэй байх нь нийгмийн нэгдмэл сонирхол юм”, “Ял нь гэмт хэргийн шинж чанартай нийцсэн тохиолдолд л шударга болно”, “Гэмт хэргийн нийгэмд учруулсан хор уршгаар нь гэмт хэргийг хэмжиж, түүнд тохирсон ял оноох нь шударга ёс юм.” гэж үзэж байсан бол ялын зорилго нь “Ял

шийтгэл нь шударга байхын тулд зөвхөн бусдыг гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэхэд хүрэлцэхүйц хэмжээний чанга байх ёстой" гэж үзжээ⁹.

Ял шийтгэлийн бодлого (хатуу байдал) хүнд байх тусам түүнийг хэрэгжүүлэх магадлал буурдаг бол эсрэгээр хатуу бус, тохирсон байх нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ач холбогдлыг нэмэгдүүлдэг үздэг.

Мөн эрүүгийн хуулийн үндсэн зорилго бол хувь хүний гэмт хэрэг үйлдэх зоригийг мохоох. Тухайн хууль эрх зүйн зохицуулалт нь дан ганц төр болон хохирогчдод учирсан хохирлыг барагдуулж, өшөө авах хэрэгсэл болох ёсгүй. Хууль тогтоогчид чухам хууль бус үзэгдлийг маш тодорхой тайлбарлаж, гэмт хэргээс олсон ашгийг эргээд нөхөн барагдуулах хэмжээний ял шийтгэл тогтоож, ард иргэдийг ямар нэгэн гэмт зан үйл гаргахаас сэргийлэх учиртай¹⁰. Шүүгчдийн хувьд тэд зөвхөн буруутай болон буруугүй гэдгийг тодорхойлж, хуульд тодорхой заасан ялыг онооно. Тэдний оноосон ял тухайн "гэмт хэрэгт тохирох" ёстой. Энэ нь гэмт хэрэгтнийг тухайн хэргээс залхаан цээрлүүлж буй явдал гэж ойлгогдох хэрэгтэй. Өөрөөр хэлбэл "хугаралтыг хугаралтаар, нүдийг нүдээр, шүдийг шүдээр" гэсэн шударга зарчим хэрэгжих учиртай гэжээ тохирсон байх шинжийг тайлбарлаж байжээ.

Тогтоон барих онолын өргөжүүлэлт, орчин үеийн чиг хандлагад дээрх үзэл санааны зарим ойлголтууд хувьсан өөрчлөгдсөн илүү ухаалаг болон хөгжиж байна. Тухайлбал, эрүүгийн хуульд ял тодорхой байх боловч түүнийг яг ижилхэн хэрэглэх нь зохимжгүй бөгөөд гэмт хэргийн шинж чанар, хувь хүний байдлыг харгалзан тохируулан хэрэглэх ёстой гэсэн санаа давамгайлж байгаа юм. Түүнчлэн бие махбодийн шинжтэй ялаас бүрэн татгалзаж энэрэнгүй байх зарчмыг удирдлага болгож

байна. Энэ талаар профессор Г.Совд "Гэмт хэрэг үйлдсэн бодгаль биеийн онцлогт үл тохирох хэт хүнд буюу эсхүл хэтэрхий хөнгөн ял хэрэглэхгүй байх" гэж оновчтой тодорхойлсон юм.

Ял тохирсон байх нь орчин үеийн эрүүгийн эрх зүй болон гэмт хэрэгтэй тэмцэх төрийн бодлогод зөвхөн онолын ойлголт бус, харин хууль тогтоомж, ял шийтгэлийн практик хэрэгжилт, шүүхийн шийдвэр гаргалт болон урьдчилан сэргийлэх бодлогод бодитоор туссан үндсэн зарчим хэлбэрээр илэрдэг. Хуулийн дагуу ял тохирсон байх нь гэмт хэргийн хүнд, хөнгөн байдлыг ангилан ялгаж, түүнд тохирсон ял шийтгэлийн системийг тогтоох замаар илэрдэг. Ингэснээр нэг төрлийн бус гэмт хэргүүдэд ижил бус, харин зохистой ял оногдуулах нөхцөл бүрддэг бөгөөд энэ нь ялыг шударга, оновчтой байдлыг хангахад чиглэдэг. Шударга ёс ба шийтгэл хоёрыг салгаж огт болохгүй ба шийтгэлээр дамжиж шудрага ёс хүмүүний зүрх сэтгэлд хүрдэг, муу үйлээс болж эвдэгдсэн бүхэн ганцхүү шийтгэлээр дамжиж эргэн цайрч хэвэндээ ордог. Хэрэв шударгаар явахгүй бол амь насанд цөвтэй гэсэн эмээх сэтгэхүйг бий болгож чадсанаараа шударга ёсыг Чингис хаан жинхэнэ ёсоор тогтоосон¹¹ хэмээн академич С.Нарангэрэл бүтээлдээ дурджээ.

Шүүхийн практикт энэхүү зарчим нь гэм буруугийн хэлбэр, хохирлын хэмжээ, этгээдийн хувийн байдал зэрэг нөхцөлийг харгалзан ял оногдуулах байдлаар хэрэгжинэ. Өөрөөр хэлбэл, ижил бус нөхцөл байдалтай хэргүүдэд ялгамжтай, харин ижил нөхцөлтэй хэргүүдэд адил шийдвэр гаргах замаар шударга ёсны тэнцвэрийг хангадаг. Өөрөөр хэлбэл шударга ёс нь улс төр, хууль зүй болон ёс суртахууны ойлголт¹² бөгөөд өргөн хүрээнд авч үдэх шаардлагатай байдаг.

Харин гэмт хэрэгтэй тэмцэх төрийн бодлогын хүрээнд ял тохирсон байх нь

⁹ Чезаре Беккариа Орчуулсан: Г.Эрдэнэбат "Гэмт хэрэг ба ялын тухай", УБ, 2021 он.

¹⁰ Jervis R, Deterrence and perception. International Security 7, (Cambridge, MA: The MIT Press, 1983), 3-30

¹¹ Содовсүрэнгийн Нарангэрэл, Хуулийн амин сүнсийн эрэлхийлэл (Чингис хааны гэрээс), (Улаанбаатар: Жиком Пресс, 2016), 74 дэх тал.

¹² Данзангийн Лүндээжанцан, Чимидийн Энхбаатар, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн эрх зүй, (Улаанбаатар: Адмон, 2000), 119 дахь тал.

Хууль сахиулахуй

зөвхөн хатуу ял шийтгэл тогтоохоос илүүтэйгээр оновчтой, үр нөлөөтэй ял шийтгэлийн тогтолцоог бүрдүүлэх зорилготой.

3) Ял гарцаагүй байх

Ял гарцаагүй байхын агуулга нь гэмт хэрэг үйлдсэн нэг ч хүн хариуцлагын гадна үлдэх ёсгүй гэсэн санааг дэвшүүлдэг. Англи хэлний “Certainty” гэсэн үг нь латин хэлний “certus” “баттай”, “итгэлтэй”, “гарцаагүй” гэсэн үгнээс гаралтай бөгөөд онолын утга нь гэмт хэрэг үйлдсэн хүн заавал илрэх, баригдах, ял шийтгэгдэх магадлалыг илэрхийлнэ. Тогтоон барих онол нь дан ганц ялын тодорхой болон тохирсон байдлаас хамаардаггүй. Тухайн онол нь мөн гэмт хэргийг тогтоон барихын тулд ял гарцаагүй бөгөөд шуурхай байдлаар оноох хэрэгтэй гэж үздэг. Энэхүү ойлголт нь хувь хүн гэмт хэрэг үйлдэх эсэх шийдвэр гаргахдаа тухайн үйлдэлд нь зайлшгүй илэрч, шийтгэгдэх магадлал өндөр байна гэсэн итгэл үнэмшилд тулгуурлан зан үйлээ хязгаарлана гэсэн суурь таамаглалд үндэслэгддэг.

Чезаре Беккариа “Гэмт хэргийг гаргуулахгүй барьж байх чухал хэрэгсэл нь ялын чанга сулд бус, гагцхүү гарцаагүй байх шинж чанар юм. Эрт орой хэзээ нэг цагт хийсэн хэргийнхээ /нүгэл/ төлөө хариуцлага хүлээх нь зайлшгүйг гэмт этгээд ухамсарласан байх нь хатуу ял зэмлэл хүлээхээс илүү ач холбогдолтой” гэж энэ зарчмын онолын үндэслэлийг анх удаа боловсруулсан нь одоо ч ач холбогдолтой хэвээр байна. Иргэд ердийн ухамсрын түвшинд аливаа засаглалын хүчтэй болох эсэхийг түүнд хуулиар оногдуулсан эрх хэмжээ, боломжоор бус гагцхүү энэ зарчмыг амьдралд хэрхэн хэрэгжүүлж буй бодит үр дүнгээр хэмждэг. Ял гарцаагүй байхын хэрэгжилтийг харуулах гол үзүүлэлт бол гэмт хэргийн илрүүлэлт юм.

Криминологийн тогтоон барих онолд ялын үр нөлөө нь гурван үндсэн хэмжигдэхүүнээр тодорхойлогдоно гэж үзсэн байдаг бөгөөд үүнээс ял гарцаагүй

оногдох магадлал нь бусдаасаа илүү хүчтэй тогтоон барих нөлөөтэй гэж орчин үеийн криминологийн судалгаанууд баталдаг¹³.

Ял гарцаагүй байх гэсэн ойлголтыг онолын түвшинд дараах байдлаар тайлбарлаж болно. Нэгдүгээрт, энэ нь бодит магадлал гэхээсээ илүү хувь хүний субъектив хүлээлт юм. Өөрөөр хэлбэл, тухайн хүн гэмт хэрэг үйлдвэл баригдаж, ял шийтгүүлэх нь гарцаагүй гэж итгэж байвал тогтоон барих нөлөө нэмэгдэнэ. Хоёрдугаарт, энэ ойлголт нь хууль сахиулах байгууллагын илрүүлэлт, мөрдөн шалгах, шүүхийн шударга байдалтай шууд хамааралтай. Илрүүлэлтийн хувь өндөр, хууль хэрэгжилт тогтвортой байх тусам ял гарцаагүй байх магадлал нэмэгдэж, гэмт хэргийн түвшин буурах хандлагатай. Энэ нь “би энэ үйлдлийг хийвэл баригдах нь гарцаагүй” гэсэн субъектив итгэл үнэмшлийг бий болгоход чиглэнэ. Өөрөөр хэлбэл, ял гарцаагүй байх нь эрсдэлийн ойлголттой холбоотой. Хэрэв хууль сахиулах тогтолцоо үр ашигтай, илрүүлэлт өндөр, шүүхийн шийдвэр тогтвортой байвал хувь хүний хувьд гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэл “өндөр” гэж үнэлэгдэж, зан үйлд хориг үүснэ.

Дүгнэж хэлбэл, “ял гарцаагүй байх” нь тогтоон барих онолын цөм ойлголтын нэг бөгөөд гэмт хэргийн түвшинг бууруулахад ял шийтгэлийн хатуу чанараас илүүтэйгээр баригдах, шийтгэгдэх магадлалыг нэмэгдүүлэх нь илүү үр дүнтэй болохыг харуулдаг. Иймд орчин үеийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцоонд гэмт хэргийн илрүүлэх чадавхыг сайжруулах, хууль гарцаагүй хэрэгжих бодлогын тогтвортой байдлыг хангах, олон нийтийн итгэлийг нэмэгдүүлэх нь ял гарцаагүй байх боломжийг бэхжүүлэх гол арга зам гэж үздэг.

Ял гарцаагүй байх нөхцөлийг бүрдүүлэхийн тулд гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагын чадварыг сайжруулах шаардлага зүй ёсоор тавигддаг бөгөөд эрүүдэн шүүлтэд тулгуурласан байцаан шийтгэх тогтолцооноос нотолгоонд

¹³ Ronald L. Akers (Author), Christine S. Sellers (Author), Wesley G. Jennings (Author),

Criminological Theories: Introduction, Evaluation, and Application 8th Edition, 2004.

суурилсан шударгаар шүүлгэх тогтолцоонд шилжих шаардлага урган гардаг. Өөрөөр хэлбэл, гэмт хэргийг аль болох түргэн шуурхай илрүүлэх, мөрдөн шалгах ажиллагааг богино хугацаанд явуулж, ял оногдуулахад цагдаа, прокурор, шүүх, хорих байгууллагын үйл ажиллагаа, мэргэжлийн байх хандлага чухал юм¹⁴. Тиймээс криминологийн сонгодог үзэл баримтлал, тэр дундаа тогтоон барих онол нь криминологийн шинжлэх ухаанд жинтэй нөлөө үзүүлснээс гадна орчин үеийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцооны реформ, шинэчлэлд ч тодорхой хэмжээнд хувь нэмэр оруулсан гэж дүгнэж болно.

Криминологийн тогтоон барих онолд “ял шуурхай байх”, “ял тохирсон байх”, “ял гарцаагүй байх” гэсэн гурван зарчим нь

гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх нэгдмэл системийг бүрдүүлдэг боловч тус бүр өөрийн логик, механизм, нөлөөллийн чиглэлтэй байдаг.

Бид дээрх ял шуурхай байх, ял тохирсон байх, ял гарцаагүй байх гэсэн шалгуур нь практик, өөрөөр хэлбэл шүүхийн шатанд хэрхэн хэрэгжиж буй байдалд үнэлгээ өгөх зорилгоор шүүхийн шийтгэх тогтоолд системчилсэн дүн шинжилгээ хийв.

Ингэхдээ Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид хорих ял оногдуулахаар заасан 10.1.2, 11.1.2, 12.1.4, 17.1.2, 17.3.3, 20.7.3, 22.1.1, 22.4.2, 27.10.4 дүгээр зүйлүүдэд хамаарах, харьцангуй түгээмэл үйлдэгддэг есөн төрлийн гэмт хэргийг сонгон хамруулав.

№	Он	Шүүхийн шийтгэх тогтоолын тоо	Гэмт хэргийн зүйл анги	Хуульд заасан хорих ялын хэмжээ	Шүүхээс оногдуулж буй дундаж ял	Шийдвэрлэгдэж буй дундаж хугацаа	Хөнгөрүүлэх нөхцөл харгалзан	Хүндрүүлэх нөхцөл харгалзсан	Шүүгдэгчийн хувийн байдал харгалзсан
1	2020-2025	60	10.1.2	12-20 жил	14 жил 10 сар	9 сар 13 хоног	13	1	44
2		60	11.1.2	5-12 жил	5 жил 7 сар 16 хоног	11 сар 16 хоног	20	4	46
3		60	12.1.4	12-25 жил	13 жил 9 сар	1 жил 2 сар 21 хоног	8	3	32
4		60	17.1.2	2-8 жил	1 жил 7 сар	8 сар 8 хоног	30	5	35
5		60	17.3.3	5-12 жил	6 жил 10 сар	2 жил 3 хоног	8	5	30
6		60	20.7.3	5-12 жил	5 жил	1 жил 1 сар 24 хоног	6	1	21
7		60	22.1.1	1-5 жил	2 /1 жил 9/ тэнссэн 49/ бусад	2 жил 1 сар 14 хоног	3	1	40
8		60	22.4.2	5-12 жил	20/1.6 жил 30/ бусад	2 жил 1 сар 15 хоног	6	6	25
9		60	27.10.4	2-8 жил	5 жил 7 сар	11 сар 16 хоног	20	4	46
нийт		540	9 гэмт хэрэг	-	-	-	114	30	319

Хүснэгт №1. Шүүхийн шийдвэрийн шинжилгээ

Гарсан үр дүнг хорих ялын тохирсон байх гэсэн шалгуураар шинжилж үзвэл

судалгаанд хамрагдсан гэмт хэргүүдийн хувьд шүүхээс оногдуулж буй хорих ялын

¹⁴ Lynch, M. (2018a). 94 different countries? Time, place, and variations in federal criminal justice.

Berkeley Journal of Criminal Law, 23, 134–163. <https://doi.org/10.15779/z38kw57j58>

ХҮҮЛЬ САХИУЛАХУЙ

дундаж хэмжээ нь хуульд заасан доод, дээд хязгаартай харьцуулахад ихэнх тохиолдолд доод хязгаарт ойр буюу түүнээс доогуур чиг хандлагатай байна. Тухайлбал:

- Хүнийг санаатай алах (10.1.2) – 12–20 жил буюу дунджаар 14 жил 10 сар (дунд түвшинд)
- Хүчиндэх (12.1.4) – 12–25 жил буюу дунджаар 13 жил 9 сар (доод хязгаарт ойр)
- Хулгайлах (17.1.2) – 2–8 жил буюу дунджаар 1 жил 7 сар (хуульд заасан доод хэмжээнээс бага) байна.

Энэ нь ялын бодлого практикт харьцангуй зөөлөн хэрэгжиж, ялын цээрлүүлэх зорилго сулрах эрсдэлтэй гэж дүгнэж болно. Ялангуяа өмчийн болон эдийн засгийн гэмт хэрэг дээр (17.1.2, 17.3.3) ял доогуур байгаа нь нийгмийн аюулын үнэлгээ харьцангуй буурч байгааг илтгэнэ. Мөн авлигын 120 шийтгэх тогтоолын 18 хувьд нь хорих ял, 82 хувьд нь ихэвчлэн торгох ял оногдуулж байгаа нь эрх чөлөө нь хязгаарлахгүй айлган сүрдүүлэх нөлөө сул, торгууль нь олсон ашигтай харьцуулахад бага, “эрсдэл-ашиг”-ийн тооцоонд ашиг давамгайлах учраас ерөнхий тогтоон барих арга хэмжээ сулрах өөрөөр хэлбэл авлигатай холбоотой гэмт хэрэгт заавал шоронд ордоггүй гэх дохио өгөгдөж байна.

Хорих ялын шуурхай байдлын шалгуураар үнэлж үзвэл гэмт хэрэг үйлдэгдсэнээс шүүхээр шийдвэрлэгдэх хүртэлх хугацаа гэмт хэргийн төрлөөс шууд хамаарч байна. Өөрөөр хэлбэл эдийн засгийн буюу залилах, авлигын гэмт хэрэгт 2 жилээс дээш байгаа нь хэрэг үйлдэгчийн онцлогтой холбоотой бол хүнийг алах, хүчиндэх, хулгайлах хэргийг 1 жилийн дотор шийдвэрлэж байна. Ялангуяа санхүү, авлигын гэмт хэрэгт хэт удаашрал ажиглагдаж байгаа нь ялын шуурхай байдал алдагдаж, сэтгэл зүйн болон урьдчилан сэргийлэх үр нөлөө буурах нөхцөл бүрдэж байна дүгнэж болохоор байна.

Хорих ялын гарцаагүй байх нөхцөл байдлын хэрэглээ талаас нь үзвэл нийт 540 шийдвэрээс хөнгөрүүлэх нөхцөлийг 114 буюу 21.1 хувьд харгалзсан, хүндрүүлэх нөхцөлийг 30 буюу 5.5 хувьд нь харгалзсан,

хувийн байдлыг 319 буюу 59 хувьд нь харгалзаж шийдвэр гаргаж байгаа нь шүүх практикт ял оногдуулахдаа хүн бүрийн онцлог, нөхцөл байдалд тохируулж шийдвэр гаргах магадлал давамгайлж, гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинжийг бүрэн ашиглахгүй “гэмт хэрэгт биш, гэмт хэрэг үйлдэгчид төвлөрсөн” ял оногдуулж байна.

Авлигын гэмт хэрэгт ихэнх тохиолдолд тэнсэх болон зөөлөн ял оногдуулж, шийдвэрлэх хугацаа урт байгаа нь нийгмийн шударга ёсны мэдрэмжид сөргөөр нөлөөлөх цаашлаад ял зайлшгүй байх зарчим алдагдах эрсдэлтэй.

Монгол Улсад сүүлийн жилд статистик мэдээгээр 15465 хүнд ял оногдуулснаас 2528 хүн хорих ял шийтгүүлж, үүнээс 2518 хүний хорих ялыг биеэр эдлүүлэхээр шийдвэрлэжээ.

Хорих ял шийтгүүлсэн хүмүүсийн дунд өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг, тухайлбал хулгайлах, залилах гэмт хэрэг нийт гэмт хэргийн 35 орчим хувийг эзэлж байгаа нь эдийн засгийн шалтгаант гэмт хэргийн эзлэх хувь хэмжээ өндөр байгааг харуулж байна. Нөгөө талаас, суллагдсан хүмүүсийн 38.6 хувь нь хоёр жилийн дотор дахин гэмт хэрэг үйлдэж, дахин хорих ял шийтгүүлж байгаа нь анхаарал татаж байна.

Энэ нь давтан гэмт хэрэг үйлдэлтийн түвшин нэн өндөр байгааг илтгэх төдийгүй хорихоос суллагдсан хүмүүсийн нийгэмд дасан зохицох нөхцөл, дэмжлэгийн тогтолцоо хангалтгүй байгааг илтгэж байна. Дахин хорих ял эдэлж буй хүмүүсийн дийлэнх нь суллагдсаны дараах амьдралын нөхцөл байдал, орлого олох боломжгүй байдал, нийгмийн халамж, үйлчилгээний хүртээмжгүй байдал зэргээс шалтгаалан амьдралын хүндрэлд орж, улмаар дахин гэмт хэрэг үйлдэж буй нь тогтоогдсон байна.

Эдгээр үзүүлэлт нь Монгол Улсад хорих ял эдлүүлсний дараах нийгэмшүүлэх бодлого, хорихоос суллагдсан иргэдэд чиглэсэн нийгмийн дэмжлэгийн тогтолцоог цогцоор шинэчлэх, сайжруулах шаардлагатай байгааг харуулж байна.

Хорих ял нь хүний эрхийн хязгаарлалтын хамгийн хүнд хэлбэр бөгөөд хувь хүн, нийгэмд олон сөрөг үр дагаврыг

бий болгодог. Дэлхийн улсуудад гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг нийгмээс тусгаарлахгүйгээр хяналт, хязгаарлалт тогтоох замаар ял эдлүүлэх нь эн тэргүүнд сонгон хэрэглэвэл зохих ял шийтгэлийн үндсэн хэлбэр гэж үзээд хорих ялыг зөвхөн хохирогчийн аюулгүй байдалд заналхийлсэн, онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн зэрэг цөөн тохиолдолд хэрэглэх нь зүйтэй гэсэн хандлага практикт давамгайлж байна.

Хорих ял эдлүүлэх ажиллагаа нь санхүүгийн хувьд харьцангуй өндөр зардалтай боловч нийгэмд үзүүлэх үр нөлөө нь төдийлөн өндөр байдаггүй. Үүнийг олон улсад хүлээн зөвшөөрч аль болох хорихоос өөр төрлийн ялыг сонгох, гэмт хэргийн шинж байдлаас нь шалтгаалан ялыг ялгамжтай оногдуулах, гэмт хэргийн нийгмийн хор уршгийг ухамсарлуулах, өөрийн хөдөлмөрөөр нь учруулсан хохирлыг барагдуулах зэргийг илүүд үзэж байна.

Дүгнэлт

Криминологийн сонгодог урсгалын тогтоон барих онол нь хорих ялын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үр нөлөөг тайлбарлах онолын суурь хэвээр байгаа бөгөөд түүний үндсэн шалгуур болох ял гарцаагүй байх, ял шуурхай байх, ял тохирсон байх зарчмууд нь эрүүгийн бодлогын үр нөлөөг үнэлэх гол хэмжүүр болж байна.

Монгол Улсын шүүхийн практикт хорих ялыг хэрэглэхдээ шүүгдэгчийн хувийн нөхцөл байдлыг түлхүү харгалзан үзэж байгаа нь ял оногдуулах ажиллагааг хувьчлан хэрэгжүүлэх эерэг талтай боловч гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинж болон ерөнхий тогтоон барих зорилгыг сулруулах эрсдэлийг бий болгож байна.

Судалгаанд хамрагдсан зарим гэмт хэрэгт оногдуулж буй хорих ялын дундаж хэмжээ хуульд заасан доод хязгаарт ойр, эсхүл түүнээс доогуур байгаа нь хорих ялын цээрлүүлэх болон айлган тогтоон барих нөлөөг бууруулах нөхцөл болж байна. Ялангуяа өмчийн болон авлигын гэмт хэрэгт хөнгөн ял, торгох ял давамгайлж байгаа нь “гэмт хэрэг үйлдсэн ч хорих ял заавал эдлэхгүй” гэх ойлголтыг олон нийтэд бий болгох эрсдэлтэй байна.

Эдийн засаг, авлигын шинжтэй хэргүүдийн шийдвэрлэх хугацаа удаашралтай байгаа нь тогтоон барих онолын “ял шуурхай байх” зарчмыг хангалтгүй хэрэгжүүлж байгааг харуулж байна. Шийтгэл хэт удааших нь гэмт үйлдэл ба ялын хоорондын сэтгэлзүйн холбоог сулруулж, урьдчилан сэргийлэх үр нөлөөг бууруулдаг.

Давтан гэмт хэрэг үйлдэлтийн түвшин өндөр байгаа нь хорих ял дангаараа гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх хангалттай хэрэгсэл болж чадахгүй байгааг илтгэж байна. Ялангуяа суллагдсан этгээдүүдийн нийгэмд дасан зохицох, хөдөлмөр эрхлэх, нийгмийн үйлчилгээ авах боломж хязгаарлагдмал байгаа нь дахин гэмт хэрэг үйлдэх шалтгаан болж байна. Иймээс орчин үеийн эрүүгийн бодлого нь хорих ялыг түгээмэл хэрэглэхээс илүүтэйгээр ялгамжтай, нотолгоонд суурилсан, нийгэмшүүлэх болон дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэх бодлоготой уялдсан цогц тогтолцоонд шилжих шаардлагатай байна. Энэхүү дүгнэлтэнд үндэслэн дараах саналыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. Авлига, эдийн засгийн гэмт хэрэгт оногдуулах ял шийтгэлийн бодлогыг эргэн үнэлж, хууль бус ашиг, эдийн засгийн үр өгөөжөөс давсан бодит хариуцлагын механизм бүрдүүлэх,

2. Гэмт хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хугацааг бууруулах зорилгоор мөрдөн шалгах болон шүүхийн шатны цахимжилт, процессын хялбаршуулсан хэлбэр, мэргэжлийн чадавхыг нэмэгдүүлэх,

3. Ижил төрлийн гэмт хэрэгт ял оногдуулах нэгдмэл практик, аргачлалыг боловсронгуй болгож, шүүхийн шийдвэрийн тогтвортой, урьдчилан таамаглах боломжтой байдлыг нэмэгдүүлэх,

4. Хорих ялын үр нөлөөг зөвхөн ял эдэлсэн хугацаагаар бус, дахин гэмт хэрэг үйлдэлтийн түвшин, нийгэмд дасан зохицсон байдал, хохирол нөхөн төлөлт зэрэг үзүүлэлтээр үнэлдэг тогтолцоог хөгжүүлэх шаардлагатай.

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ
ХАМГААЛАХ
МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ

Ашигласан материал

1. Энхсайханы Дашгаадан, Криминологийн онолууд, 2022 он
2. Дорждамбын Зүмбэрэлхам, Криминологийн оно, 2022 он
3. Данзангийн Лүндээжанцан, Чимидийн Энхбаатар, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн эрх зүй, 2000 он
4. Батдуламын Мөнх-Эрдэнэ, Гэмт хэрэг судлалын онол, 2021 он
5. Содовсүрэнгийн Нарангэрэл, Хуулийн амин сүнсийн эрэлхийлэл (Чингис хааны гэрээс), 2016 он
6. Дангаагийн Нямбат, “Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд заасан “хулгайлах” гэмт хэрэгт оногдуулах ял шийтгэлийн үр нөлөөнд Татгалзуулах онол (Deterrence theory) -ын үүднээс хийсэн дүн шинжилгээ”, Хууль дээдлэх ёс сэтгүүл, 2019 он №1
7. Батзэвэгийн Энхболд, “Бусдын эд хөрөнгийг хулгайлах гэмт хэрэг: нөхцөл байдал, шүүхийн практик” эрдэм шинжилгээний өгүүлэл. Гэмт явдалтай

тэмцэх асуудал, онол арга зүйн сэтгүүл, 2017 он №2(39)

8. Ганбатын Эрдэнэбэт, Гэмт хэрэг ба ялын тухай, 2021 он

9. Cesare Beccaria, On Crimes and Punishments (1764), trans. David Young, (Hackett Publishing, 1986

10. Jervis R, Rational deterrence: theory and evidence. World Politics 41, (Johns Hopkins University Press, 1989

11. Jervis R, Deterrence and perception. International Security 7, (Cambridge, MA: The MIT Press, 1983

12. Ronald L. Akers (Author), Christine S. Sellers (Author), Wesley G. Jennings (Author), Criminological Theories: Introduction, Evaluation, and Application 8th Edition, 2004

13. Lynch, M. (2018a). 94 different countries? Time, place, and variations in federal criminal justice. Berkeley Journal of Criminal Law, <https://doi.org/10.15779/z38kw57j58>

ИРГЭД, ОЛОН НИЙТЭД СУУРИЛСАН УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АЖИЛ, ТҮҮНИЙ ҮР НӨЛӨӨ

COMMUNITY-BASED CRIME PREVENTION AND ITS EFFECTIVENESS

Н.Бадраа

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн процессын эрх зүйн тэнхимийн профессор, доктор (Ph.D), цагдаагийн хурандаа

Badraa N.

Professor, Ph.D., Police Colonel, Police School, Police School, University of Internal Affairs

Хураангуй: Энэхүү судалгааны өгүүлэл нь иргэд болон олон нийтэд суурилсан гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын онол, практикийн үндэс болон түүний үр нөлөөг нарийвчлан судлахад чиглэгдсэн болно. Судалгаанд АНУ, Их Британи, Япон, Сингапур, Финланд, Норвеги зэрэг зургаан улсын олон жилийн туршлагыг авч үзэн, харьцуулсан шинжилгээ хийж, Монгол Улсын нөхцөл байдалтай хамтад нь дүгнэсэн болно. Судалгааны гол дүгнэлтээс харахад олон нийтийн идэвхтэй оролцоонд суурилсан урьдчилан сэргийлэх ажил нь гэмт хэргийн гаралтыг бууруулахад зөвхөн хуулийн байгууллагуудын нэгдмэл хүчин чармайлтаас хавьгүй илүү үр дүнтэй болох нь батлагдсан бөгөөд иргэдийн аюулгүй байдлын субьектив мэдрэмжийг нэмэгдүүлэхэд ч мөн адил чухал үүрэг гүйцэтгэж байна. Гэвч Монгол Улсын хувьд энэхүү тогтолцоо нь одоогоор хангалттай бүрэн хөгжиж чадаагүй байгаа бөгөөд иргэдийн оролцоо сул, байгууллагуудын хоорондын уялдаа холбоо дутмаг, санхүүжилт хязгаарлагдмал, технологийн хэрэглээ бага зэрэг системийн шинж чанартай асуудлууд тулгамдаж байна. Иймд дата-ажиллагаанд суурилсан полиц (data-driven policing), хиймэл оюун ухааны шийдэл, цахим оролцооны платформ зэрэг шинэлэг арга, технологид тулгуурлан иргэдэд түшиглэсэн урьдчилан сэргийлэх ажлыг шинэ шатанд гаргах шаардлага тавигдаж байна.

Abstract: This study examines the theoretical foundations and practical aspects of community-based crime prevention and evaluates its effectiveness across diverse national contexts. Drawing on comparative analysis of six countries — the United States, the United Kingdom, Japan, Singapore, Finland, and Norway — the research identifies key success factors and benchmarks them against Mongolia's current situation. Findings consistently demonstrate that community-based prevention approaches are substantially more effective at reducing crime rates and improving citizens' subjective sense of safety than traditional reactive law enforcement alone. Mongolia, however, faces systemic challenges including low public participation, weak inter-agency coordination, limited funding, and insufficient use of technology. This paper argues that advancing Mongolia's prevention framework requires integrating data-driven policing, artificial intelligence, and digital civic engagement platforms to enable a more proactive and participatory approach to public safety.

Түлхүүр үгс: Урьдчилан сэргийлэх, олон нийтийн оролцоо, гэмт хэргийн гаралтыг бууруулах, цагдаагийн хамтын ажиллагаа, аюулгүй байдал, data-driven policing

Keywords: Crime prevention, community policing, public participation, safety, law enforcement collaboration, data-driven policing

Удиртгал

Гэмт хэрэгтэй тэмцэх асуудал нь дэлхийн аль ч улс орны хувьд нийгмийн тогтвортой байдал, иргэдийн аюулгүй байдлын нэн чухал асуудлуудын нэг болоод байна. Уламжлалт хандлагаар авч үзвэл, гэмт хэрэг үйлдэгдсэний дараа хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох чиглэлээр ажилладаг хэв загварт

цагдаагийн байгууллага голлон тулгуурлаж ирсэн нь эдийн засгийн зардал ихтэй, үр нөлөө нь харьцангуй бага байх сул талтай нь нотлогдсон (Welsh & Farrington, 2012). Энэ нөхцөлд дэлхийн олон улс үүний эсрэг байр суурийг илэрхийлж урьдчилан сэргийлэх, иргэдийн идэвхтэй оролцоог шаарддаг шинэ загварт шилжсэн байна.

МОНГОЛЫН ДЭХИС-ИЙН
ЦАГДААГИЙН СУРГУУЛИЙН
ЭРҮҮГИЙН ПРОЦЕССЫН
ЭРХ ЗҮЙН ТЭНХИМИЙН
УНДХИЙН ХАМТЫН АЖИЛЛАГАА

Хууль сахиулахуй

Иргэд, олон нийтэд суурилсан урьдчилан сэргийлэх ажлын үзэл баримтлал нь сүүлийн хэдэн арван жилд криминологи, нийгмийн шинжлэх ухааны чиглэлд чухал байр суурь эзэлж, бодлого тодорхойлогчдын анхаарлыг татаж байна. Олон улсын судалгааны үр дүнгээс харахад олон нийт өөрсдийн орчны аюулгүй байдлыг хамгаалах үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцох тусам гэмт хэрэг мэдэгдэхүйц буурч, иргэдийн хоорондын итгэлцэл, нийгмийн нягтрал нэмэгддэг болох нь тогтоогдсон (Sampson, Raudenbush & Earls, 1997). Энэхүү үзэл баримтлал нь гэмт хэрэг зөвхөн хувь хүний шийдвэрийн үр дагавар биш, харин нийгмийн орчин, эдийн засгийн тэгш бус байдал, олон нийтийн оролцооны үр дүн гэж үздэг цогц хандлагад тулгуурладаг (Skogan, 2006).

Монгол Улсын хувьд нийслэл Улаанбаатар болон аймаг орон нутгийн хэмжээнд гэмт хэргийн гаралтын байдал, шалтгаант хүчин зүйлс, урьдчилан сэргийлэх системийн хөгжил нь дэлхийн жишигтэй харьцуулахад ихээхэн ялгаатай байна. Иргэний нийгмийн байгууллагуудын үүрэг, иргэдийн оролцооны соёл нэн хязгаарлагдмал буюу бүрэн төлөвшөөгүй, хуулийн байгууллагуудад итгэх итгэл тогтворгүй байгаа зэрэг хүчин зүйлс нь урьдчилан сэргийлэх ажлын үр дүн, хэрэгжилтэд сөргөөр нөлөөлж байна. Иймд энэхүү судалгааны өгүүлэл нь дэлхийн тэргүүлэгч орнуудын туршлагыг судлан, Монгол Улсад хэрэгжүүлж болох шинэлэг арга замыг тодорхойлох зорилго тавьсан болно.

Судалгааны зорилго нь: (а) олон нийтэд суурилсан урьдчилан сэргийлэх ажлын онолын үндсийг тодорхойлох; (б) зургаан улсын харьцуулсан шинжилгээ хийх; (в) Монгол Улсын одоогийн нөхцөл байдал, тулгамдсан асуудлыг дүгнэх; (г) бодит баримт, судалгааны үр дүнд тулгуурлан дүгнэлт санал боловсруулах зэрэг болно.

Судалгааны арга зүй

Энэхүү судалгаанд чанарын болон тоон судалгааны хосолсон аргачлалыг (mixed-methods approach) ашигласан бөгөөд харьцуулсан судалгаа, системчилсэн утга

аргуулгын шинжилгээ (systematic content analysis), кейс судалгааны загварыг нэгтгэн хэрэглэсэн болно. Судалгааны мэдээллийн эх сурвалж нь НҮБ, ДЭМБ, Интерпол, Европын Зөвлөл, Дэлхийн банкны тайлан, статистик мэдээлэл; тухайн улс орнуудын цагдаагийн байгууллагын албан ёсны баримт бичиг, хөтөлбөрийн тайлан; олон улсын сэтгүүлд нийтлэгдсэн судалгааны өгүүлүүд, Монгол Улсын Үндэсний статистикийн хорооноос гаргадаг судалгаа, Цагдаагийн ерөнхий газрын жил бүрийн тайлан зэрэг болно.

Харьцуулсан шинжилгээний хүрээнд улс орнуудыг сонгохдоо газарзүйн болон соёлын ялгаатай байдал, нийгэм-эдийн засгийн хөгжлийн түвшин, урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөрийн баримтжуулагдсан үр дүн, мэдээллийн хүртээмжийн байдал зэрэг шалгуурыг тавьсан болно. Монгол Улсын мэдээллийг баталгаажуулахад Цагдаагийн ерөнхий газраас гаргасан 2018–2024 оны статистик мэдээлэл, Хууль зүйн яамны судалгааны тайлан, НҮБ-ын Монгол дахь суурин төлөөлөгчийн газрын хэвлэлд нийтлэгдсэн материалыг ашигласан болно.

Судалгааны хязгаарлалтын хувьд дотоодын анхдагч (primary) өгөгдөл цуглуулах боломж хязгаарлагдмал байсан тул дийлэнх хэсэгт хоёрдогч (secondary) эх сурвалжид тулгуурласан болно.

Онолын үндэс

Иргэд, олон нийтэд суурилсан урьдчилан сэргийлэх ажлын онолын суурь нь хэд хэдэн томоохон криминологийн онол, нийгэм-сэтгэл зүйн ойлголтод тулгуурладаг. Эдгээрийг тусад нь авч үзэх нь практик хэрэгжилтийг ойлгоход чухал ач холбогдолтой гэж үзэж байна. Иймээс дараах онолуудыг авч үзье. Үүнд:

Хяналт ба гэмт хэргийн онол (Social Control Theory)

Трэвис Хирши (Hirschi, 1969)-ийн нийгмийн хяналтын онол нь хүмүүс нийгэмтэй хүчтэй холбоотой байх тусам гэмт хэрэг үйлдэх магадлал буурдаг гэж тайлбарладаг. Олон нийтэд суурилсан урьдчилан сэргийлэх ажил нь яг энэхүү онолыг практик байдлаар хэрэгжүүлдэг. Иргэдийг орчноо хамгаалахад идэвхтэй оролцуулах нь тэдний нийгэмтэй,

хөршүүдтэйгээ харилцах холбоог бэхжүүлж, нийгмийн хяналтын механизмыг сайжруулдаг (Hirschi, 1969; Sampson et al., 1997).

Нийтийн нягтрал ба хамтын үр нөлөөллийн онол (Collective Efficacy Theory)

Сэмпсон, Рауденбуш, Эрлс (Sampson, Raudenbush & Earls, 1997) нар Чикагогийн хотын дүүргүүдэд хийсэн судалгаандаа нийтийн нягтрал (social cohesion) болон хяналтын тогтолцоонд хамтдаа оролцох чадвар (collective efficacy) хоёрын хослол нь гэмт хэргийн гаралтыг бие даасан хүчин зүйлүүдээс ч илүү тайлбарлаж чаддаг болохыг нотолсон байна. Тэдний судалгааны үр дүнгийн дагуу нийтийн нягтрал, хамтын үр нөлөөллийн индекс нэгж нэмэгдэхэд хүчирхийллийн гэмт хэргийн тохиолдол дунджаар 9.8%-иар буурдаг болох нь тогтоогдсон (Sampson et al., 1997, p. 923).

Орчин зүйн загвар ба ситуацийн урьдчилан сэргийлэлт

Клэрк (Clarke, 1997)-ийн ситуацийн урьдчилан сэргийлэлтийн онол нь гэмт хэрэг үйлдэх боломжийг хязгаарлах физик орчны өөрчлөлтөөр дамжуулан урьдчилан сэргийлэх боломжийг бодитоор нэмэгдүүлдэг гэж тайлбарладаг. Энэхүү хандлага нь гэмт хэрэг үйлдэгдэж болзошгүй цэгүүдэд камер суурилуулах, гэрэлтүүлгийг сайжруулах, орчны дизайныг гэмт хэрэгт хялбар биш болгохоор өөрчлөх (CPTED — Crime Prevention Through Environmental Design) зэрэг практик арга хэмжээнд тулгуурладаг (Clarke, 1997).

Хагархай цонхны онол (Broken Windows Theory)

Уилсон, Келлинг (Wilson & Kelling, 1982) нарын хагархай цонхны онол нь нийгмийн эмх замбараагүй байдлын жижиг шинж тэмдгүүд (Цонхыг хагалаад, хэн ч түүнийг шиллэхгүй бол удалгүй тэрхүү байшингийн бүх цонх бүтэн үлдэхгүйд хүрч, улмаар тоногдож эхэлдэг” гэх “Хагархай цонхны онол” (broken windows theory)-ыг дэвшүүлжээ. Уг онолоор бол нийгмийн тогтсон хэм хэмжээг хүмүүс зөрчих, дэг журамгүй байдлын шинж

тэмдэг бүрэлдэж эхлэхтэй зэрэгцэн орчин тойрны бүхий л хүмүүс хэв журмыг үл тоож, биеэ гахай мэт авч явахад хүргэдэг байна. Иргэдийн оролцоонд суурилсан орчны тохижилт, гудамж талбайд дэг журмыг сахиулах нь энэхүү онолын практик хэрэгжилт болдог (Wilson & Kelling, 1982).

Олон улсын туршлага: тэргүүлэгч орнуудын жишээ

Дэлхийн тэргүүлэгч улс орнуудын олон нийтэд суурилсан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга туршлагыг харьцуулан судалснаар ялгаатай нөхцөл байдалд ч ерөнхий зарчим, хүчин зүйлс адилхан байгааг харж болно. Тухайлбал:

Америкийн Нэгдсэн Улс: Олон нийтэд түшиглэсэн цагдаагийн туршлага

АНУ-д community policing буюу олон нийтэд түшиглэсэн цагдаагийн үйл ажиллагааны хандлага 1980-аад оноос эхлэн хөгжиж, 1994 оны Хүчирхийлэлтэй тэмцэх хуулиар (Violent Crime Control and Law Enforcement Act) холбооны хэмжээнд дэмжлэг авсан байна. Энэ хуулийн хүрээнд 100,000 шинэ цагдаагийн ажилтнуудын тоог нэмэгдүүлэх COPS (Community Oriented Policing Services) хөтөлбөр хэрэгжиж, орон нутгийн цагдаа нар иргэдтэй ойртон ажиллах боломж бүрдсэн (Roth et al., 2000).

Шерман болон Экийн (Sherman & Eck, 2002) дүн шинжилгээгээр АНУ-ын хотуудад хэрэгжсэн community policing хөтөлбөрүүд гэмт хэргийн гаралтыг дунджаар 10–20%-иар бууруулж чадсан байна. Тухайлбал, Чикагогийн CAPS (Chicago Alternative Policing Strategy) хөтөлбөр 1993–2003 оны хооронд хотын гэмт хэргийн гаралтыг 35%-иар бууруулахад хувь нэмэр оруулсан бөгөөд иргэдийн цагдаагийн байгууллагад итгэх итгэл мэдэгдэхүйц нэмэгдсэн болохыг Скоган (Skogan, 2006) дэлгэрэнгүй судалсан байна. Нью-Йорк хотод хэрэгжсэн CompStat систем нь гэмт хэргийн мэдээллийн шинжилгээг ашиглан нөөцийг зорилтот газруудад чиглүүлсний үр дүнд 1990-ээд оноос 2000-аад оны дунд хүртэлх хугацаанд гэмт хэрэг 70 гаруй хувь

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

буурсан гэж мэдэгдсэн байна (Bratton & Knobler, 1998).

Их Британи: Цагдаагийн хөршийн загвар

Их Британид Neighbourhood Policing буюу Хөршийн хөтөлбөр 2004–2008 онуудад улс даяар нэвтэрч, орон нутгийн иргэд, иргэний нийгмийн байгууллагууд болон цагдаа нарын хамтын ажиллагааг институцийн түвшинд бэхжүүлсэн байна. Энэхүү хөтөлбөрийн гол онцлог нь цагдаагийн ажилтан тодорхой нутаг дэвсгэртээ иргэдтэй тогтмол уулзалт хийж, иргэдийн санаачилсан урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг дэмжих явдал байв (Crawford, 2007).

Их Британийн Аюулгүй байдлын яамны (Home Office, 2008) тайлангаар Neighbourhood Policing хөтөлбөр хэрэгжсэн дүүрэгт гэмт хэргийн гаралт дунджаар 15–25%-иар буурсан бол иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмжийн индекс 18 пунктаар дээшилсэн болохыг тогтоожээ. Хамгийн чухал үр дүн нь иргэдийн цагдаагийн байгууллагад итгэх итгэл мэдэгдэхүйц нэмэгдсэн (Sunshine & Tyler, 2003) бөгөөд энэ нь гэмт хэргийн мэдэгдлийн тоог ч нэмэгдүүлж, мэдээллийн урсгалыг сайжруулсан байна.

Японы Кобан системийн загвар

Японы Koban (交番) систем нь дэлхийн хамгийн амжилттай гэж тооцогдох олон нийтэд суурилсан цагдаагийн загваруудын нэг болоод байна. Koban нь жижиг цагдаагийн нэгж бөгөөд хотын тодорхой хэсэгт байрлан, жижүүрийн цагдаа нар тухайн нутаг дэвсгэртээ иргэдтэй ойр ажилладаг. Одоогийн байдлаар Японд 6,300 гаруй Koban нэгж ажиллаж байгаа бөгөөд тэдгээрт 30,000 гаруй цагдаагийн ажилтан үйлчилж байна (National Police Agency of Japan, 2023).

Японд хүчирхийллийн гэмт хэргийн гаралт дэлхийн хэмжээнд хамгийн бага тоонд багтаж байгаа бөгөөд 100,000 хүн амд ногдох тохиолдол 2022 оны байдлаар 0.2 байна (UNODC, 2023). Koban системийн хувь нэмрийг тооцоолоход хүнд байдаг боловч Японы мэргэжлийн нийгэмлэгүүд нийтийн нягтрал, Koban-ийн оролцоо, гэмт хэргийн гаралт багассан

байдлын хооронд эерэг хамаарал байгааг тогтоосон байна (Ames, 1981; Parker, 2001).

Сингапур: Технологид суурилсан ухаалаг аюулгүй байдал

Сингапур нь жижиг хот-улс байсан ч аюулгүй байдлын технологийн хэрэглээний хувьд дэлхийд тэргүүлэх байр суурийг эзэлдэг. 2010- оноос хэрэгжиж буй Smart Nation хөтөлбөрийн хүрээнд тухайн улс 100,000 гаруй CCTV камераар хот даяар хяналт тавьж, нүүрний таних технологи болон хиймэл оюун ухааны алгоритмийг цагдаагийн ажилд нэвтрүүлсэн байна (Ministry of Home Affairs Singapore, 2022).

Сингапурын Цагдаагийн байгууллагын (Singapore Police Force, 2023) тайлангаар технологид суурилсан тогтолцоог нэвтрүүлснээс хойш гудамжны гэмт хэргийн гаралт 2012–2022 оны хооронд 32%-иар буурсан байна. Иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж (perceived safety) нь 2022 оны судалгаагаар 90% давсан бол гэмт хэргийн шийдвэрлэлтийн хувь 60% дээшилсэн байна. Харин технологийн хэт хамааралтай байдал нь хувийн нууцын хамгаалалт, иргэний эрхийн тухай асуудлуудыг хөндөж байгаа нь энэхүү загварын дутагдалтай тал юм (Zeng, 2020).

Финланд ба Норвеги: Нийгмийн урьдчилан Сэргийлэлт

Скандиновын орнууд, тухайлбал Финланд, Норвеги нь гэмт хэргийн хамгийн бага гаралттай орнуудад тооцогддог бөгөөд энэ нь гэмт хэргийн шалтгаан болдог нийгмийн тэгш бус байдал, ядуурлыг арилгах иж бүрэн нийгмийн бодлоготой нягт уялдаатай юм. Финланд улс хоригдлуудыг нийгэмшүүлэх, дахин нийгэмд нийцүүлэх боловсролын хөтөлбөрт маш их хөрөнгө оруулдаг бөгөөд шоронгийн байрлалын хувь (incarceration rate) 100,000 хүнд 50 орчим байдаг нь АНУ-ын 639 (World Prison Brief, 2023) -тай харьцуулахад маш бага юм.

Норвегийн Restorative Justice буюу Нөхөн сэргэлтийн шударга ёсны систем нь хохирогч-гэмт этгээд-олон нийтийн гурвалсан уулзалт, яриа хэлэлцээгээр дамжуулан гэмт хэрэг үйлдсэний дараа иргэнийг нийгэмшүүлэх зорилготой. 2022

оны байдлаар Норвеги энэхүү системийн дагуу ял эдэлсэн этгээдийн дахин гэмт хэрэг үйлдэх (recidivism) хувь 20% орчим

байдаг бол АНУ-д энэ үзүүлэлт 67% байна (Lappi-Seppälä, 2011; Bureau of Justice Statistics, 2018).

Харьцуулсан шинжилгээ

Улс орнуудын олон нийтэд суурилсан урьдчилан сэргийлэх загваруудын харьцуулалт

Улс	Загвар/Хөтөлбөр	Гол онцлог	Гэмт хэрэгт нөлөөлөл	Иргэдийн итгэл
АНУ	Community policing / CAPS / CompStat	Иргэдийн оролцоо, өгөгдөлд суурилсан полиц	10–35% буурсан	Дунд зэрэг нэмэгдсэн
Их Британи	Neighbourhood Policing	Хөршийн идэвхтэй хамтын ажиллагаа	15–25% буурсан	18 пунктаар нэмэгдсэн
Япон	Koban систем	Ойрын хяналт, иргэдтэй ойртсон ажиллагаа	Дэлхийн хамгийн бага гаралт	Өндөр
Сингапур	Smart policing / CCTV + AI	Технологид суурилсан хяналт	32% буурсан (2012–2022)	90%+ (2022 он)
Финланд	Нийгмийн бодлоготой нэгтгэсэн	Нийгмийн шалтгаанд хандах	Маш бага (европын хамгийн бага)	Өндөр
Норвеги	Restorative Justice	Нөхөн сэргэлт, нийгэмшилт	Дахин гэмт хэрэг 20%	Өндөр
Монгол	Хэсэгчилсэн, систем дутуу	Оролцоо сул, уялдаа дутмаг	Тодорхой бус / сул	Харьцангуй бага

Тайлбар. АНУ = Америкийн Нэгдсэн Улс; CAPS = Chicago Alternative Policing Strategy; AI = Artificial Intelligence. Эх сурвалж: Sherman & Eck (2002); Home Office (2008); National Police Agency of Japan (2023); Singapore Police Force (2023); Lappi-Seppälä (2011).

Монгол Улсын гэмт хэргийн статистик (2018–2024)

Он	Нийт гэмт хэрэг	100,000 хүнд ногдох	Урьдчилан сэргийлсэн хэрэг	Шийдвэрлэлт (%)
2018	16,842	530	Бүртгэлгүй	71.2%
2019	17,214	537	Бүртгэлгүй	72.8%
2020	15,932	493	1,240	69.4%
2021	18,105	554	1,620	70.1%
2022	19,876	601	2,034	71.5%
2023	21,430	641	2,410	68.9%
2024	22,540	671	2540	73.4%

Тайлбар. Эх сурвалж: Монгол Улсын Цагдаагийн ерөнхий газрын жилийн тайлан (2018–2024); Үндэсний статистикийн хороо (2024). Бүртгэлгүй = тухайн жилд тусгайлан тооцоолоогүй.

Олон улсын харьцуулсан гэмт хэргийн индекс (2023 он, 100,000 хүнд)

МОНГОЛ УЛСЫН
ХАМГААГАХ
МОНГОЛ

МОНГОЛ УЛСЫН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ,
ТУЛГАМДСАН АСУУДЛУУД

Улс	Хүнийг санаатай алах	Дээрэмдэх	Хулгайлах	Кибер гэмт хэрэг
Япон	0.2	2.4	145	Өсөлттэй
Норвеги	0.5	25	520	Дунд
Финланд	1.4	18	830	Дунд
Сингапур	0.2	8.5	290	Бага
Их Британи	1.1	87	1,460	Өсөлттэй
АНУ	5.0	98	1,230	Өсөлттэй
Монгол	3.8	72	985	Өсөлттэй

Тайлбар. Эх сурвалж: UNODC (2023). Global Crime Statistics Database. Монгол Улсын мэдээлэл Цагдаагийн ерөнхий газрын 2023 оны тайланд тулгуурласан болно.

Монгол улсын нөхцөл байдал, тулгамдсан асуудлууд

Хууль эрх зүйн орчин

Монгол Улсад гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулдаг үндсэн хуулийн актуудад Зөрчлийн тухай хууль (2017), Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль (2005), Цагдаагийн байгууллагын тухай хууль (2013) зэрэг багтдаг. Эдгээр хуулиуд иргэдийн оролцоог хэм хэмжээний хувьд тодорхойлсон боловч хэрэгжилтийн механизм, санхүүжилт, хариуцлагын тогтолцоо сул хэвээр байна.

Иргэний нийгмийн байгууллагуудын дунд хийгдсэн судалгаагаар (Mongolian Legal Institute, 2023) иргэдийн 68% нь урьдчилан сэргийлэх ажлын талаарх хуулийн заалтуудыг мэддэггүй байсан бол 74% нь цагдаагийн байгууллагад гэмт хэргийн тухай мэдээлэх нь хэр ач холбогдолтой гэдгийг мэддэггүй байна. Энэ нь зохицуулалтын орчин болон практикийн хооронд ноцтой зөрүү байгааг харуулж байна.

Тулгамдсан асуудлууд

Монгол Улсад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг хэрэгжүүлэхэд тулгарч байгаа хамгийн томоохон асуудлуудыг дараах байдлаар тодорхойлж болно. Үүнд:

Нэгдүгээрт, иргэдийн идэвх, оролцооны түвшин доогуур байдаг нь нэн тулгамдсан асуудал болоод байна. Цагдаагийн ерөнхий газраас 2023 онд хийсэн судалгаагаар нийт иргэдийн ердөө 12.4% нь гэмт хэргийн

урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд аль нэг хэлбэрээр оролцдог байна (Mongolian National Police, 2023). Харьцуулбал, Их Британид энэ үзүүлэлт 38%, Японд 45% байдаг нь ялгаатай байдлыг харуулж байна.

Хоёрдугаарт, цагдаагийн байгууллагад иргэдийн итгэх итгэлийн түвшин харьцангуй доогуур байна. 2023 оны Монгол Галлуп судалгаагаар (Mongolian Gallup Poll, 2023) иргэдийн 41% нь цагдаагийн байгууллагад 'итгэдэг' эсвэл 'нэлээд итгэдэг' гэсэн байна. Энэ нь Японд 89%, Сингапурт 86%, Скандиновын оронд 80-85% байдагтай харьцуулахад харьцангуй бага байна. Итгэлцлийн түвшин доогуур байгаа нь гэмт хэргийн мэдээллийн систем, цагдаа-иргэний хамтын ажиллагаа хангалтгүй байгааг харуулсан байдаг.

Гуравдугаарт, байгууллагуудын хоорондын уялдаа холбоо дутмаг байдал. Цагдаагийн байгууллага, Нийгмийн хамгааллын байгууллага, Боловсролын байгууллага, Эрүүл мэндийн байгууллага, орон нутгийн засаг захиргааны хооронд урьдчилан сэргийлэх ажлын хүрээнд нэгдсэн бодлого, хамтарсан мэдээлэл солилцох тогтолцоо хангалттай хөгжөөгүй байна. Хүүхдийн гэмт хэргийн асуудлаар дөрвөн яамны дэргэд тус тусдаа хороо ажилладаг боловч тэдгээрийн хоорондын зохицуулалт хангалтгүй гэж Гэмт хэргийн судалгааны хүрээлэн (Institute of Crime Studies, 2023) тогтоосон байна.

Дөрөвдүгээрт, санхүүжилт болон нөөцийн хязгаарлагдмал байдал нь урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөрүүдийн тогтвортой байдалд ноцтой нөлөөлж байна гэж үзэж байна. Монгол Улсын цагдаагийн байгууллагын нийт төсвийн ердөө 3–5% нь урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд зарцуулагддаг бол хариу арга хэмжээ (reactive response) нь 70-иас дээш хувийг эзэлдэг (Ministry of Finance Mongolia, 2023). Дэлхийн тэргүүлэгч оронд урьдчилан сэргийлэхэд зарцуулдаг хувь 20–30% байдаг нь их ялгаа юм.

Тавдугаарт, хотжилтын хурдацтай хөгжил, нийслэл рүү нүүх шилжилт хөдөлгөөн нэмэгдэж шинэ хот, зах хязгаар нутгуудад нийгмийн нягтрал сул байх нөхцөл байдлыг бий болгож байна. 2023 оны байдлаар Улаанбаатар хотын хэмжээнд нийт хүн амын 55–60 хувь нь гэрт амьдарч байгаа гэсэн статистик байх бөгөөд гэмт хэргийн гаралтын хувьд авч үзвэл гэр хороололд үйлдэгдсэн хэргийн тоо нийслэлийн гэмт хэргийн 45% орчимтой тэнцэж байна (Цагдаагийн ерөнхий газар, 2023).

Шинэлэг шийдэл

Судалгаанаас үндэслэн дэлхийн улс орнуудын туршлага болон Монгол Улсын онцлог, дотоодын нөхцөл байдлын дүн шинжилгээнд тулгуурлан иргэд олон нийтэд түшиглэсэн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх дараах шинэлэг арга замуудыг санал болгож байна. Эдгээр шийдлүүд нь олон улсад туршигдсан загвар дээр суурилсан боловч Монголын өвөрмөц нийгэм-соёлын орчинд тохируулан хэрэгжүүлэх боломжтой гэж үзэж байна.

Өгөгдөлд суурилсан цагдаа (Data-Driven Policing)

Нью-Йорк, Чикагогийн CompStat загварт тулгуурласан хэргийн мэдээллийн дүн шинжилгээг нэвтрүүлснээр нөөцийг хамгийн өндөр эрсдэлтэй газруудад зорилтот байдлаар чиглүүлэх боломж бий болно. Монгол Улсад энэ системийг нэвтрүүлэхийн тулд нэн тэргүүнд дүүрэг, хорооны хэмжээнд гэмт хэргийн нэгдсэн мэдээллийн бааз бий болгох боломж бий.

Хиймэл оюунд суурилсан эрсдэлийн урьдчилсан таамаглалыг ашиглах

Дэлхийн зарим улс орнуудад хэрэглэж буй predictive policing буюу эрсдэлийн урьдчилсан таамаглалын алгоритм нь гэмт хэргийн мэдээлэл, байршлын өгөгдөл, нийгэм-эдийн засгийн хүчин зүйлсийг нэгтгэн гэмт хэрэг гарч болох газар, цагийг урьдчилан таамаглах боломжийг олгодог. Гэвч энэ аргын хэрэгжилт, нийгмийн шударга байдал, ялгаварлалаас урьдчилан сэргийлэх асуудалд анхааран, ил тод нэвтрүүлэх боломжтой. (Lum & Koper, 2017). Монгол Улсад туршилтын байдлаар нийслэлийн 1-2 дүүрэгт ийм системийг туршилтын журмаар нэвтрүүлэх боломжтой.

Иргэдийн цахим оролцооны платформыг ашиглах

Сингапурын iWitness, АНУ-ын Citizen болон Neighbors зэрэг гар утасны программ нь иргэдэд гэмт хэргийн мэдээллийг шуурхай мэдэгдэх, хөршийнхөө аюулгүй байдлыг хянах боломжийг олгодог. Монгол Улсад иргэдийн оролцоог дэмжих цахим платформ бий болгох нь залуу хүн амын дунд (15–35 насны бүлэг нийт хүн амын 40% орчим) олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх үр дүнтэй хэрэгсэл болно. Гар утасны хэрэглээ 90% давсан Монголд (ITU, 2023) цахим оролцооны платформ нь хэрэгжүүлэхэд техникийн хувьд боломжтой байна.

Орон нутгийн хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх

Японы Koban загварыг Монгол Улсад хэрэгжүүлдэг ч үр дүнг нэмэгдүүлэх зорилгоор баг хорооны түвшинд цагдаагийн ажилтан нарыг тогтмол байрлуулах, иргэдтэй сар бүр нийтийн уулзалт зохион байгуулах нь орон нутгийн итгэлцлийг бэхжүүлэх, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлийн ажил арга хэмжээний саналыг иргэдээс авах, нэн чухал арга хэмжээ юм.

Дүгнэлт

Энэхүү судалгааны өгүүлэл нь дэлхийн зургаан улсын туршлагыг харьцуулан судалж, олон нийтэд суурилсан урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөө, Монгол Улсын нөхцөл байдлыг шинжилсэн болно. Судалгааны явцад дараах дүгнэлтийг хийж байна. Үүнд:

Нэгдүгээрт олон нийтийн идэвхтэй оролцоонд суурилсан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил нь уламжлалт хариу арга хэмжээнд суурилсан загварыг бодвол гэмт хэргийн гаралтыг бууруулахад статистик утгаар мэдэгдэхүйц үр дүнтэй болох нь АНУ (10–35%), Их Британи (15–25%), Сингапур (32%) зэрэг улсын туршлагаар батлагдаж байна.

Хоёрдугаарт урьдчилан сэргийлэх тогтолцооны нийтлэг хүчин зүйлс нь: иргэдийн идэвхтэй оролцоо, цагдаа-иргэн итгэлцэл, байгууллагуудын хоорондын нэгдмэл зохицуулалт, технологийн ухаалаг хэрэглээ болон нийгмийн шалтгааныг тогтоож улмаар нийгмийн бодлоготой уялдуулсан цогц арга хэмжээ авах зэрэг болно.

Гуравдугаарт, Монгол Улсын хувьд иргэдийн оролцоо (12.4%), цагдаагийн байгууллагад итгэх итгэл (41%), урьдчилан сэргийлэхэд зарцуулдаг төсвийн хувь (3–5%) зэрэг гол үзүүлэлтүүд нь дэлхийн тэргүүлэгч орнуудаас мэдэгдэхүйц доогуур байна. Энэ нь үр дүнтэй тогтолцоог бүрдүүлэх шаардлагатайг харуулж байна.

Дөрөвдүгээрт, шинэ технологи болон цахим оролцооны механизмыг нэмэгдүүлэх, өөрийн орны онцлог, соёл, хэрэгцээтэй уялдуулан нэвтрүүлснээр богино хугацаанд мэдэгдэхүйц ахиц гаргах боломжтой гэж үзэж байна. Үүнд хүн амын олонх нь залуучууд байгаа нь эерэг нөлөөтэй байна.

Санал, зөвлөмж

Судалгааны дүгнэлтэд тулгуурлан дараах бодлогын санал, зөвлөмжийг гаргаж байна. Үүнд

Богино хугацааны (1–2 жил) зорилтод: Нийслэлийн хэмжээнд гэмт хэрэг хамгийн их бүртгэгддэг дүүрэгт Koban-загварын орон нутгийн цагдаагийн нэгжийг нэмж байгуулах; иргэдээс гэмт хэргийн талаар мэдээлэх гар утасны платформ боловсруулан, туршилтын журмаар нэвтрүүлэх, урамшуулах, байгууллагуудын уялдааг хангах зорилгоор мэдээллийн нэгдсэн систем бий болгох шаардлагатай.

Дунд хугацааны (3–5 жил) зорилтод: Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд зарцуулах цагдаагийн байгууллагын

төсвийн хувийг 10%-д хүргэх, баг хорооны түвшинд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөл байгуулж, иргэний нийгмийн байгууллагуудыг татан оролцуулах, үйл ажиллагааг идэвхжүүлэх, тэдний сайн санал санаачилгыг дэмжих, урамшуулах, цагдаагийн ажилтнуудыг олон нийттэй харилцах, зөрчил шалган шийдвэрлэх чиглэлийн мэргэжлийн сургалтад хамруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлж байх

Урт хугацааны (5–10 жил) зорилтод: Хиймэл оюун, их өгөгдөл ашигласан урьдчилан сэргийлэх систем бий болгох, гэмт хэргийн шалтгаан болох нийгэм-эдийн засгийн хүчин зүйлс (ядуурал, ажилгүйдэл)-ийг арилгахад чиглэсэн төрийн бодлого хэрэгжүүлэх, Монгол Улсын өвөрмөц онцлог, нийгэм-соёлын орчинд тохирсон гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх загварыг бий болгох нь чухал юм.

Ашигласан материал

Ames, W. L. (1981). Police and community in Japan. University of California Press.

Braga, A. A., & Weisburd, D. L. (2012). The effects of focused deterrence strategies on crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 49(3), 323–358. <https://doi.org/10.1177/0022427811415442>

Bratton, W. J., & Knobler, P. (1998). Turnaround: How America's top cop reversed the crime epidemic. Random House.

Bureau of Justice Statistics. (2018). 2018 update on prisoner recidivism: A 9-year follow-up period (2005–2014). U.S. Department of Justice. <https://bjs.ojp.gov/library/publications/2018-update-prisoner-recidivism-9-year-follow-up-period-2005-2014>

Clarke, R. V. (Ed.). (1997). Situational crime prevention: Successful case studies (2nd ed.). Harrow and Heston.

Crawford, A. (2007). Crime prevention and community safety. In M. Maguire, R. Morgan, & R. Reiner (Eds.), *The Oxford handbook of criminology* (4th ed., pp. 866–909). Oxford University Press.

Home Office. (2008). From the neighbourhood to the national: Policing our communities together. Her Majesty's Stationery Office.

Institute of Crime Studies. (2021). Inter-agency coordination in Mongolian crime prevention: A systemic review [Research report]. National University of Mongolia.

International Telecommunication Union. (2023). Measuring digital development: Facts

Mongolian National Police. (2022). Annual crime statistics report 2022. Police General Authority of Mongolia.

National Police Agency of Japan. (2023). Police of Japan 2023. <https://www.npa.go.jp/>

Цагдаагийн ерөнхий газар. (2023). 2023 оны гэмт хэргийн статистик тайлан. Монгол Улс.

Анхны гэрээний үндсэн дээр

ЦАХИМ ОРЧИН ДАХЬ ЗАЛИЛАХ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХЭД ДИЖИТАЛ ТЕХНОЛОГИ, ХИЙМЭЛ ОЮУН УХААНЫГ АШИГЛАХ ТАЛААРХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ БА ПРАКТИК ШИЙДЭЛ

“LEGAL REGULATION AND PRACTICAL SOLUTIONS FOR USING DIGITAL
TECHNOLOGY AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PREVENTING ONLINE FRAUD
CRIMES”

Х.Гүнжидмаа

Говь-Алтай аймгийн прокурорын газрын хяналтын прокурор

Gunjidmaa Kh.

Supervisory Prosecutor, Govi-Altai Province Prosecutor's Office

Хураангуй: Цахим технологийн хурдацтай хөгжил нь дижитал гэмт хэргийн шинэ хэлбэрүүдийг бий болгож байгаатай хэн ч маргахгүй биз ээ. Залилах гэмт хэрэг нь орчин үед нийгэмд цахим орчноор нэвтэрч, улам бүр нарийн төвөгтэй болж байгаа бөгөөд эрх зүйн болон техникийн шинэ сорилтуудыг тавьж байна.

Энэхүү илтгэлд цахим орчин дахь залилах гэмт хэргийн шинж чанар, хэлбэр, түгээмэл аргуудыг судалж, хиймэл оюун ухаан болон дижитал технологийн урьдчилан сэргийлэх боломжуудыг эрж хайлаа.

Монгол Улсын одоогийн эрх зүйн зохицуулалтаар Эрүүгийн хуульд заасан холбогдох заалтуудыг дүн шинжилгээнд хамруулж, практик шийдлүүдийг санал болгов.

Судалгааны үр дүн нь дата өгөгдөл, блокчэйн технологи зэрэг шинэ дижитал хэрэглэгдэхүүн нь гэмт хэргийг илрүүлэх үр ашгийг эрс нэмэгдүүлж чадна гэдгийг харуулж байна. Түүнчлэн эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, олон улсын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх шаардлага зайлшгүй тулгарч байгаа талаар энэхүү илтгэлдээ авч үзсэн болно.

Abstract: There is no doubt that the rapid development of digital technology has created new forms of digital crime. Fraud crimes increasingly penetrate society through cyberspace, becoming more complex and creating new legal and technical challenges.

This presentation examines the characteristics, forms, and common methods of online fraud crimes while exploring the preventive possibilities offered by artificial intelligence and digital technologies.

The study analyzes relevant provisions of Mongolia's Criminal Code and proposes practical solutions. Findings demonstrate that new digital tools such as big data analytics and blockchain technology can significantly improve the efficiency of crime detection.

Furthermore, the research emphasizes the urgent need to improve the legal environment and strengthen international cooperation.

Түлхүүр үгс: Цахим залиланг илрүүлэхэд хиймэл оюун ухаан, дижитал гэмт хэрэг, кибер аюулгүй байдал зэргийг ашиглах нь прокуроруудын мэргэжлийн ур чадварыг олон улсын түвшинд таниулах, цахим гэмт хэргийн илрүүлэлт нэмэгдэх гэх мэт.

Keywords: Artificial intelligence in cyber fraud detection, digital crime, cybersecurity.

Удиртгал

Дэлхий дахинд цахим технологийн хэрэглээ нэмэгдэх тусам цахим гэмт хэргийн тоо, хэлбэр, үйлдлийн арга зэрэг нь улам бүр нэмэгдэж байна. Олон улсын Эрүүгийн цагдаагийн байгууллага (Интерпол)-ын 2023 оны тайлангаар дэлхий даяар цахим залилангийн улмаас жилд хохирсон иргэдийн хохирол 5.8 их наяд ам доллароос давж байгааг тэмдэглэсэн байна.

Монгол Улс ч гэсэн цахим гэмт хэргийн халдлагад өртөж, жил ирэх тусам цахим залиланд өртөж, хохирсон иргэдийн тоо нэмэгдэж байна. Цагдаагийн ерөнхий газрын статистик мэдээллээс үзэхэд цахим гэмт хэрэг 2019-2023 оны хооронд 340 хувиар өссөн байна хэмээн мэдээлжээ.

Цахим орчинд үйлдэгдэж буй залилах гэмт хэрэг нь уламжлалт залилах гэмт хэргээс тэс өөр ялгаатай төдийгүй дэлхий

даяарчлагдаж буй өнөө үед хилийн хязгаараас үл хамааран энэ гэмт хэрэг нь гэмт хэргийн шинэ үе, шинэ тогтолцоог бий болгож маш хурдацтайгаар үйлдэгдэж байна.

Энэ нь уламжлалт мөрдөн байцаалтын ажиллагааны явцад илрэхгүй мөрдөн байцаалтын ажиллагааг улам бүр хүндрүүлж, ажлын ачаалал нэмэгдэх, мөрдөгч прокурорын хэрэг хянах уламжлалт аргад хүртэл нөлөөлж байна. Орчин үед цахим залилангийн гэмт хэргийг шалгах ажиллагаа улам бүр хуучирч, хуульд заасан ажиллагаагаар мөрдөн байцаалтын ажиллагааг явуулахад ур чадвар төдийгүй, техник хэрэгсэл ч шаардлага хангахгүй түвшинд хүрсэн байна.

Тиймээс орчин үеийн дижитал технологи, тухайлбал хиймэл оюун ухааны боломжийг ашиглан цахим залилах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх шинэ аргачлалыг нэвтрүүлэх зайлшгүй шаардлагатай цаг үе тулж ирсэн байна.

Энэхүү судалгааны ажлын зорилго нь:

1. Цахимаар үйлдэгдэж буй залилах гэмт хэргийн хэлбэр, арга, хандлагыг судлах;

2. Хиймэл оюун ухаан болон дижитал технологийг ашиглан гэмт хэрэг үйлдэгдэхээс урьдчилан сэргийлэхэд ашиглах, тийм боломжуудыг хэрэгжүүлэх

3. Монгол Улсын эрх зүйн зохицуулалтад дүн шинжилгээ хийж, боловсронгуй болгох, хуульд өөрчлөлт оруулах талаар санал дэвшүүлэхэд оршино.

Цахимаар залилах гэмт хэргийн хэлбэр ба хандлага:

Цахим орчинд үйлдэгдэж буй гэмт хэргийг дараах үндсэн хэлбэрүүдэд ангилж болно.

Фишинг буюу Хуурамч вэбсайт, цахим шуудан ашиглан хэрэглэгчийн нэвтрэх нэр, нууц үг, банкны мэдээллийг хулгайлах.

2023 оны дэлхийн тайлангаар фишинг дайралт нийт цахим гэмт хэргийн 36 хувийг эзэлж байна. /Verizon DBIR, 2023/

Романтик залилан (Romance Scam): Нийгмийн сүлжээгээр хуурамч хайр дурлалын харилцааг бий болгон санхүүгийн хохирол учруулах. Монгол

Улсад 2022-2023 онд энэ төрлийн гэмт хэрэг 45 хувиар нэмэгджээ. (МХГ, 2023).

Хөрөнгө оруулалтын луйвар: Хуурамч крипто валют, хувьцааны платформ ашиглан хохирогчийг их хэмжээний мөнгөөр оруулан дараа нь эдийн засгийн алдагдалд оруулдаг.

Техникийн дэмжлэгийн луйвар: Хуурамч техникийн ажилтан болж жүжиглэн тохируулалт хийж, алсаас хандалт авах замаар банкны данснаас мөнгө шилжүүлдэг.

Клонинг луйвар: Хууль ёсны байгууллагуудын нэр, загварыг хуурамчаар хуулбарлан иргэдийг мэхлэх замаар цахимаар залилах гэмт хэрэг үйлдэгдэж байна.

Статистик мэдээ:

Дэлхийн эдийн засгийн форумын 2024 оны тайлангаар цахим залиланд өртсөн хүмүүсийн хохирол 2025 он гэхэд жилд 10.5 их наяд ам.долларт хүрнэ гэсэн таамаглал дэвшүүлсэн байна. (WEF, 2024)

Монгол Улсад Санхүүгийн зохицуулах хорооны мэдээлснээр 2023 онд банкны цахим луйвраар 14.7 тэрбум төгрөгийн хохирол учирсан байна. (СЗХ, 2023) Энэ нь 2021 оноос 210 хувиар өссөн үзүүлэлт юм хэмээн мэдэгдсэн.

Цахимаар үйлдэгдэж буй гэмт хэргийг илрүүлэх талаар:

Хиймэл оюун ухаан, тухайлбал машин сургалтын алгоритмууд нь цахим залилангийн хэв маягийг асар их хэмжээний өгөгдлөөс автоматаар ялган таньж чаддаг байна. Банк санхүүгийн байгууллагуудад Random Forest, Neural Network, Gradient Boosting зэрэг алгоритмуудыг ашиглан хэвийн бус гүйлгээг дунджаас 94-98 хувийн нарийвчлалтайгаар илрүүлж байна хэмээн мэдээлжээ. (Abdallah et al., 2023)

Тэгвэл цахим залилах гэмт хэрэгт хиймэл оюун ухааныг ашигласнаар ямар давуу байдал үүсэх бэ гэвэл:

Цахимаар үйлдэгдэж буй гэмт хэргийг бодитоор хянах боломжтой болно. Гүйлгээ хийгдэж буй тухайн мөчид хэвийн бус гүйлгээг илрүүлж, гүйлгээг хаах, зогсоох боломж үүссэнээр хохирогчийг гэмт халдлагаас хамгаална.

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ
ХАМГААЛАХ
МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ
САХИУЛАХУЙ

Өгөгдөл буюу түүний боловсруулалтад хяналт тавих боломж үүснэ. Хүний хийж чадахгүй их өгөгдөл буюу том хэмжээний дата мэдээллийг хормын дотор шинжилж, дүн шинжилгээ хийснээр гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чухал ач холбогдолтой.

Тасралтгүй суралцах буюу өөрөө өөрийгөө хөгжүүлэх. Шинэ луйврын буюу цахим гэмт хэргийн үйлдэгдэх арга хэлбэр аргачлалд өөрчлөлт орж, шинээр үйлдэл гарах бүрд их өгөгдөлд суурилсан системээрээ дамжуулан гэмт хэргийг илрүүлэх, хянах өөрийн загвараа улам бүр шинэчлэн сайжруулна.

Хүний анхаарал татахуйц эерэг мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийснээр хуурамч гэдгийг тогтоож хохирох иргэдийн тоог бууруулах зэрэг чухал ач холбогдолтой байна.

Байгалийн хэл боловсруулах (NLP) технологи:

Дэлхийн улс орнуудад NLP технологи нь фишинг и-мэйл, луйврын мессеж, хуурамч сайтыг автоматаар илрүүлэхэд өргөн хэрэглэгдэж байна. Google-ийн Safe Browsing систем нь NLP болон компьютерын харааны алгоритмуудыг хослуулан өдөрт 3 сая гаруй хуурамч сайтыг шалгаж блоклодог байна. (Google Safety Report, 2023). Ингэснээр цахим шууданд суурилсан фишинг илрүүлэлтийн дундаж нь илрүүлэлтээрээ 97.2 хувьд хүрчээ. Дундаж илрүүлэлт өссөнөөр энэ технологийг өргөнөөр хэрэглэх зайлшгүй шаардлага байгааг онцолж байсан байна.

Блокчэйн технологи:

Блокчэйн технологи нь гүйлгээний мэдээллийг засварлах боломжгүй, тархмал дэвтэрт хадгалдаг тул залилах гэмт хэргээс хамгаалах шинэ боломжийг олгодог байна. Ухаалаг гэрээ (Smart Contract) ашиглан гүйлгээний шаардлага биелэгдсэн тохиолдолд л мөнгөн дүн шилждэг тул нэг талын залилах эрсдэлийг мэдэгдэхүйц бууруулдаг. Эстони улс е-резидент, цахим засаг захиргааны системдээ блокчэйнийг нэвтрүүлснээр иргэний баримт бичгийн хуурамч байдлыг 0 хувьд ойртуулж чадсан сайн туршлагыг нэвтрүүлжээ. (E-Estonia, 2023).

Биометрик таних технологи:

Нүүр таних, хурууны хээ, дуу хоолойн баталгаажуулалт зэрэг биометрик технологиуд нь цахим хэрэглэгчийн үнэн бодит байдлыг батлах хамгийн найдвартай арга болж байна. Apple Face ID болон Samsung Biometrics зэрэг системүүд нь 0.001 хувь буюу нэг сая тохиолдол бүрд нэг л удаа алддаг нарийвчлалтай ажилладаг маш чухал технологи юм байна. (Apple, 2023).

Эдгээр технологи нь олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн цахим гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд дэлхийн улс орнууд ашиглаж байгаа ба гэмт хэргийн илрүүлэлтийг нэмэгдүүлсэн төдийгүй гэмт хэрэг үйлдэгдэхээс урьдчилан сэргийлж байгаа нэн чухал технологи болжээ.

Монгол Улсын эрх зүйн зохицуулалтын тухайд:

Одоогийн эрх зүйн орчин буюу Монгол Улсад үйлчилж байгаа Эрүүгийн хуулийн 26 дугаар бүлэгт “Кибер аюулгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг”-ийн талаар тусгайлан зохицуулсан.

Эрүүгийн хуулийн 26.1 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Кибер орчинд хууль бусаар халдах” гэмт хэрэгт 2700 нэгжээс 10,000 нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, 6 сараас 2 жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, 6 сараас 2 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял оногдуулах,

Эрүүгийн хуулийн 26.2 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Кибер орчинд хууль бусаар халдах, программ хангамж, техник хэрэгсэл бүтээх, бэлтгэх, борлуулах, ашиглах, тараах” гэмт хэрэгт 5400 нэгжээс 27,000 нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, 1 жилээс 5 жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, 1 жилээс 5 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял оногдуулна гэж тус тус хуульчилжээ.

Цахимаар залилах гэмт хэргийг хиймэл оюун ухаан, дижитал технологи ашиглан үйлдсэн тохиолдолд хуульд тусгайлсан зохицуулсан зохицуулалт дутмаг буюу байхгүй гэж хэлж болохоор байна.

Эрх зүйн зохицуулалтын хувьд Эрүүгийн хуульд дараах зүйлийг тусгаж өгөөгүй байна. Үүнд:

መካከለኛ ሰዓት

Хиймэл оюун ухаан болон дижитал технологи ашиглан үйлдэж байгаа гэмт хэргийн талаарх ойлголт, тодорхойлолт байхгүй.

Хиймэл оюун ухаан болон дижитал технологи ашиглан гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдолд хэрэглэх хуулийн зүйл заалт, зохицуулалт байхгүй.

Хилийн гадна хиймэл оюун ухаан болон дижитал технологи ашиглан үйлдэгдсэн гэмт хэрэгт авах хариу арга хэмжээ байхгүй байгаа төдийгүй манай улсын иргэд хохирч үлдэх нь жирийн үзэгдэл болж байгаа нөхцөл байдалтай байна.

Дээрх зүйлүүд нь манай улсаас олон улстай хамтын ажиллагааны гэрээ байгуулаагүй, хязгаарлагдмал байдалтай холбоотой байна.

Түүнчлэн цахим нотлох баримтыг илрүүлэх, үнэлэх, дүгнэх, шинжлэн судлах, дүн шинжилгээ хийх талаарх хуулийн зохицуулалт хангалтгүй. Цахим нотлох баримтад мэдээллийг нотлох баримтаар үнэлэх хэрэглэх журам тодорхойгүй, хохирогчид үзүүлэх хуулийн туслацдаа авах механизм байхгүй байгаа нь энэ төрлийн гэмт хэргийн шийдвэрлэлт нөлөөлж байна.

Олон улсын туршлагаас харахад Европын холбооны Ерөнхий мэдээллийн хамгааллын дүрэмд (GDPR, 2018) нь хувь хүний мэдээлэл боловсруулах, хамгаалах талаар өргөн хүрээтэй зохицуулалтыг бий болгож өгчээ. Европын холбооноос цахим гэмт хэргийн конвенцыг гаргасан бөгөөд дэлхийн 66 орныг нэгтгэсэн хамгийн олон орныг хамруулсан олон улсын гэрээ болж байна.

Харин Америкийн нэгдсэн улсад Computer Fraud and Abuse Act (CFAA) болон FTC Fraud Prevention Programs нь цахим залилангийн эсрэг нарийвчилсан зохицуулалтыг бүрдүүлсэн чухал гэрээ гэж дэлхий нийтээрээ хүлээн зөвшөөрсөн байна.

Монгол Улсад байгууллагын түвшинд дараах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх нь чухал ач холбогдолтой байна гэж үзлээ. Үүнд:

Олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдөж байгаа хэвийн бүс гүйлгээ буюу луйврын

мөнгөн гуйвуулгын гүйлгээг илрүүлэх хиймэл оюун ухааны системийг банкны болон санхүүгийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг байгууллагуудад нэвтрүүлэх чухал шаардлагатай байна. Ингэснээр хэвийн бус, хуурамч гүйлгээг тэр даруй зогсоох боломжтой. Хохирч үлдэх эрсдэл буурна.

Олон давхар хамгаалалтыг бий болгох шаардлагатай. Үүнд: биометрик болон аппликейшн нотолгоог давхар ашиглах нь зүйтэй. Энэ нь цахим орчинд ямарваа нэгэн хэвийн бус гүйлгээ хийхээр нэвтрэх нэвтрэлтийг бууруулна.

Банкнүүд болон санхүүгийн үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллагууд хоорондоо эрсдэлтэй болон ноцтой, луйвар, цахим залилан байж болзошгүй гэх мэдээллийн талаар өөр хоорондоо санал солилцохдоо хуурамч мэдээлэл, IP хаяг, утасны дугаарыг үнэн бодит байдлаар мэдээлэлд дурдаж, хамгаалалт хийх, эрсдэлд орсон тохиолдолд цаг алдалгүй арга хэмжээ авах талаар шуурхай ажиллах зохион байгуулалтын арга хэмжээ авах тогтолцоог бий болгож ажиллах шаардлагатай байна.

Цахим залилангаас урьдчилан
сэргийлэх чиглэлээр улс орны зүгээс
дараах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх
шаардлагатай байна.

Цахим залилах гэмт хэргийн талаар мэдээллийн сан бүрдүүлэх. Цахим залиланд өртсөн талаарх мэдээллийг нэгтгэн дата үүсгэснээр дахин ийм төрлийн гэмт хэрэг гарахаас урьдчилан сэргийлнэ.

Цагдаагийн байгууллагын чадавхыг нэмэгдүүлэх ингэхдээ цахим залилангийн гэмт хэргийг мөрдөн шалгах тусгай алба хаагчийг бэлдэх, түүнийг техник хэрэгслээр хангах, олон улсын туршлагыг судлуулах, практик сургалтыг үе шаттай, үр дүнтэй зохион байгуулах,

Иргэдэд цахим залиланд өртөхгүй байх талаар мэдлэг олгох сургалтыг шат дараалан явуулах, хамгийн их цахим залиланд өртөх магадлалтай иргэд рүү чиглэсэн үйл ажиллагааг үе шаттайгаар зохион байгуулах,

12 жилийн сургалтын хөтөлбөрт цахимаар залилах гэмт хэрэг, түүнээс урьдчилан сэргийлэх талаар хичээлийн

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠠᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

хөтөлбөрт тусгаж багаас нь мэдлэг боловсрол олгох,

Хиймэл оюун ухаан болон дижитал технологи ашиглан үйлдэж байгаа гэмт хэргийг илрүүлэх системийг бий болгож ашиглаж эхэлснээр хохирогч иргэдийн тоо буурч, түүнийг дагаад мөрдөн байцаах ажлын ачаалал буурч, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны зардал ч буурна. Монгол Улсын хувьд ийм системийг бүх арилжааны банканд нэвтрүүлснээр жилд 5-7 тэрбум төгрөгийн хохирлоос сэргийлэх тооцоо гарсан байна.

Дүгнэлт

Энэхүү судалгааны ажлын дүнд дараах үндсэн дүгнэлтэд хүрсэн болно.

1. Цахим орчин дахь залилах гэмт хэрэг нь Монгол Улсад эрчимтэй өсөж байгаа бөгөөд уламжлалт мөрдөн шалгах ажиллагаа болон түүнд хэрэглэгдэх техник хэрэгсэл, хэргийн илрүүлэлтэд нөлөөлж байна. Хиймэл оюун ухаан, блокчэйн зэрэг дижитал технологиуд нь гэмт хэргийг урьдчилан илрүүлэх, сэргийлэхэд онцгой ач холбогдолтой болохыг олон улсын туршлага харуулж байна.

2. Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд цахим гэмт хэрэгтэй холбоотой зохицуулалт байгаа боловч хиймэл оюун ухаан ашиглах, цахим нотлох баримт, олон улсын хамтын ажиллагааны талаарх зохицуулалт дутагдалтай байна. Эдгээр хуулийн цоорхойг арилгах хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах шаардлагатай байна.

3. Технологийн шийдлүүдийг нэвтрүүлэхэд иргэдийн нууцлалын эрхийг хүндэтгэх, хиймэл оюун ухааны шийдвэрийн ил тод байдлыг хангах асуудал чухал хэвээр байна. Технологийн хөгжил явцад ба хүний эрхийн тэнцвэртэй байдлыг хангах, хүний эрхийг зөрчихгүй байх, хүний эрхийг алдагдуулахгүй байх нь хамгийн чухал зүйл юм.

Илтгэлийн төгсгөлд дараах санал, зөвлөмжийг гаргаж байна.

Үүнд:

Хуулийн зохицуулалтын талаар:

1. Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд хиймэл оюун ухаан ашиглан үйлдсэн цахим залилах гэмт хэргийг тусгайлан зохицуулсан зохицуулалтыг тусгаж,

учруулсан хор уршиг, хохирлын хэмжээнээс хамаарч хүндрүүлэх шинжийг тусгах

2. Цахим нотлох баримтыг шүүхээс хэрхэн яаж үнэлэх, дүн шинжилгээ хийх, нотлох баримтыг ашиглан хэргийг шийдвэрлэх журам шинээр боловсруулж, шүүх, шүүгчийг мэдээллээр хангах ажлыг үе шаттайгаар зохион байгуулах

3. Дэлхийн 66 улс нэгдэн орсон Будапештын конвенцыг судалж, нэгдэн орох эсэх асуудлыг шийдвэрлэх, олон улсын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх ажлыг нэн даруй хийх

Технологийн хэрэгжилтийн талаар:

-Монгол банк болон санхүүгийн зохицуулах хорооноос банк санхүүгийн байгууллагуудад хиймэл оюун ухаанд суурилсан цахим залилах гэмт хэргийг илрүүлэх системийг нэвтрүүлэх,

-Цагдаагийн ерөнхий газарт цахим гэмт хэрэгтэй тэмцэх тухай тусгай нэгж алба байгуулж, цахим гэмт хэргийг илрүүлэх, шалгаж тогтоох тусгай алба хаагч бэлтгэн техник хэрэгслээр хангах

-Гэмт хэргийн мэдээллийн сан бүрдүүлж, Кибер аюулгүй байдлын үндэсний төвтэй хамтран байгуулах ажлыг зохион байгуулах

Боловсрол, мэдлэг олгох талаар:

-Ерөнхий боловсролын сургуулийн хөтөлбөрт кибер аюулгүй байдлын суурь мэдлэгийг тусгах, хичээлийн хөтөлбөр заавал судлах хичээлд оруулах

-Иргэдэд зориулсан залилах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, залилах гэмт хэрэгт өртсөн тохиолдолд хаана хэнд хандах талаар гарын авлага, сургалтыг зохион байгуулах

-Хувийн хэвшлийн байгууллагуудтай хамтран ажиллагсдад кибер аюулгүй байдлын сургалт явуулж хиймэл оюун ухаан, дижитал технологийг ашиглаж гэмт хэргийн илрүүлэлтийг нэмэгдүүлснээр энэ төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох, гэмт хэргийн хохирогч болох, эрсдэлийг бууруулах нөхцөл бүрдэнэ.

Ашигласан материал

Монгол хэл дээрх эх сурвалжууд

1. Монгол Улсын Эрүүгийн хууль (2017). Улсын Их Хурал. УБ: Хууль зүй, дотоод хэргийн яам.

2. Монгол Улсын Мэдээллийн технологи, харилцаа холбооны хууль (2012, 2021 нэмэлт). УБ.

3. Санхүүгийн зохицуулах хороо (СЗХ). (2023). Цахим залилангийн тайлан 2023. УБ: СЗХ.

4. Монгол Улсын Цагдаагийн ерөнхий газар (ЦЕГ). (2023). Гэмт хэргийн статистик мэдээлэл. УБ: ЦЕГ.

5. Мэдээлэл, харилцаа холбооны газар (МХГ). (2023). Кибер аюулгүй байдлын тайлан. УБ.

6. Монголбанк. (2023). Банкны цахим үйлчилгээний аюулгүй байдлын журам. УБ: Монголбанк.

Гадаад хэл дээрх эх сурвалжууд

7. Abdallah, A., Maarof, M. A., & Zainal, A. (2023). Fraud detection system: A survey. *Journal of Network and Computer Applications*, 68, 90-113. <https://doi.org/10.1016/j.jnca.2016.04.007>

8. Council of Europe. (2001). *Convention on Cybercrime (Budapest Convention)*. European Treaty Series No. 185. Strasbourg: Council of Europe.

ᠬᠤᠠᠨᠠᠭᠤᠯᠤᠰᠤᠨ
ᠰᠠᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠭᠤᠯᠤᠰᠤᠨ
ᠬᠤᠰᠤᠷᠠᠯᠤᠯᠤᠰᠤᠨ
ᠤᠯᠤᠭᠤᠨ

ГОВИЙН БҮСИЙН УСНЫ НӨӨЦИЙН ХАДГАЛАЛТ, ХАМГААЛАЛТАД ИРГЭДИЙН ОРОЛЦООГ НЭМЭГДҮҮЛЭХ, ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ НЬ

INCREASING CITIZENS' PARTICIPATION IN THE CONSERVATION AND PROTECTION OF WATER RESOURCES IN THE GOBI REGION AND PREVENTING VIOLATIONS

А.Батдорж

Говьсүмбэр аймгийн прокурорын газрын Хүний эрх, нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах ажил хариуцсан хяналтын прокурор

Batdorj A.

Supervisory Prosecutor in charge of the protection of human rights and public interests of the Prosecutor's Office of Govisumber province

Хураангуй: Сүүлийн жилүүдэд Говийн бүсэд усны нөөцийн зохистой ашиглалт, хамгаалалтын асуудал нь байгаль орчин, хууль хэрэгжилтийн тулгамдсан асуудлын нэг болж байна. Энэхүү судалгааны ажлын хүрээнд Зөрчлийн тухай хуулийн 7.15 дугаар зүйлд заасан "Усны тухай хууль" зөрчих зөрчлийн гомдол, мэдээллийн гаралт, шийдвэрлэлтийн нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ хийж, зөрчил үйлдэгдэхэд нөлөөлж буй шалтгаан, нөхцөлийг тодорхойлохыг зорилоо. Судалгаанд Говийн бүсийн аймгуудын 2024-2025 оны бүртгэл, мэдээлэл, шийдвэрлэлтийн тоон үзүүлэлтэд харьцуулсан дүн шинжилгээ хийж, харьцуулан дүгнэхэд ус ашиглалтын талаарх иргэд, аж ахуйн нэгжийн хууль, эрх зүйн мэдлэг дутмаг, хяналт шалгалтын давтамж сул, зохих зөвшөөрөлгүй ус ашигладаг зэрэг нөхцөл байдал нь зөрчил үйлдэгдэхэд голлон нөлөөлж байна. Иймд усны нөөцийн хадгалалт, хамгаалалтад иргэдийн хяналт, оролцоог нэмэгдүүлэх, урьдчилан сэргийлэх сургалт, нөлөөллийн ажлыг эрчимжүүлэх, хяналт шалгалтын үр нөлөөг сайжруулах, мөн "Усны нөөцийн менежментэд иргэдийн шууд хяналт болон урамшууллын механизмыг хослуулан хэрэглэх нь хамгийн үр дүнтэй болохыг онцолж байна.

Abstract: In recent years, the issue of the proper use and protection of water resources in the Gobi region has become one of the pressing environmental and law enforcement issues. Within the framework of this research, the aim was to analyze the situation of complaints, information disclosure, and resolution of violations of the "Water Law" specified in Article 7.15 of the Law on Violations, and to identify the causes and conditions that contribute to the commission of violations. The study, which compared and analyzed the registration, information, and decision-making figures of the Gobi region aimags for 2024-2025, concluded that the lack of legal and legal knowledge of citizens and businesses regarding water use, the low frequency of inspections, and the use of water without proper permits are the main factors contributing to violations. Therefore, it is necessary to increase citizen control and participation in the conservation and protection of water resources, intensify preventive training and advocacy work, improve the effectiveness of inspections, and "use a combination of direct citizen control and incentive mechanisms in water resource management.

Түлхүүр үгс: Говийн бүс, усны нөөцийн хамгаалалт, усны нөөцийн хадгалалт, иргэдийн оролцоо, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, ус ашиглалтын хяналт, хууль хэрэгжилт.

Gobi region, water resource protection, water resource conservation, citizen participation, violation prevention, water use control, law enforcement.

Оршил

"...эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах эрхтэй..." (Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургаадугаар зүйлийн 2 дахь заалт)

Та бидний сайн мэдэх "Ус бол чандмань эрдэнэ" гэх үг Монгол орны хангай бүсэд байгалийн нөөцийн тодорхойлолт болдог бол, манай Говийн бүс нутагт энэ нь "орших уу, эс орших уу" гэдэг амин чухал асуулт юм. Говийн бүсийн аймгууд нь газар

зүйн байршлын хувьд гадаргын усны сүлжээгүй, нийт усны хэрэглээгээ газрын доорх усны нөөцөөр хангадаг онцлогтой. Энэ нь бид хөл дороо байгаа, нөхөн сэргээгдэхэд хэдэн зуун жил шаардагдах "нуугдмал нөөц"-өө ашиглан амьдарч байна. Байгал орчны мэдээллийн сан, Монгол орны газар зүйн зургаас үзэхэд Монгол орны хойд хэсэг мөнх ногоон ой, шилмүүст болон навчит ойгоор бүрхэгдсэн бол төв хэсэг нь хуурай болон сөөгт хээрийн бүстэй, өмнөд хэсгээр цөлийн хээр, заримдаг цөл болон цөлийн бүс зонхилдог.

Монгол орны хувьд усны нөөц нь зөвхөн байгалийн баялаг төдийгүй үндэсний аюулгүй байдал, эдийн засгийн тогтвортой хөгжил, хүн амын оршин тогтнохуйн амин чухал баталгаа юм. Ялангуяа уур амьсгалын өөрчлөлтийн нөлөөгөөр цөлжилт, хуурайшилт эрчимжиж буй энэ үед говийн бүсийн усны менежмент стратегийн онцгой ач холбогдолтой болоод байна.

Газрын доорх ус нь нөхөн сэргэх хугацаа маш урттай, бохирдолд өртөх тохиолдолд засаж залруулахад нэн төвөгтэй "эмзэг" нөөц бөгөөд энэхүү чандмань эрдэнийг хамгаалах нь тухайн орон нутгийн ирээдүйн хөгжлийг тодорхойлох суурь хүчин зүйл мөн.

Өнөө үед Говийн бүсийн төлөөлөл болох Говьсүмбэр аймгийн хувьд дэд бүтэц, төмөр зам болон уул уурхайн салбар эрчимтэй хөгжиж байгаа нь усны хэрэглээг үлэмж нэмэгдүүлж, түүнийг дагасан зөрчлүүд буюу зөвшөөрөлгүй худаг гаргах, ус ашиглах гэрээгүй үйл ажиллагаа явуулах, хамгаалалтын бүсэд хог хаягдал хаях зэрэг зөрчлүүд зонхилж байна. Одоогийн мөрдөгдөж буй хяналтын тогтолцоо нь голчлон зөрчил гарсны дараах "торгох, шийтгэх" арга барилд тулгуурлаж байгаа нь зөрчлийн шалтгаан нөхцөлийг бүрэн арилгаж чадахгүй байна. Говийн уудам нутаг дэвсгэрт хяналт шалгалтын хүртээмж хязгаарлагдмал байгаа энэ үед төрийн байгууллага болон нутгийн иргэдийн хоорондын мэдээлэл солилцоо сул, итгэлцэл дутмаг байгаа нь усны нөөцийг хамгаалах иргэний хяналтын

механизмыг идэвхгүй байдалд оруулж байна. Энэхүү илтгэлийн зорилго нь "Говийн бүс дэх усны нөөцийг хамгаалахад иргэдийн оролцоо, итгэлцэлд суурилсан хяналтын тогтолцоог хэрхэн бүрдүүлэх, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх" талаар шийдлийг танилцуулахад оршино. Үндсэн хэсэг: Говийн бүсэд ихээр үйлдэгдэж буй Усны тухай хууль зөрчих зөрчлийн гаралт, шалтгаан нөхцөлийг судлахад дараах нөхцөл байдал тогтоогдсон. Тухайлбал, - Говьсүмбэр аймгийн хэмжээнд Зөрчлийн тухай хууль хэрэгжсэнээс хойш буюу 2017 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс 2026 оны 1 дүгээр улирлыг дуустал байгаль орчин, амьтан, ургамлыг хамгаалах журмын эсрэг зөрчлийн талаарх 57 гомдол мэдээлэл хүлээн авч шийдвэрлэсэн байна. Үүнээс 2020 оноос 2026 оны 1 дүгээр улирын байдлаар Зөрчлийн тухай хуулийн 7.15 дугаар зүйлд заасан "Усны тухай хууль зөрчих" зөрчил 10 бүртгэгдэн шалгагдсанаас 10 хуулийн этгээдэд шийтгэлийн хуудсаар торгох шийтгэл оногдуулсан байна. Үүнд: 6 гомдлыг хялбаршуулсан журмаар, 4 гомдолд зөрчлийн хэрэг нээж шийдвэрлэсэн байна. Зөрчлийн 2217000370 дугаартай хэргийг шүүхээс хэрэгсэхгүй болгож шийдвэрлэсэн. Усны тухай хууль зөрчсөний улмаас 304055100 төгрөгийн хохирол учирсан. Усны тухай хууль зөрчих зөрчил үйлдэгдэх шалтгаан нөхцөлийн хувьд хуулийн этгээдүүд гэрээгээр хүлээсэн үүргээ зохих ёсоор биелүүлдэггүй, төрийн байгууллагаас тавих хяналт сул байгаа нь энэ төрлийн зөрчил гарахад нөлөөлж байна.

Тус аймгийн Прокурорын газраас 2026 оны 05 дугаар сарын 05-ны өдөр Байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг, зөрчлөөс хэрхэн урьдчилан сэргийлэх, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар төрийн алба хаагч болон иргэдээс нийт 100 хүнээс санал асуулга явуулахад: Санал асуулгад оролцсон төрийн албан хаагчдын 80 орчим хувь нь төрийн байгууллагуудын уялдаа холбоог сайжруулах, хууль хяналтын байгууллагууд шалгалт, танилцах ажиллагааг хамтран гүйцэтгэх, тухайн төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр анхааруулга санамжийг цахим

ДЭГЭЭСЭН ХЭСЭГ

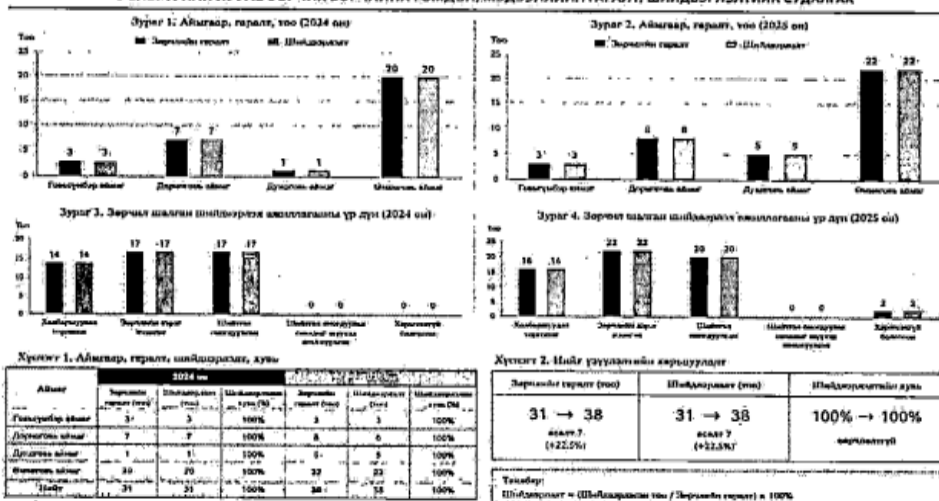

Хууль сахиулахуй

хэлбэрээр байгууллага, олон нийтийн сүлжээгээр байнга нийтлэх, иргэдээс гэмт хэрэг, зөрчлийн мэдээллийг төлбөртэй хүлээн авах ажлыг зохион байгуулах, сургалт, яриа таниулгыг хууль, хяналтын байгууллагууд хамтран гүйцэтгэх, орон нутгийн нэгж бүрт хүрч ажиллах талаар санал гаргасан. Мөн Говьсүмбэр аймгийн Баянтал сум, Шивээговь сумдын иргэд “Усны тухай хууль зөрчих” зөрчил гол төлөв орон нутагт үйлдэгддэг, үүнээс улбаалан цаг уурын өөрчлөлт, цөлжилт, ундны ус татрах, зохих хамгаалалтгүй байгаа зэрэг нь энэ төрлийн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажил хангалтгүй, иргэдэд мэдээлэл дутмаг байгааг дурдаж, хууль сурталчлах, хяналт шалгалтыг

сайжруулах, иргэдийн оролцоо болон хуулийн байгууллагуудын хамтын ажиллагааг нэмэгдүүлэх шаардлагатай байгаа талаар дурдсан. Говийн бүсийн аймгуудын хэмжээнд 2025 оны байдлаар “Усны тухай хууль зөрчих” зөрчлийн 57.9% нь Өмнөговь аймгийн нутаг дэвсгэрт үйлдэгдсэн ба энэ төрлийн зөрчлийн тоо 22.5%-аар өссөн, цаашид ч өсөх хандлагатай байгаа нь иргэд олон нийтийн хяналт буюу “иргэний оролцоо”-г хангах, хөхүүлэн дэмжих хууль эрх зүйн орчныг бий болгох, мөн технологид суурилсан хяналтыг нэвтрүүлэх зэрэг өөрчлөлтийг хийх хэрэгцээ, шаардлага бий болсныг тодорхойлж байна.

2024, 2025 ОНЫ БАЙДЛААР ЗӨРЧИЙН ТУХАЙ ХУУЛИЙН 7.15 ДУГААР ЗҮЙЛД ЗААСАН
УСНЫ ТУХАЙ ХУУЛЬ ЗӨРЧИХ ЗӨРЧИЙН ГОМДОЛ, МЭДЭЭЛЛИЙН ГАРАЛТ, ШИЙДВЭРЛЭЛИЙН СУДАЛГАА

Практик үндэслэл: Говийн бүсийн аймаг болох Говьсүмбэр аймаг нь Умард говийн гүвээт-Халхын дундад талын сав газрын нутаг дэвсгэрт нийт газар нутгийн 70.92 хувь нь, Сүмбэр сумын 57.09%, Баянтал сумын 99.75%, Шивээговь сум 100% хамрагддаг байна. Сав газар хамрагдах сумын нутаг дэвсгэрийн эзлэх хувь:

д/д	Аймгийн нэр	Сумын нэр	Сав газар хамрагдах нутаг дэвсгэрийн хэмжээ/ км2/	Сумын бүх нутаг дэвсгэрийн хэмжээ /км2/	Сав газар эзлэх хувь
1	Говьсүмбэр	Сүмбэр	2142.718703	3753.468101	57.09
2		Шивээговь	901.430677	901.430677	100
3		Баянтал	889.748889	891.993832	99.75
Аймгийн дүн			3933.898269	5546.900000	70.92

Газрын доорх усны нөөцийн товчоон (мян. м³/жил) Усны нөөцийн нэгдсэн менежментийн төлөвлөгөөний судалгаанаас авав/

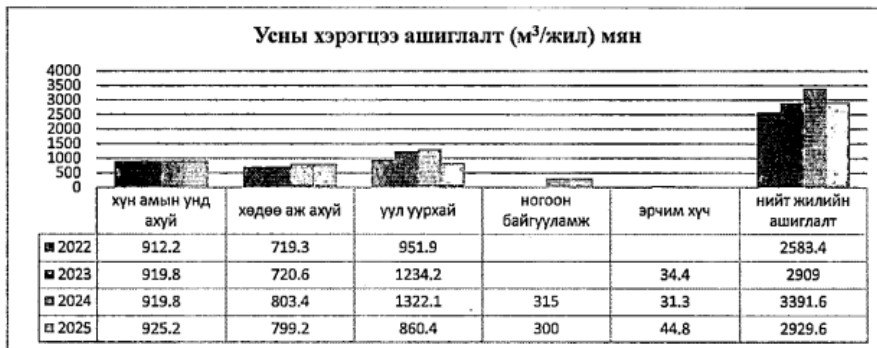
№	Сумын нэр	Талбай км ²	Газрын доорх усны нөөц		
			Нөхөн сэргээгдэх нөөц	Баримжаат нөөц	Ашиглалтын нөөц
1	Шивээговь	901.43	901.43	3371.247596	3238.7472
2	Баянтал	889.75	889.75	1726.005331	5935.0752
3	Сүмбэр	2114.72	2142.72	7674.277085	1570.4928
	Нийт/Говьсүмбэр/	3933.9	3933.9	12771.53001	10744.3152

Газрын доорх усны ашиглалтын баримжаат нөөц: нөхөн сэргээгддэг болон сэргээгддэггүй газрын доорх усны нөөцийн нийлбэр хэмжээг илэрхийлдэг. Нөөцийн үнэлгээ нь усан баялаг болон тэжээгдлээс хамаардаг.

Газрын доорх усны нөхөн сэргээгдэх нөөц: Газрын гадаргын нэгж талбайгаас ус агуулагч үе, давхарга, бүрдэл, бүс рүү орж ирж буй усны тоо хэмжээ бөгөөд энэхүү ус нь хур борооны уснаас газрын хөрс рүү нэвчиж, газрын доорх усыг тэжээж буй

хэмжээгээр тодорхойлогдоно. Тэжээгдэлтэйгээ тэнцүү ба жил бүр эргээд нөхөн сэргээгддэг нөөц юм.

Газрын доорх усны ашиглалтын нөөц: Газрын доорх усны хайгуул, судалгааны ажлын үр дүнгээр тогтоогдсон, ашиглах боломжит нөөц юм. Нөхөн сэргээгддэггүй нөөц: Байгалийн усан баялагтай тэнцүү буюу тэжээгдэлгүй. Энэ нөөцийг ашигласнаар усан баялгийн хэмжээ багасна.

Ундны усны хэрэгцээ, ашиглалт (мян. м³/ж)

№	Үзүүлэлт	2022	2023	2024	2025
1	Нийт хүн амын тоо	18.0	18.1	18.0	18.1
2	Хот суурин	10.7	10.8	10.8	10.9
3	хөдөө	7.2	7.3	7.2	7.1
4	Хоногийн усны	Төвлөрсөн ус хангамж (хүн/хоног/л)-200			
5	хэрэгцээ (м ³ /хоног)	Төвлөрсөн бус ус хангамж (хүн/хоног/л)-50			
6	Жилийн усны	Төвлөрсөн ус хангамж (хүн/хоног/л)-200			
7	хэрэгцээ (м ³ /жил)	Төвлөрсөн бус ус хангамж (хүн/хоног/л)- 50			
Жилийн нийт усны хэмжээ		912.2	919.8	919.8	925.2

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

Аймгийн ашиглалтын нөөц 10744,31 мян. м³/жил байхаас жилд дунджаар 2583,4-3391,6 мян.м³/жил ус ашиглаж байгаа нь газрын доорх усны 31,5 хувийг ашиглаж байна. Усны ашиглалт нэмэгдэхийн хэрээр гүний усны нөөц хомсдох байгаа тул усны эрэл хайгуулыг нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна.

Усны хэрэглээ, хэрэгцээний хэтийн төлөв, сая м³

Усны нөөцийн нэгдсэн менежментийн төлөвлөгөөний судалгаанаас авав.

он	2030			2040		
хувилбар	дээд	дунд	доод	дээд	дунд	доод
Говьсүмбэр	10'510	7'234	5'438	25'232	16'611	9'504

Газрын доорх усны ордын жагсаалт, батлагдсан нөөц

№	Сумын нэр	Ордын нэр	Нөөц л/сек	Ашиглагдах жил	Хайгуулсан хийсэн он
1	Сүмбэр	Шивээ-Овоо	166.8	25	1991
2	Баянтал	Хойд чойр	113.8	25	1992
3	Сүмбэр	Жаргалант нуур	130.0	25	2008
4	Баянтал	Чойр ЭЗ-н чөлөөт бүс	55.0	25	2008
5	Сүмбэр	Тэвшний хөндий	20.8	25	2009
6	Шивээговь	Ногоон тойром нүүрсний орд	90.7	25	2013
7	Сүмбэр	Тэрэгт	19	20	2019

Худгийн тоо үзүүлэлт:

Сумын нэр	2023	2024	2025
Сүмбэр сум	Нийт – 343 Үүнээс Инженерийн хийцтэй – 239	Нийт – 346 Үүнээс Инженерийн хийцтэй – 242	Нийт – 348 Үүнээс Инженерийн хийцтэй – 244

	Энгийн уурхайн худаг - 104	Энгийн уурхайн худаг - 104	Энгийн уурхайн худаг - 104
Шивээговь сум	Нийт – 158 Үүнээс Инженерийн хийцтэй – 114 Энгийн уурхайн худаг - 44	Нийт – 164 Үүнээс Инженерийн хийцтэй – 120 Энгийн уурхайн худаг - 44	Нийт – 165 Үүнээс Инженерийн хийцтэй – 121 Энгийн уурхайн худаг - 44
Баянтал сум	Нийт – 49 Үүнээс Инженерийн хийцтэй – 47 Энгийн уурхайн худаг - 2	Нийт – 54 Үүнээс Инженерийн хийцтэй – 52 Энгийн уурхайн худаг - 2	Нийт – 54 Үүнээс Инженерийн хийцтэй – 52 Энгийн уурхайн худаг - 2

Говьсүмбэр аймгийн хэмжээнд энгийн гар аргаар гаргасан худаг 150, инженерийн хийцтэй буюу өрөмдөж гаргасан худаг 417, нийт 567 худгаас гүний цэвэр усыг үйлдвэрлэл, хөдөө аж ахуйн болон ундны зориулалтаар хэрэглэж байна. Судалгааны дүнгээс үзэхэд дээр дурдсан нөхцөл байдал нь Зөрчлийн тухай хуулийн 7.15 дугаар зүйлд заасан "усыг үйлдвэрлэлийн зориулалтаар зохих гэрээ, зөвшөөрөлгүйгээр ашигласан" зөрчил үйлдэгдэхэд нөлөөлөх голлох шалтгаан нөхцөлийг бүрүүлж байна. Цаашид энэ төрлийн зөрчлийн гаралт нэмэгдэх төлөвтэй байгаа нь анхаарал татаж байна. Усны нөөцийг хамгаалах олон улсын жишиг, хандлага, туршлага Франц, Итали, АНУ зэрэг улсуудын Прокурорын байгууллага нь байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг, зөрчилд хяналт тавих мэргэшсэн тусгай нэгжтэй байдаг. Франц улс нь 2021 оноос "Эко-Прокурор" гэсэн шинэ чиг үүрэгтэй прокурорууд ажиллуулж эхэлсэн ба тус улсын парламент байгаль орчны эсрэг ноцтой гэмт хэргийг "экоцид" хэмээн тодорхойлж, эрүүгийн хуульдаа тусгасан. Энэ нь Хүрээлэн буй орчинд санаатайгаар, өргөн хүрээтэй, урт хугацааны ноцтой хохирол учруулсан үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцох боломжийг бүрдүүлсэн. Австрали, Канад зэрэг өндөр стандарттай улсууд газар доорх усны нөөцийг удирдамжтайгаар дахин цэнэглэх (Managed Aquifer Recharge) аргачлал нь усны хомсдолтой бүс нутагт гүний усыг эргүүлэн ашиглах, нөөцийг хамгаалах үр нөлөөтэй шийдэлд тооцогддог. Тус сайн туршлагыг Монголын говийн бүсийн гидрогеологийн онцлогт тохируулан нэвтрүүлснээр, усыг гүн цэвэршүүлж хүн амын ундны хэрэгцээг хангахын зэрэгцээ газар доорх усан сангийн тогтвортой байдлыг хангах боломж бүрдэнэ.

Дүгнэлт, санал

"Уур амьсгалын өөрчлөлт эрчимжиж буй өнөө үед экосистемийн тэнцвэрийг хадгалагч амин чухал нөөц болох цэвэр усны хомсдолоос сэргийлэх, нөхөн сэргээх асуудал дэлхий нийтийн нэн тэргүүний зорилт болоод байна. Монгол Улсын сэргээгдэх усны нөөц 34.8 тэрбум м3

хэмжээтэй ч говийн бүсийн хэмжээнд Усны тухай хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй, зөрчил өндөр байгаа нь дараах хүчин зүйлсээс шалтгаалж байна. -Аж ахуйн нэгжүүдийн гэрээгээр хүлээсэн хариуцлага болон төрийн байгууллагын хяналт шалгалтын уялдаа сул байгаа нь зөрчил гарах нөхцөлийг бүрдүүлж байна. -Манай улсын хувьд иргэдийн эрх зүйн мэдлэг хангалтгүй, байгаль хамгаалах хариуцлагыг зөвхөн хууль хяналтын байгууллагад хамаатуулах хандлага тогтсон нь усны нөөцийн эсрэг гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх үйл ажиллагаанд сөрөг нөлөө үзүүлж байна. Иймд иргэдийн хяналт, оролцоог идэвхжүүлэх замаар байгаль орчны эсрэг зөрчлийн шалтгаан нөхцөлийг арилгах шаардлагатай байна. Тухайлбал Говьсүмбэр аймгийн Шивээговь сумын нутагт үйл ажиллагаа явуулдаг Шивээ-Овоо ХХК нь уул уурхайн чиглэлээр 91 га талбайд 2021 онд 2320764м³, 2022 онд 2952297м³, 2023 онд 22692086м³, 2024 онд 1306846м³, 2025 онд 834330м³ усыг тус тус уурхайн гүнээ шавхан зайлуулж, хиймэл нуур үүсгэсэн нь байгаль орчин болон гүний усны нөөцөд сөргөөр нөлөөлсөөр байна. 2025 оны 04 дүгээр сараас эхлэн тус аймгийн Сүмбэр сумын нутаг дэвсгэрт "Эйкү сора" ХХК нь уул уурхайн чиглэлээр 5447 га талбайд олборлолтын үйл ажиллагааг эхлүүлээд байна. Энэхүү олборлолтын улмаас бий болсон гүний усыг хэрхэн үр ашигтай ашиглах арга замыг бий болгох шаардлага бодитоор үүсэж байна. "Монгол Улсын Засгийн газраас говийн бүсийн усны хангамжийг сайжруулах зорилгоор "Орхон-Онги", "Хэрлэн-Тооно" зэрэг гадаргын усны төслүүдийг үе шаттай хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байна. Эдгээр томоохон бүтээн байгуулалтууд бодитоор хэрэгжсэнээр говийн бүсийн экосистемийн тэнцвэрт байдал хадгалагдаж, газрын доорх усны нөөцийг хамгаалах, малчдын амьдрах орчныг сайжруулахад стратегийн чухал ач холбогдол үзүүлэх юм. Гэвч усны нөөцийн аюулгүй байдал нь зөвхөн хууль тогтоомжоор хязгаарлагдах бус, талуудын "хамтын ажиллагааны үр дүн" байх ёстой. Төр хяналтаа эрчимжүүлж, аж ахуйн

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ
ХАМГААЛАХ
ЗӨВХӨН
ХУУЛЬ

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ
ХАВСРАЛТ ИЛТГЭЛ

нэгжүүд хариуцлагаа ухамсарлан, иргэд олон нийтийн хяналт буюу "иргэний оролцоо" хангагдсан цагт говь нутгийн усны нөөц тогтвортой хамгаалагдах боломж бүрдэнэ.

Цаашид авах арга хэмжээний талаарх санал > Иргэдийн шууд хяналт, оролцоог хангах -Усны харуул-Малчин: Говьсүмбэр аймгийн усны эмзэг цэгүүд болон худгуудын ойролцоо нутаглаж буй малчдыг "Сайн дурын усны харуул"-аар томилж, тэдэнд зөрчлийг шууд мэдээлэх тусгай эрх, урамшуулал олгох. -Цахим мэдээллийн нэгдсэн суваг: "Усны зөрчил мэдээлэх" 24 цагийн чатбот эсвэл аппликейшн хөгжүүлж, иргэд зөрчлийн зургийг байршилтай нь илгээх боломжийг бүрдүүлэх. - Технологид суурилсан хяналтыг нэвтрүүлэх, өөрөөр хэлбэл "Усны нөөцийн менежментэд иргэдийн шууд хяналт болон урамшууллын механизмыг хослуулан хэрэглэх нь хамгийн үр дүнтэй арга зүй юм. Үүний тулд "Сайн дурын усны харуул"-ын эрх зүйн статусыг

баталгаажуулж, цахим технологид суурилсан хяналтын нэгдсэн систем нэвтрүүлэх замаар төрийн хяналтыг олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна.

Ашигласан материал

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль
2. Зөрчлийн тухай хууль
3. Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль
4. Газрын хэвлийн тухай хууль
5. Усны тухай хууль
6. Аймгийн Байгаль орчны газар, Умард говийн гүвээт-Халхын дундад талын сав газраас авсан судалгааны материал
7. www.Legalinfo.mn
8. www.EIC.mn
9. Википеда
10. www.Nogoonhutuch.mn
11. Прокурорын байгууллагын үйл ажиллагааны цахим бүртгэлийн нэгдсэн систем.

МӨРДӨН ШАЛГАХ АЖИЛЛАГААНЫ ШИНЭ СОРИЛТ БА МӨРДӨГЧИЙН УР ЧАДВАРЫН ХӨГЖИЛ

NEW CHALLENGES IN SURVEILLANCE WORK AND DEVELOPMENT OF INSPECTOR SKILLS

Б.Одбаатар

ДХИС-ийн Удирдлагын академийн Цагдаа, дотоодын цэргийн удирдлага, стратегийн тэнхимийн профессор, доктор (Ph.D), дэд профессор, цагдаагийн хурандаа.

Odbaatar B.

Professor, Ph.D., Associate Professor, police colonel, Department of management and Strategy Police, Internal military, Executive Management Academy, University of Internal Affairs Mongolia.

Хураангуй: Энэхүү илтгэлээр гэмт хэргийг илрүүлэх, нотлоход чиглэсэн мөрдөн шалгах ажиллагааг уламжлалт арга барил буюу хандлагаар гүйцэтгэх нь техник, технологи болон хиймэл оюун ухаан хөгжсөн энэ үед боломжгүй болж байгаад үнэлэлт өгч мөрдөгчийн ур чадварыг цогц хэлбэрээр хөгжүүлэх, мөрдөн шалгах ажиллагаанд шинэ үзэл хандлага төлөвшүүлэх хэрэгцээ шаардлага бий болсныг харуулахыг зорилоо.

Abstract: This article aims to demonstrate that it is impossible to conduct investigations aimed at detecting and proving crimes using traditional methods or approaches in this era of advanced technology and artificial intelligence, and to demonstrate the need to comprehensively develop detective skills and foster new perspectives in investigative work.

Түлхүүр үгс: мөрдөн шалгах ажиллагаа, мөрдөн шалгах ажиллагааны удирдлага, цагдаагийн алба хаагчийн ур чадвар, алба хаагчийн хөгжил, шинэ сорилт бэрхшээл.

Keywords: investigation, investigation management, police officer skills, officer development and new challenges.

Оршил

Мөрдөн шалгах ажиллагаа нь гэмт хэргийг илрүүлэх, тал бүрээс нь нотлоход чиглэсэн цогц ажиллагаа бөгөөд тухайн эрүүгийн хэргийг шүүхээр шийдвэрлэж эцсийн шийдвэр гарах хүртэлх бүх ажиллагаа явагддаг мэргэжлийн өндөр ур чадвар шаардсан цогц ажиллагаа юм. (Б.Одбаатар, 2012).

Цахим технологи эрчимтэй хөгжиж байгаа энэ эрин үед бүх төрлийн, түүн дотроо эдийн засгийн болон кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд шинэ сорилт, шинэ мэдлэг, ур чадвар ихээхэн шаардах боллоо. Гэмт хэрэг үйлдэх арга хэлбэр эрс өөрчлөгдөж, улс гүрэн дамнан гэмт хэргийн хил хязгаар орон зай өргөн хүрээтэй болж, түүнийг илрүүлэхэд цаг хугацаа, мэдлэг, олон талт хамтын ажиллагаа шаардлагатай болж байгаа энэ цаг үед мөрдөн шалгах ажиллагааны арга зүй, мөрдөгчийн онолын мэдлэг, ур чадварын хөгжил харьцангуй удаан

шинэчлэгдэж байгаад дүгнэлт хийх цаг болсон байна.

Түүнчлэн мөрдөгчийн ажлын туршлага, мэдлэг, чадвар шаардлагын хэмжээнд хүрэхгүй, ажлын гүйцэтгэлийн үнэлгээнд хэрэг шийдвэрлэсэн болон бусад статистик тоон үзүүлэлтийг чухалчилдаг, үйл ажиллагааны шуурхай, соёлч байдал дутмаг, иргэдийн хүсэн хүлээсэн үр дүнд хүрэхгүй байх зэрэг олон хүчин зүйл нөлөөлж байна.

Удирдлагын зүгээс мөрдөгчийн эдийн засгийн баталгааг хангах, мэргэжлийн ур чадварыг хөгжүүлэх, мэргэшсэн хүний нөөцийг бэлдэх, өндөр ур чадвартай мэргэшсэн мөрдөгчийг тогтвор суурьшилтай ажиллуулахад чиглэсэн бодлого, стратегид үндэслэн тодорхой арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх хэрэгцээ шаардлага цаг үеэ даган тавигдах болсон.

Үндсэн хэсэг

Орчин үед мөрдөн шалгах ажиллагаанд олон хүчин зүйлийн харилцан хамааралын

Академи Удирдлагын
МОНГОЛЫН
Дотоодын Цэргийн
Удирдлагын Академи

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ

нөлөөлөлөөр нэлээдгүй хүндрэл бэрхшээл, шинэ сорилтууд тулгарч байгаа бөгөөд эдгээрийг дараах байдлаар нэгтгэн авч үзэж болно. Үүнд:

Техник, технологийн дэвшилийн мэдлэг, хүртээмжийн бэрхшээл. Дэвшилтэт техник, технологи (*дигитал форензик¹ төхөөрөмж, программ хангамж, лицензтэй систем*) нь өндөр өртөгтэй, тогтмол шинэчлэл шаарддаг. Гэвч өнөөгийн мөрдөн шалгах ажиллагааны практикт техник хэрэгсэл хоцрогдсон, лицензийн асуудал тодорхой бус, программын шинэ хувилбар ашиглах боломж хязгаарлагдмал байгаа нь мөрдөгчийг онолын мэдлэгтэй боловч практик хэрэглээ сул байх нөхцөлд хүргэж байна.

Сургалт, мэргэшүүлэх сургалтын тогтолцоо сул. Мөрдөгчдийг тасралтгүй сургах, ур чадварыг хөгжүүлэх сургалтын тогтолцоо хангалттай түвшинд бүрдээгүй байна. Сургалт нь ихэвчлэн богино хугацаатай, онол давамгайл, бодит кейс, симуляци² дутмаг байдаг нь шинээр эзэмшсэн мэдлэг ажлын байран дээр бүрэн хэрэгжихгүй байх эрсдэлтэй. Мөн шинэ технологи (*AI, OSINT³, дигитал форензик*)-ийн чиглэлээр мэргэшсэн багш, сургагч ховор байгаа нь ур чадварын чанарт нөлөөлж байна.

Хүний нөөц хүрэлцээ дутмаг, ажлын ачаалал их. Мөрдөгчийн ажлын ачаалал их, нэг мөрдөгчид ногдох хэрэг, шалгах материалын тоо өндөр байгаа нь ур чадвараа хөгжүүлэх цаг боломжийг

хязгаарлаж байна. Удирдлага, нэгжийн даргын зүгээс хэргийг богино хугацаанд шалгаж дуусгах шаардлага нь эрүүгийн хэргийн мөрдөн шалгах ажиллагаанд тал бүрийн дүн шинжилгээ хийх, шинэ арга барил турших, түүнчлэн өөрийгөө хөгжүүлэх боломжийг багасгаж, зөвхөн “хэргийг хурдан хаах” төвтэй нийтлэг хандлагыг бий болгож байгаа нь нууц биш.

Дигитал ур чадварын ялгаа, үе хоорондын зөрүү. Мөрдөгчийн дунд дигитал мэдлэг, технологи ашиглах чадварын ялгаа их байдаг. Ялангуяа ахмад туршлагатай мөрдөгчид уламжлалт арга барилд илүү тулгуурлах, залуу мөрдөгчид дигитал чадвартай боловч туршлага дутмаг гэсэн тэнцвэргүй байдал үүсдэг. Энэ нь багийн ажиллагаа, мэдлэг дамжуулах үйл явцад саад болж байна.

Байгууллагын соёл, сэтгэлгээний бэрхшээл. Зарим тохиолдолд шинэ техник, технологи нэвтрүүлэхэд байгууллагын дотоод соёл, сэтгэлгээний эсэргүүцэл тулгардаг. “Өмнө нь ингэж л хийдэг байсан” гэсэн хандлага давамгайлснаар инноваци нэвтрэх явц удааширч, мөрдөгчийн бүтээлч сэтгэлгээ, шинэ ур чадвар хөгжих орон зай хязгаарлагддаг.

Олон улсын хамтын ажиллагааны хүндрэл. Цахим гэмт хэрэг нь ихэвчлэн хил дамнасан шинжтэй байдаг ч олон улсын мэдээлэл солилцох журам байдаггүй, хэрэгжилт хэтэрхий удаан, алба хаагчдын хэлний бэрхшээл, техник, стандартын ялгаа зэргээс шалтгаалан мөрдөгчийн ур чадвар бүрэн хэрэгжихгүй байх нөхцөл үүсдэг.

¹ Форензик (Forensic) – шүүх, эрх зүйн маргааныг шийдвэрлэхэд шинжлэх ухаан, техникийн аргуудыг ашиглан нотлох баримт цуглуулах, дүн шинжилгээ хийх үйл ажиллагаа.

² Симуляци гэдэг нь бодит амьдрал дээрх ямар нэгэн үйл явц, орчин, эсвэл нөхцөл байдлыг загварчлан дуурайлган үзүүлэх арга юм. Гол зорилго нь бодит амьдрал дээр туршиж болохгүй, эсвэл хэт үнэтэй, аюултай, удаан хугацаа шаардсан зүйлсийг аюулгүй, хурдан, хямд нөхцөлд турших боломж олгох.

Жишээ нь ямар нэг осол гарч тухайн осол яаж бий болсныг хэн ч хараагүй, камерт бичигдээгүй бол симуляци хийж тухайн газарт осол хэрхэн үүссэнийг тооцоолж болно. Бүх зүйлд симуляци хийж болох бөгөөд энэ нь ирээдүйд болзошгүй

аюул тохиохоос өмнө хийж ямар үр дүн гарахыг тооцоолж урьдчилж сэргийлж болно. Тухайлбал 8 баллын газар хөдлөлт үүсвэл барилгад хэрхэн яаж нөлөөлөх, ямар хохирол үүсэх зэргийг тест хийж тооцоолох гэх мэт...

³ OSINT – “Open Source Intelligence” буюу нээлттэй эх сурвалжаас мэдээлэл цуглуулах, шинжлэх арга. Олон нийтэд нээлттэй, хууль ёсоор авах боломжтой мэдээллийг ашигладаг. Жишээ нь сошиал сүлжээ, мэдээ, нийтлэл, вэб сайт, газрын зураг, хиймэл дагуулын зураг, блог, домэйн, IP, техникийн мэдээлэл гэх мэт. OSINT-ийг кибер аюулгүй байдал, **мөрдөн шалгах ажиллагаа**, сэтгүүл зүй, бизнесийн өрсөлдөгчийн судалгаа, улс төр, үндэсний аюулгүй байдал зэрэг салбарт өргөн ашигладаг.

Эдгээр хүндрэл бэрхшээлийг даван туулах арга, ажиллагааг тодорхойлоход дараах цогц шаардлагатай арга хэмжээг нэн түрүүнд авч хэрэгжүүлэх нь зүйтэй. Үүнд:

Мэргэжлийн сургалт, тасралтгүй хөгжлийн тогтолцоог бүрдүүлэх. Мөрдөгчийн ур чадварыг хөгжүүлэхэд мэргэжлийн сургалтын тогтолцоо чухал нөлөөтэй. Иймд анхан шатны болон давтан сургалтын хөтөлбөрийг орчин үеийн гэмт хэргийн нөхцөл байдалтай уялдуулан шинэчлэх шаардлагатай. Ялангуяа кейс судалгаа, бодит нөхцөл байдлыг дуурайлган сургалт явуулах арга хэлбэрийг түлхүү ашиглах нь мөрдөгчийн практик ур чадварыг хөгжүүлэхэд үр дүнтэй байна.

Криминалистик болон шинжлэх ухаанд суурилсан арга зүйг хөгжүүлэх. Мөрдөн шалгах ажиллагаанд криминалистикийн шинжлэх ухааны арга зүйг өргөн ашиглах нь мөрдөгчийн ур чадварыг сайжруулах үндэс болно. Нотлох баримтыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй цуглуулах, хадгалах, шинжлэх арга барилыг эзэмших нь хэргийг бодитой, үнэн зөв шийдвэрлэхэд чухал ач холбогдолтой.

Дижитал мөрдөн шалгах чадварыг хөгжүүлэх. Орчин үед цахим орчинд үйлдэгдэж буй гэмт хэргийн тоо нэмэгдэж байгаагаар холбоотой мөрдөгч мэдээллийн технологийн мэдлэг, ур чадвартай байх зайлшгүй шаардлагатай болсон. Иймд дижитал нотлох баримтыг илрүүлэх, хадгалах, шинжлэх арга зүйг эзэмшүүлэх сургалт, судалгааг өргөжүүлэх шаардлагатай байна.

Криминалистик сэтгэл зүйн ур чадварыг хөгжүүлэх. Мөрдөгчид харилцааны ур чадвар онцгой ач холбогдолтой. Гэрч, хохирогч, сэжигтэнтэй харилцах, байцаалт авах, мэдээлэл авах арга барил нь сэтгэл зүйн тодорхой мэдлэг, чадварыг шаарддаг. Иймд криминалистик сэтгэл зүйн чиглэлээр мөрдөгчийн мэдлэгийг дээшлүүлэх сургалт тогтмол зохион явуулах шаардлага тавигдаж байна.

Олон улсын туршлага, хамтын ажиллагааг ашиглах. Мөрдөн шалгах ажиллагааны арга барилыг боловсронгуй болгоход олон улсын туршлагыг судалж, нэвтрүүлэх нь чухал ач холбогдолтой.

Өндөр хөгжилтэй улс орнуудын мөрдөн шалгах ажиллагааны арга зүй, сургалтын тогтолцоог судлан өөрийн орны нөхцөлд тохируулан хэрэгжүүлэх нь мөрдөгчийн ур чадварыг хөгжүүлэхэд үр дүнтэй.

Мөрдөгчийн мэргэжлийн ур чадвар нь зөвхөн хууль, эрх зүйн мэдлэгээр хязгаарлагдахгүй, харин аналитик сэтгэлгээ, харилцааны ур чадвар, сэтгэлзүйн бэлтгэл, практик туршлагын нэгдэл байдаг.

Онолын мэдлэг сайтай, практик ур чадвартай, нэн тэргүүнд орчин үеийн техник, технологид суурилсан мэдлэг эзэмшсэн хүний нөөцөөр бэхжүүлэх, тэднийг тогтвортой ажиллуулахад чиглэсэн бодлого баримтлах шаардлагатай байна. Учир нь мөрдөгчийн ур чадварын өнөөгийн нийтлэг түвшин хуучин уламжлалт хэрэг шалгах арга дээр төвлөрсөн хэвээр байгаа нь дижитал орчинд дасан зохицох чадвар сул байгааг харуулж байна.

Мөрдөгчийн сарын ажлын гүйцэтгэлийг үнэлгээнд түүний сард шийдвэрлэсэн эрүүгийн хэргийн тоог гол үзүүлэлт нь болгох хандлага олон жил явж ирсэн. Иймд мөрдөгч зөвхөн сард шийдвэрлэх хэргийн тоог ахиулах, урамшуулал авахад гол анхаарлаа хандуулж харин мөрдөн шалгах ажиллагааны чанар дараагийн асуудал мэт ойлголт нийтлэг байгаа нь дутагдалтай.

Ийм нөхцөлд мөрдөгчийн ажлын зорилго зөвхөн мөрдөн шалгах ажиллагааг шуурхай явуулж хэргийг шийдвэрлэхэд чиглэгдэж, харин ур чадвар, түүний үнэлгээ дараагийн асуудал болж зарим тохиолдолд бүр хэвшмэл шинжтэй байна.

Мөрдөн шалгах нэгжийн даргаас ч тавьж байгаа шаардлага нь хугацаа сунгагдан шалгагдаж байгаа хэргийг шуурхай дуусгаж шийдвэрлэн прокурорт шилжүүлэх нь гол болохоос бус, мөрдөгчийн мэдлэг, ур чадвар дутмаг байдлаас хууль зөрчих, хэрэгт мөрдөн шалгах явуулах хугацааг үндэслэлгүйгээр сунгах зэрэгт шүүмжлэлтэй хандаж, түүний шалтгаан нөхцөлийг судлах, гаргуулахгүй байхад чиглэсэн үйл ажиллагаа дутмаг байна.

Эндээс дүгнэхэд мөрдөгчдийн ур чадварын өнөөгийн түвшин нь хууль эрх

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ
САХИУЛАХУЙ

зүйн суурь мэдлэг болон мөрдөн шалгах үндсэн арга техникт түшиглэж байгаа боловч орчин үеийн гэмт хэргийн нөхцөл байдал эрс өөрчлөгдөж буйтай холбоотой дижитал ур чадвар, шинжлэх ухаанд суурилсан мөрдөн шалгах арга, сэтгэлзүй, байцаалтын арга барил, хүний эрхэд суурилсан хандлагыг хөгжүүлэх шаардлага нэмэгдэж байгаа нь харагдаж байна.

Мөрдөгчийн ур чадвар ба хиймэл оюун (AI). Мөрдөгчийн мэргэжлийн ур чадвар нь зөвхөн хууль зүйн мэдлэгээр хязгаарлагдахгүй бөгөөд түүнд дээр логик сэтгэлгээ, аналитик чадвар, дижитал орчны мэдлэг, техник технологийг ашиглах ур чадварыг хамарсан өргөн хүрээтэй ойлголт юм. Тиймээс орчин үеийн мөрдөгчийг “мэдээлэлд суурилсан мөрдөгч” болж хөгжүүлэх шаардлагатай болсон.

Сүүлийн жилүүдэд хиймэл оюун ухаан, их өгөгдөл (Big Data), дижитал форензик, ухаалаг камерын систем, виртуал сургалтын орчин зэрэг шинэ техник, технологи мөрдөн шалгах ажиллагаанд нэвтэрч, мөрдөгчийн мэргэжлийн үйл ажиллагаанд чанарын өөрчлөлт авчирч байна. Эдгээр технологи нь гэмт хэргийн илрүүлэлтийг хурдтай, нарийвчлалтай, нотолгоонд суурилсан байдлаар явуулах боломжийг олгож, мөрдөгчийн ур чадварыг шинэ шатанд гаргах үндэс болж байна.

Хиймэл оюунд суурилсан технологи нь мөрдөн шалгах ажиллагаанд хамгийн өргөн боломжийг нээж буй чиглэл юм. AI систем нь их хэмжээний мэдээллийг богино хугацаанд боловсруулж, гэмт хэргийн давтамж, хэв маяг, сэжигтний холбоо хамаарлыг илрүүлэх чадвартай. Жишээлбэл: Кибер залилах гэмт хэрэгт ашиглагдсан банкны гүйлгээ, IP хаяг, цахим харилцааны лог мэдээллийг нэгтгэн шинжилж, гэмт хэргийн сүлжээний бүтэц, зохион байгуулалтыг тодорхойлох боломжтой.

Энэ нь мөрдөгчийг зөвхөн баримт цуглуулагч бус, аналитик сэтгэлгээтэй шинжээч болгон хөгжүүлэхэд чухал нөлөө үзүүлж байна.

Дээр дурдсан шинэ техник, технологи нь мөрдөгчийг уламжлалт ойлголтоор “мэдүүлэг авдаг ажилтан” бус, харин

мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийдэг, технологи ашиглан нотолгоо бүрдүүлдэг мэргэжилтэн болгон төлөвшүүлэхэд чиглэж байна. Энэ нь хууль сахиулах байгууллагын хүний нөөцийн бодлого, сургалтын тогтолцоонд ч шинэ шаардлага тавьж байгаа юм.

Мөрдөгчийн ур чадвар ба технологийн хөгжил. Дижитал форензик технологи нь орчин үеийн мөрдөгчийн зайлшгүй эзэмших ур чадварын нэг болсон.

Гар утас, компьютер, сервер, cloud орчноос нотлох баримт гарган авах, устгасан файл сэргээх, цахим харилцааг нотолгоо болгох ажиллагаа улам бүр чухал болж байна.

“Cellebrite, Magnet AXIOM, EnCase” зэрэг программ хангамжийг ашигласнаар мөрдөгч дижитал орчинд үлдсэн “ул мөр”-ийг хууль зүйн шаардлагад нийцүүлэн илрүүлж, баталгаажуулах боломжтой. Энэхүү технологийн хэрэглээ нь мөрдөгчийн техникийн мэдлэг, хууль зүйн хариуцлагыг нэгэн зэрэг өндөр түвшинд шаардаж байгаа нь мэргэжлийн ур чадварыг иж бүрнээр нь хөгжүүлэх шаардлагыг бий болгож байна.

Үүнээс гадна ухаалаг камерын систем, дүрс таних технологи нь гэмт хэрэг илрүүлэх, нотлох баримт бүрдүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэж байна.

Нүүр царай таних, хөдөлгөөний хэв маяг тодорхойлох, сэжигтэй зан үйлийг автоматаар илрүүлэх AI камерын системийг Япон, БНХАУ зэрэг орон өргөн ашиглаж байгаа нь бодит үр дүнгээ өгч байна.

Эдгээр технологийг ашигласнаар мөрдөгч дүрс бичлэгийг уламжлалт байдлаар нэг бүрчлэн үзэхээс гадна программын дүн шинжилгээнд тулгуурлан гэмт хэргийн үйл явдлыг сэргээн тогтоох боломжтой болж, цаг хугацаа, нөөцийг хэмнэх давуу талтай.

Мөрдөгчийн ур чадварыг хөгжүүлэхэд сургалтын шинэ технологи онцгой байр суурь эзэлж байна. Виртуал бодит байдал (VR), нэмэгдсэн бодит байдал (AR)-д суурилсан сургалтын орчин нь мөрдөгчийг бодит нөхцөлтэй ойролцоо орчинд дадлагажуулах боломжийг олгодог.

Гэмт хэргийн газрыг виртуал орчинд үзэж шалгах, мэдүүлэг авах арга барилд суралцах, кибер гэмт хэргийн кейс дээр симуляци хийх нь практик ур чадварыг богино хугацаанд үр дүнтэй эзэмших нөхцөлийг бүрдүүлж байна. Энэ нь алдааг бодит хэрэг дээр биш, сургалтын орчинд засах боломж олгодоггоороо онцлог юм.

Нээлттэй эх сурвалжийн тагнуул буюу OSINT технологи нь мөрдөн шалгах ажиллагаанд шинэ боломжийг нээж байна. Олон нийтийн сүлжээ, цахим платформ, нээлттэй дата сангаас мэдээлэл цуглуулж, сэжигтний зан төлөв, холбоо хамаарлыг тогтоох нь орчин үеийн мөрдөгчийн зайлшгүй эзэмших чадварт тооцогдох болж байна.

Ялангуяа кибер залилах гэмт хэрэгт хуурамч хаяг, фэйк профайл, encrypted мессежийн систем өргөн ашиглагдаж байгаа тул OSINT чадваргүйгээр ийм төрлийн хэргийг илрүүлэх боломж хязгаарлагдмал байна.

Мөрдөн шалгах ажиллагааны ил тод байдал, үр нөлөөг нэмэгдүүлэхэд ухаалаг кейс менежмент, цахим хэрэг хөтлөлтийн систем чухал үүрэгтэй.

Нотлох баримтыг дижитал хэлбэрээр бүртгэх, хадгалах, blockchain технологид суурилан өөрчлөгдөх боломжгүй байдлаар баталгаажуулах нь мөрдөгчийн ажлын хариуцлагыг нэмэгдүүлж, шүүхийн шатанд нотлох баримтын үнэлэмжийг дээшлүүлэх чухал ач холбогдолтой.

Ийм системийг ашиглах нь мөрдөгчийн цагийн менежмент, зохион байгуулалтын ур чадварыг давхар хөгжүүлж байна.

“Cellebrite” нь гар утас, таблет зэрэг мобайл төхөөрөмжөөс өгөгдөл олборлох чиглэлээр мэргэшсэн дижитал форензик шийдэл бөгөөд UFED (Universal Forensic Extraction Device) төхөөрөмжөөрөө дамжуулан устгасан, нуугдсан болон зарим тохиолдолд шифрлэгдсэн өгөгдлийг сэргээх боломжийг олгодог.

Уг технологи нь дуудлага, мессеж, зураг, видео, байршлын мэдээлэл, нийгмийн сүлжээний аппликэйшний өгөгдлийг хууль зүйн шаардлагад нийцүүлэн гарган авах боломжийг бүрдүүлдэг. Иймээс кибер залилах, цахим луйвар, зохион

байгуулалттай гэмт хэргийг мөрдөн шалгах ажиллагаанд Cellebrite чухал үүрэг гүйцэтгэдэг (AB, 2022).

Харин “Magnet AXIOM” нь гар утас, компьютер, сервер, cloud орчин зэрэг олон эх сурвалжаас цуглуулсан өгөгдлийг нэгтгэн задлан шинжлэх цогц платформ юм. AXIOM нь хиймэл оюун ухаанд суурилсан анализ ашиглан чат, зураг, видео, timeline болон сэжигтний хоорондын харилцааг автоматаар тодорхойлох боломжтой.

Энэ нь мөрдөгчид их хэмжээний өгөгдлийг богино хугацаанд боловсруулж, гэмт хэргийн уялдаа холбоог илрүүлэхэд бодит дэмжлэг үзүүлдэг (Forensics, 2021).

Эдгээр технологийг ашигласнаар мөрдөгчийн мэргэжлийн ур чадвар шинэ түвшинд хүрч, уламжлалт арга барилыг дижитал аналитиктай хослуулах нөхцөл бүрдэх юм. Тухайлбал, дижитал нотлох баримтыг илрүүлэх, баталгаажуулах, шүүхэд нотолгоо болгон ашиглах чадвар бодитоор дээшилж мөрдөн шалгах ажиллагааны үр нөлөөг нэмэгдүүлнэ.

Энэ бүхнээс дүгнэн мөрдөгчийг бэлтгэх, түүний мэдлэг, ур чадвар, хандлагыг системтэй хөгжүүлэхэд чиглэсэн дараах хандлага буюу үзэл баримтлал шаардлагатай гэж үзлээ. Үүнд:

1. Чадамжид суурилсан хандлага (Competency-based approach). Энэ нь мөрдөгчийн эзэмшвэл зохих шаардлагатай **ур чадварууд (чадамж)-ыг** тодорхойлж, тэдгээрийг шат дараатай хөгжүүлэх тухайд ойлголт юм. Мөрдөн шалгах ажиллагааг тодорхой хэмжүүрээр бодит гүйцэтгэлээр үнэлэх боломжтой байдаг нь энэ хандлагын давуу тал юм. Практикт суурилсан сургалт давамгайлж, гүйцэтгэлийг үнэлэх системтэй, аналитик сэтгэлгээ, харилцааны ур чадваруудыг түлхүү эзэмшүүлэхэд чиглэнэ.

2. Турилагад суурилсан суралцах онол (Experiential Learning Theory – David Kolb). Энэ нь **хийж туршиж, алдаж, дүгнэж байж** жинхэнэ ур чадварыг эзэмшинэ гэсэн хандлагатай. Гол агуулга нь туршлага хуримтлуулах, аливааг эргэцүүлэн дүгнэх, онолтой холбох, дахин туршиж хэрэгжүүлэх, практик кейс дээр

ажиллах, алдаанаасаа суралцах зэрэг хэлбэрээр ур чадвар эзэмшүүлэх хандлага юм. David Kolb-ын дэвшүүлсэн энэхүү онолын дагуу хүн бодит туршлага дээр суралцаж, өөрийн үйл ажиллагаанд дүн шинжилгээ хийснээр ур чадвараа тасралтгүй сайжруулдаг. Энэ нь бодит хэрэг дээр ажиллах, алдаа дутагдлаа засах, туршлагаа баяжуулах замаар мэргэжлийн ур чадвар нь төлөвшдөг гэж үздэг (Kolb, 1984).

3. Танин мэдэхүйн хөгжлийн хандлага (Cognitive approach). Энэ нь **сэтгэхүйн процесс** (анализ, логик дүгнэлт, шийдвэр гаргалт)-ийг хөгжүүлэхэд чиглэдэг. Товчхондоо логик сэтгэлгээ, шийдвэр гаргалтын чадварыг хөгжүүлэхэд чиглэдэг. Мөрдөн шалгах ажиллагаа нотлох баримтыг уялдуулах, шалтгаан үр дагаврын холбоог тогтоох, таамаглал дэвшүүлж шалгах нь өндөр түвшний сэтгэхүй шаарддаг. Энэ хандлага нь мөрдөгчийн оюуны чадавхыг хөгжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой.

5. Насан туршийн боловсролын хандлага (Lifelong Learning). Ур чадвар нь нэг удаагийн сургалтаар бүрэн төлөвшихгүй, харин тасралтгүй хөгжих шаардлагыг онцолдог. Орчин үеийн гэмт хэргийн шинж чанар өөрчлөгдөж, технологи хурдацтай хөгжиж байгаа нөхцөлд мөрдөгч нь байнга суралцаж, өөрийгөө хөгжүүлэх шаардлагатай байдаг. Тогтмол сургалт, давтан бэлтгэл, шинэ технологи, арга барилд суралцах, өөрийгөө хөгжүүлэх зэрэг агуулгаар тодорхойлогдоно (Dewey, 1964).

6. Системийн хандлага. Ур чадварыг зөвхөн хувь хүний түвшинд бус, байгууллагын бодлого, сургалтын тогтолцоотой уялдуулан авч үздэг. Тухайлбал, цагдаагийн байгууллагын сургалт, мэргэшүүлэх тогтолцоо, бодлого нь мөрдөгчийн ур чадварыг хөгжүүлэхэд чухал нөлөө үзүүлэх учиртай.

Мөрдөгчийн ур чадварыг хөгжүүлэхэд чиглэсэн дээрх онолуудын үзэл баримтлалаас дүгнэхэд чадамжид суурилсан сургалт, практик туршлага, сэтгэхүйн болон сэтгэлзүйн хөгжүүлэлт, тасралтгүй суралцах систем гэсэн

хандлагуудыг хослуулан хэрэглэх нь үр дүнтэй гэж дүгнэлээ.

Ашигласан материал

1. (OSCE), O. f.-o. (2018). *Police education and training systems in the OSCE region*. Retrieved from OSCE: <https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/f/7/423401.pdf>
2. AB, M. S. (2022). *Mobile and digital intelligence solutions for law enforcement: Technical white paper*.
3. advice, C. I. (2022, 09 20). *Criminal law: Knowledge description and career advice*. Retrieved from https://jinn:https://jinn.careers/wiki/criminal-law/?utm_source=chatgpt.com#google_vignette
4. Criminal investigator: Job description, d. s. (2022, 09 20). *Criminal investigator*. Retrieved from https://jinn:https://jinn.careers/wiki/criminal-law/?utm_source=chatgpt.com#google_vignette
5. Dewey, J. (1964). *Experience and education*. Chicago.
6. enforcement, U. I. (2024). *Criminal Investigator*. Retrieved from U.S. Department of homeland security: <https://www.ice.gov/careers/criminal-investigator>
7. Forensics, M. (2021). *Magnet AXIOM user guide and product overview*.
8. Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice-Hall.
9. Police, A. a. (2022). www.avonandsomerset.police.uk. Retrieved from Avon and Somerset Police: <https://www.avonandsomerset.police.uk/apply/investigation-training-courses/>
10. requirements, C. i. (2026, 04 01). *Meeting the Requirements to Serve as a Detective in Criminal Investigations*. Retrieved from DetectiveEDU.org: <https://www.detectiveedu.org/requirements/>
11. school, C. I. (1995). *legal information institute*. Retrieved from cornell.edu:https://www.law.cornell.edu/uscode/text/5/5545a#a_2

12. university, K. n. (2026, 04 01). *Korian natoinal police university*. Retrieved from Korian natoinal police university:

<https://www.police.ac.kr/police/eng/html/academics/curriculum>

13. алба, М. б. (2025). *Нийслэлийн зарим дүүргийн цагдаагийн газар, хэлтсийн Мөрдөн байцаах тасгийн зохион байгуулалтыг өөрчлөх хэрэгцээ шаардлагын судалгаа*. Улаанбаатар: Мөрдөх албаны хэвлэл.

14. Б.Одбаатар. (2012). *Мөрдөн байцаах албаны даргын эрүүгийн хэргийн мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад хяналт тавих эрх хэмжээ*. Москва: ОХУ-ын ДХЯ-ны Удирдлагын академи.

15. газар, Ц. е. (2025). *Цагдаагийн байгууллагын бодлого стратеги*

удирдлагын хэрэгжилт. Улаанбаатар: Цагдаагийн ерөнхий газар.

16. Хурал, М. У. (2020. №25). Алсын хараа-2050 Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого. *Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл*, 15-18.

17. хүрээлэн, Х. з. (1992, 01 13). *Монгол Улсын Үндсэн хууль*. Retrieved from Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=367>

18. хүрээлэн, Х. з. (1994, 06 13). *Цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хууль*. Retrieved from Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем: <https://legalinfo.mn/mn/detail/576>

МОНГОЛ
УЛСЫН
Дотоод
Асуудлыг
Зархай
Хууль
МОНГОЛ

ᠬᠤᠠᠨᠠᠭᠤᠯᠤᠰᠤ ᠰᠠᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

ЗӨРЧИЛ ШАЛГАН ШИЙДВЭРЛЭХ АЖИЛЛАГААНД ТУЛГАМДАЖ БУЙ ЗАРИМ АСУУДАЛ

SOME ISSUES ENCOUNTERED IN THE PROCESS OF INVESTIGATING AND RESOLVING ADMINISTRATIVE OFFENSE CASES

Д.Нямдорж

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн ахлах судлаач, докторант, цагдаагийн хошууч.

Nyamdorj D.

Senior Researcher at the Research Institute of the Department of Research and Innovation, University of Internal Affairs, Doctoral Candidate, Police Major.

Хураангуй: Зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаа нь зөрчлийг шуурхай шийдвэрлэх, хууль дээдлэх зарчмыг хангах зорилготой боловч практикт эрх зүйн зохицуулалтын тодорхой байдал болон хүний эрхийн баталгаатай холбоотой асуудал үүсэж байна. Энэхүү өгүүллийн зорилго нь зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаанд тулгамдаж буй эрх зүйн асуудлыг шинжилж, зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагыг тодорхойлоход оршино. Судалгаанд хууль зүйн догматик шинжилгээ, харьцуулсан эрх зүйн арга болон практик хэрэглээний дүн шинжилгээний аргыг ашиглав. Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд хүний эрхийг хязгаарлах ажиллагааны зарим журам батлагдаагүй байгаа нь хууль хэрэгжилтийн тодорхой байдлыг алдагдуулж, зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаанд хүндрэл үүсгэж байна. Мөн зөрчлийн процесст баримтлах тусгай зарчим тодорхой хуульчлагдаагүй байгаа нь хууль хэрэглээний нэгдмэл байдлыг сулруулж байна. Түүнчлэн эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны зарим зохицуулалтыг зөрчлийн хэрэгт хэрэглэж буй байдал нь эрх зүйн ойлголтын зөрүү үүсгэж, иргэний эрх зүйн байдлыг хүндрүүлэх эрсдэл дагуулж байна. Иймд зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагааны бие даасан шинжийг хангах, хүний эрхэд нийцсэн процессын зохицуулалтыг тодорхой болгох шаардлагатай гэж дүгнэв.

Abstract: The procedure for investigating and resolving offences aims to ensure the prompt resolution of violations and the implementation of the rule of law. However, in practice, certain issues have arisen concerning the clarity of legal regulations and the protection of human rights. The purpose of this article is to analyze the legal challenges encountered in offence investigation and resolution proceedings and to identify the need for improving the existing legal framework.

The study employs doctrinal legal analysis, comparative legal methods, and analysis of practical application. The findings indicate that the absence of certain procedural regulations governing the restriction of human rights undermines the clarity of law enforcement and creates practical difficulties in offence investigation and resolution proceedings. Furthermore, the lack of clearly codified special principles applicable to offence proceedings weakens the consistency of legal interpretation and application. In addition, the application of certain provisions from criminal procedure to offence proceedings creates conceptual inconsistencies in legal regulation and may adversely affect the legal position of individuals.

Therefore, the study concludes that it is necessary to ensure the independent nature of offence proceedings and to clarify procedural regulations in a manner consistent with human rights standards.

Түлхүүр үгс: зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаа, зөрчлийн процесс, хүний эрхийн хамгаалалт, хүний эрхийн хязгаарлалт, процессын зарчим, эрх зүйн зохицуулалт, хууль хэрэглээ, процессын бие даасан байдал

Keywords: offence investigation and resolution proceedings, administrative offence procedure, human rights protection, restriction of human rights, procedural principles, legal regulation, law enforcement practice, procedural autonomy

Удиртгал

Зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаа нь зөрчлийг шуурхай шийдвэрлэх замаар нийгмийн хэв журам, хууль дээдлэх зарчмыг хангах зорилготой эрх зүйн ажиллагаа юм. Гэвч уг ажиллагааны явцад төрөөс албадлагын арга хэмжээ хэрэгжүүлэх шаардлага үүсдэг тул хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах асуудал онцгой ач холбогдолтой болдог.

Монгол Улсад Зөрчлийн тухай болон Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль хэрэгжиж эхэлснээр зөрчлийг тусгай журмаар шалган шийдвэрлэх эрх зүйн үндэс бүрдсэн. Өмнөх судалгаанууд зөрчлийн эрх зүйн ойлголт, гэмт хэргээс ялгах шинж, хариуцлагын зорилгыг тодорхойлоход анхаарсан боловч зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагааны процессын зохицуулалт, ялангуяа хүний эрхийг хязгаарлах эрх зүйн үндэслэл, процессын зарчмын үүрэг, хууль хэрэглээний практикт үүсэж буй зөрчлийг цогцоор авч үзсэн судалгаа хязгаарлагдмал байна.

Практикт хүний эрхийг хязгаарлах зарим ажиллагааны журам батлагдаагүй, зөрчлийн процесст баримтлах тусгай зарчим тодорхой хуульчлагдаагүй, мөн эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны зарим зохицуулалтыг зөрчлийн хэрэгт хэрэглэж байгаа нь эрх зүйн тодорхой байдлыг сулруулж, оролцогчийн эрх зүйн байдлыг тодорхойлох асуудал үүсгэж байна. Энэ нөхцөл байдал нь зөрчлийн процессын бие даасан шинж, хүний эрхийн баталгаанд нөлөөлөх эрсдэлийг бий болгож байна.

Иймээс энэхүү өгүүллийн зорилго нь зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаанд тулгамдаж буй эрх зүйн асуудлыг онол, практикийн уялдаанд шинжилж, хүний эрхэд нийцсэн, зөрчлийн процессын онцлогт тохирсон зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагыг тодорхойлоход оршино.

Энэхүү судалгааны шинэлэг тал нь зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаанд тулгамдаж буй асуудлыг зөвхөн хууль зүйн зохицуулалтын хүрээнд бус, хүний эрхийн хязгаарлалт, процессын зарчим, эрүүгийн

процессын зохицуулалтын хэрэглээ гэсэн харилцан уялдаатай гурван хэмжүүрээр цогцоор нь авч үзсэнд оршино. Ингэснээр зөрчлийн процессын бие даасан шинжийг онол, практикийн уялдаанд тодорхойлохыг зорьсон болно.

Судалгааны арга зүй

Энэхүү судалгаанд зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаанд тулгамдаж буй эрх зүйн асуудлыг шинжлэх зорилгоор хууль зүйн шинжилгээний уламжлалт аргуудыг ашиглав.

Нэгдүгээрт, **хууль зүйн догматик шинжилгээний аргыг** ашиглан Монгол Улсын Үндсэн хууль, Зөрчлийн тухай хууль, Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль болон Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн холбогдох зохицуулалтыг харьцуулан судалж, эрх зүйн уялдаа холбоо, хийдлийг тодорхойлов.

Хоёрдугаарт, **харьцуулсан эрх зүйн аргыг** хэрэглэн зөрчлийн шинжтэй хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд процессын зарчим төлөвшсөн эрх зүйн тогтолцооны хандлагыг авч үзэж, зөрчлийн процессын зохицуулалтын онцлогийг тодорхойлохыг зорив.

Гуравдугаарт, **практик хэрэглээний дүн шинжилгээний аргыг** ашиглан зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаанд хүний эрхийг хязгаарлах ажиллагаа, процессын хугацааны хэрэглээ, эрүүгийн процессын зохицуулалтыг хэрэглэж буй бодит нөхцөл байдлыг үнэлэв.

Дээрх аргуудыг уялдуулан ашигласнаар зөрчлийн процесс дахь эрх зүйн зохицуулалтын зөрчил, хүний эрхийн эрсдэл болон зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагыг тодорхойлох боломж бүрдэв.

Зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаанд хүний эрхийг хязгаарлах эрх зүйн зохицуулалтын асуудал

Зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагааны явцад хэрэгждэг зарим ажиллагаа нь иргэний эрх, эрх чөлөөг тодорхой хэмжээгээр хязгаарлах шинжтэй байдаг. Иймд хүний эрхийг хязгаарлах аливаа ажиллагаа нь хуульд тодорхой заасан үндэслэл, журмын хүрээнд хэрэгжих шаардлагатай. Монгол Улсын Үндсэн

хуульд¹ хүний эрх, эрх чөлөөг зөвхөн хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу хязгаарлаж болохыг тогтоосон нь төрийн албадлагын ажиллагаанд баримтлах суурь шаардлага юм.

Хүний эрхийг хязгаарлах зохицуулалт нь² хуульд үндэслэсэн байх, зайлшгүй шаардлагатай байх, пропорциональ буюу зорилгодоо нийцсэн байх, ялгаварлан гадуурхахгүй байх зэрэг шалгуурыг хангах ёстой. Эдгээр шаардлага нь олон улсын хүний эрхийн баримт бичгүүдэд мөн адил тусгагдсан бөгөөд төрөөс хэрэгжүүлэх аливаа албадлагын арга хэмжээ нь эрх зүйн тодорхой байдлыг хангах зарчимтай шууд холбоотой³.

Гэвч зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагааны практикт хүний эрхийг хязгаарлах ажиллагааны журам бүрэн тодорхой болоогүй асуудал ажиглагдаж байна. Тухайлбал, Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хуульд⁴ холбогдогчийг албадан ирүүлэх журмыг эрх бүхий байгууллагууд хамтран батлахаар заасан боловч уг журам батлагдаагүй байгаа нь хууль хэрэглээний тодорхой бус нөхцөл үүсгэж байна. Журам батлагдаагүй нөхцөлд холбогдогчийг албадан ирүүлэх ажиллагааг хэрэгжүүлэх эрх зүйн үндэслэл тодорхой бус болж, нэг талаас хүний эрхийн баталгаанд эрсдэл үүсгэх, нөгөө талаас зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагааг үргэлжлүүлэхэд хүндрэл учруулж байна.

Энэ нөхцөл байдал нь хүний эрхийг хамгаалах зорилгоор хууль тогтоогчийн тогтоосон шаардлага бодит хэрэгжилт дээр эсрэгээрээ процессын саатал үүсгэх боломжтойг харуулж байна. Өөрөөр хэлбэл, журам батлагдаагүй байдал нь хүний эрхийг хамгаалж байгаа мэт харагдавч хэрэг шалгах ажиллагааны эрх зүйн тодорхой байдлыг алдагдуулж, хууль хэрэгжилтийг сулруулах үр дагаварт хүргэж байна.

Иймд хүний эрхийг хязгаарлах ажиллагаанд тавигдах эрх зүйн шаардлагыг хангахын зэрэгцээ тухайн ажиллагааны журам, хэрэгжүүлэх нөхцөлийг тодорхой болгох нь зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагааны үр нөлөө болон хүний эрхийн баталгааг зэрэг хангах үндсэн нөхцөл гэж үзэхээр байна⁵.

Зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаанд баримтлах зарчмын хэрэгцээ

Зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаа нь тодорхой хугацаанд, тодорхой дарааллын дагуу хэрэгжих процессын шинжтэй ажиллагаа бөгөөд уг ажиллагааны зөв хэрэгжилт нь зөвхөн хуулийн зүйл, заалтаар бус, түүнийг хэрэглэх чиг баримжаа болох эрх зүйн зарчмаар тодорхойлогддог. Эрх зүйн зарчим нь эрх, үүргийг шууд тогтоох зохицуулалт бус харин хуулийг тайлбарлах, хэрэглэх, эрх зүйн хийдлийг нөхөхөд баримтлах суурь ойлголт юм.

Зөрчлийн тухай хуульд⁶ ерөнхий зарчим тусгагдсан боловч эдгээр нь зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагааг шууд удирдах процессын шинжтэй зарчим болж төлөвшөөгүй байна. Үүний улмаас практикт ажиллагааны хугацааг формаль байдлаар ашиглах, хуулиар тогтоосон хугацааг зайлшгүй дээд хязгаар мэт ойлгож хэрэглэх хандлага ажиглагддаг. Жишээлбэл, гомдол, мэдээллийг шалгах хугацааг хуулиар тав хоног гэж тогтоосон боловч бодит нөхцөлд богино хугацаанд шийдвэрлэх боломжтой тохиолдолд ч ажиллагааг хугацааны дээд хязгаарт тулган сунгах явдал гарч байна. Энэ нь зөрчлийг шуурхай шийдвэрлэх зорилготой процессын мөн чанарт нийцэхгүй бөгөөд иргэдэд чирэгдэл үүсгэх, хохирогчийн эрх ашигт сөргөөр нөлөөлөх нөхцөл бүрдүүлдэг.

¹ Монгол Улсын Их Хурал. (1992). Монгол Улсын Үндсэн хууль. Улаанбаатар, Монгол Улс

² United Nations. (1948). Universal Declaration of Human Rights. United Nations

³ Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага. (1966). Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт, Монгол улс

⁴ Монгол Улсын Их Хурал. (2017b). Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль. Улаанбаатар, Монгол Улс

⁵ United Nations. (1966). International Covenant on Civil and Political Rights. United Nations

⁶ Монгол Улсын Их Хурал. (2017). Зөрчлийн тухай хууль. Улаанбаатар, Монгол Улс

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд⁷ процессын зарчмууд тодорхой хуульчлагдсан байдаг бөгөөд эдгээр нь шүүх, прокурор, мөрдөн шалгах байгууллагын үйл ажиллагаанд нэгдмэл чиг баримжаа болдог. Харин зөрчлийн процесст ижил түвшний процессын удирдах зарчим тодорхой тусгагдаагүй байгаа нь хууль хэрэглээний нэгдмэл байдлыг сулруулж байна.

Иймээс зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаанд процессын онцлогт нийцсэн тусгай зарчмыг тодорхойлох шаардлага үүсэж байна. Үүнд ажиллагааг түргэн шуурхай хэрэгжүүлэх, процесс тасралтгүй явагдах, хүний эрхийг хүндэтгэх, бодит нөхцөл байдлыг бүрэн тогтоох зэрэг зарчим хамаарна. Эдгээр зарчим нь шинэ эрх, үүрэг бий болгох бус харин хуулийн зохицуулалтыг зөв хэрэглэх, эрх зүйн хийдлийг нөхөх, ажиллагааны зорилгыг хангахад чиглэсэн удирдамж болох ач холбогдолтой.

Ийм байдлаар процессын зарчмыг тодорхойлох нь зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагааны логик дарааллыг тогтворжуулах, хууль хэрэглээний ялгаатай ойлголтыг багасгах, хүний эрхийн баталгааг бодитоор хангах нөхцөл бүрдүүлэх боломжтой гэж үзэж байна.

Зөрчлийн процесст эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны зохицуулалтыг хэрэглэж буй байдлын эрх зүйн зөрчил

Зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаа нь зөрчлийг шуурхай шийдвэрлэх зорилготой, хялбаршуулсан шинжтэй процесс боловч практикт зарим ажиллагааг эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд хэрэглэгддэг журмаар хэрэгжүүлэх тохиолдол ажиглагдаж байна. Үзлэг хийх, туршилт явуулах, мэдүүлэг шалгах зэрэг ажиллагаанд эрүүгийн процессын зохицуулалтыг ашиглах явдал нь хууль хэрэглээний нэгдмэл байдлыг хангах зорилготой мэт боловч эрх зүйн

шинж чанарын хувьд зөрчил үүсгэх нөхцөл бүрдүүлж байна.

Эрүүгийн болон зөрчлийн хэрэг нь зорилго, эрх зүйн үр дагавар, оролцогчийн эрх зүйн байдлын хувьд ялгаатай. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа нь гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхэд чиглэдэг бол зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаа нь харьцангуй бага хор уршиг бүхий үйлдлийг шуурхай шийдвэрлэхэд чиглэдэг онцлогтой. Ийм ялгаатай шинжтэй хоёр процессын зохицуулалтыг шууд адилтган хэрэглэх нь процессын зорилгыг алдагдуулах эрсдэлтэй.

Практикт эрүүгийн процессын нэр томьёо, ажиллагааны хэлбэрийг зөрчлийн хэрэгт хэрэглэснээр “холбогдогч” гэх ойлголтыг “яллагдагч”-тай адилтган ойлгох нөхцөл үүсэж, оролцогчийн эрх зүйн байдлын талаарх ойлголт бүдгэрч байна. Энэ нь иргэний нэр хүнд, сэтгэл зүйн байдалд сөргөөр нөлөөлөхөөс гадна зөрчлийн хэрэгт эрүүгийн процессын шинж илүү давамгайлах хандлагыг бий болгож байна⁸.

Мөн эрүүгийн процессын нарийвчилсан ажиллагааг зөрчлийн хэрэгт хэрэглэх нь ажиллагааны хугацааг сунжруулах, иргэнийг олон шатны ажиллагаанд оролцуулах, өмгөөлөгч авах шаардлага нэмэгдэх зэрэг практик хүндрэл үүсгэж байна. Үүний үр дүнд зөрчлийг шуурхай шийдвэрлэх үндсэн зорилго алдагдаж, шүүх болон эрх бүхий байгууллагын ажлын ачаалал нэмэгдэх нөхцөл бүрдэж байна.

Иймээс зөрчлийн процесст эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны зохицуулалтыг өргөн хүрээнд хэрэглэх нь эрх зүйн тодорхой байдлыг сулруулж, процессын ялгааг бүдгэрүүлэх эрсдэлтэй гэж үзэх үндэслэлтэй байна. Зөрчлийн процессын бие даасан шинжийг хангахын тулд хэрэглэгдэх хуулийн хүрээг тодорхой зааглах, нэр томьёоны ялгааг нэг мөр болгох, зөрчлийн хэрэгт тохирсон

⁷ Монгол Улсын Их Хурал. (2015). Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль. Улаанбаатар, Монгол Улс

⁸ Монгол Улсын Их Хурал. (2015). Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль. Улаанбаатар, Монгол Улс

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

процессын зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагатай байна.

Хэлэлцүүлэг

Энэхүү судалгааны хүрээнд хийсэн шинжилгээ нь зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт практикт бүрэн төлөвшөөгүй байгааг харуулж байна. Судалгаанд авч үзсэн гурван чиглэлийн асуудал нь тус тусдаа харагдавч бодит байдал дээр харилцан уялдаатай бөгөөд зөрчлийн процессын бие даасан шинж тодорхой бус байгаатай холбоотой байна.

Нэгдүгээрт, хүний эрхийг хязгаарлах ажиллагаанд хэрэгжих журмын тодорхой бус байдал нь хууль дээдлэх зарчмыг хэрэгжүүлэхэд хүндрэл үүсгэж байна. Хүний эрхийг зөвхөн хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу хязгаарлах шаардлага тавигддаг боловч холбогдох журам батлагдаагүй нөхцөлд эрх бүхий байгууллага ажиллагааг хэрэгжүүлэх эрх зүйн тодорхой үндэслэлгүй болж, хууль хэрэглээний ялгаатай практик бий болох эрсдэлтэй байна. Энэ нь хүний эрхийг хамгаалах болон зөрчлийг шийдвэрлэх ажиллагааны үр нөлөөг зэрэг хангах зохицуулалт шаардлагатайг харуулж байна.

Хоёрдугаарт, зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаанд баримтлах процессын тусгай зарчим тодорхой хуульчлагдаагүй байгаа нь ажиллагааны зорилго, чиглэлийг нэг мөр ойлгоход хүндрэл үүсгэж байна. Процессын зарчим нь шинэ зохицуулалт бий болгох бус, харин хуулийг нэгэн адил ойлгож хэрэглэх нөхцөлийг бүрдүүлдэг. Ийм зарчим дутмаг байгаа нөхцөлд хугацаа хэрэглэх, ажиллагааг удирдах, оролцогчийн эрхийг хамгаалах асуудал практикт харилцан адилгүй хэрэгжих боломжтой байна.

Гуравдугаарт, зөрчлийн процесст эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны зохицуулалтыг хэсэгчлэн хэрэглэж буй байдал нь хоёр өөр шинжтэй процессын заагийг бүдгэрүүлж байна. Энэ нь зөрчлийг шуурхай шийдвэрлэх зорилгыг сулруулж, оролцогчийн эрх зүйн байдлыг тодорхойлоход хүндрэл үүсгэхээс гадна иргэний эрх, нэр хүндэд сөргөөр нөлөөлөх эрсдэл дагуулж байна.

Дээрх асуудлуудыг нэгтгэн авч үзвэл зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаа нь бие даасан процессын шинжтэй боловч эрх зүйн зохицуулалтын түвшинд бүрэн ялгараагүй байгааг харуулж байна. Иймээс зөрчлийн процессын зорилго, онцлогт нийцсэн зохицуулалтыг тодорхой болгож, хүний эрхийн баталгаа болон ажиллагааны үр нөлөөний хооронд тэнцвэрийг хангах шаардлагатай байна.

Дүгнэлт

Энэхүү судалгаагаар зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаанд тулгамдаж буй эрх зүйн асуудлыг хүний эрхийн хамгаалалт болон процессын зохицуулалтын уялдаанд шинжилсний үндсэн дээр дараах дүгнэлтэд хүрэв.

Нэгдүгээрт, зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаанд хэрэгжих хүний эрхийг хязгаарлах зарим ажиллагааны журам бүрэн батлагдаагүй байгаа нь хууль дээдлэх зарчимд нийцсэн хэрэгжилтийг хангахад хүндрэл үүсгэж байна. Хүний эрхийг зөвхөн хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу хязгаарлах шаардлага бодит практикт хангалттай хэрэгжихгүй байгаа нь эрх зүйн тодорхой байдлыг сулруулж байна.

Хоёрдугаарт, зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаанд баримтлах процессын тусгай зарчим тодорхой хуульчлагдаагүй байгаа нь ажиллагааны зорилго, чиглэлийг нэг мөр ойлгож хэрэглэх боломжийг хязгаарлаж байна. Үүний улмаас ажиллагааны хугацаа хэрэглэх, процесс удирдах, оролцогчийн эрхийг хамгаалах асуудал практикт харилцан адилгүй хэрэгжих нөхцөл бүрдэж байна.

Гуравдугаарт, зөрчлийн процесст эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны зохицуулалтыг хэсэгчлэн хэрэглэж буй байдал нь хоёр өөр процессын эрх зүйн шинжийг холих, оролцогчийн эрх зүйн байдлыг тодорхойлох ойлголтын зөрүү үүсгэх, улмаар зөрчлийг шуурхай шийдвэрлэх үндсэн зорилгод сөргөөр нөлөөлөх эрсдэлтэй байна.

Иймээс зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаа нь бие даасан процессын шинжтэй болохыг эрх зүйн зохицуулалтын түвшинд илүү тодорхой болгож, хүний эрхийн баталгаа болон ажиллагааны үр

нөлөөг зэрэг хангах чиглэлд зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагатай гэж үзэж байна.

Санал (Сайжруулах арга зам)

Судалгааны үр дүнд тулгуурлан зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтыг дараах чиглэлээр боловсронгуй болгох боломжтой гэж үзэв.

Нэгдүгээрт, хүний эрхийг хязгаарлах ажиллагаатай холбоотой журам, тухайлбал холбогдогчийг албадан ирүүлэх ажиллагааны журмыг хуульд нийцүүлэн баталж, хэрэгжүүлэх нөхцөл, арга хэлбэрийг тодорхой болгох шаардлагатай. Ингэснээр хүний эрхийн баталгаа болон хууль хэрэгжилтийн тодорхой байдал хангагдана.

Хоёрдугаарт, зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаанд баримтлах процессын зарчмыг хуульд тодорхой тусгаж, ажиллагааг удирдах нэгдмэл чиг баримжаа бий болгох шаардлагатай. Үүнд түргэн шуурхай ажиллагаа, процессын тасралтгүй байдал, хүний эрхийг хүндэтгэх, бодит нөхцөл байдлыг бүрэн тогтоох зэрэг зарчмыг тусгах боломжтой.

Гуравдугаарт, зөрчлийн процесст эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны зохицуулалтыг хэрэглэх хүрээг нарийвчлан зааглаж, нэр томьёо болон ажиллагааны ялгааг тодорхой болгох шаардлагатай. Ингэснээр оролцогчийн эрх

зүйн байдлыг зөв тодорхойлох, процессын зорилгыг алдагдуулахгүй байх нөхцөл бүрдэнэ.

Дөрөвдүгээрт, зөрчлийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцогч байгууллагуудын практик хэрэглээг нэг мөр болгох зорилгоор тайлбар, аргачлал боловсруулах нь хууль хэрэглээний зөрүүг бууруулах ач холбогдолтой.

Ашигласан материал

1. Монгол Улсын Их Хурал. (1992). Монгол Улсын Үндсэн хууль. Улаанбаатар, Монгол Улс.
2. Монгол Улсын Их Хурал. (2015). Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль. Улаанбаатар, Монгол Улс.
3. Монгол Улсын Их Хурал. (2017). Зөрчлийн тухай хууль. Улаанбаатар, Монгол Улс.
4. Монгол Улсын Их Хурал. (2017). Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль. Улаанбаатар, Монгол Улс.
5. Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага. (1966). Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт, Монгол улс
6. United Nations. (1948). Universal Declaration of Human Rights. United Nations.
7. United Nations. (1966). International Covenant on Civil and Political Rights. United Nations.

Хууль зүйн үйлчилгээний газар

ӨСВӨР НАСНЫ ХҮҮХЭД ГЭМТ ХЭРЭГ ҮЙЛДЭХЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АРГА ЗАМ

APPROACHES TO PREVENTING JUVENILE DELINQUENCY

Г.Манилцэцэг

Баянзүрх дүүргийн прокурорын газрын хяналтын прокурор

Maniltsetseg G.

Supervisory Prosecutor, Bayanzurkh District Prosecutor's Office

Хураангуй: Энэхүү илтгэлд насанд хүрээгүй хүүхдийн үйлдэж буй гэмт хэрэг, түүний шинж, уг төрлийн гэмт хэргээс хэрхэн сэргийлэх арга замыг тодорхойлж, тодорхой санал дэвшүүлэхийг зорьсон болно.

Abstract: This presentation seeks to identify the characteristics of crimes committed by juveniles and to propose specific measures for preventing such crimes.

Түлхүүр үгс: Хүүхэд, хүүхдийн дээд ашиг сонирхлыг хамгаалах, эрүүгийн хариуцлага хүлээх нас, гэр бүлийн хүмүүжил, хүүхдийн төлөвшил

Keywords: Children, protection of the best interests of the child, age of criminal responsibility, family upbringing, child development.

Оршил

Монгол Улсад гарсан 1990 оны ардчилсан хувьсгалын хамгийн гол үр дүн, эрх зүйн баталгаа нь 1992 онд баталсан Монгол Улсын Үндсэн хууль мөн. Энэхүү Үндсэн хуулиар хүний эрхийн тухай асуудлыг шийдвэрлэсэн гол концепци нь уг хуулийн оршил хэсэгт "-Эх орондоо хүмүүнлэг, иргэний ардчилсан нийгэм цогцлуулан хөгжүүлэхийг эрхэм зорилго болгоно" гэсэн зорилгын туйлаар тодорхойлогдоно.

Хүмүүнлэг, иргэний ардчилсан нийгэм гэдэг бол онолын хувьд нийгэмд хүний эзлэх байр суурийг хамгаас дээр тавих, тэдний эрх, эрх чөлөө, чөлөөт хөгжил, сайн сайхан аж байдлыг эрхэмлэн дээдлэх, хүн төрөлхтний соёл иргэншлийн түүхэнд бүтээсэн үнэт зүйл бүхнийг хүний төлөө зориулсан нийгмийн байгуулал байх учиртай¹.

Энэ утгаар хүн гэдэг нийгмийн амьтан болохын хувьд хүүхэд байхаас нь хувь хүний хөгжил болон хүмүүжилд анхаарах нь энэ нийгмийн өнөөгийн байнгын шийдвэрлэх ёстой асуудал болоод байна.

Үндсэн хэсэг

Нийгэм оршин тогтож, түүнийг бүтээж байгаа нэгдэл бол хүн юм. Монгол Улсын хувьд 2024 оны 3.544.835 иргэнтэй гэж бүртгэгдсэн байна. Харин үүнээс эцэг, эх, асран хамгаалагчийн хамгаалалтад байдаг 53.077 хүүхэд, харин бүтэн өнчин хүүхэд 2576 байна.²

Хүүхэд гэдэг ойлголтыг Хүүхдийн эрхийн конвенцод "...Энэхүү Конвенцын зорилгод тухайн хүүхдэд хэрэглэх хуулийн дагуу тэрээр 18 наснаас өмнө насанд хүрсэнд тооцогдоогүй бол 18 нас хүрээгүй хүн бүрийг хүүхэд гэнэ..."³ гэж тодорхойлсон бөгөөд эрүүгийн эрх зүйд хүүхэд гэх ойлголт болон түүнд хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлага нь насны хязгаараар тодорхойлж өгсөн.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 6.2 дугаар зүйлд Эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх насны хязгаарыг хуульчилсан бөгөөд ерөнхий насны хязгаар нь Гэмт хэрэг үйлдэх үедээ арван зургаанд насанд хүрсэн хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр хуульчилсан, харин тодорхой төрлийн гэмт хэргийн хүрээнд Арван дөрвөн насанд хүрсэн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр зохицуулсан.

¹ Г.Совд, Монгол Улсын Үндсэн хууль, хүний эрх, 1999 он, 13 дугаар хуудас,

² Үндэсний статистикийн хороо, <https://www.1212.mn/mn/statistic/function-statistic/population>

³ Хүүхдийн эрхийн конвенц, 1990 оны 09 дүгээр сарын 02-ны өдөр,

<https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=1276>

Мөн хуулийн Наймдугаар бүлэгт Өсвөр насны хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх журмыг тусгайлан зохицуулсан.⁴

Гэмт хэрэг үйлдэх үед 16 насанд хүрсэн байх нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх ерөнхий нас юм. Энэ насыг 1934 оны Шүүх цаазын бичгээс 135 эхлэн тогтоосноос хойш 70 шахам жил өнгөрсний дараа 14 нас болгохоор төсөлд тусгажээ. Гэмт хэргийн тухай хуулийн төслийн 5.3.1. дүгээр зүйлд "Гэмт хэрэг үйлдэх үедээ арван дөрвөн насанд хүрсэн хүнд ял оногдуулна 2436 гэж заажээ. Төслийн энэ заалт эрүүгийн эрх зүйн эрдэмтэд судлаачдын зүгээс хурц шүүмжлэлд өртсөн юм. Жишээлбэл академич С.Нарангэрэлээс сонины сурвалжлагч " - Хууль санаачлагч, Хууль зүйн сайд Х.Тэмүүжин Монгол улсад гэмт хэргийн тоо 40 хувиар бууруулах сайн төсөл гэж онцолсон шүү дээ?" гэж асуухад тэр бээр " - Монгол улсад жилдээ дунджаар 20 гаруй мянган гэмт хэрэг бүртгэгддэг. Миний гаргасан прогнозоор төсөл батлагдвал энэ тоо хэд дахин нэмэгдэнэ. Яагаад гэхээр зөвхөн гэмт хэргийн субъектийн насны доод хязгаар одоогийн дагаж мөрдөж Эрүүгийн хуулиар 14-16 настай хүүхдүүдэд хүний амины санаатай гэмт хэргээс эхлээд ноцтой найман гэмт хэрэгт эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр тогтоосон. Гэтэл төсөлд доод насыг 14 гэж заачхаж. Энэ нь 14-15 настай хүүхдэд бүх гэмт хэрэгт эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр болж байна. Ийм л учраас хуулиар гэмт хэргийг нэмэгдүүлэх болж байгаа юм шүү дээ" гэж хариулж байжээ.⁵

Гэмт хэргийн субъектийн насыг доош татах нь гадаад улсын хуулиас хуулбарлах зүйл огт биш. Гэмт хэргийн тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлалд "Ял шийтгэл хүлээлгэх насны хязгаарыг 14 наснаас байхаар хуулийн төсөлд тусгахдаа бусад орны гэмт хэргийн тухай хуульд заасан ял шийтгэл оногдуулах насны хязгаарын шалгуурыг харгалзан үзсэн "438 гэжээ. Харийн хуулийг хуулбарлах замаар монголын үр хүүхдийг гэмт хэрэгтэн болгож хэрхэвч болохгүй. ЭХ-ийн тусгай

ангид заасан бүх гэмт хэргийн нийгмийн аюулыг 14-16 насны хүүхэд ухамсарлаж ойлгох оюуны болон сэтгэцийн түвшинд хүрсэн эсэхийг зайлшгүй тогтоох шаардлагатай үүснэ. Ингэхдээ эмч, сэтгэл судлаач, сурган хүмүүжүүлэгч, эцэг эх, асран хамгаалагч зэрэг өргөн олон нийтийг оролцуулан нухацтай хэлэлцүүлэг, шинжлэх ухааны үндэслэлээгээр шийдвэрлэх ёстой нэн хариуцлагатай асуудал юм. 2015 оны 2 сард хэвлүүлсэн Эрүүгийн хуулийн төсөлд 16 насыг хэвээр үлдээхээр заасныг УИХ баталсан байна.

Гэмт хэрэг үйлдэх үед 14-16 хүртэл настай хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхдээ хууль тогтоогч тухайн гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинж чанар ба хэр хэмжээг бус харин тухайн хүүхэд ийм гэмт хэрэг үйлдвэл бусдын амь нас, эрүүл мэнд, эд хөрөнгөд хохирол ноцтой учруулна гэдгийг мэдэх оюуны хөгжлийн түвшинд хүрсэн болохыг харгалзан үзэж байжээ. Дагаж мөрдөж буй ЭХ-ийн 6.2.2. дугаар зүйлд "Арван дөрвөөс арван зургаа хүртэл насны хүн энэ хуулийн тусгай ангийн 10.1 /Хүнийг алах/, 11.1 /Хүний эрүүл мэндэд хүнд хохирол санаатай учруулах/, 12.1 /Хүчиндэх/, 17.1 /Хулгайлах/, 17.2 /Дээрэмдэх/, 17.8 /Эд хөрөнгө устгах, гэмтээх/, 20.16 /Олон нийтийн амгалан тайван байдал алдагдуулах/, 26.1 /Цахим мэдээлэлд хууль бусаар халдах/, 26.2 /Цахим мэдээллийн сүлжээнд халдах программ, техник хэрэгсэл бэлтгэх, борлуулах/, 26.3 /Хор хөнөөлт программ хангамж бүтээх, ашиглах, тараах/, 29.8 /Террор үйлдэх/-т заасан гэмт хэрэг үйлдсэн бол түүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ" гэж заажээ. Дагаж мөрдөж байсан ЭХ-ийн заалттай харьцуулахад цахим мэдээлэлд хууль бусаар халдах (ЭХ-ийн 26.1 дүгээр зүйл), цахим мэдээллийн сүлжээнд халдах программ, техник хэрэгсэл бэлтгэх, борлуулах (ЭХ-ийн 26.2 дугаар зүйл), хор хөнөөлт программ хангамж бүтээх, ашиглах, тараах (ЭХ-ийн 26.3 дугаар зүйл), террор үйлдэх (ЭХ-ийн 29.8 дугаар зүйл)

⁴ Эрүүгийн хууль, 2015 он, <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=11634>

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ

гэмт хэрэгт шинээр эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх болжээ. Юуны учир эдгээр гэмт хэрэгт 14-16 насанд хүрсэн хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх болсон шалтгаанаа хууль тогтоогч тайлбарлаагүй байна.

Хууль тогтоогч ЭХ-ийн тусгай ангид заасан зарим гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний субъект насанд хүрсэн байхаар тогтоосон нь ёс суртахуун нь тогтвортой бүрэлдсэн, насанд хүрээгүй хүнтэй харьцуулахад амьдралын туршлагатай болсон зэргийг харгалзсан хэрэг юм. Тухайлбал, ЭХ-ийн тусгай ангийн 16 дугаар бүлэгт заасан хүүхдийн эсрэг гэмт хэргийн субъект нь насанд хүрсэн хүн байх ёстой бөгөөд гэтэл эрүүгийн эрх зүйн зарим ном зохиолд 16

насанд хүрсэн байхаар бичсэн нь ЭХ-ийг буруу тайлбарлаж байгаа хэрэг юм.⁶

Иймд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх насанд хүрээгүй үндэслэлээр Эрүүгийн хариуцлага оногдуулахгүй байхаар Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 32.5 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1.6 дахь заалтад “Гэмт хэрэг үйлдсэн нь нотлогдсон боловч ял оногдуулах насанд хүрээгүй” үндэслэлээр хэргийг хэрэгсэхгүй болгож шийдвэрлэж байна.⁷

Монгол Улсын хэмжээнд Гэмт хэрэг үйлдсэн нь нотлогдсон боловч ял оногдуулах насанд хүрээгүй үндэслэлээр хэрэгсэхгүй болгосон тохиолдлыг авч үзвэл⁸

№	Цаг хугацаа /оноор/	Ял оногдуулах насанд хүрээгүй
1.	2023	455
2.	2024	476
3.	2025	396

№	Цаг хугацаа /оноор/	ЭХТА-ийн 11 дүгээр бүлэг	ЭХТА-ийн 17 дугаар бүлэг	ЭХТА-ийн 12 дугаар бүлэг	ЭХТА-ийн 27 дугаар бүлэг
1.	2023	259	143	35	6
2.	2024	262	178	28	12
3.	2025	230	130	20	16

Дээрх тоон судалгаанаас харахад насанд хүрээгүй этгээдийн дийлэнх үйлдэж байгаа Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 11 дүгээр бүлэгт заасан “Хүний эрүүл мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг”, мөн хуулийн 17 дугаар бүлэгт заасан “Өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг”-үүдийг үйлдэж байна.

Энэ тухайн хүүхдийн нийгмийн харилцаанд оролцох наад захын биеэ авч явах байдал болон амьдралын наад захын хэрэгцээ бүрэн хангагдаж байна уу гэдгийг анхаарах ёстой болж байна.

Учир нь хүмүүс биед нийгмийн харилцаанд оролцоходоо хамгийн эхний харилцааны эх үүсвэр болох гэр бүлийн орчноос буюу эцэг, эх, асран хамгаалагч

нарын харилцаанаас суралцаж, түүн дээрээ тулгуурлаж нийгмийн харилцаанд оролцоходоо бусадтай буюу хүмүүстэй нийгмийн харилцааг үүсгэдэг.

Иймд дээрх төрлийн гэмт хэрэгт өртөж байгаа хүүхдүүдийн өсөж хүмүүжиж байгаа орчин, түүнийг бие болгож байгаа насанд хүрсэн хүмүүсийн харилцаа хандлага болон сурган хүмүүжүүлж байгаа сургалтын чанар үр нөлөөг нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна.

Тодорхой нэг жишээ нь дээр авч үзвэл:

1.Яллагдагч Э.Н нь 2026 оны 03 дугаар сарын 24-ний өдөр Баянзүрх дүүргийн 4 дүгээр хороо Нийслэлийн ерөнхий боловсролын 97 дугаар сургууль дээр хохирогч Б.Б-тэй “түүний хүү Ж.Т нь охин

⁶ С.Нарангэрэл, Ж.Эрдэнэбулган, Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй: Үзэл баримтлал, уламжлал, сургамж, /нэг сэдэвт бүтээл/, 2019 он, 137-138 дугаар хуудас,

⁷ Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай х

ууль, <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=12694>

⁸ Улсын ерөнхий прокурорын газрын Цахим мэдээллийн сан, <http://10.33.0.242:8080/#/mainmenu>

Н.Н-ыг зодсон” гэх шалтгаанаар маргалдан нүүрийг нь алгадах, маажих зэргээр эрүүл мэндэд нь зүүн нүдний дээд зовхи, хамрын нуруу, эрүүнд шарх, зүүн хацрын төвгөрт зулгаралт, хүзүүнд цус хуралт бүхий хөнгөн хохирол санаатай учруулсан гэмт хэрэг үйлдсэн бөгөөд тухайн гэмт хэргийн хувьд хохирогч болон яллагдагч нарын харилцаа зүй бус үйлдэл нь хүүхдүүдийн дэргэд үйлдэж байна. Энэ тухайн хүүхдүүдэд ирээдүйд үүсэх харилцаанд хүчээр асуудлыг шийдэх сэдлийг өгч байна.

2.Өсвөр насны Б.О, Б.У, У.Д нар бүлэглэн, урьдчилан тохиролцож 2024 оны 03 дугаар сарын 10-ны шөнө Баянзүрх дүүргийн 29 дүгээр хорооны нутаг дэвсгэрт хохирогч С.Э-ийн амыг дарж унагаан, хохирогчийн биед баруун тохойд цус хуралт гэмтэл учруулж, хүч хэрэглэн, түүний эзэмшлийн Самсунг А34 5Жи маркийн гар утсыг булаан авч, хохирогчид 739.960 /долоон зуун гучин есөн мянга ерөн мянга есөн зуун жар/ төгрөгийн хохирол учруулсан гэмт хэргийг үйлдсэн бөгөөд уг дээрэм хийж олсон мөнгөөрөө өөрсдийн хэрэгцээнд буюу амьдралын наад захын хэрэгцээ болох хоол хүнсэндээ зарцуулсан талаар мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад мэдүүлэг бөгөөд энэ тухайн гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн дансны хуулгаар тогтоогдог.

Дээрх 2 бодит жишээнээс авч үзэхэд Гэмт хэрэг үйлдэж байгаа насанд хүрсэн этгээдүүд болох эцэг, эх, асран хамгаалагчийн үзүүлж байгаа нөлөө нь хүчирхийлэгчээс хүчирхийлэгч бий болгож байгааг илтгэж байна.

Мөн хулгайлах, дээрэмдэх гэмт хэргийг үйлдэж байгаа гол шалтгаан нөхцөл нь эцэг, эх, асран хамгаалагч нарын хайхрамжгүй байдал, хүүхдэдээ анхаарал хандуулдаггүй, тухайн хүүхдийн юу хийж, хаана явж байгааг тодруулдаггүй, ямар хүмүүстэй нийлж байгаа талаар мэддэггүй, гэр бүлийн хараа хяналт сул, анхаарал халамж муу

тавьдаг, хүүхдийг үл хайхрах буюу хүүхдийг тэжээн тэтгэх наад захын үүргээ биелүүлэхгүй байгаа нь нийгэмд сөргөөр нөлөөлж байгаа тод жишээ болж байна.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 17 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Хөдөлмөрлөх, эрүүл мэндээ хамгаалах, үр хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх, байгаль орчноо хамгаалах нь иргэн бүрийн журамт үүрэг мөн.” гэж⁹,

Хүүхдийн эрхийн конвенцын 18 дугаар зүйлд “...Оролцогч улсууд хүүхдийн хүмүүжил болон хөгжилд эцэг эх, нийтийн болон тэгш хариуцлага хүлээх зарчмыг хүлээн зөвшөөрч, энэ талаар боломжийнхоо хэрээр хүчин чармайлт тавина. Хүүхдийн хүмүүжил болон хөгжилд эцэг, эх буюу тодорхой тохиолдолд хууль ёсны асран хамгаалагчид гол хариуцлагыг хүлээнэ. Хүүхдийн дээд ашиг сонирхол нь тэдний анхаарал чиглэх гол зүйл мөн. Энэхүү Конвенцид заасан эрхийг дэмжин хэрэгжүүлэх, баталгаажуулахын тулд оролцогч улсууд хүүхэд хүмүүжүүлэх үүргээ биелүүлэхэд нь эцэг эх, хууль ёсны асран хамгаалагчид зохих тусламж үзүүлэх бөгөөд хүүхэд асран хамгаалах байгууллага, ажил үйлчилгээг хөгжүүлэх явдлыг хангана.”¹⁰ гэж,

Монгол Улсын Гэр бүлийн тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд “...Гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаална. Хүүхдийг гэр бүлийн дотор эрүүл чийрэг өсгөн хүмүүжүүлэх, хөгжүүлэх, түүний эрх, ашиг сонирхлыг нь нэн тэргүүнд хамгаалахыг эрхэмлэнэ...”¹¹ гэж тус тус хуульчилсан бөгөөд уг үүргийг эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч нар нь биелүүлээгүйн улмаас өсвөр насны хүүхэд гэмт хэрэгтэн болох эргээд өөрөө энэ нийгмийн золиос буюу бусдад үл хүндлэгдэх энэ нөхцөл байдлыг бий болгож байна.

Учир нь бид энэ нийгэмд өөрсдийн эрх ашгийг туйлаас дээгүүр тавьж өөрийн эрх

⁹ Монгол Улсын Үндсэн хууль, 1992 он, <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=367>

¹⁰ Хүүхдийн эрхийн конвенцын 18 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг, 2дахь хэсэг, <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=1276>

¹¹ Гэр бүлийн тухай хууль, 1999 он, <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=226>

Хууль сахиулахуй

ашгийг хамгаалж буй хэдий ч бусдыг эрхийг хэрхэн хүндэтгэх, бусдыг хэрхэн хайрлах, үр хүүхдээ хэрхэн зөв хүмүүжүүлэх, сургаж үлгэр дуурайлал болох тал дээр анхаарахгүй байна.

Мөн насанд хүрээгүй байгаа хүүхдүүдэд эрхтэй гэх ойлголтыг өгдөг ч эргээд чи ямар үүрэгтэй гэдэг асуудлыг ухамсарлуулж ойлгуулахгүй байна.

Дүгнэлт, санал

Хүүхэд насанд хүрсэн хүнийг бодвол аливаа зүйлийг хүлээж авах чадвар хамгийн өндөр байдаг тул хүүхдийг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үүднээс Сургуулийн өмнөх боловсрол буюу цэцэрлэгт тухайн хүүхэд хүнтэй харилцах наад захын харилцаанд хэрхэн хүндэтгэлтэй, хүлээцтэй харилцах, эхлээд чи ямар үүрэгтэй вэ? гэдгийг ойлгуулахаар талаар сургалтын хөтөлбөрт тусгаж өгөх,

Учир нь эхлээд чи ямар үүрэгтэй вэ? хүний хэрхэн энэрч хайрлах ёстой вэ? гэдгийг зааж, ойлгуулсны дараа чиний ийм эрхтэй шүү гэдийг ухамсарлуулж ойлгуулах шаардлагатай байна.

Гэмт хэрэг үйлдэх үедээ эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх насанд хүрээгүй гэх үндэслэлээр хэргийг хэргийг хэрэгсэхгүй болгож шийдвэрлэсэн тохиолдол бүрт иргэний хариуцагч болох түүний хууль ёсны төлөөлөгчийг бүртгэлжүүлэн Хүүхэд, гэр бүлийн хөгжил хамгааллын ерөнхий

газартай хамтран зан үйлээ засах болон сэтгэл зүйн сургалтад хамруулах,

Өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны яллагдагчийн ар гэрийн нөхцөл байдлыг судалж, хорооны засаг дарга болон нийгмийн ажилтанд мэдэгдэж, тухайн хүүхдийн эцэг, эх, асран хамгаалагч нь хүүхдийг тэжээн тэтгэх үүргээ биелүүлж байгаа эсэх талаарх судалгааг тухай бүр гаргаж, эрх бүхий байгууллагад мэдэгддэг байх,

Ашигласан материал

- 1.Монгол Улсын Үндсэн хууль, 1992 он, <http://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=367>
- 2.Үндэсний статистикийн хороо, <https://www.1212.mn/mn/statistic/function-statistic/population>
- 3.Хүүхдийн эрхийн конвенц, 1990 оны 09 дүгээр сарын 02-ны өдөр, <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=1276>
- 4.Гэр бүлийн тухай хууль, 1999 он,
- 5.Эрүүгийн хууль, 2015 он,
- 6.Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, 2017 он,
- 7.Г.Совд, Монгол Улсын Үндсэн хууль, хүний эрх, УБ, 1999 он,
- 7.С.Нарангэрэл, Ж.Эрдэнэбулган, Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй: Үзэл баримтлал, уламжлал, сургамж, /нэг сэдэвт бүтээл/, УБ, 2019 он,
- 8.Улсын ерөнхий прокурорын газрын Цахим мэдээллийн сан, <http://10.33.0.242:8080/#/mainmenu>

ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АЖЛЫН ХӨГЖЛИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА: ӨНГӨРСӨН БА ӨНӨӨ ҮЕИЙН ХАРЬЦУУЛСАН ШИНЖИЛГЭЭ

DEVELOPMENT TRENDS IN CRIME AND OFFENSE PREVENTION: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PAST AND PRESENT

Г.Болор-Эрдэнэ

ДХИС-ийн Удирдлагын академийн дэд профессор, доктор (Ph.D)

Bolor-Erdene G.

Associate Professor, Academy of Management, University of Internal Affairs, Ph.D.

Хураангуй: Энэхүү өгүүлэлд Монгол Улсад гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын үүсэл хөгжил, социалист тогтолцооны үеийн бодлого, арга хэмжээ болон өнөөгийн нөхцөл байдал, хөгжлийн чиг хандлагыг харьцуулан судлав. Судалгааны хүрээнд социалист тогтолцооны үеийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын зохион байгуулалт, төрийн оролцоо, нийгмийн хяналтын тогтолцоог авч үзэн өнөөгийн урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаатай харьцуулсан болно. Судалгааны үр дүнгээс харахад социалист тогтолцооны үед урьдчилан сэргийлэх ажил нь төр, нам, байгууллага, иргэдийн оролцоонд тулгуурласан өргөн хүрээтэй нийгмийн шинжтэй байсан бол өнөө үед хууль эрх зүй, хүний эрх, технологид суурилсан мэргэжлийн чиг хандлага давамгайлах болсон байна. Гэвч орон нутгийн хамтын ажиллагаа, иргэдийн оролцоо, урьдчилан сэргийлэх соёлын тогтолцоог бэхжүүлэх шаардлага өнөөг хүртэл хадгалагдсаар байна.

Abstract: This article comparatively examines the origin and development of crime and offense prevention activities in Mongolia, including preventive policies and measures during the socialist period and contemporary trends.

The research analyzes the organizational structure, state participation, and social control system of crime prevention during the socialist era and compares them with current preventive practices. The findings indicate that crime prevention during socialism was broad-based and socially oriented, relying heavily on the participation of the state, political organizations, institutions, and citizens, whereas contemporary prevention has become increasingly professionalized and grounded in law, human rights, and technology.

Nevertheless, the need to strengthen local cooperation, citizen participation, and the culture of prevention remains relevant today.

Түлхүүр үгс: Криминологи, урьдчилан сэргийлэх ажил, гэмт хэрэг, нийгмийн хяналт, хууль сахиулах байгууллага, криминологийн хөгжил

Keywords: Criminology, preventive activities, crime, social control, law enforcement organizations, development of criminology.

Удиртгал

Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх асуудал нь аливаа улсын үндэсний дотоод аюулгүй байдал, нийгмийн тогтвортой хөгжил, иргэдийн аюулгүй орчинд амьдрах нөхцөлийг хангах үндсэн чиглэлүүдийн нэг болж байдаг. Монгол Улсад гэмт хэрэгтэй тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо нь нийгэм, улс төр, эдийн засгийн хөгжлийн

онцлогоос хамааран үе шаттайгаар хөгжиж ирсэн түүхтэй.

Монгол Улсад криминологийн шинжлэх ухааны суурь 1972 онд МАХН-ын Төв Хорооны Улс төрийн товчооны 96 дугаар тогтоолоор Прокурорын газрын дэргэд “Гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл судлах хүрээлэн” байгуулснаар тавигдсан гэж үздэг.¹ Энэхүү хүрээлэн нь гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөлийг шинжлэх ухааны

¹ Монгол Улсын Прокурорын байгууллагын түүхэн архив, МАХН-ын Төв Хорооны Улс төрийн товчооны 1972 оны 96 дугаар тогтоол;

мөн Осман Долу, Криминологийн онолууд (Улаанбаатар: Соёмбо принтинг, 2021), 15-18.

МОНГОЛЫН
ДНХ-ЫН
УДИРДЛАГЫН
АКАДЕМИ

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠠᠳᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

үндэслэлтэй судлах, урьдчилан сэргийлэх бодлого боловсруулах, хууль сахиулах байгууллагын практикт судалгааны үр дүнг нэвтрүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэсэн байна

Социалист тогтолцооны үед гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг төр, намын байгууллагын нэгдсэн бодлогоор хэрэгжүүлж, иргэдийн ухамсар, хөдөлмөр, хамтын оролцоонд тулгуурлан зохион байгуулж байв.² Харин өнөө үед гэмт хэргийн бүтэц, хэлбэр өөрчлөгдөж, кибер гэмт хэрэг, зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, цахим орчны эрсдэл нэмэгдэж байгаа нь урьдчилан сэргийлэх ажлын шинэ арга зүй, технологид суурилсан менежмент шаардах болсон. Иймд өнгөрсөн болон өнөөгийн урьдчилан сэргийлэх ажлын онцлог, давуу болон сул талыг харьцуулан судлах нь өнөөгийн тогтолцоог боловсронгуй болгоход ач холбогдолтой юм.

Судалгаанд түүхэн харьцуулалтын арга, баримт бичгийн шинжилгээ, криминологийн онолын судалгааны аргыг ашиглав. Судалгааны эх сурвалжид социалист үеийн тогтоол шийдвэр, урьдчилан сэргийлэх ажиллагааны тайлан мэдээ, криминологийн судалгааны бүтээлүүд болон өнөөгийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого, үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг ашигласан болно.

Үндсэн хэсэг

Социалист тогтолцооны үед гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг төр, намын байгууллагын нэгдсэн бодлогоор хэрэгжүүлж, иргэдийн ухамсар, хөдөлмөр, хамтын оролцоонд тулгуурлан зохион байгуулж байсан нь криминологийн хэд хэдэн онолын үзэл баримтлалтай шууд уялдаж байв.³ Тухайлбал тухайн үеийн

тогтолцоо нь нийгмийн хяналт, хамтын хариуцлага, ёс суртахууны хүмүүжил, хөдөлмөрөөр төлөвшүүлэх үзэл санаанд тулгуурлаж байсан бөгөөд энэ нь “хяналтын онол”, “суралцахуйн онол”, “нийгмийн эмх замбараагүйн онол” зэрэг криминологийн чиг хандлагатай нийцэж байсан гэж үзэж болно.⁴

Травис Хиршийн “Нийгмийн холбооны онол”-оор гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэх үндсэн хүчин зүйл нь хувь хүний нийгэмтэй тогтоосон холбоо, оролцоо, итгэл үнэмшил, хариуцлага байдаг гэж үздэг.⁵ Социалист тогтолцооны үед иргэдийг хөдөлмөрийн хамт олон, үйлдвэр, байгууллага, эвлэл, олон нийтийн байгууллагад өргөнөөр хамруулж байсан нь нийгмийн холбоог бэхжүүлэх, хувь хүнийг нийгмийн хяналтад байлгах механизм болж байжээ. Өөрөөр хэлбэл хүн хамт олноосоо тусгаарлагдахгүй байх тусам гэмт хэрэг үйлдэх магадлал буурна гэсэн хяналтын онолын үзэл санаа тухайн үеийн бодлогод тодорхой хэмжээнд хэрэгжиж байсан байна.

Мөн суралцахуйн онолоор гэмт зан үйл нь орчноосоо суралцдаг гэж үздэг.⁶ Эдвин Сатерландын “Зөрчилдөөнт холбооны онол”-д хүн гэмт үйлдлийг бусадтай харилцах явцдаа сурдаг гэж тайлбарладаг.⁷ Социалист нийгэмд хууль сурталчлах ажил, соён гэгээрүүлэх лекц, хөдөлмөр хүмүүжлийн арга хэмжээ, олон нийтийн хяналт зэргийг өргөн зохион байгуулж байсан нь хүмүүсийг эерэг зан үйлд сургах, сөрөг зан үйлийг хамтын орчноор хязгаарлах зорилготой байжээ. Энэ нь суралцахуйн онолын практик хэлбэр гэж үзэж болох юм.

Үүнээс гадна “Нийгмийн эмх замбараагүйн онол”-оор нийгмийн хяналт сулрах, хотжилт, шилжилт хөдөлгөөн, орчны зохион байгуулалт алдагдах нь гэмт

² МАХН-ын Төв Хорооны Улс төрийн товчооны 1974 оны 24 дүгээр тогтоол

³ МАХН-ын Төв Хорооны Улс төрийн товчооны 1974 оны 24 дүгээр тогтоол.

⁴ David Garland, *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society* (Chicago: University of Chicago Press, 2001), 121–164.

⁵ Travis Hirschi, *Causes of Delinquency* (Berkeley: University of California Press, 1969), 16–28.

⁶ Ronald L. Akers, *Social Learning and Social Structure* (Boston: Northeastern University Press, 1998), 50–72.

⁷ Edwin H. Sutherland, *Principles of Criminology*, 6th ed. (Philadelphia: J.B. Lippincott Company, 1947), 75–92.

хэрэг нэмэгдэх шалтгаан болдог гэж үздэг.⁸ Социалист тогтолцооны үед иргэдийн хөдөлгөөн, хөдөлмөр эрхлэлт, оршин суугаа орчинд төрөөс хагуу зохицуулалт хийж байсан нь нийгмийн эмх замбараагүй байдлыг бууруулах замаар гэмт хэрэгтэй тэмцэх бодлоготой холбоотой байв.

Харин өнөө үед нийгмийн бүтэц, технологи, хүний харилцаа эрс өөрчлөгдөж, кибер гэмт хэрэг, цахим залилан, зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, олон улсын шинжтэй гэмт үйлдэл нэмэгдэж байгаа нь уламжлалт урьдчилан сэргийлэх арга барилыг дангаар нь хэрэглэх боломжгүй болгож байна.⁹ Энэ нөхцөл байдал нь “Боломжийн онол”, “Байнгын үйл ажиллагааны онол”, “Рациональ сонголтын онол”-уудтай илүү уялдуулан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх асуудлыг авч үзэх шаардлагатайг харуулж байна.¹⁰

Байнгын үйл ажиллагааны онолоор гэмт хэрэг үйлдэгдэхэд:

1. Эрсдэлтэй этгээд,
2. Боломжит объект,
3. Сул хяналт

гэсэн гурван хүчин зүйл давхцах шаардлагатай гэж үздэг. Орчин үеийн цахим орчинд сул хяналттай мэдээллийн систем, цахим банк, сошиал орчин, хиймэл оюун ухаан ашигласан залилан зэрэг нь гэмт хэргийн шинэ “боломжит орчин” болж байна.¹¹

Иймээс өнөө үеийн урьдчилан сэргийлэх ажил нь зөвхөн хүмүүжил, соён гэгээрэлд бус эрсдэлийн удирдлага, мэдээллийн аюулгүй байдал, технологийн хяналт, дата анализ, хиймэл оюун ухаанд

суурилсан мониторингийн тогтолцоонд тулгуурлах шаардлагатай болсон.

Рациональ сонголтын онолоор гэмт хэрэг үйлдэгч нь ашиг ба эрсдэлийг тооцоолж үйлдэл хийдэг гэж үздэг.¹² Өнөө үед цахим орчин дахь гэмт хэрэг нь илрэх эрсдэл багатай, ашиг өндөртэй гэж тооцогддог тул гэмт этгээдүүдийн хувьд “онолтой сонголт” болж хувирч байна.¹³ Үүнтэй холбоотойгоор урьдчилан сэргийлэх бодлого нь:

- илрүүлэлтийн шуурхай байдал,
- камер болон AI-д суурилсан хяналтын тогтолцоо,
- кибер мөрдөн шалгах ажиллагаа,
- цахим орчны мониторинг,
- эрсдэлийн урьдчилсан таамаглал,
- predictive policing,
- big data analysis зэрэг технологид тулгуурлан хөгжих шаардлага хэдийн бий болсон байна.¹⁴

Түүнчлэн орчин үеийн криминологийн шинжлэх ухаанд нийлмэл буюу интеграцчилсан онолууд чухал байр суурь эзэлж байгаа бөгөөд гэмт хэрэг нь зөвхөн нэг хүчин зүйлээр бус биологийн, сэтгэл зүйн, нийгмийн, эдийн засгийн, соёлын болон технологийн олон хүчин зүйлийн нийлмэл нөлөөллөөр үүсдэг гэж үздэг.¹⁵ Иймээс өнөөгийн урьдчилан сэргийлэх бодлого нь:

- нийгмийн оролцоо,
- сэтгэлзүйн дэмжлэг,
- боловсрол,
- технологийн хамгаалалт,
- орчны аюулгүй байдал,
- кибер хяналт,

⁸ Clifford R. Shaw and Henry D. McKay, *Juvenile Delinquency and Urban Areas* (Chicago: University of Chicago Press, 1942), 98–115.

⁹ Manuel Castells, *The Rise of the Network Society* (Oxford: Blackwell Publishing, 2010), 377–412.

¹⁰ Ronald V. Clarke and Derek B. Cornish, “Modeling Offenders’ Decisions: A Framework for Research and Policy,” in *Crime and Justice*, vol. 6 (Chicago: University of Chicago Press, 1985), 147–185.

¹¹ Nick Wall, *Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age* (Cambridge: Polity Press, 2007), 24–41.

¹² Ronald V. Clarke and Derek B. Cornish, “Modeling Offenders’ Decisions: A Framework for Research and Policy,” in *Crime and Justice*, vol. 6 (Chicago: University of Chicago Press, 1985), 147–185.

¹³ Nick Wall, *Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age* (Cambridge: Polity Press, 2007), 24–41.

¹⁴ Ovchinskii V. S., *Basics of Counteracting Cybercrime and Cyberterrorism* (Moscow: Norma Publ., 2017), 45–67.

¹⁵ Anthony Giddens, *Modernity and Self-Identity* (Stanford: Stanford University Press, 1991), 201–228.

- дата шинжилгээ,
- олон улсын болон байгууллага хоорондын хамтын ажиллагааг хослуулсан цогц тогтолцоонд суурилах шаардлагатай болж байна.¹⁶

Тухайлбал, дэлхийн олон улс:

- AI-based surveillance,
- facial recognition,
- hotspot analysis,
- cyber intelligence,
- smart city monitoring,
- automated risk assessment зэрэг системийг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлогод нэвтрүүлж эхэлсэн нь урьдчилан сэргийлэх ажиллагаа “реактив” хэлбэрээс “урьдчилан таамаглах” буюу proactive prevention хэлбэрт шилжиж байгааг харуулж байна.¹⁷

1. Монгол Улсын социалист тогтолцооны үеийн урьдчилан сэргийлэх ажил

Орчин үеийн гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын цаашдын хөгжлийн гол чиглэл нь дижитал криминологи, кибер криминологи болж байна. Энэхүү шинэ чиг хандлага нь нийгмийг дижиталжуулах үйл явцтай шууд холбоотой бөгөөд цахим орчинд шинээр үүсэж буй гэмт хэрэг, түүний шалтгаан нөхцөл, криминоген хүчин зүйлсийг судлан урьдчилан сэргийлэхэд чиглэж байна.¹⁸ Өөрөөр хэлбэл орчин үеийн криминологи нь гэмт хэрэг гарсны дараа хариу арга хэмжээ авах бус, харин хиймэл оюун ухаан, дата шинжилгээ, кибер мониторинг, эрсдэлийн урьдчилсан таамаглалд тулгуурлан гэмт хэрэг үүсэх орчин, нөхцөлийг эрт илрүүлэн таслан зогсоох “ухаалаг урьдчилан сэргийлэх” тогтолцоо руу шилжиж байна.¹⁹

Монгол Улсад гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо нь түүхэн

хөгжлийн явцад нийгмийн байгуулал, улс төрийн тогтолцоотой уялдан өөрчлөгдөж ирсэн бөгөөд социалист тогтолцооны үед урьдчилан сэргийлэх ажил нь төр, намын төвлөрсөн бодлогод тулгуурлан хэрэгжиж байв. Тухайлбал, 1974 оны МАХН-ын Төв Хорооны Улс төрийн товчооны 24 дүгээр тогтоолоор гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх ажлыг төрийн бодлогын хэмжээнд авч үзэж байсан бөгөөд тус тогтоолд гэмт хэргийн шалтгааныг “хуучин нийгмийн дадал зуршил”, “хөрөнгөтний үзэл суртал”, “нийгмийн ухамсрын доголдол”-той холбон тайлбарлаж байсан нь тухайн үеийн үзэл суртлын онцлогийг илэрхийлдэг.²⁰

Тус 24 дүгээр тогтоолоор дараах төрлийн урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг заавал хэрэгжүүлэхийг үүрэг болгож байжээ. Үүнд:

- хууль сурталчлах өдөрлөг, лекц, гэгээрлийн хурал зохион байгуулах;
- нам, төрийн байгууллагын туг аялуулах, өдөрлөг зохиох;
- ажил, сургуульгүй иргэдийг бүртгэн хөдөлмөрт хамруулах;
- архиан согтуурахтай тэмцэх;
- хорих газраас суллагдсан иргэдэд хяналт тавих;
- гэр бүлийн маргаантай айл өрхүүдийг судлах;
- цагдан сэргийлэх байгууллагын ажилтнуудад байгууллага, сургуулийг хариуцуулах;
- сэтгэл мэдрэлийн өвчтэй, нийгэмд аюул учруулж болзошгүй хүмүүсийг тусгаарлах;
- гэмт хэрэг үйлдэж болзошгүй хүмүүсийг судалж “урьдчилан сэргийлэх хэрэг” нээн ажиллах зэрэг болно.²¹

Эдгээр арга хэмжээ нь өнөөгийн ойлголтоор “нийгэмд суурилсан урьдчилан

¹⁶ David Garland, *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society* (Chicago: University of Chicago Press, 2001), 121–164.

¹⁷ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Handbook on Crime Prevention Guidelines* (Vienna: United Nations, 2010), 15–44.

¹⁸ Majid Yar, *Cybercrime and Society* (London: Sage Publications, 2013), 55–78.

¹⁹ Ovchinskii V. S., *Basics of Counteracting Cybercrime and Cyberterrorism* (Moscow: Norma Publ., 2017), 45–67.

²⁰ МАХН-ын Төв Хорооны Улс төрийн товчооны 1974 оны 24 дүгээр тогтоол.

²¹ Мөн тэнд.

сэргийлэх бодлого” (community-based crime prevention)-ын шинжтэй байсан бөгөөд төрийн байгууллага, аж ахуйн нэгж, сургууль, иргэдийн хамтын оролцоонд тулгуурлаж байжээ. Тухайн үеийн тогтолцоонд иргэдийг хөдөлмөрийн хамт олон, үйлдвэр, эвлэл, олон нийтийн байгууллагад өргөнөөр хамруулж байсан нь нийгмийн хяналт, хамтын хариуцлагыг бэхжүүлэх үндсэн механизм болж байсан байна.

Тухайлбал, 1976–1980 оны хооронд гэмт хэрэг, хэв журмын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажилд давхардсан тоогоор 1,154,550 хүн хамрагдсан бөгөөд эрсдэлт бүлгийн 434 иргэнтэй ажилласнаас 398 буюу 91.7 хувийг “амжилттай хүмүүжүүлсэн” гэж тухайн үеийн тайлан мэдээнд дурдсан байдаг.²² Энэ нь социалист тогтолцооны үед урьдчилан сэргийлэх ажлыг зөвхөн хууль сахиулах байгууллагын үүрэг бус, харин нийгмийн хамтын оролцоонд тулгуурласан нийтлэг үүрэг гэж үзэж байсныг харуулж байна.

Гэвч тухайн үеийн урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо нь хүний эрх, хувь хүний эрх чөлөө, мэдээллийн нууцлалын өнөөгийн зарчимтай харьцуулахад төрийн хэт төвлөрсөн хяналт, үзэл суртлын нөлөө давамгайлсан шинжтэй байжээ. Харин өнөө үед гэмт хэргийн бүтэц, хэлбэр өөрчлөгдөж, кибер гэмт хэрэг, цахим залилан, зохион байгуулалттай болон олон улсын шинжтэй гэмт хэрэг нэмэгдэж байгаа нь уламжлалт урьдчилан сэргийлэх арга барилыг шинэ технологи, дижитал криминологи, дата шинжилгээ, хиймэл оюун ухаанд суурилсан арга зүйтэй уялдуулан хөгжүүлэх шаардлагыг бий болгож байна.

2. Монгол Улсын гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны чиг хандлага

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын тайлангуудаас үзэхэд гэмт хэргийн бүтэц өөрчлөгдөж, уламжлалт гэмт хэргээс гадна шинэ төрлийн гэмт хэргүүд, цахим

орчинд суурилсан гэмт хэрэг эрчимтэй өсөж байгаатай холбоотой дараах чиглэлүүдэд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд илүү анхаарч байгаа нь харагдаж байна. Үүнд:

1. кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэх,
2. хүүхэд хамгаалал,
3. цахим залилангаас сэрэмжлүүлэх,
4. гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх,
5. зам тээврийн осол бууруулах,
6. хар тамхи, мансууруулах бодистой тэмцэх,
7. олон нийтийн цахим мэдээллийн аян,
8. AI болон камерын хяналтын систем ашиглах зэрэг чиглэлүүдэд түлхүү анхаарч байна.²³

Гэмт хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажил арга хэмжээн нь зорилтот нэвтрүүлэг, видео шторк, контент, постер бэлтгэн түгээх, сургалт, аян, хэлбэрээр явагдаж байна. Эдгээр ажил арга хэмжээнүүд нь хэт ерөнхий агуулгатай, Давтагдсан уриа лоозон давамгайлсан, Судалгаа, дата мэдээлэлд суурилагүй, Зорилтот бүлгийн нас, сэтгэлзүйд тохироогүй, Иргэдийн оролцоог бий болгоогүй, Нөлөөллийн үнэлгээ хийдэггүй зэрэг сөрөг талууд ажиглагдаж байна.

3. Дэлхий нийтийн урьдчилан сэргийлэх ажлын чиг хандлага

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх дэлхий нийтийн чиг хандлага нь уламжлалт “хяналт–шийтгэл”-ийн тогтолцооноос технологи, хиймэл оюун ухаан, дата анализ, зан үйлийн судалгаа, эрсдэлийн удирдлагад суурилсан “ухаалаг урьдчилан сэргийлэх” тогтолцоо руу шилжиж байна. Өнөө үед гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажил нь хүний эрх, иргэний оролцоо, мэдээллийн технологи, эрсдэлийн удирдлагад суурилсан хэлбэрт шилжиж байна.

Дэлхийн зарим улс орны урьдчилан сэргийлэх ажлын онцлогийн авч үзэхэд:

²² Мөн тэнд.

²³ Монгол Улсын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөлийн тайлан мэдээ, 2020–2024.

- Эрсдэлд суурилсан дүн шинжилгээ хийх;
- Камер, хиймэл оюун ухаан, дата анализ ашиглах;
- Кибер орчны эрсдэлээс хамгаалах;
- Хүүхэд, гэр бүл, өсвөр үеийнхэнд чиглэсэн зорилтот хөтөлбөр хэрэгжүүлэх;
- Олон улсын болон төрийн болон төрийн бус байгууллагуудын хамтын ажиллагаанд тулгуурлах болсон

Дижитал криминологи ба кибер криминологийн хөгжил

Орчин үеийн криминологийн шинжлэх ухааны хөгжлийн үндсэн чиглэл нь зөвхөн гэмт хэрэг гарсны дараа бус, харин гэмт хэрэг үүсэх эрсдэлийг урьдчилан таамаглаж, криминоген хүчин зүйлсийг эрт шатанд нь илрүүлэн таслан зогсооход чиглэж байна. Цаашдаа криминологийн шинжлэх ухаанд хамгийн гол чиг хандлагыг “дижитал криминологи”, “кибер криминологи” тодорхойлохоор болж байна. Энэ нь:

- цахим орчин дахь гэмт хэрэг,
- виртуал нийгмийн эрсдэл,
- хиймэл оюун ухаан ашигласан гэмт хэрэг,
- кибер терроризм,
- дата хулгай,
- deepfake,
- криптовалюттай холбоотой гэмт хэргийг судлах шинэ чиглэл болж хөгжиж байна²⁴.

Ирээдүйд гэмт хэрэг цахим орчинд шилжинэ гэж үзэж байгаа тул урьдчилан сэргийлэх бодлого нь:

- cybersecurity,
- digital surveillance,

Дүгнэлт санал

Энэхүү судалгаагаар Монгол Улсад гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын хөгжил, түүний социалист болон орчин үеийн тогтолцооны онцлог, хөгжлийн чиг хандлагыг криминологийн онолын үзэл баримтлалтай уялдуулан харьцуулан судлав. Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд

- cyber intelligence,
- AI-based monitoring,
- predictive policing-д суурилах хандлагатай байна.

AI ба Predictive Policing (урьдчилан таамаглах цагдаа)

Дэлхийн олон улс:

- AI,
- big data,
- machine learning,
- facial recognition,
- hotspot analysis ашиглан

гэмт хэрэг гарах магадлалтай орчин, байршил, цаг хугацааг урьдчилан тодорхойлох системийг АНУ, Их Британи, БНХАУ, Сингапур, АНЭУ зэрэг улсад AI-based policing системийг өргөн ашиглаж хөгжүүлж байна.

Социалист тогтолцооны үеийн урьдчилан сэргийлэх ажил нь өргөн хүрээтэй нийгмийн хөдөлгөөн хэлбэртэй, иргэдийн оролцоонд суурилсан байсан гэж дүгнэж болно. Харин өнөө үед мэргэжлийн байгууллагын төвлөрсөн үйл ажиллагаа давамгайлж, иргэдийн оролцоо харьцангуй буурсан хандлага ажиглагдаж байна. Нөгөө талаас өнөөгийн нийгэмд хүний эрхийн баталгаа, эрх зүйн зохицуулалт, мэдээллийн технологийн хөгжил нэмэгдсэн нь урьдчилан сэргийлэх ажлыг илүү шинжлэх ухаанч, дата мэдээлэлд суурилсан хэлбэрт шилжүүлэх боломжийг бүрдүүлж байна.

Иймээс өнгөрсөн үеийн нийгмийн хамтын оролцооны давуу талыг орчин үеийн технологи, криминологийн судалгааны арга зүйтэй хослуулах нь үр дүнтэй гэж үзэж байна.

Монгол Улсад урьдчилан сэргийлэх ажил нь нийгэм, улс төр, эдийн засгийн хөгжлийн өөрчлөлттэй уялдан агуулга, арга зүй, зохион байгуулалтын хувьд үе шаттайгаар хөгжиж ирсэн байна.

Социалист тогтолцооны үед гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил нь төр, намын байгууллагын төвлөрсөн удирдлага,

²⁴ Ovchinskii V. S., Basics of Counteracting Cybercrime and Cyberterrorism (Moscow: Norma Publ., 2017), 45–67.

нийгмийн хяналт, хамтын оролцоонд тулгуурласан өргөн хүрээтэй нийгмийн шинжтэй байжээ. Хууль сурталчлах ажил, хөдөлмөр хүмүүжил, олон нийтийн хяналт, эрсдэлт бүлэгтэй ажиллах тогтолцоо зэрэг нь тухайн үеийн нийгмийн тогтолцооны онцлогтой уялдан хэрэгжиж байсан бөгөөд криминологийн “нийгмийн холбооны онол”, “суралцахуйн онол”, “нийгмийн эмх замбараагүйн онол”-ын зарим үзэл санаан дээр тулгуурлаж байв.

Харин өнөө үед нийгмийн бүтэц, технологийн хөгжил, цахим шилжилтийн нөлөөгөөр гэмт хэргийн бүтэц, хэлбэр эрс өөрчлөгдөж, кибер гэмт хэрэг, цахим залилан, зохион байгуулалттай болон олон улсын шинжтэй гэмт хэрэг өсөх хандлагатай байна. Үүнтэй холбоотойгоор урьдчилан сэргийлэх ажил нь хүний эрх, эрсдэлийн удирдлага, мэдээллийн технологи, дата анализ, хиймэл оюун ухаанд суурилсан шинэ шатанд шилжсэн.

Гэвч өнөөгийн урьдчилан сэргийлэх ажлын хүрээнд хэрэгжүүлж буй ажил арга хэмжээнүүд нь зорилтот нэвтрүүлэг, видео шторк, постер, цахим контент, сэрэмжлүүлэг нь судалгаа, дата мэдээлэлд тулгуурлах байдал сул, зорилтот бүлгийн нас, сэтгэлзүйн онцлогт бүрэн нийцээгүй, нөлөөллийн үнэлгээ хангалтгүй хийгдэх зэрэг сөрөг асуудал ажиглагдаж байна. Иймээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зөвхөн мэдээлэл түгээх хэлбэрээр бус дэлхий нийтийн хөгжлийн чиг хандлагад нийцүүлэн дижитал криминологи, кибер криминологи, AI-based monitoring, predictive policing, big data analysis, cyber intelligence зэрэг технологид суурилсан “ухаалаг урьдчилан сэргийлэх” тогтолцоо руу шилжүүлэн өнгөрсөн үеийн хамтын оролцоо, соён гэгээрүүлэх ажлын давуу туршлагыг орчин үеийн технологи, хүний эрх, шинжлэх ухаанд суурилсан криминологийн арга зүйтэй уялдуулан хөгжүүлэх нь Монгол Улсын гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын цаашдын хөгжлийн үндсэн чиглэл болно гэж үзэж байна.

Ашигласан материал

1. Монгол Улсын Прокурорын байгууллагын түүхэн архив, МАХН-ын Төв

Хорооны Улс төрийн товчооны 1972 оны 96 дугаар тогтоол; мөн Осман Долу, *Криминологийн онолууд* (Улаанбаатар: Соёмбо принтинг, 2021), 15-18.

2. МАХН-ын Төв Хорооны Улс төрийн товчооны 1974 оны 24 дүгээр тогтоол

3. МАХН-ын Төв Хорооны Улс төрийн товчооны 1974 оны 24 дүгээр тогтоол.

4. David Garland, *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society* (Chicago: University of Chicago Press, 2001), 121–164.

5. J. Hirschi, *Causes of Delinquency* (Berkeley: University of California Press, 1969), 16–28.

6. Ronald L. Akers, *Social Learning and Social Structure* (Boston: Northeastern University Press, 1998), 50–72.

7. Edwin H. Sutherland, *Principles of Criminology*, 6th ed. (Philadelphia: J.B. Lippincott Company, 1947), 75–92.

8. Clifford R. Shaw and Henry D. McKay, *Juvenile Delinquency and Urban Areas* (Chicago: University of Chicago Press, 1942), 98–115.

9. Manuel Castells, *The Rise of the Network Society* (Oxford: Blackwell Publishing, 2010), 377–412.

10. Ronald V. Clarke and Derek B. Cornish, “Modeling Offenders’ Decisions: A Framework for Research and Policy,” in *Crime and Justice*, vol. 6 (Chicago: University of Chicago Press, 1985), 147–185.

11. Nick Wall, *Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age* (Cambridge: Polity Press, 2007), 24–41.

12. Ronald V. Clarke and Derek B. Cornish, “Modeling Offenders’ Decisions: A Framework for Research and Policy,” in *Crime and Justice*, vol. 6 (Chicago: University of Chicago Press, 1985), 147–185.

13. Nick Wall, *Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age* (Cambridge: Polity Press, 2007), 24–41.

14. Ovchinskii V. S., *Basics of Counteracting Cybercrime and Cyberterrorism* (Moscow: Norma Publ., 2017), 45–67.

19. Ovchinskii V. S., *Basics of Counteracting Cybercrime and Cyberterrorism* (Moscow: Norma Publ., 2017), 45–67.

ДИГИТАЛ ТЕХНОЛОГИ, МЭДЭЭЛЛИЙН СИСТЕМИЙГ ХУЛГАЙЛАХ, ДЭЭРЭМДЭХ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХЭД АШИГЛАХ НЬ

THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGY AND INFORMATION SYSTEMS IN PREVENTING THEFT AND ROBBERY CRIMES

О.Дэлгэрцэцэг

Чингэлтэй дүүргийн прокурорын газрын хяналтын прокурор

Delgertsetseg O.

Supervisory Prosecutor at the Prosecutor's Office of Chingeltei district

Э.Баасанжаргал

Чингэлтэй дүүргийн прокурорын газрын хяналтын прокурор

Baasanjargal E.

Supervisory Prosecutor at the Prosecutor's Office of Chingeltei district

Хураангуй: Энэхүү илтгэлээр тодорхой төрлийн гэмт хэргүүдээс урьдчилан сэргийлэхэд гадаад орнуудын дижитал технологи, мэдээллийн системийг ашиглаж буй туршлагыг Монгол Улсын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын өнөөгийн байдалтай харьцуулж, боловсронгуй болгох, сайн туршлагыг нэвтрүүлэх асуудлын талаар авч үзсэн болно.

Abstract: This presentation examines the use of digital technologies and information systems by foreign countries in preventing certain types of crimes and compares these practices with the current state of crime prevention efforts in Mongolia. The study further discusses opportunities to improve Mongolia's crime prevention system and introduce effective international best practices.

Түлхүүр үгс: гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх гадаад орны туршлага, дижитал технологи, мэдээллийн систем,

Keywords: Foreign experience in crime prevention, digital technology, information systems.

Үндсэн хэсэг

Хувь хүмүүс гэмт хэрэг үйлдэх эсэх, мөн хэзээ, хаана, хэрхэн үйлдэх талаарх шийдвэрийг өөрсдийн чөлөөт хүсэлд тулгуурлан гаргадаг бөгөөд эдгээр шийдвэр нь тухайн үйлдлийн боломжит зардал, ашиг тусыг харьцуулсан шинжилгээнд үндэслэдэг. Түүнчлэн хүрээлэн буй орчин нь хувь хүний шийдвэр гаргалтад зайлшгүй нөлөөлдөг бөгөөд боломжит гэмт хэрэг үйлдэгчид өөрсдийн үйлдлийн үр дагавраас үүдэх эрсдэл, хор хохирлоос зайлсхийх, бууруулахыг эрмэлздэг.

Эмпирик судалгааны үр дүнгээс үзэхэд орчны хүчин зүйлс нь гэмт хэргийн хэв шинжийг тодорхойлоход хувь хүний онцлогтой адил хэмжээнд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг бөгөөд гэмт хэрэг үйлдэх зан үйл нь тухайн үйлдэл явагдаж буй шууд орчны нөлөөнд ихээхэн автдаг болохыг

харуулж байна. Иймээс гэмт хэрэг нь цаг хугацаа, орон зайд санамсаргүй байдлаар тархдаггүй, харин орчны хүчин зүйлстэй уялдан, тэдгээрийн нөлөөн дор тодорхой хэв шинжтэйгээр илэрдэг байна¹.

Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.1 дүгээр зүйлд заасан “Хулгайлах” гэмт хэргийг зүйлчилж, уг гэмт хэргийн үндсэн шинжийг “бусдын эд хөрөнгийг хүч хэрэглэхгүйгээр, нууцаар, хууль бусаар авсан” гэж, 17.2 дугаар зүйлд “Дээрэмдэх” гэмт хэргийг зүйлчилж, үндсэн шинжийг “бусдын эд хөрөнгийг илээр, хүч хэрэглэхгүйгээр, хууль бусаар авсан” гэж тус тус хуульчилжээ. Дээрх гэмт хэргүүд нь шунахай сэдэлтээр нууц далд аргаар, бусдын өмчлөлийн эд хөрөнгөд шууд халдсан идэвхтэй үйлдэл байдгаараа бусад гэмт хэргээс ялгагддаг.

¹
[https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/](https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1756061617303476?utm_source=chatgpt.com)

[pii/S1756061617303476?utm_source=chatgpt.com](https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1756061617303476?utm_source=chatgpt.com)

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ
МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ

МОНГОЛ УЛСЫН ХАМЖЭЭНД
ХУЛГАЙЛАХ ГЭМТ ХЭРГИЙН
СУДАЛГАА

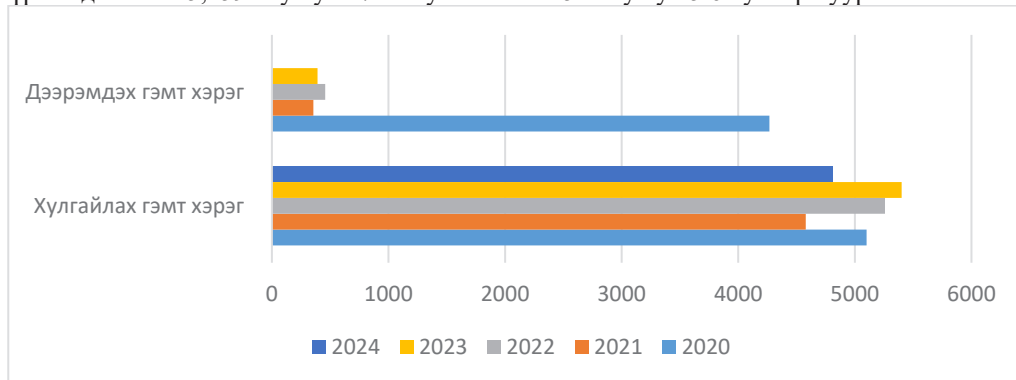
Монгол улсын хэмжээнд сүүлийн 5 жилийн хугацаанд үйлдэгдсэн хулгайлах болон дээрэмдэх гэмт хэргийн судалгааг авч үзвэл, 2020 онд 23,064 гэмт хэрэг бүртгэгдсэнээс 5,100 буюу 22.1 хувийг хулгайлах гэмт хэрэг, 4,267 буюу 18.5 хувийг дээрэмдэх гэмт хэрэг тус тус эзэлсэн байна. Хулгайлах гэмт хэргийн илрүүлэлт улсын хэмжээнд 37.4 хувь, нийслэл Улаанбаатар хотын хэмжээнд 33.4 хувь, орон нутагт 47.1 хувьтай байжээ.

2021 онд улсын хэмжээнд 25,429 гэмт хэрэг бүртгэгдсэнээс 4,579 буюу 18.0 хувийг хулгайлах гэмт хэрэг, 356 буюу 1.4 хувийг дээрэмдэх гэмт хэрэг, 2022 онд улсын хэмжээнд 35,340 гэмт хэрэг бүртгэгдсэнээс 5,259 буюу 17.2 хувийг

хулгайлах гэмт хэрэг, 485 буюу 1.4 хувийг дээрэмдэх гэмт хэрэг эзэлсэн байна.

2023 онд улсын хэмжээнд 35,574 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн байх бөгөөд үүнээс 5,401 буюу 15.2 хувийг хулгайлах гэмт хэрэг, 392 буюу 1.1 хувийг дээрэмдэх гэмт хэрэг эзэлсэн бол 2024 онд нийт гэмт хэргийн 4,807 буюу 17.1 хувийг хулгайлах гэмт хэрэг, 356 буюу 1.3 хувийг дээрэмдэх гэмт хэрэг эзэлсэн судалгаа гаргажээ².

2024 оны байдлаар хулгайлах гэмт хэргийн илрүүлэлтийг авч үзвэл хэрэг бүртгэлтийн 4,738 хэрэг нээн шалгасан нь өмнө онтойгоо харьцуулбал 219 хэрэг буюу 4.8 хувиар өссөн бол үүнээс 1,483 хэрэгт эрүүгийн хэрэг үүсгэж яллагдагчаар татсан нь 511 буюу 25.6 хувиар буурсан байна.

Хэдийгээр дээрх төрлийн гэмт хэргүүд буурсан боловч нийт гэмт хэргийн 80 орчим хувь буюу 10 хэрэг тутмын 4 нь өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг эзэлж байгаа нь энэ чиглэлээр урьдчилан сэргийлэх ажлыг идэвхжүүлэх шаардлагатай байгааг харуулж байна. Хулгайлах болон дээрэмдэх гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр 2020-2024 онд зохион байгуулсан үйл ажиллагааг багцаар нь авч үзвэл телевиз, радио, сонин хэвлэлд ярилцлага, мэдээлэл өгөх, цахим хуудсанд мэдээлэл, зурагт, видео контент байршуулах гэх мэт ажлууд зонхилж байна. Дээр дурдсан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлууд нь тодорхой төрлийн гэмт хэргүүдээс урьдчилан сэргийлэхэд хэр үр дүнтэй, оновчтой, нөлөөтэй байгаа

талаар анхаарал хандуулах шаардлага тулгарч байна.

Олон улсын хэмжээнд улс орнууд дижитал технологи болон мэдээллийн системд суурилсан урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог 2014 оноос хойш хэрэгжүүлэн ажиллаж байна. Дижитал технологи болон мэдээллийн системд суурилсан урьдчилан сэргийлэлт нь гэмт хэргийг үйлдэгдэхээс нь өмнө илрүүлэх, таслан зогсоох болон бууруулах зорилготой орчин үеийн цогц арга хэмжээ юм. Энэ нь их өгөгдөл (Big Data), хиймэл оюун ухаан (AI), интернэт (IoT) зэрэг дэвшилтэт технологийн тусламжтайгаар өгөгдөлд дүн шинжилгээ хийж, эрсдэлийг тооцдог.

Энэхүү систем нь өгөгдлийг дижитал хэлбэрт оруулах, богино хугацаанд дүн шинжилгээ хийх замаар шийдвэр

² Монгол Улс дахь гэмт хэргийн цагаан ном 2020-2024 он.

гаргагчдад үнэн зөв мэдээлэл өгч, асуудлыг түргэн шуурхай шийдвэрлэх боломжийг бүрдүүлж байна. Дижитал технологи болон мэдээллийн системд суурилсан урьдчилан сэргийлэх ажлыг бодитоор хэрэгжүүлж буй дараах улсуудын туршлагаас Монгол Улсад хэрэгжүүлж болохоор байна. Үүнд:

-Нидерландын Хаант Улс нь Crime Anticipation System (CAS) хэмээх хиймэл оюун ухаанд суурилсан системийг ашиглан хулгай, дээрэм болон бусад гэмт хэрэг гарах магадлалтай цаг хугацаа, байршлыг урьдчилан тооцоолдог байна. Энэхүү систем нь их хэмжээний гэмт хэргийн өгөгдөл, цаг хугацааны хандлага, газарзүйн тархалтад дүн шинжилгээ хийж, эрсдэл өндөртэй бүсүүдийг тодорхойлох замаар цагдаагийн алба хаагчдын нөөц, ажиллах хүчийг оновчтой хуваарилахад ашиглагддаг байна.

Ингэснээр цагдаагийн хөдөлгөөнт эргүүлийг санамсаргүй байдлаар бус, харин өгөгдөлд суурилсан эрсдэлийн үнэлгээнд үндэслэн төлөвлөх боломж бүрдэж, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагааны үр нөлөөг нэмэгдүүлэх боломжтой. Дээрх системийг 2015 оноос эхлэн ашиглаж байгаа бөгөөд уг системийг ашигласнаар 2015 оноос хойш хулгайлах гэмт хэргийн гаралт мэдэгдэхүйц буурсан үзүүлэлт гарчээ.

-Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын хувьд predictive policing буюу “урьдчилан таамаглахад суурилсан цагдаагийн ажиллагаа” нэртэй системийг дижитал технологийн тусламжтай нэвтрүүлсэн байна. Урьдчилан таамаглахад суурилсан цагдаагийн ажиллагаа (predictive policing) нь Европын зарим орнуудад мөн хэрэгжиж эхэлжээ. Герман улсад энэхүү арга барил нь голчлон орон сууцны хулгайн гэмт хэрэг чиглэсэн байдаг. Учир нь Герман улсад орон сууцанд нэвтэрч хулгайлах гэмт хэргийн тоо нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор 2014 оноос predictive policing системийг нэвтрүүлж эхэлсэн бөгөөд 16 холбооны муж бүр өөр өөр систем хөгжүүлэн ашиглажээ.

2014 онд Доод Саксони мужийн цагдаагийн байгууллага IBM болон Karlsruhe Institute of Technology-тай хамтран **PreMap (Predictive Mobile Analytics for Police)** нэртэй программ хангамжийг боловсруулсан бөгөөд энэ нь гэмт хэргийн “near-repeat” буюу ойролцоо давтагдах загвар дээр үндэслэсэн байна. Энэхүү системийн шинжилгээний үр дүнд гэмт хэрэг гарах өндөр эрсдэлтэй бүсэд эргүүлийн давтамжийг нэмэгдүүлэх боломж бүрддэг. Мөн боломжит гэмт хэрэг үйлдэгчдийг тухайн бүсэд гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэх эсвэл баривчлах зорилготой. PreMap нь мөн “Crime Radar” гэх функцтэй бөгөөд энэ нь олон нийтийн орчинд сүүлийн дөрвөн долоо хоногт гарсан гэмт хэргийг газрын зураг дээр харуулдаг байна.

2015 оны 10-р сард Baden-Württemberg мужид **Predictive Policing (P4)** нэртэй туршилтын төсөл хэрэгжиж эхэлсэн бөгөөд энэ хүрээнд **PRECOPS** программ хангамжийг ашигласан. PRECOPS нь ирээдүйд гарах хулгайн гэмт хэргийн магадлалыг урьдчилан таамаглах зорилготой бөгөөд гэмт хэрэг ихэвчлэн ойролцоох газар, ойролцоо цаг хугацаанд давтагддаг гэсэн “near-repeat phenomenon”-д тулгуурладаг. Энэхүү программ нь ихэвчлэн сүүлийн таван жилийн түүхэн гэмт хэргийн өгөгдөлд дүн шинжилгээ хийдэг³.

-Бүгд Найрамд Солонгос Улсад хулгайлах болон бусад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор хиймэл оюун ухаантай CCTV камерын системийг өргөн ашигладаг бөгөөд энэ нь сэжигтэй хөдөлгөөнийг автоматаар илрүүлж, цагдаагийн байгууллагад бодит цагийн мэдээлэл дамжуулдаг байна. Мөн тус улсын томоохон хотуудад ухаалаг гудамжны гэрэлтүүлгийн систем нэвтрүүлж, хөдөлгөөн мэдрэгчийн тусламжтайгаар аюултай бүсийг автоматаар гэрэлтүүлэн гэмт хэргээс сэргийлдэг. Хиймэл оюун ухаанд суурилсан өгөгдөл шинжилгээний систем

³ https://www.mdpi.com/2076-0760/10/6/234?utm_source=chatgpt.com.

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠤᠯᠤᠰ ᠠᠨᠠᠭᠤᠯᠠᠭᠤᠰᠤ

ашиглан олон камерын дүрсийг нэгэн зэрэг хянаж, хэвийн бус зан үйл илэрвэл шууд анхааруулга өгдөг. Иргэд ч мөн гар утасны аппликейшн ашиглан сэжигтэй үйлдлийг GPS байршилтай нь хамт цагдаад мэдээлэх боломжтой байдаг. Үүнээс гадна ухаалаг цагдаагийн системээр гэмт хэргийн статистикт үндэслэн аюултай бүсийг тодорхойлж, эргүүлийн хөдөлгөөнийг оновчтой төлөвлөдөг⁴ байна.

Дүгнэлт, санал

Манай улсад тодорхой төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд телевиз, радио, сонин хэвлэлд ярилцлага, мэдээлэл өгөх, цахим хуудсанд мэдээлэл, зурагт, видео контент байршуулах зэрэг ажил арга хэмжээг зохион байгуулж байгаа бол гадаад орнуудын дижитал технологи, мэдээллийн нэгдсэн систем ашиглаж байна. Мөн дээр дурдсанчлан дижитал технологи, мэдээллийн нэгдсэн системийг ашиглах нь хулгайлах, дээрэмдэх зэрэг өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд тодорхой үр нөлөөтэй болох нь харагдаж байна. Үүний үндсэн дээр Монгол Улсад хиймэл оюун ухаанд суурилсан эрсдэлийн илрүүлэлтийг нэвтрүүлэх чиглэлээр бодлогын шинэчлэл хийх боломжтой байна.

Мөн Монгол Улсад ажиллаж байгаа Телекамерын нэгдсэн төв нь хотын болон улсын хэмжээнд суурилуулсан камерын дүрсийг нэгтгэн хянах, замын хөдөлгөөн болон нийтийн аюулгүй байдлыг удирдах үндсэн үүрэгтэй систем юм. Бусад улстай харьцуулахад, манай улсад ашиглаж буй систем нь одоогоор суурь төвлөрсөн хяналтын түвшинд байгаа бөгөөд хиймэл оюун ухаанд суурилсан автомат илрүүлэлт харьцангуй хязгаарлагдмал байна.

Телекамерын нэгдсэн төвийг цаашид хөгжүүлэхдээ хиймэл оюун ухаанд суурилсан технологи нэвтрүүлэх шаардлагатай бөгөөд ингэснээр сэжигтэй хөдөлгөөн, хулгай болон бусад гэмт хэргийг автоматаар илрүүлэх боломж бүрдэнэ. Мөн Бүгд Найрамдах Солонгос Улсад ашигладаг өгөгдөлд суурилсан системийг хөгжүүлж, гэмт хэргийн газрын зураг гарган аль бүсэд эрсдэл өндөр байгааг тодорхойлж, эргүүлийн ажиллагааг оновчтой болгох боломжтой.

Монгол Улсад Телекамерын нэгдсэн төвийг хиймэл оюун ухаан, өгөгдөлд суурилсан шинжилгээ, ухаалаг хяналтын системтэй хослуулан хөгжүүлснээр ирээдүйд хэд хэдэн эерэг үр дүн гарах боломжтой гэж урьдчилан таамаглаж болно. Ингэснээр гэмт хэрэг, ялангуяа хулгайлах, дээрэмдэх гэмт хэрэг, зөрчлүүдийг илрүүлэх хугацаа богиносж, зарим тохиолдолд гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэгдэхээс өмнө урьдчилан сэргийлэх нөхцөл бүрдэнэ.

Ашигласан материал

1. Монгол Улс дахь гэмт хэргийн цагаан ном 2020-2024 он.
2. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1756061617303476?utm_source=chatgpt.com.
3. https://www.mdpi.com/2076-0760/10/6/234?utm_source=chatgpt.com.
4. https://english.seoul.go.kr/policy/smart-city/iot-communications-security/?utm_source=chatgpt.com

⁴ https://english.seoul.go.kr/policy/smart-city/iot-communications-security/?utm_source=chatgpt.com

СУРГУУЛИЙН ОРЧИН ДАХЬ ҮЕ ТЭНГИЙН ДЭЭРЭЛХЭЛ, ӨСВӨР НАСНЫ ХҮҮХДИЙН ХҮМҮҮЖИЛ ТӨЛӨВШИЛ

PEER BULLYING IN THE SCHOOL ENVIRONMENT AND ADOLESCENT UPBRINGING

Б.Чинбат

Монголын Хуульчдын холбооны гишүүн, Өмгөөлөгчдийн холбооны гишүүн, өмгөөлөгч Дотоод хэргийн их сургууль, Хууль зүй сургуулийн докторант

Chinbat B.

Member of the Mongolian Bar Association, Member of the Advocates Association, Attorney-at-Law, Doctoral Candidate in Law at the School of Law, University of Internal Affairs

Хураангуй: Өнөөгийн байдлаар өсвөр насны хүүхдүүдийн гэмт хэрэг үйлдэх гол шалтгаан нөхцөл болж байгаа зүйл болон нэн тэргүүнд эцэг, эх, асран хамгаалагчийн хүүхдийг хүмүүжүүлэх арга зүй болон гэр бүлийн харилцаа, дараа нь үе тэнгийнхний нөлөө буюу сургуулийн орчин дахь багш, сурагчдын хандлага, харилцаа маш их нөлөөлж байгаа нь харагдаж байна. Энэхүү сөрөг үр дагавраас сэргийлэх арга замуудыг дэлхийн олон улсын хүүхдийн эрхийг хамгаалах байгууллага болон Монгол улсын хэмжээнд цагдаагийн байгууллага, ерөнхий боловсролын сургуулиудаас тодорхойлж, үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж байна.

Abstract: The main causes of crime among today's teenagers are the health and family relationships of their parents and guardians, followed by peer influence, or the attitudes and relationships of teachers and students in the school environment it appears that there is. Ways to prevent these negative consequences are identified and implemented by international organizations for the protection of children's rights, police organizations and general education schools throughout Mongolia.

Түлхүүр үгс: Өсвөр насны хүүхэд, үе тэнгийнхэн, сургуулийн орчин, гэр бүл, багш сурган хүмүүжүүлэгч, гэмт хэрэг, хүчирхийлэл

Keywords: Adolescents, peers, school environment, family, teachers, educators, crime, violence

Удиртгал

2025 оны байдлаар Монгол Улсын нийт хүүхдийн тоо 1,338,033 байгаа нь нийт хүн амын 38 хувь буюу 3 хүн тутмын 1 нь хүүхэд байна. (хороо, 2025)

Сургуулийн орчинд хүүхдүүд өдөр тутамдаа ойролцоогоор 6-8 цагийг өнгөрүүлдэг бөгөөд энэхүү хугацаанд хүүхдийн эрх зөрчигдөх тохиолдол сүүлийн үед өсөн нэмэгдэж байна. Монгол Улсын Үндсэн хууль болон нэгдэн орсон олон улсын гэрээнүүдэд хүүхдийн үндсэн эрхийг төрөөс хангаж ажилахаар тогтоосон байдаг төдийгүй одоогоор Хүүхдийн эрхийн тухай хууль болон Хүүхэд хамгааллын тухай төрөлжсөн хууль үйлчилж байна.

Мөн түүнчлэн сургуулийн орчин дахь өсвөр насны хүнийг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалахтай холбоотой асуудлыг Боловсрол, Шинжлэх ухааны

сайдын 2018 оны 05 дугаар сарын 01-ний өдрийн А/239 тоот тушаалаар батлагдсан “Боловсролын байгууллагын сургалтын орчин ба дотуур байранд хүүхэд хүчирхийлэлд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх журам” болон мөн сайдын 2018 оны 07 дугаар сарын 31-ний өдрийн А/476 тоот тушаалаар батлагдсан “Ерөнхий боловсролын сургуулийн орчин дахь Хүүхэд хамгааллын бодлого”-оор хэсэгчлэн зохицуулж байгаа хэдий ч энэхүү сэдэв нь эрүүгийн эрх зүй, криминологийн шинжлэх ухааны үүднээс төдийлөн судлагдаагүй сэдэв юм.

Иймд сургуулийн орчин дахь өсвөр насны хүний гэмт хэрэг нь эрх зүйн ямар төрлийн зөрчилд тооцогдох, Зөрчлийн тухай хууль болон Эрүүгийн хуульд заасан зөрчил, гэмт хэргийн шинжийг хангах эсэх, дээр дурдсан хууль тогтоомж нь тус харилцааг бүрэн зохицуулж чадаж буй эсэх,

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠤᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

бусад хүчин судлах шаардлага хэрэгцээнээс үүдэн, энэхүү сэдвийг сонгосон болно.

Сургуулийн орчин дахь өсвөр насны хүүхдийн гэмт хэргийн урьдчилсан нөхцөл, шалтгааныг илрүүлэх, энэхүү гэмт хэргээс хэрхэн сэргийлэх боломжит арга замыг тодорхойлох, Засгийн газраас хэрэгжүүлж байгаа бодлого болон дотоодын, олон улсын эрх зүйн зохицуулалт бүрэн хэрэгжиж байгаа эсэхийг тодруулахад оршино.

Үндсэн хэсэг СУРГУУЛИЙН ОРЧИНД ГЭМТ ХЭРЭГ ҮЙЛДЭГДЭХ ШАЛТГААН, НӨХЦӨЛ, ҮР ДАГАВАР

Сургуулийн орчинд үйлдэгдэж буй гэмт хэрэг ба үе тэнгийн дээрэлхэл

Сургуулийн орчинд үйлдэгдэж буй гэмт хэргийн тоо жилээс жилд огцом өссөөр байгааг статистик мэдээнээс үзэхэд 2023 оны байдлаар сурагч болон сургууль завсардсан хүүхдийн тоо 79 байсан бол 2024 онд сурагч 134, сургууль завсардсан хүүхэд 11 болж 54.5 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна. Эдгээрээс үзэхэд өсвөр насны тэр дундаа гэмт хэрэг үйлдэж сурагчдын маш их хувиар нэмэгдсэн байх бөгөөд нийслэлд хамгийн их хувийг эзэлж байгаа харамсалтай үр дүн харагдаж байгаа юм.

Хүүхэд хамгааллын бодлогод хүүхдэд ээлтэй нийгэм, сэтгэл зүйн харилцааны орчин бий болгоход анхаарч ажиллаж байгаа хэдий ч хүүхдийн тусламжийн 108 утсанд багшийн ёс зүй, үе тэнгийн дээрэлхэл, дарамттай холбоотой дуудлага нэлээд хувийг эзэлсээр байна. Үе тэнгийн дээрэлхэл, дарамт нь хүүхдийн хөгжилд сөргөөр нөлөөлдөг гэмт явдал мөн бөгөөд урт хугацаандаа нийгмийн хөгжлийн тогтвортой байдалд нөлөөлдөг нийгмийн үзэгдэл юм. Монгол улсын хүүхэд хамгааллын салбарын нэг хэсэг болох сургуулийн орчин дахь хүүхэд хамгаалал нь боловсролын салбарт тогтсон асуудал болох үе тэнгийн дээрэлхэл, дарамттай тэмцэх үүрэг бүхий салбар юм.

Үе тэнгийн дээрэлхэлтийн илрэх хэлбэрүүд нь бие махбод болон эд хөрөнгөд

халдах, ялгаварлан гадуурхах, нийгмийн харилцаанаас хязгаарлах, үгэн болон үгэн бус хэлбэрээр дарамтлах хэлбэрүүдээр илэрдэг бөгөөд эдгээр хэлбэрүүд сургуулийн орчинд хамгийн ихээр үйлдэгддэг байна. Мөн сүүлийн үед үе тэнгийн дээрэлхэл нь цахим орчинд үйлдэгдэх хандлага өсөж байна. (Үе Тэнгийн Дарамт, Дээрэлхэлтээс Урьдчилан Сэргийлэх Аргачлал Гарын Авлага, 2020, хууд. 12)

Дээрэлхэл гэдэг нь хэн нэгнийг хүсээгүй байхад өөр хэн нэгэн болон бүлгийн хэн нэгэн түүнд түрэмгий зан авир гаргахыг хэлнэ. (Bullying Prevention and Response Training and Continuing education online program) Харин *дарамт нь сэтгэл зүйн байдалд чиглэсэн буюу хүнд хэцүү байдлыг улам дэвсгэрэх хүчин зүйл, дахин дахин түвэг удах явдлыг илэрхийлнэ.* (Монгол хэлний их тайлбар толь, 2024) Үе тэнгийн дээрэлхэл, дарамт нь тодорхой цаг хугацаа, давтамжтай, янз бүрийн орчин орон зайд явагддаг ба анги бүлэг, нас, хүйс, амьдралын нөхцөл, сурлагын дүн, найз нөхдийн хүрээлэл зэргээс хамааран дараах байдлаар үйлдэгдэж байна.

- Хичээлийн цаг дээр, завсарлагаагаар
- Олон нийтийг хамарсан янз бүрийн арга хэмжээ дээр
- Үдээс өмнө, хойно ээлж солигдох үед
- Хичээл тарсны дараа
- Сургуулийн дотор, түүний ойр орчимд
- Тоглоомын талбай
- Сургуулийн автобус дотор
- Сургуульдаа ирж очих замд
- Цахим орчинд үйлдэгдэж байна.

Хүүхэд аюулгүй, хамгаалагдсан орчинд өсөх нь түүний бие махбод болон тархины хөгжил эрүүл явагдахад чухал байдаг бол байнга айдастай амьдрах нь тархины хөгжилд сөрөг нөлөө үзүүлдэг. (ht5) Гэтэл судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүд амьдарч буй орчноос гадна сургуулийн орчин хамгийн айдастай газрын нэгээр нэрлэсэн нь түүний сурч боловсрох, аз жаргалтай, сэтгэл амар байх ёстой орчин нь тэдний хувьд айдаст газар болсныг судалгааны дүнгүүд илтгэж байдаг.

Хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл гэж санаатай эсхүл санамсаргүйгээр хүүхдийн амь нас, эрүүл мэнд, хөгжил, бие махбод, сэтгэл санаанд хор хохирол учруулах үл хайхрах байдал, бэлгийн зүй бус үйлдэл болон бие мах бодийн шийтгэл, сэтгэл санааны дарамтыг ойлгоно. (*children*)

Хүүхэд хамгаалал гэж нийгмийн бүх орчинд хүүхэд бүрийг үл хайхрах байдал, дарамт, хүчирхийлэл, бэлгийн мөлжлөгийн бүх хэлбэрээс, эрсдэлт нөхцөлд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх, хариу үйлчилгээ үзүүлэх зорилготой олон талт, цогц, мэргэшсэн үйл ажиллагааг хэлнэ. (*children*) Хүүхдийн эрхийн талаарх хандлага, хэрэглээг тодорхойлох нэгэн чухал үзүүлэлт бол хүүхдийн эрхийн аливаа зөрчилд хүүхэд хариу үйлдэл үзүүлэх, зөрчлийг мэдээлэх явдал гэж үздэг. Хүүхдийн эсрэг аливаа хүчирхийлэл нэмэгдэхэд түүнийг мэдээлэхгүй байгаа явдал голлох нөлөө үзүүлж байна. Хүчирхийллийн асуудлыг мэдээлэхгүй байгаагийн шалтгааныг эцэг, эх болон хүүхдүүдээс тодруулахад хүүхдүүдийн 35.7 хувь нь, эцэг, эхчүүдийн 24.4 хувь нь хүчирхийлэгч өс санах вий гэдгээс айдаг. Хүүхдүүдийн 19.2 болон эцэг, эх асран хамгаалагчдын 16 хувь нь “энэ бол байдаг л асуудал” гэж үздэг ба хүчирхийлэлд өртсөн гурван хүүхэд тутмын нэг нь ямар нэгэн тусламж авч чадахгүй үлддэг гэсэн судалгаа байна. (*Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл, 2023, хууд. 13*) Үүнээс үзэхэд сургуулийн орчин дахь хүчирхийлэл нь илрүүлэхэд хүндрэлтэй төдийгүй түүнийг үл ойшоох явдал ч багагүй байна.

Аливаа сургуулийн орчинд үйлдэгдэж буй гэмт хэрэг тэр тусмаа үе тэнгийн дээрэлхэл, дарамт, хүчирхийлэл нь хүүхдийн эрхийн зөрчил төдийгүй ирээдүйд өөртөө итгэх итгэл, амьдралаа амжилттай удирдан залах, сэтгэлзүйн эмгэгээс өөрийгөө хамгаалахад сөргөөр нөлөөлж байдаг. Тиймээс сурагчид энэ асуудлын талаар насанд хүрэгчидтэй ил тод, нээлттэй ярилцаж тусламж авснаар өөрийгөө хамгаалахаас гадна дахин ийм үйлдлийн хохирогч болох эрсдэлтэй хэн нэгнийг хамгаалж буй хэрэг юм.

Монгол дахь Хүүхдийг Ивээх сангийн хийсэн “Өсвөр үеийнхний дуу хоолой” судалгаанд 1236 хүүхдийг хамруулсан ба 19.9 хувь нь амиа хорлох оролдлого хийж байсан, 12.4 хувь нь амиа хорлох талаар бодож байсан, 8.6 хувь нь амиа хорлох оролдлогыг хэд хэдэн удаа хийж үзсэн, 4.5 хувь нь найз нөхөд байхгүй гэж хариулжээ. Тус судалгаагаар 84.2 хувь нь дарамтлуулж шоовдорлуулсан, 40.7 хувь нь бусад хүүхдүүд зодуулж дээрэлхүүлж байхыг харсан, 37.9 хувь нь өнгөрсөн онд ямар нэг байдлаар дээрэлхүүлж байсан гэсэн дүгнэлтүүд гарчээ. Хүүхдүүд үе тэнгийнхэндээ дээрэлхүүлсэн бол хэнд хандахаа мэдэхгүй байна гэж 81.4 хувь нь хариулжээ. **Монгол улсад 1 жилд 500-600 хүн амиа хорлодог бөгөөд үүний шалтгааны ихэнх хувийг нь үе тэнгийн дээрэлхэл, дарамт эзэлдэг байна.** (*Өсвөр Үеийнхний Дуу Хоолой, 2017, хууд. 42*) Дээрх үзүүлэлт нь Монгол улсад үе тэнгийн дээрэлхэл нь хүүхдийн амь нас, эрүүл мэндэд шууд сөрөг нөлөө үзүүлж байгааг илэрхийлж байх тул үүнийг зохицуулах эрх зүйн орчин боловсронгуй болгох шаардлагатай бөгөөд ингэхдээ үе тэнгийн дээрэлхэл үйлдэж буй субъектүүдийн эрх зүйн чадамж болон хэрэг хариуцах чадварт суурилж эрх зүйн зохицуулалтуудыг хийх шаардлага тулгарч байна.

ДЭМБ-ын судалгаагаар дэлхий дахинаа хүүхэд, өсвөр үеийнхний 20 хувь нь буюу 5 хүүхэд тутмын 1 нь сэтгэцийн болон зан үйлийн эмгэгтэй байна гэж дүгнэсэн байдаг. (*Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв, 2020*) Энэ нь хүүхэд эрүүл, аюулгүй орчинд сурч, боловсрох, хүчирхийлэл, дээрэлхэгчээс ангид байх эрх нь зөрчигдөж байгаагай шууд холбоотой.

Дээрх гэмт явдлын хор уршгийг тодруулбал нийгмийн системийн онолоор нийгэм нь нэг нэгнээсээ харилцан хамааралтай байдлаар оршиж байдаг тул нэг хэсэгт асуудал үүсэхэд бусад хэсэгт сөрөг үр дагавар үүсгэдэг жамтай. Сургуулийн орчинд үйлдэгдэж буй гэмт явдлаас үүдэн хүүхдэд дараах төрлийн хор уршгууд илэрдэг байна:

Эрүүл мэндэд сөрөг нөлөөтэй эрсдэлт зан үйл: Өсвөр насандаа хүчирхийлэлд

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ
ХАМГААЛАХ
МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

өртсөнөөр хүний бие, сэтгэцийн эрүүл мэндэд сөрөг нөлөөллүүд үүсдэгийг олон судалгаа батлаад байна. Жишээлбэл, үе тэнгийнхний хүчирхийлэл нь тамхи, согтууруулах ундаа, мансууруулах бодис хэрэглэх, хөдөлгөөнгүй, идэвхгүй амьдрал, стресс зэрэг эрүүл мэндэд сөрөг нөлөөтэй зан үйлтэй холбоотой.

Эрүүл мэндийн эрсдэлт зан үйлүүд нь хүчирхийлэлд өртсөний шууд үр дагавар болох сэтгэл гутгалтайгаа тэмцэх арга хэлбэр болдог ажээ. Эрүүл мэндийн асуудалтай өсвөр насныхан хүчирхийлэлд өртөх нь их байдаг ч нөгөө талаас хүчирхийлэл нь эрүүл мэндийн олон асуудлын шалтгаан болдог тул залуучуудын хувьд хүчирхийлэл ба эрүүл мэндийн эрсдэлтэй зан үйл нь харилцан нөлөөлөх мөн чанартай байна. *(Залуучуудын дундах хүчирхийллийг урьдчилан сэргийлэх нь: нотлох баримтын тойм, 2019, хууд. 10)*

Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үр дагавар: Хүчирхийлэлд өртөх нь хүний сэтгэцийн эрүүл мэндэд насан туршид нь нөлөөлдөг. Өсвөр насандаа үе тэнгийнхний хүчирхийлэлд өртсөнөөс болж гэмтлийн дараах стрессийн эмгэг, сэтгэл гутрал, айдсын эмгэг, сэтгэлзүйн хэвийн үйл ажиллагаа алдагдах олон үр дагавар үүсдэг. Эдгээр асуудал өсвөр насны туршид, цаашилбал, насанд хүрсэн үед ч үргэлжлэх магадлалтай. Өсвөр насандаа үе тэнгийнхэндээ дээрэлхүүлж байсан хүн хожим нь сэтгэл гутралын эмгэгтэй болох илүү өндөр магадлалтай болохыг олон судалгаа батлаад зогсохгүй сургуульд байхдаа дээрэлхүүлж, хүчирхийлэлд өртөж байсан хүмүүс 7-36 жилийн дараа сэтгэл гутралд орох магадлал бусдаас 30-50 хувиар илүү байдгийг мета түвшний шинжилгээгээр тогтоожээ.

Хүчирхийлэлд дахин холбогдох эрсдэл нэмэгдэх: Бага, өсвөр насандаа хүчирхийлэлтэй тулгарч байсан хүүхэд өсөж том болохын хэрээр хүчирхийллийн өөр хэлбэр болох залуучуудын дундах хүчирхийлэл, хүүхэдтэй зүй бус харьцах, бэлгийн харилцагчийн хүчирхийлэл гэмт хэрэгт холбогдох магадлалтай байдаг. Бага байхдаа хүчирхийлэлд өртсөн юм уу

үйлдсэн бол насанд хүрсэн амьдралынхаа туршид хүчирхийлэл үйлдэх магадлал нь 3 дахин их байдаг бөгөөд эцэг эх нь хүчирхийлэл үйлдэж байгааг харсан хүүхдийн өсвөр болон идэр насандаа өөрөө хүчирхийлэл үйлдэх магадлал нь бусдаас илүү байдаг байна.

Гэр бүл, найз нөхдөд үзүүлэх нөлөө: Залуучуудын дундах хүчирхийлэл, түүний үр дагавар нь хохирогчийн амьдралыг өөрчлөөд зогсохгүй түүний гэр бүл, найз нөхдөд нөлөөлдөг. Хүчирхийллийн хохирогч болсон залуу хүний хамаатан садан, ойрын найзуудад сэтгэл гутралын шинж тэмдгүүд илрэхээс гадна дүрэм журам зөрчих, биеийн хүчээр түрэмгийлэх, нийтийн болон бусдын эд хөрөнгийг сүйтгэн танхайрах зэргээр нийгмийн хэв журмын эсрэг зан үйл гаргах, мансууруулах бодис, архи хэрэглэх нь нэмэгдэх зэрэг эрсдэл өндөр байдаг байна.

Сурлагаар хоцрох: Нийгэм, эдийн засгийн өргөн хүрээтэй үр дагаврын хувьд, залуу хүн хүчирхийлэл үйлдэх, түүнд өртөх нь сурлагаар хоцрох явдалтай холбоотой байна. Хүчирхийлэлд оролцдог залуучууд хичээл сурлагаар тааруу, хичээлээ таслах, сургууль завсардах өндөр эрсдэлтэй байдаг.

Эдийн засгийн зардал: Залуучуудын дундах хүчирхийллийг эд зүйлс, дэд бүтцийг эвдэн сүйтгэх явдал дагалдах нь их байдаг бөгөөд хүчирхийллийн "халуун цэг" буюу хүчирхийлэл их гардаг газар үл хөдлөх хөрөнгийн үнэ ханш буурах хамаарал байдаг ба тухайн орчны сургуулийн нэр хүнд унадаг. Насанд хүрээгүй хүүхдийн үйлдсэн хүчирхийлэл нийгэмд онцгой өндөр үнэтэй тусдаг. Хохирогчтой холбоотойгоор эмнэлгийн үйлчилгээний шууд зардал, ирээдүйн орлогын алдагдал, олон нийтийн хөтөлбөр хэрэгжүүлэх төсөв, эд хөрөнгийн хохирол, амьдралын чанарын алдагдал зэрэг зардал гардаг.

Хүчирхийлэл үйлдэгчтэй холбоотойгоор тэнсэн харгалзах, баривчлан түр хорих зардал, засан хүмүүжүүлэх хөтөлбөрийн зардал, шоронд хорих зардал, боломжит орлогын алдагдал зэрэг зардал гардаг. Залуучуудын дундах хүчирхийлэл ихтэй орон нутагт бизнес, эдийн засгийн

сөрөг нөлөөлөл мэдрэгдэж, засаг захиргааны уг нэгжийн эрүүл мэнд, шүүхийн зардал нэмэгддэг. Үүнээс гадна, нийгэмд аюулгүй байдлын баталгаа алдагдах, айдас, зовлон нэмэгдэх, нийгмийн эв нэгдэл алдагдах зэрэг материаллаг бус ачаалал учирна.

ГЭР БҮЛИЙН ОРЧИН ӨСВӨР НАСНЫ ХҮҮХДИЙН ГЭМТ ХЭРЭГ ҮЙЛДЭХ ШАЛТГААНД НӨЛӨӨЛӨХ НЬ

Өнөөдөр манай улсын хувьд нийт хүн амын 34.6 хувийг 0-18 насны хүүхэд эзэлж байгаа бөгөөд хүүхдийн эрхийг хангах, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах, гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэхэд гэр бүл, эцэг, эхийн оролцоо хамгийн чухал юм.

Учир нь хүүхдийн өв тэгш хүмүүжил, төлөвшилд гэр бүлийн халуун, дулаан уур амьсгал нэн чухал төдийгүй аз жаргалтай, бие биеэ ойлгодог, хүндэлдэг, сонсдог гэр бүлд хүүхэд бие бялдар, оюун ухааны хувьд өв тэгш хүмүүждэг байна.

Хүүхдийг зөв хүн болгон хүмүүжүүлэх, төлөвшүүлэх асуудал бол гэр бүл, эцэг эхээс шууд хамаардаг гэдгийг мэддэг хэдий ч, өдөр тутмын алба, амины ажил гэж зүтгэсээр нэг мэдэхэд хүүхэд гэмт хэрэг үйлдэх, гэмт хэргийн улмаас эрх ашиг нь хохирох, хүчирхийлэлд өртөх, зам тээврийн осолд орох, хаягдах, төөрөх, архиан согтуурах, мансуурах, цахим тоглоомд донтох, биеэ үнэлэх, гал түймэр, гол усны аюул, ахуйн осолд өртөх зэрэг олон асуудлын улмаас амь нас, эрүүл мэнд нь хохирсоор байна.

Хүүхдээ зөв хүн болгон хүмүүжүүлэх, төлөвшүүлэх, эрсдэлт нөхцөлөөс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах нь зөвхөн сайн эцэг, эхийн ухамсар, амьдралын туршлагатай холбоотой бус, бүх эцэг, эхчүүдийн хуулиар хүлээсэн заавал биелүүлэх ёстой үүрэг юм.

Энэ талаар 2016 оны 09 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Хүүхдийн эрхийн тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлд “Хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшил”-ийн талаар, 10 дугаар зүйлд “Эцэг, эх, асран хамгаалагч,

харгалзан дэмжигчийн үүрэг, хариуцлага”-ын талаар тодорхой тусгасан байдаг.

2017 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс эхлэн хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Зөрчлийн тухай хуульд “Хүүхдийн эрхийг зөрчих” гэсэн бүлгийг шинээр оруулж хүүхдийн эрхийг хангах талаар эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй, хүүхдийн бие махбодод халдсан, эсхүл үл хайхарсан, хүүхдийн дэргэд архиан согтуурсан, мансуурсан, хүчирхийлэл үйлдсэн нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол хоёр зуун нэгжээс гурван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, дээрх үйлдлийн улмаас хүүхдийн эрүүл мэндэд хор уршиг учирсан, амь нас хохирсон бол Эрүүгийн хуулийн 16 дугаар бүлгийн 16.11 дүгээр зүйлд заасны дагуу дөрвөн зуун тавин нэгжээс таван мянга дөрвөн зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр зуун дөчин цагаас долоон зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл нэг сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, хоёр жилээс найман жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэхээр заасан байна.

Хүчирхийллийн асуудлыг шийдвэрлэх нь боловсролд хэрхэн тустай вэ?

Сургууль дахь хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, хариу арга хэмжээ авах нь хүүхдийн боловсролын үр дүнд хүрэхэд тусалдаг. Хүчирхийллээс сэргийлэх, тухайлбал харилцаа холбоо, сэтгэл хөдлөлийг удирдах, шийдвэрлэх зөрчилдөөн, асуудлыг шийдвэрлэх нь сургуулийн орчин дахь хүчирхийллийг багасгахад тустай.

Хүүхдүүд сургуульдаа амжилттай суралцаж, бусад хүмүүсээр хамгаалуулж согтууруулах ундаа, мансууруулах бодисын хэрэглээ гэх мэтгээс ангид байхад суралцана. Эдгээрийн хор нөлөө нь анхаарал төвлөрөхгүй байх, сургуулиа орхих зэрэг байж болох бөгөөд сөрөг үр дагавар үүсгэдэг. Хүчирхийлэлд өртөх нь бас суралцахад нь саад болж буй сорилттой зан үйлийг харуулах шалтгаан болно.

МОНГОЛЫН ХҮҮРИЙН ЗАСАГ
ХАМГААЛАГЧ

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠤᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

Эдгээр бэрхшээлүүд нь багш нарыг үүргээ үр дүнтэй гүйцэтгэхэд саад болдог байна.

Дүгнэлт

Хүүхдийн эрхийг хамгаалан ажиллах чиглэлээр ажиллаж байгаа хүүхдийн эрхийн улсын байцаагчийн чиг үүрэг, мэргэжлийн онцлог болон хүүхэд хамгааллын салбарт зөрчлийн тухай хуулийн үйлчлэл нийцэхгүй байгаа ба хууль зүйн хариуцлагын бусад хэлбэрийг хэрэглэхэд хүндрэл учирч хүүхдийн эрхийн зөрчилд тохирсон арга хэмжээ авах боломжгүй нөхцөлийг үүсгээд байна. Мөн сургуулийн орчин дахь үе тэнгийн дээрэлхэл, дарамтаас үүдэлтэй гэмт хэрэг, зөрчилтэй холбоотой статистик үзүүлэлтүүд эрх бүхий байгууллагуудын гаргаж буй мэдээнд хэт ерөнхий байгаа нь цаашид энэ асуудлаас урьдчилан сэргийлэхэд хүндрэлтэй байна.

Цагдаагийн байгууллагаас Монгол Улсын Хүүхдийн эрхийн тухай, Хүүхэд хамгааллын тухай хуулиудыг хэрэгжүүлэх чиглэлээр Цагдаагийн албаны тухай хуульд тусгайлсан заалтыг оруулж, холбогдох журмуудыг боловсруулан батлуулж, хүүхдийг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр чиг үүргийнхээ хүрээнд хурал, зөвлөгөөн, уулзалт, хэлэлцүүлэг, өдөрлөг, сургалт, сурталчилгааны ажлуудыг тасралтгүй зохион байгуулж, хорихоос өөр төрлийн ял шийтгэлтэй хүүхдэд захиргааны хяналт тогтоох, хараа хяналтгүй хүүхдийн асуудлыг шийдэхэд туслалцаа үзүүлэх зэрэг ажлуудыг тогтмол зохион байгуулж байгаа боловч хүүхэд бүрд хүрч чадахгүй байна.

Нийгмийн байдал, ажилгүйдэл, архидалт, өрхийн амьжиргааны түвшин, сургууль, цэцэрлэгийн завсардалт, эцэг, эх, асран хамгаалагчийн хүүхдэдээ тавих анхаарал сул, цахим орчны хяналтгүй, зохисгүй хэрэглээ, аливаа мэдээ, мэдээлэлд бодитой дүгнэлт хийх чадамжгүй байдал зэрэг нь өсвөр насны хүүхдийг гэмт хэрэгт холбогдоход шууд нөлөөлж байна гэж дүгнэлээ.

Санал

Сургуулийн орчин дахь үе тэнгийн дээрэлхэл, дарамтаас үүдэлтэй гэмт хэрэг, зөрчилтэй холбоотой статистик үзүүлэлтүүдийг эрх бүхий байгууллагуудаас гаргаж буй байгаа хэдий ч нь цаашид энэ асуудлаас урьдчилан сэргийлэхэд эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн хараа хяналт сул байна.

- Сургуулийн орчинд аюулгүй, дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагааг зохион байгуулах /сургуулийн хэмжээнд өсвөр үеийнхний оролцоог хамарсан зэрэг хөтөлбөр болоод тэдэнд сэтгэлзүйн болон зөвлөгөө өгөх үйлчилгээг нэвтрүүлэх/

- Сургуулийн дүрмийг танилцуулж, тэдэнд тулгарч болзошгүй асуудлуудыг сургуулийн удирдлагуудад мэдэгдэхийг зөвлөх

- Үе тэнгийнхнээс ирэх дарамтыг эсэргүүцэхийн чухлыг суралцагчдад сануулах

- Нэргүй мэдээлэх системийг бий болгох (жишээлбэл, энэ талаарх мэдээллийг мэдээлж болох харилцах утас, санал хүсэлтийн хайрцаг гэх мэт)

- Сургуулийн хамгаалалтын системийг сайжруулах (камержуулалд, ...)

- Сургуулийн өмчөөс гадна сурагчдын аюулгүй байдлын арга хэмжээг сайжруулахын тулд сургууль, олон нийтийн хамтын ажиллагааг бий болгох,

- Сургуулийн дарамт, хүчирхийллийн түвшин тодорхойлох судалгааг тогтмол хийх

- Гэмт хэргээс сэргийлэхийн тулд зөрчил гаргасан өсвөр насны хүнд хүлээлгэх хариуцлагыг Зөрчлийн тухай хууль болон бусад хэм хэмжээний актад тодорхой тусгаж өгөх

Ашигласан материал

- (2022он). <https://developingchild.harvard.edu/science/key-concepts/toxic-stress/> -ээс Гаргасан
- (2023). <https://www.unicef.org/>
- (2021). <https://www.unicef.org/>
- Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв.*
- (2020). <http://hdc.gov.mn/post/646/>
- “Бүх нийт боловсролын төлөө!”
- Иргэний нийгмийн үн. (2020). *Үе Тэнгийн Дарамт, Дээрэлхэлтээс Урьдчилан Сэргийлэх Аргачлал Гарын Авлага.* Улаанбаатар.
- Боловсролын орчин дахь хүүхдийн эрх, хамгааллын судалгаа.* (2023). children, I. s. (2019он).
- Children., S. t. (2017). *Өсвөр Үеийнхний Дуу Хоолой.* Улаанбаатар.
- Reiney, E. (. (2018). *Bullying Prevention and Response Training and Continuing education online program.* <https://www.stopbullying.gov/sites/default/files/2017-09/training-module-2016.pdf>-ээс Гаргасан
- Байгууллага, Н. Ү. (2023). <https://www.unicef.org/> -ээс Гаргасан
- Боловсролын орчин дахь хүүхдийн эрх, хамгааллын судалгаа.* (2023).
- Комисс, Х. Э. (2023). Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл.
- Комисс, Х. Э. (2023). Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл.

Комисс, Х. Э. (2023). *Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл.*

Монгол Улсын хүүхэд хамгааллын тогтолцооны зураглал. (2021).

нар, Т. (2020). "Ахлах ангийн сурагчдын дундах үе тэнгийнхний, хүчирхийлэл".

толь, М. х. (2024). Монгол хэлний их тайлбар толь.

Форум, Н. Н. (2019). *Залуучуудын дундах хүчирхийллийг урьдчилан сэргийлэх нь: нотлох баримтын тойм.* улаанбаатар.

Форум, Н. Н. (Улаанбаатар). *Залуучуудын дундах хүчирхийллийг урьдчилан сэргийлэх нь: нотлох баримтын тойм.* 2019.

хороо, Ү. с. (2024). *Монгол Улсын хүн амын тоо, нэг нас, хүйс, насны бүлгээр.* https://www.nso.mn/mn/statistic/statcate/573051/table-view/DT_NSO_0300_003V1

хүрээлэн, Х. з. (2022). *Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем.*

эвсэл, “ . н. (2020). *Үе Тэнгийн Дарамт, Дээрэлхэлтээс Урьдчилан Сэргийлэх Аргачлал Гарын Авлага.* Улаанбаатар.

эвсэл, “ . н. (2020). *Үе Тэнгийн Дарамт, Дээрэлхэлтээс Урьдчилан Сэргийлэх Аргачлал Гарын Авлага.* Улаанбаатар.

эвсэл., “ . н. (2020). *Үе Тэнгийн Дарамт, Дээрэлхэлтээс Урьдчилан Сэргийлэх Аргачлал Гарын Авлага .*

Яллагдагч. (огноо байхгүй). 2024. (police.gov.mn)

ТОГТВОРТОЙ УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ТОГТОЛЦООГ ХӨГЖҮҮЛЭХ АСУУДАЛ

ISSUES IN DEVELOPING A SUSTAINABLE PREVENTION SYSTEM

Л.Очирмаа

Сэлэнгэ аймгийн Сайхан сум дахь сум дундын прокурорын газрын хяналтын прокурор
Ochirmaa L.

Supervisory Prosecutor, Inter-Soum Prosecutor's Office, Saikhan Soum, Selenge Province

Хураангуй: Сүүлийн жилүүдэд нийгэмд гэмт хэрэг, зөрчлийн тоо хэмжээ, төрөл хэлбэр хувьсан өөрчлөгдөж насанд хүрээгүй этгээдүүдийн оролцоо нэмэгдэх хандлага ажиглагдаж байна. Энэ нь зөвхөн хариуцлага, шийтгэлд суурилсан арга хэмжээ хангалтгүй болохыг харуулж, урьдчилан сэргийлэх бодлогыг боловсронгуй болгох шаардлагыг бий болгож байна. Иймд урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог тогтвортой хөгжүүлэх нь нэн чухал асуудал болоод байна. Энэхүү илтгэлд хүүхэд хамгаалал, боловсрол, гэр бүлийн орчны уялдаа холбоонд тулгуурласан урьдчилан сэргийлэх тогтолцооны ач холбогдлыг судалж, эрх зүйн болон бодлогын шийдлийг дэвшүүлэв.

Abstract: In recent years, the number and forms of crimes and offenses in society have continued to evolve, with increasing involvement of juveniles. This trend demonstrates that measures based solely on accountability and punishment are insufficient and highlights the need to improve preventive policies.

Accordingly, developing a sustainable prevention system has become an urgent issue. This presentation examines the importance of prevention systems grounded in the interconnectedness of child protection, education, and family environments, while proposing legal and policy solutions.

Түлхүүр үгс: Хүүхдийн боловсрол, суурь хүмүүжил, урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо, гэр бүл, нийгмийн оролцоо, ёс зүй

Keywords: Children's education, fundamental upbringing, prevention system, family, social participation, ethics.

Оршил

“Хүн болгон математикч болохгүй ч аав, ээж болох нь тодорхой”

Нийгмийн хөгжил нь зөвхөн эдийн засгийн өсөлтөөс гадна иргэдийн боловсрол, ёс зүй, хандлагаас шууд хамаардаг. Сүүлийн жилүүдэд гэмт хэрэг, зөрчлийн шинж чанар өөрчлөгдөж, үйлдэгчдийн нас залуужих хандлага ажиглагдаж байгаа нь анхаарал татахуйц ноцтой асуудал болж байна. Энэ үзэгдэл нь зөвхөн хууль эрх зүйн хяналтыг чангатгах замаар бүрэн шийдвэрлэх боломжгүй бөгөөд харин хүний төлөвшилийн суурь үндэс болсон орчинд илүү гүнзгий анхаарах шаардлагатайг харуулж байна.

Өөрөөр хэлбэл, гэмт хэрэг, зөрчлийг гарсны дараа шийтгэхээс илүүтэйгээр урьдчилан сэргийлэх, ялангуяа хүүхэд, өсвөр үеийнхний хүмүүжил, төлөвшилд

чиглэсэн бодлого, арга хэмжээг чухалчлах шаардлага тулгарч байна.

Хүн бүр заавал өндөр боловсролтой, мэргэжил эзэмшсэн байх албагүй ч ихэнх хүмүүс эцэг эх болдог. Гэр бүл нь нийгмийн үндсэн нэгж мөн.¹ Хүүхэд анх гэр бүлдээ хүмүүжиж, эцэг эхийн зан байдал, харилцааны хэв маягийг ажиглан дуурайж, амьдралын анхны ойлголтуудаа бүрдүүлдэг. Иймээс гэр бүлийн орчинд бий болсон үнэт зүйл, хандлага нь хүүхдийн цаашдын зан төлөв, нийгэмд хэрхэн оролцох хандлагад шууд нөлөөлдөг.

Хүүхдийн ёс суртахуун, зөв бурууг ялгах чадвар, бусдад хандах хандлага нь бага насанд нь төлөвшиж эхэлдэг. Энэ үе шатанд хүүхэд аливаа зүйлийг шүүн тунгаах чадвар харьцангуй сул байдаг тул тэд орчны нөлөөнд илүү мэдрэмтгий байдаг. Хэрэв хүүхэд хайраар дүүрэн,

¹ Монгол улсын Гэр бүлийн тухай хууль

дэмжлэгтэй орчинд өсвөл өөртөө итгэлтэй, бусдыг хүндэлдэг, эерэг хандлагатай хүн болон төлөвших магадлал өндөр байдаг.

Харин эсрэгээрээ үл хайхрах, хүчирхийлэл, дарамт давамгайлсан орчинд өссөн хүүхэд түрэмгий, айдастай, өөрийгөө зөв илэрхийлж чаддаггүй зан төлөвтэй болох эрсдэлтэй.

Орчин үеийн нийгэмд эцэг эхчүүдийн ажил, амьдралын ачаалал нэмэгдэж, хүүхдэдээ зарцуулах цаг багасах хандлага ажиглагдаж байна. Үүний улмаас зарим хүүхэд сэтгэл зүйн дэмжлэг, анхаарал халамжаар дутмаг өсөх тохиолдол нэмэгдэж байгаа нь тэдний зан төлөвт сөргөөр нөлөөлөх нэг хүчин зүйл болдог. Мөн технологийн хурдацтай хөгжил, цахим хэрэглээ нэмэгдсэн нь хүүхдүүдийн хүмүүжилд давхар нөлөө үзүүлж байна. Хүүхдүүд цахим орчноос олон төрлийн мэдээлэл авч байгаа ч тэдгээрийг шүүн тунгаах чадвар бүрэн төлөвшөөгүй байдаг тул сөрөг нөлөөлөлд өртөх эрсдэл өндөр байдаг.

Ийм нөхцөл байдалд гэр бүлийн оролцоо улам бүр чухал болж байна. Эцэг эхчүүд хүүхэдтэйгээ тогтмол харилцаж, тэдний сэтгэл хөдлөлийг ойлгож, зөв бурууг тайлбарлан таниулах, үлгэр дуурайл үзүүлэх нь хүүхдийн хүмүүжилд хамгийн хүчтэй нөлөө үзүүлдэг. Хүүхэд зөвхөн хэлсэн үгийг биш, харин харсан үйлдлийг илүү их дуурайдаг тул эцэг эх өөрсдөө зөв хандлагыг өдөр тутамдаа харуулах шаардлагатай.

Мөн сургуулийн орчин хүүхдийн төлөвшилд чухал үүрэгтэй. Багш нар зөвхөн мэдлэг олгохоос гадна хүүхдийн ёс зүй, харилцааны соёлыг төлөвшүүлэхэд анхаарах ёстой. Анги хамт олны эерэг уур амьсгал, харилцан хүндлэл дээр суурилсан орчин бүрдүүлэх нь хүүхдийг зөв төлөвшүүлэхэд чухал нөлөө үзүүлдэг. Сургуулийн түвшинд урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөр, сургалт, зөвлөгөө тогтмол зохион байгуулах нь зүйтэй байна.

Үндсэн хэсэг

1. Хүүхэд хамгааллын эрх зүйн орчин
Хүүхдийг хамгаалах зорилгоор тусгайлан хүүхэдтэй холбогдолтой асуудлаар баталсан олон улсын эрх зүйн хүлээн зөвшөөрөгдсөн, эрхийг ханган хамгаалах тогтолцооны хүрээнд багтах, тусгай гэрээний болон заншлын эрх зүйн хэм хэмжээний цогцолборыг хэлнэ.²

Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц (ХЭК)-ийн зорилгод тухайн хүүхдэд хэрэглэх хуулийн дагуу тэрээр 18 наснаас өмнө насанд хүрсэнд тооцогдоогүй бол 18 нас хүрээгүй хүн бүрийг хүүхэд гэж хэлнэ.³ Хүүхэд бүр насанд хүрсэн хүний нэгэн адил төрсөн цагаас хүний язгуур эрх, эрх чөлөөг эдэлж, өөрийн эрхэм чанартай байна. Хүүхэд нь бие махбод, оюун ухаан, итгэл үнэмшлийн хувьд насанд хүрэгчидтэй адил, бүрэн хөгжөөгүй тул эрхээ эдэлж, эрхэм чанараа хадгалахад зайлшгүй тусгай хамгаалал, тусламж дэмжлэг шаардлагатай. Энэ тухай НҮБ-ын Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалд “эх нялхас онцгой асрамж, туслалцаа авах эрхтэй” гэж заасан байдаг.⁴ Гэвч, хүүхэд бол эцэг эхийн өмч учраас түүнийг зодох, хэн нэгэнд худалдах, зарцлах, хүүхэд насанд хүрэгчидтэй ижил нөхцөлд ажиллах, хүүхдээр хөдөлмөр хийлгэж өрхийн орлогоо нэмэгдүүлэх зэрэг хүүхдийн эрхийн ноцтой зөрчлийг хэвийн мэт үзэх явдал 18-р зууны сүүл 19-р зууны эхэн үе хүртэл дэлхийн ихэнх улсад түгээмэл байжээ.⁵ Зарим улс оронд хүүхэд худалдах, хүүхэдтэй гэрлэх, хүүхдийг хөдөлмөр эрхлүүлэх, хүчирхийлэх зэрэг хүүхдийн эрхийн зөрчил болон гэмт үйлдлүүдийг хэвийн мэт үзэх, эсхүл хууль эрх зүйн орчинд хориглосон ч хүүхдийн эрхийн ноцтой зөрчил одоо ч тохиолдсоор байна.⁶

2. Урьдчилан сэргийлэх тогтолцооны ач холбогдол

Урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо гэдэг нь аливаа сөрөг үзэгдэл, гэмт хэрэг, зөрчил үүсэхээс өмнө түүний шалтгаан, нөхцөлийг арилгах, багасгах цогц арга хэмжээ юм.

² Т.Наранцогт, 2019, хууд.15

³ НҮБ, 1989

⁴ НҮБ, 1946

⁵ А.Батхишиг, 2022

⁶ Хүүхдийн эрх хамгаалал ба хүүхэд хамгааллын бодлого гарын авлага

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠤᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

Судалгаагаар бага насанд зөв хүмүүжил олгосон хүүхэд ирээдүйд хууль зөрчих магадлал эрс багасдаг нь тогтоогдсон байдаг. Иймээс урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог боловсролын бодлоготой уялдуулах нь зүйтэй гэж үзэж байна.

Орчин үеийн нийгэмд хүүхэд хүчирхийлэл, дээрэлхэлт, залилан, цахим гэмт хэрэг, бэлгийн мөлжлөг зэрэг олон төрлийн эрсдэлд өртөж байна. Ялангуяа цахим орчны хэрэглээ нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор хүүхдүүд танихгүй этгээдтэй харилцах, хувийн мэдээллээ задруулах, сэтгэл зүйн дарамтад орох зэрэг шинэ төрлийн аюулд өртөх нь нэмэгдэж байна. Хүүхдүүдийн ихэнх нь цахим орчинд аюулгүй байдлаа хангах мэдлэг, ур чадвар дутмаг байдаг нь тэднийг гэмт хэргийн хохирогч болох нөхцөлийг бүрдүүлдэг болохыг харуулж байна.

Монгол ардын “цаг цагаараа байдаггүй, цахилдаг хөхөөрөө байдаггүй” хэмээх зүйр үг нь нийгэм, амьдрал, хүний орчин байнга хувьсан өөрчлөгдөж байдгийг илэрхийлдэг. Цаг үеийн өөрчлөлттэй зэрэгцэн хүмүүсийн амьдралын хэв маяг, харилцаа, үнэт зүйлс шинэчлэгдэж, тэр хэрээр хүүхдийн өсөж, төлөвшиж буй орчин ч мөн адил өөрчлөгдөж байна. Өнөөдрийн хүүхэд өчигдрийн хүүхдээс өөр орчинд, өөр сорилт дунд өсөж байгаа нь бодит үнэн юм.

Биднийг хүүхэд байдаг гар утас нь тансаг хэрэглээ, мөнгөтэй айлын хүүхдүүд гар утсыг хэрэглэдэг байсан бол одоо гар утас нь өдөр тутмын хэрэглээ болжээ. Тэр ч бүү хэл хүн өглөө сэргээд хамгийн түрүүнд гар утсаа хардаг, шөнө унтахдаа утсаа харсаар л байгаад унтдаг болсон нь нууц биш билээ. Одоо бол гар утас нь бидний биеийн нэг хэсэг, эд эрхтэн шиг байнга цуг явж байдаг болсон байна.

Ялангуяа орчин үеийн нийгэмд технологийн хурдацтай хөгжил, цахим хэрэглээний тэлэлт, нийгмийн харилцааны өөрчлөлт зэрэг нь хүүхдийг урьд өмнө байгаагүй шинэ төрлийн эрсдэлд оруулж байна. Орчин үеийн нийгэмд хүүхдүүд дараах эрсдэлд өртөж байна. Үүнд:

- Цахим орчны гэмт хэрэг
- Үе тэнгийн дээрэлхэлт
- Сэтгэл зүйн дарамт

• Хүчирхийлэл

Хүүхэд зөвхөн бодит орчноос төдийгүй цахим орчны хэрэглээ нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор хүүхдүүд шинэ төрлийн гэмт хэргийн хохирогч болох эрсдэл нэмэгдэж, тэднийг хамгаалах асуудал улам нарийн төвөгтэй болж байна. Технологийн хурдацтай хөгжил нь хүүхдийн орчныг өөрчилж, хүүхдийг хамгаалах уламжлалт арга барил дангаараа хангалтгүй болж, цаг үеийн шаардлагад нийцсэн, илүү цогц, уян хатан бодлого шаардлагатайг харуулж байна.

Ийм нөхцөлд хүүхдийг гэмт хэргийн хохирогч, холбогдогч болохоос урьдчилан сэргийлэх асуудлыг зөвхөн нэг байгууллага, нэг салбарын хүрээнд авч үзэх бус, харин гэр бүл, боловсролын байгууллага, төр, нийгмийн хамтын оролцоонд тулгуурлан цогцоор нь шийдвэрлэх шаардлага тулгарч байна. Хүүхэд бүр аюулгүй, хамгаалагдсан орчинд өсөж хөгжих эрхтэй бөгөөд энэ эрхийг хангах нь өнөө цагийн нийгмийн нэн төргүүний зорилт мөн.

Иймээс цаг үе өөрчлөгдөхийн хэрээр хүүхдийг хамгаалах арга зам ч мөн шинэчлэгдэж, илүү үр дүнтэй, хүртээмжтэй байх шаардлагатай бөгөөд энэ нь тогтвортой, ирээдүйд чиглэсэн урьдчилан сэргийлэх бодлогын үндэс суурь болох учиртай юм.

3. Хүүхэд хохирсон болон холбогдсон хэргийн судалгаа

Монгол Улсад сүүлийн арван жилийн хугацаанд хүүхэд гэмт хэргийн хохирогч болох үзэгдэл тогтвортой өндөр түвшинд хадгалагдаж байна. Жил бүр дунджаар 1600–2000 орчим хүүхэд гэмт хэргийн улмаас хохирч байгаа нь энэ асуудал системийн шинжтэй болсныг харуулж байна.

2022 оны байдлаар 2014 хүүхэд гэмт хэргийн улмаас хохирсон бөгөөд энэ нь нийт хохирогчдын 5.7 хувийг эзэлж байна. Энэ үзүүлэлт нь хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг нийгмийн нийт гэмт хэргийн бүтцэд тодорхой байр суурь эзэлж байгааг илтгэнэ.

Гэмт хэргийн төрлөөр нь авч үзвэл, хүүхдүүд эрүүл мэндийн эсрэг гэмт хэрэг-33.5 хувь, өмчийн эсрэг гэмт хэрэг 26.2

хувь, бэлгийн халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг 22.7 хувь, зам тээврийн осолд 11.4 хувьд хохирсон байна⁷.

Эдгээр тоон үзүүлэлт нь хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл зөвхөн нэг салбарт хязгаарлагдахгүй, олон хэлбэрээр илэрч байгааг тодорхой харуулж байна.

Хүүхдийн эсрэг бэлгийн хүчирхийлэл нь сүүлийн жилүүдэд хамгийн их анхаарал татсан, огцом өсөлттэй гэмт хэргийн төрөл болж байна.

Сүүлийн таван жилийн статистик мэдээллээс харахад 2020 онд 248 хүүхэд бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн бол 2024 онд энэ тоо 598 болж өссөн нь бараг 2.5 дахин нэмэгдсэн үзүүлэлт юм⁸.

Энэ төрлийн гэмт хэргийн онцлог нь ихэвчлэн танил хүн, ойрын хүрээллийн хүн үйлдэгч байх нь элбэг байдаг бөгөөд хүүхэд өөрийгөө хамгаалах боломж хязгаарлагдмал байдагт оршино. Мөн хүчиндэх гэмт хэргийн хохирогчдын 65 гаруй хувийг хүүхэд эзэлж байгаа нь нөхцөл байдлын ноцтой байдлыг илтгэнэ. Хохирогчдын дийлэнх нь өсвөр насны буюу 14-17 насны охид байдаг нь жендерийн онцлогийг харуулж байна.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 16 дугаар бүлэгт хүүхдийн эсрэг үйлдэгдэх гэмт хэргүүдийг тусгайлан хуульчилсан байдаг бөгөөд энэ нь хүүхдийн эрх, аюулгүй байдлыг төрөөс онцгойлон хамгаалж буйн илрэл юм. Сүүлийн жилүүдийн статистик мэдээллээс харахад хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг тогтмол өсөх хандлагатай байна. Тухайлбал, 2022 онд хүүхдийн эсрэг 54 хэрэг бүртгэгдэж байсан бол 2023 онд 68 болж өссөн бөгөөд 2024 онд 66 хэрэг бүртгэгдсэн⁹ нь нөхцөл байдал улам ноцтой болж байгааг харуулж байна. Энэ өсөлт нь зөвхөн тоон үзүүлэлт биш бөгөөд цаанаа олон хүүхдийн эрүүл мэнд, сэтгэл зүй, ирээдүйд сөргөөр нөлөөлсөн бодит асуудал оршиж байгааг илтгэнэ.

Хүүхдийн эсрэг үйлдэгдэж буй гэмт хэрэг нь ихэвчлэн гэр бүлийн орчин, ойрын хүрээлэл, танил хүмүүсийн дунд гардаг онцлогтой байдаг. Энэ нь хүүхэд өөрийгөө

хамгаалах, тусламж хүсэх боломж хязгаарлагдмал байдгийг харуулдаг. Ялангуяа гэр бүлийн хүчирхийлэл, үл хайхрах байдал, архидалт, ядуурал, эцэг эхийн хараа хяналт сул байх зэрэг хүчин зүйлс хүүхэд эрсдэлд өртөх нөхцөлийг бүрдүүлдэг.

Мөн хүүхдүүд өөрсдөө гэмт хэрэгт холбогдох тохиолдол сүүлийн жилүүдэд нэмэгдэх хандлагатай байгаа нь нийгмийн анхаарлыг татах болсон. Өсвөр насны хүүхдүүдийн үйлдэж буй гэмт хэргийн шалтгааныг судлан үзэхэд гэр бүлийн хараа хяналт сул байх, эцэг эхийн хайхрамжгүй хандлага, хүчирхийлэлтэй орчинд өсөх, сургуулийн орчин дахь дээрэлхэлт болон ялгаварлан гадуурхалт, үе тэнгийн буруу нөлөөлөл, цахим орчны зохисгүй хэрэглээ, ядуурал болон өрхийн орлогын хүндрэл зэрэг олон хүчин зүйл нөлөөлж байна. Ялангуяа хүүхэд бага наснаасаа үл хайхрах, дарамт шахалт, хайрын дутагдалтай орчинд өсөх нь сэтгэлзүйн тогтворгүй байдал үүсгэж, улмаар буруу үйлдэлд татагдах эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг.

Түүнчлэн өсвөр насны хүүхдийн сэтгэлзүйн онцлог нь аливаа зүйлийг түргэн туршиж үзэх, бусдыг дуурайх, өөрийгөө батлах хүсэл эрмэлзэл өндөр байдагтай холбоотойгоор үе тэнгийн нөлөөнд амархан автдаг. Энэ үед зөв хүмүүжил, эерэг орчин, мэргэжлийн зөвлөгөө дэмжлэг дутагдвал хүүхэд гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдох магадлал нэмэгддэг байна. Судалгаагаар өсвөр насныхан ихэвчлэн хулгай, танхайрах, дээрэм, зодоон, цахим орчинтой холбоотой зөрчил зэрэг гэмт хэрэгт холбогддог нь тогтоогджээ.

Мөн цахим орчны нөлөө сүүлийн жилүүдэд эрчимтэй нэмэгдэж байна. Хүчирхийлэл, ёс бус агуулга, буруу үлгэр дуурайлал бүхий контентуудыг хүүхэд хяналтгүйгээр үзэх нь тэдний ухамсар, зан төлөвт сөргөөр нөлөөлдөг. Зарим тохиолдолд цахим тоглоом, олон нийтийн сүлжээн дэх хүчирхийлэлтэй бичлэг, бусдыг доромжлох хандлага нь хүүхдийг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ ОРОН

⁷ Үндэсний статистикийн хороо, 2022

⁸ ЦЕГ, 2024; УСХ, 2022

⁹ Үндэсний статистикийн хороо,

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

түрэмгий, үл тэвчих зан төлөвтэй болгоход нөлөөлж байгаа талаар мэргэжилтнүүд анхааруулдаг.

Нөгөө талаар ядуурал, ажилгүйдэл, өрхийн орлогын хүрэлцээгүй байдал нь хүүхдийг сургууль завсардах, хөдөлмөр эрхлэх, улмаар гэмт хэрэгт татагдах нөхцөл болдог. Зарим хүүхэд санхүүгийн хэрэгцээгээ хангахын тулд хулгай хийх, хууль бус үйл ажиллагаанд оролцох зэрэг эрсдэлтэй нөхцөл байдалд орж байна. Энэ нь зөвхөн тухайн хүүхдийн асуудал бус, нийгмийн хамгаалал, боловсрол, гэр бүлийн тогтолцоотой холбоотой өргөн хүрээний асуудал юм

4. Урьдчилан сэргийлэх бодлогын чиглэл

Тиймээс бид боловсролын системдээ өөрчлөлт хийх ёстой цаг иржээ. Хүүхдүүд хичээлийн бус цагаар гэртээ эсвэл гадуур сэлгүүцэж өнгөрөөж байгаа бөгөөд бидний нүднээс ил, далд хэлбэрээс байнга цахим орчинтой холбоотой байгаа билээ.

Нөгөө талаар боловсролын байгууллагын орчин ч мөн чухал нөлөөтэй. Сургуульд дээрэлхэлт, ялгаварлан гадуурхалт, багш сурагчийн буруу харилцаа зэрэг асуудал байвал хүүхэд сэтгэл зүйн дарамтад орж, өөрийгөө хамгаалах чадваргүй болдог. Ийм нөхцөлд хүүхэд гаднын сөрөг орчинд татагдах, гэмт хэргийн хохирогч болох эрсдэл нэмэгддэг. Иймээс сургуулийн орчинд эерэг уур амьсгал бүрдүүлэх, хүүхдийг хамгаалах бодлого хэрэгжүүлэх нь зайлшгүй шаардлагатай.

Хүүхдийг гэмт хэргийн хохирогч болохоос урьдчилан сэргийлэхэд хамгийн чухал зүйл бол боловсрол юм. Хүүхдэд бага наснаас нь өөрийгөө хамгаалах чадвар, зөв бурууг ялгах ойлголт, аюултай нөхцөл байдлыг таних мэдлэгийг олгох хэрэгтэй. Тухайлбал, танихгүй хүнтэй хэрхэн харилцах, хувийн мэдээллээ хэрхэн хамгаалах, хүчирхийлэлд өртсөн тохиолдолд хэнд хандах зэрэг мэдлэгийг системтэйгээр заах шаардлагатай. Мөн хүүхдийг зөвхөн мэдлэгтэй болгохоос гадна өөртөө итгэлтэй, өөрийн эрхийг

хамгаалах чадвартай болгон төлөвшүүлэх нь чухал.

Үүнээс гадна эцэг эхийн үүрэг оролцоо нэн чухал. Эцэг эхчүүд хүүхэдтэйгээ тогтмол ярилцаж, тэдний өдөр тутмын амьдрал, найз нөхдийн хүрээлэл, цахим хэрэглээг нь сонирхож, хянаж байх шаардлагатай. Гэхдээ хэт хяналт тавих биш, харин итгэлцэлд суурилсан харилцааг бий болгох нь илүү үр дүнтэй байдаг. Хүүхэд асуудал тулгарсан үедээ айж эмээлгүйгээр эцэг эхдээ хэлж чаддаг байх нь хамгааллын хамгийн чухал нөхцөл юм.

Мөн төр, нийгмийн байгууллагуудын оролцоо зайлшгүй шаардлагатай. Хүүхэд хамгааллын тогтолцоог сайжруулах, хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, хүүхдэд ээлтэй үйлчилгээ, зөвлөгөө өгөх төвүүдийг нэмэгдүүлэх нь чухал. Цагдаа, прокурор, нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйчдийн хамтын ажиллагаа нь хүүхдийг гэмт хэргийн хохирогч болохоос урьдчилан сэргийлэхэд чухал үүрэгтэй

Өсвөр насныхны оролцоотой зөрчил, ялангуяа үе тэнгийн дээрэлхэлт, цахим дарамт, бүлэглэн үйлдэх зан үйл нэмэгдэж буй нь урьдчилан сэргийлэх бодлогыг эрт үеэс, боловсролын тогтолцоонд суурилсан байдлаар хэрэгжүүлэх шаардлагатайг харуулж байна. Судалгаагаар хүүхэд, өсвөр үеийнхэнд чиглэсэн урьдчилан сэргийлэх боловсрол нь зөвхөн гэмт хэргийн тоог бууруулахад бус, нийгмийн хариуцлагатай иргэн төлөвшүүлэхэд өндөр үр нөлөөтэй болохыг тогтоосон байдаг.¹⁰

Өсвөр нас нь хувь хүний үнэт зүйл, зан төлөв, шийдвэр гаргах чадвар эрчимтэй бүрэлдэн тогтдог онцгой үе шат юм. Энэ үед хүүхдүүд бие даасан байдалд тэмүүлж, үе тэнгийн нөлөөлөлд илүү автамтгай болдог тул эрсдэлтэй зан үйлд татагдах магадлал нэмэгддэг. Иймээс тэдэнд хууль эрх зүйн суурь мэдлэг, өөрийгөө хамгаалах чадвар, хариуцлагатай шийдвэр гаргах дадлыг системтэйгээр олгох нь нэн чухал. Сургуулийн орчинд хэрэгжүүлсэн урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөрүүд нь өсвөр насныхны зөрчил гаргах хандлагыг

¹⁰ UNESCO, 2019; WHO, 2020

мэдэгдэхүйц бууруулдаг болохыг тогтоосон байна.

5. Бодлогын санал

Ийм нөхцөлд хүүхдэд бага наснаас нь эхлэн зөв хүмүүжил, эрх зүйн боловсрол олгох шаардлага улам бүр чухал болж байна. Хүүхэд сургуулийн өмнөх наснаасаа эхлэн өөрийн эрх, үүрэг, бусдыг хүндэтгэх хандлага, зөв бурууг ялгах ойлголтыг нас насанд нь тохирсон аргаар эзэмших хэрэгтэй. Учир нь хүүхэд бага насандаа төлөвшүүлсэн хүмүүжил, хандлага нь ирээдүйн зан төлөв, нийгэмд оролцох чадварт шууд нөлөөлдөг.

Мөн ерөнхий боловсролын сургуулийн 1–12 дугаар ангид “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх” чиглэлийн хичээлийг үе шаттайгаар тусгайлан оруулах нь оновчтой бодлогын шийдэл гэж үзэж байна. Энэхүү хичээл нь зөвхөн хууль, дүрэм цээжлүүлэх зорилготой бус, хүүхдэд бодит амьдралд тулгарч болох эрсдэлийг танин мэдүүлэх, өөрийгөө хамгаалах чадвар эзэмшүүлэх, зөв сонголт хийхэд чиглэсэн практик агуулгатай байх шаардлагатай. Тухайлбал, цахим орчны зөв хэрэглээ, цахим дарамт болон залилангаас хамгаалах арга, үе тэнгийн дээрэлхэлтэд хэрхэн зөв хариу үйлдэл үзүүлэх, архи, мансууруулах бодисын хор нөлөө, гэр бүлийн хүчирхийлэл, сэтгэлзүйн дарамт, хүний эрх болон хүний харилцааны соёл зэрэг сэдвүүдийг насны онцлогт тохируулан заах нь үр дүнтэй юм. Мөн хүүхдэд аливаа асуудлыг хүчирхийллээр бус харилцан ойлголцол, ярилцлагаар шийдвэрлэх арга барилыг төлөвшүүлэх нь нийгэмд зөв иргэн бэлтгэхэд чухал ач холбогдолтой.

Судалгаагаар хүүхэд зөвхөн онолын мэдлэгээс илүү бодит жишээ, оролцоонд суурилсан сургалтаар дамжуулан илүү үр дүнтэй суралцдаг болох нь тогтоогдсон. Тиймээс уг хичээлийг кейс судалгаа, хэлэлцүүлэг, дүрд тоглох арга, багийн ажил, сэтгэлзүйн сургалт зэрэг идэвхтэй оролцоонд тулгуурласан хэлбэрээр зохион байгуулах нь хүүхдийн ойлголт, хандлагад илүү эерэг нөлөө үзүүлнэ.

Түүнчлэн энэхүү боловсролыг зөвхөн сургуулийн хүрээнд бус гэр бүл, нийгмийн оролцоотой уялдуулах шаардлагатай. Эцэг

эхчүүд хүүхэдтэйгээ нээлттэй ярилцаж, тэдний сэтгэлзүйн байдлыг ойлгон дэмжих нь хамгийн чухал хамгаалалт болдог. Харин сургууль нь хүүхэд бүрийг аюулгүй, ялгаварлалгүй орчинд суралцах нөхцөлөөр хангах үүрэгтэй..

Түүнчлэн энэхүү хичээлийг хэрэгжүүлэхдээ олон талын оролцоог хангах нь чухал. Багш нарын зэрэгцээ хууль сахиулах байгууллагын ажилтан, сэтгэл зүйч, нийгмийн ажилтнууд оролцсоноор сурагчид бодит амьдралд тулгуурласан мэдлэг, ойлголт авах боломж бүрдэнэ. Ингэхдээ тухайн чиглэлийн мэргэжилтнүүдийг оролцуулан хичээл, сургалт зохион байгуулах нь хүүхдүүдэд илүү бодитой ойлголт өгөх ач холбогдолтой юм. Тухайлбал, хуульч, цагдаагийн алба хаагч, сэтгэл зүйч, нийгмийн ажилтан, эмч зэрэг мэргэжлийн хүмүүс өөрсдийн туршлага, бодит жишээнд тулгуурлан мэдээлэл хүргэснээр хүүхдүүд хичээлийг илүү сонирхон хүлээж авч, амьдралтай холбон ойлгох боломжтой болно.

Ялангуяа ахлах ангийн сурагчдын хувьд ийм уулзалт, сургалт нь ирээдүйн мэргэжлээ зөв сонгоход эерэг нөлөө үзүүлэх давуу талтай. Учир нь хүүхдүүд зөвхөн номын онолын мэдлэгээр бус тухайн салбарт ажиллаж буй хүмүүсийн бодит туршлага, ажлын онцлог, нийгэмд гүйцэтгэх үүргийг ойлгож эхэлдэг. Ингэснээр өөрийн сонирхол, ур чадвар, хүсэл мөрөөдөлтэйгөө уялдуулан мэргэжлээ илүү ухамсартай сонгох нөхцөл бүрдэнэ.

Мөн ийм төрлийн сургалт нь хүүхдүүдэд зөв хандлага, зорилго, амьдралын үнэт зүйл төлөвшүүлэхэд чухал нөлөөтэй. Өөрийн ирээдүйн зорилгыг тодорхойлсон хүүхэд буруу үйлдэл, эрсдэлтэй зан үйлээс ангид байх магадлал өндөр байдаг талаар судлаачид онцолдог. Иймээс мэргэжлийн байгууллагуудын оролцоотой сургалт, зөвлөгөө нь зөвхөн мэдлэг олгоод зогсохгүй хүүхдийн ирээдүйн хөгжил, төлөвшилд урт хугацааны эерэг үр нөлөө үзүүлэх ач холбогдолтой юм.

Нэмж хэлэхэд, гэр бүлийн оролцоо нь хүүхдийн зан төлөвийг тогтвортой

Хүмүүжил, эрх зүйн боловсрол

ХҮҮЛЬ САХИУЛАХУЙ

төлөвшүүлэхэд чухал үүрэгтэй тул эцэг эхэд чиглэсэн сургалт, зөвлөгөөг хавсран хэрэгжүүлэх нь үр дүнг нэмэгдүүлнэ.

Дэлхийн олон улс оронд сургуулийн түвшинд урьдчилан сэргийлэх боловсролыг системтэй хэрэгжүүлснээр өсвөр үеийнхний гэмт хэрэг, хүчирхийллийн түвшин буурсан эерэг үр дүн гарсан байна.¹¹ Энэ нь боловсролын салбар нь зөвхөн мэдлэг олгохоос гадна нийгмийн аюулгүй байдлыг хангахад чухал үүрэг гүйцэтгэдгийг харуулж байна.

Дүгнэлт

Эцэст нь дүгнэж хэлэхэд, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зөвхөн хууль сахиулах арга хэмжээгээр хязгаарлах нь хангалтгүй бөгөөд боловсролын тогтолцоонд суурилсан, урт хугацааны бодлого шаардлагатай. Ялангуяа өсвөр үеийнхэнд чиглэсэн сургалт, хүмүүжлийн ажлыг системтэйгээр хэрэгжүүлэх нь илүү тогтвортой, үр дүнтэй шийдэл юм. Иймээс сургуулийн өмнөх наснаасаа эхлэн ерөнхий боловсролын сургуулийг төгсөх хүртэл хууль эрх зүйн чиглэлийн хичээлийг нэвтрүүлэх нь нийгмийн хэрэгцээ, цаг үеийн шаардлагад нийцсэн бодитой алхам болно.

Нийгмийн хөгжил нь зөвхөн эдийн засгийн өсөлтөөр хэмжигдэхгүй бөгөөд иргэдийн ёс зүй, хандлага, харилцааны соёлоор тодорхойлогддог. Иймээс ирээдүйн нийгмийг зөв төлөвшүүлэхийн тулд

хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд бага наснаас нь анхаарч, гэр бүл, сургууль, нийгмийн хамтын оролцоог хангах нь хамгийн чухал юм.

Урьдчилан сэргийлэх бодлого нь зөвхөн хууль эрх зүйн арга хэмжээнээс илүү үр дүнтэй бөгөөд хүүхэд бүрийг зөв хүн болгон төлөвшүүлэхэд чиглэх ёстой.

Ашигласан материал

1. Монгол улсын Гэр бүлийн тухай хууль
2. Т.Наранцогт. (2019). Хүүхдийн эрх. УБ. тал 15.
3. НҮБ. (1989). Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц. Нью-Йорк: НҮБ.
4. НҮБ. (1946). Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал. Нью-Йорк: НҮБ.
5. А.Батхишиг. (2022). Хүүхдийн эрхийн хөгжлийн түүх. УБ.
6. Хүүхдийн эрх хамгаалал ба хүүхэд хамгааллын бодлого гарын авлага
7. Үндэсний статистикийн хороо, 2022
8. ЦЕГ, 2024; ҮСХ, 2022
9. Үндэсний статистикийн хороо
10. UNESCO. (2019). Prevention Education Handbook. Paris: UNESCO; WHO. (2020). Violence Prevention.
11. UNESCO. (2019). Prevention Education Handbook. Paris: UNESCO.

¹¹ UNESCO, 2019